TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZBEKÇEDE SORU

Tuğba BİLVEREN

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZBEKÇEDE SORU

Tuğba BİLVEREN

Danışman: Prof. Dr. Prof. Dr. A. Deniz ABİK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Faruk YILDIRIM
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Aynur ÖZ ÖZCAN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Selahittin TOLKUN

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2017

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak …..

Başkan: Prof. Dr. Prof. Dr. A. Deniz ABİK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN

Üye: Doç. Dr. Faruk YILDIRIM

Üye: Prof. Dr. Aynur ÖZ ÖZCZN

Üye: Prof. Dr. Selahittin TOLKUN

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
... /... /2017

Prof. Dr. H. Mahir FİSUNOĞLU
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 29 / 05 / 2017

Tuğba BİLVEREN

ÖZET

ÖZBEKÇEDE SORU

Tuğba BİLVEREN

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. A. Deniz ABİK
Mayıs 2017, 355 sayfa

Bu çalışmada Özbekçedeki soru sözcükleri, bu sözcüklerle kurulan soruların işlevleri ya da soru dışında işaret ettiği anlamlar, soru ekleri ve ekli soruların kazandığı işlevler incelenmiştir. Cevap isteyen sorular ve cevap istemeyen sorular olarak iki ana başlık altında toplayıp yapısal ve anlamsal boyutlarıyla değerlendirdiğimiz soruların malzemesini günümüz Özbekçesini temsil eden yazarlara ait eserler oluşturmuştur.

Çalışmada kullanılan ve Özbekçeye ait dil özelliklerini büyük ölçüde yansıtan malzememiz, soru yapılarının farklı kullanım alanlarını ve sıklıklarını daha net tayin edebilmek açısından farklı türdeki edebî metinlerden seçilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmuştur. İlk bölüm olan Giriş'in ardından, soru türleri incelenmiş, ikinci bölümde cevap isteyen soruların tamamı, üçüncü bölümde ise cevap istemeyen soruların tamamı değerlendirilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünü ise Sonuç oluşturmuştur.

Tezin Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve kullanılan yöntem hakkında bilgiler verilmiş, kuramsal bir alt yapı oluşturmak amacıyla sorunun tanımı, evrensel bazı dilbilimsel görüşler ve önemli bazı dilbilimsel kuramlarla ilişkisi ve günümüz Özbek dilbilimi açısından soru yapıları üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Soru üzerine yapılan açıklama ve yaklaşımlar sıralandıktan sonra Özbekçedeki soru türleri incelenmiştir.

İkinci bölümde cevap isteyen sorular başlığı altında evet/hayır soruları, soru sözcükleriyle kurulan sorular, ezgi soruları ve sorunun yardımcılarıyla kurulan sorular kullanışlarına göre tasnif edilmiştir. Sözcük türü bakımından değerlendirilen soru sözcükleri, zamir, sıfat ve zarf işlevinde kullanışlarına göre sınıflandırılmıştır.

Cevap istemeyen soruların değerlendirildiği üçüncü bölümde ise soru ekleri ya da soru sözcükleriyle kurulan retorik sorular, alternatif sorular, yansıma sorular, zincirleme sorular, pratik sorular, cevap istemeyen ezgi soruları ve gömülü sorular incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca soru yardımcılarıyla kurulan sorular da yer almaktadır.

Çalışmanın Sonuç bölümü olan dördüncü bölümünde, diğer bölümlerde elde edilen bilgiler göz önüne alınarak, Özbekçenin soru yapıları, soru sözcükleri, bu sözcüklerle kurulan soruların işlevleri ve kullanım sıklığı ile ilgili yorumlara yer verilmiş, Türkçeyle olan benzer ve ayrılan yönleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca genel olarak soru konusuyla ilgili bir değerlendirme yapılarak bu konunun Özbek dilbilimi açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Soru, soru sözcükleri, soru yapıları, Özbekçe, dilbilim.

ABSTRACT

INTERROGATIVE IN UZBEK

Tuğba BİLVEREN

Ph. D. Thesis, Turkish Language and Literature Department
Supervisor: Prof. Dr. A. Deniz ABİK
May 2017, 355 pages

In this study, the question words in Uzbek, the functions of the Questions based on these words and the denotations apart from Questions the interrogative articles and the functions of these articles have been analyzed in Uzbek language.

The material that reflects Uzbek language stuctures in great extent and used in this study is selected from different various literary sources and texts in order to determinethe frequences and the different fields of question structures.

This study consist of four chapters. In the introduction part question types have been analyzed. In the second part, the complete part of questions requiring answers and in the third part, the complete questions of non-recuiring answers have been assessed. The final chapter of the thesis consists of the Conclusion part.

In the introduction, the content, the aim, the subjects and the methods used of this study have been informed and fort he purpose of constructing, theoretical framework definition of the questions, some global linguistic point of views were stressed and some linguistic theories were related and interms of Uzbek linguistics, question structures were extensively elaborated. After arranging the approaches and explanations on the questions, Uzbek question types were analyzed in order.

In the second chapter yes/no questions under the heading questions requiring answers questions based on the question words, intonations and the questions which are made by the appendix of questions were categorizedin terms of usages. Question words assessed by lexis type were categorized into three groups, pronouns, adjectives and adverbs.

In the third chapter which includes questions non-requiring answers, interrogative articles, rhetorical questions, comprised by question words alternative

questions, reflection questions sequence questions, partical questions, the intonations requiring non answers and the embedded questions were analyzed. In this section questions that are comprised by question appendix are also included.

The fourth chapter which composes the Conclusion part, by taking above mentioned chapters into consideration, Uzbek question marks, question words, question functions taht is basd on these words and the frequences of these questions were involved in this section. The similarities and differences between Turkey Turkish and Uzbek language were elaborated and beside this, the importance of Uzbek linguistics was emphasized by making an assessment of question in Uzbek language.

Keywords: Question, question word, question structure, Uzbek Language, linguistic.

ÖNSÖZ

Doğal insan dili, insanın en temel gereksinimi olan iletişimde önemli bir yer tutar. İnsan, iletişimde bulunurken dil, birçok edim gerçekleştirir. Bir şeyler söylemek, emir vermek ya da soru sormak bu edimlerden bazılarıdır. İletişim sağlamanın yanı sıra edebiyatından kültürüne kadar pek çok alanda tarihsel bir gelişimi de aktaran dil, edinilen malzemelerin incelenmesi yoluyla genel olarak dil yapısı hakkında bilgi sahibi olmaya ve dilsel yapıların çeşitli yönlerden ele alınmasına olanak sağlar.

"Özbekçede Soru" konulu bu çalışmada iletişimde önemli bir yeri olan sorunun hem yapısal hem de işlevsel özellikleri incelenmiş, bağlamdan kopmadan değerlendirilmesi hususiyeti göz önüne alınarak soruların cevaplarıyla birlikte bir tasnife tâbi tutulması amaçlanmıştır. Üzerinde çalışılan Özbekçe dil malzemesinde saptanan soru yapıları izahlı bir biçimde incelenmiştir. Çağdaş Özbek edebiyatından seçilen eserlerin taranmasıyla elde edilen malzemenin incelenmesi esasına dayanan bu çalışma *Giriş, Cevap İsteyen Sorular, Cevap İstemeyen Sorular* ve *Sonuç* olmak üzere dört bölümden oluşmuştur.

Çalışma kapsamında edinilen malzemenin incelenmesiyle Özbekçe genel soru karakteristiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmış, soru yapılarının işlev olarak sadece bilgi almak değil, bir ileti aktarmak, söylenmek istenilenin tersini söylemek ya da bilinen bir durumu teyit etmek gibi özellikleri de tespit edilmiştir. Soru işaretleyicilerinin ortaya konması ve bu birimlerin morfo-sentaktik açıdan incelenmesi çalışmada bazı yapıların sistemli bir şekilde ortaya konmasına olanak sağlamıştır.

Çalışmam süresince, tezimin şekillenmesi ve konunun ana hatlarıyla ortaya çıkması hususunda her türlü yardım, bilgi ve ilgisini, sabırla ve sevgiyle gösteren, nezaketini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. A. Deniz ABİK'e; Tez İzleme Jürisi toplantılarında kıymetli fikirleri ile yol gösteren, çalışmamın tamamlanmasında önemli katkıları bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Muna Yüceol-ÖZEZEN ve Doç. Dr. Faruk YILDIRIM'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezi hazırlarken maddi-manevî olarak yanımda olan eşim Ekrem BİLVEREN'e ve çalışmamın son iki yılında bize eşlik eden, neşe ve enerji kaynağım olan kızım Ecem BİLVEREN'e ve değerli aileme de minnetimi ifade etmek isterim.

Bu çalışma (6187) kayıt numarasıyla ÇÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince desteklenmiştir.

Tuğba BİLVEREN

Adana 2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **viii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiv**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Tanıtımı 1
1.1.1. Konu 1
1.1.2. Kapsam 2
1.1.3. Amaç 2
1.1.4. Yöntem 3
1.2. Çalışmayla İlgili Kuramsal Açıklamalar 4
1.2.1. Soru 4
1.2.2. Türkolojide Soru Üzerine Bazı Görüşler 5
1.2.3. Soru Üzerine Bazı Dilbilimsel Açıklamalar 9
1.2.3.1. Söz Eylem Kuramı (Speech Act Theory) ve Soru 14
1.2.4. Özbekçe Gramerlerde Soru ile İlgili Açıklamalar 17
1.2.5. Soru Türleri 23
1.2.5.1. Cevap İsteyen Sorular 23
1.2.5.1.1. Evet/Hayır Soruları 24
1.2.5.1.2. Soru Sözcüklü Sorular 25
1.2.5.1.3. Alternatif (Seçenekli) Sorular 26
1.2.5.1.4. Yansıma Sorular 28
1.2.5.1.5. Zincirleme Soru 29
1.2.5.2. Cevap İstemeyen Sorular 30
1.2.5.2.1. Retorik Soru 30
1.2.5.2.2. Gömülü Soru 32
1.2.5.2.3. Pratik Soru 33

1.2.5.3. Ezgi Soruları 33
1.2.5.4. Sorunun Yardımcıları 35

BÖLÜM II
CEVAP İSTEYEN SORULAR

2.1. Evet/Hayır Soruları 40
2.1.1. Olumlu İsim Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları 42
2.1.2. Olumsuz İsim Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları 44
2.1.3. Olumlu Fiil Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları 45
2.1.4. Olumsuz Fiil Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları 47
2.2. Soru Sözcüklü Sorular 49
2.2.1. Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular 51
2.2.1.1. Kim Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 51
2.2.1.2. Nima Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 53
2.2.1.3. Qaysi Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 56
2.2.1.4. Qani Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 58
2.2.1.5. Qayer /Qayerga / Qayerda Soru zamiriyle Kurulan Sorular 59
2.2.1.6. Qayerdan Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 61
2.2.1.7. Qayoqqa/Qayoqda/Qayoqdan Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular ... 63
2.2.1.8. Qayga/Qaydan Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 65
2.2.1.9. Necha (Nechi) Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 66
2.2.1.10. Nechta/Nechtasi Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 67
2.2.1.11. Ne Soru Zamiriyle Kurulan Sorular 68
2.2.2. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sorular 69
2.2.2.1. Nima Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 70
2.2.2.2. Qay Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 72
2.2.2.3. Qaysi Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 72
2.2.2.4. Qanaqa Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 74
2.2.2.5. Qanday Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 76
2.2.2.6. Qancha Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 77
2.2.2.7. Necha Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular 78
2.2.3. Soru Zarflarıyla Kurulan Sorular 79

2.2.3.1. Qachon Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 80
2.2.3.2. Qachongacha Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 82
2.2.3.3. Qalay Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 82
2.2.3.4. Qandoq Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 84
2.2.3.5. Qanday Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 85
2.2.3.6. Qanaqa Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 86
2.2.3.7. Qancha Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 87
2.2.3.8. Qayoqdan Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 88
2.2.3.9. Nechun//Nevchun Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 90
2.2.3.10. Nechuk//Nechik Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 91
2.2.3.11. Nega Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 92
2.2.3.12. Nimaga Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 94
2.2.3.13. Nima Sababdan Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 95
2.2.3.14. Nima Uchun Soru Zarfıyla Kurulan Sorular 96
2.3. Cevap İsteyen Alternatif (Seçenekli) Sorular 97
2.4. Cevap İsteyen Ezgi Soruları 99
2.5. Zincirleme Sorular 102
2.6. Yansıma Sorular 103
2.7. Cevap İsteyen Sorunun Yardımcıları 103

BÖLÜM II
CEVAP İSTEMEYEN SORULAR

3.1. Retorik Sorular 107
3.1.1. Soru Ekiyle Kurulan Retorik Sorular 108
3.1.2. Soru Zamirleriyle Kurulan Retorik Sorular 110
3.1.3. Soru Sıfatıyla Kurulan Retorik Sorular 112
3.1.4. Soru Zarfıyla Kurulan Retorik Sorular 113
3.2. Gömülü Sorular 115
3.2.1. Soru Zamiriyle Kurulan Gömülü Sorular 117
3.2.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Gömülü Sorular 118
3.2.3. Soru Zarfıyla Kurulan Gömülü Sorular 120
3.3. Cevap İstemeyen Alternatif (Seçenekli) Sorular 121

3.4. Cevap İstemeyen Ezgi Soruları..... 124
3.5. Cevap İstemeyen Sorunun Yardımcıları..... 125

BÖLÜM IV
SONUÇ128

TARANAN ESERLERİN KAYNAKÇASI..... 135
KAYNAKÇA..... 136
ÖZBEKÇEDE SORU BÜTÜNCESİ..... 143
ÖZ GEÇMİŞ..... 355

KISALTMALAR LİSTESİ

OUS : O’zi Uylanmagan Sovchi
FKT : Farrosh Kampirning Tushi
T : Ta’zim
KVK : Kecha va Kunduz
TH : Tarixiy Hikoyalar
PT : Palaxmon Toshlari
QP : Qiziqarli Pazandalik
QSU : Quyoshni Sen Uyg’otasan
OT : Og’riq Tishlar
E : Erk
KB : Kezargon Boychechak
QQ : Qutlug’ Qon
OXE : O’zbek Xalq Ertaklari
OO : O’gay Ona
S : Saylanma
bkz. : Bakınız

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Tanıtımı

1.1.1. Konu

Çalışmamızın konusunu günümüz Özbekçesinde kullanılan sorular oluşturmaktadır. Edebî Doğu Türkçesinin doğrudan mirasçısı olan Özbekçe, bu edebî dilin özellikleriyle donanmış olsa da diğer tüm Türkistan dillerinde görüldüğü gibi belli bir dönem Rusçanın etkisi altında kalmış ve çok sayıda yeni sözcük kazanmıştır. Bu sözcükler standart olarak alınmamış, dilin yapısını değiştirir nitelikte ödünçlenmiştir. Geniş bir çerçeveden bakıldığında sadece sözcük düzeyinde değil, sözdizimsel düzeyde de etkileşimin söz konusu olması Özbekçede soru yapılarının da kısmen etkilenmesine sebep olmuştur. Bilindiği gibi Türkçede eklerin ses uyumu yönünden gösterdiği eğilim kuvvetlidir. Ancak bir dönem Özbekçe yazı dilinde hangi ağzın esas alınacağı hususunda birkaç kez karar değiştirilmesi, Özbekçedeki ünlü sayısında da bir tutarsızlığa sebep olmuş ve Rusçadaki ünlü sayısına eşitlenen ünlü sayısı, Özbekçenin tüm seslerini karşılamadığından ünlü uyumu bozulmuştur. Özbekçede bu durum gramatikal bir özellik haline gelmiş ve soru ekli sorularda uyum tamamen kaybolmuştur.

Soru konusunda, soruların ifade ediliş şekli kadar verilen cevaplar da dikkate alınmalıdır. Zira bu konudaki en önemli dilbilim yaklaşımları, sorulara mantıklı cevaplar vermeyi uygun görür. Soruların asıl görevi bilgi alışverişi olsa da bu durum semantik açıdan her zaman böyle değildir. Yani bazı ifadeler yapısal olarak soru gibi görünse de anlam açısından soru olmayabilir. Türkistan coğrafyasında Türkçeden sonra en çok konuşulan dil olan Özbekçedeki soruları konu edinen çalışmamız, soruların hangi anlam ve işlevlerde kullanıldığını ve hangi hususiyetlere dayanılarak oluşturulduğunu ortaya koyan, soru hakkında farklı bakış açıları taşıyan pek çok dilbilimsel görüşü öne çıkaran, sorunun anlamsal, sözdizimsel ve ses düzeyinde gerçekleşen değişikliklerine de değinen bir çalışmadır.

1.1.2. Kapsam

Soru, bir konu hakkında bilgi edinme amacının yanı sıra, kurulan soruların yanıt beklenmeyen durumlarını da kapsar. Ortaya çıkardığı bağlama ya da soran kişinin durumuna bağlı olarak değerlendirildiğinde verilen cevap ve sorunun cevap üzerindeki etkisi en az soru kadar önem taşır. Sorunun yapısında var olan soru eki ya da soru sözcüğünün anlam ve işlev olarak bir beklentiye karşılık verip vermemesi sorunun durumunu belirler. Literatürde geçen tüm sınıflandırmaların birbiriyle kesiştiği temel nokta aslında soru-cevap arasındaki bu ilişkidir. Bu düşünceden hareketle Özbekçedeki genel soru mantığını göstermek amacıyla soruları, *cevap isteyen sorular* ve *cevap istemeyen sorular* olarak iki ana başlık altında toplayarak, tüm soruları bu iki ana başlığa dayanarak oluşturduğumuz alt başlıklara göre tasnif ettik. Türkçedeki soru sistematiği ile aynı özellikleri taşıyan Özbekçe soruları, çalışmamız kapsamında bir bütün olarak ele alıp, soru ekleriyle, soru sözcükleriyle veya ezgiyle kurulmuş olan tüm soruları hazırladığımız plan doğrultusunda inceledik. Özbek dilbilimi açısından önemli olacağını düşünerek soru yapılarının tamamını ele almayı uygun gördük.

1.1.3. Amaç

Bu çalışmadaki amacımız, günümüz Özbekçesindeki tüm soru yapılarını belirleyerek, bazı durumlarda bu yapıların soru anlamı dışında farklı anlamlarının ve işlevlerinin bulunduğunu göstermek ve sınıflandırma yapmaktır. Bir sorunun birkaç işlevi bir anda yüklenmesi veya biçim ve işlev açısından gösterdiği tutarsızlık sınıflandırma noktasında sıkıntı yaratabilir. Soruların sınıflandırılmasındaki en önemli mesele soruyu herhangi bir bağlamda değerlendirmeden bağımsız bir şekilde ele almaktır. Aslında soru bütünün bir parçasıdır. Yani bağımsız bir yapı olarak ele alındığında, hem işlev olarak hem de anlam olarak birtakım çıkmazlar meydana getirebilir. Bu nedenle soruyu hem cevabıyla, hem bağlamıyla hem de yapısıyla değerlendirmek en doğrusudur.

Soru eklerindeki çeşitliliği göstermek, biçimbirim ya da sesbirimlerden hangisinin sıklıkla kullanıldığını ortaya koymak, soru ile kurulan kalıp sözlerin gerçek anlamı dışındaki anlamlarının tespit edilmesini sağlamak, Özbekçede sorunun dilbilimsel açıdan taşıdığı değere vurgu yapmak, Özbekçenin genel soru karakteristiğini ortaya çıkaracak ve diğer Türk dillerindeki soru mantığını kavramak açısından yol gösterici olacaktır.

Çalışmamızda önceden belirlediğimiz edebî eserler çerçevesinde soru yapılarını tespit ederek, işlev ve anlam bakımından taşıdığı değeri ortaya çıkarmak ve soru yapıları açısından olması muhtemel birtakım farkların nedenleri üzerinde durmak amaçlarımız arasındadır. Böylelikle daha kapsamlı yorumlar yapmak ve Türkçeyle benzer ve ayrı noktaları ortaya çıkarmak mümkün olacaktır.

1.1.4. Yöntem

Betimsel bir çalışma olan tezimize taranacak eserlerin belirlenmesiyle başlanmıştır. Günümüz Özbek edebiyatından seçtiğimiz roman, hikâye, tiyatro eseri, eleştiri ve deneme türü eserler, çalışmamızın ana malzemesini oluşturur. Aralarında Latin harfli metinlerin de bulunduğu eserlerin büyük çoğunluğu Kiril harfli olduğu için, öncelikle Latin harflerine daha sonra Türkçeye aktarılmıştır.

Soru sözcükleri ve soru ekleri dışında ezgi ile yapılan sorular da azımsanamayacak sayıdadır. Sorular şeklin dışında anlama bağlı da değerlendirildiği için metin bağlamında hangi soru kalıbına ait olduğu açıkken, tümce yalnız kaldığında birtakım karışıklıklara sebep olduğu görülmüştür. Yani sorunun doğru tasnif edildiğini anlamak için metnin tamamına hâkim olmak gerekliliği söz konusudur. Bu sebeple eserler taranırken soru sözcüklerinin, soru eklerinin ve işaretinin aranması yerine metnin tamamını okuyarak Türkçene aktarmak daha faydalı olmuştur. Kullandığımız örnekler *eğik (italik)* yazı ile gösterilmiş, anlaşılabilirliği açısından parantez içinde Türkçe karşılıkları da verilmiştir.

Çalışmamızda Özbekçe soru yapılarını içeren tümceler tek tek incelenerek cevap isteyen ve cevap istemeyen sorular olarak iki ana koldan değerlendirilmiştir. Girişten sonraki ilk bölümde soru ekli ve soru sözcüklü cevap isteyen sorular, ikinci bölümünde ise soru ekli ve soru sözcüklü cevap istemeyen sorular üzerinde durulmuştur. Öncelikle ekli sorular isim ya da fiil oluşlarına göre değerlendirilmiş, soru sözcüklü sorularda kullanılan soru sözcüklerinin türüne göre meydana getirdikleri soru yapıları üzerinde durulmuştur. Anlamı ve işlevi soru olmayan ve bu sebeple herhangi bir cevap beklentisi de olmayan fakat yapısal olarak soru özelliği taşıyan tümceler ise cevap istemeyen sorular içerisinde değerlendirilmiştir.

Soru sözcüklerinin listelenmesinde hangi sözcük türünde kullanıldıkları, kullanıldıkları sözcük türünde hangi ekleri aldıkları üzerinde durulmuştur. Her konu başlığının altında belirlenen örnekler eğik (italik), Türkçeye aktarılmış şekilleri ise

parantezli olarak belirtilmiştir. Ancak her özellik için taradığımız eserlerden altı tanık alınmış, bulunan diğer örnekler eser adının kısaltması ve bütünce numarasıyla birlikte ayrıca verilmiştir. Kullanılmayan örnekler ise tezin 2000 tümcelik bütünce kısmında yer almaktadır. Böylelikle okuyucunun bu kısaltma ve numaralar yardımıyla konuyla ilgili diğer örneklere kolayca ulaşması sağlanmaktadır.

Özbekçede bazı sözcükler belirli soru ifadelerinde yer almalarına rağmen soru anlamı içermezler. Bu tespite göre soru yardımcıları olarak adlandırdığımız bu sözcükler tezimizin hem cevap isteyen hem cevap istemeyen sorular bölümünde "Sorunun Yardımcılarıyla Kurulan Sorular" başlığı altında yer almıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise Özbekçenin soru karakteristiği tüm veriler ışığında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

1.2. Çalışmayla İlgili Kuramsal Açıklamalar

1.2.1. Soru

Bir konu hakkında bilgi almak, bir açıklama istemek ya da bir kuşkuyu gidermek amacıyla kurulan ve herhangi bir ögesinde soru ifadesi bulunan tümceler soru tümceleri olarak tanımlanır. Cevap beklenmeyen durumlarda da kullanım sıklığı oldukça fazla olan sorular, insanlarda merak uyandırma, konuya dikkat çekme, sözlü dildeki ezginin de yardımı ile onaylatma, suçlama, alay etme, şaşırma, yalanlama, kınama, beğenme, rica etme, acıma gibi pek çok durumu aktarabilir.

Kimi zaman bir emir tümcesinin, kimi zaman bir istek tümcesinin, kimi zaman da düz bir tümcenin bağlama göre bir soru kimliğine sahip olması, soru konusunun semantik, edimbilim, felsefe ve mantık alanlarında da bir araştırma sahası olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; *Bugün geliyorsun*!, semantik açıdan emir olabildiği gibi söyleyişteki ezgiye bağlı olarak soru tümcesi de olabilir. Düz tümceyi soru tümcesine dönüştürmede ayırt edici olan ezgi aynı zamanda cevap isteyen gerçek bir soruyu cevap istemeyen bir soruya da çevirebilir. Ezgi (intonation), dilbilimde anlam ayırıcı görev gören *parçalarüstü sesbirimler*dendir. Sözcüklerdeki ton yükseltilmesi veya alçaltılması ruhsal etkenlere bağlı olarak tümcede anlam ayırımı sağlar. Örneğin; *Bunu nasıl yaparsın?* sorusuna ait iki farklı söyleyişten bahsedilir. Birincisi; *İnanamıyorum, bunu nasıl yaparsın?* anlamında hiç beklenmedik bir olayın gerçekleşmesiyle ilgili bir şaşkınlık, bir inanmazlık, bir alay etme amacı taşırken, ikincisi; *Böyle bir şeye nasıl cüret edersin!* anlamına gelen öfkeyi ifade eder niteliktedir.

Soru sormadan önce amacın belirlenmesi önemlidir. Amaç bir gerçeği öğrenmek, herhangi bir konuyla ilgili fazla bilgi edinmek veya bir konu üzerinde değerlendirme yapılmasını istemek olabilecekken soru yoluyla bildiklerinizi ortaya koymak, var olan durumun tartışılmasını istemek ya da bir gerçeğin onaylanmasını beklemek de olabilir (Aslan, 2005, s. 13).

1.2.2. Türkolojide Soru Üzerine Bazı Görüşler

Türk Dil Kurumuna (TDK) ait *Türkçe Sözlük*'te soru; "*Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı."* şeklinde tanımlanmaktadır (TS, 2011, 2142). Dilbilgisi kitaplarında verilen soru konusu genel olarak aynı yapılarla aktarılmaktadır. Bakıldığı zaman Türkçede soru için üç ana türden söz edildiği görülür: *evet/hayır soruları, soru sözcükleriyle kurulan sorular, ezgi soruları.* Ne var ki en çok üzerinde durulan tür, *soru sözcükleriyle kurulan sorular* ve *–mI soru ekiyle kurulan evet/hayır soruları*dır.

Korkmaz, soru zarfları, soru sıfatları ve soru zamirlerinin yanı sıra sorma ünlemleri başlığı altında karşılıklı konuşmalarda sorma anlatımı taşıyan ünlemlere değinmektedir. Sayılarının az olduğunu söyleyen Korkmaz, *acaba, acep gibi şekiller dışında konuşma dilinde e?, eee?, ha?, hani?, he?, hı?, yaa?, yoksa?, yoğsam?, acaba?* gibi şekillerin daha yaygın oluşundan bahseder (Korkmaz, 2003, s.1181).

Ergin'e göre soru, dillerde çeşitli şekillerde ve birbirinden farklı olarak ifade edilir. "*Bazı dillerde ses tonu ile, bazılarında sözcük sırasında yapılan bir değişiklikle, bazılarında bir çekim şekli ile karşılanır. Türkçede soru çekimlidir. Fiil kiplerini soru şekline sokmak için onlara soru eki ilave edilir. Bu soru eki isimlerde de fiillerde de aynıdır. Yalnız kullanış ve vazife bakımından birbirinden ayrılır"* (Ergin, 2007, 136).

Gencan'a göre *"bir şeyin iç yüzünü öğrenmek, bir açıklama istemek, bir kuşkuyu gidermek için en çok başvurulan yol, sorudur*"(Gencan, 1979, s.144).

Banguoğlu ise "*yerini tuttukları adı soru yoluyla temsil eden zamirlere soru zamirleri denir*." diyerek "*Başlıca kastedilen kimseyi ve nesneyi arayan bu iki zamir, isim çekimine tabii olurlar ve çeşitlenirler. Beklenen cevapları aynı çekim halinde ve söz içinde aynı işleyişte olan adlar ve zamirlerdir."*şeklinde devam eder (Banguoğlu, 2007, s.367).

Soru kavramının son derece geniş bir kullanım alanı olduğunu, soru tümcelerinin de soru unsurunun türüne, sesin titremine veya metnin bağlamına göre anlam

değişikliklerine uğrayabileceğini ifade eden Özmen, soru tümcelerini *Soru Ekiyle Oluşturulan Soru Tümceleri*, *Soru Kelimeleriyle Oluşturulan Soru Tümceleri*, *Gerçek Soru Tümcesi* ve *Sözde Soru Tümcesi* olarak gruplandırır (Özmen, 2013, s. 234-239).

Ediskun, bir işin olup olmadığını sormak ya da iç yüzünü öğrenmek için kurulan tümceleri soru tümcesi olarak tanımlar. Soru tümcelerini *soru sıfatlarıyla, soru zamirleriyle, soru zarflarıyla, şaşma anlatan ünlemlerle, soru edatlarıyla, tümcede ögelerin ve onları tamamlayan sözcüklerin sonuna mi edatı getirilerek kurulanlar* ve *içinde soru gösteren sözcük ya da edat olmadığı halde soruluğu tonlamayla belirtilenler* şeklinde sıralayarak soru tümcelerinin ya gerçek soru ya da sözde soru olabileceğini ifade eder (Ediskun, 1996, s.374).

Erdal, *A Grammar of Old Turkic* isimli gramerinde Eski Türkçede soruların *mu/mü* pekiştirme parçacığı veya soru-belirsizlik zamiriyle sorulduğunu belirtir. Erdal'a göre soru tümcelerinin belli bir kalıbı olmadığı gibi *mu/mü* ile kurulan sorular genellikle evet ya da hayır cevabı beklerken *gu/gü* ile sorulan sorular olumsuz cevap bekler (Erdal, 2006, s.516).

Underhill, *Turkish Grammar* isimli çalışmasında soru konusunda bazı hususlara dikkat çeker. Evet/hayır sorularının *mI* soru parçacığıyla kurulduğunu ve *mI* ayrı bir sözcük gibi yazılmış olsa da aslında vurgusuz bir sonek olduğunu ifade eder (Underhill, 1976, s.58).

Eckmann, Çağataycada soruları asıl sorular, güzel ifade soruları, evet/hayır soruları, seçmeli sorular ve şüphe soruları olarak sınıflandırır. Asıl sorular soru zamiri veya soru zarfıyla kurulurken, evet/hayır soruları *mu/mü* soru edatıyla kurulur (Eckmann, 2005, s.144).

Tekin, Eski Türkçede soruların kayu, kayular, ne, negü, negülük, kim soru zamirleriyle ve çekimli fiillere ya da bazen isimlere getirilen *mu* ile yapıldığını ifade eder. Ekin uyuma tabi olup olmadığı belli değildir. Sadece Köktürkçede isimlere getirilen +GU daima hayır cevabı ister. Soruda kullanılan erki veya erinç ise soruya tahmin anlamı katar. Soruya verilen cevap ise sorudaki sözcüğün olumlu veya olumsuz tekrarı şeklindedir (Tekin, 1992, s.95).

Soru tümcelerinin dilbilgisel çerçevenin dışında anlamsal ya da işlevsel olarak değerlendirilmesi dilbilgisi kitaplarında sık rastlanan bir durum değildir. Bu kitaplarda zamirler, zarflar ya da sıfatlarla oluşturulan sorular ön plandadır. Özkan ve Sevinçli, soru tümcelerini *soru ekiyle yapılanlar, soru sıfatıyla yapılanlar, soru zamiriyle*

yapılanlar, soru zarfıyla yapılanlar ve *soru edatıyla yapılanlar* şeklinde tasnif etmektedir (Özkan ve Sevinçli, 2011, s.179).

Soru konusunun gramer konuları arasında üzerinde en az durulan konulardan biri olduğunu ileri süren Kaymaz, sorunun ses tonu, vurgu, soru sözcüğü veya bir çekim şekli ile ifade edildiğine değinerek, soru tümcelerinin *soru eki ile yapılan soru tümceleri, soru sıfatları ile yapılan soru tümceleri, soru zamirleri ile yapılan soru tümceleri, soru zarflarıyla yapılan soru tümceleri, soru edatları, görevli sözcükler ile yapılan soru tümceleri, bir önceki tümceye atıfta bulunarak yapılan soru tümceleri* ve *kesik tümcelerle yapılan soru tümceleri* kategorilerinde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Kaymaz, 2007, s.1028).

Sorunun işlevce değişik kullanımlara sahip olduğundan bahseden Karaağaç, yapı ve işlev açısından soruyu iki ana başlıkta değerlendirir. Yapı bakımından soru, *Ana yardımcı eylem ve onun soru biçimiyle, soru sözleriyle ve titremleme* ile yapılır. İşlev açısından ise dil kullanıcısının bir varlık veya olayı öğrenmeye yönelik sorularının yanı sıra başka amaçları için sorulan sorularının da varlığından bahsedip 14 farklı kategoride ele almıştır. Bunlar sırasıyla *Seçmeli soru, Ünlemlik soru, Karşı çıkma sorusu, Tümceyi değil ögelerinden birini soran soru, İkili soru, Düşünme sorusu, Dolaylı soru, Zamir sorusu, Dolaysız soru, Ret-kabul sorusu, Ayırıcı soru, Retorik soru, uzlaşı sorusu, Onay Sorusu* (Karaağaç, 2012, s.526*).*

Yine Karaağaç'a göre, "*soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan tümce, soru tümcesidir. Soru bildirme kavramının karşıtı bir kavramdır. Varlık bildirmelerinin (ad tümcesi), olayların (eylem tümcesi) ve olay bildirmelerinin (birleşik çekim) öbür ucunda, varlık ve olayların soru çekimleri durmaktadır. Bildirme kavramında ve dolayısıyla ana yardımcı eylemde olduğu gibi, soru kavramı karşısında da varlık ve olay aynı değerdedir. Başka bir ifadeyle, soru, bir bildirme, bir yargı kısacası bir tümcedir ve bildirmenin öbür ucudur"*(Karaağaç, 2012, s.525).

Soru, dilbilgisel açıdan incelendiğinde iletişim kurulan kişiden cevap alma ya da bilgi edinme fonksiyonunun dışında farklı amaçlara da hizmet eder. Zaman zaman rica, onaylama, şaşırma vb. durumları soru kalıplarıyla ifade edebileceğimiz gerçeği, bizi sorunun sadece bir dilbilgisi konusu değil aynı zamanda dilbilim çerçevesinde de incelenebilecek bir konu olduğu gerçeğine götürür. Sözdizimi çalışmalarında ya da gramer çalışmalarının sözdizimi bölümlerinde kısaca ele alınan ve genellikle anlam konusu içinde değerlendirilen soru tümceleri, kısa tanım ve örneklerle anlatılmıştır.

Soruları gerçek soru tümcesi ve sözde soru tümcesi olarak iki bölüme ayıran Şimşek, işlevleri açısından gerçek soruları *Yanıtı Evet ya da Hayır olan Sorular, Evet/Hayır dışında yanıt gerektiren sorular, Ayırtlama Sorusu, Yineletme Sorusu* şeklinde sınıflandırmıştır. Sözde soruları ise *Şaşma/Yadırgama, Küçümseme/İnanmayış, Beklenmezlik, Özlem, Olumsuzluk, Rica/İncelik, Karşılaştırma, Çözümleme/Açıklama, Övme, Özendirme* şeklinde sınıflandırarak tanım ve örneklerle açıklamıştır (Şimşek, 1987, s. 206).

Demircan'a göre Türkçede tümce türleri bildirme, soru ve emir olmak üzere üçe ayrılır. Bu tümceler ile ezgi arasında var olan bağ, bildirme ve emir tümcelerinin düşen bir perde değişimiyle, sorunun ise çıkan bir perde değişimiyle sona ermesidir. Evet/hayır cevaplı sorularda ise bu durum bildirme tümceleri gibi düşen bir tonla sonlanır. Konuşma sırasında meydana gelen ses değişimleri yapıyla değil iletilmek istenen mesajla ilgili olarak gerçekleşir. Örneğin, "Ondan NE istiyor**sun**?" sorusu yükselen ezgiyle söylendiğinde; *Ondan istediğin şey nedir?* anlamına gelirken; tümce düşen ezgiyle söylendiğinde; *İlişme, onun bir suçu yok!* anlamına gelir (Demircan, 1997, s. 168,169).

Selen'e göre soruya iki şekilde cevap verilir. Bu cevaplar konuşanın sorusuna göre ya evet/hayır ile kurulan cevaplar ya da düz tümcelerdir. Örneğin, *Geliyor mu?* şeklindeki bir soruya *evet* ya da *hayır* gibi tek bir sözcükle cevap verilirken, *Kim geliyor?* sorusuna *annem, onlar, kardeşim* gibi kısa bir tümceyle cevap verilir. Selen, bu tümcelerden birincisine *karar soru tümcesi*, ikincisine ise *tamamlayıcı soru tümcesi* der (Selen, 1973, s.50).

Soru kavramı söz diziminin yanı sıra tümceyi oluşturan tüm sözcüklerin anlamının ve tümce içindeki bağlamının da ele alınmasını gerektirir. Tarcan, sorma eylemine ya da soru tümceleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların genellikle dilbilim, psikoloji, sosyoloji, teoloji, mantık ve felsefe alanlarında gerçekleştirildiğine bazen de bu alanlardan birkaçının katkısı ile disiplinlerarası çalışmalar şeklinde ortaya çıktığına vurgu yaparak bu tümceleri kullanan konuşmacıların cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik özelliklerinin de ele alınması gerektiğine değinir (Tarcan, 2010, s.12-13).

1.2.3. Soru Üzerine Bazı Dilbilimsel Açıklamalar

Dilbilim, kendine ait bulgu toplama yöntemiyle elde edilen verilerden kendisi için geçerli olanı ortaya çıkararak birtakım kavramlar ve genellemeler üretir. Dili betimlemek, kurallarını ve nasıl öğrenildiğini tespit etmek, insan yaşamı üzerindeki etkisini belirlemek dilbilimin amaçları arasındadır. Fransız göstergebilimci J.C. Coquet'e göre çağdaş dilbilimin amacı, dilin herhangi bir düzlemini hemen sunabilecek birkaç betimleme örnekçesi hazırlamak değil, bir dilbilim kuramı nasıl oluşturulabilir sorusunun yanıtını araştırmaktır (Yaylagül, 2015; s.73).

Soru yapılarının ortaya konmasında önemli bir rol oynayan çağdaş sözdizimi kuramları, 1960'ların ortalarından beri soru sözcükleriyle kurulan sorularda *dislocation* (taşınma) sınırlarını belirleme çalışmalarının kalbinde yer alır (Ginzburg-Sag, 2000, s.1). Soru yapılarını inceleyen dilbilim çalışmaları tüm dil yapılarında olduğu gibi genel olarak sözdizim ve anlambilimden yararlanır. Sözdizim kuramları ve anlambilim, tümcelerde sadece dilbilgisel açıdan önemli olan bazı niteliklerin ortaya çıkarılması amacı taşımazlar. Zihinsel olarak da ortaya çıkarılması gereken birtakım durumlar söz konusudur (Soames, 2015, s. 318).

Clairis'e göre sözdizimi yani tümce, rastgele bir kombinasyon değil aktarmak istenilen bir bildirinin anlatmak istediğimiz deneyime uyacak şekilde anlamlı birimler arasındaki ilişkileri kurmasını sağlayan bir bütündür. Söylem içerisinde yer alan anlamlı birimlerin birbiriyle olan ilişkisi incelenirken göz önünde tutulması gereken en önemli husus dilsel bağlam ve dil dışı durumdur. Yani bu durumda tümce hem anlambilimsel ve edimbilimsel hem de biçimbilimsel açıdan ele alınmalıdır (Clairis, 2003, s.21).

Dilbilim kuramlarının çoğu soru yapılarını analiz ederken sadece verilen cevaplara göre hareket eder. Cevapların ve soruların ifade ediliş şekli yeteri kadar dikkate alınmaz. Soruların temel görevi bilgi alışverişi sağlamak olsa da bu durum anlambilimsel açıdan her zaman böyle değildir. Dilbilim yaklaşımlarının en önemlisi konuyla ilgili doğruları bilmek ve fiillerin altında yatan anlamları doğru tayin edebilmektir. Burada amaç soru ifadelerine mantık doğrultusunda geçerli cevaplar verebilmektir (Groenendijk ve Stokhof, 1994, s. 49). Sorulara verilen cevaplar kimi zaman birbiriyle örtüşmeyebilir. Böyle durumlarda cevaplar ya sorgulananla ilgisi olmayan bir cevaptır ya da soruya soruyla karşılık verme durumu söz konusudur. Örneğin;

- *Bir şey olacak, olması gerekiyor, ama ne?*

- *Daha önce de bana olmuştu bu tür isyanlar* örneğinde cevap sorunun karşılığı değilken,

- *Saçlarımı kızıla mı boyatsam acaba?*

- *Sen kızılı seviyor musun?* örneğinde de soruya soruyla cevap verme söz konusudur (Üstünova, 2000, s.428).

Soru ifadeleri, bir şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını onaylatmak ya da bir şeyin eksik kalan bilgisini tamamlatmak amacı güder. Soru soran kişi bazen aslında cevabı bilir fakat yine de dinleyenden cevap verilmesini ister. Ya da konuşan, dinleyicinin cevap veremeyeceğini bildiği halde soru sorabilir. Gramer ve söylem arasında uyumun olmadığı böyle durumlarda ifadeler bazen soru dışında anlamlar taşır. Bu durumda soru soran kişi yanıt bekleyen değil, çoğu zaman onay bekleyen veya talepte bulunan kişi de olabilir (Yaylagül, 2003, s. 33,34). Hudson, özellikle evet/hayır soruları içinde değerlendirdiği bu duruma iki tip soru geliştirmiştir; *sürekli kutuplu sorular* (constent-polarity tags), *tersine kutuplu sorular* (reversed-polarity tags). Tersine kutuplu sorularda, soru soran dinleyicinin bilgisini gerçek anlamda sınarken, sürekli kutuplu sorularda dinleyicinin onunla aynı fikirde olup olmadığını teyit eder. Örneğin; *Tırtılların ayakları vardır, yok mudur?* sorusu dinleyicinin fikrini söylemesini gerektiren tersine kutuplu bir soruyken, *İş iştir, öyle değil mi?* sorusu tümcenin doğruluğundan emin olunan ve dinleyicinin herhangi bir fikir beyan etmesini gerektirmeyen sürekli kutuplu bir sorudur (Hudson, 1975, s.26).

Woloszyk'e göre sorudaki ezgi düzeni, hangi dil olursa olsun, iki temel fonksiyona sahiptir. Bunlardan ilki vurgusal fonksiyondur ve tümceyi oluşturan sözcüklerde gerçekleşen ton değişimiyle konuşanın üzerinde durduğu ögeleri vurgulamasıyla ilgilenir. Yani sözcükleri ayırt etmede kullanılır. Diğeri ise vurgusal olmayan fonksiyondur. Aynı sözcüklerle kurulan, ezgi yoluyla farklı işlevler kazanan tümceleri ayırt etme konusunda yardımcı olur. Örneğin, bir tümce konuşanın ezgisine göre soru ya da durum bildirebilir. Bununla birlikte ezgi, konuşanın duygusal durumunu da ele verir (Woloszyk, 1973, s. 145).

Kartunnen, *doğrudan* ve *dolaylı* olmak üzere iki tip sorudan bahseder. Doğrudan sorular semantik açıdan bildirme tümcesine eş değerken, dolaylı sorular edimsel bir fiil gerektirir. *Is it raining?* (Yağmur yağıyor mu?) doğrudan bir soru, (*I ask you) whether it is raining* (Yağmur yağıyor mu diye soruyorum.) dolaylı bir sorudur (Kartunnen, 1977, s. 3).

Soruların sınıflandırılmasıyla ilgili olarak dilbilgisel yaklaşımın yanı sıra soruyu soruş tarzından bağlama kadar yapılan değerlendirmeleri de dikkate alan Francis Jacques, mantık bilimi çerçevesinde yaptığı çalışmasında üç farklı soru türünden söz eder. Ona göre sorular; *formel, informel ve retorik* soru olarak üçe ayrılır. Daha sonra *retorik soruları sözde soru (fausse)* olarak adlandırır. Quillard ise soruyu üç büyük gruba ayırır:

1. *Karşıdakinden konuşma talep eden sorular (bilgilenme amaçlı sorular)*
2. *Dinleyiciden eylemde bulunmasını talep eden sorular (Örn: tuzu uzatabilir misiniz?),*
3. *Cevap istemeyen sorular. Bu tür soruların en çok bilineni sözbilimsel (rhétorque) sorulardır.* (Tarcan, 2010, 23)

Gramerde üç tip tümce yapısı görmek mümkündür. Bunlar *bildirme tümcesi* (declarative), *soru tümcesi* (interrogative) ve *emir tümcesi*dir (imperative). Soru ve emir tümcelerinin bilişsel anlam yoluyla yorumlanması bazı problemlere neden olabileceği gibi temelde yatan soyut yapıların neyi amaçladığını ortaya çıkarabilir. Örneğin; *John shut the door. (John kapıyı kapattı*.) ifadesinin *I state that John shut the door. (John'un kapıyı kapattığını beyan ediyorum.)* şeklinde anlaşılması tümcenin edim gücüyle açıklanabilir (Palmer, 2001; s.170).

Olumlu veya olumsuz evet/hayır sorularının semantik açıdan denk kabul edildiğini ifade eden Reese, konuyla ilgili çalışmasında *Hamblin Picture* (Hamblin resmi) teorisinden bahseder. Bu teori Groenendijk ve Stokhof[1]'a ait olan standart görüşün adıdır. Bu teoriye göre; i) Soruya verilen her cevap bir önermedir. ii) Bir soruya verilebilecek muhtemel cevaplar tutarlı olmalıdır. iii) Bir sorunun hangi anlamda sorulduğunu bilmek demek otomatik olarak cevabı da bilmek demektir (Reese, 2006, s.331).

Dilbilimde dilin tanımı ve doğal dillerin araştırılması konusunda farklı bakış açıları ve görüş taşıyan pek çok kuram bulunmaktadır. Dil kullanımının altında yatan dilsel yetilere ve dillerin dilbilgisel düzenlemesine ilişkin olarak tasarlanan *İşlevsel Dilbilgisi* bu kuramlardan biridir (Schaaik, 2001, s. 58). Schaaik'e göre İşlevsel Dilbilgisinin geçerli iki kuralından bahsedilir. Bunlardan ilki, sözcük sıralamasındaki farklılıkların işlevsellikteki farklılıkları yansıtması, ikincisi ise yapıların yalıtılmış nesneler olarak değil bağlamları içinde değerlendirilmesi gerektiği ilkesidir (2001,

[1] Bkz. Groenendijk, Stokhof, 1994, Questions, s.21

s.64). Soruların işlevlerinin içinde bulundukları bağlama göre belirlendiğini ortaya koyan Freed, soruların *sıradan bilgi talep eden soru, sosyal bilgi edinmeye yönelik soru, davet etmeye yönelik soru, eşzamanlı olarak fiziksel çevre ile ilgili bilgi talep eden soru, bilginin açık hâle getirilmesi ile ilgili soru, bilginin tekrar ettirilmesi ile ilgili soru, bilginin teyit edilmesi ile ilgili soru, konuşma odaklı soru, paylaşılan bilgi ile ilgili soru, iletişim kanalını açmaya yönelik soru, hazırlık amaçlı soru, eğitim amaçlı soru, söz bilimsel soru, mizah amaçlı soru, kendine yönelen soru ve dolaylı sorulan soru* olmak üzere on altı işlevi olduğunu savunur (Tarcan, 2010, s.24, 25).

Kroeger'e göre tüm dillerde iki temel soru tipi bulunur; *evet/hayır soruları* (yes-no questions) ve *içerik* ya da *bildirme soruları* (content questions). Evet/hayır sorularını *kapalı sorular* (closed questions) olarak da tanımlandırırken, açık bir cevap isteyen bildirme sorularını da *açık sorular* (open questions) olarak tanımlandırır (Kroeger, 2005, s.203).

Ahanov, tümceleri bilgi ve soru tümceleri olmak üzere ikiye ayırır. Bilgi tümcesi konuşanın veya yazanın bilgisini alıcıya aktarması için kullanılırken, soru tümcesi bir şey hakkında haber almak için kullanılır. Fakat bu tümceler titremleme yöntemiyle ünlem tümcesine dönüştürülüp sevinç, mutluluk, telaş, kızgınlık gibi durumları da bildirir (Ahanov, 2008, s.385).

Dilsel bir anlatımı oluşturan söz öbeklerinin tasarımını anlatmak için *yüzey yapı* kavramını kullanan Chomsky, dilsel bildirimin anlam açımlaması veya yorumlamasında temel işlev gören söz öbeklerinin tasarımını anlatmak içinse *derin yapı* kavramını kullanır. Diğer bir deyişle sözcüklerin dilbilgisi kurallarıyla anlamlı bir biçimde birbirine bağlanması yüzey yapıyı, anlamı ise derin yapıyı oluşturur (Kula, 2012, s.190). Chomsky'nin üretici dilbilgisi modelini tümcelerdeki mantıksal yapıyla dizimsel yapı arasındaki bağı belirleme çabası olarak ifade eden Üstünova, Türkolojideki geleneksel yaklaşımların aksine sadece biçimsel özelliklerin değil anlamın da hesaba katılması gerektiğini ve bu sebeple hem derin yapının hem de yüzey yapının aynı çatı altında buluşturulmasının daha uygun olacağını belirtir (Üstünova, 2014, s.55).

Bromberger, dile dair oluşturulan en kabul edilebilir yaklaşıma göre her tümcenin iki tür üretici kural tarafından oluşturulduğunu ve bunun da dilin derin yapısı olarak adlandırıldığını belirttiği *Questions* isimli çalışmasında derin yapının tümcenin anlamsal yorumlaması için dayanak teşkil ettiğini söyler. Kuralların ikinci serisinin ise bu derin yapıda yer alan ögelerin çıkarılıp, birleştirilip ya da tekrar düzenlenip tümcenin

yüzey yapısını meydana getirdiğini ve bu yapısal zincirin tümcenin sesbilimsel yorumlaması için de gerekli olduğunu belirtir.

(1) Henry bir şey yazdı.

(2) Henry ne yazdı?

Yukarıdaki tümcelerden eğer *(1)* doğru ise *(2)* geçerli bir yanıt almalıdır. Ve tam tersi bir şekilde *(2)* geçerli bir yanıt alıyorsa *(1)* kesinlikle doğru olmalıdır (Bromberger, 1996; s.599).

Tümcenin yüzey yapısında görünmeyen anlam parçaları arasında *önvarsayımlar* da vardır. *Önvarsayım* kavramı, dil felsefecilerinin ortaya attığı, bir önermeye doğru değerin verilmesi için gerekli bir koşuldur. Yani önvarsayım, bir edimsöz olarak kabul edilmiştir. Örneğin, *Fransız kralı keldir* ya da *Katil aramızda*. demek bir Fransız kralının ve bir katilin varlığını önceden kabul etmek demektir. Aynı şekilde bir soruda da önvarsayımlar mevcuttur. Örneğin; *Sezar'ı kim öldürdü?* ya da *Hangi kitapları alıyorsunuz?* diye sormak, birinin Sezar'ı öldürdüğünü ya da alıcının kitapları aldığını önceden kabul etmektir (Kıran, 2013, s.274-275). İletişimde bulunmak sadece bir ileti aktarmak değildir. İnsan, bir şey söylememek, gerçekten söylemek istediği şeyin tersini söylemek ya da önceden bilinen bir şeyi aktarmak için de konuşur. Bu iletilerin büyük bir bölümü yüzey yapıda yer almaz (Kıran, 2013, s.266). Örneğin, *Bunu sen mi söylüyorsun?* sorusu bilgi edinme amacı taşıyabilirken, derin yapıda bir şaşırma, bir inanmazlık, bir alay etme amacı da taşıyabilir. Bazı sorularda alınan cevaplar en az çaba yasası nedeniyle derin yapıda bırakılabilir. Örneğin; *Sınavınızı ne zaman yapacaksınız?* sorusuna verilen *Yarın* cevabı eksiltilidir. Yüzey yapıda görünmeyen eksiltileri tamamladığımızda cevap *Sınavımı yarın yapacağım* şeklinde olacaktır (Üstünova, 2000, s.426).

Felsefede de yer bulan soru, bir durumun bilinmeyen ya da aydınlanmayı gerektiren ögelerini saptayan bir önerme olarak kabul edilir. Frolov soruyu, sorunsal ve savlayıcı yanları da olan karmaşık bir yapıya sahip olarak tanımlar (Frolov, 1997, s.434). Yani hem bilinmeyenin açıklanması hem de birden fazla anlama gelebilecek durumlarını yani sorunun retorikliğini ifade eder. Lakoff ve Johnson'a göre, sorunun çıkan bir perde değişimiyle sona ermesi *bilinmeyen yukarıdadır, bilinen aşağıdadır* metaforunu da akla getirir. Sorular tipik olarak bilinmeyeni gösterdiği için *bilinmeyen yukarıdadır* metaforuyla tutarlıdır. Herhangi bir bildirme tümcesinde içeriğin bilinmesi ya da bilinmeyen herhangi bir şeyin olmaması, ifadenin düşen bir perde değişimiyle sonlanmasını gerektirir. Bu durum bilinen aşağıdadır metaforuyla tutarlıdır. Bununla

birlikte retorik sorular gibi cevap istemeyen bazı sorularda da bilinmeyenin olmayışı ya da soru dışında herhangi bir anlam ifade etmek için kullanılması düşen bir perde değişimini ve dolayısıyla bilinen aşağıdadır metaforunu akla getirir. Bu bağlamda sentaksın anlamdan, anlamın özellikle metaforik boyutlarından bağımsız olamayacağı söylenebilir (Lakoff ve Johnson, 2015,s.184).

Groenendijk ve Stokhof, *Questions* isimli çalışmalarında sorulara edimbilimsel bir bakış açısıyla yaklaşarak aslında her sorunun temelde talep ya da rica içerikli tümceler olduğunu savunurlar. İddialarına göre sorular sadece somut cevaplar istemezler. Soruyu soran kişi aynı zamanda bir talepte de bulunmuş olabilir olabilir. Bu tip durumlarda soruda gizli bir edim söz konusudur. Yani dinleyenin konuşana vermesi beklenen cevap istenileni yerine getirmesiyle ilgilidir (Groenendijk ve Stokhof, 1994, s. 15).

Bir yandan resim gerçekliğin bir modelidir diyerek diğer yandan tümce gerçekliğin bir modelidir diye tanım vererek tümceyi resme benzeten Ludvig Wittgenstein, tümcenin anlamını ünlü resim kuramıyla açıklamaya çalışır (Soykan: 2006, s.54). Kurama göre resimde bir nesne, bir olay veya bir kavram hakkında bilgi verilir. Tümce de tıpkı bir resim gibi bir kişi, madde ya da olay hakkında bilgi verir. Soru tümceleri ise konuşmacı tarafından tamamlanması beklenilen resim gibidir. Tek bir sözcükyle tamamlanabileceği gibi uzun açıklamalarla da tamamlanabilir (Baytok: 2006, s.80).

Her şey bildirilebildiği gibi sorulabilir de. Bu nedenledir ki soru, bildirmedeki *var* ya da *yok* kavramlarının öbür ucudur. Değişik yapılarda ve değişik işlevlerde yapılabilen soru bir varlık veya olayı öğrenmeyi amaçlar nitelikte olabileceği gibi dil kullanıcısının başka amaçları için de kullanılabilir (Karaağaç, 2013; s.706-708).

1.2.3.1. Söz Eylem Kuramı (Speech Act Theory) ve Soru

Anlambilim, dili anlam açısından inceleyen anlam sorunu ve bu sorunun çeşitli uzantılarını felsefe, mantık, ruhbilim, toplumbilim vb. açılardan inceleyen, dilsel yapıların anlamsal yönden ortaya koyduğu çeşitli olguları da içine alan bilim dalıdır. Anlamlı birimlerin dizisel düzlemdeki özelliklerini incelemenin dışında tümce içinde kurulan bağıntıların yorumlanmasıyla da ilgilenir (Vardar, 1997; s.7). Dilbilimde çeşitli alanlarda kullanılan soru terimi, anlambilimde *edimsöz edimi* (illocutionary act) olarak değerlendirilir.

Dil, toplum ve kültür bağlamında önemli ayrıntılar sunan Söz Eylem Kuramına göre sıradan bir konuşma esnasında önerme, soru, açıklama, emir, vaat gibi birçok eylemden biri yani bir söz edimi gerçekleşir (Searle, 2006, s.156). Herhangi bir şey bildirmeyen veya betimleme yapmayan yani doğru ya da yanlış diyemeyeceğimiz, aynı zamanda sadece söylerken bir aksiyonun gerçekleştiği bir kısım ifadeler vardır. Konuşan *Yarın yağmur yağacağı konusunda seninle altı peni üzerine bahse giriyorum.* derken aslında herhangi bir önerme kurmayıp sadece bahse girmektedir (Palmer, 2001, s.165). Soru sorma eylemi aynı zamanda bir söz edimi gerçekleştirme durumudur. Bu sebeple retorik sorular söz edimi veya söz eylem olarak tercüme edilen *speech acts* kuramına dahildir.

Edimbilim terimi, felsefe ve mantıkçı Charles William Moris'in adıyla özdeşleştirilmektedir. Göstergelerin işleyişiyle belirlenen ruhbilimsel ve toplumbilimsel olguları içine alır. Anlambilimin sözcükleri gerçeklik koşullarına bağlı olarak incelemesine karşın edimbilim, dili bir eylem aracı olarak ele alır. Örneğin bir okur, gazete satıcısından Cumhuriyet gazetesi almak isteyip, *Cumhuriyet var mı?* diye sorduğunda *cumhuriyet* sözcüğü başka çağrışımlar yapabilir. Ancak sorunun sorulduğu yer, soru eki ve tonlama bir nesnenin istendiğini gösterir. Cevabın *var* ya da *yok* olarak verilmesinin dışında soruyu soran özne *Bana bir Cumhuriyet gazetesi satar mısınız?* demek yerine dildeki tutumluluk ilkesi gereğince örtülü anlatım kullanmıştır. Aslında gazeteyi satın alma isteğini *gazete var mı* sorusuyla bildirir. Buna göre edimbilimciler, dilin sadece iletişim aracı olmadığını, konuşanın kendini ifade etme özelliği taşıdığını da vurgularlar (Kıran, 2014; s.727). Çağdaş dilbilimin en karmaşık alanlarından birini oluşturan edimbilim için tek bir kuramdan söz etmek oldukça zordur. Yaygın olarak bilinen iki edimbilim görüşünden bahsedilebilir. Bunlardan ilki, dili kullananlar ile göstergeler arasındaki ilişkilerin incelenmesini kapsarken, ikincisi iletilmek istenen bilginin metinsel içeriği dışında tehdit, emir verme, söz verme gibi edimsöz değerlerinin ele alındığı, J-L. Austin, J.R. Searle, O. Ducrot ve D. Wunderlich'in temsil ettiği görüştür (Kıran, 2013, s.265).

Dil, bilinç ve gerçeklik ilişkisini bir arada inceleyen dil felsefesi, bir yandan anlamı irdelerken bir yandan da o anlama yönelten göstergenin kullanımını inceler. Yani göstergenin anlamı, konuşanın ne demek istediğidir. Bu bağlamda dil felsefesi dil eylemleriyle de ilgilenir. Dilsel bildirimlerde sadece bir şeyi anlatmak değil, aynı zamanda eylemde bulunmak, etki yaratmak da söz konusudur (Kula, 2012, s.32).

Bir bildirimin görevinin yalnızca bazı olguları doğru ya da yanlış bir şekilde ifade etmek olduğunun belirtilmesine rağmen, bu durumun her zaman böyle olmadığını savunan J.L. Austin, bilgi vermek amacıyla kullanılmayan tümcelerin de olduğunu ifade eder. Edimseller dediği tümce grubu, sözcelerin söylenmesiyle de bir eylemin gerçekleştirilmesini sağlar (Elyıldırım, 2007; s.2). Tüm sözcelerin edimsel olduğunu savunan Austin, konuşan kişinin üç eylemi gerçekleştirdiğini belirtir; *Düzsöz edimi* (locutionary act), *Edimsöz edimi* (illocutionary act), *Etkisöz edimi* (perlocutionary act). Soruları da *Edimsöz edimi*ne dahil eder (Austin, 2009; s.172). *Düzsöz*, doğru bir tümce üretimidir. *Edimsöz* konuşanın sözü ile sözün içerdiği eylemin eşzamanlı gerçekleşmesidir. *Etkisöz* ise konuşanın niyetine bağlı olarak dinleyeni etkilemeye yönelik edimdir. Örneğin, *Boğaya dikkat* tümcesi düzsözdür. Emir ya da uyarı olarak kullanıldığında edimsöz olur. Duruma göre konuşanın karşısındaki ya kaçıp gidecek ya da gülüp geçecektir. İşte bu da etkisözdür (Kıran, 2013, s.269-270).

Austin'e göre bir şey söylemek, bir şey yapmaktır. Bir şey yapıp söylerken yaptığımız işlere *edimsöz* der ve bu edimsözleri beş gruba ayırır: 1) Yaptıklarımızın bir bölümünde birtakım kararlar veririz; hakemlerin yönettikleri maçlarda vardıkları kararları söylerken yaptıkları gibi. 2)Bir hakkı kullanırız; emir vermek, öneride bulunmak gibi. 3) Yükümlülük altına gireriz; söz vermek gibi. 4) Tutum ve davranışlar sergileriz; özür dilemek gibi. 5) Bir de konuşma sırasında yaptıklarımız vardır; kabul etmek, açıklama yapmak gibi (Austin, 2009, s.20).

Hudson'a göre edimsel anlam, sözdizimsel, anlamsal ve edimbilimsel sistemde ele alınmalıdır. Edimsel anlam, emir tümceleri, soru tümceleri ve bildirme tümceleri bu sistemle incelendiğinde ortaya çıkar. Örneğin; *Dışarısı soğuk*. tümcesi farklı türde bir konuşma aktivitesi olarak algılanabilir. *Eğer düzgün davranmazsan seni dışarı atarım* anlamına gelen bir tehdit, *Bu sıcak odadan seni dışarı çıkarabilirim* anlamına gelen bir vaat, ceketlerimizi alıp almama konusunda kararsız isek bir öneri veya *Ceketini ödünç verebilir misin?* anlamına gelen bir istek olarak algılanması olasıdır. Yani edimsel güç tümcenin sözdizimsel durumundan çok, konuşmacının ve dinleyicinin aklındaki duruma bağlıdır. Diğer yandan bazı tümceler sözdizimsel biçimlerinden dolayı sadece bir edimsel güçle sınırlandırılmıştır. Böylece aşağıdaki tümce sadece bir vaat olarak kabul edilebilir;

Önümüzdeki pazartesi sana 5 dolar ödeyeceğime söz veriyorum (Hudson, 1975; s.2).

Soru yapılarını inceleyen dilbilim çalışmalarında tümcenin edim gücü önemli bir ayırıcıdır. *Oturabilir miyim?* sorusu, *Oturma becerisine sahip miyim?* anlamına gelen gerçek bir soru değil, *Oturmama izin verir misin?* anlamında izin alma işlevli bir soru olarak değerlendirilmelidir. Ya da *Saatin var mı?* sorusu saatinin olup olmadığını kontrol etmek amacıyla sorulmuş bir soru değil, saatin kaç olduğunun öğrenilmesi hedeflenen, eyleme yönelik bir sorudur. Bu durumda beklenen tavır, *Saatim var* ya da *Saatim yok* demek yerine saatin kaç olduğunun söylenmesidir. Bu ve benzeri durumlar sorunun edim gücüne işaret eder.

Nerdeyse hiçbir edimsöz eylem tartışarak, hesaplayarak veya hesapsız bir şekilde bir şeyin yapıldığını ifade etmez. Örneğin; beni, bir şeyi yaptığım zaman ortaya nelerin çıkacağı konusunda bilgilendirerek vazgeçirebilirsiniz. Bu yüzden *seni uyarıyorum* ya da *seninle şu konuda tartışabilirim* diyebilirken *seni şu konuda ikna ederim, seni şu konuda alarma geçiririm* diyemeyiz (Hudson, 1975; s.3).

1.2.4. Özbekçe Gramerlerde Soru ile İlgili Açıklamalar

Özbekçe gramerlerde detaylı olarak *suroq gaplar* (soru tümceleri) başlığı altında işlenen soru, *O'zbek Tilining Amaliy Grammatikası* isimli çalışmada, söyleyenin bilgi sahibi olmadığı nesne, hadise veya olay hakkında soru ifade eden tümceler olarak tanımlandırılır. Örneğin; *Bugün teatrga barasanmı?* (Bugün tiyatroya gidiyor musun?) *veya Shahnoz imtihonga qanday tayyorlandi?* (Shahnoz sınava nasıl hazırlandı?) gibi tümceler soru bildirir (Abduraxmanov, Rafnev, Shodmonqulova, 1992, s.195).

G'ulamov ve Asqarova'ya göre Özbekçede temel olarak soruların iki karakteri bulunur; *i) soru sözcükleriyle kurulan sorular ii) evet/hayır soruları.* Soru sözcükleriyle kurulan sorularda amaç konuşanın kendi fikrini ispat etmesi, bilinmeyen bir durumu ortaya çıkarması veya bir konuda haber vermesidir. Evet/hayır sorularında ise amaç evet veya hayır cevabı ile tasdik ya da inkâr bildirilmesidir. Aynı zamanda bu sorulara verilen evet veya hayır cevabının yanında sorunun anlamını destekleyen yardımcı tümceler de bulunabilir. Ancak sorgulanan öge Türkçeden farklı olarak *–mi* soru ekinin konumuna göre değil, söyleyişteki güce göre belli edilir. Örneğin;

*Kecha teatrga **bordingmi**? – Ha, bordim.* (Tiyatroya gittin mi? – Evet, gittim.)

*Kecha **teatrga** bordingmi? – Ha, teatrga.* (Dün tiyaroya mı gittiniz?- Evet tiyatroya). Evet/hayır sorularında bazen evet cevabından sonra olumsuz, hayır cevabından sonra da olumlu bir yargı gelebilir.

Kecha bormadingmi? –Ha, bormayman / Yoq, boraman (Dün gitmedin mi? – Evet, gitmedim / Hayır, gittim).

Bazı durumlarda da *evet* ya da *hayır* sözcüklerini kullanmadan direkt cevap verilir. *Bugun borasanmi? –Bormayman* (Bugün gidiyor musun? –Gitmiyorum) gibi (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.64,65). Evet/hayır sorularında cevabın evet ya da hayır olmadığı durumlardan biri de soruya soruyla karşılık verilmesi durumudur. Bazen de sorunun cevabı dinleyen tarafından değil soruyu soran tarafından verilir. Bu durumda anlatılmak istenen konu kuvvetlendirilmiş olur. Örneğin; *Axir, Jazoir ve unıng xalqı senga nima qıldı? Senga tegdimi, biron narsangni o'g'ırladimi? Sening uyınga bostırıb kirdimi? Biror tanga zarar berdimi, ishlaringa aralashdimi? Yoq,asla. (Jazoir ve onun halkı sana ne yaptı? Sana dokundu mu, bir şeyini çaldı mı? Evine zorla girdi mi? Bir kuruş zarar verdi mi, işlerine karıştı mı? Hayır, asla.)* Bazı sorularda da *nima* soru sözcüğünün yanı sıra *–mi* biçimbirimin kullanıldığı da görülür. Bu tip sorularda konuşan, *nima* sözcüğünden sonra gelen kısa bir duraklamanın ardından asıl soru *mi* ile kurulur. *Nima, og'zingizga yoqmadimi, deb soradi Ergash*. (Ne, beğenmediniz mi diye sordu Ergash) (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.155).

Özbekçede anlam bakımından tümceler *darak* (bildirme), *so'roq* (soru), *buyruq* (emir) ve *undov* (ünlem) olmak üzere dört gruba ayrılır. Sorunun bildirmeden ayrılan tarafları soru sözcüğü, soru eki ve hem yükselen hem alçalan ezgi kullanılmasıyla ifade edilir (Irisqulov, 2009, s.136). Özbekçede soru, bildirme tümcelerinden farklı bir yapıda değerlendirilir. Kullanılan soru sözcüklerinin sorudaki dizilişi kendine has hususiyetler taşır. Özellikle sorudaki ezgi, soruyu bildirmeden ayıran temel etkenlerden biridir. Ezgi yardımıyla herhangi bir bildirme tümcesinin soruya dönüştürülmesi hadisesi sözlü dilde oldukça yaygındır. Morfofonolojik açıdan morfemlerde meydana gelen ses değişimleri anlam farklılıkları yaratabilirken, ezginin değişmesi genel itibariyle sentaktik açıdan bir değişim yaratır (Abduazizov, 2010, s. 158,159).

Özbekçede bir sorunun hangi maksatla kullanıldığı içeriğine, durumuna ve ezgisine göre tayin edilir. Örneğin; *Bir bola ikkinchisini turtgandek bo'ldi. Salim buni aniqlash uchun bir boladan so'radi; Kim turtdi?.. Boshka bir bolaning oldiga borip , sen turtgansen, dedi. O bola bir oz xofalanip javop berdi: Kim turtdi!?* (Bir çocuk diğerini dürtecek oldu. Salim bunu fark ettiği için kim dürttü diye sordu. Diğer çocuğun önüne giderek sen dürttün, dedi. O çocuk gücenmiş bir şekilde cevap verdi; kim dürttü!?)

Burada ilk soru cevap isteyen gerçek bir soru iken, ikincisi ise itham edilenin şaşkınlığına sebep olan ve *yapan ben değilim* anlamını veren cevap istemeyen bir sorudur (G'ulamov, Asqarova, 1965, s. 53).

Abduraxmanov, Rafnev ve Shodmonqulova, Özbekçede soru tümcelerinin birtakım hususiyetlerinden bahseder. Bu hususiyetler dört şekilde ifade edilmiştir;

1. Soru tümcesi oluşturulurken soru zamirleri kullanılır. Örneğin; *Camoat ishlariga kim faol qatnashadi?* (Toplum işlerine kim etkin faaliyet gösterir?)
Nega qursdoshingiz yaxshi oqimaydi? (Kurs arkadaşınız neden iyi okumuyor?)
Darsga qayoq barasiz? (Derse nereye gidiyorsunuz?)

2. Soru tümcesi oluşturulurken soru yüklemeleri (-mı, -chi, -a) kullanılır.
Mashgulotga yaxshi tayyorlanyapsizmi? (İşe iyi hazırlanıyor musunuz?)
O'zingiz-chi? (Siz misiniz?)

3. Soru tümceleri *nahot, nahot ki* sözcükleriyle oluşturulur. Bu sözcükler tümcede *gerçekten mi?, nasıl olur?* anlamında kullanılır.
Nahot uning haqida uning baxtı haqida oylaydigan odamlar ham bolsa? (Onun hakkında, onun geleceği hakkında düşünen adamlar da olsa nasıl olur?)

4. Bu vasıtalar olmadığında soru ifadesini ezgi ile sağlamak mümkündür.
Örneğin; *Talabalar mexnat semestrida ishlaydi?* (Öğrenciler iş döneminde çalıştı mı?)
Böyle durumlarda vurgu genellikle sözün sonuna doğru getirilir. Sondaki sözcük güçlü telafuz edilir ve tümcenin sonuna soru işareti konur (Abduraxmanov, Rafnev, Shodmonqulova, 1992, 195-196).

Özbekçede *Karima uydami?* gibi herhangi bir cevaba yönelik soruların yanı sıra hem soru hem şaşkınlık ifadesi taşıyan durumlar da söz konusudur. Örneğin, *Shunday ıssıq künde ham yog'ir* yog'adimi? (Böyle sıcak bir havada yağmur yağar mı?) *Latofathon urushga ketgenmi?* (Latofathon kavgaya mı karışmış!?) gibi. Bazı durumlarda da soru ile birlikte çeşitli heyecanlar, duygular ifade edilir. Örneğin; *Opam mukofotlandimi?* (Ablam ödül mü aldı!?) gibi. Bazı durumlarda da soru vasıtasıyla emir ifade edilebilir. Örneğin, *Tezroq bormaysanmi?* (Hemen gelmiyor musun? – hemen geleceksin!) gibi. Sorunun şüphe ya da tahmin bildirdiği durumlar da söz konusudur. Bu iki soru tipi neredeyse aynıdır. Fakat bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Örneğin, *Soat yetti bo'lib qoldi. Kino boshlangıncha yetib borarmikanmiz?* (Saat yedi oldu. Film başlayana kadar yetişebilir miyiz? –yetişebileceğimiz şüpheli-) Bazı durumlarda ise asıl amaç soru değil bir haber, bir hüküm bildirmektir. Örneğin, *Musabaqada mendan kim*

o'za aladı? (Yarışmada benden başka kazanan var mı?) Bu soru hiç kimse kazanamadı ifadesiyle aynıdır (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.61).

Özbekçede kullanılan soru sözcüleri yazı dili veya konuşma diline göre farklılık gösterir. Örneğin, *qayerda, qayerga, qayerdan* sözcükleri daha çok yazı dilinde kullanılırken, *qayoqda, qayoqqa, qayoqdan* sözcükleri ise konuşma dilinde kullanılır. *Qanday, qanaqa, qalay* sözcükleri aynı anlamı taşısa da kullanım yerleri farklıdır. Örneğin; *Qanday odam?* (Nasıl adam?), *Qanaqa o'qish?* (Nasıl okuma?), *Ishlar qalay?* (İşler nasıl?) gibi (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.158).

Özbekçe gramerlerde soru ile ilgili yapılan açıklamalarda sıklıkla *so'roq olmoshlari* (soru zamirleri) üzerinde durulduğu görülür. Bodrogligeti, Özbekçe soru zamirlerini şu şekilde gruplandırır;

a. Kişiler için kullanılanlar; *kim, kimlar*.

b. Nesneler için kullanılanlar; *nima (ne), nimalar (neler).*

c. Nitelik bildirmek için kullanılanlar; *qanday (nasıl), qanaqa (nasıl), qandoq (nasıl, ne), qaysi (nasıl), qalay (nasıl).*

d. Miktar bildirmek için kullanılanlar; *qancha (ne kadar), necha (ne kadar, kaç), nechanchi (hangi), nechta (kaç tane).*

e. Sebep bildirmek için kullanılanlar; *nima uchun (niçin), nechün (niçin), nimaga (niye), nega (niye).*

f. Zaman bildirmek için kullanılanlar; *qachon (ne zaman).*

g. Yer bildirmek için kullanılanlar; qayda (nerede), qayoqda (nerede), qayerda (nerede), qani (nere).

h. Yön bildirmek için kullanılanlar; qayerga (nereye), qayoqqa (nereye).

i. Kaynak bildirmek için kullanılanlar; qayerdan (nereden), qayoqdan (nereden) (Bodrogligeti, 2003, s.438).

Özbekçede nesneleri veya olayların belirsizliğini temsil eden zamirlere de gumon olmoshlari (belirsizlik zamirleri) denir. *Allanima* (birşey), *allakim* (birisi), *allaqanday* (bir nice), *allaqancha* (birkaç), *allaqanaqa* (bir nice), *allaqaysi* (biri), *allaqayer* (bir yer), *allaqachon* (bir zamanlar) Özbekçede kullanılan belirsizlik zamirleridir. Her ne kadar soru sözcükleriyle kurulmuş olsalar da, hiçbir şekilde soru ifade etmezler. Örneğin; *Navro'zoyni allaqachon karaxt qilib qo'yganligini bildirib, endi uni o'ziga keltirishi mumkin bo'lgan Boychechakni ham zararsizlantirishga majburligini aytdi.* (Nevruz'u bir zamanlar hissizleştirdiğini, onu kendine getirecek olan Kardeleni etkisiz hale getirmeye mecbur olduğunu söyledi.) Soru zamirlerine eklenerek

belirsizlik zamiri oluşturan *alla+, -dir, bir* morfemlerinin kullanıldıkları tümceler kesinlikle soru bildirmezler. Çokluk, iyelik ve durum eklerinden sonra gelen *–dir* eki de belirsizlik bildirir. *Kim, nima, qanday, qayer, qayoq, qachon, nega* soru sözcükleri *–dir* eki alarak soru bildirme işlevini yitirir. Örneğin; *Ko'chamizda qandaydir notonish ovozlar eshitildi.* (Sokağımızda bazı tanımadık sesler duyuldu.)
Shiypon qachondir bir bo'yalgan ekan. (Taraça bir zamanlar boyanmıştı.) (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.261).

Soru sözcükleriyle kullanılan *–dir*, eklendiği soru sözcüğünün soru anlamını yitirmesine sebep olur. *Gumon olmoshları* yani belirsizlik zamirlerine dâhil edilen bu durum *kimdir, nimadir, qandaydir, qachondir, qaysidir, qanaqadir, qayerdir* şeklinde kullanılır. Örneğin;
Obid aka sevinchidan nimanidir xirgoyi qilib samovar qo'ya boshladi. (Obid ağabey sevincinden dolayı bir şeyler mırıldanarak semaveri kurmaya başladı.) (Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev,1992, s. 314).

Özbek Tili Gramatikası isimli çalışmada soru tümcelerinde bilinmeyen bir nesne, bir hareket, bir durum hakkında bilgi almak soran için önemlidir denmektedir. Konuşan kişinin kendi fikrini söylemesi ya da söylenen fikirle olan münasebetini bildirmesi beklenir (Abduraxmonov, Shoabduraxmonov, Hociyev, 1976, s.103).

Soru sözcükleri ve soru ekleri ile kurulan soruların dışında ezgi soruları Özbekçede oldukça sık kullanılır. Ezgi soruları soruyu üzerine alan sözcüknin yükselen ezgiyle söylenmesiyle tüm tümcenin soru anlamı taşıdığı durumdur. Örneğin; *Ot o'ldi dedi Maston.. Ot o'ldimi!?* (At öldü dedi Maston. At öldü mü!?). Özbekçede bu soru tipi genellikle beklenmeyen bir haber alındığında duyulan şaşkınlığı ifade etmek için alınan haberi tekrarlamak suretiyle oluşturulur. Bazen de soru sözcüğüyle kurulması beklenen soruların ezgi yardımıyla kurulduğu görülür; *Otingiz?* (Adınız?) gibi (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.66,67).

Sıkça kullanılan konuşma vurgusu konuşanın ifadesindeki kesinliği veya belirsizliği önem derecesini, zıtlığını ya da netliğini anlayabilmek adına önemlidir (Abduazizov, 2010, s. 155). Irisqulov'a göre ezgi, dilin kendi içinde anlamı değiştirmek için kullanılan, ton ve vurguyu da içine alan bir birimidir. Örneğin, Rusçada sadece ezgi ile soru yapmak mümkünken, Özbekçede ezgi dışında soru ekleri, soru sözcükleri ve sözcük düzeninin değişimi de önemlidir. Örneğin; *U keldimi?* (O geldi mi?) sorusu *U keldi?* (O geldi mi?) şeklinde kullanılsa da anlam aynıdır. Soru eki olmaksızın kurulan bu soru, yükselen ezgiyle telaffuz edildiğinde *U kelishi kerak emas edi, kelibdi-da*

(Gelmesi gerekmiyordu ama gelmiş.) anlamına gelirken, soru ekli kullanımda gelmesi gereken kişinin gelip gelmediği sorgulanır (Irisqulov, 2009, s.56).

Soruya has gramatik vasıtalar ile kurulan sorular güçlü bir ezgiye sahiptir. Soru sözcükleriyle kurulan sorularda ise soru sözcüğü yükselen ezgiyle söylenir (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.158).

Bazı hallerde sadece vurgu bazı hallerde de leksik ve gramatik unsurlar yardımı ile soru oluşturulur. Tüm bunların yanı sıra bazı durumlarda da *–a(r)* ya da *–dir* sonekleri ve *kerak, shekilli, muncha, balki* gibi sözcükler kullanılır. Bu tür tümceler vurgu yoluyla soru tümcesi olur. Yine aynı eserde Özbekçede bütün soru türlerinde kendine has bir tonlama olduğundan bahsedilir. Bu tonlama ünlem tümcelerinden tamamen farklıdır. Genellikle soru tümcelerinde bir varlığın belirtisi, hareketi, yapılış yeri, zamanı, durumu, sebebi ve amacı sorulur (Abduraxmonov, Shoabduraxmonov, Hociyev, 1976, s.105).

Özbekçede sorular anlamına göre *sof so'roq* (gerçek soru) ve *ritorik so'roq* (retorik soru) olmak üzere ikiye ayrılır. Sof so'roq, *Doktorga ko'rsatdingizmi?* (Doktora gösterdiniz mi?) ya da *Qayoqqa olib ketayotibsiz?* (Nereye alıp gidiyorsunuz?) gibi sorulardan oluşurken, ritorik so'roq, kinaye, zorlama, eleştiri, razı olmama, acıma, tembih, sevinç ve alay etme gibi duyguları bildirmek için kullanılır. Özbekçede en çok görülen retorik soru türleri*; O mardikor qanday qilib chaladi?!* (O gündelikçi nasıl hırsızlık yapar?!) gibi şaşkınlık bildiren, *Nima boldi senga, Lyosha!* (Ne oldu sana Lyosha!) gibi endişe bildiren, *Nega biz inson bo'lib o'zni pulga sotamiz?* (Biz insanlar kendimizi niye paraya satarız?) gibi öfke bildiren, *Paxtalar yaxshi ochilmagandir?* (Pamuklar iyi açmamışlar mı?) gibi şüphe bildiren, *Tokaygacha ezilamiz, ota?!* (Daha ne kadar ezileceğiz baba?!) gibi güçlü bir heyecan bildiren sorulardır (Abduraxmonov, Shoabduraxmonov, Hociyev, 1976, s.106,107).

Özbekçede soruya ait gramatik ögeler bir tümcede birden fazla bulunabilir. Örneğin; *Dadam* ***qayda-a****?*(Dedem nerede?)

Necha *yashga kirganedim-****a****?* (Kaç yaşına girdim?)

Dilbilimcilere göre gerek dil vasıtalarını gerekse konuşanın gücünü ve vaktini idare etme biçimi olan *elliptik* yani *eksilti*, dilin gelişme yolundaki en önemli temayüllerden biridir. Özbekçe gramerlerde *elliptik gap* olarak ifade edilen eksiltili tümce, Türkçe ile aynı özelliktedir.

-*Siz qayerda ishlayapsiz?* (Siz nerede çalışıyorsunuz?)

-*Bankda.* (Bankada.)

-*Qachondan beri?* (Ne zamandan beri?)

-*Avgustdan.* (Ağustostan.)

Bu örnekte ilk tümce dışındaki tüm tümceler elliptik yani eksiltilidir. Ancak herhangi bir anlam kaybı söz konusu değildir (Irisqulov, 2009, s.137).

1.2.5. Soru Türleri

Soru sadece soru sözcükleri ya da anlamına göre soru tümcelerinin tasnif edilmesiyle açıklanacak bir konu değildir. Geniş anlamda dili ilgilendiren başka alanlar ile sıkı bağlantıları bulunan, tümcenin bilgi değeri ile doğrudan etkileşime giren soruyu sadece anlamsal açıdan incelemek yeterli değildir. Uzun'a göre, modern dilbilim çalışmalarında anlamın yanı sıra sorunun, sözcük, partikel, ezgi vb. dilbilgisel araçlarla sunulmasının önemi büyüktür (Uzun, 1988, s.16).

Son dönemlerde yapısal özelliklerin de dikkate alınarak daha detaylı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan biri olan Göksel ve Kerslake'in Turkish, *A comprehensive Grammar* isimli çalışmalarında, Türkçede sorunun *mI* eki veya soru sözcükleriyle yapıldığı ifade edildikten sonra *evet/hayır soruları, alternatif sorular* ve *yansıma sorular* bölümlerinde sorulu yapıların anlamları, yapısal özellikleri ve soruya yardımcı olan *hani, acaba, bakalım* gibi sözcüklerin kullanımına yer verilmiş bununla birlikte retorik soru biçimleri üzerinde durulmuştur (Göksel ve Kerslake, 2005, s.287-309).

Türkçenin genel soru yapısı gereğince, son dönemde yapılan bazı lisansüstü tezler (Çetin, 2008; Oturakçı, 2012; Altun, 2009; Özgen, 2010; Karatay, 2003 vd.) dışında, incelediğimiz çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Sorular geniş bir çerçevede ele alındığında cevap isteyip istememesine göre hem yapısal hem de anlamsal olarak kendini ele verir. Yani özel olarak yapı ve anlam başlıkları altında incelemek yerine tüm bunları içine alan *Cevap İsteyen Sorular* ve *Cevap İstemeyen Sorular* olarak iki ana gruba ayırdıktan sonra alt gruplara ayrılmalıdır. Buna göre, sınıflandırma aşağıdaki gibi yapılabilir:

1.2.5.1. Cevap İsteyen Sorular

Bu sorular, ya bilinmeyen ya da herhangi bir kesinliği olmayan konuları öğrenmeyi amaçlayan sorulardır. Öyle ki bu tip sorulara verilen cevapların hem sorgulananı ilgilendirmesi hem de anlam olarak bütünlük içermesi gerekir.

1.2.5.1.1. Evet/Hayır Soruları

Genel bir tanımla *evet* ya da *hayır* olarak cevaplanabilen sorulara *evet/hayır soruları* adı verilir. Konuşma sırasında verilen bilginin doğru ya da yanlış olduğunun teyit edilmesi bu soruların genel özelliğidir. Genellikle evet ya da hayır cevabının verildiği soru ekli sorularda bu terimlerin kullanılmadığı cevaplar da verilebilir.

Evet/hayır sorularında eğer tümcenin herhangi bir ögesi soru konusuysa, o öge ek alır. Ancak tümcenin bütünü soruluyorsa ek, yüklem çekirdeğinden sonra gelir. Türkçede eklerin sistematik olarak ses uyumu yönünde gösterdiği eğilimin kuvvetli olduğu görülür. (Johanson, 2014, s. 46,47).

Kiefer'e göre evet/hayır soruları 3 tipte incelenebilir. *Dolaylı söz edimleri* (Indirect speech acts), *Retorik sorular* ve *Yardımcı sorular* (Conducive questions). İçinde bir edim barındıran evet/hayır soruları evet ya da hayır cevabını almaktan çok bir edimin gerçekleşmesine yönelik sorulardır. Aynı zamanda bilgi alış verişi için de kullanılan bu sorularda cevap direkt olarak evet ya da hayır değildir. Örneğin;

Can you describe him to us?

(Onu bize tarif edebilir misin?) gibi.

Bazı evet/hayır soruları Kiefer'e göre aynı zamanda retoriktir. Yani herhangi bir cevap istemezler. Bu tip sorularda kişi ya kendi kendine konuşuyormuş gibi sorar ya da konuyu bildiği halde cevabı geciktirir. Örneğin;

Am I stupid?

(Ben aptal mıyım?)

Is this really a problem?

(Problem bu mu gerçekten?) gibi (Kiefer, 1980, s.97-98).

Romero ve Han, evet/hayır sorularının olumsuzluğunu değerlendirirken önceden bilgi sahibi olmak ya da olmamak olarak ikiye ayırır. Örneğin;

A: Doesn't John drink?

(John mu içmiyor?)

B: Does John not drink?

(John içmiyor mu?)

İlk soruda soran kişinin John'un içtiği hakkında bilgi sahibi olduğunu ve soruyu sorarken herhangi bir cevap beklemediğini anlamamız mümkünken, ikinci soruda soran kişinin gerçekten cevabı bilmeden bilgi almak amacıyla sorduğunu anlamamız mümkündür. Bu konuda genelleme yapan Romero ve Han, evet/hayır sorularındaki

olumsuzluğun bağlama göre değerlendirilmesi durumunda cevap istenen bir soru mu olduğu yoksa cevabı bilinen bir soru mu olduğunun tayin edilebileceğini belirtir (Romero ve Han, 2004, s. 610).

Gračanin-Yüksek' e göre soruda *–mI* biçimbirimin fonksiyonu iki yönlüdür. İlki düz bir tümceyi evet/hayır sorusu haline getirir. İkincisi ise sorunun üzerinde bulunduğu ögeyi vurgular (Gračanin-Yüksek, 2014, s. 4).

-mI soru ekiyle kurulan sorular sadece evet/hayır cevabı alınan soru yapıları değildir. Hatipoğlu'nun yargı bakımından tümce türleri[2] içerisinde değerlendirdiği sorulu tümcelerin oluşturulmasında da yer alan *–mI*, tümcenin herhangi bir ögesinde yer alabilir. Böyle durumlarda yapı olarak soru gibi görünen tümcelerin aslında şiddet, kesinlik, incelik ve saygı gibi anlamları ifade ettiği görülür. Örneğin; "Biraz çay almaz mıydınız?" sorusu incelik bildirirken, "Sınavı geçtim mi, geçmedim mi siz ona bakın." kesinlik bildirir.

mI soru eki bazı durumlarda temel tümceyi zaman kavramı veren bir belirtece dönüştürebilir. Hatipoğlu'nun sorulu yantümce olarak adlandırdığı bu yapıların kullanımı oldukça sıktır. Örneğin; "Yağmur yağdı *mı* ortalığı bir toprak kokusu kaplar." (Adalı, 2004, s.65).

1.2.5.1.2. Soru Sözcüklü Sorular

Belirsizliklerin ortaya çıkarılması ya da konuşma sırasında iştirak edenlerin bilmediği bir şeyi anlamalarına yönelik, bilinmeyenin yerine *kim, ne, nerede, nasıl* vb. soru sözcüklerinin getirilmesiyle oluşturulan sorulardır. Bu şekilde bilinmeyenin yerine getirilmesi durumu, soru sözcüklerinin aslında soru zamirleri olarak nitelendirilebileceğini gösterir. Zira Özbek gramerlerin tamamında soru yapmak için kullanılan tüm soru sözcükleri, *so'roq olmoshlari* yani soru zamirleri olarak isimlendirilmiştir.

Sözcükler sınıflandırılırken biçimbilgisel, anlambilgisel ve sözdizimsel ölçütlerden tamamının veya en azından birinin göz önünde bulundurulması önem arz eden bir durumdur. Bu ölçütlerden faydalanıldığında zamirlerin *gönderme* (referans) *işlevli* sözcükler olduğuna değinen Yüceol-Özezen biçim, anlam veya sözdizimi açısından bakıldığında sözcük sınıfı veya işlevi değişen bir adın da zamir olarak adlandırılabileceğini ifade eder (Yüceol-Özezen, 2015, s.47). Yani gönderme işlevli

[2] Bkz. Hatipoğlu, 1972, s. 164.

sözcükler sözdizimsel açıdan bakıldığında tümcede farklı görevler de üstlenebilirler. Örneğin zamirler, zarf veya sıfat olarak da kullanılabilirler. Bu durumda soruda bilinmeyen bir şahıs ya da nesnenin yerine getirilen soru sözcükleri soru zamiri olarak tasnif edilirken, yüklemi zaman, süre, yer, doğrultu, sebep, tarz veya miktar bakımından sorgulayan sözcükleri referans değeri bakımından soru zarfı olarak; sıfat tamlaması yapısında olup da soran tarafından tamlayanın sorgulandığı soru sözcüklerini de referans değeri bakımından soru sıfatı olarak tasnif edebiliriz.

Soru sözcüklü soruların temel özelliği cevap isteyen sorular olmasıdır. Soru sözcüklü herhangi bir soru eksik kalmış bir önermenin tamamlanmasını gerektirir. Ancak soru sözcükleri her zaman bir soru ifade etmezler.

Soru sözcüklü soruları *İçerik* ya da *Bildirme Soruları* (content questions) olarak adlandıran ve bu soruların *açık sorular* (open questions) olduğunu belirten Kroeger, soru sözcüklerinin soruda istenilen bilginin tam olarak verilebilmesi için önemli olduğunu ifade eder. Yani soru sözcüğü, sorunun anlamı ve cevabın niteliği açısından önemlidir (Kroeger, 2005, s. 205). Genel çerçevede eksik kalmış bir önermenin tamamlanmasını hedefleyen bu soruların temel özelliği cevap talep etmesi olsa da durum her zaman böyle değildir. Soru sözcüklü soruların soru ifade etmediği durumlar da olabilir. Wiese, soru sözcüklerinin temel anlamda soru tümcelerinde kullanılmasının yanında geniş bir çerçeveden bakıldığında diğer tümce türlerinin de temel ögesi olabileceklerini belirtir. Ünlem ve bildirme tümcelerinde de yer alan soru sözcükleri, tümcenin tümleci ya da niteleyicisi olabilirler (Wiese, 2002, s. 1).

Birleşik tümce yapıları içinde kullanıldığında genellikle soru anlamı taşımayan soru sözcükleri üzüntü, şaşkınlık, acıma, şüphe, inanmazlık, umursamazlık gibi anlamlar da bildirebilir. Örneğin; *Bunu nasıl söylersin!* tümcesi şaşkınlık bildirirken, *Ne dediği kimin umurunda!* tümcesi umursamazlık bildirir.

1.2.5.1.3. Alternatif (Seçenekli) Sorular

Kuruluşunda birden fazla soru unsuru bulunduğu halde tek bir cevapla karşılanabilen cevap için seçenek sunan sorulardır.

A: Gidiyor musunuz, kalıyor musunuz?

B: Kalıyoruz.

Seçenekli sorular *–mI* soru ekiyle kurulmuş olsa da bu sorulara verilen yanıtlar evet veya hayır cevabı içermediğinden farklı bir soru türü olarak değerlendirilir.

Seçenekli sorular genellikle evet/hayır sorularıyla karıştırılan sorulardır. Örneğin; *Ayşe çay veya kahve içer mi?* sorusu evet/hayır sorusuyken, *Ayşe çay mı yoksa kahve mi içer?* sorusu seçenekli sorudur. Seçenekli sorularla evet/hayır soruları arasındaki en önemli ayraç *-mI* biçimbirimin seçenekli soruda her bir alternatif tümlece *yoksa* ifadesiyle birlikte getirilmesidir (Gračanin-Yüksek, 2014, s. 3).

Seçenekli sorular, sorulan kişinin karar vermesini kolaylaştırıcı özelliğe sahiptir. Soruda kabul edilebilir iki seçenekten birini seçmek gerekliliği mevcuttur.

Karaağaç, işlevce değişik kullanımlara sahip olan sorulardan biri olan seçenekli soruyu "olabilecek iki cevaptan birini öneren soru" olarak tanımlar (Karaağaç, 2011, s.208).

Cevaplarına göre soruları *evet/hayır soruları (polar questions), ne- soruları (wh-questions) ve alternatif sorular (alternative questions)* olmak üzere üçe ayıran Yoo'ya göre alternatif sorular nadiren ayırt edilebilir nitelikte olması sebebiyle diğer sorularla arasındaki fark genellikle açıkça fark edilmez. Ancak sorudaki bağlaç, soru sözcüğü ya da tümcedeki anlam uyumu gibi sentaktik ve semantik ögeler seçenekli (alternatif) soruların olmazsa olmazıdır (Yoo, 2000, s.377). Gracanin-Yüksek, Türkçe seçenekli soruların aynı zamanda gömülü soru fonksiyonu da üstlenebildiğini de ifade eder. Örneğin; *Hasan Ali'nin çay mı yoksa kahve mi içtiğini sordu* tümcesi soru tümcesi yerine bir bildirme tümcesi gibi görünse de aslında seçenekli bir soru tümcesidir (Gracanin-Yüksek, 2014, s.4.).

Seçenekli sorularda, soru ögesi olumlu ve olumsuz şekilde bir arada kullanılırken, Özbekçede olumlu şekil yazılır ancak olumsuz şekil yerine çoğunlukla *yokmi* kalıbı kullanılır. *Gelecek misin, gelmeyecek misin?* sorusu seçenekli bir sorudur ve hem olumlu hem olumsuz şekli bir arada kullanılmıştır. Özbekçede ise aynı soru *Kelesenmi, yokmi?* şeklinde sorulur (Yaman, 1995, s. 1118).

Özbekçede *mi* yüklemesi ile kurulan evet/hayır soruları her zaman evet ya da hayır cevabı istemez. Örneğin; *O'qiysanmi yoki ishlaysanmi?* (Okuyor musun yoksa çalışıyor musun?). Burada yapı olarak soruyu meydana getiren unsur *mi* olsa da, soru evet/hayır sorusu değil, alternatif (seçenekli) sorudur (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.154).

1.2.5.1.4. Yansıma Sorular

Düz bir tümceye veya soru tümcesine yönelik olan, genellikle karşılıklı konuşma esnasında sözcükleri iyi duymamaya, verilen bilgileri iyi anlamamaya ya da inanmamaya bağlı iletişimsel gerçeklerle üretilen sorulardır

A: Ali çocukları nereye çıkardı?

B: Ali çocukları nereye mi çıkardı?(Uzun, 1988; s.26).

Uzun, yansımalı soruları Yansımalı evet/hayır soruları, Yansımalı ne- soruları ve Yansımalı ezgi soruları olarak üç grupta inceler (Uzun, 1988; s. 26-28).

Yansıma soruların diğer sorulardan farklı olduğu nokta ezgisidir. Evet/hayır soruları ve soru sözcükleriyle kurulan sorularda perdenin en yüksek olduğu noktadan hemen sonra bir düşüş yaşanırken, bu düşüş yansıma sorularda daha azdır.

Yansıma sorular, genellikle kurulan düz bir tümceyi veya bir soru tümcesini iyi anlayamama, duyamama, şaşırma gibi birtakım durumlara bağlı olarak oluştururlar (Özgen, 2010, s. 73).

Noh, *A pragmatic approach to echo questions* isimli çalışmasında yansıma sorular için

A: God bless the linguist.

(Tanrı dilbilimciyi korusun.)

B1: God bless the linguist?

(Tanrı dilbilimciyi mi korusun?)

B2: God bless what/who?

(Tanrı kimi/neyi korusun?) örneğini vererek yansıma soruların sadece dinleyenin söyleneni duymaması halinde tekrarlanan sorular değil aynı zamanda duyduğunu onaylatmak ya da inanmadığını ifade etmek maksadıyla da kullanıldığını belirtir (Noh, 1995, s.108).

Noh, Bolinger (1957)'in , tekrarlanan soruları *reclamatory,ditto, echo ve reflex questions* olmak üzere dört gruba ayırdığından bahseder. Bu sorulardan ilki olan *Reclamatory questions* (yeniden istenen soru), dinleyicinin söylenenin tamamını ya da bir kısmını anlamadığı durumlarda sorduğu sorudur. Örneğin;

A: When will Jane go to England?

(Jane İngiltereye ne zaman gidecek?)

B: What?

(Ne?)

Bir diğer soru olan *Ditto questions* (tıpkı soru), dinleyicinin kendisine yöneltilen soruyu kendisi soruyormuş gibi yeniden sorduğu sorudur. Örneğin;

A: Did you bring the book?

(Kitabı getirdin mi?)

B: Did I bring the book?

(Kitabı mı getirdim?)

Echo questions (yansıma sorular), dinleyicinin kendisine sorulan soruyu olduğu gibi tekrar sorması durumunda meydana gelen sorudur.

A: *When will Jane go to England?*

(Jane İngiltereye ne zaman gidecek?)

B: When will Jane go to England?

(Jane İngiltereye ne zaman mı gidecek?)

Son olarak *Reflex questions* (refleks sorular), konuşma sırasında söylenilen herhangi bir bildirme tümcesinin soru olarak tekrar yöneltilmesi durumunda meydana gelen sorudur.

A: I met Jane in the park yesterday.

(Dün parkta Jane ile karşılaştım.)

B: Did you meet Jane yesterday?

(Dün parkta Jane ile mi karşılaştın?) (Noh, 1995, s.107).

1.2.5.1.5. Zincirleme Soru

Kuruluşlarında birden fazla soru unsuru taşıdığı halde tek bir cevapla karşılanabilen alternatif (seçenekli) soruların aksine, kuruluşundaki soru sayısınca cevap isteyen sorulara zincirleme sorular adı verilir. Örneğin; *Kim nereye ne vakit gidiyor?* sorusu zincirleme bir sorudur (Ağakay, 1952, s. 683). Zincirleme sorular, soru sözcükleriyle kurulan bir soru türüdür. Soru ekiyle kurulmuş olması muhtemel olmadığı gibi, böyle bir durumda alternatif sorularla karıştırılabilir.

Aynı soru içinde farklı konularla ilgili bilgi alınmak istendiğinde birden fazla soru sözcüğünün bulunduğu soruların *çoklu nk- sorusu* (multiple wh- questions) olarak adlandırıldığını ifade eden Baytok, çoklu soruların iki veya daha fazla soru tümcesinin daima tek bir tümcede düzenlenmesiyle oluştuğunu ifade eder (Baytok, 2013, s.197). Aynı konuyu benzer bir şekilde ifade eden Oturakçı ise bazı durumlarda *ne- sorusu* olarak adlandırılan soru sözcüklü soruları, tekli ve çoklu olmak üzere iki grupta değerlendirir. İçinde yalnızca bir soru sözcüğünün bulunduğu soruları tekli sorular

olarak adlandırırken, birden fazla soru sözcüğü bulunan soruları çoklu sorular olarak adlandırır (Oturakçı, 2012, s.11). Biz de bu çalışmamızda yer alan çoklu soru sözcüklü soruları *zincirleme sorular* olarak adlandırmayı uygun gördük.

1.2.5.2. Cevap İstemeyen Sorular

Soru sormak esasen bilgi almak ya da içinde bulunulan durumu evet veya hayır olarak teyit etmek gibi görünse de soru sorulurken amaç her zaman cevap almak değil, bazı duygu durumlarını ifade etmek de olabilir. Sorunun farklı işlevlerde kullanılması durumu yaygın olmakla birlikte çeşitli kategorilerde incelenmiştir.

1.2.5.2.1. Retorik Soru

Yapı olarak soru olsa da anlam yönünden cevabı bilinen ya da herhangi bir cevap beklenmeyen, tümcenin anlamına soru dışında anlamlar yükleyen, anlatıma güç katma, düşünceyi daha çarpıcı ifade etme, olumlu anlamı olumsuza, olumsuz anlamı da olumluya çevirebilme özelliği olan sorular retorik sorulardır (Serindağ, 2013, s.271).

Taşıdığı anlam ve iletişim değeri açısından gerçek sorularla ortak bir özellik göstermeyen retorik sorular, içerdiği dolaylı anlam nedeniyle edimbilimsel olarak söz eylem konusu içinde ele alınmalıdır (Serindağ, 2013, s.274).

Retorik soru bilgi arayan bir soru değildir. Goldman'ın tespitine göre birden fazla retorik soru tipi mevcuttur. Bunlardan ilki örtülü olumsuzluk ihtiva eden ters retorik sorulardır. Örneğin,

Q: *Did I tell you writing a dissertation was easy?*

(Sana tez yazmanın kolay olduğunu mu söyledim? -tez yazmanın kolay olduğunu söylemedim.-)

Literatürde kabul edilen diğer bir retorik soru tipi de, durum bağlamına göre düşünülendir. Örneğin,

Q: What company's computer will you buy?

(Hangi şirketin bilgisayarını alacaksın?)

R: Well, what company do I work for?

(Hangi şirkette çalışıyorum?)

Bu soruya verilen cevap, tamamen durum bağlamında düşünülmesi gereken ve "Tabii ki kendi çalıştığım şirketten alırım" anlamını veren retorik bir sorudur.

Retorik sorular aynı zamanda gerçek soruların cevabı olarak da karşımıza çıkabilir. Örneğin,

Q: Would you like some cookies?

(Biraz kurabiye alır mıydınız?)

R: Is the Pope Catholic?

(Papa Katolik mi?) (Goldman, 2006, http://socrates.berkeley.edu/^rleegold)

İlk tümcede gerçek bir soru sorularak gerçek bir cevap beklenmektedir. Ancak *Kurabiye alır mısınız?* sorusuna verilen *Papa Katolik mi?* cevabı, *Hastaya ilaç sorulur mu?* sorusuna eşdeğer bir şekilde *Tabii ki isterim, belli olmuyor mu?* anlamlarını taşıdığı için gerçek bir sorunun retorik bir soruyla cevaplandığını göstermektedir.

Caponigro&Sprouse, *Rhetorical Questions as Questions* isimli çalışmalarında retorik sorularda anlambilim ve edimbilimin etkisinden bahsetmek için retorik soru ve düz sorunun anlambilimsel açıdan aynı fakat edimbilimsel (pragmatics) açıdan farklı olduğundan bahsederler.

I don't think we should have Onavi on our short list. (After all,) ***what does he know about semantics?*** (Onavi'nin listeye gireceğini düşünmüyorum. O semantik hakkında ne bilir ki?)

Koyu harflerle yazılan kısım tek başına ele alındığında düz bir soru tümcesiyken, tümcenin tamamı dikkate alındığında cevap istemeyen bir soru tümcesi olduğu görülür. Anlam olarak da "*He knows nothing about semantics* (O semantik hakkında hiçbir şey bilmez). tümcesiyle eşdeğerdir.(Caponigro ve Sprouse, 2007, s.1).

Patterns and Meanings in Discourse isimli çalışmada bir retorik soru formu olarak *ironik soru*lardan da bahsedilir (Partington, Duguid ve Taylor, 2013, s. 109). İnce bir alay ve dolaylı bir anlam taşıyan bu sorular tek tiptir. Yani birden fazla anlama gelebilecekleri düşünülemez. Örneğin; *Yemek yerken gürültü çıkarmak zorunda mısın?* sorusunda kastedilen anlam hiçbir zaman gerçek bir soru olmayacaktır. Alegorik anlam taşıyan bu sorudan ancak *Yemek yerken gürültü çıkarman çok itici* anlamı çıkarılır.

Koshik, evet/hayır sorularının daima cevap isteyen sorular olmadığından bahseder. Retorik evet/hayır soruları olarak adlandırdığı bu sorular başka eylemleri gerçekleştirmek için de kullanılabilir. Birini davet etmek, öneride bulunmak, şikâyet etmek, rica etmek ya da telefon görüşmesi yapmak için de kullanılırlar. Olumlu bir retorik evet/hayır sorusunun olumsuz anlamlar barındırmasının yanı sıra olumlu evet/hayır sorularının olumsuz anlamlar barındırması da söz konusudur. Örneğin;

Is that a reason for despair?

(Bu üzülmeni gerektiren bir sebep mi?)[Tabi ki değil…]

Isn't the answer obvious?

(Cevap açık değil mi?) [Tabi ki açık…] (Koshik, 2005, s. 1-2).

Özbekçede soru, verilen genel tanımlara uygun olarak konuşanın bilmediği bir şey hakkında haber almak, bilgi edinmek maksadıyla kullandığı bir iletişim biçimidir. Cevap beklenen durumların yanı sıra bilgi alma amacı taşımadığı için cevap beklenmeyen durumlar da söz konusudur. Cevap beklenmeyen ve soruya soru dışında duygusal bir anlam kazandıran sorulara Özbekçede *Ritorik so'roq* (retorik soru) adı verilir. Örneğin, *Bizdan baxtli bormi, yoronlar?* (Bizden şanslısı var mı arkadaşlar?) sorusu *Bizden şanslısı yok!* anlamını verir. Retorik sorularda cevap zaten sorunun içindedir. *Shunday go'zal vatan bormi jahonda?* (Böyle güzel vatan var mı dünyada?) gibi. İfadeyi güçlü ve etkili kılmak için kullanılan retorik sorular iki şekilde karşımıza çıkar. Bir tasdik etme durumu söz konusuysa yüklem genelde olumsuz olurken, yüklemin olumlu olduğu durumlarda da inkâr anlamı verir. Örneğin, *Buni kim bilmaydi?* (Bunu kim bilmez?- herkes bilir-) gibi (G'olamov, Asqarova, 1965, s. 62).

1.2.5.2.2. Gömülü Soru

Gömülü sorular bildirme tümcelerinin soru ifadelerine dönüşebildiği yapılardır. Örneğin; *John knows the capital of Italy* (John İtalya'nın başkentini bilir) bir bildirme tümcesiyken *John knows what the capital of Italy is* (John İtalya'nın başkentinin ne olduğunu bilir) bir gömülü sorudur (Aloni, Roelofsen, 2011, s. 444).

Bir bildirme tümcesiyle gömülü soru arasındaki temel fark gömülü sorunun mutlaka bir soru ögesiyle kurulmuş olmasıdır. Dolaylı anlatım ile benzerlikler taşıyan gömülü sorularda bazı ayırt edilemeyen anlam belirsizlikleri söz konusu olsa da, gömülü sorularda sorunun cevabı genellikle bilinir. Yani *The bartender told me who was drunk* (Barmen kimin sarhoş olduğunu biliyorum, dedi) örneğinde aslında bir cevap beklenmediği gibi soru sözcüğüyle kurulmuş olmasına rağmen herhangi bir soru ifadesi de taşımaz (Adger, Quer, 2001, s. 109).

Soruda gözetilen maksada göre entonasyon hususiyetleri de değişiklik gösterir. Bu durum genellikle standart soru türleri için göz önünde bulundurulur. Ancak sorunun birleşik bir tümcenin nesnesi olarak karşımıza çıkması halinde soru özelliği neredeyse kaybolur. Böyle durumlarda soru, tümcenin bir parçası olduğu için soru işareti kullanılmaz. Örneğin;

Men ularning nima haqida so'zlashayotganligini bilmayman. (Ben onların ne hakkında konuştuğunu bilmiyorum.) (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.63). Kuruluşunda soru sözcüğü bulunsa da bu ifade aslında bir bildirmedir. Soru bu bildirme tümcesinin içinde gizlidir.

Dolaylı bir soru türü olan gömülü sorular, genellikle daha kibar olunması gereken durumlarda da kullanılan ve cevap istemeyen sorulardır.

1.2.5.2.3. Pratik Soru

İzin isteme ya da rica etme amacıyla kullanılan, cevap verilmesi yerine talep edilen izin veya bir konudaki ricanın gerçekleştirilmesi beklenen sorulardır. Muhataptan bir fiil gerçekleştirmesi beklenir. Bu kategoride teklif ifade eden sorular da yer alır (Altun, 2009; s. L).

A: Tuzu uzatır mısın?

B: (Direkt uzattı.)

Evet/hayır sorularını üç tipte inceleyen Kiefer, ilk tip olarak *dolaylı söz edimli sorular*dan *(Indirect speech acts)* bahseder. Yapı olarak evet/hayır sorusu olan bu sorular evet ya da hayır cevabının dışında bir edimin gerçekleşmesini bekleyen pratik sorulardır. Örneğin;

Can you pass the salt?

(Tuzu uzatır mısın?) ya da

Would you mind not making so much noise?

(Bu kadar gürültü yapmasanız olur mu?) (Kiefer, 1980, s.97)

Örneklerde de görüldüğü üzere soruya herhangi bir edimle cevap verme durumu pratik soruların temel özelliğidir.

1.2.5.3. Ezgi Soruları

Türk dillerinde ezgi yapısı ve tümce vurgusu, sözcük grubu ya da tümcenin dilbilgisel, sesbilgisel ve mantıksal yapısı ile yakından ilgilidir. İfadenin niteliğine, ifade edilenin kim olduğuna, seslenme amacına göre her tümce belirli bir ezgiyle söylenir. Tümcedeki tonlama, konuşanın gerçeğe karşı olan ilişkisini ifade edebilir ve farklı duygusal tonlar taşıyabilir. Soru, ünlem ve emir tonlamalarında özellikle duygusal tonlamaların sayısı pek çoktur. Soru eki aracılığıyla yapılan bir soru tümcesi temel soru tonlamasının dışında uyarma, hayret, önleme, kin, nefret vb. tonlamalarını da ifade

edebilir. İçinde soru olan tümcede melodinin yüksek tonu, soru anlamı taşıyan sözcüknin üzerindedir. Örneğin, Bugün geldin mi? sorusu cevap beklediği zaman melodi yüksek tonda kesilir (Baskakov, 2006, s. 203-206).

Perde değişimi yani ton, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca gibi dillerde sözdeki ezgiyi ve ezgisel anlamı çeşitlendirmede kullanılır. Ezgi, tümcede ses perdesine yapılan değişikliklerin tümü olarak isimlendirilir. Bu işlemin kendisine de ezgileme adı verilir (Demircan, 1996, s.133,134).

Tümcede ezgi, konuşanın duyguları ve iletmek istediği konularla ilgili olduğu kadar, tümcenin sözdizimsel yapısıyla da ilgilidir. Ses tonundaki artış, konuşmanın henüz tamamlanmadığını gösterirken, düşüş konuşmanın sonlandırıldığını gösterir. Bu sebeple tümcede yükleme kadar olan kısım yüksek ezgiyle, yüklem ise düşen ezgiyle söylenir. Şart tümcelerinde de durum aynıdır. Ancak soru ve ünlem tümcelerinde ezgi yükselen tondadır (Lewis, 1967, s. 24). Ezgi çoğunlukla soru tümcesini bilgi tümcesinden, şüphe anlamlı tümceyi de ünlem tümcesinden ayırır.

– *O adam oldu mu?*

– *Olmak ne demek! Değerli bir çocuk kendisi!* (Ahanov, 2008, s.312)

Tümcede düşen bir ses perdesi sözün bittiğini, yükselen bir ses perdesi ise sözün bitmediğini anlatır. Düz giden ya da çok dar bir ses değişimine uğrayan tümcelerde olumlu anlam olumsuza, olumsuz anlam da olumluya dönebilir. Örneğin; "Ben de sana bayılıyorum." tümcesi olumlu bir tümceyken, değişen ses perdesiyle *bayılmıyorum* anlamına gelir. Ya da "Sen de böyle konuşmuyor musun?" sorusu olumsuz bir soruyken, aslında *konuşuyorsun* ifadesini vurgular (Demircan, 1996, s.171).

Soru ya da durum gibi yapıların sınırlarının belirlenmesinde kullanılan ezgi genel olarak üçe ayrılır; *biten ezgi, süren ezgi, soru ezgisi*.

Evet/hayır sorularında sözdiziminde herhangi bir değişiklik yapmaksızın ezgi doruğunun yeri değiştirilerek kastedilen anlam değişebilir. *Tamamlayıcı* soru ezgisi de denilen *Ne, Kim* soru ezgisi ise dinleyicinin tam bir tümceyle yanıt vermesi gereken ezgi türüdür. Ezgi doruğu bu tümcelerde soru sözcüklerinin üzerindedir ve ses tonu tümcenin sonunda düşer (Fidan, 2002, s.26,27).

Selen'e göre soru tümceleri genellikle devam eden ezgiye sahiptir. Ancak Türkçede bu durum değişkendir. Hem karar soru hem de tamamlayıcı soru tümcelerinde biten ezgi söz konusudur. *–mI* soru ekiyle kurulan sorularda ezginin, sorunun sonunda düşmesi nedeniyle biten ezgi karakteri görülür. Ancak bu durumda Türkçeyi ana dili

olarak konuşmayan biri tarafından bu tümce düz bir tümce gibi algılanabilir (Selen, 1973, s.50,54)

Tümcede vurguyu ifade eden tek bir biçimbirimden bahsetmek mümkün değildir. Bununla birlikte bazı biçimbirimlerin birincil görevine ek olarak vurgu fonksiyonu da söz konusudur. Bu biçimbirimlerden en yaygın olanı *–mI* dır. Soru fonksiyonunun yanı sıra diğer bir fonksiyonu da aslında vurgudur.

a. Kitabı Hasan mı Ali'ye verdi?

"Did Hasan give the book to Ali?"

b. Kitabı Ali'ye Hasan mı verdi?

"Did Hasan give the book to Ali?" (Kornfilt, 1997, s.191)

Türkçede *–mI* biçimbiriminin tümcede kullanıldığı yere göre sorunun hangi ögeyi karşıladığı anlaşılırken Özbekçede bu biçimbirimin genellikle tümcenin sonunda yer alması sebebiyle bir kısıtlanma söz konusudur. Yani soru eki Türkçedeki gibi tümcenin herhangi bir yerinde kullanılamaz. Özbekçede bu tip durumlar ezgi ile karşılanır (Yaman, 1995, s.1119).

Özbekçe ezgi sorularında soru vurgusu taşıyan sözcük güçlü bir ezgiyle söylenir. Her bir sorunun sonuna mutlaka soru işareti konur.

Özbekçe ezgi sorularında *shekilli* (galiba), *chog'i* (herhalde) gibi sözcükler de yer alır. Bu şekilde oluşturulan ezgi soruları tahmin ya da şüphe bildirir (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.154).

1.2.5.4. Sorunun Yardımcıları

Her dilin kendine ait olan ve bazı durumlarda leksik, bazı durumlarda sentaktik hususiyetler doğrultusunda tasnif edilen ve dilden dile sayısı değişen sözcük türlerinin Özbekçedeki sayısı on birdir.

Özbekçede sözcük türleri *Mustaqil* (bağımsız) ve *Yordamchi* (yardımcı) sözcük türleri olmak üzere iki büyük kola ayrılmıştır. *Mustaqil* (bağımsız) sözcük türleri; *ot* (isim), *sifat* (sıfat), *olmosh* (zamir), *ravish* (zarf), *fe'l* (fiil) iken, *yordamchi* (yardımcı) sözcük türleri ise *ko'makchi* (edat), *bog'lovchi* (bağlaç) ve *yuklama* (yükleme) dir (Sharipova, Yo'ldoshev, 2006, s.78).

Özbekçede yüklemeler tümce yardımcılarıdır. Tümcenin tamamına ait olan yüklemeler, anlamı vurgulamak, güçlendirmek, sınırlamak ve soru sormak için kullanılırlar. Özbekçe yüklemeler *afiks* (ek) *görünümlü yüklemeler* ve *sözcük şeklinde*

yüklemeler olmak üzere iki çeşittir. Afiks yüklemeler; *-mi, -chi, -a(-ya), -da, -u(-yu), -oq(-yoq), -gina(-kina, -qina), -ku, -mikin*; sözcük yüklemeler ise *axir, fakat, xuddi, nahotki, hatto, hattoki* yüklemeleridir. Şeklen yapım eklerine benzeyen afiks yüklemelerin eklerden ayrılan en önemli yanı sözcüğün gövdesine eklenerek yeni bir sözcük türetmek yerine tamamen ait olduğu tümceyi etkilemesidir. Birbirine şeklen benzeyen afiks (ek) ve yüklemelerin hem yazılışta hem söyleyişte de farkları mevcuttur. Örneğin; *traktorchi* (traktörcü) sözcüğündeki *–chi* isimden isim türeten bir ektir. Ancak *traktor-chi?* (Ya traktör?) ifadesindeki *–chi* ise soru yapan bir yüklemedir (Tursunov, Muxtorov, Rahmetullayev, 1992, s. 387,388).

Konuyla ilgili benzer bilgiler veren Turniyozov ve Rahimov da eklendikleri sözcük ya da tümcelerin anlamlarını değiştirmeyen bu yüklemeleri, *so'z yuklamalar* (sözcük yüklemeler) ve *affiks yuklamalar* (ek yüklemeler) olarak ikiye ayrırır. Sözcük yüklemeler; *hatto* (hatta), *faqat* (fakat), *nahotki* (nasıl olur da?), *axir* (ya, ki) dir. Afiks yüklemeler ise *–gina, -mi, - a, -ya, -ku, -yu, -u* dur (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.333).

Özbekçede yaygın kullanıma sahip *–mi* ve *–chi* yüklemeleriyle oluşturulan sorular, soru anlamının dışında istek, rica, teklif ya da tahmin anlamı da taşır.

(1) *Kelsa-chi? (and but if he comes?)*

(Ya gelirse?)

(2) *İchaydimi? (does he drink/ will he drink?)*

(İçer mi/ içecek mi?)

(3) *Boqing-chi? (why don't you take a look?)*

(Bakar mısın?) (Sjoberg, 1963, s.67)

Bağlama göre bakıldığında cevap istemeyen sorular olarak değerlendirebileceğimiz soru ekli bu örneklerden (1) numaralı tümce bir soru olmasının yanında tahmin anlamında kullanılmıştır. Aynı şekilde soru yapısında olan diğer tümcelerden (2) numaralı tümce teklif ve (3) numaralı tümce ise rica anlamı içerir.

Soru, Özbekçede verilen cevaba göre iki gruba ayrılır. Birinci grupta tasdik veya inkâr bildiren sorular bulunur. Bu sorular herhangi bir soru sözcüğü olmaksızın ezgi ya da soru yüklemeleri vasıtasıyla kurulur. En genel soru yüklemesi *-mi* dir. Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov ve Rustamov'a göre *–mi* yüklemeli sorular sanatsal, sosyo-politik ya da ilmî konuların yer aldığı edebî metinlerde yaygın olarak kullanılır. *–chi*, genellikle konuşma dilinde ya da konuşma dili karakterindeki diyalog tümcelerinde ve eksiltili tümcelerde kullanılır. *–a* ise *–chi* ile benzer durumların yanı sıra diğer yüklemelerden farklı olarak herhangi bir sözcüğe eklenmeksizin müstakil olarak kullanılabilir.

Örneğin; *A? dedi eshon, ko'zlari baqrayıb* (Ne? dedi o anda, anlamsızca bakarak.) (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.154).

Özbekçede bir bildirme tümcesini yüklemeler yardımıyla soru haline getirmek mümkündür. *–mi, -chi, -a, -ya, -da, -ku, -mikin* yüklemelerinin soruya hangi anlamı kattığı ise farklılık gösterir. Örneğin, *-chi*, soruya çoğunlukla şaşkınlık anlamı da katarken, *-a, -ya, -da, -ku* ise, şaşkınlığın yanında tahmin anlamı da katar (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.63).

–mi tümcede hangi sözcüğe eklenirse sorgulanan öge odur. Ancak Özbekçede bazen sorgulanan öge *–mi*'nin yerine göre değil, konuşma sırasındaki ezgiye göre değişebilir. Örneğin, *Sen kinoga borasan**mi**?* (Sen sinemaya gidiyor musun?) Burada sorulan, şahsın sinemaya gidip gitmediğidir. Ancak aynı soruda konuşma ezgisinin değişmesi sorunun yönünü de değiştirir. *Sen **kinoga** borasanmi?* Aynı soruda vurgunun yeri değiştiğinde ise sinemaya gidip gitmemek değil, gidilecek yer sorgulanmaktadır. *–mikin* ise kullanıldığı soruda şüphe anlamının yanı sıra çoğunlukla inkâr anlamı da verir. *U kitabı berarmikin?* (O kitabı verir mi ki?) sorusunda *kitabı vermeyebilir* anlamı söz konusudur (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.63). Özbekçede soru yapmak için kullanılan tüm yüklemelerin aynı zamanda kuvvetlendirme fonksiyonu da bulunur.

Evet/hayır sorusu yapan *-mI* ekinin soru işlevi dışında farklı işlevlerinin de olduğu görülür. Örneğin; *İnsan annesine bunu yapar mı? (Yapmaz)* aslında retoriktir ve olumsuz bir yapının onaylanması amacını güder. Olasılık bildirme, pekiştirme, beklenmedik bir olayı bildirme, içinde bulunulan durumu belirginleştirme gibi soru sorma amacından tamamen uzak anlamalar içeren durumların vurgulanmasında da kullanılır. Örneğin; *Okul zamanı geldi mi trafik büsbütün sıkışıyor* tümcesinde *–mi* biçimbirimi önermeler arasında bağlantı kurarak, içinde bulunulan durumu belirginleştiriyor. Ya da *Evleri sıcak mı sıcaktı* tümcesinde pekiştirme fonksiyonuyla karşımıza çıkıyor (Aksan, 2016, s. 256,257). Türkçende kullanım sıklığına sahip olan bu fonksiyon, Özbekçede çok nadir görülüyor.

-mI biçimbirimi Türkçenden farklı olarak Özbekçede emir de bildirir. Örneğin; *Majlisga tezroq bormaysizmi?* (Meclise daha gitmediniz mi? –Hemen gidin!-) gibi kullanımlara Türkçende neredeyse hiç rastlanmaz. Bu durumun benzeri Çuvaşçada da görülür. Dört farklı biçimbirimle (-i, -im, -şi, -şim) kurulan sorulardan sadece *–i* ile kurulan sorular aynı zamanda emir de bildirir (Yılmaz, Baskıda.)

-a yüklemesi, soruda bazı durumlarda temel soru eki değil sorunun anlamını güçlendiren bir tümce unsuru olarak da karşımıza çıkabilir. Örneğin; *Hammasini aytib*

*beraymi hozir, a? (*Hepsini söyleyeyim mi şimdi, ha?) (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.155). Diğer yandan *–a* ile kurulan sorular, sürpriz, korku ya da güvensizlik gibi duyguları ifade eden ve konuşma sırasında belli bir ezgi isteyen sorulardır.

Borasan- a? (Gidiyorsun, öyle mi?) (Bodrogligeti, 2003, s. 1017).

-chi, dört farklı fonksiyona sahiptir. Bunlardan ilkini 2. şahıs emir tümcelerinde cesaretlendirme, teşvik etme anlamı taşıyan tümceler oluşturur; *Sen o'qi-chi!* (Okusana, okumaya devam et!) gibi. Bir diğer fonksiyon olarak herhangi bir soru eki kullanmadan evet veya hayır cevabından daha fazlasını bekleyen sorular yapar; *Men kecha kechqurun keldim. Sen-chi?* (Ben gece geç geldim. Ya sen?) gibi. Şart tümcelerini bir tavsiyeye çevirmek ya da bir ısrar ifade etmek için kullanılır; *Nima gap o'zi? Aytsangiz-chi!* (Ne biçim söz o? Söylesenize!) gibi.

-chi'nin tehdit anlamında kullanıldığı durumlar da söz konusudur. Bu durumda söz söyleyen kişi işi yapmayı düşünmemelidir; *Ko'ramiz qani qo'lingni tegiz-chi, urib sindiraman.* (Hadi, elini sür de göreyim, vurup kırarım.) (Bodrogligeti, 2003, s. 1026).

Türkçede soru yaparken genel temayül tümcede soru ekinin yüklemden hemen sonra getirilmesidir. Yüklemin isim ya da fiil oluşu bu durumu değiştirmez (Schaaik, 1996, s. 21). Ancak Özbekçede soru yüklemeleri, soruda her ögeyle kullanılabilirken, -chi yüklemesi genel olarak fiil olan yüklemin üzerine gelmez.

-Bultur qirq yettiden berdim.

(Geçen yıl kırk yediden verdim.)

-Bu yil-chi?

(Ya bu yıl?) (Rahmatullayev, 2006, s. 389)

Türünü tam olarak belirleyememiş morfolojik ya da leksikal birimlere dilde *enklitik* adı verilir. Hem ek hem de kök gibi kullanılmasına karşın ne tam olarak ek ne de tam olarak kök olan enklitikler ara bir tür olarak nitelendirilir. Morfolojik eğilime göre bu birimlerin kökten eke geçtikleri düşünülebilir. Humboldt'a göre enklitikler uzun bir zaman sonra bir değişim geçirerek sözcük yerine ek olarak devam eder (Demirci, 2014, s.129). *Fragepartikeln* başlığı altında *Enklitische* terimini kullanan Räsänen, Türk lehçelerindeki çeşitli kullanımlarıyla *mU* ve Özbekçedeki *chi* gibi bazı soru parçacıklarını enklitik olarak değerlendirir (Ercilasun, 2008, s. 41). Aynı şekilde Lewis de, *mi* soru parçacığı için *enclitic word* terimini kullanır (Lewis, 1967, s.24). Kornflit birkaç sebepten ötürü *–mI* biçimbirimini *postclitic* olarak adlandırır. Ona göre *mI,* yapısal olarak sözcük özelliği gösterse de fonolojik olarak bir başka sözcüğe bağımlı

kalmak zorundadır. Diğer taraftan Türkçe tümce yapısında vurgu son sözcüğün üzerindeyken, *-mI* vurguyu bir önceki sözcüğün üzerine atar (Kornflit, 1997, s. 5). Özbekçede de tam anlamıyla bağımsız bir sözcük formuna sahip olmamasına rağmen bağlı bulunduğu tümceyle birlikte kullanılan bazı yüklemelerin de enklitik olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Nahot ki (gerçekten), tıpkı *–a, -chi, -mi, -ya, -kin, -mikin* yüklemeleri gibi Özbekçede *so'roq yuklamasi* (soru eki) kategorisinde değerlendirilir. Daha ziyade sanatsal ve sosyal üsluptaki konuşmalarda kullanılır (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.154). *Nahotki*, genellikle retorik sorularda karşımıza çıkar.

Nahotki yerimiz chappa aylanib, nahotki daryolar oqar tesqari!? (Nedense dünyamız tersine dönüp, nedense denizler tersine akar!?) (Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev, 1992, s. 390).

Özbekçede hem evet/hayır sorularında vurgulu bir ifade elde etmek için hem de sorudaki eylemin temel sebebini sorgulamak için kullanılan bir diğer soru sözcüğü ise *nima balo* (nasıl yani) dır. Örneğin;

Nima balo, kuyovning ko'ksizmi? (Nasıl yani, damadınız çirkin mi?)

Nima balo, dom-daraksiz bo'lib ketdingiz? (Niçin ortadan kayboldunuz?) (Bodrogligeti, 2003, s.441).

BÖLÜM II

CEVAP İSTEYEN SORULAR

2.1. Evet/Hayır Soruları

Özbekçede evet/hayır soruları soru yüklemesiyle kurulur. En genel ve en sık kullanılan soru yüklemesi *mi* biçimbirimidir. Bu sorularda cevap sadece *ha (*evet) ya da *yo'q* (hayır) olabilirken, bazı durumlarda sorulan öge hangisiyse *ha* ya da *yo'q* sözcükleriyle birlikte kullanılır. Genellikle olumlu sorulara cevaben *ha* sözcüğü kullanılırken, sorudaki vurguya göre *yo'q* sözcüğü de kullanılabilir. Örneğin; *Bormaysanmi?* (Gitmiyor musun?) sorusuna *Ha, bormayman*. (Evet, gitmiyorum.) ya da *Yo'q boraman*. (Hayır, gidiyorum.) şeklinde de cevap verilebilir. Özbekçede evet/hayır sorularına her zaman evet ya da hayır cevabı verilmediği durumlar da söz konusudur. Örneğin; *Bugun borasanmi?* (Bugün gidiyor musun?) sorusuna *Bormayman.* (Gitmiyorum) şeklinde tek tümceyle de cevap verilebilir (G'ulamov, Asqarova, 1965, s. 64,65).

Özbek gramer geleneğinde tümceler Türkçedeki gibi yüklemin isim ya da fiil oluşuna göre gruplandırılmaz. Ancak *gap bo'laklari* (tümce ögeleri) başlığı altında incelenen yüklemin, isim veya fiil olması durumu aslında bir "yüklem" sınıflandırması olsa da dolaylı yoldan tümceyi gruplandırmamızı sağlar. Bu durumdan hareketle çalışmamızda evet/hayır sorusu yapan *mi* biçimbirimli olumlu ya da olumsuz, isim ve fiil tümceleriyle kurulan sorular tespit edilmiş ve bu sorular *olumlu isim tümceleriyle kurulan evet/hayır soruları, olumsuz isim tümceleriyle kurulan evet/hayır soruları, olumlu fiil tümceleriyle kurulan evet/hayır soruları, olumsuz fiil tümceleriyle kurulan evet/hayır soruları* olmak üzere dört grupta incelenmiştir.

Özbekçede genel temayül soru yüklemesinin tek şekilli olması ve tümcenin en sonunda yer almasıdır.

Aşağıda verilen (475), (631), (1158) numaralı örneklerde cevabın hemen sorudan sonra verildiği görülürken, diğer sorularda parça bağlamına göre sorunun cevap isteyen bir soru olduğu görülmektedir. Bu durum cevap beklediğini tespit ettiğimiz ve soru bütüncesinde yer alan diğer evet/hayır sorulu örneklerde de aynıdır.

(393) *Yomg'ir iplari shamolda cho'zilib ba'zan ularning ham yuz-ko'zini savalab o'tib ketardi. Shamsi yurak yutib gap boshladi.*

- *Kimligingizni bilib qo‘ysam, mayli**mi**? Mening otim Shamsi, brigadamiz manavi yoqqa paxta ekyapti.* (T/15)

(Yağmur damlaları rüzgârda dağılıp bazen yüzlerine çarpıyordu. Şemsi yutkunarak söze başladı.

– Kim olduğunuzu öğrensem olur mu? Benim adım Şemsi, bizim grup işte şu tarafta pamuk ekiyor.)

(462) *Bir kun kioskadan gazeta olib o‘qib o‘tirgan edim, yonimda hassasini skameykaga tirab bir xotin o‘tirardi. Uning oldidagi havo rang aravachada nevarasi ipi tugmasiga bog‘lab qo‘yilgan qizil sharni ushlavololmay qiyqiradi. Kampir unga beparvo, o‘tgan-ketganlarni tomosha qiladi.*

-*“Nevara**mi**?” dedim. Kampir o‘grilib qaradi.* (T/40)

(Bir gün büfeden gazete alıp okuyordum, bastonunu banka dayayan bir kadın yanıma oturdu. Önündeki mavi arabada torunu ipi düğmesine bağlanmış kırmızı topu yakalayamayınca bağırıyor. İhtiyar kadın onu umursamadan geleni geçeni izliyor.

-“Torun mu?” dedim. İhtiyar kadın dönüp baktı.)

(475) *– Haligacha nikohinglar yo‘q**mi**di?*

-Eski nikohni domkom inobatga olmayapti. Kesak-qo‘rg‘ondagi Kofir qori nikohlagan edi. (T/43)

(– Şimdiye kadar nikâhınız yok muydu?

- Eski nikâhı, nikâh dairesi saymıyor. Toprakkaledeki kâfir kadın nikâhlamıştı.)

(631) *Aqli bo‘lgani uchun boy bo‘lganda. Shunday emas**mi**, Salimjon?*

— *Durust, Jamolboy aka.* (QQ/44)

(Akıllı olduğu için zengin olmuş. Öyle değil mi Salimjon?

— Doğru Jamolboy ağabey.)

(890) *Qiz boshini ko‘tarib kulimsiradi. Beknazar qizardi.*

*– Kulgili gapirdim**mi**?* (PT/43)

(Kız başını kaldırıp gülümsedi. Beknazar kızardı.

– Komik mi söylüyorum?)

(1158) *Zargarov: Yig‘ladi. Xayriyat! Yig‘lagan bo‘lsa janjal qilmaydi... Kimni oldi, deb so‘ramadi***mi***?*
Marasul: So‘radi. Xumorxon degan bir juvonni oldilar, dedim. (OT/1)
(Zargarov:. Ağladı. Çok şükür! Ağlamış olsa da kavga etmez. Kimi aldı diye sormadı mı?
Marasul: Sordu. Xumorxan diye bir kadını aldılar dedim.)

2.1.1. Olumlu İsim Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları

Özbekçede soru yaparken genel temayül üç türlüdür; soru sözcükleriyle, soru yüklemeleriyle (ekleriyle) ve ezgi ile. Evet/hayır sorusu yapan ve en yaygın kullanılan soru yüklemesi *mi* dir. Yüklemi olumlu bir isim veya isim soylu bir söz olan, bir eylemi değil bir var olmayı bildiren isim tümcelerinde kullanılan ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen bu yükleme, tümcede soru vurgusu yapılan sözcük ne olursa olsun daima tümcenin sonunda yer alır ve kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

Aşağıdaki örneklerde tümcenin yükleminin isim olması ve üzerine gelen *mi* yüklemesinin bitişik yazılması Özbekçede kurulan evet/hayır sorularındaki bu kuralı destekler niteliktedir. Ancak (113) ve (487) numaralı örneklerde görülen …*senmisan*, …*bormidi* ifadelerinde *mi* yüklemesinin isim ile ek-fiil arasına girdiği görülmüştür. Özbekçede bu durum soruyu yapısal ya da işlevsel açıdan etkilemez. Aksine *mi*, yalın durumdaki isimlere gelebildiği gibi çekim eki almış isimlerden sonra da gelebilir.

Örneklediğimiz tümcelerin isim tümcesi olduğu ve soru yüklemesini üzerine aldığı görülmektedir. Burada verilen örneklerde (487) numaralı örneğin sorudan hemen sonra cevaplanmasının yanı sıra diğer örneklerin bağlama göre değerlendirilmesi sonucu cevap isteyen sorular olması söz konusudur.

(67) – *Oldingizda qirchin turibdi, taqsir, – dedi Kuntug‘di ota.*
*– I-ya, shunaqa***mi***? – aslo xijolat tortmasdan yonroqqa burildi Ko‘rkalamush.* (KB/11)
(- Önünüzde çalılık var muhterem, dedi Gündoğdu ata.
- Ha, bu mu? – asla istifini bozmadan yan tarafa geçti köstebek.)

(113) *Bu sen**mi**san, Boychechak? – entikib pichirladi Navro‘zoy. – Seni shunaqayam ko‘rgim kelgan ediki!* (KB/22)
(Bu sen misin Kardelen, diye iç çekerek fısıldadı Nevruz hanım. Seni öyle özledim ki!)

(487) *Uyga kelib endi yotgan edim, eshik taqillab qoldi. Chiqsam soch qo‘ygan, ingichka mo‘ylovli bir yigit turibdi. Yelkasida bir metrli faner sumka.*
*– Xizmat, uka, ishlari bor**mi**di?*
– Atayin o‘zlarini yo‘qlab keldim. Suratingizni ishlashim kerak. Vistavkaga qo‘yiladi. (T/46)
(Eve gelip henüz yatmıştım, kapı çalındı. Çıktığımda uzun saçlı ince bıyıklı bir delikanlı duruyordu. Omuzunda bir metre boyunda parlak bir çanta.
– Buyrun ağabey, iş mi vardı?
– Bilhassa sizi görmeye geldim. Resminizi çizmem gerek. Sergiye koyulacak.)

(642) *Tashqarida dadam bor**mi**?* (QQ/51)
(Dışarıda babam var mı?)

(1261) *Kelajakda metro poezdlarining shovqinsiz yuradigani chiqadi, deyishadi, rost**mi**?* (E/40)
(Gelecekte metro trenlerinin sessiz olanları çıkacak diyorlar doğru mu?)

(1376) *Shaharni tashlang! Bu hovlini soting! Shaharda hovli-joyni yaxshi pulga oladi. Qishloqdan kichkina bir hovli olamiz — muning yarim puliga yoki uchdan biriga. Qolganiga asbob olamiz. O‘z yerimizning yoni-beridan bir parcha yana yer topamiz... Uni ham olamiz. Hali bardamsiz, birgalashib ishlaymiz. Durust**mi**?* (KVK/13)
(Şehirden ayrılın! Bu evi satın! Şehirde ev iyi para eder. Köyden küçük bir ev alırız bunun yarı parasına ya da üçte birine. Kalanına kıyafet alırız. Kendi yerimizin yanında bir parça toprak buluruz. Onu da alırız. Henüz sağlamsınız, birlikte çalışırız. Tamam mı?)

Diğer örnekler için bkz.: (8), (14), (15), (25), (66), (67), (77), (80), (88), (93), (95), (111), (113), (117), (120), (123), (176), (178), (181), (185), (190), (194), (198), (212), (218), (220), (226), (227), (252), (263), (268), (281), (300), (302), (311), (312), (318), (319), (324), (335), (343), (373), (389), (393), (396), (424), (437), (444), (462), (468), (475), (487), (513), (523), (527), (573), (574), (579), (604), (627), (642), (652), (668), (670), (721), (733), (734), (772), (798), (811), (816), (839), (882), (891), (894), (926), (973), (1011), (1014), (1046), (1060), (1066), (1138), (1193), (1250), (1264), (1266), (1271), (1297), (1350), (1373), (1376), (1387), (1391), (1395), (1414), (1442), (1463), (1464), (1473), (1483), (1485), (1500), (1517),(1652), (1654), (1675), (1724), (1725), (1735), (1836), (1882), (1883), (1892), (1896), (1920), (1935), (1939), (1949), (1963), (1977), (1990).

2.1.2. Olumsuz İsim Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları

Özbekçede olumsuz yapılar *yo'q, emas* ve *na…na* ile kurulur. Doğrudan isimlerle kullanılan *yo'q* ve *emas* sözcükleri fiilimsilerle de kullanılabilir (Bodrogligeti, 2003, s. 649). Olumsuz isim tümceleriyle kurulan evet/hayır sorularında soru yüklemesi *mi,* tümcede *yo'q* ve *emas* sözcüklerinden sonra getirilerek tek şekilli ve bitişik yazılır. Özbekçede *yo'q* ve *emas* ile kurulan tüm sorular her zaman bir cevaba yönelik değildir. Bu durumun ayırt edilmesi sorunun parça bağlamında değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar. Ancak aşağıdaki örnekler tümüyle cevap bekleyen, *yo'q* ve *emas* sözcükleriyle kurulmuştur.

(78) *Xato o'ylayotgan bo'lsam, kechirasan, – madaniyroq so'zlashga harakat qildi Eshak. – Ustingda ilashib kelayotgan giyoh, mabodo, kezargon Boychechak emas***mi***?* (KB/13)
(Yanlış düşünüyorsam kusura bakma, diye medeni bir şekilde yaklaştı Eşek. Üzerine yapışmış duran galiba gezen Kardelen, değil mi?)

(190) *Husayin istar-istamas qadamlar bilan o'ychan holda ichkari kirishi bilan Fotimaxonim unga yaqinlashdi.*
*– Nima bo'ldi o'g'lim, tobing yo'q***mi***?* (OO/23)
(Hüseyin isteksiz adımlarla düşünceli halde içeri girmesiyle ona yaklaştı.

– Ne oldu oğlum, halin yok mu?)

(604) *— Kechasi bazmda bormiding? U yigit sen emas***mi***?*
— Men edim,— dedi Yo‘lchi. (QQ/30)
(— Geceleyin ziyafette var mıydın? O delikanlı sen değil miydin?
— Bendim, dedi Yo’lchi.)

(621) *O‘n yil muddatida uch-to‘rt doktor, ikki-uch advokat va Davlat Dumasida otashin nutqlar so‘zlab, Turkiston musulmonlarining huquqlarini mudofaa eta biladigan to‘rt-besh arbobi siyosat yetishsa, biz uchun katta sharaf emas***mi***?* (QQ/39)
(On yıl müddetince üç dört doktor, iki üç avukat ve devlet dairesinde ateşli nutuklar atan, Türkistan Müslümanlarının haklarını müdâfaa edebilen dört beş siyasetçi yetişse bizim için büyük şeref olmaz mı?)

(1229) *Necha yuz odam uy-joysiz azoblanib yurgandan ko‘ra ko‘chaning bir-ikki marta ortiqroq kovlangani afzalroq emas***mi***?* (E/229
(Yüzlerce adamın evsiz yurtsuz acı çekmemesi için sokağı bir iki kere daha kazmak daha iyi olmaz mı?)

(1693) *Bilaman, hozir u bilan hech qanday aloqangiz yo‘q. Lekin bir vaqtlar yaxshi do‘st edinglar. Shunday emas***mi***?* (S/123)
(Biliyorum, şimdi onunla hiç alakanız yok. Fakat bir zamanlar iyi arkadaştınız. Öyle değil mi?)

Diğer örnekler için bkz. : (78), (144), (163), (165), (190), (193), (246), (281), (335), (408), (475), (604), (621), (631), (692), (721), (765), (807), (833), (1218), (1229), (1251), (1405), (1442), (1500), (1504), (1544), (1581), (1693), (1724), (1983).

2.1.3. Olumlu Fiil Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları

Yüklemi iş, oluş, hareket bildiren, basit, türemiş veya birleşik fiillerle oluşan tümcelerde soru yüklemesi diğer evet/hayır sorularında olduğu gibi tek şekilli biçimde tümcenin sonunda yer alır. Aşağıda verilen örneklerde olumlu fiil tümcesiyle kurulan

sorular bağlama işaret eden ya da doğrudan cevap veren sorular olmak üzere çeşitlendirilir. Bu durumda (133), (477), (1489) numaralı örneklerde doğrudan verilen bir cevap görülürken diğer sorularda, parçanın bağlamı, muhtemel bir cevap gerektirdiğini göstermektedir.

(57) *Demak, bu yo uch tog‘ora pishloq, yo uch dona ushoq. Shunaqa desa, to‘g‘ri bo‘ladi***mi***?* (KB/9)
(Öyleyse bu, ya üç leğen peynir, ya da üç tane parça. Böyle desek doğru olur mu?)

(133) *Opa, sizga bir gap aytay***mi***?*
– Ayt, Ismoil. (OO/4)
(Abla size bir şey söyleyeyim mi?
– Söyle İsmail.)

(477) *– “Xohlab tegyapsiz***mi***, buvi?” dedi mudira qattiq tovushda.*
Kampir cholga qarab mug‘ombirona kulib qo‘ydi.
– Oh, bolam, yoshligim qaytib kelsa bu sassiq cholga o‘lsam ham tegmasdim. (T/43)
(– “İsteyerek mi evleniyorsunuz nine?” dedi müdüre yüksek sesle.
Yaşlı kadın yaşlı adama utanarak bakıp güldü.
– Ah yavrum, gençliğim geri gelse de bu kokmuş ihtiyarla ölsem evlenmezdim.)

(1161) *Ha, Rizamat! Tish og‘rib qoldi***mi***? Bunaqa araq ichishga tish emas, otning taqasi*
ham chidamaydi. (OT/2)
(Hey, Rizamat! Dişin mi ağrıyor? Bu kadar rakı içmeye diş değil at nalı bile dayanmaz.)

(1316) *Choyni dengiz suviga damlanganini eshitganmisiz? Bu voqea 1773 yilda sodir bo‘lib “Boston choyxo‘rligi” nomi bilan tarixda mashhur.* (QP/24)

(Çayı deniz suyuyla demlendiğini duydunuz mu? Bu olay 1773 yılında meydana gelmiş, "Boston çaycılığı" adıyla tarihte meşhurdur.)

(1489) *—Xo'p. Poshshaxon degan nomni eshitgan***mi***san?*
— Bilmayman. Yo'q! (KVK/154)
(— Peki. Poshshaxon diye bir isim duydun mu?
— Bilmiyorum. Hayır!)

Diğer örnekler için bkz.: (23), (24), (51), (57), (73), (85), (86), (99), (119), (133), (134), (137), (141), (142), (160), 164-177-179-188-191-192-194-195-200-202-204-205-207-208-211-216-217-218-219-225-240-241-242-244-249-251-254-264-267-283-292-296-301-303-321-325-326-329-337-339-352-355-358-366-373-395-425-436-440-469-473-477-479-484-499-500-501-506-557-563-567-570-571-575-596-602-607-609-624-644-646-666-676-681-688-690-704-714-728-732-737-738-739-743-744-745-749-771-778-782-783-788-803-814-821-835-844-851-855-865-870-874-880-890-906-917-919-923-937-958-978-983-1005-1010-1016-1021-1031-1044-1049-1085-1145-1161-1179-1196-1200-1240-1246-1269-1270-1272-1294-1316-1338-1377-1380-1390-1398-1407-1410-1420-1439-1447-1482-1513-1527-1528-1549-1562-1575-1598-1703-1726-1733-1739-1745-1759-1802-1804-1811-1838-1855-1862-1864-1867-1912-1913-1917-1919-1927-1957-1959-1967-1968-1971-1981.

2.1.4. Olumsuz Fiil Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları

Özbekçede olumsuzluk, bağımsız biçimbirimler ve *–ma-* olumsuzluk ekiyle yapılır. Bodrogligeti, fiillere eklenen ve anlamı olumsuza çeviren *–ma-* ekini enklitik olarak kabul eder (Bodrogligeti, 2003, s. 649). Olumsuz fiil tümceleriyle kurulan evet/hayır sorularında soru yüklemesi tek şekilli biçimde tümcenin sonunda yer alır.

Aşağıda verdiğimiz olumsuz fiil tümcesiyle kurulmuş örnekler arasında (95), (201), (968), (1108), (1616) numaralı örnekler parça bağlamında değerlendirilmesi gereken ve böylece bir cevap istediği görülen örnekler olurken (463) numaralı örnek cevabıyla birlikte verilmiştir. Bu durum sadece evet/hayır sorularında değil Özbekçedeki tüm soru yapılarında göz önüne alınması gereken ortak bir durumdur.

(95) *Ajdarhoga o‘xshagan bulut Ayozzoda-ku, – hushyor tortdi Oqbars. – Gaping rostmi? Adashmayapsan**mi**?* (KB/16)

(Ejderhaya benzeyen bulut Ayozzade’dir diye kuşkulandı Akbars. Söylediğin doğru mu? Yanılmıyorsun değil mi?)

(201) *Ichkaridan bir parcha non keltir. Ali amakilarning pishagini chaqiramiz.*

*– Nonsiz chaqirsak bo‘lmaydi**mi**, ona?* (OO/25)

(– İçeriden bir parça ekmek getir. Ali amcanların kedisini çağıralım.

– Ekmeksiz çağırsak olmaz mı anne?)

(463) – *Hali yurmaydi**mi**?*

– Yurish qayoqda aylanay. Endi toy-toy turyapti. (T/40)

(– Hala yürümüyor mu?

– Yürümek ne gezer canım. Daha tay tay duruyor.)

(968) *Qozi pochcha, — debdi, — xotindan ajraldim, endi shaharda turish menga o‘lim, hovlimni sotib, boshqa yurtga ketaman. Hovlimni siz olmaysiz**mi**?* (OXE/9)

(Qozi enişte demiş, eşimden ayrıldım, şimdi şehirde kalmak bana ölüm, evimi satıp başka memlekete gideceğim. Evimi siz almaz mısınız?)

(1108) *Biror narsa berib, sizni xursand qilsak, jonimizni olmaysiz**mi**?* (OXE/123)

(Bir şeyler verip sizi memnun etsek canımızı almazsınız mısınız?)

(1616) *Yaxshilab qarang. Daraxtning pastida hech narsa ko‘rmayapsiz**mi**?* (S/46)

(İyi bakın. Ağacın aşağısında hiçbir şey görmüyor musunuz?)

Diğer örnekler için bkz.: (7), (99), (107), (132), (144), (155), (157), (170), (176), (186), (201), (214), (238), (245), (246), (257), (270), (279), (286), (307), (354), (404), (407), (412), (463), (499), (501), (560), (583), (700), (774), (823), (833), (896), (902), (943), (953), (967), (968), (976), (980), (1108), (1131), (1133), (1158), (1212), (1232), (1287),

(1290), (1378), (1429), (1488), (1520), (1541), (1547), (1697), (1700), (1708), (1756), (1816), (1818), (1858), (1887), (1899), (1914), (1969), (1991).

2.2. Soru Sözcüklü Sorular

Özbekçede soru sözcükleriyle kurulan sorular, konuşanın merak ettiği ya da bilmediği bir işin, bir hareketin kimin tarafından, ne zaman, nerede, ne sebeple yapıldığını öğrenmek için bilinmeyenin yerine *kim, nima, qanday, nega, qayerda, nechanchi, qachon, nimaga* gibi soru sözcüklerinin getirilmesiyle oluşur (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s. 156).

Soru sözcüklerinin tüm Türk dillerinde aynı özellikleri taşıdığını belirten Gabain, Özbekçede soru sözcüklü soruları *kim, *qa-* ve *ne* soruları olmak üzere üç grupta inceler. **qa*'lı soruları *qay, qayer, qayerda, qayerga, qayoqqa, qayerdan, qaysi, qaysi vaqtta, qaysilarimiz, qanday, qandoq, qancha, qanaqa, qachon, qalay, qani*; *ne*'li soruları ise *nima, nima uchun, nimaga, ne sababdan, nega, necha, nechanchi, nechta, nechtadan, nechük (nechik)* olarak gruplandırır (Gabain, 1945, s.81-83). Özbekçede soru sözcüklerinin soru zamiri ve soru zarfı olmak üzere iki türlü olduğunu ifade eden Wurm ise *Der Özbekische Dialekt von Andidschan: Phonetische und Morphologische Studien adlı* çalışmasında *kim, nima, qaysi* sorularının soru zamiri; *qayerda, qayerdan, qayerga, qanday, qachon* sorularının da soru zarfı olduğunu belirtirken (Wurm, 1945, s. 45-48), *Philologiae Turciae Fundamenta* adlı eserde yer alan *Das Özbekische* bölümünde ise soru sözcüklerini soru zamirleri ve diğerleri olarak değerlendirip soruları *ne, qay, qay-yerdä, qay(y)ergä, qay(y)aqqa, qaysi, qandäy, qanaqa, qancä, qachon, qaläy, qani, nima, neca, negä* vb. olarak izah eder (Wurm, 1959, s. 505).

Özbekçede sık kullanılan soru sözcüklerini kim, *nima, qanday, qanaqa, qaysi, qachon, qancha, necha, nechta, nechanchi* olarak sıralayan Kononov ise bu soruların ikileme olarak kullanılmaları halinde soru ifade etmeyeceklerini de belirtir. *O'zbekistanda necha-necha hil uzum bor!* (Özbekistanda çeşit çeşit üzüm var!) (Kononov, 1960, s.181).

Bazı durumlarda tek bir soruda birden fazla bilinmeyenin öğrenilmesi isteği de söz konusu olabilir. Örneğin; *Kim, nima to'g'risida gapirmoqchi?* (Kim ne hakkında konuşacak?) (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s. 156). Bu tip sorular *zincirleme sorular* başlığı altında incelenmiştir.

Eski Özbekçe[3] yani Çağatayca'daki birçok soru sözcüğünün diğer Türk dillerinde de kullanıldığını belirten Abdurrahmanov, Shukurov, bazı sözcüklerin günümüz Özbekçesinde kullanımdan kalkmış olmasına rağmen diğer Türk dillerinde halen kullanıldığını ifade eder. Örneğin; *neluk, negu* soruları 15.yy'dan itibaren Özbekçede kullanımdan kalksa da Kazakçada *nelikten*, Tatarcada *nilekten* şeklinde kullanılmaya devam etmektedir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 107).

Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev, bir işin ya da hareketin nasıl yapıldığını bildiren soru sözcüklerini *qanda, qanaqa*; işaret zamiri gibi kullanılan soru sözcüğünü *qaysi*; sayı bildiren soru sözcüklerini *qancha, necha* ve yer bildiren soru sözcüklerini *qayer, qayerga, qayerda, qayerdan* olarak gruplandırır. Bu sorulardan *qanday* ve *qanaqa* soru içinde nitelik ya da hal; *qaysi, qancha, necha,* nitelik; *qachon, qayer (-ga/-da/-dan)* yer ve zaman bildirir. *Kim* ve *nima* soruları sorunun öznesi, yüklemi ve nesnesi olabilir. Nadiren karşımıza çıkan *ne* sorusu ise daha ziyade edebi üslupla yazılmış eserlerde karşımıza çıkar (Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev, 1992, s.310).

Çalışmamızda örneklerle anlattığımız soru sözcüklerinin yanı sıra incelediğimiz eserlerde örneğine rastlamadığımız sözcükler de mevcuttur. *Ne* soru soru zamirine hareket bildiren *–gu* ekinin getirilmesiyle oluşan *negu//nagu* sözcüğü (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.104); *O'zbek Tilining Tarihiy Grammatikasi* isimli eserde *nechuk* ve *neluk* sözcüklerinin fonetik varyantı olarak ifade edilen *netak* sözcüğü (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.104); 13-14. yy'a ait olduğu ve *ne* soru sözcüğünden türetildiği belirtilen *nesha* (nisha) soru sözcüğü (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.105) ve *nimadan* soru sözcüğü incelediğimiz metinlerde örneğine rastlamadığımız soru sözcükleridir.

Sözcük sınıflandırmasında bazı ölçütlerin göz önünde bulundurulması halinde gönderme (referans) işlevli sözcüklerin anlam ya da söz dizimi bakımından farklı görevler üstlenmeleri söz konusudur. Bu durum, Özbekçede var olan soru sözcüklü sorular için de geçerli bir durumdur. Özbekçe gramerlerin neredeyse tamamında (Rahmatullayev, 2006, s.388; Turniyozov, Rahimov, 2006, s.247; Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev, 1992, s. 309; G'ulamov, Asqarova, 1965, s.64; Abdurrahmanov,

[3] Eckmann, Sovyet Türkologların eserlerinde Çağatayca yerine Eski Özbekçe tabirini kullandıklarını, hatta Sçerbak'ın tüm Orta-Asya Türk edebiyatı için Eski Özbekçe dediğini belirterek, Eski Özbekçeyi üç devreye ayırır. 14. yy.'dan 17. yy.'a kadar Çağatayca sözü kullanılırken, 17. ve 18. yy'lar arasında Eski Özbekçe sözünün kullanıldığını açıklar (bkz. Eckmann, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, s.78)

Shukurov, 1973, s. 101; Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.156; Irisqulov, 2009, s. 136; Abduazizov, 2010, s.158; Bodrogligeti, 2003, s. 438; Rasulov, Usmanova, Mirazizov, 2003, s.99) *olmosh* (zamir) olarak adlandırılan soru sözcükleri soruda referans değeri bakımından sıfat ve zarf olarak da değerlendirilebilir. Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev, zamirlerin anlamı ve özellikleri göz önüne alındığında nesneleri işaret eden zamirlerin isim, nitelikleri işaret eden zamirlerin sıfat, ve miktar bildiren zamirlerin ise zarf olarak kullanıldığını ifade eder (Tursunov, Muxtorov, Rahmatullayev, 1992, s.302). Bu yüzden çalışmamızda Özbekçe soru sözcüklü sorular *Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular, Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sorular* ve *Soru Zarflarıyla Kurulan Sorular* olmak üzere üç kısımda incelenmiştir.

2.2.1. Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular

Özbekçede soru zamirleri, şahıs ve nesneler hakkında fikir yürütülürken kullanılır. Bu zamirlerin durum ekli şekillerinin kullanılması da söz konusudur (Abdurrahmanov, Shoabdurrahmanov, Hociyev, 1976, s. 104). Altun'a göre soru zamirleri bir isim tamlamasında tamlayan veya tamlanan unsurun sorulması durumunda kullanılır (Altun, 2009, s. XLIX). Mirzayev, Usmanov ve Rasulov ise zamirlerin soran tarafından bilinmeyeni açıklamak için kullanıldığını ve çokluk ekiyle çekimlenebildiklerini ifade etmiştir (Mirzayev, Usmanov, Rasulov, 2003, s.99).

Abdurrahmanov ve Shukurov'a göre Eski Özbek dilinde kullanılan soru zamirleri kök ve gövde biçimindedir. *Kim, ne, qay/qan* köklerine getirilen eklerle *nega, nedin, nima, nechün/nevchün, negak, necha, qaysi, qayda/qanda, qaydın/qandın, qachon, qancha* soruları meydana gelmiştir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.101).

Bodrogligeti soru zamirlerini kişiler için *kim, kimlar*; nesneler için *nima, nimalar*; nitelik için *qanday, qanaqa, qandoq, qaysi, qalay*; sayılabilen nesneler için *qancha, necha, nechanchi, nechta*; herhangi bir sebep için *nima uchun, nechün, nimaga, nega*; zaman için *qachon*; mekân için *qayda, qayoqda, qayerda, qani, qayerga, qayoqqa, qayerdan, qayoqdan* şeklinde tasnif eder (Bodrogligeti, 2003, s.438-440).

2.2.1.1. Kim Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

Shcaaik'e göre *kim* ve *ne* sorularının en tipik özelliği edimbilimsel bilgi isteğini ifade etmeleridir. Bu özellik, bu soru sözcüklerinin tümcede özel bir konuma sahip olduklarını açıklar niteliktedir (Shcaaik, 2001, s.64).

Şahıslar için kullanılan *kim* sorusu, bazı hususiyetlere sahiptir. Tıpkı isimler gibi iyelik çokluk ve durum ekleri alabilirler; *kimim, kiming, kimi, kimdan* gibi. Çokluk eki kullanılan durumlarda ise soruda kaç kişiden bahsedildiği değil, bahsi geçen kişilerin adları ya da herhangi bir kişiye duyulan saygı ifade edilmiş olur. *Darsga kimlar kelmadi?* (Derse kimler gelmeedi?) *U kişi kimlar?* (O kişi kim?). Bazen de ikileme şeklinde kullanılan *kim* sorusu, sorudaki şahısların kim olduğunu anlamak için kullanılır. *Kim kim keldi?* (Kim kim geldi?) gibi (Turniyozov, Rahimov, 2006, S.247).

Clauson'a göre iki ana soru zamirinden biri olan *kim, ne* ile paraleldir ancak *ne*'de olduğu gibi soru sıfatı olarak kullanılmaz (Clauson, 1972, s.720).

Erdal, *A grammar of Old Turkic* isimli çalışmasında, *kim* soru zamirinin durum ekli çekimlerinin de aynı şekilde soru bildirdiğini ve şartlı ifadelerde belgisiz zamir olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Erdal, 2004, s.212, 218).

Gabain, *nispet tümcesi* olarak ifade ettiği *kim* sözcüğünü içeren bazı soru tümcelerinin ilgi tümcesi oluşturduğundan ve bunların İrani diller ya da Çinceden gelip gelmediğinin araştırılması gerektiğinden bahseder (Gabain, 2003, s.102).

Çetin, *On üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinde Soru*, isimli doktora çalışmasında *kim* sorusunun birçok araştırmacıya göre soru işlevinin yanı sıra Uygurcadan itibaren bağlaç olarak kullanıldığını da ifade eder (Çetin, 2008, s.49).

Özbekçede durum ekli şekillerinin de yaygın olarak kullanıldığı *kim* sorusu *kimni, kimga, kimda, kimdan* şeklinde karşımıza çıkar. Bu soru sözcüklerinin tümcede işaret ettiği sorunun cevabı değişse de Özbekçede semantik olarak *kim* soru sözcüğüyle aynı kategoride değerlendirilmiştir.

(1406), (1861) numaralı örneklerde görülen *kimni* ve *kimga* soruları tümcede *kim* sorusunu temsil eder ve Özbekçede farklı bir soru kategorisi olarak değerlendirilmez. Aynı zamanda yine bu örneklerde cevabın, sorunun hemen ardından verildiği ancak diğer sorularda da yine bağlamın devreye girdiği görülür.

(466) *Uka, siz bu gapni bir yoqqa qo'yaturing, avval boyagi gapni ayting.* **Kim** *o'sha poraxo'r? Shuni ayting.* (T/42)

(Abi, siz bu lafları bir tarafa bırakın da az önceki lafı söyleyin. Kim o rüşvetçi? Onu söyleyin.)

(1004) *Menga unashtirilgan* **kim***? Rostini aytib ber.* (OXE/33)

(Benimle nişanlanan kim? Doğrusunu söyle.)

(1406) — *Siz* **kimni** *aytayotirsiz?*

— *Enaxonning shaharlik mehmonlaridan Zebixon degan ashulachisini...* (KVK/45)

(— Siz kimi söylüyorsunuz?

— Enaxon'ın şehirli misafirlerinden Zebixon denilen şarkıcıyı…)

(1465) — *Sizga* **kim** *aytdi?*

— *Bir joydan eshitib qoldim.* (KVK/110)

(— Size kim söyledi?

— Bir yerden duydum.)

(1834) —**Kim** *chaqiryapti?*

—*Valixon Sadirovich.* (S/252)

(1861) — *Pulini* **kimga** *berish kerak?*

—*Shukurga.* (S/276)

(— Parayı kime vermem gerek?

— Shukur'e.)

Diğer örnekler için bkz. : (18), (29), (63), (150), (194), (210), (211), (230), (231), (232), (237), (250), (266), (295), (297), (241), (314), (315), (387), (406), (519), (597), (602), (614), (624), (717), (735), (742), (748), (760), (79), (780), (790), (803), (806), (872), (951), (952), (965), (988), (1003), (1041), (1051), (1059), (1068), (1075), (1091), (1099), (1165), (1167), (1170), (1240), (1268), (1347), (1353), (1354), (1365), (1411), (1413), (1418), (1419), (1422), (1427), (1438), (1485), (1488), (1524), (1529), (1542), (1545), (1548), (1621), (1655), (1659), (1689), (1690), (1731), (1779), (1797), (1809), (1841), (1867), (1897), (1909), (1936), (1994).

2.2.1.2. Nima Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

Günümüz Özbekçesinde en yaygın soru sözcüğü olan *nima*, Eski Özbekçede yani Çağataycada *narsa* (nesne, şey) anlamında kullanılmıştır. Özellikle yazma eserlerde *nima*nin soru sözcüğü olarak kullanılması durumu çok nadirdir. *Ushbu yetti*

nimani keltiringiz. (Bu yedi nesneyi getiriniz.) (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 102).

Turniyozov ve Rahimov, Özbekçe nesne ya da olaylarla ilgili soru bildiren *niman*in, bazı özelliklere sahip olduğunu ifade eder. İsimler gibi iyelik, durum ve çokluk eki alabilen *nima*, bu ekleri aldığı zaman soru veya bilinmeyen şey anlamına gelir. Bu durumda tümce ya soru ya da bildirme tümcesi olur.

Siz nimani yoqtirasiz? (Siz neyi beğenirsiniz?)

Nimadan gap ochishini bilmay turdi. (Neden söz edildiğini bilmiyordu.) Üçüncü şahıs iyelik eki aldığı durumlarda soruda isimlere benzer bir görevde de kullanılır; *Buning nimasi yomon?* (Bunun nesi kötü?). Ayrıca iyelik eki, *nima*li sorulara aitlik değil hayret, şaşkınlık ifadeleri katar. *Iya, bu nimasi?* (Aa, bu da nesi?) (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.248).

O'zbek tili Stilistikasi isimli çalışmada Eski Özbekçede yani Çağataycada ve günümüz Özbekçesinin bazı eserlerinde *nima* yerine *ne/na* sorularının da kullanıldığından bahsedilir. *Nima* soru sözcüğü nitelik bildirme görevinde kullanıldığında bu soruyu asıl karşılayan *qanday* sorusunun yerine de kullanılabilir. *Mahallaning imomi shu paytda eshigimdan o'tib qolsa nima degan odam bo'laman?/qanday odam bo'laman?* (Mahallenin imamı şu anda kapıdan girse ne biçim adam olurum?/nasıl adam olurum?) (Shomaqsudov, Rasulov, Qungurov, Rustamov, 1983, s. 122).

*O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati*nde *nesne ya da olaylar hakkında bilgi almak için kullanılan zamir* olarak tanımlandırılmıştır. Bu sözcüğün Eski Türkçedeki *nä* zamirinin, "nesne, şey" anlamına gelen *mä* sözüyle birleşiminden meydana geldiği ifade edilir (Rahmatullayev, 2003, s. 245).

Bodrogligeti, nesneler için kullanıldığını belirttiği *nima* sorusunun, aynı zamanda evet/hayır sorularının başında kullanılan ve peşinden gelen sorunun doğruluğu konusunda şüphe bildiren, *Nasıl yani?, Doğru mu anladım?* anlamına gelen bir soru şekli olduğundan bahseder. *Nima madrasani bitirtirib maschitga imom qilasizmi?*(Nasıl yani, medreseyi bitirtip camiye imam mı yapacaksınız?) (Bodrogligeti, 2003, s.441).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(727) *Xo'sh, man* **nima** *kilaman?* (QQ/103)

(Peki ben ne yapacağım?)

(998) *Hurmatli podshohim! Biz kirmagan eshik, u kovushni kiymagan xotin-qiz qolmadi, endi* **nima** *qilamiz?* (OXE/29)
(Hürmetli padişahım! Girmediğimiz ev, o ayakkabıyı giymeyen genç kız kalmadı, şimdi ne yapacağız?)

(1032) *Ey qarindoshlarim, menga bir maslahat beringlar, men shu podachining qiziga sovchi yuborayin deyman, sizlar* **nima** *deysizlar?* (OXE/50)
(Ey akrabalarım, bana bir akıl verin, şu çobanın kızına görücü göndereyim diyorum. Siz ne dersiniz?)

(1664) — *Unga* **nima** *bo‘lgan ekan?*
— *Kim biladi. Urushda nimalar bo‘lmaydi?!* (S/102)
(— Ona ne olmuş?
— Kim bilir. Savaşta neler olmuyor ki?)

(1835) —**Nima** *ichasiz?*
—*Shampan!* (S/253)
(— Ne içersiniz?
— Şampanya!)

(1979) *Irina: O’sha zavodni bir o‘zbek ayoli olib ishlatmoqchi emish. Tasavvur qil, o‘zbek ayoli zavod egasi. Biznesmen!*
Qodir: Buning **nimasi** *kulgili?* (QSU/14)
(Irina: O fabrikayı bir Özbek kadın alıp işletecekmiş. Düşünsene, Özbek bir kadın fabrika sahibi. İşadamı!
Qodir: Bunun nesi komik?)

Diğer örnekler için bkz.: (9), (53), (82), (96), (100), (105), (111), (137), (138), (150), (158), (160), (167), (173), (186), (191), (206), (221), (225), (236), (243), (249), (266), (253), (262), (290), (292), (302), (314), (324), (329), (334), (342), (352), (356), (375), (380), (387), (430), (431), (439), (440), (448), (459), (474), (476), (482), (498), (538), (556), (565), (581), (594), (595), (620), (673), (689), (713), (729), (734), (748), (777), (818), (848), (873), (889), (896), (956), (961), (989), (996), (997), (1023), (1036), (1042), (1048), (1059), (1072), (1102), (1112), (1148), (1191), (1192), (1194), (1230),

(1267), (1273), (1321), (1331), (1336), (1371), (1372), (1375), (1379), (1394), (1396), (1397), (1426), (1434), (1440), (1441), (1459), (1505), (1508), (1524), (1538), (1533), (1670), (1672), (1718), (1720), (1755), (1758), (1772), (1788), (1851), (1866), (1890), (1891), (1951), (1955), (1963), (1980), (2000).

2.2.1.3. Qaysi Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

Soruda bir nesnenin ya da bir kişinin sırasını ya da yerini bildiren ve *hangi?* anlamını karşılayan *qaysi* sözcüğünün kökü *qay*dır. İyelik ekli bir yapıda olan *qaysi*, üzerine tekrar bir iyelik eki alabilir; *qay+si+si, qay+si+lari* gibi. Sözcük türü olarak daha çok sıfat karekterinde olan bu sözcük 1. tekil kişi hariç iyelik ve durum ekleriyle çekimlenebilir (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.251). Aynı şekilde *qaysi* soru sözcüğünün *qay* soru sözcüğüne getirilen üçüncü şahıs iyelik ekinden meydana geldiğini ifade eden Abdurrahmanov, Shukurov, 15.yy ve sonrasındaki dönemlere ait eserlerde sıklıkla kullanıldığını da belirtir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 106).

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'ne göre bu sözcük birkaç kişi ya da eşyanın her birini belirlemek için kullanılan bir soru sözcüğüdür. *Qayu* sözcüğünün üçüncü şahıs iyelikli biçimi olan bu sözcüğün üzerine gerek duyulduğu vakit qayusi>qaysi>qaysimiz>qaysingiz>qaysisi gibi diğer iyelik eklerinin de getirilmesi mümkündür (Rahmatullayev, 2003, s. 512).

Hacıeminoğlu, *hangi? hangisi?* anlamını veren *ḳaysı<ḳayu+sı* sorusu için hem soru sıfatı hem de soru zamiri ifadesini kullanmıştır. Bu sözcüğün Çağataycada *ḳaysı*, Kıpçakçada *ḳaysı*, Eski Türkçe ve Karahanlı sahasında *ḳayu* şeklinde kullanıldığını ifade eder (Hacıeminoğlu, 2015, s.270,271).

Räsänen, sözcük için Uygurcada *kańu, kayu*, Orta Türkçede *kanu, kayu* şeklindedir diyerek diğer Türk lehçelerineki kullanımlarına değinmiştir (Räsänen, 1957, s.44).

Erdal, "hangi" anlamına gelen *kañu>kayu* sorusunun **ka+* kökünden geldiğini belirtmiş ancak bu ilişkinin belirsiz olduğunu izah ederek yazma eserlerde sözcüğün söyleyiş farklılıklarını sayılarla ifade etmiştir (Erdal, 2004, s. 215).

Adurrahmanov ve Shukurov, *O'zbek Tilining Tarihi Grammatikası* isimli çalışmalarında 15.yy öncesi Özbekçe metinlerde sıklıkla kullanılan fakat sonraki dönemlerde kullanım sıklığı oldukça azalan *qayu* soru zamirinden bahseder. *Qa* soru köküne getirilen üçüncü şahıs iyelik eki ile kurulan bu soru sözcüğünün *qayu* şeklinde

değil *qay* şeklinde karşımıza çıkabileceğini ifade eder (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 105).

Günümüz Türkçesinde hangi, kim gibi soru sözcükleri üçüncü şahıs iyelik eki aldığında belgisiz zamir görevinde kullanılır. Aynı durum Özbekçe için de geçerlidir. *Qaysi* sözcüğünün de tekrar bir iyelik eki alması durumunda belirsizlik ifade etmesi söz konusudur.

Özbekçe soru yapıları içinde bilhassa soru sıfatı olarak da kullanıldığını bildiğimiz *qaysi*nin sadece soru zamiri olarak görülen soru şekli olan *qaysi biri* Özbekçede şahıslar için kullanılmaktadır.

qaysi ve *qaysi biri* kullanımı incelenen metinlerde sadece beş örnekte görülmüştür. Örnekler aşağıdaki gibidir.

(66) *Mirzakarimboy deganning uyi* **qaysi?** (QQ/66)
(Mirzakarimboy dediğinin evi hangisi?)

(1075) — *Siz, salomni kimga berdingiz?*
— **Qaysi biri***ng ahmoq bo‘lsang, o‘shaningga berdim.* (OXE/99)
(— Siz selamı kime verdiniz?
— Hanginiz ahmaksa ona verdim.)

1874. KATTA SOVCHI: - O’g’lim, uzatiladigan qiz **qaysisida***? O’zingiz ko’rsatib yubora qoling.* (OUS/11)
(Büyük Görücü: Oğlum, evlendirilecek kız hangisi? Kendiniz gösterip gönderseniz.)

(1924) *Sharifa, qarang,* **qaysisi** *bo’lsin?* (OUS/75)
(Şarifa, bak, hangisi olsun?)

(1936) *E* **qaysi biri***ni aytay, juda ko’p. To’yda siz tomondan ayollar bo’lmasa, kimga qilinadi? Yo’q, ayollar bo’lmasa bo’lmaydi.* (OUS/90)
(E hangi birini söyleyeyim, o kadar çok ki. Düğün sizin taraftan kadınlar olmazsa kime yapılır? Yok, kadınlar olmazsa olmaz.)

2.2.1.4. Qani Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

Özbekçede kişi ya da nesnelere ait olayların meydana geliş yerini belirlemek için kullanılan *qani* soru sözcüğü bazı durumlarda soru değil, bir giriş sözü, bir seslenme olarak da kullanılabilir. *Qani, ichkariga marhamat.* (Haydi, içeriye buyurun.)(Turniyozov, Rahimov, 2006, s.252).

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'nde *qani* sorusu, birşeyin nerede olduğunu soran zamir olarak tanımlandırılmıştır. Bu sözcüğün aslen qayu sözünden değişerek qayu>qanu>qani şeklinde meydana geldği de ifade edilir (Rahmatullayev, 2003, s.521).

Hacıeminoğlu, "hani" "nerede" anlamlarına gelen *ḳanı* sorusunu, *mekân mefhumunu arayan soru edatıdır* şeklinde tanımlamış ve sözcüğün Karahanlı, Harezm, Çağatay, Kıpçak sahaları ve Batı Türkçesinde ḳanı şeklinde kullanıldığını ifade etmiştir (Hacıeminoğlu, 2015, s.273).

Erdal, "nere" anlamına gelen *kanï* sözcüğünün düz ve retorik sorularda kullanıldığından bahseder. Sözcüğün görüntü itibariyle akuzatif durum eki almış gibi görünmesine karşın tümcede nesne görevinde olmadığını belirtir (Erdal, 2004, s. 214). Soru tümcelerinin ya cevap isteyen ya da retorik sorular olduğunu belirten Erdal, *käni* ile kurulan soruların genellikle retorik sorular olduğunu da ifade eder (Erdal, 2004, s.517).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(177) *Tashakkur. Ammo mening bolalarimga hadya* **qani***? Men kiyib, ular shunday qoladilarmi?* (OO/19)
(Teşekkürler. Ama hani benim çocuklarımın hediyesi? Ben giyeceğim, onlar böyle mi kalacaklar?)

(511) *Shundan keyin Musaxon pochcha yana tosni boshiga kiyib, indamay ketaverdi. Ishqalagan kishi piching qildi:*
— Ho mulla aka, rahmat **qani***?* (T/55)
(Ondan sonra Musahan enişte yine tası başına koyup cevap vermeden gidiverdi. Kese yapan kişi alaycı bir şekilde sordu:
–Molla abi, hani teşekkür?)

(975) *Kuyov-o‘g‘limiz* **qani***?* (OXE/12)
(Damat bey oğlumuz nerede?)

(1236) *Ayam* **qani***?* (E/33)
(Annem hani?)

(1626) *Oyimlar* **qani***lar?* (S/51)
(Annemler neredeler?)

(1767) *Senga ham qoyilman. Yarang tuzalib ketadi. Lekin yangi oshnang* **qani***, Ko‘ktoy* **qani***?* (S/183)
(Sana da hayranım. Yaran düzelir. Ama yeni dostun nerde, Ko’ktoy nerde?)

Diğer örnekler için bkz.: (167), (210), (246), (544), (626), (736), (1009), (1067), (1183), (1519), (1597), (1820), (1833), (2000).

2.2.1.5. Qayer /Qayerga / Qayerda Soru zamiriyle Kurulan Sorular

“Nere”, “Nereye”, “Nerede” anlamlarını veren *qayer,qayerga,qayerda* Özbekçede *qayda, qanda, qayuda* sözcükleriyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Abdurrahmanov, Shukurov *qay/qan/qayu* soru köklerine bulunma durum ekinin eklenmesiyle oluşan ve yer bildiren bu soruların kimi zaman *qanday* soru sözcüğünün yerine de kullanıldığını belirtirken *qanda* ve *qayuda* sözcüklerinin esasen 13-15.yy lar arasındaki yazmalarda kullanıldığını ifade eder (Abdurrahmanov, Shukrov, 1973, s.106).

O’zbek Tilining Etimologik Lug’ati’nde *qayer* için “hangi yer” anlamı verilmiş, qayu yer>qay yer>qayer şeklinde değişerek geldiği ifade edilmiştir (Rahmatullayev, 2003, s. 505).

Qay sorusunun her zaman nesnelerin görüntüsü, yeri ya da miktarı hakkında bilgi veren sözcüklerle kullanıldığını belirten Shomaqsudov, Rasulov, Qungurov, Rustamov, eğer tümcede hangi konudan bahsedildiği açık değilse *qay* yerine *qanday* kullanılması gerektiğini ifade eder. Nesnenin rengi, miktarı gibi nitelikleri hakkında soru sorması bakımından *qanday* ve *qanaqa* ile sinonim olduğunu belirterek bu sorulara

nazaran daha seyrek kullanıldığını belirtir (Shomaqsudov, Rasulov, Qungurov, Rustamov, 1983, s.123).

Abdurrahmanov, Shukurov *qayerga* sorusuyla aynı anlamda kullanılan *qayan* soru sözcüğünden bahseder. *Qay* soru köküne *yan* (taraf) sözünün getirilmesiyle qa(y)+yan>qayan şeklinde ifade edilmiştir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.107). Benzer bir tanım *O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'*nde de verilmiştir (Rahmatullayev, 2003, s.510). *qayan* sözcüğünün Özbekçede kullanımda olmasına rağmen, çalışmamızda taradığımız eserlerde örneğine rastlanmamıştır.

Hacıeminoğlu, mekân ve zaman mefhumunu arayan soru edatı dediği *kayda, kayuda* sözcüklerinin *kayu* sözünün bulunma durum eki almış şekli olarak "nerede" anlamını verdiğini belirtir (Hacıeminoğlu, 2015, s.274).

Gabain *qayer, qayerga, qayerda* soru sözcüklerinin "qay yer?", "qay yerga?", "qay yerda?" şeklinde kullanıldığını da ifade eder (Gabain, 1945, s.82). Bu durum kullanılan *qay* sorusunun daima kök sözcük olduğunu tıpkı *qay daraja*, *qay ahvol* sorularının kullanım biçiminde olduğu gibi *qay yer* sorusunun da *nere, hangi yer* anlamlarında kullanıldığını açıklar niteliktedir. Yönelme ve bulunma durum ekleriyle kullanılarak *nereye, nerede* anlamında kullanılırlar.

*Eski Türkçenin Grameri'*nde "nerede" anlamını karşılayan sorular için *kanyuda, kanta* sözcükleri verilmiştir (Gabain, 2003, s.72).

Wurm, *qay yerda* ve *qay yerga* sorularını soru zarfı olarak isimlendirmiş, nadiren de olsa *qay yerde* sözünün yerine bazen *qayda* sözünün kullanıldığını belirtmiştir (Wurm, 1945, s.48).

Hacıeminoğlu, "nerede" ve "nereye" anlamlarını karşılayan soruları mekân mefhumu arayan sorular olarak tanımlandırıp, bu anlamda kullanılan sözcüklerin Eski Türkçede *kança*; Batı Türkçesinde *kança*, *kançaru*; Karahanlı ve Harezm döneminde *kanda* sözcükleriyle ifade edildiğini belirtmiştir (Hacıeminoğlu, 2015, s.272).

Özbekçe yazılmış gramerlerde yönelme ve bulunma durum ekleriyle çekimlenmiş hallerinin de bulunduğu bu soru sözcükleri bir arada değerlendirilmiştir. Bu durum, soru sözcüğünün tümcedeki görevini değiştirmediği gibi farklı bir başlık altında değerlendirmeyi de gerekli kılmamıştır. (1327) numaralı örnekte olduğu gibi bazı isim çekim ekleriyle de kullanılabilen bu soru sözcüğünün bu türlü örnekleri de mevcuttur.

Sözcüklerin, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(1307) *Sholining asli vatani* **qayer***?* (QP/16)
(Pirincin asıl vatanı neresi?)

(1327) *Qovunjon! Asli sen* **qayerliksan***?* (QP/48)
(Kavuncuğum! Aslen nerelisin?)

(834) *Qayerga borasizlar? Odamlarni* **qayerga** *boshlayapsan?* (QQ/176)
(Nereye gidiyorsunuz? Adamları nereye götürüyorsun?)

(1176) *Xunorxon: Nasibaxon, nonni* **qayerga** *qo'yay?*
Nasiba: Bu yoqqa olib keling. (OT/22)

(Xunorxon: Nasibaciğim ekmeği nereye koyayım?
Nasiba: Alıp bu tarafa gelin.)

(1245) *Xo'p, Toshkentda* **qayerda** *turmoqchisan?* (E/35)
(Peki Taşkent'te nerede duracaksın?)

(1998) *Mutaxassis: Divanni u kishiga bersak, shopirimiz keyin* **qayerda** *yotadi?*
Haydovchi (ilkis qo'zg'alib): To'g'ri! Men keyin **qayerda** *yotaman?* (FKT/26)
(Uzman: Sediri ona verirsek, şoförümüz nerede yatacak gece?
Şoför (Ayağa kalkıp): Doğru! Ben gece nerede yatacağım?)

Diğer örnekler için bkz.: (274), (418), (496), (622), (628), (678), (685), (767), (785), (769), (772), (789), (879), (918), (992), (1006), (1062), (1074), (1079, (1105), (1122), (1330), (1466), (1480), (1495), (1577), (1600), (1640), (1644), (1657), (1681), (1710), (1794), (1802), (1904), (1995).

2.2.1.6. Qayerdan Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

Korkmaz, *nere* (<ne ara) zamirini bir oluş, bir kılışın yerini soru yoluyla bildiren zamir olarak tanımlar. Diğer soru zamirleri gibi iyelik ve durum ekleriyle çekimlenebilen bu sorunun çıkma durumu ekli biçimi olan *nereden* sorusunun hem soru zamiri hem de soru zarfı olarak kullanıldığını örnekler (Korkmaz, 2003, s. 447, 523).

Qayerdan soru sözcüğü "nereden" anlamını karşılamaktadır. Abdurrahmanov, Shukurov qay/qan soru köküne getirilen çıkma durum eki ile kurulmuş *qaydın/qaydan, qandın/qandan* sorularıyla *qayerdan* sorusunun aynı anlamda olduğunu ve soruda bağlama göre *qanday* (nasıl) manası verdiğini de vurgular. Standart Özbekçede *qayerdan* sorusunun kullanıldığını ancak *qaydan, qandan* sorularının günümüz metinlerinde nadir fakat 13-14.yy arasındaki eserlerde sıklıkla karşımıza çıktığını belirtir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.106). *Qayerdan* soru sözcüğü *qanday* manası içeren sorularda soru zamiri olarak değil soru zarfı olarak değerlendirilir.

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'nde *qayerdan* soru sözcüğünü izah etmek için *qaydan* sorusuna işaret eder. Eski Türkçede *qayudın* olarak kullanıldığı belirtilen bu sözcüğün qayu+dın>qaydın>qaydan şeklinde değiştiği verilir (Rahmatullayev, 2003, s. 505).

Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*'nde "nereden" anlamı veren sözcüğü *kand(ı)n* şeklinde ifade etmiştir (Gabain, 2003, s.72).

Erdal, "nereden" anlamında kullanılan sözcüğün eski Türkçede *kayudın* olduğunu belirtmiştir (Erdal, 2004, s.216).

Özbekische Grammatik'te sözcük **qa* soru kökünden türetilen sorular arasında *qayerdan* şeklinde gösterilerek "nereden" anlamında kullanıldığı bildirilmiştir (Gabain, 1945, s. 82).

Hacıeminoğlu, *kandan/kandın<kan+dan<kan+dın* olarak açıkladığı "nereden" anlamına gelen soru sözcüklerinin mekân mefhumu aradığını izah etmiştir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 272).

Bu sözcük (1687) numaralı örnekte olduğu gibi müstakil bir sözcük olarak da soru tümcesi kurabildiği gibi (901) numaralı örnekteki gibi isim çekim ekleriyle de kullanılabilir. Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(1687) — **Qayerdan***siz?*
—*Toshkentdan, Shayxantavurdan.* (S/116)
(—Nerdensiniz?
—Taşkent'ten, Şayhantavur'dan.)

(712) *A, sevaman? Bu yomon gapni* **qayerdan** *o'rganding?* (QQ/93)
(Ha, seviyorum? Bu fena sözü nerden öğrendin?)

(901) *Xo‘sh, mehmon uka,* **qayerlardan** *so‘raymiz? Bu shaharga qanday kelib qoldingiz?* (PT/58)
(Peki misafir abi, nerelerden soralım? Bu şehre nasıl geldiniz?)

(908) *Xo‘sh, keling, yigit. Anchadan beri shu yerdasiz, illo, durustroq gaplashmadik.* **Qayerdan** *bo‘lasiz? Bu yoqlarga qaysi shamol uchirdi?* (PT/62)
(Gelin delikanlı. Uzun zamandır burdasınız ama doğru düzgün konuşamadık. Neredensiniz? Sizi buraya hangi rüzgâr attı?)

(1748) *Yarim soat o‘tar-o‘tmas, suvqog‘ozga o‘ralgan ikkita bir kilolik tunuka choy quti ko‘tarib kelishdi. Ochishdi. Ichi to‘la tilla pullar ekan. Bu pullar* **qayerdan** *keldi? Nega bularning hammasini mendan yashirdi?* (S/157)
(Yarım saat geçer geçmez kâğıda sarılı iki tane bir kiloluk teneke çay kutusuyla geldi. Açtı. İçinde altın paralar vardı. Bu paralar nerden geldi? Niye bunların hepsini benden sakladı?)

(1842) *Zaynobiddin Omonov uni tanidi. Gulbahor edi. Birinchi ayol esa Rayhon, shubhasiz, Rayhon. Bular qanday qilib kelib qolishdi bu yerga?* **Qayerdan** *gapirishayapti? Zaynobiddin Omonov atrofiga qaradi. Hammayoq hamon qorong‘ulik og‘ushida. Bironta odam ko‘rinmasdi.* (S/259)
(Zaynobiddin Omonov onu tanıdı. Gulbahor’dı. Birinci kadın ise Rayhon, kesinlikle Rayhon. Bunlar nasıl geldiler buraya? Nereden konuşuyorlar? Zaynobiddin Omonov etrafına baktı. Her taraf hala karanlık. Bir kişi bile görünmüyor.)

Diğer örnekler için bkz.: (552), (771), (822), (849), (1043), (1061), (1082), (1101), (1114), (1149), (1309), (1491), (1642), (1681), (1690), (1746).

2.2.1.7. Qayoqqa/Qayoqda/Qayoqdan Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular

Özbekçe soru sözcükleri içinde *qayerga, qayerda*, ve *qayerdan* sorularıyla sinonim olan ve qay soru köküne yönelme, bulunma ve çıkma hallerinin getirilmesiyle meydana gelen *qayoqqa, qayoqda, qayoqdan* soruları “nereye”, “nerede”, “nereden” anlamlarını taşır. Bodrogligeti *qayoqda* ile *qayerda*, *qayoqqa* ile *qayerga* ve *qayoqdan*

ile *qayerdan* sözcüklerini aynı kategoride değerlendirmeye almıştır (Bodrogliegeti, 2003, s. 440).

*O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'*nde de aynı başlık altında verilen bu üç soru sözcüğünün "hangi" anlamını karşılayan *qay* ve "taraf" anlamını karşılayan *yoq* sözcüklerinden oluşan *qayoq* (nere, hangi taraf) sorusuna *+da, +dan, +ga* durum eklerinin getirilmesiyle oluştuğu belirtilir (Rahmatullayev, 2003, s. 511).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(404) *Qora soqol bir kishi yostiqdan bosh ko'tarib atrofga alangladi. U Vahobjonlarni ko'rib "iya, iya", deb o'rnidan turarkan, ko'rpacha qatlarini titkilab nimanidir qidirardi.*

– Hojar, tishimni ko'rmadingmi?

– Yo'g'-a, **qayoqqa** *qo'ygandingiz? Avval qudalaringiz bilan ko'rishib oling, keyin qidirarsiz.* (T/23)

(Kara sakallı bir kişi, yastıktan başını kaldırıp etrafa baktı. O Vahapları görüp "ya" diye yerinden kalkarken yorganın altında bir şeyler arıyordu.

– Hacer, dişimi görmedin mi?

– Yok, nereye koymuştunuz? Önce dünürlerinizi karşılayın, sonra ararsınız.)

(1065) *Qo'rqma, qo'rqma! Men senga tegmayman.* **Qayoqqa** *ketyapsan?* (OXE/87)

(Korkma, korkma ben sana karışmam. Nereye gidiyorsun?)

(1747) *Opa, hovuz* **qayoqda***?* (S/157)

(Abla havuz nerde?)

(1878) *Biz, axir, mehmon emas. Qulchilikka kelgan ham mehmon bo'ladimi. Supurgi* **qayoqda***? Bo'lsa, ostonangizni supurar edik.* (OUS/14)

(Biz misafir değiliz. Hizmetçiliğe gelen de misafir mi olurmuş. Süpürge nerede? Olsaydı eşiğinizi süpürdük.)

(569) *—Toshkentda ish topsam, balki qolarman. Mirzakarimboy soqolining uchini barmoqlari bilan chimdib, kulib qo'ydi:*

— Shaharda **qayoqdan** *ish topasan?* (QQ/7)

(— Taşkent'te iş bulsam belki kalırım. Mirzakarimboy sakalının ucunu parmakları ile burarak gülümsedi:
— Şehirde nereden iş bulursun?)

(1639) **Qayoqdan** *kelding?* (S/67)
(Nereden geldin?)

Diğer örnekler için bkz.: (41), (46), (51), (71), (110), (134), (136), (229), (450), (443), (444), (634), (720), (754), (812), (868), (881), (888), (889), (990), (1037), (1116), (1118), (1187), (1188), (1193), (1233), (1235), (1288), (1572), (1573), (1589), (1624), (1660), (1670), (1675), (1679), (1691), (1698), (1744), (1753), (1763), (1812), (1825), (1837), (1845), (1851), (1928), (1953).

2.2.1.8. Qayga/Qaydan Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

Ozbek Tilining Etimologik Lug'ati'nde *qayqa* sözcüğünün *qayerga* "nereye?" sorusuyla aynı anlamda olduğu verilmiştir. Eski Özbekçede yani Çağataycada *qanuqa* şeklinde telaffuz edilen bu sözcük, günümüze kadar *qayga* şeklinde gelmiştir. Sözlükte aynı durum *qaydan* sözcüğü için de verilir. "Nereden?" anlamına gelen bu sözcüğün ayrılma durum ekiyle kullanımı söz konusudur (Rahmatullayev, 2003, s. 505).

Qay soru sözcüğüne getirilen yönelme ve çıkma durumu ekleriyle kurulmuş olan bu sorular "nereye" ve "nereden" anlamlarını karşılar. Özbekçede anlam olarak *qayerga, qayerda, qayerdan* sorularıyla sinonim olsa da kullanım sıklığı bakımından onlar kadar sık olmayan bu soruların, incelenen metinlerden sadece 3 adet örneği tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdaki gibidir.

(977) *Bolam, sen uzoq safarga yurmagansan, buning ustiga kichkina qo'zichog'ing bor, uni* qayga *qo'yasan?* (OXE/12)
(Yavrum, sen uzak seferlere gitmedin, üstelik küçücük bir yavrun var, onu nereye bırakacakasın?)

(1064) *Seni* qaydan *topaman?* (OXE/87)
(Seni nereden bulurum?)

(1315) *Agar choy ichmasang, quvvatni* qaydan *olasan?* (QP/22)

(Eğer çay içmezsen kuvvetini nereden alırsın?)

2.2.1.9. Necha (Nechi) Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

O'zbek Tilininig Tarixiy Grammatikası isimli eserde *ne* soru köküne zaman, boyut anlamlarına gelen *chog'* sözünün eklenmesiyle meydana gelen *necha<nechag'<ne chog'* yapısının günümüz Özbekçesinde miktara yönelik soruları bildirdiği anlatılmıştır. Eski Özbekçede yani Çağataycada *qancha, qachongacha* soruları ile aynı anlamda kullanılır (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.105).

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'ne göre qancha sorusuyla aynı anlamda kullanılan *necha* sorusu *ne* soru sözcüğüne getirilen ve tahmin anlamı veren +*cha* eki ile birleşmesinden *ne+cha* şeklinde meydana geldiği ifade edilmiştir (Rahmatullayev, 2003, s.244).

Turniyozov, Rahimov, "nice", "ne kadar" anlamlarını veren *necha* sorusunun isimlerin önüne tek ya da tekrar halde gelerek soru dışında da kullanıldığını ifade eder. Aynı zamanda bu soru sözcüğünün sayı bildirirken *–nchi,* tane ifade ederken *–ta,* bölüştürme ifade ederken de *–tadan* eklerini aldığını belirtir. *nechaga, nechada, nechadan* gibi durum ekli kullanımlarında olduğu bu soru sözcüğü tahmini olarak miktar ve zaman bildirirken de çokluk eki alır. *Soat nechalarda yig'lishamiz?* (Saat kaçta toplanalım?) gibi (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.249).

O'zbek Tili Stilistikasi isimli eserde *necha* sorusunun genel olarak miktar bildirmesi bakımından *qancha* ile sinonim olduğu ifade edilmiştir. Ancak sayılabilen ya da sayılamayan nesnelerle kullanılması bakımından farklılıklar taşıdığı belirtilir. Sayılabilen nesneler için *necha*, sayılamayanlar için *qancha* kullanılır. Ayrıca soruda *qancha* kullanılması gerekirken *necha* sözü kullanılabilirken, *qancha, necha* sözünün yerine kullanılamaz denilmiştir (Shomaqsudov, Rasulov, Qungurov, Rustamov, 1983,s.124,125).

Hacıeminoğlu, kullanılışı ve vazifesi "nasıl" gibidir dediği *neçe* sorusunun *ne+çe* şeklinde kurulduğunu ifade eder. Karahanlı ve Çağatay sahalarında *niçe,* Harezm sahasında *niçe/niçeke*, Batı Türkçesinde *neçe/niçe* şeklinde olduğunu belirtir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 277).

Erdal, "ne kadar", "kaç" anlamlarına gelen *näčä* sorusundan bahsederken aynı kökten gelen ve bir belirsizlik ifade eden *näčädä* sözünden de bahseder (Erdal, 2004, s.213).

İncelediğimiz metinlerde (256) numaralı örnekte karşımıza çıkan *nechi* sorusu Özbekçede *necha* soru sözcüğüyle aynı anlamda kullanılan ve *necha* soru sözcüğünün yerine nadiren kulanılan bir soru sözcüğüdür.

(256) – *Ona, soat* **nechchi** *bo'ldi?*
– O'n bir bo'lyapti, o'g'lim. (OO/40)
(– Anne saat kaç oldu?
– On bire geliyor oğlum.)

(1515) *Soat* **necha***?* (KVK/185)
(Saat kaç?)

(1648) *Soat* **necha** *bo'ldi, mehmon?* (S/74)
(Saat kaç oldu misafir?)

2.2.1.10. Nechta/Nechtasi Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Etimologik Lugati'ne göre "kaç tane?" anlamını karşılayan *nechta* sorusunun tane anlamını veren *-ta* eki ile birleşmesinden necha+ta>nechta şeklinde meydana geldiği ifade edilmiştir (Rahmatullayev, 2003, s.245).

O'zbek Tili Stilistikasi isimli eserde Özbekçede kullanılan *nechta* sorusunun *necha* ve *qancha* sorularıyla sinonim olduğu ancak kullanım bakımından bazı noktalarda farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Nesne olan ya da olmayan her şeyin miktarı *necha* ile bildirilirken, sadece nesnelerin somut olarak sayısını bildirmek için ise *nechta* sorusu kullanılır. Eserde sözcüğün yapısında bulunan *–ta* ekinin, sözcüğün tane, kişi ve diğer sayılabilen nesnelerle kullanılması gerektiğinin işareti olduğu ve bu yüzden *necha* hem sayılan hem sayılamayan nesnelerle kullanılsa da *nechta* nin sadece sayılabilen nesnelerle kullanıldığı belirtilmiştir(Shomaqsudov, Rasulov, Qungurov, Rustamov, 1983,s.124).

Nechtasi soru sözcüğü, *nechta* sorusunun üçüncü şahıs iyelik ekli biçimidir. Nechta ile aynı özelliklere sahip olan bu soru önünde bir isme ihtiyaç duymaz.

İncelenen metinlerden sadece 2 adet örnek tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdaki gibidir.

(1517) *Akbarali* **nechtasini** *tasarruf qildi? Behisob! O‘zim ham behisob tasarruf qilganman. Bugun bir asari bormi? Yo‘q! Qo‘l yuvib to‘kilgan suvday, izsiz-asarsiz o‘tdi-ketdi hammasi... Bu-chi?* (KVK/187)

(Akbarali kaç tanesine sahip çıktı? Sayısız! Ben de sayısız sahip çıktım. Bugün bir eseri var mı? Hayır! Elini yıkayıp döktüğün su gibi izsiz esersiz geçip gitti hepsi. Ya bu?)

(1996) *Bitta-bitta bo‘lmasayam, shuncha xonada hammamiz davron qilib o‘tirardig-a, esizgina! Qani,* **nechta** *ekan? (U eshiklarga birbir qarab, barmoq buka-buka sanamoqqa tushadi.) ...Sakkiz, to‘qqiz, o‘n... O’n bitta chiqdi. Esizgina!* (FKT/23)

(Tek tek olmasa da bu kadarcık odada hepimiz zaman geçirirdik maalesef! Hani, kaç taneymiş? (Kapılara bir bir bakıp parmak bükerek saymaya başladı.) ..Sekiz, dokuz, on… On bir tane çıktı. Maalesef!)

2.2.1.11. Ne Soru Zamiriyle Kurulan Sorular

O’zbek Tilining Tarixiy Grammatikası isimli eserde ne soru sözcüğünün Özbekçede anlam olarak birçok sözcüğün yerine kullanılabileceği ifade edilmiştir. Yüklemi fiil olan sorularda *nima, nima uchun, nima sababdan*; yüklemi isim olan sorularda ise *qanday, qaysı* sorularını ifade ettiği, aynı zamanda retorik sorularda da kullanılan ne sorusunun anlatımı güçlendirme, kuvvetlendirme gibi fonksiyonları da üstlendiği belirtilmiştir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 102).

Abdurrahmanov, Shukurov, birtakım morfolojik hususiyetlere de sahip olan *ne* sorusunun ek-fiille de kullanılabileceğini, bu durumda bulunduğu tümcenin yüklemi olacağını ifade eder. *Bitig oqumaqda maqsuding ne turur?* (Edebiyat okumaktaki amacın nedir?) gibi.

Ne sorusunun iyelik, çokluk ve durum ekli biçimleri de bulunur. Aynı zamanda *et-* (etmoq) yardımcı fiiliyle kullanılması durumunda *net-* (<ne+et-) *netti, neter, netkey* gibi örnekleri de görülebilir (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 103).

Tekin, Orhon Türkçesi Gramerinde iki temel soru zamirinden biri olan ve nesneler için kullanılan *nä* ve *nägü* nün “ne?” anlamını karşıladığını ve Runik metinlerde çekimli biçimlerinin de yer aldığını belirtir (Tekin, 2003, s. 125).

*Eski Türkçenin Gramer*inde *nä* sorusunun ilgi zamiri olarak kullanımının yanında ünlem olarak da kullanılabileceği belirtilir (Gabain, 2003, s.73).

Gabain, *Özbekische Grammatik*'te yalın halde kullanılan *ne* sorusunun belirsizlik işlevinden de bahseder (Gabain, 1945, s. 82).

Lewis'e göre *ne* sorusu, tekil ya da çoğul olarak kullanılabilir. Bu durumda bazı çoğul kullanımlarda soru yerine ünlem ifadesi olarak karşımıza çıkar. Bir diğer kullanım şekli de şahıs ekiyle oluşturulandır. "Neyin var?" "Neme lazım?!" gibi (Lewis, 2000, s.73).

Çalışmamızda Özbekçe "ne?" anlamını karşılayan sorular için *nima* sözcüğünün kullanıldığı saptanmış, *ne* sözcüğüyle kurulan sorulardan tespit ettiğimiz örnekler belli sayıda sınırlı karmıştır.

İncelenen metinlerden sadece 2 adet örnek tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdaki gibidir.

(116) *Uzi o'ynamagach, tomoshadan* **ne** *foyda?* (OO/1)

(Kendisinin oynamadığı oyunun ne faydası var?)

(160) *Uning tarbiyasi menga oid ekan, ishimni qiyinlashtirish* **ne** *hojat? Og'ziga ikki urish o'rniga ovqat tutish kerakmi? Bugun indamasang, ertaga boshimga chiqadi. Nimasi bola buning? Ko'rmaysanmi, har narsaga aqli yetadi deb Husayinga shunday bir g'azabli qarash qilganmishki...* (OO/13)

(Onun terbiyesi bana aitse, işimi zorlaştırmaya ne gerek var? Ağzına iki tokat vurup, önüne yemek mi koymam gerek? Bugün söylemezsem, yarın başıma çıkar. Nesi çocuk bunun? Görmüyor musun herşeye aklı yetiyor, diye Hüseyin'e öyle bir bakış attı ki…)

2.2.2. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sorular

Soru sıfatları, soruda varlıkların işaret hususiyetlerini açıklayan soru sözcükleridir (Abdurraxmanov, Shoabdurrahmanov, Hociyev, 1976, s. 104). Bu sözcükler sıfat tamlamasında tamlayan unsurun sorgulanması için kullanılır (Altun, 2009, s. XLIX).

Sjoberg, Özbekçede sıfatların, isimlerin eksiz halleri olduğunu ifade eder. Soru sıfatlarından bazılarının soru zamirleriyle benzer olduğunu belirtirken farklı olarak eklerle çekimlenemediklerini belirtir (Sjober, 1963, s.60).

Soru sıfatlarını varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlar olarak tanımlandıran Korkmaz, soru sıfatlarının adın önüne getirilen soru sözcükleriyle karşılandığını ifade eder (Korkmaz, 2003, s.393).

Özbekçede soru sözcüklerinin *olmosh* (zamir) başlığı altında topluca verilmiş olması sebebiyle sözcüklerin sıfat, zarf ya da zamir oluşu bakımından Türkçedeki gibi standart bir sözcük dağılımından bahsetmek zordur. Bu durumda soruda kullanılan soru sözcüğünün hangi görevde kullanıldığını tayin ederken kullandığımız leksik ölçütler Türkçedekiyle aynı tutulmuştur.

Özbekçe soru sıfatları *qay, qaysi, qanaqa, qanday, qancha, necha* ve *nima* sorularıdır. Bu sorular tıpkı Türkçe'nde olduğu gibi varlıkları soru vasıtasıyla belirten sorulardır.

2.2.2.1. Nima Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "ne?" anlamını karşılayan *nima* sorusu hem soru sıfatı hem de soru zamiri olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Zamiriyle Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *nima* sorusu için gerekli açıklamalar verilmiştir. (bkz. 2.2.1.2. Nima) Aşağıdaki örneklerde görülen *…nima o'ching…, …nima ish…, …nima gunoh…* ifadeleri nima sorusunun bir ismin önüne getirilerek kullanılması bu sorunun sıfat işlevli olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Özbekçede zamir olarak karşımıza çıkan bu soru sözcüğünün sözcük türü olarak tümcede değişebildiği görülmektedir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(32) *Yomonning kuchi yapaloqqa yetibdi deganlari to'g'ri ekan. Itimda* **nima** *o'ching bor edi?* (KB/6)

(Kötünün gücü güçsüze yetermiş dedikleri doğruymuş. Köpeğimle ne alıp veremediğin var?)

(496) *– Menga qara, Qo'zi, qayerda ishlayapsan?* **Nima** *ish qilasan?*

– So'rama, oshna, ishimning mazasi yo'q. Senga o'xshagan og'aynilarim katta-katta ishlarda turib, men bechora qayoqdagi past ishlarda yuribman. Hayvonot bog'iga zavxozman. Qayoqdagi hayvonlar orasida yuribman. (T/50)

(– Bana bak, Qo'zi, nerede çalışıyorsun? Ne iş yapıyorsun?

– Sorma kardeş, işimin hiç tadı yok. Senin gibi arkadaşlarım daha iyi işlerde çalışıyor, ben ise nerede gereksiz iş var orada çalışıyorum. Hayvanat bahçesinde bakıcıyım. Oradaki hayvanların arasındayım.)

(513) – *Jon uka, bir ahmoqlik qildim, kechiring. Meni quvmang. Sizdek odamga shunday itlik qildim, jazomni xudo bersin.*

Direktor hayron bo‘ldi:

— Siz menga **nima** *gunoh qila qolgandingiz?*

— Bugun ertalab, ertalab hammomda orqamni ishqab qo‘ygandingiz.

Direktor kulib yubordi.

— E, o‘sha kishi sizmidingiz? Butunlay esimdan chiqib ketgan ekan. (T/55)

(– Canım abim, bir ahmaklık ettim, affedin. Beni kovmayın. Sizin gibi bir adama itlik ettim, Allah cezamı versin.

Müdür şaşırdı:

– Siz bana ne günah ettiniz?

– Bu sabah hamamda sırtımı keselediniz.

Müdür güldü.

– O kişi siz miydiniz? Tamamen aklımdan çıkmış.)

(955) *Yigit, siz qizimni ko‘rishni istagan edingiz, lekin aybli narsani birovga ko‘rsatish yomon. Qizimning aybi ko‘p, — debdi.*

— **Nima** *ayblari bor qizingizning, — debdi yigit.*

— Qizimning ayblari shu: — ko‘zi ko‘r, qulog‘i garang, oyog‘i lang. (OXE/5)

(Delikanlı siz kızımı görmek istemiştiniz, fakat özürlü birini göstermek kötü olur. Kızımın özrü çok, demiş.

— Ne özrü var kızınızın, demiş delikanlı.

— Kızımın özürleri şöyle; gözü kör, kulağı sağır, ayağı topal.)

(1045) **Nima** *gunohim borki, meni dorga ostirasiz?* (OXE/72)

(Ne günahım var ki beni darağacına astıracaksınız?)

(1078) *Dadam uyda yo‘q,* **nima** *ishingiz bor edi?* (OXE/100)

(Babam evde yok, ne işiniz vardı?)

Diğer örnekler için bkz.: (39), (77), (272), (275), (562), (813), (1042), (1879).

2.2.2.2. Qay Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "hangi?" anlamını karşılayan *qay* sözcüğü genellikle meydana gelen hareketi tam olarak bildiren sözlerle birlikte kullanılır; *qay vaqtta, qay darajada* gibi. *O'zbek tili Stilistikası* isimli çalışmada konunun belirli olmaması durumunda *qay* sorusunun kullanılamayacağı, onun yerine *qanday* sorusunun kullanılabileceği ifade edilmiştir. Yani *qay odam, qay joy* ifadeleri yanlış olurken *qanday odam, qanday joy* şeklinde kullanmak daha doğrudur (Shomaqsudov, Rasulov, Qungurov, Rustamov, 1983,s.123).

Gabain *qay* sözcüğünün **qa* soru kökünden türediğini belirtmiştir (Gabain, 1945, s. 82).

Kononov, *qay<qa-y* şeklinde ifade ettiği *qay* sorusunun *qa* soru kökü üzerine gelen –y eki ile zamir haline geldiğini ifade eder (Kononov, 1960, s. 183).

Çalışmamızda Özbekçe "hangi?" anlamını karşılayan sorular için daha genel olarak *qaysi* sözcüğünün kullanıldığı saptanmış, *qay* sözcüğüyle kurulan sorulardan tespit ettiğimiz örnek sayısı 1 adetle sınırlı kalmıştır.

(991) **Qay** *tarafdan kelayotibsiz?* (OXE/22)
(Hangi taraftan geliyorsunuz?)

2.2.2.3. Qaysi Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "hangi?" anlamını karşılayan *qaysi* sorusu hem soru sıfatı hem de soru zamiri olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Zamiriyle Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *qaysi* sorusu için gerekli açıklamalar verilmiştir. (bkz. 2.2.1.3. Qaysi). Ancak sıfat olması sebebiyle önüne bir isim alması bakımından soru zamirlerinden ayrılan qaysi sorusu aşağıdaki örneklerde geçen *...qaysi tomon..., ...qaysi shahar..., ...qaysi til..., ...qaysi mamlakat..., ...qaysi limuzin..., ...qaysi masala...* ifadeleri ile sözcüğün sıfat olarak kullanıldığını net bir biçimde göstermektedir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(398) *Shu suratni ko'rdim u, nazarimda Kenjaginam urushda o'lmay shu atroflarda yurganga o'xshay berdi. Hozir chevara ko'rgani emas, urushda yo'q bo'lgan bolamni ko'rgani ketayotganga o'xshayman. Keldik, shekilli. Bu qaysi istansa?* (T/19)

(Bu resmi gördüm, benim küçüğüm savaşta ölmeden bu taraflarda yaşıyor sanki. Şimdi torunu görmeye değil, savaşta kaybolan çocuğumu bulmaya gidiyorum. Geldik galiba. Bu hangi istasyon?)

(936) **Qaysi** *tomonlar bilan keldingiz, yo‘llar, chegaralarda ahvol qanaqa?* (PT/85)

(Hangi taraftan geldiniz, yollarda sınırlarda durum nasıl?)

(979) *Bu shahar odamiga o‘xshamaysiz,* **qaysi** *shahardansiz?* (OXE/15)

(Bu şehrin adamına benzemiyorsunuz, hangi şehirdensiniz?)

(1311) *O’zbekistonda “palov osh” tarzida talaffuz etiladigan bu taomning nomi* **qaysi** *tilga xos?* (QP/20)

(Özbekistanda “pilav aşı” olarak telaffuz edilen bu yemeğin adı hangi dile has?)

(1503) *Xayriyat, Maryamga emas, u menga qaragan ekan. Men bilan tanishmoqchi bo‘lganini so‘zladi. Tanishib oldik. Toshkentlik savdogar, Finlandiyaga borayotir emish. U* **qaysi** *mamlakat?* (KVK/171)

(Çok şükür Maryam’e değil, bana bakıyormuş. Benimle tanışacağını söyledi. Tanışdık. Taşkentli tüccar, Finlandiya’ya gidiyormuş. O hangi memleket?)

(1925) *Orif ko’chaning ikki tomonida qator tizilgan limuzinlarni qo’li bilan ko’rsatadi.*

ORIF: - To’yimizda uyingizga **qaysi** *limuzin borsin?* (OUS/75)

(Orif caddenin iki tarafında sıra sıra dizilmiş limuzinleri eli ile gösterir.

ORIF: Düğünümüzde evinize hangi limuzin gelsin?)

(1992) *Muovin buva (rahbarga yondashib, past tovushda): Ukam, boyagi masalani men yana bir o‘ylab ko‘rsammi deydim...*

Rahbar Rahbarovich: **Qaysi** *masalani?* (FKT/16)

(Muavin çocuk: (Rahbar’a yaklaşıp kısık sesle) Abi az önceki meseleyi ben düşüneyim diyorum…

Rehber Rahbarovich: Hangi meseleyi?)

Diğer örnekler için bkz.: (289), (333), (760), (1084), (1086), (1555), (1726), (1755), (1871).

2.2.2.4. Qanaqa Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "nasıl?" anlamını karşılayan *qanaqa* soru sözcüğü *qanday* sorusu ile aynı anlam ve görevde kullanılmaktadır. Öyle ki Turniyozov, Rahimov, *O'zbek Tili* isimli çalışmalarında *qanday* ve *qanaqa* sözcüklerinin aynı anlama geldiği ve bu sözcüklerin sadece cevap isteyen sorularda değil, aynı zamanda cevap istemeyen sorular ve ünlem tümcelerinde de kullanılabileceğini belirtmiştir (Turniyozov, Rahimov, 2006, s. 250).

Hozirgi O'zbek Adabiy Tili isimli Özbekçe gramerde *qanaqa*, bir nesne, bir iş ya da hareketi soru yoluyla belirten soru sözcüğü olarak ifade edilmiştir (Tursunuv, Muxtorov, Rahmatullayev, 1992, s.309).

Kononov sözcüğün etimolojisini en eski soru zamiri olan *ka'nın çekimli biçimi olarak değerlendirmiş ve "ķa+n-a-ķa" şeklinde vermiştir (Kononov, 1960, s.183).

Gabain *qanaqa* sözcüğünü *qa*'lı sorular içerisinde değerlendirmiştir (Gabain,1945, s.83).

Özbekçede soru sıfatı olarak karşımıza çıkan qanaqa sorusu tümcede bir isimle birlikte kullanılması bakımından oldukça açık bir şekilde ayırt edilmektedir. Aşağıdaki örneklerde gördüğümüz *qanaqa Akbar, ...qanaqa majlis..., qanaqa o'yin, ...qanaqa kitoblar..., qanaqa ko'prik* ifadelerinin birer isimle kullanılmış olması soru sıfatı olarak kulanıldığını ifade eder niteliktedir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(420) *Asfalt yo'lkada «bosdimmi» o'ynayotgan qizchalar unga qarab turishardi. Ularning biri yaqin kelib shivirladi.*

– Akbar minnarsangizni burab olib qo'ydi.

– **Qanaqa** *Akbar?*

– Hu anovi uyda turadi. Hozir qochib chiqib ketdi. Inobat opamlarning ukalarida. (T/28)

(Asfalt yolda "basdım mı" oynayan kızlar ona bakıyordu. Onlardan biri yanına gelip fısıldadı.

– Akbar bineceğini çevirip götürdü.

– Hangi Akbar?

– İşte o evde duruyor. Şimdi çıkıp gitti. Inobat ablamların kardeşi.)

(503) *Xotin ikki qo‘lini beliga tirab engashdi:*

— Nima, bugun dam olish kuni, **qanaqa** *majlis bo‘ladi?!* (T/51)

(Kadın iki elini beline dayayıp eğildi:

– Niye, bugün tatil günü, hangi toplantıymış o?!)

(606) — **Qanaqa** *o‘yin?— dedi Yo‘lchi.*

— Qimor...— sekin javob berdi Qambar. (QQ/31)

(— Nasıl oyun? dedi Yolcu.

— Kumar..sakince cevap verdi Qambar.)

(847) – **Qanaqa** *kitoblar o‘zi bular, Darmon aka?*

– Bilmaymiz, bolam, men ham, o‘g‘illarim ham arabchani o‘qiyolmaymiz. (PT/9)

(– Hangi kitaplar bunlar Darmon abi?

– Bilmiyoruz evladım, ben de oğullarım da arapça okuyamıyoruz.)

(1663) **Qanaqa** *ko‘prik?* **Qanaqa** *odam?* (S/102)

(Hangi köprü? Hangi adam?)

(1906) *NOZIM: - Xolangizning qizi* **qanaqa** *o’zi?*

SULTON: - Odobli, yaxshi qiz. (OUS/55)

(NOZIM: Halanızın kızı nasıl biri?

SULTON: Edebli, iyi kız.)

Diğer örnekler için bkz.: (8), (72), (94), (106), (397), (507), (623), (793), (794), (923), (1358), (1522), (1641), (1649), (1901).

2.2.2.5. Qanday Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Izohli Lugati'nde "işaret ve hususiyet hakkında soru bildiren sözcük" olarak tanımlanan *qanday* sözcüğü Özbekçede "nasıl?" anlamını karşılar (Ma'rufov, 1981, s.548).

Qanday soru sözcüğü, *O'zbek Tilining Etimologik Lugati*'nde bir işaret ya da özellik hakkında soru bildiren zamir olarak tanımlandırılmıştır. Sözlüğe göre bu sözcük Eski Özbekçede yani Çağataycada *qaysi* (hangi) anlamına gelen *qayu* sözünün Eski Türkçe biçimi olan *qan* sözcüğüne "gibilik, benzerlik" ifadesi katan *day* sözünün getirilmesiyle meydan gelmiştir (Rahimov, 2003, s.521).

Turniyozov, Rahimov, çoğu zaman retorik sorularda karşılaşıldığını belirttiği bu sözcüğün her zaman niteliği değil, miktarı da sorgulayabildiğini açıklar. *Do'ppilarning narhi qanday?* (Takkelerin fiyatı ne?) (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.250).

Özbekçede tarihi konularda *qanday* sözcüğünün yerine *ne* sözcüğünün kullanıldığı da görülür. *Xosh Alisher, haligi cholning boshiga ne kulfat tushibdir?* (Peki Alisher, o ihtiyarın başına nasıl bir dert gelmiş?) (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s. 157).

Alkaya "gibi, -cesine, kadar" anlamlarına gelen *–day* edatının Eski Türkçede teg olarak görüldüğünü ve günümüz lehçelerinde yalın halden sonra ekleşerek kalıplaştığını belirtir. *kanday* sözcüğünü **ka* soru zamirinin yalın halinden sonra kullanımı şeklinde ifade eder (Alkaya, 2007, s.296,301)

Deny, Osmanlıcada sınırlama edatı olarak kullanılan *tek (dek)* edatının bir karşılaştırma edatı olduğunu ancak Eski Türkçede *tek, täg, dek, däg, dey (day), diy, tig, dig, dik* biçiminde çeşitli görünümlerde olduğunu ve farklı Türk dillerinde de kullanıldığını ifade eder. Bu edatın soru zamirleriyle de birleşerek tam bir ek halini alıp benzeşme kuralına uyduğunu belirtir (Deny, 2012, s.541-542).

Kononov, sözcüğün etimolojisini *ka+n+day* şeklinde verir (Kononov, 1960, s.183).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(924) *Rostiyam, bularni umringda ko'rmagan bo'lsang!* **Qanday** *odamlarikin? Kelib chiqishlari, dunyoqarashlari, e'tiqodlari* **qanaqa***ykin?* (PT/75)
(Doğrusu bunları ömründe görmemiş olsan! Nasıl adamlar ki? Geliş gidişleri, dünya görüşleri inançları nasıldır ki?)

(1017) **Qanday** *ish qilmoqchisan?* (OXE/43)
(Nasıl bir iş yapacaksın?)

(1018) Bu so‘zni **qanday** asos bilan aytasan? (OXE/44)
(Bu sözü hangi gerekçeyle söylüyorsun?)

(1083) — **Qanday** *sut olib kelding?*
— *Echki suti.* (OXE/103)
(— Nasıl süt alıp geldin?
—Keçi sütü.)

(1319) *Ajabo, bu urug‘ning* **qanday** *karomati bor?* (QP/32)
(Acaba bu tohumun nasıl bir kerameti var.)

(1789) *Marhuma* **qanday** *odam edi, xaloyiq?* (S/200)
(Merhume nasıl insandı, ahali?)

Diğer örnekler için bkz.: (166), (290), (1472).

2.2.2.6. Qancha Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

O’zbek Tilining İzohli Lügati’nde “ne kadar?”, “ne miktarda?” “kaç?” biçiminde tanımlanan *qancha* sözcüğünün retorik sorularda kullanılması durumunda ifade ettiği anlam miktarın çokluğu olmaktadır (Ma’rufov, 1981, s.551)

O’zbek Tilining Etimologik Lug’ati’ne göre bu sözcük, eski Türk dillerinde “hangi?” anlamını karşılayan *qanı* sözcüğüne tahmin anlamı katana *cha* ekinin qan+cha>qancha şeklinde getirilmesiyle oluşur (Rahmatullayev, 2003, s.522).

Qancha, bir nesnenin miktarını belirlemek için kullanılır. İkileme şeklinde de kullanılabilen bu soru sözcüğü ilk sözcüğe ayrılma durumu eki getirilerek oluşturulur. *Mustaqillikdan so’ng qanchadan-qancha yangi inshoatlar foydalanishga topshirildi.* (Bağımsızlıktan sonra pek çok yeni bina hizmete açıldı.) (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.251).

Hacıeminoğlu’nun mekân mefhumu arayan soru olarak izah ettiği *kança* sözünü (Hacıeminoğlu, 2015, s.271), Erdal, yer-yön bildiren soru sözcükleri arasında

değerlendirmiştir (Erdal, 2004, s.211). Ancak görülen o ki sözcük Özbekçede kullanılan anlamından farklıdır.

Kononov, sözcüğün etimolojisini *ka+n+cha<chag'<chanı* şeklinde vererek *chag'* sözü için Rusçada ölçü, zaman anlamına gelen söz tabirini kullanır (Kononov, 1960, s.183).

Çalışmamızda çoklukla soru zarfı olarak karşımıza çıkan bu sözcüğün sıfat olarak kullanıldığı sadece 3 adet örnek tespit edilmiştir.

(649) *Uylab qara, ertadan-kechgacha* **qancha** *odam bilan muomala qilaman?* (QQ/60)
(Düşün bak, sabahtan akşama kadar ne kadar adamla muhatap oluyorum?)

(824) **Qancha** *yildan buyon yolg'iz yashaysiz?* (QQ/170)
(Kaç yıldan beri yalnız yaşıyorsunuz?)

(1975) *Tohirjon: Senga* **qancha** *pul kerak?*
Qudrat: (Jonlanib) O'n million!
Toxirjon: Yaxshi, yur orqamdan! (Uni ergashtirib chiqib ketadi) (QSU/10)
(Toxirjon: Sana ne kadar para gerek?
Qudrat: (Canlanıp) On milyon!

2.2.2.7. Necha Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "kaç?" "ne kadar?" anlamını karşılayan *necha* sorusu hem soru sıfatı hem de soru zamiri olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Zamiriyle Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *necha* sorusu için gerekli açıklamalar verilmiştir. (bkz. 2.2.1.9. Necha). Aşağıdaki örneklerde geçen *necha pul, necha xil, necha yil* ifadelerindeki necha sorusunun bir isimle birlikte kullanılması sözcüğün bu tümcelerde soru sıfatı olarak kullanıldığını açıkça belirtmektedir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(640) **Necha** *pulga olgansiz?* (QQ/50)
(Kaç paraya aldınız?)

(987) *Holva* **necha** *pul?* (OXE/19)
(Helva kaç para?)

(1080) *— Xo‘p, bo‘lmasa menga o‘ng qo‘lingni sot,* **necha** *pul beray?*
— Yo‘q, o‘ng qo‘lim o‘zimga kerak, sotmayman. (OXE/101)
(— Peki öyleyse bana sağ elini sat, kaç para vereyim?
— Hayır, sağ elim bana gerek, satamam.)

(1115) Ey tulki o‘rtoq, qo‘zini **necha** pulga olding? (OXE/136)
(Ey tilki arkadaş, kuzunu kaç paraya aldın?)

(1357) **Necha** *xil taomni bilasiz?* (QP/81)
(Kaç çeşit yemek biliyorsunuz?)

(1944) *Sulton, bu bilan* **necha** *yildan beri yaqinsiz?* (OUS/111)
(Sulton, bununla kaç yıldan beri yakınsınız?)

Diğer örnekler için bkz.: (215), (240), (969), (1092), (1356), (1800), (1850), (1987).

2.2.3. Soru Zarflarıyla Kurulan Sorular

Özbekçede soru zarfları soruda varlıkların hareket durumlarını, bulunduğu yeri, zamanı, sebebi ve amacını açıklamak için kullanılırlar (Abdurraxmanov, Shoabdurrahmanov, Hociyev, 1976, s. 104).

Korkmaz, fiildeki oluş ve kılışı soru vasıtasıyla birçok yönden belirten soru sözcüklerini soru zarfı olarak tanımlar (Korkmaz, 2003, s. 523).

Karpuz, zarfların hem soru hem de başka bir işlev yüklenebileceğini belirterek zarfların işlevini ayırt edebilmek için kullanıldıkları metin içinde morfosentaktik bir çerçevede ele alınmaları gerektiğini ifade etmiştir (Karpuz, 2000, s.29). Yani *ne zaman* sorusu hem bir soru zarfı hem de bir zaman zarfı olabilir. Aradaki fark bağlama göre değerlendirilir.

Qachon, qachongacha, qalay, qandoq, qanday, nechun, nechik, nega, nimaga, nimadan sözcükleri Özbekçede kullanılan soru zarflarıdır.

2.2.3.1. Qachon Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Izohli Lug'ati'nde "hangi vakitte?" anlamına geldiği belirtilmiştir (Ma'rufov,1981, s.565). Eski Türkçede de kullanım alanı olan bu sözcük, her dönem anlamını korumuştur.

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'ne göre bu sözcük "hangi?" anlamını karşılayan *qayu* sözü ile vakit anlamına gelen *choq* sözüne arkaik vasıta eki *–(ı)n*'nin getirilmesiyle oluşur. Bu durumda sözcük için (qayu choq)+ın >qayuchoqın>qayuchog'ın>qaychog'ın>qaychon>qachon şeklinde bir gelişim verilmiştir (Rahmatullayev, 2003, s.534).

O'zbek Tili isimli çalışmada, Özbekçede "ne zaman?" anlamını karşılayan bu sözcüğün, hareketin meydana geliş vaktini belirtmek için kullanıldığı ifade edilmiştir. Ayrılma durum ekli kullanımları da bulunan bu sorunun yerine *qay+vaqt, qay+küni* gibi sorular da görülebilir. Hareketin meydana geliş vaktini tahmini olarak bildiren ve *qachon* sözcüğü ile kurulan sorularda çokluk eki kullanıldığı da görülür. Burada sorunun yanında aynı zamanda belirsizlik anlamı da bulunur (Turniyozov, Rahimov, 2006, s. 252).

Orhon Türkçesi Grameri'nde sözcüğün "ne zaman" anlamı taşıdığı belirtilerek belirsizlik zamirleri içinde dedeğerlendirilmiş ve *ärsär* sözcüğü ile birlikte kullanılması durumunda "ne zaman olsa, er veya geç" anlamına geldiği ifade edilmiştir (Tekin, 2003, s. 126, 128).

A Grammar of Old Turkic isimli eserde sözcüğün nadiren soru söcüğü olarak kullanıldığı, daha çok "zamanda bir nokta" anlamında belirsizlik ifade ettiği, eşitlik ve vasıta durumu eklerinin *ka+ça+n* şeklinde bir araya gelmesiyle oluştuğu belirtilmiştir (Erdal, 2004, 215).

Özbekçede zarfları izah ederken soru zarflarından da bahseden Wurm, sözcüğün anlamını "ne zaman?" olarak verir (Wurm, 1945, s.48).

O'zbek Tilining Tarihiy Grammatikası isimli çalışmada **qa* soru köküne zaman, boyut anlamına gelen *chog'* sözünün getirilmesiyle meydana gelen bu sorunun, zaman bildirdiği belirtilmiştir. Özbekçede bazı durumlarda soru dışında yan tümceyi temel tümceye bağlama görevi de üstlenir. *Qachon kelsalar, senga salom qilurlar*. (Şimdi gelseler, sana selam ederler.) gibi. (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973).

Aşağıdaki örneklerde görülen *qachon* sorusunun tümcenin fiiline etki ettiği ve bu durumda direkt zarf olarak değerlendirilmesinin doğru olacağı görülmektedir. (1912)

numaralı örnekte karşımıza çıkan *toy qachon* sorusu diğer örneklerden farklı olarak soru zarflarının tümcede yüklemi etkileyen sözcükler olmasının yanı sıra tümcenin yüklemi de olabileceğini göstermektedir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(17) *Bayramga tikkan kiyimlaringni* **qachon** *kiyasan, qizim?* (KB/3)
(Bayram için dikilen elbiselerini ne zaman giyeceksin kızım?)

(617) — **Qachon** *kelding? Muncha tez?*
— *Ertalab kelgan edim.* (QQ/36)
(— Ne zaman geldin? Bu kadar çabuk mu?
— Sabah gelmiştim.)

(1055) *Endi* **qachon** *borasan?* (OXE/79)
(Şimdi ne zaman gidersin?)

(1227) *Roziya, menga qarang. Yana* **qachon** *uchrashamiz?* (E/21)
(Roziya bana bakın. Yeniden ne zaman buluşuruz?)

(1425) *Mehmonlar shu yerda?* **Qachon** *kelishdi?* (KVK/64)
(Misafirler burada mı? Ne zaman geldiler?)

(1912) *Xotin olyapsizmi? Voy, baraka toping. Yolg'izlik yomon-da, bolam. Xudoyim hech kimni yolg'iz qo'ymasin. Juda yaxshi qilasiz. To'y* **qachon***?* (OUS/67)
(Hatun mu alıyorsunuz? Mübarek olsun. Yalnızlık kötü ya yavrum. Allahım hiç kimseyi yalnız koymasın. Pek iyi yapıyorsunuz. Düğün ne zaman?)

Diğer örnekler için bkz.: (102), (142), (168), (559), (694), (752), (867), (1023), (1024), (1053), (1090), (1166), (1171), (1234), (1383), (1417), (1428), (1475), (1565), (1603), (1609), (1631), (1807), (1808), (1883), (1911).

2.2.3.2. Qachongacha Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Izohli Lug'ati'nde "ne zamana kadar?" anlamında verilen sözcüğün aynı zamanda retorik ifadelerde bir olayın, bir hadisenin memnun olunmayan tarafını, durumdan edilen şikâyeti bildirmek için de kullanıldığını izah eder (Ma'rufov,1981, s.565).

Sözcük, incelediğimiz metinlerde sadece üç adet tespit edilmiştir.

(347) *Mahmudbek do'konda qolgan bor-yo'q molni chiqarib sotdi. Sotdiyu shu hafta o'zi ham dunyoga qo'l tortdi, etak siltadi. Hayotining hisobini bermoq uchun o'ziga hayot ato etganning huzuriga ketdi. Janoza xarajatlaridan ortib qolgan bir necha qurush ko'ngli yarim Yilmazga* **qanchagacha** *yetardi?!* (OO/79)

(Mahmut bey, dükkanda kalan bütün malını çıkarıp sattı. Sattı ama o hafta kendisi de dünyadan göçtü. Hayatının hesabını vermek için ona bu hayatı bağışlayanın huzuruna gitti. Cenaze masraflarından kalan birkaç kuruş biçare Yılmaz'a ne zamana kadar yeterdi ki?)

(1606) *Bolam,* **qachongacha** *yolg'iz yurasan? Sherzod akangning hurmatini qilib, shuncha yurding, yetar. Meni ham o'yla. Bir oyog'im yerda bo'lsa, bir oyog'im go'rda, nevara ko'rsam degan niyatim bor.* (S/38)

(Yavrum, ne zamana kadar yalnız kalacaksın? Sherzod abinin hürmetine bu kadar bekledin yeter. Beni de düşün. Bir ayağım çukurda, torun görmek istiyorum.)

(1185) *Qanaqa erkaksan! Yosh xotinni majlisga yuborib, qandoq sabring chidab o'tiribsan!* **Qachongacha** *o'rgataman?..* (OT/31)

(Nasıl erkeksin! Genç karını toplantıya gönderip, nasıl tahammül ediyorsun! Ne zamana kadar öğreteceğim?)

2.2.3.3. Qalay Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tili isimli çalışmada Özbekçede "nasıl?" anlamını karşılayan *qalay* sözcüğünün herhangi bir konuyla ilgili bir hareketin yapılış şeklini belirlemek ve bir durum hakkında bilgi almak için kullanıldığı belirtilmiştir. Çalışmada *qalay* soru

sözcüğünün *qanday* sorusu ile eş anlamlı görüldüğünü ancak qalay'ın cevap istemeyen sorularda kullanılmadığı ifade edilmiştir. Bazen de soru anlamının dışında bir giriş sözü olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.253).

O'zbek Tilining Etimologik Lugati'nde qanday sorusuna gönderme yapılmış ve nasıl anlamında kullanıldığı belirtilmiştir.sözlüğe göre qanday sözcüğündeki /nd/ sesi konuşma dilinde zamanla /l/ sesine dönmüş ve *qalay* haline gelmiştir (Rahmatullayev, 2003, s.516).

*O'zbek Tilining Izohli Lug'ati'*nde *qalay* sorusunun *qanday* ve *qanaqa* sözcükleriyle aynı anlamda olduğu verilmiştir (Ma'rufov,1981, s.543). Ancak *O'zbek Tili Stilistikasi* isimli gramer çalışmasında *qanday, qanaqa* ve *qalay* sözcükleri aynı anlamı taşısa da kullanım yerlerinin farklı olduğu izah edilmiştir. Mesela tümcede *qanday* sözcüğünün yerine *qalay* getirilemezken, *qalay* yerine *qanday* kullanılabilir. (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.123).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(395) *Shamsi yo'lga qaradi. Yomg'ir ko'lobi hali so'qmoqlarda yaltirab turardi.*

– Birpas sabr qilaylik. Shamol yo'lni yalab o'tsin. Oyog'ingiz **qalay**, *hali ham og'riyaptimi?* (T/15)

(Şemsi yola baktı. Yağmur suları yolların çukurlarında parlamaktaydı.

– Biraz sabredelim. Rüzgâr yolu biraz açsın. Ayağınız nasıl, hala ağrıyor mu?)

(437) *U telefon stantsiyasining orqasidagi kichkinagina hovlida turar ekan. Uy egasi keksagina xotin bizni ko'rishi bilan tashvishlanib ayvonga tushdi. Muazzamning ko'zlari qizarganidan qo'rqib ketdi shekilli, menga savol nazari bilan qaradi.*

– Tinchlikmi, Odiljonning ahvoli **qalay***?* (T/31)

(Telefon istasyonunun arkasındaki küçücük avluda durmuştu. Ev sahibi yaşlı kadın bizi görünce endişelenip eyvana çıktı. Muazzam'ın gözlerinin kızarmasından korkmuş olsa gerek bana merakla baktı..

– İyi mi? Odil bey'ın durumu nasıl?)

(655) *Ahvol* **qalay***?* (QQ/64)

(Vaziyet nasıl?)

(1461) *Zebixonning ahvoli* **qalay**, *aylanay? Jindak gapirib bering, hech narsa bilolmay, yuragimiz ezilib ketdi. Ko‘zimning qoracho‘g‘iday yaxshi ko‘rardim.* (KVK/108)
(Zebixon’ın durumu nasıl canım? Biraz söyleyiverin, hiçbir şey bilmiyorum, çok dokunuyor. Gözümün bebeği gibi severim onu.)

(1628) *Ishlar* **qalay***?* (S/55)
(İşler nasıl?)

(1844) *—Uydagilar, oying* **qalay***?*
—Salom deb yubordilar! (S/262)
(— Evdekiler, annen nasıl?
— Selam gönderdiler!)

Diğer örnekler için bkz.: (92), (212), (262), (308), (610), (797), (1260), (1473), (1477), (1484), (1725), (1726), (1754), (1803).

2.2.3.4. Qandoq Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Bu sözcüğün *O’zbek Tilining Izohli Lug’ati*’nde *qanday* “nasıl?” sorusuyla eş anlamlı olduğu belirtilir (Ma’rufov, 1981, s. 549). Sözcüğün, incelediğimiz metinlerde sadece üç adet örneği tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz (361), (379), (930) numaralı bu örneklerde *qandoq* soru sözcüğünün tümcede yüklemi etkileyen sözcük değil, tümcenin bizzat yüklemi olduğu görülmüştür.

(361) *Juvon ma’qul ishorasini qildi. Yigit chiqib ketdi. Uyda go‘zal juvon bilan ikkimiz qoldik. Inson bolasini tabiat shunday ham chiroyli yaratadimi? Bu tushimmi, o‘ngimmi? YO ertaklardagi parilardanmi bu ayol? Ovozi* **qandoq** *ekan? Oddiy xotinlarning ovoziga o‘xsharmikan?* (T/5)
(Genç kadın işaret etti. Delikanlı çıktı. Evde güzel kadınla ikimiz kaldık. Doğa, bir insan evladını böyle güzel yaratır mıymış? Bu rüya mı gerçek mi? Yoksa masallardaki perilerden mi bu kadın? Sesi nasılmış? Diğer kadınların sesine benziyor mu ki?)

(379) *E'tiborning niyati buzildi. Ketish kerak, shu qadrdon, dunyodagi yaxshi odamlarning eng yaxshisini tashlab ketish kerak.* **Qandoq** *qilib?* (T/9)
(Etibar'ın niyeti bozuldu. Gitmek gerek, bu sevgiliyi, dünyadaki iyilerin en iyisini bırakıp gitmek gerek. Nasıl yapacak?)

(930) *Arabistondagi amakisi ahvoli* **qandoq** *ekan?* (PT/81)
(Arabistandaki amcasının durumu nasılmış?)

2.2.3.5. Qanday Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "nasıl?" anlamını karşılayan *qanday* sorusu hem soru sıfatı hem de soru zarfı olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *qanday* sorusunun (bkz. 2.2.2.5. Qanday) incelenen metinlerden elde ettiğimiz örneklerinde bir isim unsuruyla birlikte kullanılması durumunda sıfat olarak değerlendirilen bu sözcüğün, yüklemi etkileyen bir unsur olarak tümcede yer alması ya da tümcenin yüklemi olması sebebiyle zarf olarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(90) *Yo'lga chiqqanimda, sen uyda qoluvding, – dedi Oytug'di ona, mushukka hadikli boqib. –Buyoqqa* **qanday** *kepqolding? Yon-verimdan o'tsang, payqagan bo'lardim.* (KB/15)
(Yola çıktığımda sen evde kalmıştın, diyerek şüpheyle kediye baktı Aydoğdu ana. Bu tarafa nasıl geldin? Yanımdan geçmiş olsaydın fark ederdim.)

(539) *Diqqat, diqqat, kosmodromdan gapiramiz! O'rtoq kosmonavt, uchish* **qanday** *o'tdi?* (T/72)
(Dikkat, dikkat, uzay üssünden sesleniyoruz! Yardımcı kosmonot, uçuş nasıl geçti?)

(901) *Xo'sh, mehmon uka, qayerlardan so'raymiz? Bu shaharga* **qanday** *kelib qoldingiz?* (PT/58)
(Peki misafir ağabey, nerelerden soralım? Bu şehre nasıl geldiniz?)

(1054) **Qanday** *qilib qutulding?* (OXE/79)
(Nasıl kurtuldun?)

(1326) *Bobo! Siz yerga ko‘milgan tarvuzlarning pishgan-pishmaganini* **qanday** *bilasiz?* (QP/47)
(Dede! Siz yerde gömülü olan karpuzların olup olmadığını nasıl anlıyorsunuz?)

(1855) *— Bir o‘zing bordingmi?* **Qanday** *qilib bording?*
— E, tog‘a, pul bo‘lsa changalda sho‘rva, deyishgani rost ekan. Pul minan borib keldim. (S/269)
(— Tek başına mı gittin? Nasıl gittin?
— Evet dayı, paran varsa çorba avucunda [parayı veren düdüğü çalar] dedikleri doğruymuş. Parayla gidip geldim.)

Diğer örnekler için bkz.: (166), (172), (227), (235), (239), (282), (294), (667), (674), (685), (757), (766), (799), (932), (934), (970), (1040), (1088), (1103), (1329), (1351), (1537), (1559), (1749), (1842), (1846), (1958).

2.2.3.6. Qanaqa Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "nasıl?" anlamını karşılayan *qanaqa* sorusu hem soru sıfatı hem de soru zarfı olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *qanaqa* sorusu için gerekli açıklamalar verilmiştir. (bkz. 2.2.2.3. Qanaqa). Çalışmamızın bu kısmında tespit ettiğimiz örneklerde soru sıfatlarındaki durumun aksine bir tamlamanın olmadığı dikkati çeker. Taradığımız metinlerde sadece dört adet örnek tespit ettiğimiz bu söcüğün *...ahvol qanaqa, ...qanaqa boldi…* şeklindeki kullanımları soru sıfatlarından farklı düşünmemizi sağlar.

(936) *Qaysi tomonlar bilan keldingiz, yo‘llar, chegaralarda ahvol* **qanaqa***?* (PT/85)
(Hangi taraftan geldiniz, yollarda sınırlarda durum nasıl?)

(1214) *— Yana besh-olti yil o‘tib, metro ham qurilsa, bugungi gaplarimizni* **qanaqa** *qilib eslarkinmiz, Roziya?*
— Kuvonib, yayrab eslardik-da! (E/16)
(—Yine beş altı yıl geçip metro kurulduğunda bugünkü sözlerimizi nasıl hatırlarız Roziya?
— Gururla, zevkle hatırlardık yani!)

(1408) *Mehmondorchilik* **qanaqa** *bo‘ldi?* (KVK/46)
(Davet nasıl geçti?)

(1921) *NOZIM: - Sovchilikning tartib-qoidasi* **qanaqa** *bo’ladi?*
HAMIDA XOLA: - Buni sovchi xotinlarning o’zlari yaxshi biladi. (OUS/73)
(NOZIM: Görücülüğün kaide-kuralları nasıl oluyor?
HAMIDA HALA: Bunu görücü kadınların kendileri iyi bilir.)

2.2.3.7. Qancha Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Özbekçede “ne kadar?”, “ne miktarda?” “kaç?” anlamını karşılayan *qancha* sorusu hem soru sıfatı hem de soru zarfı olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *qancha* sorusu için gerekli açıklamalar verilmiştir (bkz. 2.2.2.5. Qancha). Çalışmamızın bu kısmında tespit ettiğimiz örneklerde sözcüğün tümcede yüklemi etkileyen unsur olarak görülmesi sıfatlardan tutup zarf olarak düşünmemizi sağlar.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(54) *Ketishganiga* **qancha** *bo‘ldi? – sovuq purkab so‘radi Ayozzoda.* (KB/9)
(Gideli ne kadar oldu?- diye soğukluk saçarak sordu Ayazzade.)

(152) *Uning kulgisi yana* **qancha** *davom etadi? Buni tushunishga hali ojiz edi. Har qanday inson oilasidan o‘limdan qattiq ta’sirlanadi, nihoyat bu taassurot kundan-kunga kamayadi.* (OO/12)
(Şakaları ne kadar devem edecek? Bunu düşünmeye hali yoktu. Nasıl ki insan ailesindeki bir ölümden çok etkilenirse, bu etki günden güne azalır.)

(514) *Direktor shunday dedi-yu, bosh administratorga yuzlandi.*

– *Sbor* **qancha***?*
– *O‘n sakkiz so‘m.* (T/56)
(Müdür öyle diyerek genel müdüre döndü.
– Koleksiyon ne kadar?
– On sekiz ruble.)

(1468) — *Mendan* **qancha** *olasan?*
— *Sendan yuz ellik so‘m, xolos!* (KVK/117)
(— Benden ne kadar alacaksın?
— Senden yüz elli som sadece!)

(1684) *U rohat bilan ko‘zlarini yumdi, ammo uxlab qolishdan qo‘rkib, darhol ochdi, shuning o‘zi, shunday yotishning o‘zi bir olam baxt edi.* **Qancha** *chuzilar ekan bu baxt? Yillarmi, oylarmi, kunlarmi?* (S/115)
(Keyifle gözlerini yumdu, ama uyuyup kalmaktan korkup derhal açtı, aslında böyle yatmak büyük bir mutluluktu. Ne zamana kadar sürer bu mutluluk? Yıllar mı, aylar mı, günler mi?)

(1942) *XARIDOR:* - **Qancha** *beray buningizga?*
QOVUNChI: - *Olti ming!* (OUS/97)
(Müşteri: Ne kadar verelim bununuza?
Kavuncu: Altı bin!)

Diğer örnekler için bkz.: (55), (271), (1483).

2.2.3.8. Qayoqdan Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Özbekçede "nereden?" anlamını karşılayan *qayoqdan* sorusu hem soru zamiri hem de soru zarfı olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda *Soru Zamiriyle Kurulan Sorular* başlığı altında incelediğimiz *qayoqdan* sorusu için gerekli açıklamalar verilmiştir (bkz. 2.2.1.7. Qayoqdan). *Qayoqdan* soru sözcüğü soru tümesinde iki şekilde karşımıza çıkar. Anlama bakıldığı zaman eğer yer mefhumu arayan bir soru ise zamir, nasıllık, nicelik bildiriyorsa zarf görevindedir. Taradığımız metinlerden tespit ettiğimiz sınırlı sayıdaki örnek üzerinden hareketle *qayoqdan* soru sözcüğünün *bil-* fiiliyle

kullanıldığını görülmektedir. (20), (79), (139), (250), (929), (1949) numaralı örneklerde gördüğümüz "nereden biliyorsun?" sorusunun yer bilgisi arayan bir soru değil aslında "nasıl bilebilirsin?" anlamına gelen bir ifade olduğunu belirtmek gerekir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(20) *Yoqtirib qolishimni* **qayoqdan** *bilasiz?.* (KB/3)
(Beğeneceğimi nereden biliyorsunuz?)

(79) *Oqbars hayron bo'lib: "Vo, buni* **qayoqdan** *bilding?" – deb so'ragan edi.* (KB/13)
(Akbars şaşkınlıkla : "Vay, nerden bildiniz?" diye sordu.)

(139) *Bir narsaga aqlim yetmayapti. Ismoil onasi o'lganda uni taniydigan holda emasdi. Uning ko'ylagi* **qayoqdan** *bildi?* (OO/6)
(Bir şeye aklım yetmiyordu. İsmail annesi öldüğünde onu tanıyacak durumda değildi. Onun elbisesi olduğunu nereden bildi?)

(250) **Qayoqdan** *bilasan? Tashqaridagilarga o'zini ko'rsatishi mumkin, ammo uyda kechgacha hech kim bo'lmaydiku, kimga namoyishkorlik qiladi? Atrofidagi to'rt devorgami?* (OO/38)
(Nereden biliyorsun? Dışarıdakilere kendini göstermesi mümkün ama evde geceye kadar hiç kimse olmaz ki, kime gösteriş yapıyor ki? Etrafındaki dört duvara mı?)

(929) *Opa qiziga hayron boqdi.*
– Bunaqa gaplarni **qayoqdan** *bilasan qiz bola joning bilan?*
– Bilaman-da, otam meni bekorga «dono qizim» dermidi. Kitoblardan o'qiganman. (PT/80)
(Abla kızına şaşırarak baktı.
– Böyle sözleri nereden biliyorsun kız başına?
– Bilirim ya, babam bana boşuna bilge kızım demezdi. Kitaplardan okuyorum.)

(1949) *Oti Sarvar ekanmi? Sen* **qayoqdan** *bilding?* (OUS/130)
(Adı Sarvar mıymış? Sen nerden bildin?)

2.2.3.9. Nechun//Nevchun Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'nde "niçin?", "ne sebepten?" anlamlarını karşılayan *nechün* sorusu, *ne* soru sözcüğüyle *uchun* (için) edatının birleşiminden oluşmuştur. Sözlüğe göre bazı Özbek ağızlarında bu sözcük *nuchuk* şeklinde de telaffuz edilmektedir (Rahmatullayev, 2003, s.245).

O'zbek Tilining Tarihiy Grammatikasi isimli eserde, meydana gelen bir hareketin, ya da olayın sebebini sorgulayan soru olarak izah edilmiştir. Eski Özbekçede yani Çağataycada *ne uchun* şeklinde ayrı yazılarak kullanılan bu soru sözcüğü günümüze kadar ne uchun>neychün>nechün // ne uchun>neychün>nevchün olarak gelmiştir. Sözcüğün *nevchün* biçimi Nevayi'nin eserlerinde görülür (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.104).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(118) *Bu bola o'zi yaxshi ko'rmagan qarindoshini* **nechun** *bu qadar jiddu jaqd bilan qo'riqlaydi? Javob oddiy: kaltak yeyishdan qo'rqish... Ha, shu qo'rkuv bo'lmasa, tayoq yemasa edi... Boy bolalari yegan shokoladdan ko'proq tayoqlar... o'rniga mehr-shafqat, muruvvat ko'rsa edi, balki qarindoshini bundan ko'proq avaylardi.* (OO/2)
(Bu çocuk kendisini sevmeyen kardeşini niçin bu kadar istekli koruyordu? Cevabı basit: dayak yemekten korkmak… Bu korku olmasa, dayak yemese… zengin çocukların yedikleri çikolatadan daha çok dayak… onun yerine ilgi şefkat görseydi belki kardeşini bundan daha çok sahiplenirdi.)

(124) *Modomiki, jannatdan chiqqan ekan,* **nechun** *Salma bilan birga totmaydi bu tayoqni?!* (OO/3)
(Madem ki cennetten çıkmış, niçin Selma ile birlikte tatmıyor bu dayağı?)

(283) *Unday bo'lsa, to'g'risini ayt. Meni aldaganing bilan Allohni aldayolmaysan. Shuni bilib, to'gri gapir. Sendan nega tamaki hidi kelyapti?* **Nechun** *gul yuzli bolamdan bu irganch hidni sezyapman? Javob ber menga, shu zaqkumni chekdingmi?* (OO/49)

(Öyleyse doğrusunu söyle. Beni aldatmakla Allah'ı aldatamazsın. Bunu bil, ona göre konuş. Senden niye tütün kokusu geliyor? Niçin gül yüzlü çocuğumdan bu iğrenç kokuyu alıyorum? Cevap ver bana, bu zıkkımı içtin mi?)

(287) *Senga to'g'ri yo'lni ko'rsatadigan, sen to'g'risini aytganingda qabul qiladigan do'stlaring nega yo'q? Haqli so'zingda e'tiroz etsalar,* **nechun** *tark etmaysan ularni?* (OO/49)
(Sana doğru yolu gösterecek, sen doğruyu söylediğinde kabul edecek dostların niye yok? Sen haklıyken itiraz ediyorlarsa, niçin terk etmiyorsun onları?)

(321) *Ismoil* **nechun** *o'zini tanitishni istamadi, aksincha, yuz-ko'zini tanimas holga solib, o'sha ko'chadan o'tishni afzal ko'rdi? Buning sababi undagi g'ariblik, yolg'izlik tuyg'usidir. Balki Fotimaxonimdan avvalgi mehrni ko'rmas... Bu uni umidsiz holga boshlardi.* (OO/63)
(İsmail niçin kendini tanıtmak istemedi, aksine yüzünü gözünü tanınmaz hale sokup o sokaktan geçmeyi tercih etti? Bunun sebebi ondaki gariplik ve yalnızlık duygusu. Belki Fatima hanımdan evvelki sevgiyi göremez… Bu onu ümitsizliğe sokardı.)

(1133) *Taqsirlarim,* **nechun** *jimsiz? Yo Alloh taolo hukmi sizga hush kelmadimi?.. Men sizni saltanatim ustunlari deb bildim, hamisha izzatingizni unutmadim. Siz esa unutdingiz…* (TH/5)
(Efendiler, niçin sessizsiniz? Yoksa Allah'ın emri hoşunuza gitmedi mi? ben sizi saltanatımın dayanakları olarak bildim, daima saygı gösterdim. Siz ise unuttunuz…)

Diğer örnekler için bkz.: (150), (276).

2.2.3.10. Nechuk//Nechik Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'nde "nasıl?" anlamını karşılayan *nechük* sorusunun Eski Özbekçede yani Çağataycada *nüchük* şeklinde telaffuz edildiği belirtilir. Sözlüğe göre sözcüğün kökünün *ne* sorusu olduğu açıkken, *-chük* kısmının belirsiz olduğu belirtilmiştir (Rahmatullayev, 2003, s.245).

O'zbek Tilining Tarihiy Grammatikasi isimli eserde bir hareketin ya da olayın ortaya çıkış sebebini sorgulmak üzere kullanılan bir soru olduğu ifade edilmiştir. Fonetik varyantı olan *nelük* ile aynı anlamdadır. Ancak *nelük* 15.yy dan sonra kullanımdan kalkmıştır (Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s. 104).

*Türk Dilinde Edatlar'*da yapı olarak *ne+çe ök* olarak açıklanan ve "nasıl?" "niçin?" anlamını karşılayan sözcüğün Eski Türkçede *neçük*, Karahanlı sahasında *neçik,* Harezm ve Çağatay sahalarında *niçük*, Kıpçak sahası ve Batı Türkçesinde *neçük* olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Hacıeminoğlu, 2015, s.278).

Clauson, "nasıl?" ve "niçin?" anlamlarını karşılayan sözcüğün *ne* soru zamirine eklenen ve izahı belirsiz olan bir *-çük* ekinden meydana geldiğini belirtir (Clauson, 1972, s.775).

Bu soru sözcüğü incelediğimiz metinlerde 3 adet tespit edilmiştir.

(934) *Mana, eng keyingi xabar va yangiliklarni sizdan eshitamiz. Yurtda hozir siyosiy holat qanday? Xalqning ruhi kayfiyati* **nechuk***?..* (PT/84)
(İşte en son haber ve yenilikleri sizden işitiyoruz. Yurtta şimdilerde siyasi durum nasıl? Halkın hali keyfi ne durumda?)

(1109) *Ey devlar, otangizning o'lganiga necha yillar bo'lib ketgan bo'lsa,* **nechuk** *bugunga kelib is chiqaryapsizlar?* (OXE/123)
(Ey devler, babanızın ölümünün üzerinden yıllar geçtiyse niçin gelip Kur'an okuyorsunuz?)

(1469) **Nechuk** *men butun bir kechani shu bilan o'tkaza oldim?* (KVK/121)
(Neden bütün bir geceyi onunla geçirdim?)

2.2.3.11. Nega Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati'nde "niçin?" "ne sebepten?" anlamlarını karşılayan *nega* sorusunun, *ne* soru zamirine yönelme durum eki *+ga'*nın getirilmesiyle meydana geldiği belirtilmiştir. Sözlüğe göre bu sözcüğün Özbek ağzlarında kullanımı *nege* biçimindedir (Rahmatullayev, 2003, s. 244).

O'zbek Tilining Izohli Lug'ati'nde nega sözcüğü "hareket ya da olayın sebebi hakkında soru ifade eder" biçiminde tanımlanmıştır. Retorik sorularda kullanılması

durumunda söylenen ya da gözle görülen hareket ya da hadisenin olumsuz olduğunu bildirir (Ma'rufov, 1981, s. 500).

O'zbek Tili isimli çalışmada, *nega* sorusunun hareketin meydana gelme sebebini, amacını anlamak için kullanıldığı ifade edilmiştir. Soruda olumlu ya da olumsuz herhangi bir fiilin önüne gelmesi durumunda bir sebebi sorgulayan sözcük, esasen zarf görevinde olduğu için herhangi bir ek alması durumu söz konusu değildir. Eserde, konuşanın bir olayın meydana geliş sebebini bilmediği durumlarda *–dir* ekiyle birlikte kullanılması halinde soru özelliğinin yitirildiği de belirtilmiştir (Turniyozov, Rahimov, 2006, s.249).

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(70) *Eshakda* **nega** *dum bor?* (KB/13)
(Eşekte niye kuyruk var?)

(396) *Kampir suratdan ko'z olib, derazadan lip-lip o'tayotgan bog'larga, cho'llarga ma'yus boqadi. Ko'zlaridan shashqator yosh oqadi. Oxiri yo'lovchilardan biri chidayolmadi. Jur'atsizlik bilan so'radi:*
— Aya, **nega** *unaqa qilasiz? Tinchlikmi?* (T/17)
(İhtiyar kadın resimden gözünü ayırıp pencereden bir bir geçen bağlara, çöllere umutsuzca bakıyordu. Gözlerinden birkaç damla yaş akıyordu. Sonra yolculardan biri dayanamadı. Çekinerek sordu:
– Hanım teyze, niçin böyle yapıyorsunuz? İyi misiniz?)

(831) **Nega** *shallaqilik qilasanlar? O'n marta, yuz marta gapirdim sanlarga, yana aytaman: mahallamizdan taxminan o'n besh kishi mardikorlikka ketadi.* (QQ/172)
(Niye yaygara yapıyorsunuz? On kere yüz kere söyledim size, yine söylüyorum, mahallemizden tahminen on beş kişi hizmetçiliğe gidiyor.)

(945) **Nega** *mening oldimga shuncha dunyoni to'kib ketdi? Mendan gumon ham qilmadi, o'g'irlab ketar deb ham o'ylamadi.* (OXE/2)
(Niye benim önüme malı mülkü yığıp gitti? Benden şüphelenmedi bile, çalıp gider diye de düşünmedi.)

(1340) *Parijda "Tovuqning chap oyog'i" nomli maxsus kafe bor.* **Nega** *endi chap oyog'i?* (QP/56)
(Pariste "tavuğun sol ayağı" isimli özel bir kafe var. Niye sol ayağı?)

(1960) *Shabnam: (Hafsalasizlik bilan xuddi o'ziga o'zi gapirgandek... Bir nuqtaga tikilib) Menga sizni pulingiz emas, o'zingiz keraksiz.* **Nega** *uyga borolmaysiz?* **Nega***?*
Qodir: (O'rnidan turib ketadi) Yana nega deysan-a!. Axir kechadan beri qulog'ingga tanbur chertayapmanmi, ilojim yo'q. Ishimni tashlab ketolmayman, Shabnam. (QSU/2)
(Shabnam: (İsteksizce tıpkı kendi kendine konuşur gibi… Bir noktaya dikilerek) Bana sizin paranız değil, siz gereksiniz. Niye eve gelmiyorsunuz? Niye?
Qodir: (Yerinden kalkarak) Bir de niye diyorsun! Dün geceden beri tanbur mu çalıyorum, çarem yok. İşimi bırakıp gelemem Shabnam.)

Diğer örnekler için bkz.: (100), (143), (148), (163), (170), (182), (192), (199), (203), (205), (221), (225), (233), (258), (276), (277), (283), (284), (286), (287), (298), (408), (440), (446), (481), (482), (494), (582), (587), (626), (641), (697), (751), (821), (875), (948), (1000), (1012), (1021), (1024), (1076), (1082), (1095), (1121), (1172), (1184), (1191), (1194), (1221), (1239), (1276), (1282), (1301), (1306), (1374), (1471), (1479), (1485), (1514), (1534), (1550), (1561), (1590), (1591), (1635), (1677), (1718), (1721), (1727), (1748), (1788), (1824), (1826), (1829), (1965).

2.2.3.12. Nimaga Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

O'zbek Tilining Izohli Lug'ati'nde sebep bildiren soru olarak tanımlanan ve *nega* (niçin?), *nima uchun* (ne için?/niçin?), *nima sabapdan* (ne sebepten?) sorularıyla aynı anlama geldiği ifade edilmiştir (Ma'rufov, 1981, s. 503).

Nima soru sözcüğüne getirilen *+ga* yönelme durumu ekiyle kurulan bu sözcük, "niye?" "neden?" anlamlarını karşılar.

Bu sözcüğün aşağıda verilen (752) ve (1898) numaralı örneklerde tümcenin yüklemi olarak kullanılması söz konusuyken, diğer örneklerde yüklemi etkileyen öge durumunda olduğu görülmektedir.

Sözcüğün, incelenen metinlerden elde ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(12) *O‘simlikshunos olim bo‘lmasam ham bilaman, chechak degan yer yutkur bir joyda o‘sguvchi edi. Bu daydi* **nimaga** *shataloq otib yuribdi?* (KB/2)
(Botanikçi olmasam da bilirim, çiçek dediğin yere giresice bir yerde yetişir. Bu derbeder niye dörtnala dolaşıp duruyor?)

(672) *Maskovga jo‘narmishsiz,* **nimaga** *manga bildirmaysiz?* (QQ/72)
(Moskovaya gidiyormuşuz, niye bana bildir miyorsunuz?)

(752) *— Qizim yo‘q.*
— Qachon? **Nimaga***?* (QQ/115)
(—Kızım yok.
—Ne zaman? Niye?)
848. – Bilmaymiz, bolam, men ham, o‘g‘illarim ham arabchani o‘qiyolmaymiz.
– O‘qishni bilmasanglar **nimaga** *ushlab turasizlar?.. Nima deb yozaman?* (PT/9)
(–Bilmiyoruz evladım, ben de oğullarım da Arapça okuyamıyoruz.
– Okumayı bilmiyorsanız niye elinizde taşıyorsunuz? Ben şimdi ne yazacağım?)

(1540) **Nimaga** *menga qaraysan?* (KVK/243)
(Niye bana bakıyorsun?)

(1898) *NOZIM: - Og’zim emas, qulog’im ochilib qoldi.*
RA'NO: - Qulog’ingiz? **Nimaga***?* (OUS/41)
(NOZIM: Ağzım değil, kulaklarım açıldı.
RA’NO: Kulağınız mı? Niye?)

Diğer örnekler için bkz.: (34), (44), (315), (699), (715), (724), (768), (817), (825), (842), (1102), (1104), (1372), (1396), (1430), (1448), (1474), (1903), (1908).

2.2.3.13. Nima Sababdan Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Nima sababdan sorusu *nega, nimaga, nimadan* sorularıyla aynı anlamı taşır. “ne sebepten?” “niçin?” “neden?” anlamlarını karşılayan bu soru sözcüğünün aynı anlamı

veren diğer soru sözcükleri kadar işlek olmamakla birlikte Özbekçede kullanıldığı görülür. Çalışmamızda incelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz örnek sayısı ikidir.

(980) **Nima sababdan** *o‘zga yurtlarda xor-zor bo‘lib yurasiz. “Boshqa yurtda podsho bo‘lguncha o‘z yurtingda gado bo‘l!” degan so‘zni eshitmaganmisiz?* (OXE/15)
(Ne sebeple başka bir memlekette zar zor yaşıyorsunuz. “Başka memlekette padişah olacağına kendi memleketinde dilenci ol!” sözünü işitmediniz mi?)

(982) *Ey Hasanumaymanoz vazir,* **nima sababdan** *joyingizga o‘tiriboq bir yerga, keyin bir osmonga qarab qo‘ydingiz?* (OXE/16)
(Ey Hasanumaymanoz vezir, ne sebeple yerinize oturup bir yere, bir gökyüzüne baktınız?)

2.2.3.14. Nima Uchun Soru Zarfıyla Kurulan Sorular

Nima soru sözcüğüyle *uchun* edatının yanyana kullanıldığı bu soru sözcüğü “niçin?” anlamını karşılar. İşleklik bakımından Özbekçede aynı anlama gelen *nima sababdan, nimaga, nega, nechün* sorularıyla aynı olan bu sözcük için tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir. Tüm örneklerde nima uchun tümcenin yüklemine işaret eden bir soru zarfıdır ve sadece (959) numaralı örnekte soruya doğrudan verilen bir cevap söz konusuyken örneklediğimiz diğer tümcelerde bağlama işaret eden sorular görülmektedir.

(553) *Hozirgina aytayotgan edim-a, fikridan, niyatidan tez qaytadigan odamman deb. Men cholning oldiga* **nima uchun** *kelayotgan edim? Unga butun qilmishlarimni aytmoqchi, uning bemor do‘sti boshiga tushgan kulfatning sababchisi menman, demoqchi edim.* (T/80)
(Tam da şimdi söylüyordum, fikrinden niyetinden çabuk dönen adamım diye. Ben ihtiyarın yanına niçin geliyordum? Ona bütün yaptıklarımı söylemek, onun hasta arkadaşının başına gelen dertlerin sebebi benim demek için.)

(645) *Chunki musulmonlar darrov o‘ylagan bo‘lar edilar: bu paranjili musulmon xotin* **nima uchun** *ko‘chada erkak bilan, yana o‘ris bilan gaplashadi?* (QQ/58)
(Çünkü Müslümanlar hemen şöyle düşünürler: bu çarşaflı Müslüman kadın niçin sokakta erkekle hele de bir Rusla konuşur?)

(959) — **Nima uchun** *meni bunday qilib olib yuribsan?*
— Ey podshohim, o‘zingiz uydan xohlagan narsangni olib, otangnikiga ket, dedingiz. Uy ichidan xohlaganim siz edingiz, endi uyga olib ketyapman, — debdi. (OXE/6)
(—Ne için beni böyle alıp yürüyorsun?
—Ey padişahım, siz evden istediğin şeyi alıp babangile git dediniz. Ev içinden istediğim sizdiniz, şimdi alıp gidiyorum, demiş.)

(1100) *Yana* **nima uchun** *kelding?* (OXE/111)
(Yine niçin keldin?)

(1324) **Nima uchun** *murch shu qadar qimmatli?* (QP/44)
(Karabiber ne için bu kadar kıymetli?)

(1360) *Kelgan mehmonga qatiq ichirish odati bizda. Namangan aholisi o‘rtasida qadimdan urf. Xo‘sh,* **nima uchun** *turli joylarda sut-qatiq mehmondo‘stlik ramzi?* (QP/88)
(Gelen misafire yoğurt içirmek bizde adet. Namangan ahalisi arasında eskiden gelen bir gelenek. Peki ne için bazı yerlerde süt, yoğurt misafirperverlik işareti?)

Diğer örnekler için bkz.: (698), (799), (958), (981), (985), (1007), (1013), (1015), (1028), (1087), (1093), (1113), (1209), (1432), (1497), (1504).

2.3. Cevap İsteyen Alternatif (Seçenekli) Sorular

Seçenekli sorular yapı olarak evet/hayır sorularıyla karıştırılsa da *mi* biçimbirimin sorudaki her tümce için ayrı ayrı kullanılması ve bazı durumlarda da “yoksa” ifadesinin getirilmesiyle kendini belli eder.

Sorudan istenen cevap *mi* ile kurulan soruların aksine evet/hayır dışında, sunulan seçeneklerden birini seçme gerekliliği sunarken bazen muhataptan herhangi bir cevap beklentisi taşımazlar. Bu durumda soru, seçenekli soru olsa da verilmek istenen anlamın kuvvetlendirilmesine dayalı bir soru olduğu akla gelir. Yani soru tümcesi herhangi bir cevap beklemek yerine güçlü bir anlam ifade etmek için de kullanılmış olabilir. Bu durumdan hareketle çalışmamızda karşımıza çıkan seçenekli sorular, *cevap isteyen seçenekli sorular* ve *cevap istemeyen seçenekli sorular* olarak iki başlık altında incelenmiş olup destekleyen örneklerle konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Cevap isteyen seçenekli sorularda *mi* biçimbirimin kullanılmasının yanı sıra Özbekçede bazı durumlarda sorunun olumlu ve olumsuz şeklinin bir arada kullanılması durumu da söz konusudur. Bu durumda olumlu sorunun yanında yer alan "yoqmi?" ifadesi de Özbekçede kullanılan bir diğer seçenekli soruyu meydana getirir. Aşağıda verilen (659) numaralı örnekte, bahsedilen şekilde *yo'qmi* ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Tümcede soru yapan *...yonadimi, yo'qmi..* ifadesi, "yanıyor mu yok mu" şeklinde değil, "yanıyor mu, yanmıyor mu" şeklinde aktarılmalıdır. (353), (409) ve (1941) numaralı örneklerde yer alan *yo* (yoksa) ise muhatabın sunulan iki farklı seçenekten birini seçmesi gerektiğini ifade eder. Bu durumda verilen tüm örneklerde doğrudan bir cevabın olmadığı ancak bağlama göre cevap verilebilecek sorular olduğu anlaşılmaktadır.

(353) *Anvar unga ma'noli iljayib qo'ydi.*
*– "O'qiysan**mi**, ishlaysan**mi**?" dedi kranchi pastga, xartum ilgagiga sement qorishmasi solingan temir tosni ilayotganlardan ko'z uzmay.* (T/3)
(Anvar ona manalı bir şekilde gülümsedi.
– "Okuyor musun, çalışıyor musun?" dedi zemindeki vincin kazanında karışan çimentodan gözünü ayırmadan.)

(409) *Vahobjon gap topolmay gardanini qashib qo'ydi.*
*– "Biletni ertangi poezdga olaveray**mi**, yo bir-ikki kun turasan**mi**?" dedi Vahobjon. "Agar xo'p desang, shaharning u yoq-bu yog'ini ko'rsatay".* (T/25)
(Vahobjon çok da aldırış etmeyerek gerdanını kaşıdı.
– "Bileti sabahki trene alayım mı yoksa bir iki gün daha duracak mısın?" dedi Vahabcan. "Eğer olur dersen şehrin bazı yerlerini gezdireyim sana.")

(613) *Bu eshik g‘ijirlar**mi**kan, yo **yo‘q**?* (QQ/35)

(Bu kapı gıcırdar mı ki yoksa gıcırdamaz mı?)

(659) *Qiz nima o‘ylaydi, uning qalbi ham ishq alangasida yonadi**mi**, yo‘q**mi**?* (QQ/66)

(Kız ne düşünüyor, onun kalbi de aşk aleviyle yanıyor mu yanmıyor mu?)

(1140) *Xo‘sh, undan shafqat tilash o‘rniga o‘limni indamay kutayotgan kutvolni o‘ldirish zulm**mi**, zulm emas**mi**?!* (TH/11)

(Peki, ondan merhamet dilemek yerine ölümü sessizce beklemek zulüm mü zulüm değil mi?!)

(1941) *Kostyumim, yoqam, oyog’im. Kurtka, pal toniyam. Kostyum bilan bitta**mi** yo ikki razmer katta**mi**?* (OUS/96)

(Takım elbisem, kravatım, ayakkabım. Kürk yakalı paltom. Takım elbise yeterli mi yoksa iki üst-baş fazla mı alayım?)

Diğer örnekler için bkz.: (108), (153), (180), (247), (259), (261), (334), (346), (388), (499), (524), (576), (605), (630), (658), (725), (784), (878), (899), (927), (944), (949), (950), (1038), (1056), (1058), (1104), (1120), (1141), (1168), (1190), (1206), (1210), (1213), (1277), (1279), (1342), (1368), (1399), (1437), (1449), (1470), (1501), (1510), (1516), (1524), (1576), (1614), (1620), (1622), (1630), (1650), (1684), (1698), (1766), (1831), (1847), (1848), (1860), (1869), (1880), (1918), (1931), (1950), (1974).

2.4. Cevap İsteyen Ezgi Soruları

Özbekçenin üç temel soru tipinden biri olan ezgi soruları, kullanım sıklığı bakımından oldukça yoğundur. Kuruluşunda herhangi bir soru yüklemesi ya da soru sözcüğü bulunmayan bu sorulardaki asıl durum konuşanın soruda kullandığı vurgudur.

Irısqulov, ezgi konusunu *Suprasegment elementlar* (Parçalarüstü Birimler) başlığı altında değerlendirir. Sözcükler üzerindeki vurgu tümcenin ezgisini etkiler. Vurgunun yerine göre dilleri *bağımsız vurgulu diller* ve *bağımlı vurgulu diller* olarak iki gruba ayıran Irisqulov, Özbekçeyi bağımlı vurgulu dillere dâhil eder ve sözcükte vurgunun daima sonraki hecede olduğunu belirtir (Irısqulov, 2009, s.34,35).

Özbekçede soruyu üzerine alan sözcüğün yerine göre tümcenin ezgisi de değişir. Örneğin; *Sening ukang toqimachilik instituga bultur kirgan.* (Senin kardeşin tekstil enstitüsüne geçen yıl girmiş.) tümcesi bir bildirme tümcesidir. Ezgi yardımıyla soru tümcesine dönüşebilir. Sorunun hangi sözcüğün üzerinde olması isteniyorsa soru ezgisi de o sözcüğün üzerine getirilir.

*Sening ukang toqimachilik instituga bultur **kirgan**?*

*Sening ukang toqimachilik instituga **bultur** kirgan?*

*Sening ukang **toqimachilik instituga** bultur kirgan?*

*Sening **ukang** toqimachilik instituga bultur kirgan?* (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.66)

Abduazizov, *O'zbek Tili Fonologiyasi ve Morfologiyasi* adlı çalışmasında tümcede ezginin temel görevinin vurguyu ve ahengi sağlamak olduğunu ve tümcenin anlamını önemli ölçüde etkilediğini ifade eder. Konuşma sırasında ezgi iki farklı fonksiyon üstlenir. Bunlardan ilki konuşmanın türüne (tasdik, ünlem, soru vb.) işaret etmesi, ikincisi üzerinde durulan konuyu tümcede sınırlayabilmesi bakımından önemlidir (Abduazizov, 2010, s.155,156).

O'zbek Tili Grammatikası Sintaksis isimli çalışmada Özbekçede tüm soruların kendine ait ezgisi olduğundan bahsedilir. Bu ezgi, bildirme ve ünlem tümcelerinden tamamen farklıdır. Soruyu oluşturan ögelerin olmadığı durumlarda soru ezgiyle sağlanır (Abdurrahmanov, Shoabdurrahmanov, Hociyev, 1976, s. 105).

Özbekçede ezgi soruları iki biçimde karşımıza çıkar. Bu bölümde ele alınan sorular bilinmeyen bir durumun sorgulandığı ve muhataptan beklenen bir cevaba yönelik sorulan ezgi sorularıdır. Çalışmamızda *cevap isteyen ezgi soruları* olarak değerlendirilen bu sorular, anlam özelliği bakımından diğer cevap isteyen sorularla aynı olsa da kuruluş bakımından herhangi bir ek ya da sözcük almaması yönüyle ayrılır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz soru örnekleri aşağıdaki gibidir.

(447) *Sen uchun ketyapman deb xat bervoribsiz?* (T/35)
(Senin için gidiyorum diye mektup mu verdiniz?)

(1197) *Shaharlaringizga birinchi kelishim, aylanib ko'rmoqchiman. Agar ruxsat bersangiz, siz borgan joygacha birga ketsam. Naryog'iga balki, yo'lni tushuntirib qo'yarsiz?* (E/2)

(Şehirlerinize ilk gelişim, dolanıp göreceğim. Eğer izin verirseniz gideceğiniz yere kadar birlikte gitsem. O sırada belki yolu da anlatırsınız değil mi?)

(1199) *Yengil mashinada yayrab kelayotgan edingiz, avtobusga tushganingizdan afsus qilayotgandirsiz, Illarion Maksimilianovich?* (E/3)
(Otomobilde rahatça geliyordunuz, otobüse bindiğiniz için pişmansınız Illarion Maksimilianovich?)

(1274) *Menga qoyilsiz?* (E/46)
(Beni takdir ediyorsunuz?)

(1409) — *Sultonxon ayang?*
— *Ha, Sultonxon ayam.* (KVK/47)
(—Sultonxon annen mi?
— Evet Sultonxon annem.)

(1999) *Mutaxassis: Mumkin bo‘lsa, men anovi gultuvaklarni olsam?*
Hisobchi: Beraqolaylik, Rahbar Rahbarovich, bu singlimiz har xil hidlarni yaxshi ko‘radilar... (FKT/26)
(Uzman: Mümkünse ben bu saksıları alsam?
Muhasebeci: Verelim, Rehber Rahbarovich, bu kardeşimiz her çeşit kokuyu sever…)

Diğer örnekler için bkz.: (18), (42), (280), (397), (470), (591), (603), (617), (619), (682), (757), (776), (815), (844), (852), (898), (912), (941), (946), (984), (993), (1019), (1147), (1164), (1177), (1202), (1204), (1220), (1242), (1255), (1258), (1281), (1284), (1312), (1313), (1314), (1334), (1349), (1422), (1425), (1480), (1481), (1485), (1511), (1552), (1584), (1611), (1668), (1692), (1694), (1696), (1699), (1702), (1706), (1715), (1719), (1743), (1765), (1806), (1827), (1872), (1873), (1876), (1884), (1885), (1889), (1894), (1898), (1928), (1933), (1970), (1984), (1986).

2.5. Zincirleme Sorular

Aynı soruda birden çok soru sözcüğüyle kurulan ve bilinmeyene cevap arayan zincirleme sorular birden fazla cevap bekler. Özbekçede de kullanımda olan bu sorular, tek bir soruda aynı konuyla ilgili farklı cevapların verildiği sorulardır. Aşağıda verilen örneklerde de görüleceği üzere sorulardan beklenen cevapların birbirinden bağımsız konular üzerinden değil, aynı konu üzerinden verilmesi söz konusudur. Ancak burada cevabın sorudan hemen sonra yer almaması sorunun bağlama göre değerlendirildiğinde cevap isteyen bir soru olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda tespit ettğimiz örnekler aşağıdaki gibidir.

(469) *Gugurt qutisidagi pulni o‘z ko‘zingiz bilan ko‘rganmisiz? Ushlab olganmisiz? Javob berasiz! Ha, shunaqa.* **Qachon**, **qaysi** *vaqtda, aytasiz?* **Kimdan**, **kimning** *oldida, aytasiz? Guvohlaringiz bormi?* (T/42)
(Kibrit kutusundaki parayı kendi gözünüzle gördünüz mü? Dokundunuz mu? Cevap verin! Ne zaman, hangi vakitte konuşacaksınız. Kimden, kimin yanında konuşacaksınız. Şahitleriniz var mı?)

(761) *Uni o‘z uyidan* **kim** *olib qochadi,* **nega** *olib qochadi?* (QQ/117)
(Onu kendi evinden kim alıp kaçar, niye alıp kaçar?)

(808) *Oldin siz aytib bering,* **nimasi** *qiziq,* **kimga** *yozgan,* **kim** *yozgan?* (QQ/159)
(Önce siz söyleyin, nesi tuhaf, kime yazmış, kim yazmış?)

(903) *E, ukajon, yurtga qanday qaytamiz? Siz-ku, erkak kishisiz, qolaversa, o‘z uyingiz bor, biz ayollar urug‘-aymog‘imizdan, bor-budimizdan ayrilib chiqib ketganmiz, endi* **nima** *deb boramiz,* **qayga**, **kimnikiga** *sig‘amiz?* (PT/59)
(E kardeşim, yurda nasıl döneriz? Siz erkeksiniz, bunun üstüne bir de kendi eviniz var, biz kadınlar akrabalarımızdan, bütün malımızdan ayrılıp çıkmışız, şimdi ne diye gideriz, nereye, kimin yanına sığarız?)

(1318) *Pomidor bizga* **qachon** *va* **qayoqdan** *keldi?* (QP/29)
(Domates bize ne zaman ve nereden geldi?)

(1790) *Amakimning biron jangda halok bo‘lgani haqiqatga yaqin edi. Lekin* **qaysi** *jangda,* **qayerda**, **qachon***?* (S/202)
(Amcamın bir savaşta öldüğü, gerçeğe daha yakındı. Fakat hangi savaşta, nerede, ne zaman?)

Diğer örnekler için bkz.: (33), (304), (382), (366), (454), (566), (576), (683), (687), (695), (747), (752), (775), (781), (827), (836), (859), (874), (994), (995), (1020), (1050), (1096), (1169), (1252), (1320), (1325), (1332), (1381), (1486), (1487), (1496), (1556), (1671), (1769), (1926), (1927), (1983), (1993).

2.6. Yansıma Sorular

Yansıma sorular, ezgisi bakımından diğer sorulardan ayrılırlar. Soru sözcüklü sorular ve evet/hayır sorularında düşen bir ezgi söz konusuyken, yansıma sorularda bu düşüş daha az yaşanır.

Bildirme ya da soru tümcelerini iyi duyamama, anlayamama gibi durumlarda kurulan bu sorular genel olarak kullanım sıklığına sahip olsa da incelediğimiz Özbekçe eserlerde sadece bir adet örnek bulunmuştur.

(1890) *O’TKIR AKA: - Opang nima dedi?*
JUMAGUL OPA: - Nima ham deydilar? Shuncha yildan beri niyat qilib yuribmiz. (OUS/23)
(O’TKIR ABİ: Ablan ne dedi?
JUMAGUL ABLA: Nasıl ne dedi? Bunca yıldır niyetimiz var.)

2.7. Cevap İsteyen Sorunun Yardımcıları

Tümceyi meydana getiren sözcükleri değiştirmeden, anlamı güçlendirme, vurgulama ya da soru haline getirme gibi fonsiyonları bulunan, hem ek hem de sözcük şeklinde iki türlü kullanılan biçimbirimler Özbekçede *yükleme* olarak adlandırılır. Tümcede sadece anlam değişikliği yaratan bu biçimbirimler, *yordamchi so’z* (yardımcı söz) olarak da tabir edilir.

Rahmatullayev, yüklemelerin bir kısmının ek görüntüsünde olduğunu bu sebeple *ek görünüşlü yüklemeler* olarak isimlendirildiğini ifade eder. Ancak gramatikal olarak sözcüğün bünyesine dahil olmadan eklendiği için tüm yüklemelerin sözcükle arasına

tire işareti konularak yazılması gerektiğini fakat bu durumun *mi* yüklemesi için geçerli olmadığını belirtir (Rahmatullayev, 2006, s. 131).

Irisqulov, Özbekçede bağımsız gramatik yapılar olarak değerlendirdiği *yordamchi so'zlar* (yardımcı sözler)'i *ko'makchi (edat), bog'lovchi* (bağlaç), *artikl* (tanımlık), *predlog* (edat), *yordamchi va bo'g'lovchi fe'llar* (yardımcı ve bağlayıcı fiiler) ve *yuklamalar* (yüklemeler) olarak isimlendirir. Buna göre yüklemelerin temel görevi tümcede sentaktik alakayı sağlamaktır (Irisqulov, 2009, s. 61, 63).

Özbekçede yükleme olarak isimlendirilen bu biçimbirimleri Göksel-Kerslake, *clitics* olarak isimlendirerek *mi, ya, ki* biçimbirimlerini tümcelerin son sözcüğüne eklenen ekler olarak tanımlandırırlar. Türkçede enklitik olarak karşılık bulan bu biçimbirimlerin bazıları ise müstakil sözcüktür. Bu bakımdan tam bir ek olarak kabul edilmez ve diğer ekler gibi sözcüklere birebir entegre olmazlar. Bu enklitiklerden *mi,* alternatif soru ve evet hayır sorusu yaparken, *ya* alternatif ve kuşku bildiren soru yapar (Kerslake-Göksel, 2005, s. 109,112,115).

Sjoberg, *chi* 'yi istek, rica, tavsiye anlamında soru yapan biçimbirim; *-kan* ve *kin* eklerini ise *mi* den sonra gelen ve şüphe bildiren sorular yapan biçimbirim olarak ifade eder (Sjoberg, 1963, s.67).

Gulamov, Asqarova, her yüklemenin aynı anlamda kullanılmadığını belirtir. Örneğin, *-a, -ya, -da, -ku* yüklemeleri soruya şaşkınlık anlamı katarken, *-mi ekan* yapısından ekleşen *–mikin* yüklemesinin şüphe bildirerek konuşanı inkâra yakınlaştırdığını ifade eder (Gulamov, Asqarova, 1965, s.63).

Soruda sözcük biçiminde yükleme olarak kabul edilen *nahot, nahot ki* yüklemeleri soruya şaşkınlık anlamı katar. *Nahot, nahot ki* yüklemelerinin kullanıldığı tümcenin şartlı yapıda olması gerekir.

Özbekçe sorularda gerçekleşen eylemin sebebini sorgulayan bir diğer soru yardımcısı ise *nima balo* yapısıdır. Genellikle günlük konuşmalarda sıklıkla kullanılan bu soru yardımcısının Türkçeye aktarımı tam olmayarak "nasıl yani?", "neyin nesi?" anlamını karşılayacak biçimdedir.

Soruda şüphe bildiren ve yardımcı söz olarak kullanılan *ajabo* (acaba), soruyu sağlayan yükleme ya da sözcükle birlikte soru anlamını pekiştirmek amacıyla kullanılır.

Çalışmamızın bu bölümünde farklı duygu ve anlamlarda sorular yapan ve soruyu oluşturan yardımcı sözler olarak değerlendirilen tüm yüklemelerin, bağlama göre cevap isteyen sorular olduğu belirlenmiştir. Muhataptan bilgi talep eden ve olumlu ya da

olumsuz cevaplar bekleyen bu soruların taradığımız metinlerde tespit ettiğimiz örnekleri aşağıdaki gibidir.

(414) *Manzura: «Jon bolam, dadang qarib qoldi, bir hafta bo‘ldi, pensiyaga chiqdi, Ganjiravonga kel, dadang o‘rniga o‘zing o‘qituvchi bo‘l. Jon bolam, yo‘q dema», deb xat yozdi. Nigora kelar***mikin***? Kelsa, Ganjiravon ko‘chalarida to‘da-to‘da maktab bolalarini ergashtirib yursa, qandoq yarashadi unga. Kelar***mikin***?* (T/26)
(Manzura: “ Canım yavrum, baban yaşlandı, bir hafta oldu emekliye ayrıldı, Ganjirevan’a gel, babanın yerine sen öğretmen ol. Canım yavrum, hayır deme.” diye mektup yazdı. Nigar gelir mi ki? Gelse de Ganjirevan sokaklarında öbek öbek okul çocuklarını idare etse nasıl da yakışır ona. Gelir mi ki?)

(472) *– Javob bermadingiz-***ku***?— dedi mudira. Chol shoshib javob qildi.*
– Shu birinchi uylanishim, bolam. Shundoq deb yoz. (T/43)
(– “Cevap vermediniz ya?” dedi müdüre. Yaşlı adam hemen cevap verdi.
– Bu ilk evlenişim yavrum. Böyle yaz.)

(750) *San, oti nima, Gulnorni sevasan,* **a***?* (QQ/113)
(Sen, adı neydi, Gulnor’ı seviyorsun değil mi?)

(1073) *Men bu yoqqa kelayotganimda qo‘limga bir xat bergan edingiz-***a***, boy ota?* (OXE/95)
(Ben bu tarafa geliyorken elime bir mektup vermiştiniz değil mi, ağam?)

(1136) *Amir Temurning g‘azabi qaynadi. “***Nima balo***, bu sakbachcha, mening irodamni sinamoqchimi?”* (TH/7)
(Amir Temur birden sinirlendi. Nasıl yani, bu itoğlu benim irademi mi sınayacak?)

(1854) **Nahotki** *odam cho‘pdek narsa bo‘lsa, uning qayerdaligini to‘rt yildan beri hech kim bilmasa?* (S/267)
(Nasıl olur da adam çöp kadar olmasına karşın nerede olduğunu dört aydan beri kimse bilmez?)

Diğer örnekler için bkz.: (5), (14), (28), (64), (68), (75), (76), (97), (102), (258), (320), (368), (380), (384), (426), (431), (486), (505), (512), (515), (526), (532), (541), (547), (572), (578), (580), (589), (591), (638), (651), (667), (684), (691), (701), (705), (718), (723), (755), (765), (787), (807), (809), (819), (820), (846), (857), (863), (871), (881), (883), (884), (886), (887), (889), (895), (914), (915), (920), (933), (938), (1052), (1047), (1063), (1069), (1071), (1143), (1150), (1153), (1157), (1173), (1175), (1181), (1182), (1186), (1195), (1201), (1203), (1205), (1238), (1241), (1243), (1246), (1264), (1289), (1291), (1295), (1297), (1310), (1328), (1352), (1362), (1363), (1364), (1369), (1384), (1388), (1392), (1401), (1424), (1446), (1451), (1467), (1502), (1507), (1512), (1517), (1521), (1539), (1553), (1554), (1564), (1566), (1569), (1570), (1587), (1595), (1596), (1605), (1613), (1623), (1632), (1645), (1666), (1697), (1701), (1728), (1733), (1734), (1740), (1750), (1751), (1756), (1760), (1776), (1778), (1799), (1811), (1814), (1823), (1837), (1843), (1853), (1859), (1877), (1886), (1900), (1902), (1907), (1922), (1929), (1932), (1933), (1934), (1937), (1954), (1964), (1985), (1986), (1994), (1995), (2000).

BÖLÜM III

CEVAP İSTEMEYEN SORULAR

3.1. Retorik Sorular

Yapısal olarak soru olsa da herhangi bir cevap beklemeyen retorik sorular, anlatımı çeşitlendirmek ya da içinde var olan edimi gerçekleştirmek için kullanılırlar. Diğer soruların aksine durum bağlamında düşünülmesi gereken retorik sorular, bilinmezi arama peşinde değildir.

O'zbek Tili Stilistikası adlı çalışmada önceleri sadece şiir alanında görülen bazı ifade biçimlerinin şimdilerde nesir alanında da görülmeye başlandığı ve bu ifadelerin anlatıma güç ve derinlik kattığı belirtilmiştir. *Sintaktik figuralar* (Sözdizimsel biçimler) olarak isimlendirilen bu ifadeler *anafora* (anafor), *epifora* (epifor), *kompozitsiyon bog'lanish* (kompozisyon bağlanış), *takror* (tekrar), *sintaktik paralellizm* (sözdizimsel aynılık), *antiteza* (tezat), *gradatsiya* (kuvvetlendirme) ve *ritorik so'roq* (retorik soru) olarak sıralanmıştır. Özbekçede *sintaktik figura* yani sözdizimsel bir ifade biçimi olarak kabul edilen retorik sorular, "ifade fonksiyonu olan sözdizimsel vasıtalar" olarak tanımlandırılmıştır. Sentaktik kuruluşu gerçek bir soru gibi olan bu tümceler, cevap beklemedikleri gibi soru mantığına ters anlamlar da içeriyor olabilir. Edebî ve günlük dilde sıklıkla kullanılan bu soru tipi, ifade edilmek istenen düşünceyi aktarma konusunda etkilidir. Bazen de cevap isteyen gerçek bir sorudan ayırt edilemez durumda olabilir. Bu durumda bağlam ve tümce ezgisine göre ayırt etmek mümkündür (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s. 234,235).

G'ulamov, Asqarova, *Hozirgi O'zbek Adabiy Tili* adlı çalışmalarında, bildirme tümcelerinde açıkça görülen yargının soru ve emir tümcelerinde doğrudan görülmediğini belirtir. Ancak bazı araştırmacılara göre emir ve soru tümcelerinin de yargı bildirdiğini, özellikle soru tümcelerinde gizli yargı bulunduğunu ifade eder. Bu durum retorik sorularda da aynıdır. Buna göre retorik soru tümceleri doğrudan bir yargı değil, tasdik ya da inkâr olabilir (G'ulamov, Asqarova, 1965, s.33).

Çalışmamızda tespit ettiğimiz retorik soru örnekleri soru yüklemeleri ve soru sözcükleriyle kurulmuş olması bakımından iki farklı yapıdadır. Ancak soru ekli de olsa soru sözcüklü de olsa retorik sorular anlam bakımından cevabı bilinmeyen bir duruma işaret etmezler. Şaşma, hayret etme, öfkelenme, üzülme, telaşlanma gibi duyguları güçlü bir şekilde ifade eden retorik sorular Özbekçede sıklıkla kullanılır.

(52) *Boychechak tushmagur meniyam, Oqbarsniyam xit qilvordi, – dedi Oytug‘di ona. – Tezroq yetib bormasa, go‘yo Navro‘zoy behushligicha qolib ketarmish. Shunaqayam shoshqaloq bo‘ladimi!* (KB/8)
(Adı batası Kardelen beni de Akbars'ı da perişan etti, dedi Aydoğdu ana. Eğer çabucak varmazlarsa Nevruz yok olup gidecekmiş. Bu iş böyle aceleye getirilir mi!)

(127) *Aslida, unga bu yoshda parvarish, ona mehriga muhtoj g‘amli yuragiga, mahzun ko‘ngliga malham zarur edi. Lekin qayda malham?!* (OO/3)
(Aslında ona bu yaşta bakım, anne sevgisine muhtaç üzgün yüreğine, mahzun gönlüne merhem gerekiyordu. Ama nerde o merhem?!)

(299) *Qo‘shni do‘kondan mol o‘marib olib, sotib pul topgan va yonidagi sinfdoshining bilimi bilan baho olgan ikki kishining orasida qanday farq bor?!* (OO/53)
(Komşu dükkândan mal alıp para kazanan ve yanındaki arkadaşının bildikleri ile not alan iki kişi arasında ne fark var?!)

(680) *Bema'ni gapni gapirma, qizim, San kim, ular kim?* (QQ/76)
(Gereksiz konulardan bahsetme kızım, sen kim onlar kim?)

(1339) *Qiziq cho‘lda baliq nima qiladi?* (QP/55)
(Bozkırda balık ne arar?)

(1651) *Nochor odam pul yuboradimi! Pul so‘raydi.* (S/76)
(Çaresiz adam para mı gönderir! Para ister.)

3.1.1. Soru Ekiyle Kurulan Retorik Sorular

Özbekçede soru ekiyle kurulan retorik soruların kuruluşunda Özbekçenin en genel soru yüklemesi *mi* kullanılır. Anlam bakımından *mi* ile kurulan diğer sorulardan farklı olarak bir cevaba yönelik değil, bağlama göre ifadeyi etkili kılmak ya da içinde bulunulan durumu ifade etmek amacıyla kurulur.

Soru ekli retorik sorular olumlu olabileceği gibi olumsuz biçimde de karşımıza çıkabilir. (1875) numaralı örnekte *…o'z bolamni bilmaymanmi…* tümcesindeki *bilmaymanmi* (bilmiyor muyum) olumsuz soruyken, anlam olarak "tabii ki biliyorum" şeklinde olumludur. Bu durum, olumsuz soruyla olumlu anlam ifade etme durumudur. (551) numaralı örnekte verilen *…karmisan*?... (sağır mısın?) ifadesi de aslında muhatabın sağır olup olmadığını sorgulmak amacıyla değil "söylediğim şeyi duyman gerekiyor" anlamında verilmiştir. Bu aslında tam olarak retorik soru karakteridir. Amaç bilgi almak değil, soruda kastedilenin tersi durumları ifade etmek için de kullanılabilir. Tespit ettiğimiz diğer örnekler aşağıdaki gibidir.

(332) *Kecha asrdan so'ng choyxonada choy ichay dedim. Choyxonachining yordamchisi choy keltirdi va cho'ntagidan bir xat chiqarib, «shuni o'qib bersangiz, eshitsam»,—dedi. O'qidim. Tugagach, maktabga nega bormaganini so'radim. U oh tortdi:*
*– Ular yubordilaru, men qochdim***mi***, birodar, — dedi. So'ngra tushuntira boshladi. O'gay ona qo'lida o'sibdi. Undan ona sifatida uch narsa ko'rdim deydi: tundliq, yomon so'z, tayoq...* (OO/70)
(Dün ikindiden sonra çayhanede çay içeyim dedim. Çaycının yardımcısı çay getirdi ve cebinden bir mektup çıkarıp "Şunu okusanız da dinlesem" dedi. Okudum. Bitince niye okula gitmediğini sordum. O da ah çekti:
– Onlar gönderdiler de ben kaçtım mı birader, dedi. Sonra anlatmaya başladı. Üvey ana elinde büyümüştü. Ondan anne olarak üç şey gördüm dedi; eziyet, kötü söz, dayak…)

(551) *Bitta chektirsang-chi, kar***mi***san?* (T/79)
(Bir kez daha içirsene, sağır mısın?)

(586) *Xudoning uyiga kofirning zambaragi tushadi***mi***!..* (QQ/15)
(Tanrının evine kafirin topu düşer mi!)

(636) *Lekin, ularning hammasi qo'rqoq, hammasi ayyor. Ularning orasida oz-moz samimiy bironta odamni uchratganim yo'q, ishonasiz***mi***?* (QQ/47)
(Fakat onların hepsi korkak, hepsi sahtekâr. Onların arasında az biraz samimi bir tane adama rastlamadım inanabiliyor musunuz?)

(1714) *Sulaymon ota yarim kechagacha mijja qoqmaydi. Charchamagan odamga uyqu kelar***mi***di?* (S/130)
(Sulaymon baba gece yarısına kadar gözünü kırpmazdı. Yorulmayan adamın uykusu gelir mi?)

(1875) *Opa, o'z bolamni bilmayman***mi***! Hali o'zingiz ham ko'rasiz, shunday bir kuyov bo'lsinki!* (OUS/12)
(Abla, kendi çocuğumu bilmez miyim! İşte kendiniz de görüyorsunuz, böyle bir damat olsun!)

Diğer örnekler için bkz.: (3), (11), (13), (25), (35), (43), (47), (49), (52), (63), (74), (87), (109), (121), (125), (128), (129), (130), (134), (140), (143), (159), (169), (171), (187), (234), (239), (250), (253), (285), (288), (309), (328), (332), (333), (341), (344), (349), (357), (361), (376), (381), (402), (412), (415), (428), (438), (441), (445), (446), (451), (461), (464), (478), (480), (486), (491), (492), (495), (497), (502), (528), (530), (533), (545), (558), (577), (632), (635), (648), (650), (665), (669), (686), (693), (706), (713), (731), (735), (746) (791), (795), (828), (829), (850), (862), (907), (962), (1025), (1106), (1107), (1134), (1178), (1317), (1366), (1402), (1415), (1431), (1435), (1438), (1440), (1444), (1446), (1452), (1490), (1494), (1526), (1531), (1571), (1593), (1601), (1607), (1636), (1662), (1665), (1683), (1707), (1711), (1730), (1759), (1772), (1805), (1909), (1910), (1930), (1962), (1966), (1976), (1981), (1988).

3.1.2. Soru Zamirleriyle Kurulan Retorik Sorular

Özbekçede retorik soruların önemli bir bölümünü oluşturan soru sözcüklü retorik soruların en sık kullanılanı *soru zamirleriyle kurulan retorik sorular*dır. Çalışmamızda soru zamirleriyle kurulan üç soru tipi daha bulunmaktadır. Bunlar *cevap isteyen sorular* bölümünde ele aldığımız *soru zamirleriyle kurulan sorular* ve *zincirleme sorular,* diğeri ise *cevap istemeyen sorular* bölümünde ele aldığımız *soru zamirleriyle kurulan gömülü sorular*dır. Ancak retorik soruların birtakım ayırıcı özellikleri mevcuttur. Bunlardan en önemlisi sorunun anlamı ve bağlamıdır. Yani hem retorik hem gömülü sorular, cevap istemiyor olsa da anlam ve bağlam iki farklı soru yapısı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Soru zamirleriyle kurulan retorik sorular bilinmeyen bir konunun aydınlatılması ya da yeni bir bilgi verilmesi amacını taşımaz. Bu sorularda amaç ifadeyi daha etkili kılmaktır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerin tamamında durum aynıdır. Mesela (422) numaralı örnekteki soru unsuru olan *kim* soru sözcüğü şahsa yönelik bilinmeyenin bulunması amacıyla kullanılmamıştır. Burada "sana bunu kim öğretti" sorusuyla asıl kastedilen öğretenin sorgulanması değil, içinde bulunulan durumun yanlış bir durum olmasıdır. Aynı şekilde (1257) numaralı örnekte geçen *bizga nima* sorusu cevap talebiyle sorulmuş bir soru değil, "bizi ilgilendirmez" anlamını karşılamak üzere sorulmuş bir sorudur.

(422) *Akbar vannaxonaning ichidan berkitib olgan ekan. Qiz yalindi.*
Oxiri Akbar eshikni ochdi. Vahobjon qarasa u vannaga suv to'ldirib ming yamoq bo'lib ketgan avtokameraga nasos bilan yel berayotgan ekan.
– Bu o'lgurga cho'milishga kerak-da. Suzishga o'rganayotganmish. Qani, ber, kim o'rgatdi senga birovning narsasini olishni?! (T/28)
(Akbar banyoyu içerden kilitlemişti. Kız yalvardı.
Sonunda Akbar kapıyı açtı. Vahabcan baktı ki küvete su doldurup parça parça olmuş olan araba tekerine tulumba ile hava veriyor..
– Bu hurdayı yıkamak gerek. Yüzme öğreniyormuş. Haydi ver, kim öğretti sana birinin eşyasını almayı?)

(1257) *Ishi bo'lsa o'zi eplayversin. Bizga nima?* (E/38)
(İşi varsa kendisi yapsın. Bize ne?)

(1403) *Durust, qorni to'q, ust-boshi joyida, qavat-qavat sarpo, og'ir mehnat yo'q... Lekin yonginasida boshqa bir yulduz charaqlab, ko'zlarini qamashtirib turgandan keyin bu davlatlardan nima foyda?* (KVK/42)
(Evet, karnı tok, üstü başı yerinde, kat kat giysileri var, ağır bir işi yok.. Fakat yanı başında başka bir yıldız parlayarak gözlerini kamaştırdıktan sonra bu kadar varlığın ne faydası var?)

(1421) *— Xo'p, xo'jayin! Shoshmang, men yana bir surishtiray.*
— Surishtirishning nima keragi bor? O'shalardan boshqa kim qiladi? (KVK/61)
(— Peki patron! Acele etmeyin ben yine de bir araştırayım.

— Araştırmanın ne gereği var? Onlardan başka kim yapar?)

(1895) *O-o, bizlardagi ahlchilik qayoqda!* (OUS/31)
(Oo, nerde bizlerdeki o samimilik!)

(1972) *Men sizni uyga olib ketgani keldim... Hammasidan xabarim bor. U baribir qaytmaydi. Nima keragi bor o'zingizni aldab yashashning?* (QSU/9)
(Ben sizi eve götürmeye geldim. Herşeyden haberim var. O nasıl olsa dönmez. Kendini kandırarak yaşamanın ne gereği var?)

Diğer örnekler için bkz.: (27), (33), (38), (53), (128), (147), (160), (187), (188), (189), (269), (273), (285), (210), (309), (313), (327), (328), (335), (340), (343), (359), (365), (374), (386), (432), (436), (455), (493), (509), (517), (549), (554), (568), (588), (618), (624), (647), (650), (661), (675), (680), (693), (699), (702), (706), (708), (731), (750), (801), (811), (814), (820), (830), (832), (854), (893), (905), (910), (928), (971), (986), (999), (1000), (1001), (1002), (1021), (1123), (1124), (1125), (1159), (1247), (1256), (1278), (1339), (1345), (1385), (1433), (1443), (1453), (1457), (1460), (1462), (1476), (1506), (1509), (1525), (1543), (1551), (1578), (1610), (1612), (1625), (1627), (1647), (1664), (1686), (1691), (1713), (1717), (1730), (1783), (1796), (1810), (1817), (1832), (1916), (1923), (1939), (1940), (1948), (1961).

3.1.3. Soru Sıfatıyla Kurulan Retorik Sorular

Kuruluşunda soru sıfatı bulunduran retorik sorular, soru sıfatlarıyla kurulan gömülü sorulardan farklı olarak parça bağlamında düşünülmelidir. Yani cevap isteyen bir soru mu yoksa ifadeyi etkili kılmak adına kurulan cevap istemeyen bir soru mu olduğu değerlendirilir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz soru sıfatıyla kurulan retorik sorular aşağıdaki gibidir.

(1125) *Meni pisand qilmayapsan, sendan nima kamligim bor?!* (OXE/154)
(Beni ciddiye almıyorsun, senden ne eksiğim var?!)

(1155) *Nima gunohim bor ekanki, bu jafolar boshimga keldi?* (TH/36)

(Ne günahım varmış ki bu sıkıntılar başıma geldi?)

(1185) *Qanaqa erkaksan! Yosh xotinni majlisga yuborib, qandoq sabring chidab o‘tiribsan! Qachongacha o‘rgataman!..* (OT/31)
(Nasıl erkeksin! Genç karını toplantıya gönderip, nasıl tahammül ediyorsun! Ne zamana kadar öğreteceğim!)

(1523) *Qanaqa pul bo‘lardi! Yigitlarning yarim oyligi g‘aznadan, yarmi yurtdan.* (KVK/203)
(Hangi para olacak! Delikanlıların aylığının yarısı hazineden, yarısı ülkeden.)

(1629) *Kelib yechinmasdan o‘zimni karavotga tashladim-da, to‘yib-to‘yib yig‘ladim. Tavba, qanday odamlarki, ishdan boshqa narsani bilmaydi?! (S/55)*
(Gelip üzerimi değiştirmeden kendimi yatağa atıp doya doya ağladım. Tövbe, bunlar nasıl adamlar ki işten başka bir şey bilmiyorlar?!)

(1773) *Bilardim shundoq deyishini. Ammo shundoq deydi, deb o‘ylamagan edim. Oyi! Bu qandoq ko‘rgilik?! Sakkiz yil sakkiz kun emas, chidolmayman oyi, chidolmayman!...* (S/188)
(Biliyordum böyle diyeceğini. Ama böyle diyecek diye de düşünmemiştim. Anne! Bu nasıl kader?! Sekiz yıl sekiz gün değil, dayanamıyorum anne, dayanamıyorum!..)

Diğer örnekler için bkz.: (6), (74), (125), (126), (156), (165), (171), (174), (228), (260), (293), (299), (336), (390), (540), (549), (716), (738), (756), (830), (856), (908), (909), (1296), (1404), (1523), (1536), (1649), (1658), (1661), (1709), (1957).

3.1.4. Soru Zarfıyla Kurulan Retorik Sorular

Kuruluşunda soru zarfı bulunduran retorik sorular yapısal olarak soru zarflarıyla kurulan ve cevap isteyen sorular gibidir. Ancak diğer retorik sorularda olduğu gibi bağlamı göz önüne alarak değerlendirmek gerekliliği burada da karşımıza çıkar.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz soru zarflı retorik sorular aşağıdaki gibidir.

(21) *I-ya, Oytug‘di opamning nevarasi nega begona bo‘larkan?* (KB/4)
(I-ya, Aydoğdu ablamın torunu niye yabancı oluyormuş?)

(629) *Qiziq. Ilmsiz, hatto qo‘l qo‘yishni bilmaydigan odam qanday qilib sizdek ilmli odamga pir bo‘ladi?* (QQ/43)
(Tuhaf. Cahil, hatta imza atmayı bilmeyen adam nasıl olur sizin gibi ilim sahibi adama hoca olur?)

(1180) *Qachondan beri men nima desam shuni qiladigan bo‘lib qoldingiz?* (OT/27)
(Ne zamandan beri ne desem yapar oldunuz?)

(1219) *Roziya bilan to‘g‘rilikcha yuribman-ku, nega boshliqning gapini darrov o‘zimga olaman!* (E/18)
(Roziya ile doğrulukla birlşkteyim yani, niye başkanın lafını hemen üzerime alınayım!)
(1361) *Hayot nega bu qadar go‘zal va shirin bo‘ladi bahorda?* (KVK/3)
(Hayat niye bu kadar güzel ve tatlı olur baharda?).

(1908) *Alisherning falsafasini qarang, tip-tiniq suvdek, hamma narsasi ko’rinib turadi. To’g’ri-da. yaxshi yigit, qiz ham yaxshi, hamma tomoni to’kis bo’lsa, nimaga bir-birini sevmasligi kerak?* (OUS/58)
(Alişerin felsefesini görün, su gibi tertemiz, her şey görünüyor. Dosdoğru. Delikanlı iyi, kız da iyi. Bütün her şey mükemmelse niye birbirini sevmesinler ki?)

Diğer örnekler için bkz.: (60), (122), (126), (209), (242), (252), (316), (329), (403), (417), (543), (561), (593), (625), (657), (671), (685), (707), (711), (762), (796), (802), (805), (954), (1026), (1027), (1034), (1077), (1081), (1151), (1163), (1185), (1179), (1189), (1225), (1262), (1265), (1344), (1367), (1370), (1400), (1455), (1458), (1498), (1629), (1636), (1729), (1773), (1915), (1946).

3.2. Gömülü Sorular

Soru sözcükleriyle kurulan gömülü sorular, cevap beklemeyen sorular arasında değerlendirilir. Gömülü sorularda tümcede yer alan soru sözcüklerinin temel işlevi soru yapmak değil, anlatımı dolaylı hale getirmektir. Yani sorunun işaret ettiği cevap bilinse de bazen anlam belirsizliği de söz konusudur.

Özbek gramerciliğinde soru türleri arasında gömülü soru türünden bahsedilmez. Ancak *Ergashgan Qoshma Gaplar* (Sıralı Birleşik Tümceler) başlığı altında soru zamirleriyle kurulan sıralı birleşik tümcelerden bahsedilir (bkz. Sharipova, Yo'ldoshev, 2006, s. 79,80; Turniyozov, Rahimov, 2006, s.239; Abdurrahmanov, Shukurov, 1973, s.305,306; Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.210; Rasulov, Usmanova, Mirazizov, 2003, s. 209; G'ulom, Qamol, 1941, s.129,130).

G'ulamov, Asqarova bu tümcelerin "nisbiy sözler" yani soru zamiri ya da zarf gibi ilgi kuran sözcüklerle kurulduğunu ifade eder. İlgi sözcükleri yan tümce ile temel tümce arasında bağ kurar. Bu sözcükler, genellikle soru-cevap tarzında kullanılır. Bu durumda ilk tümcede soru anlamı taşıyan zamir ya da zarf ikinci tümcede ise cevap anlamı taşıyan söz getirilir. *Kim devorning narigi tomonida bolsa, o omon qoldi*. (Kim duvarın öteki tarafında ise, o sağ kaldı.) (G'ulamov, Asqarova, 1965,s.209).

Rahmatullayev, *Hozirgi Adabiy O'zbek Tili* isimli gramerinde birleşik tümcelerde yan tümce ve temel tümceyi birbirine bağlama vazifesi gören soru zamirlerini *nisbiy olmosh* (ilgi zamiri) olarak ifade eder (Rahmatullayev, 2006, s.394).

O'zbek Tili Stilistkası isimli çalışmada edebi dilde ve halk ağzında sıklıkla kullanılan bu sorulu yapının anlam olarak gayet genel olduğu ifade edilmiş, bir bilinmezlik olmadığı, kişi, zaman, mekân, durum arasındaki ilişkiye açıklık getirmek maksadıyla kurulduğu söylenmiştir. *Kim egri bo'lsa so'zi da togri emas*. (Kim eğri olsa, sözü doğru değildir.) (Shomaqsudov, Rasulov, Qung'urov, Rustamov, 1983, s.210).

O'zbek Tilining Mazmuniy Sintaksisi isimli gramer çalışmasında Özbekçede sıralı tümcelerde ilk tümcenin *kim, nima, qancha, qanday, qayer* gibi soru sözcükleriyle kurulduğu ve temel tümcenin esasen bu sorulara cevap olabilecek *o, şu, bu kadar, böyle, burası* gibi sözcüklerle devam ettiği belirtilir. *Qayerda intizam bo'lsa, o yerda muvaffakiyat bo'ladi.* (Nerede düzen varsa, orada başarı olur.) (Nurmonov, Mahmudov, Ahmedov, Soliho'jayeva, 1992, s.245).

Gerek Özbekçede gerek başka dillerde bu türlü ifadeler bilinmeyenin arandığı soru ifadeleri değil, kuruluşunda soru sözcüğü bulunan bildirme tümceleridir. Bu

tümcelerin Özbekçede kullanım sıklığı oldukça fazladır. Ancak tespit ettiğimiz örneklerdeki soru sözcüklerinin türü her zaman aynı olmamaktadır. Bazı durumlarda zamir, bazı durumlarda sıfat ve zarf olabilmektedir. Bu durum tümcede ilgi kurulan ögelerle ilintilidir. Yani kurulan ilgi kişi, mekân, zaman, durum yönünde değişebilir. Bu durumda kullanılacak olan soru sözcüğü de o yönde değişir. Bu sebeple gömülü soruları incelerken *soru zamirleriyle kurulan gömülü sorular, soru sıfatlarıyla kurulan gömülü sorular, soru zarflarıyla kurulan gömülü sorular* olarak üç başlık altında değerlendirilmiştir. Ayrıca diğer soru türlerinde kullanılan soru işaretinin gömülü sorularda kullanılmadığı da gözlenmiştir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

(2) *Boychechak biri yomg‘irlarnikidek pichirloq, biri epkinlarnikidek mayin, biri irmoqlarnikidek tortimli tovushlar* ***qayoqdan*** *kelayotganini bilolmay hayron edi.* (KB/1)
(Karedelen yağmurlar gibi fısıltılı, ipekler gibi yumuşak, ırmaklar gibi akıcı bu seslerin nereden geliyor olduğunu bilmeden hayrandı.)

(103) *Tashvishlanma, kezargon Boychechak. Kuntug‘di otaning sharpasini birinchi bo‘lib men sezaman.* **Qayoqdan** *kelayotganini hali ko‘rmasimdanoq bilaman.* (KB/17)
(Endişelenme Kardelen, Gündoğdu ata’nın gölgesini ilk ben fark ederim. Nereden geldiğini görmeden de bilirim.)

(377) *Urush boshlandi. E’tibor to‘rt yil yo‘liga ko‘z tikib Mutalni kutdi. Keldi. Yana o‘sha jim, osuda hayot. Urushdan avval* **qanaqa** *yashashgan bo‘lsa, undan keyin ham o‘zgarishsiz bir xil umr boshlandi.* (T/8)
(Savaş başladı. E’tibor, dört yıl boyunca gözü yolda Mutal’i bekledi. Geldi. Yine o sessiz, sakin hayat. Savaştan önce nasıl yaşıyorlarsa ondan sonra da aynı şekilde bir hayata başladılar.)

(709) *San o‘zing Nuriga aytibsan, Nuri onasiga aytibdi, hammasini eshitdim, esimdan og‘ayozdim. Shahardan bu yerga* **qanday** *yetib kelganimni bilmayman.*(QQ/92)

(Sen kendin Nuri'ye söylemişsin, Nuri annesine söylemiş, hepsini duydum, aklımı kaybediyordum. Şehirden buraya nasıl geldiğimi bimiyorum.)

(810) *Attorlik rastasida eng qorong'i, eng kichkina bir do'konda minglarcha xalta-xultalardagi shubhali dori-darmon va har nav zahar-zaqqum orasida o'tirgan bir mo'ysafiddan bu kun zahar sotib olarkan, buni* **qachon** *va* **qanday** *qo'llashni aslo o'ylagani yo'q edi.* (QQ/160)
(Tuhafiye dükkânında çok karanlık, çok küçük bir dükkânda binlerce paketteki şüpheli ilaç ve her nevi zehir zıkkım arasında oturan bir ihtiyardan bu gün zehir satın alırken bunu ne zaman ve nasıl kullanacağını asla düşünmemişti.)

(1716) *Ikkaloving ham turmaysan. Pensiyaga* **kim** *oldin chiqqan bo'lsa, shu turadi. Men oldin chiqqanman, men turaman.* (S/131)
(İkiniz de kalmayın. Pansiyona kim önce çıkarsa o durur. Ben önce çıktım, ben dururum.)

3.2.1. Soru Zamiriyle Kurulan Gömülü Sorular

Tümcede, yan tümce ve temel tümce arasında kişi ya da mekân bakımından ilgi kuran ve cevap beklemeyen gömülü soruların kuruluşunda kullanılan soru zamirleri anlamı kuvvetlendirerek ifadeyi etkili kılar. Aşağıdaki örneklerde görülen tüm gömülü sorular soru zamiriyle kurulmuş olan ancak kişi ya da yer mefhumunu sorgulayan sorular değildir. Çalışmamızda tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir.

(10) *Shunaqa rohatdan kechib,* **qayoqdagi** *Boychechak-moychechaklarni gapirib o'tiribsan-a. O'l-e!* (KB/2)
(Böyle bir rahatlığı bırakıp neredeki Kardeleni mardeleni söylüyorsun!)

(98) *Uyog'iga men aralasholmayman, – qo'rslanib javob qildi Ayozzoda. – Peshanangdagi yoziqda* **nima** *bo'lsa, shuni ko'rasan.* (KB/17)
(O tarafına ben karışmam, diye terslendi Ayazzade. Alın yazında ne varsa onu görürsün.)

(483) **Nima** *deganini birov tushunmadi.* (T/45)

(Ne dediğini kimse anlamadı.)

(508) *Hammom o‘zi shunaqa joy, hammani onadan tug‘ma qilib qo‘yadi.* **Kim** *payg‘ambaru,* **kim** *ummat bilib bo‘lmaydi. Odam bolasi kiyim bilan ekan.* (T/54)
(Hamam öyle bir yer ki, herkesi anadan doğma yapar. Kim peygamber, kim ümmet bilemezsin. İnsanoğlu kıyafetiyle belli olur.)

(900) *Beknazar bittasini aytsam bo‘larkan deb o‘ng‘aysizlanib, bir qimirlab qo‘ydi. Gapni* **kim** *boshlashi ma’qulligini mushohada qilib o‘tirgan edi, opa joniga ora kirdi.* (PT/58)
(Beknazar, bir şeyler söylesem olur diye utana sıkıla mırıldandı. Sözü kim başlatsa iyi olur diye düşünürken abla araya girdi.)

(1768) *Ko‘ktoy boshqacha it edi.* **Nima** *bersang, hammasini yerdi, hech qayoqni iflos ham qilmas edi!.* (S/183)
(Ko’ktoy farklı bir köpekti. Ne versen hepsini yerdi, hiçbir yeri kirletmezdi!)

Diğer örnekler için bkz.: (36), (40), (65), (66), (101), (103), (135), (183), (197), (345), (363), (369), (372), (378), (383), (399), (411), (413), (421), (434), (452), (465), (467), (471), (496), (504), (520), (521), (522), (525), (535), (536), (537), (542), (548), (560), (598), (639), (654), (656), (663), (683), (737), (740), (741), (753), (759), (763), (764), (800), (843), (845), (860), (911), (916), (931), (940), (942), (957), (960), (964), (966), (974), (1029), (1033), (1039), (1057), (1070), (1079), (1097), (1098), (1110), (1152), (1198), (1211), (1244), (1259), (1285), (1298), (1303), (1343), (1346), (1348), (1355), (1382), (1386), (1454), (1458), (1530), (1579), (1617), (1680), (1682), (1704), (1705), (1716), (1722), (1746), (1771), (1795), (1801), (1813), (1845), (1849), (1852), (1881), (1947), (1978), (1982).

3.2.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Gömülü Sorular

Tümcede, yan tümce ve temel tümce arasında nitelik ya da nicelik bakımından ilgi kuran ve cevap beklemeyen gömülü soruların kuruluşunda soru sıfatı kullanılır. Çalışmamızda tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir.

(490) *Hoy,* **qanaqa** *yaramas bolasan, tush tomdan. He axloqsiz!* (T/48)
(Hey, nasıl yaramaz çocuksun sen, in damdan. Ahlaksız!)

(522) *Bilgan, qayerdaligini,* **kimning** *uyidaligini bilgan.* (T/59)
(Bilen nerede olduğunu kimin evinde olduğunu bilir.)

(935) *Beknazar bir lahza taraddudlanib qoldi. Uning o‘zi siyosat jabrini tortib yurganlardan biri esa-da, bu yoqimsiz ibora bilan bog‘liq xatarli, betayin vaziyatga qanday holat va voqealar kirishini ichida mulohaza qila boshladi.* (PT/84)
(Beknazar bir an tereddüt etti. Kendisi bizzat siyasetin eziyetini çekenlerden biri olsa da bu tatsız ifadenin sebep olduğu tehlikeli, anlamsız vaziyete nasıl durumların dâhil olacağını düşünmeye başladı.)

(947) *Men seni boshqa bir hunarmandga beray, lekin pulingni o‘zim ishlatay. Bir yildan keyin pulingdan* **qancha** *foyda chiqsa hammasi o‘zingga buyursin, — deb, kosib yigitni gilamdo‘zga shogird qilib beribdi.* (OXE/3)
(Ben seni başka bir zanaate yönlendireyim, ama paranı da kendim işleteyim. Bir yıldan sonra paran ne kadar kar ettiyse hepsini Allah sana nasip etsin, diyen zanaatkâr delikanlıyı halıcıya çırak vermiş.)

(1132) *U xotirjam gapirar, ammo qoshining yig‘ilib turishi, ko‘zidagi o‘tning yanada kuchliroq tovlana boshlaganini payqagan amirlar Sohibqiron ichida* **qanday** *kuchli to‘fon o‘ynayotganini sezib turishardi.* (TH/4)
(Sakince konuşuyor ama kaşlarını çatışından, gözündeki ateşin daha güçlü yanmaya başladığını anlayan emirler Timur’un içinde nasıl fırtınalar koptuğunu hissediyordu.)

(1830) *Ovoz egasining* **qanday** *odamligini bilmasa ham gap ohangidan dangalchiligiga ishondi.* (S/246)
(Sesin sahibinin nasıl bir adam olduğunu bilmese de ses tonunun açıklığından inandı.)

Diğer örnekler için bkz.: (35), (45),(48), (59), (84), (126), (131), (224), (348), (350), (351), (364), (416), (418), (449), (456), (476), (510), (531), (546), (584), (601), (677), (719), (804) (826), (860), (940), (1022), (1035), (1075), (1094), (1117), (1118), (1127), (1130), (1135), (1137), (1162), (1207), (1216), (1222), (1226), (1231), (1302), (1308), (1322), (1323), (1337), (1647), (1416), (1530), (1558), (1583), (1604), (1678), (1722), (1762), (1775), (1830), (1936), (1959).

3.2.3. Soru Zarfıyla Kurulan Gömülü Sorular

Tümcede, yan tümce ve temel tümce arasında durum ya da miktar bakımından ilgi kuran ve cevap beklemeyen gömülü soruların kuruluşunda soru zarfı kullanılır. Tespit ettiğimiz örneklerdeki soru zarfları miktarı ya da durumu sorgulamak yerine miktar ve durum hakkında bilgi vermek maksatlı kullanılmıştır. Yani bilgiyi sorgulayan değil, direkt olarak bilgi veren tümcelerin meydana gelmesini sağlamıştır. (278) numaralı örnekte geçen *...qancha sevinardi…* ifadesi soru bildirmez. Buradaki *qancha* sözcüğünün asıl görevi "ne kadar" sorusunu ifade etmek değil, sevincin fazlalığını bildirmektir. Çalışmamızdaki diğer örneklerde de aynı durum söz konusudur.

(278) *Endi o'n uchga kirgan ma'sum chehrali yetimiga bu ko'rinish juda yarashgandi. Rahmatli onasi ko'rsaydi...* **Qancha** *sevinardi, deb o'yladi.* (OO/47)
(Şimdi on üç yaşına giren masum yüzlü yetime bu görünüş çok yakıştı. Rahmatli annesi görseydi.. Ne kadar sevinirdi diye düşündü.)

(460) *Nihoyat uyi ostonasiga ham yetdi.* **Qanday** *qilib eshikka kalit solganini, qanday qilib deraza oldiga kelib qolganini o'zi ham bilmasdi.* (T/37)
(Sonunda evin eşiğine kadar geldi. Kapının kilidini nasıl açtığını, pencerenin önüne nasıl geldiğini kendisi de bilmiyordu.)

(853) *Albatta, vakillar ham kitoblarning* **qanaqaligini** *fahmlashgan. Demak, ularning «qaytarib beramiz» degani shunchaki vahima qilmaslik niyatida aytilgan gap.*(PT/10)

(Elbette vekiller de kitabın nasıl olduğunu sezmişler. Yani onların geri veririz demesi ciddi olmayan, telaşa vermemek niyetiyle söylenmiş söz.)

(858) *Safardan* **qachon** *qaytishim ma'lummas, shuniychun siz otalaringiznikiga ketovring.* (PT/13)
(Seferden ne zaman döneceğim belli değil, onun için siz babalarınızın yanına gidin.)

(921) *Bu yergacha* **qanday** *yetib kelganimizni o'ylasam, vahimaga tushaman...* (PT/72)
(Buraya kadar nasıl geldiğimizi düşünsem, korkarım…)

(1499) *Ikki kecha, ikki kunduzning* **qanday** *o'tganini bilmadim. Chunki haligi xilda fikrlar, vasvasalar menga kun bermaylar edi.* (KVK/169)
(İki gece iki gündüzün nasıl geçtiğini anlamadım. Çünkü hani şu türlü fikirler, vesveseler bana gün göstermedi.)

Diğer örnekler için bkz.: (1), (6), (16), (31), (50), (58), (83), (89), (114), (130), (143), (146), (149), (161), (184), (196), (213), (223), (255), (305), (317), (323), (331), (344), (362), (370), (377), (385), (405), (419), (423), (443), (459), (492), (534), (585), (592), (608), (6169 ,(643), (653), (662), (696), (709), (710), (810), (860), (861), (867), (892), (913), (925), (931), (947), (1111), (1126), (1128), (1132), (1174), (1216), (1237), (1298), (1299), (1355), (1359), (1393), (1445), (1532), (1535), (1567), (1594), (1610), (1625), (1633), (1634), (1665), (1669), (1704), (1752), (1781), (1791), (1815), (1819), (1832), (1947), (1988).

3.3. Cevap İstemeyen Alternatif (Seçenekli) Sorular

Araştırmalar doğrultusunda elde ettiğimiz sonuca göre bağlam, soruda en önemli unsurlardan biridir. Buna göre yapı olarak aynı gibi görünen iki soru tümcesinin aslında anlam olarak tamamen farklı olduğu ayırt edilebilir.

Alternatif (seçenekli) sorular, soruda sunulan iki farklı seçenekten birini seçmeye yönelik olan ve yapısal olarak evet/hayır sorusu gibi görünen sorulardır. Ancak bağlam her zaman sunulan seçeneklerden birini seçmeyi gerektirmez. İfadeyi

güçlendirmek, anlatımı zenginleştirmek ya da süslemek için de bu soru biçiminden faydalanıldığını görmek mümkündür. Çalışmamızın bu kısmında alternatif (seçenekli) soru olan fakat herhangi bir cevap istemeyen sorular değerlendirilmiştir. Üzerinde çalıştığımız eserlerden tespit ettiğimiz örneklerden bazılarının gömülü soru tipinde olduğu gözlenmiştir. (429), (637), (1300) numaralı örneklerde de gördüğümüz bu durum ikilem yaratsa da tümcenin yapısının soru ekli oluşu, bu tümcelerin seçenekli bir soru olduğu görüşünü kuvvetlendirir. Zira daha önce gömülü soruların yapısal olarak soru sözcükleriyle kurulduğu ifade edilmiştir. Bağlama göre değerlendirdiğimiz tüm örneklerde ise içinde bulunulan durumun niteliğinin ortaya konduğu ve muhataptan herhangi bir seçim beklenmediği açıktır.

(265) *Kuchim yetganicha o‘qitish niyatidaman. Ko‘raylikchi, o‘qib bir narsa bo‘ladi***mi** *o‘zi yoki yuzimizni yerga qaratadi***mi***?* (OO/42)
(Gücüm yettiğince okutmak niyetindeyim. Göreceğiz, okuyup bir şey olacak mı yoksa yüzümüz yere mi eğecek?)

(400) *Kampir bolaga tikiladi. Ko‘zlarida nimadir yiltiraydi. Bu alamli ko‘z yoshimikin? O‘limlarga so‘z bermagan, bo‘ronlarda bukilmagan keksa ona qalbidan toshib chiqayotgan shaffof yolqin***mikin***?! YO nuri o‘cha boshlagan ko‘zlariga ko‘chgan bola istiqbolining yorqin shu’lasi***mikin***?!* (T/20)
(İhtiyar çocuğa baktı. Gözleri parlıyordu. Bu endişeli gözyaşları mıydı acaba? Ölümlere meydan okuyan, fırtınalarda yıkılmayan ihtiyarın ana yüreğinden çıkan ateş miydi ki? Yoksa ışığı sönmeye yüz tutmuş gözlerine yansıyan çocuk istikbâlinin parlak ışıkları mıydı ki?)

(429) *Oxirgi marta o‘zimga kuch yig‘ib, yotog‘ining eshigini shartta ochib kirdimu, bilagidan ushlab, Muazzam, seni yaxshi ko‘raman, sensiz yashayolmayman, dedim. U hiringlab kuldi.*
– “Mensiz bemalol yashayverasiz” dedi Muazzam ko‘zimni baqraytirib turib.
*– O‘zimni osib qo‘yaman, dedim. Bilmadim o‘shanda bu gapni baqirib aytdim***mi** *yo pichirlab aytdim***mi***, esimda yo‘q. Muazzam battar ermak qilib kuldi.* (T/30)

(Son kez gücümü toplayıp yatakhanenin kapısını gayet kararlı bir şekilde açıp girdim. Bileğinden tutup, Muazzam, senden hoşlanıyorum, sensiz yaşayamam, dedim. Kıkırdayarak güldü.
– "Bensiz gayet iyi yaşarsınız" dedi Muazzam gözlerimin içine bakarak.
– Kendimi asarım dedim. Bilemedim o anda bu tümceyi sesli mi söyledim yoksa içimden mi söyledim, hatırlamıyorum. Muazzam komik bulup güldü.)

(485) *Xoh ishoning, xoh ishonmang, birinchi kuniyoq to'qqiz tonna paxta teribman. Avvaliga o'zim ham hayron bo'lib qoldim. Tavba, shuncha paxtani o'zim terdim***mi***, yo birov qo'shib qo'ydi***mi***?* (T/45)
(İster inanın ister inanmayın, birinci günde dokuz ton pamuk topladım. Önce kendim de şaşırdım. O kadar pamuğu kendim mi topladım yoksa biri mi yardım etti?)

(637) *Sirtiga qora duxoba qoplagan ko'rkam po'stinli, boshiga yung ro'mol o'ragan yumaloq kampir, sovuqdan***mi***, yo ko'krak xastaligidan***mi***, harsillab keldi.* (QQ/48)
(Sırtına siyah kadife güzel kürklü, başına yün başörtü örtmüş şişman kadın soğuktan mı yoksa göğüs hastalığından mı titreyerek geldi.)

(1300) *Qarangki, masalliqni po'chog'idan ajratib yeyish kerak***mi** *yoki po'chog'i bilan yeyish kerak***mi** *buni qodir tabiatning o'zi belgilab qo'yibdi.* (QP/7)
(Mesela yiyecekleri soyarak mı yemek lazım yoksa soymadan mı yemek lazım bunu tabiatın kendisi belirler.)

Diğer örnekler için bkz.: (69), (115), (145), (154), (162), (215), (222), (265), (326), (338), (361), (367), (371), (384), (400), (429), (518), (611), (612), (726), (758), (773), (813), (904), (897), (1030), (1139), (1146), (1156), (1223), (1441), (1496), (1580), (1618), (1638), (1643), (1667), (1761), (1764), (1774), (1856), (1785).

3.4. Cevap İstemeyen Ezgi Soruları

Özbekçede sıklıkla kullanılan ve temel sorulardan biri olan ezgi soruları soru işareti dışında herhangi bir soru belirteci taşımazlar. Bu durumda konuşanın vurgusu ve tümcedeki ezgi soruyu bildirmeden ayıracak olan esas unsurdur. Gramatikal olarak cevap isteyen ezgi sorularından hiçbir farkı bulunmayan bu sorularda da tüm sorularda olduğu gibi bağlamın önemi dikkat çeker. Zira her soru cevap isteyen soru olmadığı gibi her ezgi sorusu da muhatabın cevabını merak etmez. Bu duruma göre değerlendirildiğinde ezgi sorularının da ifadede temsil ettiği durum şaşma, öfkelenme, kendine kendine konuşma, sevinme gibi durumlar olabilir.

Çalışmamızda bu durumu göz önünde bulundurarak yaptığımız incelemeler sonucunda elde ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir.

(360) *Umida piq etib kulib yubordi. Uning bu kulgisida? "Sen uchun, sen uchun tentak" degan ma'no barq urib turardi.* (T/4)
(Ümide kıkırdayıp güldü. Peki onun bu gülüşü? "Senin için aptal" diye bir anlam içeriyordu.)

(497) *Xotin lampochkaga bolasining paypog'ini kiydirib, tavonini yamab o'tirardi. Er divanga yonboshlab beozor mudrardi. Xotin erining mudrashini tarqatmoqchi bo'lib, biron gap o'ylab topaman deydi-yu, gap o'lgir kela qolmaydi. U o'ylab-o'ylab oxiri bir gap topgandek bo'ldi.*
– Hoy, er, muncha mudraysiz? Mundoq erkaklarga o'xshab qiziq-qiziq gaplardan aytib kuldirsangiz-chi. Er bir ko'zini arang ochib esnadi-da, eshik g'ichillaganga o'xshash g'alati tovushda po'ng'illadi.
– Ha, qiz bolamiding-ki... (T/50)
(Kadın çocuğunun çorabını ampule geçirmiş yama yapıyordu. Adam divana uzanmış öylece uyukluyordu. Kadın kocasının uykusunu dağıtmak için bir şeyler düşünüp bulayım dedi fakat aklına bir şey gelmedi. Sonunda ne diyeceğini buldu.
– Bey, bu kadar uyunur mu? Başka erkekler gibi değişik değişik şeylerden bahsetseniz de gülsek ya.
Kocası bir gözünü aralayarak esnediği sırada kapı gıcırtısına benzer acayip bir seste homurdandı.

– Kız çocuğu musun ki…)

(1159) *Nikoh? Shu gapni mening oldimda gapirmasangiz nima qilar edi!* (OT/2)
(Nikâh? Bu sözcüğü benim önümde söylemeseniz ne olurdu!)

(1568) *Bir mahal oldinda kimningdir sharpasi ko‘rindi. Uning yonida yana birov borga o‘xshaydi? Nazira yurishini ham, orqaga qaytishini ham bilmay, to‘xtab qoldi.* (S/11)
(Bir an önünde birinin yansımasını gördü. Onun yanında biri daha mı vardı? Nazira yürüse mi yoksa geri mi dönse bilemedi.)

(1770) *Muncha tikilasan?! Ovqatingni yesang-chi!* (S/187)
(Böyle dikilecek misin?! Yemeğini yesene!)

(1784) *Soliha bibi supraning burchagida turgan xumlarni qaramoqchi bo‘ldi. Bir paytlar shu katta-kichik xumlarda un, yog‘, don turardi. Nimadir balki qolgandir?* (S/198)
(Soliha nine sofranın kenarında duran toprak küplere bakıyordu. Bir zamanlar bu büyüklü küçüklü küplerde un, yağ, tahıl olurdu. Birşeyler kalmıştır belki?)

Diğer örnekler için bkz.: (28), (61), (151), (306), (320), (450), (564), (590), (633), (712), (792), (1089), (1228), (1248), (1263), (1283), (1412), (1423), (1436), (1483), (1518), (1563), (1592), (1602), (1615), (1685), (1741), (1757), (1780), (1786), (1798), (1839), (1863), (1870), (1888), (1893), (1943).

3.5. Cevap İstemeyen Sorunun Yardımcıları

Özbekçede kullanılan tüm soru yardımcılarının sadece bilgi almaya, merakı gidermeye yönelik sorular yaptığını söylemek yanlış olur. Bazı soru yapılarında olduğu gibi yüklemeli sorularda da amaç her zaman muhataptan bilgi talebi değildir. Bağlama göre değerlendirildiğinde ortaya çıkan anlam, sorunun cevap isteyen bir soru mu yoksa cevap istemeyen bir soru mu olduğunu açıklar. Çalışmamızın bu kısmında soru

yardımcılarıyla kurulan ve cevap beklemeyen sorular ele alınmış ve konuyla ilgili örnekler tespit edilmiştir.

(442) *U shunday dedi-da, ichkariga kirib ketdi. Birpasdan keyin Bashoratni sekretar chaqirib buyruqni berdi. Bashorat buyruqqa qarab turib seskandi. Ko‘zi tindi.* **Nahotki** *ikki yil ishlab mehnati singan joyni tashlab ketadi?* (T/33)
(O böyle deyince içeriye gitti. Biraz sonra Bashorat'ı sekreter çağırıp çıkışını verdi. Beşarat bu evraka bakınca duraksadı. Gözü daldı. Gerçekten iki yıl çalıştığı işyerini bırakıp gidiyor muydu?)

(489) *U qo‘lini orqasiga qilib aylanib yurarkan devor tepasidan bir g‘isht qiya bo‘lib tushib ketay-tushib ketay deb turganini ko‘rib qoldi. Darrov shotini sudrab kelib devorga tiradi. Shotining bir pog‘onasiga oyoq qo‘yishi bilan kallasiga: qo‘shnining xotini kishidan qochadigan bo‘lsa, andeshalik ish bo‘lmas***mikin***, degan o‘y keldi.* (T/47)
(Eli arkasında dolanırken duvarın tepesinde bir tuğlanın yerinden çıkıp düşmek üzere olduğunu gördü. Hemen merdiveni uzatıp duvara tırmandı. Merdivenin bir basamağına adım atmasıyla aklına komşunun karısı erkeklere görünmüyorsa, tuhaf olmaz mı ki diye bir düşünce geldi.)

(664) *Boboyning so‘zlariga tosh ham eriydi. Siz odamsiz-***ku***!* (QQ/71)
(Dedenin sözlerine taş olsa erir. Siz de adam mısınız!)

(1304) *Tuzning tabiiy konlari topilgach, odamlar uni oltindek qadrlaydigan bo‘lishgan. Hozir yer sharida tuz zapaslari juda ham ko‘pligi aniqlanib, qazib olinishi oson bo‘lgani uchun u oqib turgan suvdek beqadr. Lekin bir vaqtlar-***chi***? Tuzning qadri juda baland bo‘lgan.* (QP/13)
(Tuzun doğal mineralleri olduğu için insanlar ona altın gibi değer vermiş. Şimdi yeryüzünde tuz stoklarının çok olduğu anlaşıldığı için kazıp almak kolay olduğu için akan su gibi değersiz. Ancak ya bir zamanlar? Tuz pek kıymetliymiş.)

(1492) *Bo‘sh vaqtim ko‘p... zerikaman. O‘tgan-ketgan xotin-xalaj, kiz bolalarni to‘xtatib, gapga solaman. «Birga ming qo‘shib» uzatishadi. Ayniqsa, mening bir*

do‘stim bor: Umriniso bibi degan. Bahrining onasibor-**ku***? Ko‘p gapni o‘shandan eshitdim.* (KVK/162)

(Boş vaktim çok..sıkılmıyorum. Gelen geçen hanımları kızları durdurup konuşuyorum. Bire bin katıp anlatıyorlar. Özellikle benim Umriniso nine diye bir arkadaşım var. Bahrinin annesi var ya? Çoğu şeyi ondan duydum.)

(1742) *Bilaman, ishlash bunaqa bo‘lmaydi. Qani, to‘g‘ri ishlab ko‘r-chi, noning butun bo‘lar***mikin***?* (S/156)

(Biliyorum, çalışmak böyle olmaz. Haydi, düzgün çalış da gör, ekmeğin tüm oluyor mu?)

(1775) *Adhambek urushda bedarak ketgandan keyin er-xotin topishganini ukasining oilasi bilan bo‘lib yeyishdi. Ravshanbek buni yaxshi biladi. O’zi gapirgan necha marta.* **Nahotki***, boshlariga shunday og‘ir tashvish tushganda, o‘zini chetga olsa? (S/191)*

(Adhambek savaşta kaybolduktan sonra karı koca kazandıklarını küçük kardeşinin ailesi ile birlikte yediler. Ravshanbek bunu iyi bilir. Kendisi kaç kere söyledi. Keşke başlarına böyle ağır dert geldiğinde kendini dışarda tutsaydı olmaz mıydı?)

Diğer örnekler için bkz.: (37), (104), (248), (291), (366), (371), (392), (400), (401), (410), (457), (458), (450), (525), (555), (817), (837), (838), (840), (864), (876), (1047), (1119), (1129), (1130), (1154), (1160), (1208), (1212), (1215), (1249), (1254), (1341), (1557), (1560), (1574), (1582), (1599), (1619), (1637), (1653), (1656), (1673), (1688), (1723), (1727), (1737), (1738), (1758), (1782), (1792), (1793), (1827), (1828), (1839), (1840), (1857), (1865), (1868), (1892), (1945), (1952), (1973), (1989), (1997).

BÖLÜM IV

SONUÇ

Özbekçe soru yapılarını araştırmaya yönelik olan çalışmamızda, sıklıkla kullanılan bir ifade biçimi olan sorunun gramatikal değeri ortaya konularak hangi yollarla ne şekilde oluşturulduğu ve bu soruların cevaplarına göre anlamsal boyutları üzerinde durulmuştur. Çalışma kapsamında çağdaş Özbek edebiyatını temsil eden 15 adet eserden derlenen 2000 adet soru yapısı ayrı ayrı incelenmiş ve uygun tasnifler yapılarak bağlama işaret eden ya da doğrudan cevap bekleyen sorular olması bakımından değerlendirilmiştir.

Soru sormaktaki amacımız her zaman muhataptan bilgi almak değildir. Farklı duygu, düşünce ve isteklerimizi ifade ederken ya da içinde bulunduğumuz durumu anlatırken kurduğumuz tümcelerin etkisini güçlendirmek amacıyla da soru sorulabilir. Hal böyleyken soruların ifade biçimi ve içerdiği anlam soruda gerçekleşen bir söz edimi mi yoksa cevap beklentisi mi olduğunu ortaya koyar. Bu ayrım soruların sınıflandırılması noktasında çalışmamamızın temel dayanağı olmuş, *cevap bekleyen sorular* ve *cevap beklemeyen sorular* başlıkları altında sınıflandırma yapmamamızı sağlamıştır.

Cevap bekleyen sorular, muhataptan bir açıklama bekleme ya da mevcut bir bilgi eksikliğini tamamlama amacı güder. Bu sorular söz konusu olduğunda ilk akla gelen soru yapısı soru sözcüklü sorulardır. İşlev ve anlam özellikleri bakımından Türkiye Türkçesiyle aynı olan Özbekçe soru sözcüklü soruların istisnai bir durumu göze çarpar. Özbek gramerlerinde soru sözcüklerinin tamamı sözcük türü bakımından *zamir* olarak kabul edilir. Bu durumda soru sözcükleriyle kurulan soruların tümünde "soru zamiriyle kurulan sorular" ifadesi kullanıldığı görülmüştür. Ancak bilinen o ki; sözcük türleri arasında referans değeri bakımından geçişler mümkün olabilmektedir. Bu durum soru zamiri olan sözcüklerin sıfat ve zarf işlevli de olabileceğini gösterir. Yani Özbek gramerciliğinde sadece soru zamiri olarak kullanılan tüm soru sözcüklerinin işlevsel olarak sıfat ve zarf olabileceği gerçeği yaptığımız çalışmada esas alınmıştır. Bazı soru sözcükleri her kategoriye dâhil edilebilirken bazı sözcükler tek kategoride değerlendirilmiştir. Bunlardan *kim, qani, qayer, qayerga, qayerda, qayerdan, qayoqqa, qayoqda, nechta, qayga, qaydan* sözcükleri soru zamiri; *qay* sözcüğü soru sıfatı; *qachon, qachongacha, qalay, qandoq, nechun, nechuk, nega, nimaga, nima sababdan,*

nima uchun, nimadan, negu, netak, nesha sözcükleri de soru zarfı olarak kullanılırken, *nima* sözcüğünün hem soru sıfatı hem soru zamiri; *qaysi* sözcüğünün hem soru sıfatı hem soru zamiri; *necha* sözcüğünün hem soru sıfatı hem soru zamiri, *qanaqa* sözcüğünün hem soru sıfatı hem soru zarfı; *qancha* sözcüğünün hem soru sıfatı hem soru zarfı; *qanday* sözcüğünün hem soru sıfatı hem soru zarfı, *qayoqdan* sözcüğünün de hem soru zarfı hem de soru zamiri olduğu gözlemlenmiştir.

Özbekçe metinlerde soru sözcükleri **qa, ne* ve *kim* sözcükleriyle kurulmuştur. *Kim* sözcüğü dışında **qa* ve *ne* ile kurulan soru sözcükleri isim yapım ekleri veya durum ekleriyle çekimlenerek farklı anlamda kullanılan yeni soru sözcükleri meydana getirmişlerdir. Sözcüğün üzerine gelen *+ga yönelme, +da bulunma, +dan ayrılma durumu, +cha eşitlik* ve iyelik ekleri aynı kökten farklı soru sözcükleri oluşmasını sağlamış, *qayga, qayda, qaydan, qayerga, qayerda, qayerdan, qaysi, qachongacha, nimaga, nimadan, necha, nechta, nechtadan* yapılarının oluşumunda görev almıştır. Durum eki kalıplaşması ya da isim yapım ekleri dışında yeni soru sözcüğü üretebilmek için sözcük birleştirme yoluna da gidilmiştir. *Nima sababdan, nima uchun, nechün,* soruları bu yolla meydana gelmiştir.

Soru sözcükleriyle kurulan sorularda aynı tümcede birden çok bilinmeyenin aranması söz konusu olabilir. Böyle durumlarda birden fazla soru sözcüğünün kullanıldığı görülmüştür. Bu tip soru sözcüklü sorular zincirleme soru olarak isimlendirilmiş ve Özbekçede kullanım sıklığı olan bir soru şekli olduğu tespit edilmiştir.

Cevap bekleyen bir diğer soru yapısı da evet/hayır sorularıdır. Genel olarak soru ekiyle kurulan bu soru yapısının Özbekçede de aynı şekilde kurulduğu görülmüştür. İstisnai olarak Özbekçede bu soruların kuruluşunda kullanılan *mi* biçimbirimi, *yükleme* olarak tabir edilir. Türk yazı dilleri arasında fiil ve isim çekimlerinde soru ekinin yeri farklılık gösteren bir konudur. Bazı Türk dillerinde soru eki bildirme eklerinden önce gelirken, iyelik kökenli ek alan çekimlerde ise sonda yer alır. Türkiye Türkçesinde soru eki, üzerinde durulan ögeye göre tümcenin her yerinde bulunabilir. Ancak Özbekçede bu durum isim ya da fiil çekimi ayırmaksızın tek biçimde karşımıza çıkar. Soru eki tümcenin türü ne olursa olsun daima sondadır ve eklendiği sözcüğe bitişik yazılır. Sözcüğün fonetik durumu ekte bir değişiklik yaratmaz. Ek daima tek şekilli biçimde kullanılır.

Özbekçe soru kuruluşlarında önemli bir unsur olan bazı yardımcı biçimbirimler dikkat çeker. Bu biçimbirimler Özbekçede tıpkı evet/hayır sorusu yapan *mi* gibi

yükleme olarak isimlendirilir. Özbekçe yüklemeler tümceye kuvvetlendirme anlamı kattığı gibi tümceyi soru haline de getirir. Soru yapan yüklemler, *-chi, -a, -ya, -da, -ku, -mikin(-kin)* yüklemeleridir. Özbekçede bu yüklemeler soruda her ögeyle kullanılabilirken *-chi*, fiil olan yüklemin üzerine gelmez. *-chi* soruda bir şaşkınlık ifadesi yaratırken *–a, -ya, -da, -ku* ise hem şaşkınlık hem de tahmin anlamı yaratır. *mi* soru eki ile *ekan* ekeyleminden ekleşen *–kin* ilgecinin birleşmesinden oluşan *–mikin(-kin)* yüklemesi soruda şüphe ve inkar anlamları yaratır. Özbekçede soru yüklemesi kategorisinde değerlendirilen bir diğer yardımcı unsur *nahot(ki)* dir. Genellikte retorik sorularda karşımıza çıkan bu ifade sanatsal üsluptaki konuşmalarda kullanılır. Soruda vurgulu bir anlam elde etmek için kullanılan bir diğer yardımcı unsur ise *nima balo* olarak tespit edilmiştir. *Nima balo* tüm sorularda kullanılabilir. Soru yardımcıları olarak isimlendirdiğimiz yüklemeler yardımıyla kurulan bu soru yapıları bağlama göre değerlendirilerek cevap isteyen ve cevap istemeyen sorular olarak iki ayrı konu başlığı altında değerlendirilir.

Özbekçede ezgi ile yapılan soruların sıklığı azımsanmayacak ölçüdedir. Türkçede her tümcenin bir ezgisi vardır. Tümcenin sahip olduğu ezgi hem ifade edilmek istenen konular ve duygularla hem de tümcenin sözdizimsel yapısıyla yakından ilgilidir. Tonlamanın artması ya da düşmesi tümcenin sonlandırılıp sonlandırılmadığına işaret eder. Bildirme tümcelerinden farklı olarak soru ve ünlem tümcelerinde ezgi hep yükselen tondadır. Özbekçenin entonasyon yapısı Türkiye Türkçesine oranla daha güçlüdür. Öyle ki, bazı evet/hayır sorularında bile soru vurgusunun, soru ekinin üzerine eklenen sözcükte olması beklenirken, soru ekinin Özbekçede daima tümcenin sonunda yer alması sebebiyle sorulan öge ezgi yoluyla vurgulanmaktadır. Ezgi soruları da anlam ve bağlam göz önüne alınarak incelenmiş, cevap isteyen ve cevap istemeyen sorular olarak değerlendirilmiştir.

Sorunun hem anlam hem de yapı olarak incelenmesi beklediği bir cevap olup olmadığı konusunda açıklayıcı olmaktadır. Bu gözle bakarak incelediğimiz ve Özbekçede kullanımda olan bir soru yapısı olarak karşılaştığımız bir diğer soru, alternatif (seçenekli) sorudur. Bu sorularda bağlam, sorunun cevap bekleyip beklemediğini ortaya koyar. Evet/hayır sorusu gibi görünen ancak muhataptan evet ya da hayır cevabı değil sunulan iki seçenekten birini seçmeyi talep eden bu soru tipi çalışmamızda önemli bir yer teşkil etmiştir.

Gerek evet/hayır soruları gerekse soru sözcüklü sorular, bağlama göre bir söz ediminde bulunabilir. Bu zaman zaman bir emir, bir istek ya da bir rica olabileceği gibi

öfkelenme, kınama veya suçlama gibi durumların da ifade edilebileceği soru dışında bir bildirme tümcesi anlamı taşır. Bu durum esasen retorik soruların temelidir. Taşıdığı anlam ve değer bakımından gerçek sorularla herhangi bir ortak noktası bulunmayan retorik sorular, bilgi arayan sorular değildir. Anlatımı güçlendirmek ve etkisini artırmak amacıyla sıklıkla kullanılan retorik sorular, Özbekçede genellikle tasdik ve inkâr manaları içerirler. Eğer bir tasdikleme söz konusuysa yüklem olumsuz, bir inkâr söz konusuysa yüklem olumlu şekilde kullanılır. Özbek gramerlerinde *Sintaktik Figuralar* (Sözdizimsel Biçimler) başlığı altında değerlendirilen retorik sorular, ifade fonksiyonu olan sözdizimsel vasıtalar olarak tanımlandırılmıştır.

Cevap istemeyen sorular kategorisinde değerlendirdiğimiz ve çalışmamızda oluşturduğumuz bütüncenin önemli bir bölümünü teşkil eden gömülü sorular, Özbekçe soru yapıları içinde en sık karşılaştığımız soru yapısı olmuştur. Özbek gramerlerinde müstakil bir gömülü soru yapısından bahsedilmez. Ancak *Ergashgan Qoshma Gaplar* (Sıralı Birleşik Tümceler) başlığı altında değerlendirilen soru zamirleriyle kurulmuş sıralı birleşik tümceler, bu soru yapısını açıklar niteliktedir. Bazı gramerlerde ise yan tümce ile temel tümce arasında bağ kuran *nisbiy so'zlar* yani "ilgi sözcükleri" genellikle soru-cevap tarzında kullanılarak ilk tümcede soru anlamı taşıyan zamir ya da zarf ikinci tümcede ise cevap anlamı taşıyan söz biçiminde kullanılırlar. Bu durumda soru sözcüğüyle kurulan ancak birleşik bir tümcenin nesnesi olarak karşımıza çıkan bu soru tipinde artık tümce soru olmaktan çıkmıştır. Soruları cevaplarına göre incelediğimiz çalışmamızda gömülü soruların da retorik sorular gibi cevap istemediği ancak yapısal olarak retorik soruların cevap isteyen soru formuna daha yakın olduğu görülmüştür. Yani sorunun ezgisi ve soruyu belirten soru işareti retorik sorularda kullanılırken gömülü sorularda bu ayırıcıların olmadığı tespit edilmiştir. Retorik soruların tespiti bağlama göre yapılırken gömülü sorular anlam olarak açıkça soru olmadığını belli eder.

Türkiye Türkçesinde yer bulan ancak incelediğimiz metinlerde karşılaşmadığımız iki soru tipi mevcuttur. Bu sorulardan biri genellikle karşılıklı konuşmalarda yaşanan herhangi bir anlaşmazlık ya da iyi duyamama gibi durumlarda soruyu soruyla tekrar etme şeklinde ifade edebileceğimiz yansıma sorulardır. Üzerinde çalıştığımız metinlerde sadece 1 adet örnek bulabildiğimiz bu soru tipinin Özbekçede kullanım sıklığının diğer sorulara oranla daha az olduğunu düşünüyoruz. Metinlerde hiç rastlamadığımız diğer soru tipi ise pratik sorulardır. Bu sorular muhataba yöneltildikten sonra herhangi bir cevap yerine sorudan istenen hareketin gerçekleştirilmesini bekler. Bu soru türüne de metinlerimizde hiç rastlanmamıştır.

Oluşturduğumuz bütünce doğrultusunda tüm çalışma boyunca Özbekçede en çok kullanılan soru tipinin cevap bekleyen sorular olduğu ortaya çıkmıştır. Cevap bekleyen sorulardan ise evet/hayır sorularının ve soru sözcüklü soruların kullanım sıklığı diğer soru türlerine oranla daha fazladır. Soru sözcüklü sorular içinde yer alan, günümüz Özbekçesinde kullanımda olmasına rağmen üzerinde çalıştığımız eserlerde rastlamadığımız ya da çok nadir kullanılmasına rağmen 1 ya da 2 adet soru ile örneklendirebileceğimiz sorular da mevcuttur. Kullanım sıklığı cevap isteyen sorular kadar yoğun olmasa da azımsanmayacak sayıda elde ettiğimiz cevap istemeyen sorulardan ise en sık karşılaştığımız soru tipi ise retorik sorular olmuştur. Ezgi soruları, seçenekli sorular ve soru yardımcılarıyla kurulan soruların ise kullanım sıklığı dikkat çekecek değerdedir. Özbekçe sorulardan elde ettiğimiz sayısal verileri aşağıdaki gibi maddeleyebiliriz.

- Olumlu Fiil Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları; 197 adet.
- Cevap İsteyen Sorunun Yardımcıları; 168 adet.
- Soru Ekli Retorik Sorular; 136 adet.
- Olumlu İsim Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları; 131 adet.
- Nima Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 130 adet.
- Soru Zamiriyle Kurulan Retorik Sorular; 118 adet.
- Soru Zamiriyle Kurulan Gömülü Sorular; 115 adet.
- Soru Zarfıyla Kurulan Gömülü Sorular; 92 adet.
- Kim Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 92 adet.
- Nega Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 81 adet.
- Cevap İsteyen Ezgi Soruları; 79 adet.
- Olumsuz Fiil Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları; 74 adet.
- Cevap İsteyen Seçenekli Sorular; 71 adet
- Cevap İstemeyen Sorunun Yardımcıları; 71 adet.
- Soru Sıfatıyla Kurulan Gömülü Sorular; 68 adet.
- Soru Zarflarıyla Kurulan Retorik Sorular; 56 adet.
- Qayoqqa/Qayoqda/Qayoqdan Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular; 55 adet.
- Cevap İstemeyen Seçenekli Sorular; 48 adet.
- Zincirleme Sorular; 45 adet.
- Cevap İstemeyen Ezgi Soruları; 43 adet.

- Qayer/Qayerga/Qayerda Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular; 42 adet
- Olumsuz İsim Tümceleriyle Kurulan Evet/Hayır Soruları; 39 adet.
- Soru Sıfatıyla Kurulan Retorik Sorular; 37 adet.
- Qachon Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 32 adet.
- Nimaga Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 25 adet
- Qayerdan Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 22 adet.
- Nima Uchun Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 22 adet.
- Qanaqa Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular; 21 adet.
- Qalay Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 20 adet.
- Qani Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 20 adet.
- Qaysi Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular;15 adet.
- Necha Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular; 14 adet.
- Nima Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular; 14 adet.
- Qanday Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular; 10 adet.
- Qancha Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 9 adet.
- Nechun/Nevchun Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 8 adet.
- Qayoqdan Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 6 adet.
- Qaysi Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 5 adet.
- Qanaqa Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 4 adet.
- Necha Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 3 adet.
- Qayga/Qaydan Soru Zamirleriyle Kurulan Sorular; 3 adet.
- Qancha Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular; 3 adet.
- Qachongacha Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 3 adet.
- Qandoq Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 3 adet.
- Nechuk/Nechik Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 3 adet.
- Nechta Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 2 adet
- Nima sababdan Soru Zarfıyla Kurulan Sorular; 2 adet.
- Ne Soru Zamiriyle Kurulan Sorular; 2 adet.
- Qay Soru Sıfatıyla Kurulan Sorular; 1 adet.
- Yansıma Sorular; 1 adet.

Özbekçe soru yapılarını incelediğimiz bu çalışmamızın Özbekçenin Türkçe soru yapılarıyla hem sözdizimsel, hem yapısal hem de anlamsal açıdan aynı olduğu ortaya

çıkaracak karşılaştırmalı bir çalışmaya ve diğer Türk dilleri üzerine yapılabilecek olan bu türlü çalışmalara da kaynaklık edeceğini düşünüyoruz.

TARANAN ESERLERİN KAYNAKÇASI

A’zam, A. (2010). *O’zi Uylanmagan Sovchi*. Toshkent: Yangi Asr Avlodi.

A’zam, E. (2011). Farrosh Kampirning Tushi. *Yoshlik Junali, 10-son*. Toshkent.

Ahmad, S. (1966). *Ta’zim*. Toshkent: Toshkent Badiiy Nashriyoti.

Cho’lpon (2000). *Kecha va Kunduz*. Toshkent: Sharq Nashriyot Matbaa Konsernining Tahririyoti.

Davron, X. (2006). *Tarixiy Hikoyalar*. Toshkent: Sharq Nashriyoti.

Kenja, Q. (2011). *Palaxmon Toshlari*. Toshkent: Sharq Yulduzi.

Mahmudov, K. (1987). *Qiziqarli Pazandalik*. Toshkent: O’qituvchi.

Norqobil, Q. (2011). Quyoshni Sen Uyg’otasan. *Yoshlik Jurnali, 7-son*, Toshkent.

Qahhor, A. (1954). *Og’riq Tishlar*. Toshkent: O’qituvchi.

Qodirov, P. (1969). *Erk*. Toshkent: G’afur G’ulom Nomidogi Adebiyet Nashriyoti.

Qozonchi, A.L. (2007). *O’gay Ona* (Tarjimon: Yo’ldosh Eshbek). forum.ziyouz.com Erişim tarihi: 05.05. 2016.

Obidjon, A. (2010). *Kezargon Boychechak*. Toshkent: Sharq Yulduzi.

Oybek (1969). *Qutlug’ Qon.* Toshkent: G’afur G’ulom Nomidogi Adebiyet Nashriyoti.

Oyjamol (1969). *O’zbek Xalq Ertaklari.* Toshkent: G’afur G’ulom Nomidogi Adebiyet Nashriyoti.

Umarbekov, O. (1994). *Saylanma*. Toshkent: Sharq NMAK Bosh Muhaririyati.

KAYNAKÇA

Abduazizov, A. (2010). *O‘zbek Tili Fonologiyası ve morfologiyası*. Toshkent: Universitet.

Abdurrahmanov F.A., Shoabdurrahmanov Sh.Sh., Hociyev A.P. (1976). *Uzbek Tili Grammatikası (Sintaksis)*, Taşkent: Uzbekistan CCR “Fan” Nashriyatı.

Abdurrahmanov, G., Shukurov, Sh. (1973). *O’zbek Tilining Tarixiy Grammatikası Morfologiya va Sintaksis.* Toshkent: Oqituvchi.

Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya.

Adger, D., & Quer, J. (2001). The Syntax and Semantics of Unselected Embedded Questions. *Language*, 107-133.

Ağakay, M.A., (1952). Dilbilgisi Konuları: Soru Cümleleri Üzerine. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, 1*(2), 683-684.

Ahanov, K. (2008). *Dilbilimin Esasları* (M. Ceritoğlu, Akt.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aksan, D. (2016). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi.

Alkaya, E. (2007). *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar.* Elazığ: Manas.

Aloni, M., & Roelofsen, F. (2011). Interpreting Concealed Questions. *Linguistics and philosophy*, *34*(5), 443-478.

Altun, H.O., (2009). *Türkçede Soru*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Aslan, K. (2005). *Soru Nasıl Sorulur?* İstanbul: Anahtar.

Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak, Harvard Üniversitesi, 1955 William James Dersleri* (R. L. Aysever, Çev.). İstanbul: Metis.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Baskakov, N. A. (2006). *Türk Dillerinin Tarihi Tipolojik Ses Bilimi.* İstanbul: Multilingual.

Baytok, A. (2006). Kırgız Türkçesinde Evet/Hayır Soruları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* Cilt.3, Sayı.3, 78-99.

-------- (2013). Kırgız Türkçesinde Nk- Soruları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 10*(3), 180-213.

Bodrogligeti, J.E.A. (2003). *An Academic Reference Grammar of Modern Literary Uzbek Vol I-II.* Los Angeles: Lincom Europa.

Bromberger, S. (1996). Questions. *The Journal of Philosophy, Vol.63, No.20, American Philosophical Association Eastern Division Sixty-third Annual Meeting (Oct. 27, 1966),* 597-606, http: //www.jstor.org/stable/2024253. *(Son erişim tarihi: 04.06.2015).*

Caponigro, I., Sprouse, J. (2007). Rhetorical Questions As Questions. In E. Puig-Waldmüller (Ed.), *Proceedings of Sinn und Bedeutung 11* (121-133). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.

Caponigro, I., Heller, D. (2007). The Non-Concealed Nature of Free Relatives: Implications for Connectivity in Specificational Sentences. *Direct compositionality, ed. C. Barker and P. Jacobson,* 237-263.

Clairis, C. (2003). *İşlevsel Dilbilim*. (E. Chapelle, Çev.) (Haz. A. E. Kıran, E. Korkut, S. Ağıldere). İstanbul: Multilingual.

Clauson, S.G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford: Clarendon.

Çetin, E. (2008). *On üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinde Soru.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Demircan, Ö. (1996). *Türkçenin Sesdizimi*. İstanbul: Der.

Demirci, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular, Kavramlar, Teoriler*. Ankara: Anı.

Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi* (Ali Ulvi Elöve, Çev.) İstanbul: Kabalcı.

Eckmann, J. (2003). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (Haz. Osman Fikri Sertkaya) Ankara: Türk Dil Kurumu.

--------(2005). *Çağatayca El Kitabı*. Ankara: Akçağ.

Ediskun, H. (1996). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi.

Elyıldırım, S. (2007). "Speech-Act Theory: Austin and Searle/ Söz Eylem Kuramı: Austin ve Searle, *Civilacademy Journal of Social Sciences, Spring, Vol.5, No:1.*

Ercilasun, A.B. (2008). La Enklitiği ve Türkçede Bir "Pekiştirme Enklitiği" Teorisi. *Dil Araştırmaları Dergisi, 2,* 35-56.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill.

Ergin, M. (2007). *Türk Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Fidan, D. (2002). *Türkçede Ezgi Örüntüleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Frolov, I. (1997). *Felsefe Sözlüğü*. (A. Çalışırlar, Çev.). İstanbul: Cem.

Gabain, A.V. (1945). *Özbekische Grammatik*. Leipzig und Wien: Harrasowitz.

-------- (2003). *Eski Türkçenin Grameri.* (M. Akalın, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gencan, T.N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ginzburg, J., Sag, I. A. (2000). *Interrogative Investigations, The Form, Meaning, and Use of English Interrogatives*. Stanford-California: CSLI.

Göksel, A., Kerslake,C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London-New York: Routledge.

G'ulom, A., Qamol, F. (1941). Filologiya, 2.Kitob. *O'zbek Tilining İlmiy Grammatikası Uchun Materiallar*. Taşkent: O'zfan Neshriyati.

G'ulamov, A. G., Asqarova, M. A. (1965). *Hozirgi O'zbek Adabiy Tili Sintaksis*. Toshkent: Oqituvchi.

Gračanin-Yüksek, M. (2014). *Alternative Questions in Turkish*. Yayımlanmamış.

Groenendijk, J., Stokhof, M. (1994). Questions. *In Handbook of Logic and Linguistics*. (Van Benthem, Ter Meulen, Ed. by). Amsterdam: Elsevier Science.

Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Hatipoğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Heim, I. (1979). Concealed Questions. In *Semantics From Different Points of View* (51-60). Springer Berlin Heidelberg.

Hudson, A.R. (1975). A Meaning of Questions. *Language, 51*(1), 1-31, *Linguistic Society of America.* http: //www.jstor.org/stable/413148 (Son erişim tarihi: 04.06.2015).

Irisqulov, M. T. (2009). *Tilshunoslikka Kirish*. Toshkent: Yangi Asr Avlodi.

Johanson, L. (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (N. Demir, Çev). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kartunnen, L. (1977). Syntax and Semantics of Questions. *Linguistic and Philosphy, 1*, 3-44.

Karaağaç, G. (2013). *Dilbilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

-------- (2012). *Türkçenin Dilbilgisi*. Ankara: Akçağ.

-------- (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit.

Karpuz, H.Ö. (2000). Türkiye Türkçesi'ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1*(1),27-43.

Kaymaz, Z. (2007). Türkçede Soru Yapma Şekilleri ve Anlam Özellikleri. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000,* 1025-1048. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kıran, A. E. (2013). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin.

-------- (2014). Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol.9/6 Spring*, 719-729, Ankara/ Turkey.

Kiefer, F. (1980). Yes-No Questions as Wh- Questions. *In Speech Act Theory and Pragmatics.* 97-119, Springer Netherland.

Kononov, A.N. (1960). *Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish Descriptive Grammar*. London – New York: Routledge.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Koshik, I. (2005). *Beyond Rhetorical Questions: Assertive Questions in Everyday Interaction* (Vol. 16). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Kroeger, P.R. (2005). *Analyzing Grammar: An Introduction*. New York: Cambridge.

Kula, O.B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-I*. İstanbul: Kültür.

Lee-Goldman, R. (2006). "Rhetorical Questions and Scales*". International Conference on Construction Grammar, 4., Tokyo University*. http://socrates.berkeley.edu/^rleegold. (Erişim tarihi: 16.03.2016).

Lewis, G.L. (1967). *Turkish Grammar*. New York: Oxford University Press.

Lakoff, G., Johnson, M. (2015). *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil.* (G. Y. Demir, Çev.). İstanbul: İthaki.

Ma'rufov, Z.,M., (1981). *O'zbek Tilining Izohli Lugati*. 2c. Moskova: Russkiy Yazık Yayınları.

Mirzayev, M., Usmanov, S., Rasulov., İ. (2003). *O'zbek Tili*. Taşkent: TDPU.

Nurmonov, A., Mahmudov, N., Ahmedov, A., Solixo'jeyeva,S. (1992). *O'zbek Tilining Mazmuniy Sintaksisi.* Taşkent: O'zbekistan Respublikasi Fanlar Akademiyasi Fan Nashriyeti.

Noh, E. J. (1995). A Pragmatic Approach to Echo Questions. *UCLWPL, 7*, 107-140.

Oturakçı, N. (2012). *Türkiye Türkçesinde Soru Sözcükleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Özezen, M.Y. (2015). Türkçede Sayı Adlarının Gönderme İşlevleri: Sayı Zamirleri. *International Journal of Language Academy, 3*/2, 44-55.

Özgen, M. (2010). *Türkçe Soru Tümcelerinin Öğretimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Özmen, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan.

Özkan, M. & Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Partington, A., Duguid, A., Taylor, C. (2013). *Patterns and Meanings in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Palmer, F.R. (2001). *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*. Ankara: Kitâbiyât.

Rahmatullayev, Sh. (2000). *O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati*. Taşkent: Universitet.

-------- (2006). *Hozirgi Adabiy O'zbek Tili*. Toshkent: Universitet.

Rasulov, R., Usmanova, M., Mirazizov, A. (2003). *O'zbek Tili*. Taşkent: TPDU.

Räsänen, M. (1957). Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen. *Studia Orientalia edidit Societas Orientalis Fennica XXI*. Helsinki.

Reese, J. B. (2006). The Meaning and Use of Negative Polar Interrogatives. *Empirical Issues in Syntax and Semantics 6. (O. Bonami, P. C. Hofherr, Ed.),* 331-354.

Romero, M. Han, C.H. (2004). On Negative Yes/No Questions. *Linguistics and Philosophy, 27*(5), 609-658.

Selen, N. (1973). *Entonasyon Analizleri*. Anakara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.

Serindağ, E. (2013). Kalıplaşmış Retorik Soruların Anlamı Üzerine. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Jornal of Academic Social Science, 1, 270-275.*

Schaaik, V. G. (1996). *Studies in Turkish Grammar*. Wiesbaden: Harrasowits Verlag.

------- (2001). *The Bosphorus Papers Studies in Turkish Grammar 1996-1999*. İstanbul: Bogazici University Press.

Sjoberg, A.F. (1963). *Uzbek Structral Grammar*. Uralic-Altaic Series, Vol.18. Bloomigton: Indiana University.

Sharipova, O., Yo'ldoshev, I. (2006). *Tilshunoslik Asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikası Oliy ba O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi.

Shomaqsudov, A., Rasulov, İ., Qung'urov, R., (1983). *O'zbek Tili Stilistikası*. Toshkent: Oqituvchi.

Soames, S. (2015). *Anlambilim ve Anlambilimsel Yeterlilik, Semantik, Anlambilim Üzerine Temel Yazılar.* (M. Richard, Der.), (H. Kayıkçı, Çev.). Ankara: İtalik.

Soykan, Ö. N. (2006). *Felsefe ve Dil, Wittgenstein Üstüne Bir Araştırma*. İstanbul: MVT.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi Tümceler, Belirtme Öbekleri, Çözümleme*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik.

Tarcan, A. (2010). *Bazı Yaygın Dillerde Soru Cümleleri Üzerine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım*. Ankara: Araştırma.

Tekin, Ş. (1992). Eski Türkçe. *Türk Dünyası El Kitabı.* (s. 69-120) Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

Türk Dil Kurumu. 2005. *Türkçe sözlük.* Ankara.

Turniyozov, N., Rahimov, A. (2006). *O'zbek Tili Ma'ruzalar Matni, 1-qism.* Samarqand: Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti.

Tursunov, U., Muxtorov, A., Rahmatullayev, Sh. (1992). *Hozirgi O'zbek Adabiy Tili.* Toshkent: O'zbekiston.

Underhill, R. (1976). *Turkish Grammar*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The MIT Press.

Uzun, N.E. (1988). Türkçenin Öğretimi İçin Soru Tümcesi Türleri Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi. *Dil Dergisi, 131*, 15-31.

Üstünova, K. (2004). *Soru ve Cevap Cümlelerinin Çözümü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

-------- (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Karamı ve Sözdizimi İncelemeleri*. Bursa: Sentez.

Vardar, B. (1997). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual.

Yaman, E. (1995). Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinde –mI Soru Ekinin Kullanılışı. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi. II,* 526, 1113-1120, Ankara.

-------- (2000). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Sözdizimi Bakımından Karşılaştırılması.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Yaylagül, Ö. (2003). Türk Runik Harfli Metinlerde Soru. Kök Araştırmalar: Kök. *Sosya ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, V*(I), 33-48.

-------- (2015). *Göstergebilim ve Dilbilim*. Ankara: Hece.

Yılmaz, E. *Çuvaşçada Soru* (Stachowski Armağanında yayımlanmak üzere baskıda).

Yoo, E. J. (2000). Alternative Questions in the Syntax-Semantics Interface. In *Proceedings of the 14th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation.* 377-388.

Wiese, H. (2002). *Wh- Words are not interrogative pronouns: The derivation of interrogative interpretations for constituent questions*. Berlin: Humboldt University.

Woloszyk, A. (1973). Intonation of Interrogative Sentences in English and Polish. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics, (J. Fisiak, Ed.) 2,* 145-159, Poland.

Wurm, S. (1945). *Der Özbekische Dialekt von Andidschan: Phonetische und Morphologische Studien, Texte*. München: Rohrer.

-------- (1959) Das Özbekische. *Philologiae Turciae Fundamenta*. Wiesbaden: Tomus Primus, 489-524.

ÖZBEKÇEDE SORU BÜTÜNCESİ

(1) *Shaylanuvlar oxiriga yetdi-yu, qalam tebranishga tushib, ajabtovurdan-ajabtovur bu voqea, ko‘hna rivoyatda qanday bashorat qilingan bo‘lsa, xuddi o‘shanday tarzda boshlandi...* (KB/1)

(Hazırlıklar sona erdiğinde, kalem yazmak için harekete geçtiğinde bu hikâyeye eskiden nasıl başlandıysa tam olarak o şekilde başlandı.)

(2) *Boychechak biri yomg‘irlarnikidek pichirloq, biri epkinlarnikidek mayin, biri irmoqlarnikidek tortimli tovushlar qayoqdan kelayotganini bilolmay hayron edi.* (KB/1)

(Karedelen yağmurlar gibi fısıltılı, ipekler gibi yumuşak, ırmaklar gibi akıcı bu seslerin nereden geliyor olduğunu bilmeden hayrandı.)

(3) *Yo bo‘lmasa, tezroq kapalakka aylanib, chechakdan chechakka sakrab o‘ynoqlashni orzulayotgan urug‘chalar qarag‘ay po‘stlog‘i qatidagi g‘umaklarning ichida turib, yalinib-yolvorishyaptimikan?* (KB/1)

(Yoksa hızlı bir kelebek gibi çiçekten çiçeğe konmak isteyen tohumcukların ağaç kabuğundaki yalvarışları mıydı?)

(4) *Bu ovozlardan uyg‘onib ketmaganida, Boychechak hali ham tinchgina tush ko‘rib yotgan bo‘larmidi.* (KB/1)

(Bu seslerden uyanmış olsaydı, Kardelen hâlâ rahatça rüya görüyor olabilir miydi?.)

(5) *Namuncha tomog‘ing yirtilgudek uliysan, Oqbaris? – itning g‘ashini qo‘zitish uchunmi, uning otini buzib aytdi Mallamosh. – Bizga yana uyqi yo‘g‘akan-da, a?* (KB/1)

(“Niye böyle boğazın yırtılana dek uluyorsun Oqbaris?” Köpek daha çok sinirlensin diye adını bozarak söyledi Mallamaş. “Bize yine uyku yok anlaşılan, öyle mi?”)

(6) *Hey, qanaqa hayvonsan o‘zi? Qachon qarama, sal narsadan bahona topib, injiqlik qilganing qilgan.* (KB/2)

(Hey, nasıl hayvansın sen? Ne zaman baksam bir şeylerden bahane bulup densizlik ediyorsun.)

(7) *Kunduzlariyam o‘n marta uxlab, o‘n marta uyg‘onganing yetmayaptimi? – deb jahllandi Oqbars.* (KB/2)

(Gündüzleri on kere uyuyup, on kere uyanmak yetmiyor mu, diye sinirlendi Akbars.)

(8) *Qanaqa qutlug‘ kechani aytyapsan, mulla Oqbaris? Birov tekinga yemish tarqatmoqchimi deyman? Bundan bexabar qolganimni qara-ya.* (KB/2)

(Hangi mübarek geceden bahsediyorsun, molla Akbaris? Hani birilerinin bedava yemiş dağıttığı geceyi mi diyorsun? Bak bunlardan haberim yok.)

(9) *Navro‘z bayrami nimaligini bilasanmi o‘zing? – deb o‘qraydi Oqbars.* (KB/2)

(Nevruz bayramının ne olduğunu biliyor musun, diyerek sertçe baktı Akbars.)

(10) *Shunaqa rohatdan kechib, qayoqdagi Boychechak-moychechaklarni gapirib o'tiribsan-a. O'l-e!* (KB/2)

(Böyle bir rahatlığı bırakıp neredeki Kardeleni mardeleni söylüyorsun!)

(11) *Pichadan keyin o'ziga kelib: "Ana u! Qara, qara, ko'ryapsanmi? Bu o'sha – kezargon Boychechak!" – deya irg'ishlab yubordi.* (KB/2)

(Biraz sonra kendine gelip: "İşte o, bak bak görüyor musun? Bu o, gezen Kardelen" diye atılıverdi.)

(12) *O'simlikshunos olim bo'lmasam ham bilaman, chechak degan yer yutkur bir joyda o'sguvchi edi. Bu daydi nimaga shataloq otib yuribdi?* (KB/2)

(Botanikçi olmasam da bilirim, çiçek dediğin bir yerde yetişir. Bu derbeder niye dörtnala dolaşıp duruyor?)

(13) *Boya aytuvdim-ku, darrov esingdan chiqdimi? Navro'zoyni qidirib ketyapti u.* (KB/2)

(Daha önce de söylemiştim, hemen çıktı mı aklından? Nevruzu takip ediyor o.)

(14) *Tebranishi tiyilmasidan: "Bu senmisan? Kezargon Boychechaksan, a?" – deb so'radi.*

-Ha, Boychechakman! (KB/2)

(Ayrılmasına fırsat vermeden "Bu sen misin? Gezen Kardelensin öyle mi?" diye sordu.

-Evet, Kardelenim.)

(15) *– Adashmasam, Navro'zoyni izlab ketyapsan. To'g'rimi?*

- To'g'ri. (KB/3)

(– Yanılmıyorsam Nevruz'u izliyorsun. Doğru mu?

- Doğru.)

(16) *Oldilarida qartaygan Qishning toshbag'ir lashkarboshisi Ayozzoda turganini anglab yetgan Oqbars, qancha dovyurak bo'lmasin, bir lahza esankirab qoldi.(*KB/3)

(Önlerinde yaşlanan kışın taş kalpli komutanı Ayazzade'nin durduğunu anlayan Akbars, ne kadar mangal yürekli olursa olsun, bir an feleğini şaşırdı.)

(17) *Bayramga tikkan kiyimlaringni qachon kiyasan, qizim?* (KB/3)

(Bayram için dikilen elbiselerini ne zaman giyeceksin kızım?)

(18) *Navro'zoy ingichka qoshlarini chimirib, bobosiga savol nazari bilan boqdi:*

-Boychechak? Kim u? (KB/3)

(Nevruz ince kaşlarını çatıp, sorgulayıcı bir ifadeyle dedesine baktı:

-Kardelen mi? Kim o?)

(19) *Voy, qanaqasiga qallig'im bo'larkan? – taajjublandi Navro'zoy. – Uni umrimda ko'rmaganmanku, bobo.* (KB/3)

(Vay, nasıl nişanlım oluyormuş, diye şaşırdı Nevruz. Onu ömrümde görmedim ki dede.)

(20) *Yoqtirib qolishimni qayoqdan bilasiz?*. (KB/3)

(Beğeneceğimi nereden biliyorsunuz?)

(21) *Ie, Oytug‘di opamning nevarasi nega begona bo‘larkan?* (KB/4)
(I-e, Aydoğdu ablamın torunu niye yabancı oluyormuş?)

(22) *Xonasiga qaytib borayotganida ham, borib, yana toshoynakning oldiga o‘tirganida ham Navro‘zoyning xayolida bir savol takrorlanaverdi: “Qanaqa ekan o‘sha Boychechak?”* (KB/4)
(Odasına dönüp yine taş aynanın önüne oturduğunda zihninde bazı sorular tekrarlanıyordu; “Kardelen nasıl biri?”)

(23) *Uchi to‘ziq dumini tagiga yig‘ib olgach: “Ha, jinqarchaxon, taxtga o‘tirgilari kepqoldimi?” – deb guvrandi.* (KB/4)
(Ucu dağılmış kuyruğunu altına toplayıp : “Tahta oturmak isteyen o aceleci burada mı?” diye homurdandı.)

(24) *Kallasi joyida bo‘lsa, tayyor taxtdan voz kecharmidi?* (KB/4)
(Aklı yerinde olsa hazır ki tahtından vazgeçer mi hiç?)

(25) *Azaldan belgilab qo‘yilgan muddat bitganidan keyin, fasllar saroyida o‘z-o‘zidan o‘zgarishlar bo‘lib turishi barchaga ayon-ku. Shunday ekan, bu o‘jarligingizdan qanday naf bor? Bo’lmasadan kolmaydigan işga qarshi chora topish mumkinmi?* (KB/4)
(Bir süreden sonra mevsimler sarayındaki değişikliklerin kendiliğinden olacağını herkes bilir. Bu inatçılığınızın ne faydası var? Ortada olmayan bir şey için önlem almak mümkün mü?)

(26) *Kuntug‘di ota: “Buyoqda nima qilib yuribsan, muzbashara?” – deya hadiklanib so‘ragan edi.*(KB/5)
(Gündoğdu ata: “Buralarda ne yapıyorsun, buz kafalı?” diye endişeyle sordu.)

(27) *Boshqa kimgayam tegardim? – deb gapni ilib ketdi Ayozzoda.* (KB/5)
(Başka kime dokunabilirim, diye sözünü kesti Ayazzade.)

(28) *Boychechak kelolmasa-chi? Navro‘zoyni karaxt qilishni uddalagan ekanmiz, o‘sha kezargonni muzlatib tashlashgayam kuchimiz yetar?* (KB/5)
(Ya Kardelen gelmezse? Nevruzu uyuşturarak baş ettiğimiz gibi o gezeğeni de kaskatı taşa çevirmeye gücümüz yetmez mi sanıyorsun?)

(29) *Marazlarning marazi kim?* (KB/5)
(Müsibetlerin müsibeti kim?)

(30) *Bir bilib qo‘yaylik, nechchi daraja sovuqqa chidaydilar.* (KB/5)
(Bir görelim bakalım, ne derece soğuğa dayanacaklar.)

(31) *Yana qancha chidarkinman deb turganida, baxtiga Oytug‘di ona kelib qoldi.* (KB/5)
(Nasıl kurtulacağını düşünürken, şansından Aydoğdu ana geldi.)

(32) *Yomonning kuchi yapaloqqa yetibdi deganlari to‘g‘ri ekan. Itimda nima o‘ching bor edi?* (KB/6)

(Kötünün gücü güçsüze yetermiş dedikleri doğruymuş. Köpeğimle ne alıp veremediğin var?)

(33) *Qiziqsiz-a, Oytug‘di ona, – deb qalbaki royishlandi Ayozzoda. – Men kimman-u, it kim, unda qanaqa qasdim bo‘lishi mumkin?* (KB/6)

(Tuhafsın Aydoğdu ana, diyerek yalandan yaranmaya çalıştı Ayazzade. Ben kimim, köpek kim, ona nasıl bir kastım olabilir ki?)

(34) *Bo‘lmasa, nimaga qiynayotuvding?* (KB/6)

(Öyleyse, ne diye acı çektiriyorsun?)

(35) *Qiynab o‘libmanmi, nechchi daraja sovuqqa chidashimni bilib beringlar deb, it o‘zi iltimos qipqoldi. Yo‘q deyishga betim chidamadi.* (KB/6)

(Acı çekip de ölecek miyim sanki, ne derece soğuğa dayanacağımı göreceğim, diye kendisi rica etti. Yok demeye de utandım.)

(36) *Ayozzoda Oytug‘di onaga hanuz dimog‘dorlik bilan boqib turarkan, bemahalda qayoqqa ketayotganini surishtirdi.* (KB/6)

(Ayazzade, Aydoğdu anaya hâlâ kibirle bakarken aniden ne tarafa gideceğini sordu.)

(37) *Ie, Boychechakning kezargoniyam bo‘larkan-da? – yolg‘on gapirayotib zarracha qizarib qo‘ymadi Ayozzoda.* (KB/6)

(Aa, kardelenin gezeni de mi olurmuş? - derken yalan söylediği halde kızarmadı bile Ayazzade.)

(38) *Bo‘ynimga olaman, dunyodagi marazlarning maraziman. Shunaqa tug‘ilgan bo‘lsam, nima qilay?* (KB/6)

(Kabul ediyorum, dünyadaki musibetlerin en kötüsüyüm. Böyle doğmuşum, ne yapayım?)

(39) *Nevaramning nima ziyoni teguvdi senga, yashshamagur?* (KB/6)

(Torunumun sana ne zararı vardı, aptal?)

(40) *Nima bo‘lgandayam, oldindan ogohlantirib qo‘yay, – deb devlandi Ayozzoda.* (KB/7)

(Ne olacağı konusunda önceden uyarıyorum, diye celallendi Ayazzade.)

(41) *Qayoqqa emaklayotuvding, chalayo‘lbars? – deb so‘radi Ayozzoda.* (KB/7)

(Nereye kaçıyordun kaplan müsveddesi? diye sordu Ayazzade.)

(42) *Oytug‘di onaning qo‘lini yalab kun ko‘raman degin?* (KB/7)

(Aydoğdu ananın elini yalayıp gün görürüm diye mi buradasın?)

(43) *Buniyam to‘g‘ri topdingiz, janob Ayozzoda, – ming‘irladi Mallamosh. – Kallangizda o‘n besh qop miya bormi deyman?* (KB/7)

(Bunu da doğru dediniz Ayazzade hazretleri, diye iç çekti Mallamaş. Kafanızda on beş çuval akıl mı var diyorum?)

(44) *Vag‘-g‘, vag‘-g‘! Voydod! – borliqni boshiga ko‘tarib ayyuhannos soldi Mallamosh. – Janob Ayozzoda, shafqat qiling! Bir g‘aribga nimaga rahmingiz kelmayapti?* (KB/7)

(Ah vah diyerek bütün milleti başına topladı Mallamaş. Ayazzade hazretleri acıyın bana! Benim gibi bir garibe niye merhamet etmiyorsunuz?)

(45) *Mallamosh: "Jon achchig'ida aytganlarimning qaysi biri esda qolardi", deya dildirab yig'lamsiragan edi.* (KB/7)

(Mallamaş: " Canımın acısıyla söylediklerimin hangi biri kalır ki aklımda" diye titreyerek ağlar gibiydi.)

(46) *Ayozzoda chetga boqib: "Ho', g'ildirakko'z! Qayoqdasan?" – deb qichqirgan edi, bir Ukki kelib, yonidagi butaga qo'ndi.* (KB/7)

(Ayazzade birden yan tarafa bakıp: " Hey yuvarlak göz! Neredesin?" diye heyecanlandı, bir baykuş uçarak gelip yanındaki bir dala kondu.)

(47) *Bunaqa sovuq gaplarning nima keragi bor? – zardalandi Mallamosh.* (KB/8)

(Böyle soğuk lafların ne gereği var? - diye huysuzlandı Mallamaş.)

(48) *Mallamoshning yuragi potirlab, mukofotning qanaqa ekanligini surishtirdi.* (KB/8)

(Mallamaş'ın yüreği hoplayarak, mükâfatın nasıl birşey olduğunu sordu.)

(49) *Yuzlab yillardan buyon Kuntug'di ukam bilan vaqtida uchrashib yurgan bo'lsam-u, bu safar kechikar ekanmanmi?* (KB/8)

(Yüzyıllardır Gündoğdu ağabeyimle vaktinde buluşuyorum, bu sefer gecikmiş miyim?)

(50) *Buvisi taskin berishga nechog'li tirishmasin, Boychechakning xunobi oshib borverdi.* (KB/8)

(Ninesi ne kadar teskin etse de Kardelen tahammül edemiyordu.)

(51) *Oytug'di onaga yaqinlashib, ko'zi bejolangan siyoqda: "Bu uloqchilar qayoqqa yo'l olishdi, yo Oqbarisning ammasi yana tug'ibdimi?" – deb savolga tutdi.* (KB/8)

(Aydoğdu ananın yanına gelerek sinsice: "Bu ahmaklar nereye gittiler, yoksa Akbars'ın teyzesi yine mi doğurdu?" diye sordu.)

(52) *Boychechak tushmagur meniyam, Oqbarsniyam xit qilvordi, – dedi Oytug'di ona. – Tezroq yetib bormasa, go'yo Navro'zoy behushligicha qolib ketarmish. Shunaqayam shoshqaloq bo'ladimi!* (KB/8)

(Adı batası Kardelen beni de Akbars'ı da perişan etti, dedi Aydoğdu ana. Eğer çabucak varmazlarsa Nevruz yok olup gidecekmiş. Bu iş böyle aceleye getirilir mi!)

(53) *Nimasini aytasiz, hozirgi yoshlarning achchig'i burnining uchida turadi, biri biridan qaysar. Odob qani? Axloq qayoqqa ketdi?* (KB/9)

(Nesini söylüyorsunuz, şimdiki gençler çok dik başlı, biri diğerinden inatçı. Hani edep? Ahlak nerede?)

(54) *Ketishganiga qancha bo'ldi? – sovuq purkab so'radi Ayozzoda.* (KB/9)

(Gideli ne kadar oldu?- diye soğukluk saçarak sordu Ayazzade.)

(55) *Bu gapdan jizzakiligi qo‘zigan Ayozzoda: “Bitta sichqonni qanchada yeb bo‘lasan, meshqorin?” deb o‘shqirgan edi, Mallamosh: “Sichqon tutib bersangiz, buni aniq bilib olardingiz”, deya tamshandi.* (KB/9)

(Bu sözlere tahammül edemeyen Ayazzade: “ Bir tane fareyi ne kadar sürede yiyorsun yağ tulumu, diye azarladı, Mallamaş: “Sıçan tutuverseydiniz bunu zaten bilirdiniz” diye mırıldandı.)

(56) *Unda, yo‘q narsaning uch baravari taxminan qanaqaroq bo‘lsaykin?* (KB/9)

(Peki, olmayan bir şeyin üç katı tahminen ne kadar olur?)

(57) *Demak, bu – yo uch tog‘ora pishloq, yo uch dona ushoq. Shunaqa desa, to‘g‘ri bo‘ladimi?* (KB/9)

(Öyleyse bu, ya üç kova peynir, ya da üç tane ekmek. Böyle desek doğru olur mu?)

(58) *Rivoyatda qanday bitilgan bo‘lsa, so‘zsiz xuddi o‘shanday bo‘ladi.* (KB/10)

(Rivayette nasıl yazıldıysa aynen öyle oldu.)

(59) *Aytilmalarning xatodan xoliligi necha zamonlardan buyon turmushda isbotini topib kelyapti.* (KB/10)

(Ne zamandır söylenenlerin asılsız olduğu gerçek hayatta ispatlandı.)

(60) *Kuntug‘di ota karaxtlangan Navro‘zoyga yo‘l-yo‘lakay shu yanglig‘ hikmatlarni so‘zlab kelar, zora eshitayotgan bo‘lsa deb umid qilardi. Axir, yetaklasa, imillab bo‘lsa-da odimlayapti-ku. Shunday ekan, nega endi elas-elas eshitmasin? Shunday ekan, nega endi elas-elas eshitmasin?* (KB/10)

(Gündoğdu Ata, donmuş olan Nevruz’a böyle hikmetler anlatıyor, belki duyar diye ümit ediyordu. Sonra yavaş yavaş da olsa adımlıyordu. Neden şimdi belli belirsiz de olsa duymasın ki?)

(61) *Agar eshitayotgan bo‘lsa, Boychechak to‘g‘risidagi so‘zlarni tinglaganda, ichi yashnab-yashnab ketayotgandir?* (KB/10)

(Eğer duyuyorsa, Kardelen hakkındaki sözleri duyduğunda içi kıpır kıpır olmuş mudur?)

(62) *Bu qanaqasi bo‘ldi, bu? Yerning tagidayam tinch qo‘yishmaydi-ya!* (KB/10)

(Bu neyin nesi böyle? Yerin altında bile huzur yok ya!)

(63) *Uyimning tomida gupir-gupir qilayotgan kim o‘zi? – quruq do‘qni davom ettirdi Ko‘rkalamush. Bizga o‘xshaganlarga kun bormi?* (KB/10)

(Kim o evimin tepesinde güpür güpür gezen, diye göz dağı veren köstebek devam etti; “Bizim gibilere hiç rahat yok mu?”)

(64) *Hassasini oldin Navro‘zoyning, so‘ng Kuntug‘di otaning oyoqlariga urib ko‘rib: “Kuntug‘di ota bitta bo‘lsa kerak deb yurardim, ikkita ekansizlar-da, a?” – deya sayroqilandi.* (KB/11)

(Bastonuyla önce Nevruz'un, sonra da Gündoğdu ata'nın ayaklarına dokundu:"Gündoğdu ata yalnız olsa gerek diyordum, galiba iki kişisiniz, öyle mi?" diye muzipçe sordu.)

(65) *Unaqa bo'lsa, qayoqqa shoshilayotganlarini bilib qolaylik.* (KB/11)
(Öyle olsun, nereye gitmek için acele ettiğinizi bilelim.)

(66) *Kuntug'di ota qayoqqa ketishayotganini aytgach, Ko'rkalamush Navro'zoyning nega jim turgani bilan qiziqib: "Suvarakdan tortib Tipratikongacha bizga birinchi bo'lib salom berardi, nevarangiz haliyam indamayotganiga hayron bo'pqoldim-da. Yo og'zida qand bormi?* (KB/11)
(Gündoğdu ata, ne tarafa gittiklerini anlatırken, köstebek Nevruz'un niye böyle sessiz durduğunu merak ederek: " Hamamböceğinden kirpiye kadar herkes ilk olarak selam verir, torununuzun konuşmamasına şaşırdım. Yoksa ağzında şeker mi var?)

(67) *– Oldingizda qirchin turibdi, taqsir, – dedi Kuntug'di ota.*
-Ie, shunaqami? – aslo xijolat tortmasdan yonroqqa burildi Ko'rkalamush. (KB/11)
(- Önünüzde çalılık var muhterem, dedi Gündoğdu ata.
-Ha, bu mu? – asla istifini bozmadan yan tarafa geçti köstebek.)

(68) *Ko'zi ochiqlarning gapiga qaraganda, odamlar uchun ertaga sumalak bazmi boshlanarkan-da, a?* (KB/11)
(Gözü görenlerin sözüne bakarsan sabaha sumalak şöleni başlıyor, değil mi?)

(69) *Sizniki to'g'rimi, ularniki to'g'rimi bilmadimu, ammo-lekin bu gaplaringizni odamlarga chikitib qo'yaman", deb tegishqoqlik qildi.* (KB/12)
(Sizinki mi doğru, onlarınki mi doğru bilemedim ama bu sözlerinizi insanlara iletirim", diye nüktedan bir ifadeyle cevap verdi.)

(70) *Eshakda nega dum bor?* (KB/13)
(Eşekte niye kuyruk var?)

(71) *Qayoqqa ketyapmiz, dadajon?* (KB/13)
(Nereye gidiyoruz babacığım?)

(72) *Navro'zoy deganingiz qanaqa o'zi?* (KB/13)
(Nevruz dediğiniz nasıl biri?)

(73) *Navro'zoy kelsa, uyam sizni minadimi?* (KB/13)
(Nevruz gelse o da biner miydi size?)

(74) *Shu odamzot degani qanaqa mavjudot bo'lsaykin? O'zlarida ham oyoq bor, o'shanda yuraversa, o'lib qolishadimi?* (KB/13)
(İnsanoğlu dediğin nasıl tuhaf bir varlık? Ayakları var, yürüseler ölürler mi sanki?)

(75) *Katta bo'lsam, odamlar meniyam minisharmikin? – otasiga bo'yin qisib boqdi Xo'tik.* (KB/13)
(Büyük olsaydım bana da binerler miydi diye boynunu bükerek sordu sıpa babasına.)

(76) *Mindirmasam-chi? Qassobga berib yuborishadimi?* (KB/13)
(Ya bindirmezsem? Kasaba mı götürürler?)

(77) *Eshakning ko‘zi o‘g‘linikichalik o‘tkir emasdi. Nimqorong‘ida zo‘riqib boqib: “Ho‘, Bo‘bik, sendan bir narsani so‘rasam maylimi?” – degan edi, it to‘xtab: “Bo‘bikmas, Oqbarsman. Nima gaping boridi?” – dedi.* (KB/13)
(Eşeğin gözleri oğlununki kadar keskin değildi. Karanlıkta zar zor bakarak: “Hey, Bobi, sana bir şey sorsam, olur mu dediği sırada, köpek durakladı ve dönüp: “Bobi değilim, Akbars’ım ben. Ne soracaksın?” dedi.)

(78) *Xato o‘ylayotgan bo‘lsam, kechirasan, – madaniyroq so‘zlashga harakat qildi Eshak. – Ustingda ilashib kelayotgan giyoh, mabodo, kezargon Boychechak emasmi?* (KB/13)
(Hata ettim, kusura bakma, diye medeni bir şekilde yaklaştı Eşek. Üzerine yapışmış duran galiba gezen Kardelen, değil mi?)

(79) *Oqbars hayron bo‘lib: “Vo, buni qayoqdan bilding?” – deb so‘ragan edi.* (KB/13)
(Akbars şaşkınlıkla : “Vay, nerden bildiniz?” diye sordu.)

(80) *Oldiroqda tim qora bulut uchib borar, unga tirmashib olgan qandaydir maxluqning orqa oyoqlari to‘xtovsiz tipirchilab turardi. Bo‘rsiqmikan? Balki Sug‘urdir.* (KB/14)
(Önlerinde de simsiyah bir bulut uçuyor, orada bir mahluk ona arka ayaklarıyla tutunmaya çalışıyordu. Marsık mıydı acaba? Belki de sugurdur.)

(81) *Tur! – uni g‘azabladi Ayozzoda. – He, so‘ljaymay o‘l. Nima, seni dam oldirishga opkeldimmi? Tur-e!* (KB/14)
(Kalk, diye öfkelendi Ayazzade. Sakin ol. Ne yani, seni buraya dinlenesin diye mi getirdim? Kalk bakalım!)

(82) *“Ana, o‘sha botqog‘ing. Xo‘sh, buyog‘iga nima qilmoqchisan?” – deya sovol bergan edi.* (KB/14)
(“İşte bu bataklığın. Ne yapacaksın şimdi burada?” diye sordu.)

(83) *Mushuk dushmanlarni qanday cho‘ktirayotganini miriqib tomosha qilmoqchi edi, chamasi.* (KB/14)
(Kedi, düşmanlarının nasıl diz çöktüğünü memnuniyetle izleyeceğini düşünüyordu.)

(84) *Agar hozir mushukning o‘rnida odam bolasi bo‘lganida, havo nechog‘li ochiq, tun qanchalar tiniqligidan qat’i nazar, sharpalarni g‘ira-shira payqashdan nariga o‘tolmas edi.* (KB/14)
(Eğer şimdi kedinin yerinde bir insan evladı olsaydı, havanın ne derece açık ve gecenin ne kadar temiz olduğunu dikkate almaz, gölgelerin karanlık yüzünden olduğunu düşünüp uzağa gidemezdi.)

(85) *Ke-e, Oqbars, kezargon Boychechakni men ham ozgina mindirib yuray. Bo‘ptimi-i?* (KB/14)
(Akbars, gezen Kardeleni ben de taşımak istiyorum. Olur mu?)

(86) *Boychechakdan "o'rnashib oldingmi", deb so'rab qo'ygach, Xo'tik asta o'rnidan turdi, ko'zlarida surur uchquni yallig'lanib, oldinga qo'zg'aldi.* (KB/14)

(Kardelen'e "yerleştin mi" diye sorarken, yavaşça ayağa kalktı Sıpa ve gözünde bir kıvılcım parlayarak öne doğru hareketlendi.)

(87) *Mallamosh endi esingga tushdimi? Bir og'iz shipshitib meniyam birga olib kelsang, burgang ko'payib ketarmidi? Orqangdan qidirib uyoqqa chopaman, buyoqqa chopaman, jonimda jon qolmadiku.* (KB/14)

(Mallamaş şimdi mi geldi aklına? Ağız ağza vermiş konuşuyorsunuz, beni de alsaydınız ne olurdu sanki? Arkanızdan bakarak bir o tarafa bir bu tarafa koşmaktan, canımda can kalmadı ya.)

(88) *Shunga shunchami? – o'zini oqlagan bo'ldi Oqbars. – Biz shoshib yo'lga chiqdik, sen uyda yo'q eding.* (KB/15)

(Şimdi böyle mi oldu, diye kendini akladı Akbars. Biz aceleyle çıktık yola, sen evde yoktun.)

(89) *Pastga yurib, ularga yaqinlashib borarkan, Mallamoshning bu yerda qanday paydo bo'lganidan ham, kezargon Boychechak bu gal Xo'tikni minib olganidan ham birdek taajjublandi.* (KB/15)

(İleri doğru yürüyüp, yaklaştığında hem Mallamaş'ın buraya nasıl geldiğini hem de gezen Kardelen'in bu sıpanın sırtında ne işi olduğunu anlamadı.)

(90) *Yo'lga chiqqanimda, sen uyda qoluvding, – dedi Oytug'di ona, mushukka hadikli boqib. –Buyoqqa qanday kepqolding? Yon-verimdan o'tsang, payqagan bo'lardim.* (KB/15)

(Yola çıktığımda sen evde kalmıştın, diyerek şüpheyle kediye baktı Aydoğdu ana. Bu tarafa nasıl geldin? Yanımdan geçmiş olsaydın fark ederdim.)

(91) *Botqoqda so'qmoq nima qiladi? – deb qizishdi Eshak.* (KB/15)

(Bataklıkta kestirme yol ne arar, diye sinirlendi eşek.)

(92) *Mallamosh Oqbarsning yonida tosrayib odimlar ekan: "Qorin qalay, oshna?" – deb so'radi. "O'rtachadan mundog'roq", degan javobni eshitib, og'zini bir chapillatib olib, vijirlashga tushdi:* (KB/16)

(Mallamosh Oqbarsın yanında adımlarken: "Karnın ne durumda" diye sordu. İyi sayılır orta halli" cevabını duyunca ağzını şapırdatarak anlatmaya başladı.)

(93) *Oxiri, sheriklaridan orqaroqda qolib, o'zini panaga urish uchun chetga burilayotganida, sezgir Oqbars o'grilib boqib: Ha, tinchlikmi? – deb so'radi.* (KB/16)

(Sonra diğerlerinden geride kalıp bir kenara kıvrıldığında, uyanık Akbars dönüp "İyi misin?" diye sordu.)

(94) *Oqbars esa: "Qanaqa bulut?" – deb, qulog'ini ding qildi.*

-Ertakdagi ajdarhoga o'xshagan bulut, – dedi Xo'tik, vahimaliroq ohangga o'tib. (KB/16)

(Oqbars ise “Hangi bulut?” diye birden kulak kesildi.– Masaldaki ejderhaya benzeyen bulut, dedi sıpa, heyecanla.)

(95) *Ajdarhoga o‘xshagan bulut Ayozzoda-ku, – hushyor tortdi Oqbars. – Gaping rostmi? Adashmayapsanmi?* (KB/16)

(Ejderhaya benzeyen bulut Ayozzade’dir diye kuşkulandı Akbars. Söylediğin doğru mu? Yanılmıyorsun değil mi?)

(96) *Chuqurni nima qilasiz? – yelka qisib so‘radi Mallamosh.* (KB/16)

(Çukuru ne yapacaksınız? diye sordu rüzgâra Mallamaş.)

(97) *Gapirishga ulgurolmay qolsam-chi? – ko‘zlari ola-kula bo‘lib savol berdi Mallamosh. – Chiyabo‘rilar meni ko‘riboq, turgan joyimda taqsimlab olishsa-chi?* (KB/17)

(Ya söylemeye fırsatım olmazsa, diye gözlerini ayırarak sordu Mallamaş. Ya çakallar beni görür görmez parçalara ayırırlarsa?)

(98) *Uyog‘iga men aralasholmayman, – qo‘rslanib javob qildi Ayozzoda. – Peshanangdagi yoziqda nima bo‘lsa, shuni ko‘rasan.* (KB/17)

(O tarafına ben karışmam, diye terslendi Ayazzade. Alın yazında ne varsa onu görürsün.)

(99) *Oqbars uvillasa uvillab o‘lmasmidi o‘shanda. Issiq joydan chiqib borib, uni tergash shartmidi?* (KB/17)

(Akbars ile anlaşarak yaşasan olmaz mıydı? Sıcacık evini terk etmen şart mıydı?)

(100) *Ie, nega uxlamas ekan? Oytug‘di onaning ilma-teshik sandig‘iga kim ham tegardi?* (KB/17)

(Niye uyumamış? Aydoğdu Ana’nın delik deşik sandığına kim dokunur?)

(101) *Novcha Qo‘chqor o‘tib borayotganlarga qiziquvchanlik bilan boqib, qayoqqa ketishayotganini so‘radi.* (KB/17)

(Heybetli olan koç oradan geçenlere merakla bakıp, nereye gittiklerini sordu.)

(102) *Yaqin qoldik degandingiz-ku, buvi, – oldinga betoqat tikilib, yana injiqlandi Boychechak. –Qizil chegaraga qachon yetamiz? Uyoqdagilar kechikmasmikin, ishqilib? Ularni ko‘rmay qolsak-chi?* (KB/17)

(Az kaldı diyordun nine, dedi Kardelen sabırsızca ninesinin önünde dikilerek. “Kızıl sınıra ne zaman varacağız? Oradakiler de gecikir mi acaba? Ya onları göremezsek?”)

(103) *Tashvishlanma, kezargon Boychechak. Kuntug‘di otaning sharpasini birinchi bo‘lib men sezaman. Qayoqdan kelayotganini hali ko‘rmasimdanoq bilaman.* (KB/17)

(Endişelenme Kardelen, Gündoğdu ata’nın gölgesini ilk ben fark ederim. Nereden geldiğini görmeden de bilirim.)

(104) *Ana endi, shu kayfiyatdagi galaning ichiga etlari tirsillagan to‘lpoq mushukning so‘lqillab kirib kelishini tasavvur qiling. Salom berishga ulgurarmikin boyoqish?* (KB/18)

(Şimdi böyle bir sürünün içine etli butlu, semiz bir kedinin girdiğini düşünün. Selam vermesine fırsat verirler mi hiç?)

(105) *Semiziniyam yeymiz, orig'iniyam. Qani-qani-qani, yana nima demoqchisan?* (KB/18)

(Semizi de yeriz zayıfı da. Haydi, haydi yine ne diyeceksin?)

(106) *Qanaqa tekin ovqat? Qani-qani-qani, tezroq gapir-chi.* (KB/18)

(Hangi bedava yemek? Haydi, çabuk söylesene.)

(107) *Shallaqi: "Vo! Gapni shundan boshlamaysanmi!" – deb qo'ygach, o'rnidan turib, tirnog'ida yerni tataladi.* (KB/18)

(Yaygaracı: "Bundan dolayı mı konuşmuyorsun?" derken bir taraftan da eşeleniyordu.)

(108) Oytug'di ona opangizmi, yo singil bo'ladimi, otaxon? (KB/19)

(Aydoğdu ana, ablanız mı yoksa kız kardeşiniz mi oluyor baba?)

(109) *Ukalari oqibatli chiqqanidan ko'ngli ko'pgan opalar bilishmaydiki, bu ishning orqasida Kuntug'di ota turibdi. Bilishsa, kunu tun duo qilishmasmidi?* (KB/19)

(Erkek kardeşi sahip çıkanlar, gönlü zengin ablalar bilmezler ki bu işin arkasında Gündoğdu ata var. Eğer bilseler sabah akşam dua etmezler mi?)

(110) *Oytug'di onaning ortidan hammalari tepaga o'rlay boshlashdi. Buni yantoqning yaydoq novdalari orasidan kuzatib turgan Ayozzoda: "Qayoqlarda yuribsan, maxov mushuk?!" – deb yer mushtladi.* (KB/20)

(Aydoğdu ana'nın arkasından hepsi tepeye çıkmaya başladı. Deve dikenlerinin çıplak dalları arasından onları gözetleyen Ayazzade: "Nerelerdesin yalancı kedi?!" diyerek yeri yumrukladı.)

(111) *Chetroqdagi Chiyabo'rining panasidan pismayib boqayotgan mushukka bexos ko'zi tushgan Oytug'di ona, Shallaqining do'qini e'tiborsiz qoldirib: " Hoy, Mallamoshmisan? Bu o'lat tekkurlarning orasida nima qilib yuribsan?" – deya hang-mang bo'lib so'radi.* (KB/20)

(Kenardaki çakalın arkasına sinerek bakan kediye aniden gözü takılan Aydoğdu ana, çakalın tehdidine itibar etmeyerek: "hey, sen Mallamaş mısın? Bu hastalık saçanların arasında ne yapıyorsun?" diye şaşkınlıkla sordu.)

(112) *Jang qilganlar qatorida kezargon Boychechakni ko'ksiga bosib olgan Ko'rkalamush ham turganligi uni hayratga solib: "Siz qayoqdan kepqoldingiz, muhtaram Ko'rkalamush?" – deb so'radi.* (KB/21)

(Tıpkı savaştan çıkmış gibi görünen gezen Kardeleni göğsüne basan köstebeğin orada oluşuna şaşırarak: "Siz nereden çıktınız muhterem köstebek?" diye sordu.)

(113) *Bu senmisan, Boychechak? – entikib pichirladi Navro'zoy. – Seni shunaqayam ko'rgim kelgan ediki!* (KB/22)

(Bu sen misin Kardelen, diye iç çekerek fısıldadı Nevruz. Seni öyle özledim ki!)

(114) *Bayram avjiga mindi-yu, har bir qoqvosh bola qachonlardir uchrashmoqni ich ichi qaynoqlanib orzulaydigan kezargon Boychechak to‘g‘risidagi qissa, eski rivoyatda qanday bashorat qilingan bo‘lsa, xuddi o‘shanday tarzda oxiriga yetdi.* (KB/22)

(Bayram sevinci arttı ve ne zamandır kavuşmak için can atan gezen Kardelen hakkındaki kısa eskiden nasıl anlatılıyorsa tıpkı o şekilde sona erdi.)

(115) *Tashqarida bolalar to‘p o‘ynamoqda. O’yinda yengilmaslik uchunmi, yoki hali isib ulgurmagan bahor havosida junjikmaslik uchunmi o‘rtadagi to‘p ortidan yugurishmoqdalar.* (OO/1)

(Dışarıda çocuklar top oynuyorlar. Oyunda yenilmemek için mi yoksa hala ısınmamış olan bahar havasından dolayı mı bilinmez, ortadaki top yüzünden tartışıyorlar.)

(116) *Uzi o‘ynamagach, tomoshadan ne foyda?* (OO/1)

(Kendisinin oynamadığı oyunun ne faydası var?)

(117) *Bu ehtiyot singlisini yaxshi ko‘rgani uchunmi? Yo‘q. Chunki biri har jihatdan sevgiga, ikkinchisi nafratga duchor bo‘lgan qarindoshlarning bir-birini yaxshi ko‘rishi daryoning tepaga oqishiday gap.* (OO/1)

(Bu tedbir kız kardeşini sevdiği için mi? Hayır. Çünkü biri her şekilde sevgiyle diğeri nefretle karşılaşan kardeşlerin birbirini sevmesi denizin tepeye doğru akması gibi bir şey.)

(118) *Bu bola o‘zi yaxshi ko‘rmagan qarindoshini nechun bu qadar jiddu jaqd bilan qo‘riqlaydi? Javob oddiy: kaltak yeyishdan qo‘rqish... Ha, shu qo‘rkuv bo‘lmasa, tayoq yemasa edi... Boy bolalari yegan shokoladdan ko‘proq tayoqlar... o‘rniga mehr-shafqat, muruvvat ko‘rsa edi, balki qarindoshini bundan ko‘proq avaylardi.* (OO/2)

(Bu çocuk kendisini sevmeyen kardeşini niçin bu kadar istekli koruyordu? Cevabı basit: dayak yemekten korkmak… Bu korku olmasa, dayak yemese… zengin çocukların yedikleri çikolatadan daha çok dayak… onun yerine ilgi şefkat görseydi belki kardeşini bundan daha çok sahiplenirdi.)

(119) *— Sanixahola, Ismoilning aybi yo‘q. Bola o‘zi yiqildi. O’z ko‘zim bilan ko‘rdim. Sanihaxonim, uning bu aralashuvidan mamnun emasligini ta’kidlagan ohangda javob berdi:*

– Yaxshi qarasa yiqilarmidi, singlim? Ko‘r bo‘lgur, hech qaramaydi go‘dakka. (OO/2)

(–Sanixa hala, İsmail’in suçu yok. Çocuk kendi düştü. Kendi gözümle gördüm. Sanixa hanım, onun bu işe karışmasından memnun olmadığını belli ederek peşi sıra cevap verdi:

– İyi baksaydı yıkılır mıydı bacım? Kör olasıca hiç bakmıyor ki çocuğa.)

(120) *Bir narsa kerak bo‘lsa, yonimga kel, maylimi, Ismoil.* (OO/2)

(Bir şey gerek olursa yanıma gel, tamam mı İsmail.)

(121) *Mening ham sizday opam bo‘lsaydi?!—deb cho‘ntagidan chiqargan kir ro‘molchani ko‘zlariga olib bordi. Men sening opang emasmanmi, Ismoil?! Doim yonimga kelib tur.* (OO/2)

(Benim de sizin gibi bir ablam olsaydı keşke, diyerek cebinden çıkardığı tülbentini gözlerine götürdü.

– Ben senin ablan değil miyim İsmail?! Daima gel yanıma.)

(122) *Qanday kelaman? Bu yerga kirganimni ko‘rsa, o‘ldiradi meni.* (OO/2)

(Nasıl gelirim? Buraya girdiğimi görse, öldürür beni.)

(123) *Jannatdan chiqqan narsa faqat tayoqmi? Yoxud tayoqning jahannamdan chiqqan turi yo‘qmi?* (OO/3)

(Cennetten çıkan şey sadece dayak mı? Yahut dayağın cehennemden çıkan türü yok mu?)

(124) *Modomiki, jannatdan chiqqan ekan, nechun Salma bilan birga totmaydi bu tayoqni?!* (OO/3)

(Madem ki cennetten çıkmış, niçin Selma ile birlikte tatmıyor bu dayağı?)

(125) *Qaysi o‘gay ona yetim bolalarni bag‘riga olibdi?! O’z bolasiday ko‘ribdi? O’gaylik qilmagan o‘gay ona bormi?* (OO/3)

(Hangi üvey anne yetim çocukları bağrına basar?! Kendi çocukları gibi görür? Üveylik yapmayan üvey anne var mı?)

(126) *Ona mehriga muhtoj, ko‘ngli vayron bolaga qanday muomala qilishmoqda, bilmadim. Qanday inson bunday muomala qiladi, qaysi axloq kitobida bunga o‘rin bor?!* (OO/3)

(Anne sevgisine muhtaç, kalbi kırık bir çocuğa nasıl davranıyor bilmiyorum. Bir insan nasıl böyle davranır, hangi ahlak kitabında buna yer var?!)

(127) *Aslida, unga bu yoshda parvarish, ona mehriga muhtoj g‘amli yuragiga, mahzun ko‘ngliga malham zarur edi. Lekin qayda malham?!* (OO/3)

(Aslında ona bu yaşta bakım, anne sevgisine muhtaç üzgün yüreğine, mahzun gönlüne merhem gerek. Ama nerde o merhem?!)

(128) *Qani, u mehribon inson?! Insoniylik amriga kuloq tutgan bormi? Muruvvat, marhamat yo‘lidan yurguvchi qani?* (OO/3)

(Hani o sevgi dolu insan?! İnsanlık emrine kulak asan var mı? Hani mürüvvet, merhamet yolundan yürüyen?)

(129) *Agar Janobi Payg‘ambarimiz tug‘ilmasdan yetim qolganlari eslansa, har yetimga qilingan yaxshilik Alloh huzurida ul zotga qilingan yaxshilik singari qabul qilinishi o‘ylansa, shunday hodisalar sodir bo‘larmidi?!* (OO/3)

(Eğer peygamber hazretlerinin de yetim kaldığı hatırlansa, her yetime yapılan iyiliğin Allah huzurunda aslında ona yapılmış iyilik olarak kabul edildiği düşünülse böyle olaylar meydana gelir miydi?!)

(130) *Aqalli biron marta o‘gay onaning qo‘lidan tutmagan. Yo‘qsa, shunday bo‘larmidi? Loaqal oqshom uyga qaytgan otasini xursandlik bilan qarshilab, quchog‘iga otilmasmidi?! Bayram qanday go‘zal, qanday totli!* (OO/4)

(Hiçbir zaman üvey annesinin elinden tutmamış. Yoksa böyle olur muydu?! Hiç akşamları eve dönen babasını mutlulukla karşılayıp kucağına atılmaz mıydı?! Bayram nasıl güzel, nasıl tatlı olurdu!)

(131) *Qay vaqt kaltaklansa, Fotima opa hamdard bo‘ldi. Ko‘ngli tasalli topdi.* (OO/4)

(Ne zaman dayak yese, Fatıma abla hep yanında oldu. Gönlünü teselli etti.)

(132) *Kirmaysanmi? Qochadiganga o‘xshab turibsan. Shundaymi? Dunyoda seni yolg‘iz tashlab ko‘ymayman.* (OO/4)

(Girmeyecek misin? Kaçacak gibi duruyorsun. Öyle mi? Hayatta seni yalnız bırakmam dışarı.)

(133) *Opa, sizga bir gap aytaymi?*

– Ayt, Ismoil. (OO/4)

(Abla size bir şey söyleyeyim mi?

– Söyle İsmail.)

(134) *Qayoqqa borasan, Ismoil? Mening bilan shunchagina o‘tirasanmi? Odam opasining yonidan ham shuncha tez ketadimi?* (OO/4)

(Nereye gidiyorsun İsmail? Benimle bukadarcık mı oturacaksın? İnsan ablasının yanından hemen gider mi?)

(135) *Ismoil chiqdi. So‘ng qayoqqa ketganini hech kim bilmaydi. U ancha vaqt mahallada ko‘rinmadi.* (OO/4)

(İsmail çıktı. Sonra ne tarafa gittiğini hiç kimse bilmiyordu. O vakte kadar mahallede görünmedi.)

(136) *Yangi xotinning ra’yiga qarab bugungacha o‘z o‘g‘liga o‘gay ota qatorida bo‘lmoqdan boshqa narsa ko‘lidan kelmagan otani o‘y bosdi. Bola qayoqqa ketishi mumkin?* (OO/5)

(Yeni karısının aklına uyup bugüne kadar öz oğluna üvey baba gibi davranan babayı düşünce sardı. Çocuk nereye gitmiş olabilir?)

(137) *Qochish kerakmikan? Nima qilsa ekan? Ismoil hozir bu savollarga javob bera oladigan holatda emasdi.* (OO/6)

(Kaçması gereklimiydi acaba? Ne yapsaydı? İsmoil şimdi bu sorulara cevap verecek durumda değildi.)

(138) *Yuzingta yopib olganing nimaydi, o‘g‘lim?* (OO/6)

(Yüzünü kızartan neydi oğlum?)

(139) *Bir narsaga aqlim yetmayapti. Ismoil onasi o‘lganda uni taniydigan holda emasdi. Uning ko‘ylagi qayoqdan bildi?* (OO/6)

(Bir şeye aklım yetmiyordu. İsmail annesi öldüğünde onu tanıyacak durumda değildi. Onun gömleği olduğunu nereden bildi?)

(140) *Fotimaning onasi bunday turmushga rozi bo‘lmaydiganga o‘xshardi. Ikki yetimga qarash oson bo‘ptimi?!* (OO/8)

(Fotıma'nın annesi böyle bir hayata razı olmayacak gibiydi. İki yetime bakmak kolay mı?)

(141) *Xo‘sh, Sanihaxonim onalik qildimi, buni istadimi, bunga tirishdimi? Kelganining uchinchi kuniyoq Ismoil uydan yig‘lab chiqmaganmidi?* (OO/8)

(Peki Saniha hanım annelik yaptı mı, bunu istedi mi, bunu denedi mi? Geldiğinin üçüncü gününde İsmail evden ağlayarak çıkmamış mıydı?)

(142) *Qachon Ismoil Salmaday go‘zal, toza liboslar kiydi? Qachon Salma bilan teng ko‘rildi? Salmaga qarashdan ortib, biror marta do‘stlari bilan o‘ynadimi?* (OO/8)

(Ne zaman İsmail Selma gibi güzel, yeni elbiseler giydi? Ne zaman Selma ile denk görüldü? Selma'ya bakmaktan başka bir kez olsun arkadaşlarıyla oynadı mı?)

(143) *Qizim, bir narsa menga ma’lumki, yetimning qahri qattiq bo‘ladi. Qancha urinma, o‘zingni ularga ona sifatida tan oldirolmaysan. Senga bir narsa aytaymi? Yetimg‘esirsiz, qaynonasiz, bolasiz oilaga kelin bo‘lishing kerak. Nega o‘zingni zaxmatga urasan, el qilmaganni qilasan?* (OO/8)

(Kızım bir şey var ki, yetimin kahrı zor olur. Ne kadar da teşebbüs etsen, kendini onlara anne olarak kabul ettiremezsin. Sana bir şey söyleyeyim mi? Yetimsiz, kaynanasız, çocuksuz aileye gelin olman gerek. Niye kendini zahmete sokuyorsun, elin yapmadığını yapıyorsun?)

(144) *O’z bolasini parvarish qilish hayvonning ham qo‘lidan keladi. Inson bir pog‘ona ustun bo‘lishi kerakmasmi? Insonning xayvondan ustunligi g‘arib yetimni bolasiday bag‘riga bosa olishida emasmi?* (OO/8)

(Kendi çocuğuna bakmak, hayvanın da elinden gelir. İnsanın bir derece üstün olması gerekmiyor mu? İnsanın hayvandan üstünlüğü kimsesiz çocuğu kendi çocuğu gibi bağrına basması değil mi?)

(145) *Bayramdan bir oylar keyin Ismoilning ahvolini ko‘rganlar uning sekin-asta o‘nglanib borayotgani haqida xulosa chiqarishlari mumkin edi. Ba’zan otasi uni bozorga olib borar, ba’zan Ismoil o‘rtoqlari bilan o‘ynardi. Uyda yana uni kaltaklashyaptimi, yo‘qmi bilib bo‘lmasdi.* (OO/8)

(Bayramdan bir ay sonra İsmail'in durumunu görenler onun bu durumu hakkında bir anlam çıkarabilirler. Bazen babası onu pazara alıp götürür, bazen İsmail arkadaşlarıyla oynardı. Evde yine dayak yiyor mu, yemiyor mu bilen yoktu.)

(146) *Qancha harakat qilmay kor qilmadi, tushuntirolmadim. Ne qilay, qo‘limdan nimaham kelardi. Ana o‘zingiz chaqirib gaplashinglar, demoqdan boshqa chora topolmasdi.* (OO/9)

(Ne kadar çaresiz olsa da etkilendiğini düşünmüyorum. Ne yapayım, elimden ne gelir. İşte kendiniz çağırıp konuşun demekten başka çare yok.)

(147) *Fotima, seni yaxshi ko‘rganimizdan kuyinamiz. Bo‘lmasa, bizga nima? Ke, o‘zingni qiynama.* (OO/9)

(Fatıma, biz seni sevdiğimiz için üzülüyoruz. Yoksa bize ne? Gel kendini harcama.)

(148) *Fotimaning yuragi siqildi. Nega har kim aralashaveradi? Boradigan, yashaydigan va buni ko‘ngil rizoligi bilan istagan uning o‘zi-ku.* (OO/9)

(Fatıma’nın yüreği daraldı. Niye herkes karışıyordu? Evlenecek olan, yaşayacak olan ve bunu gönül rızasıyla isteyen kendisiydi.)

(149) *Bog‘bon tarbiyasi bog‘cha uchun begona edi. Shu sababdan har nihol, o‘zicha qanday yo‘l topsa, shunday o‘sib yotardi.* (OO/9)

(Bahçıvanın bilgisi bahçe için yetersizdir. O sebepten her tohum kendine nasıl yol bulursa öyle yeşillenir.)

(150) *Kim edi bu ayol? Ismini aytishni lozim topmagan, hatto aytmasliqdan ko‘nglida huzur tuygan bir ayol. Sababi nima edi? Uyaladigan ish qildimi yoki «nechun bunday qilding?» —deb so‘rab ketadiganlardan biri ekanligi uchun shunday yo‘l tutganmikan?* (OO/11)

(Kimdi bu kadın? İsmini söylemesi gerekirken söylemeyen, hatta söylemediği için rahat olan bir kadın. Sebebi neydi? Utanılacak bir iş mi yaptı yoksa niçin böyle yaptın diye soranlardan biri olduğu için öyle mi davrandı?)

(151) *Agar: «Ajabo, bu xonim ushbu ishni Alloh rizoligi uchun qilganidan va faqat U bilishi yetarli ekaniga ishonganidan o‘zini tanitishni istamagandir?»—deyilsa, javob savolning o‘zida aks etgan bo‘lardi.* (OO/11)

(Eğer “Acaba bu kadın bu işi Allah rızası için yaptığından ve O’nun bilmesinin yeterli olduğuna inandığından mı kendini tanıtmak istememiştir?” deniyorsa cevap sorunun içinde yer alıyor.)

(152) *Uning kulgisi yana qancha davom etadi? Buni tushunishga hali ojiz edi. Har qanday inson oilasidan o‘limdan qattiq ta’sirlanadi, nihoyat bu taassurot kundan-kunga kamayadi.* (OO/12)

(Şakaları ne kadar devem edecek? Bunu düşünmeye hali yoktu. Nasıl ki insan ailesindeki bir ölümden çok etkilenirse, bu etki günden güne azalır.)

(153) *Bu uning oilasiga, xotiniga vafosidan edimi yoki undan yodgor qolgan ikki no‘dakning kundan-kun onalarini qo‘msashlariga, izlashlariga boqib, qon yig‘lab, yarasi yangilanib, ko‘ngli zirqirashidanmi?* (OO/12)

(Bu onun ailesine, eşine vefasından mıydı yoksa ondan yadigâr kalan iki yetimin gün geçtikçe annelerini özlemelerine, aramalarına bakıp, kan ağlayıp canının yanmasından mı?)

(154) *Aslida bular musibatda qolganmi? Quchoqlarida boshlari egik turgan, sevgilisi tark etgan bir oshiq, maxzunligi og‘ushida jim qolgan go‘daklarmi aslida?* (OO/12)

(Aslında bunlar sıkıntıya mı düştüler? Kucaklarında başları eğik duran, sevgilisi terk etmiş bir âşık, mahzunluklarıyla sessiz kalmış çocuklar mıydılar aslında?)

(155) *Ota, onam kelmadiku, hali tuzalmadimi?* (OO/12)

(Baba, annem gelmedi, hala düzelmedi mi?)

(156) *O’gay ona... Bu nomni bugungichalik haqikiy ma’noda tushunmagan edi. Boshga tushmaguncha bilmas deydilar. Peshonadagi yara bilan devordagi kovakning qanday farqi bor?* (OO/13)

(Üvey anne… Bu ismi bugünkü manada düşünmemişti. Başa gelmeyince bilinmez derlerdi. Alnındaki yara ile duvardaki oyuğun ne farkı var?)

(157) *Oxiri: “Nega bekorchi hayol, behuda o‘y suraman. Yaxshi o‘gay ona mening bolalarimni kutib turibdimi?» — deb yana g‘ussasi ortadi.* (OO/13)

(Sonra: “ Niye boş hayallare, boş düşüncelere kapılıyorum. İyi üvey anne benim çocuklarımı sahiplenmez mi?” diyerek yine endişelendi.)

(158) *Nima olib keldingiz menga, ota? — degan bolalariga ichi zirqirab qaradi.* (OO/13)

(Niye aldınız bana baba, dediğinde çocuklarına içi sızlayarak baktı.)

(159) *“Zaqqum ye. Hammamiz ochmiz. Kutsang, o‘lasanmi?!” —deb ozor berarmish.*(OO/13)

(“Zıkkım ye. Hepimiz açız. Beklesen ölür müsün?!” diye azarlarmış.)

(160) *Uning tarbiyasi menga oid ekan, ishimni qiyinlashtirish ne hojat? Og‘ziga ikki urish o‘rniga ovqat tutish kerakmi? Bugun indamasang, ertaga boshimga chiqadi. Nimasi bola buning? Ko‘rmaysanmi, har narsaga aqli yetadi deb Husayinga shunday bir g‘azabli qarash qilganmishki...* (OO/13)

(Onun terbiyesi bana aitse, işimi zorlaştırmaya ne gerek var? Ağzına iki tokat vurup, önüne yemek mi koymam gerek? Bugün söylemezsem, yarın başıma çıkar. Nesi çocuk bunun? Görmüyor musun herşeye aklı yetiyor, diye Hüseyin’e öyle bir bakış attı ki…)

(161) *Bolalarining uyg‘onishini kutdi. Ovqatlarini hozirladi.Uyg‘ongilari kelmasdi, Uyg‘onmaslikka xaqlari bor, bunday rohat yana qachon nasib kim bilsin.. o‘yladi Odilbek.* (OO/14)

(Çocukların uyanmasını bekledi. Yemeklerini hazırladı. Uyanasıları gelmiyordu. Uyanmamaya hakları vardı, böyle bir rahatlık bir daha ne zaman nasip olur kim bilir, diye düşündü Adil bey.)

(162) *Shoshilinch yurishlar, kelib-ketishlar, o‘rinli-o‘rinsiz baqirib-chaqirishlar va shunga o‘xshash hodisalar bilan bir necha soat o‘tdi. Bu soatlar Fotimaga uzunmidi yoki qisqa?* (OO/14)

(Acele yürüyüşler, gelip gidişler, yerli yersiz bağırıp çağırmalar ve buna benzer hadiselerle birkaç saat geçti. Bu saatler Fatıma'ya uzun mu geldi yoksa kısa mı?)

(163) *Men sening onang emasmanmi? Nega mendan qochasan, qizim? Seni shunchalik o‘zimniki, desam, nega sen onam deb uchmaysan? Mana, keldim.* (OO/15)

(Ben senin annen değil miyim? Niye benden kaçıyorsun kızım? Seni o kadar benimsedim ki, niye sen de annem diye koşmuyorsun? İşte geldim.)

(164) *Hali so‘zlaringizni tingladim. Juda to‘g‘ri va yaxshi gapirdingiz. Ishonchingiz komil bo‘lsin, men ham bu uyga ularning dardiga chora bo‘lish, bag‘rimga bosib, qiyinchiliklarini ketkazish uchun keldim. Sabrim yetguncha tirishaman, o‘z onasi bo‘lish niyatidaman. Bolalarga mendan nima istagan, kutgan bo‘lsangiz, ziyoda bajarishga kirishaman. Duo qiling. Alloh meni uyaltirmasin, — dedi. Bu so‘zlar holani va boshqa ayollarni mamnun etdi. Hatto ulardan biri yonidagi xotinga:*

— Eshityapsizmi? — deb oyog‘i bilan yengilgina turtib qo‘ydi. (OO/16)

(Sözlerinizi dinledim. Çok doğru ve iyi konuştunuz. Şüpheniz olmasın, ben de bu eve onların derdine çare olmaya, bağrıma basıp zorluklarını gidermeye geldim. Çocuklar için benden ne isterseniz, ne beklerseniz yaparım. Dua edin. Allah beni utnadırmasın, dedi. Bu sözler halayı ve diğer kadınları memnun etti. Hatta onlardan biri yanındaki kadına:

– Duyuyor musun, diye ayağıyla hafifçe dürttü.)

(165) *So‘ngra bu Alloh takdiriga qarshi, odobdan tashqari bir o‘y (shayton vasvasasi)ekanini va musulmon bunday fikrlamasligini xotirlab, Alloh Taolodan afv tiladi. Bunday o‘ylamoqdan ne foyda bor edi? Bo‘lmaydigan o‘ylar bilan boshini qotirguncha, haqiqatga aloqador bir narsa bilan mashg‘ul bo‘lish afzal emasmi?* (OO/16)

(Sonra Allah'ın bu takdirine karşı edepten başka bir düşünce (şeytan vesvesesi) olduğunu bir Müslümanın böyle düşünmemesi gerektiğini hatırlayıp, Allah'tan af diledi. Böyle düşünmenin ne faydası vardı? Olmayan düşüncelerle başını ağrıtmaktansa gerçeklerle ilgili bir şeylerle meşgul olmak daha doğru değil miydi?)

(166) *Masalan, o‘gay ona ko‘nglini qanday oladi, bolalarini uning zulmidan qanday qutqaradi, qanday yo‘l topish mumkin? O’ylashi va chora topish kerak bo‘lgan narsalar mana shular edi.* (OO/16)

(Mesela üvey anne gönlünü nasıl alır, çocuklarını onun zulmünden nasıl kurtarır, nasıl bir yol bulabilir? Düşünmesi ve çare bulması gereken konular işte bunlardı.)

(167) *– Bolalar qani, hola? Nima qilishyapti?*

– Ichkarida. Onalari bilan o‘ynab ovunib o‘tirishibdi. Odilbek sanchib tushdi.

– Tushunolmadim?

– Onalari tizzasida o‘ynab o‘tirishibdi. (OO/16)

(– Çocuklar hani hala? Ne yapıyorlar?

– İçeride. Anneleriyle oynuyorlar. Adilbey sarsıldı.

– Anlamadım?

– Onları dizinde oynatıyor.)

(168) *Ota, bu opa qachon ketadi?* (OO/17)

(Baba, bu abla ne zaman gidecek?)

(169) *A, onani opa deyishganini sendan eshityapman. Odam onasini ham opa deydimi hech zamonda?* (OO/17)

(Anneye abla denildiğini senden duyuyorum. İnsan annesine abla der mi hiç?)

(170) *– Bu mening eski, avvalgi onam emas, ota.*

– Nega eski onang emas, o‘g‘lim? Kasal bo‘lguncha shunday edi, hozir ham shunday. Yoki sizni yaxshi ko‘rmaydimi? (OO/17)

(– Bu benim eski evvelki annem değil baba.

– Niye eski annen değil oğlum? Hasta olduğunda böyleydi, şimdi de böyle. Yoksa sizi sevmiyor mu?)

(171) *Onangni opa deganingdan keyin, meni ota deyishning ne hojati bor?! Onang xafa bo‘lib, seni o‘g‘lim demay ko‘ysa, nima qilasan? Onang bo‘lmasa, seni yaxshi ko‘rarmidi? Sizlarni o‘pib yotqizarmidi? Onang bo‘lmasa, bu ishlarni qilarmidi?* (OO/17)

(Annene abla dedikten sonra bana baba demene ne gerek var?! Annen üzülüp sana oğlum demezse ne yaparsın? Annen olmasa seni sever miydi? Sizleri öpüp okşar mıydı? Annen olmasa bu işleri yapar mıydı?)

(172) – Kelganimizni qanday bildingiz, ona?

– Derazadan qarab, kutib o‘tiruvdim, bolalarim kelsin deb. (OO/17)

(– Geldiğimizi nasıl bildiniz anne?

– Pencerede oturup bekledim çocuklarım gelsin diye.)

(173) *Bu ko‘zlarning sohibi, bolalarining boshqa bolalardan kam emasligi, past kelmaslik kerakligini, ba’zi o‘zini bilmaganlar: «Ha, endi, nima bo‘lardi, yetim shunday bo‘ladida!»*

demasliklari uchun butun kuch-kuvvati va g‘ayratini sarflar, xar ikkisini ham gulday toza qilib tashqari chiqarardi. (OO/18)

(Bu gözlerin sahibi çocuklarının başka çocuklardan eksik olmadığı, dikkatli olmak gerektiğini bilip, bazı kendini bilmezlerin " Şimdi ne olacak böyle bu yetim çocuklara!" demesinler diye bütün gücüyle her ikisine de gül gibi bakıp dışarı çıkarırdı.)

(174) *Unda Fotimaxonim o'zini yaxshi ko'rmasligini, hanuz u Xayriyaga bog'liq ekanini o'ylab qolishi mumkin. Buning oqibati yaxshi deb bo'lmaydi. Qaysi erkak uylangan xotinini avvalgi eridan so'z ochishini, ochganda ham unga bog'lanib qolganini eshitishni istaydi?* (OO/18)

(Onun Fatıma hanımı beğenmediğini, hala Hayriye'ye bağlı olduğunu düşünmesi mümkün. Bunun sonu iyi olmaz. Hangi erkek evlendiği kadının eski kocasından bahsetmesini ona bağlı olduğunu duymak ister?)

(175) Avvalgi erini har kecha maqtayvergan xotinini «uchchovimiz bir o'ringa sig'maymiz» deb urib yotoqdan uloqtirgan Afandining holiga o'xshaydimi bu?(OO/18)

(Önceki kocasını her gece öven karısını "üçümüz bir yere sığmayız" diyerek yataktan atan adamın haline benzemedi mi bu?)

(176) *Fotimadan shikoyat bormidi? Shunin uchun avvalgi xotinini unutolmayaptimi? Yo'q, u xaqiqatni inkor yoki oyoq osti qiladiganlardan emas.* (OO/18)

(Fatıma'dan şikâyet mi vardı? Onun için mi eski karısını unutamıyordu? Hayır. O karısını inkâr ya da ayakaltı edenlerden değil.)

(177) *Tashakkur. Ammo mening bolalarimga hadya qani? Men kiyib, ular shunday qoladilarmi?* (OO/19)

(Teşekkürler. Ama hani benim çocuklarımın hediyesi? Ben giyeceğim, onlar böyle mi kalacaklar?)

(178) *– Buni olgan do'kon ozgasi bilan do'stligingiz bormi?*

– Bor. (OO/19)

(– Bunu aldığınız dükkânın sahibiyle arkadaşlığınız var mı?

– Var.)

(179) *– Sening qarindoshing o'lganmi?*

– Ha. Bir yil avval. (OO/20)

(– Senin kardeşin öldü mü?

– Evet. Bir yıl önce.)

(180) *Bular faqat sizga oidmi yoki o'lgach, vafosiz eri tomonidan unutilgan Xayriyaxonimning ham ularda haqqi bormi?* (OO/20)

(Bunlar sadece size mi ait yoksa ölmüş olan vefasız eşi tarafından unutulan Hayriye hanımın da onlarda hakkı var mı?)

(181) *Fotimaxonim, bir ko'ngulda ikki sevgi bo'larmi? Bir inson ikki xotinni ham sevishi mumkinmi?* (OO/20)

(Fatıma hanım, bir gönülde iki sevgi olur mu? Bir insanın iki kadını da sevmesi mümkün mü?)

(182) *– Qizim, men ham kuchog‘imni ochdimku, nega menga kelmading?*

– Siz badbo‘ysiz onam, xushbo‘y. Qizaloq sigaret isini aytmoqchi edi. Sigaretning yomon hidi kelganidan otasining bag‘riga yashirinmadi. (OO/21)

(– Kızım ben de kucağımı açtım ya, niye bana gelmedin?

– Siz kötü kokuyorsunuz, annem mis gibi kokuyor. Kızcağız sigarayı söylüyordu. Sigaranın kötü kokusu geldiğinden babasına yaklaşmadı.)

(183) *Husayin boshi bilan tasdiqladi, so‘ng, yana o‘yin boshlandi. Odilbek bu holni so‘rash uchun Fotimaxonimga o‘girildi. Ko‘zlarida, siz nima deysiz, degan ma’no bor edi.* (OO/21)

(Hüseyin başı ile tasdikledi, sonra yine oyuna başladı. Adil bey bu durumu sormak için Fatıma hanıma döndü. Gözlerinde siz ne dersiniz der gibi bir ifade vardı.)

(184) *Vafot etgach, bolalarnin parishon hollarini ko‘rib cheka boshladi. Dardimni unutarman deb o‘yladi. Fotimaxonim u sigaretni tashlash uchun qanday ta’sir etish kerakligini bilardi.* (OO/21)

(Vefat ettikten sonra çocukların perişan hallerini görüp içmeye başladı. Derdimi unuturum diye düşündü. Fatıma hanım o sigarayı bırakmak için nasıl davranması gerektiğini biliyordu.)

(185) *Go‘dak o‘zi uchun benihoyat sevimli bo‘lgan ona ko‘kragini tark etadiku. Aqli joyida, irodasiga hokim inson sigaretni tark etishi mushkul ishmi? Irodasiga hokim bo‘lmaganlar uchun mushkul bo‘lishi mumkin, —deb javob berdi Odilbek.* (OO/21)

(Çocuk kendisi için oldukça sevecen olan anne kucağını terk etti. Aklı yerinde, iradesine hakim insanın sigarayı bırakması zor iş mi? İradesine hakim olmayanlar için zor olabilir, diye cevap verdi Adil bey.)

(186) *Nima istaysiz bu yetimchadan? Uyalmaysizmi? Tortadiganini tortib, oladiganini olib yotibdi bechora go‘dak. O’gay onaning o‘zi yetmaydimi?* (OO/22)

(Ne istiyorsunuz bu yetimden? Utanmıyor musunuz? Çektiğini çekip, alabildiğini alıyor zavallı çocuk. Üvey annenin kendisi yetmiyor mu?)

(187) *Seni aldashmoqda, go‘dagim. Asl onangni ko‘rganinga edi, buni ona dermiding?! Farishtaday ayol edi. Buning nimasi sizga o‘xshaydi? Ko‘zlariga qara. Sizning ko‘zingiz qora, uniki ko‘k.* (OO/22)

(Seni aldatıyor çocuğum. Gerçek anneni görsen buna anne der miydin?! Melek gibi kadındı. Bunun nesi size benziyor? Gözlerine bak. Sizin gözleriniz siyah, onun ki mavi.)

(188) *Sen uni oqlovchi bo‘lib qoldingmi, Samohat? Yaxshi bo‘lsa, ikki yetim bolasi bor odamga turmushga chiqarmidi?! Sen ham yaxshi bo‘lsang, shunday xotinning yonini olmasding. Uning nimasi ona?! Xayriyaning o‘rnini bosolarmidi?!* (OO/22)

(Onu aklamak sana mı kaldı Samohat? İyi biri olsa iki yetim çocuğu olan adama talip olur muydu? Sen de iyi biri olsan öyle bir kadını yanına almazdın. Onun nesi anne? Hayriye'nin yerini doldurabilir miydi?)

(189) *Ammo inson avval so‘ylaydi, keyin o‘ylaydi. Bir ishni avval o‘ylamasdan qilib ko‘yib, keyin pushaymon bo‘ladi. Avval o‘ylab keyin so‘ylasa, avval tushunib, keyin ado etsa ne bo‘larkin?* (OO/23)

(Ama insan önce söylüyor sonra düşünüyor. Bir işi düşünmeden yapıp sonra pişman oluyor. Önce düşünüp sonra söylese, önce düşünüp sonra yapsa ne olurdu ki?)

(190) *Husayin istar-istamas qadamlar bilan o‘ychan holda ichkari kirishi bilan Fotimaxonim unga yaqinlashdi.*

– Nima bo‘ldi o‘g‘lim, tobing yo‘qmi? (OO/23)

(Hüseyin isteksiz adımlarla düşünceli halde içeri girmesiyle ona yaklaştı.

– Ne oldu oğlum, halin yok mu?)

(191) *Gapirsangchi, jon bolam, mazang qochdimi? Nimani o‘ylayapsan?* (OO/23)

(Söylesene yavrum, tadın mı kaçtı? Neyi düşünüyorsun?)

(192) *Birov bilan urushdingmi, o‘g‘lim? Nega gapirmaysan? Xo‘sh, gapir, yo‘qsa, onang bo‘lmayman.* (OO/23)

(Biri ile mi kavga ettin oğlum? Niye konuşmuyorsun? Söyle yoksa annen olmam.)

(193) *Fotimaxonim ne qilarini bilmay qoldi. Tepasidan qaynoq suv quyilganday bo‘ldi. Peshonasidan sovuq ter chikdi. Bu uyga kelishning asosiy sababi ularga o‘gayligini bildirmaslik emasmidi?* (OO/23)

(Fatıma hanım ne yapacağını bilemedi. Tepesinden kaynar sular döküldü. Alnından soğuk terler döktü. Bu eve gelişinin gerçek sebebi üveyliğini bildirmemek değil miydi?)

(194) *Demak, noma'lum xotinga ishonasan, menga ishonmaysan, shundaymi? Men o‘g‘lim bor, deb quvonib yuribman. Birov uchrab otang o‘lgan desa, ishonasanmi, qarindoshing o‘ldi desa, bunga ham ishonasanmi? Xo‘sh, meni ona demasang kimni ona demoqchisan? Onam deb kimni yaxshi ko‘rasan?* (OO/23)

(Demek tanımadığın kadına inanıyorsun, bana inanmıyorsun öyle mi? Ben de oğlum var diye övünüyorum. Biri çıksa ben senin babanım dese inanacak mısın, kardeşin öldü dese, buna da mı inanacaksın? Peki bana anne demeyeceksen kime anne diyeceksin? Annem diye kimi seveceksin?)

(195) *Bugungacha seni hech urdimmi? Yomon gapirdimmi? Aytganingni ikki qildimmi, ko‘zichog‘im? Onang bo‘lmasam shunday qilarmidim? Menga ona deganingda, bor onangni top, men sening onang emasman demasmidim?* (OO/24)

(Bugüne kadar sana hiç vurdum mu? Kötü konuştum mu? Bir söylediğini iki ettim mi gözümün nuru? Annen olmasam öyle yapar mıydım? Bana anne dediğinde git anneni bul, ben senin annen değilim demez miydim?)

(196) *Ket, qarshimda turma. Qachon kelib ko‘limni o‘psang, shundagina yarashaman.* (OO/24)

(Git, karşımda durma. Ne zaman gelip elimi öpersen, öyle affederim.)

(197) *Oradan yarim soatcha vaqt o‘tdi. Bu orada Husayin ichkarida nima qildi yoki Fotimaxonimning o‘zi qay daraja iztirob cheqdi, bilish qiyin.* (OO/24)

(Aradan yarım saat geçti. Bu arada Hüseyin içerde ne yaptı ya da Fatıma hanımın kendisi ne derece ızdırap çekti bilmek zor.)

(198) *Bir muddat Fotimaxonimga qarab turdi. Fotimaxonim boshini ko‘tarmas va unga boqmasdi. Bir pas o‘tgach, so‘radi:*

– Mendan xafamisiz? (OO/24)

(Bir müddet Fatıma hanıma bakıyordu. Fatıma hanım başını kaldırmaz ve ona bakmazdı. Bir müddet geçtikten sonra sordu:

– Benden memnun değil misiniz?)

(199) *Ona demaslikka qattiq harakat qilardi.*

– Men sening onang emasman. Nega suykanasan menga? Qoch, yaqinlashma. (OO/24)

(Anne dememek için kendini zor tuttu.

– Ben senin annen değilim. Niye bana sırnaşıyorsun? Git, yaklaşma.)

(200) *– Gapir, yana shunday haqsizlik qilib, meni ranjitasanmi?*

– Yo‘q, ona. (OO/24)

(–Söyle, yine haksızlık yapıp beni incitecek misin?

– Hayır anne.)

(201) *–Ichkaridan bir parcha non keltir. Ali amakilarning pishagini chaqiramiz.*

– Nonsiz chaqirsak bo‘lmaydimi, ona? (OO/25)

(– İçeriden bir parça ekmek getir. Ali amcanların kedisini çağıralım.

– Ekmeksiz çağırsak olmaz mı anne?)

(202) *Hayvonni aldasak bo‘ladimi, qo‘zim? Chaqirsak, bir narsa bermoqchi deb yugurib keladi, bizda esa hech narsa bo‘lmasa, ya’ni aldasak, hech narsa bermasak, gunoh bo‘ladi. Inson bugun hayvonni aldasa, ertaga o‘ziga o‘xshao‘ insonni aldaydi. Bu bechora hayvonning hech kimi yo‘q. Biz nima bersak, yeydi. Yugur, onalar aytgan ishni darrov bajarish kerak.* (OO/25)

(Hayvanı kandırırsak olur mu kuzum? Çağırırsak bir şey vereceğiz diye gelir, biz de hiçbir şey vermesek yani aldatsak günah olur. Bugün hayvanı aldatan yarın insanı aldatır. Bu zavallı hayvanın hiç kimsesi yok. Biz ne versek onu yiyor. Yürü, annelerin söylediği iş hemen yapılır.)

(203) *Sizning ko‘zingiz nega ko‘k, ona? Fotimaxonim bu savolga javob bermasdan o‘zi so‘radi: Sening ko‘zlaring nega qora?* (OO/25)

(Sizin gözünüz niye mavi anne? Fatıma hanım bu soruya cevap vermeden önce kendisi sordu, senin gözlerin niye siyah?)

(204) *Pishakning ko‘zlarini ko‘ryapsanmi? Husayin qaradi. Va hayratdan qichqirdi.*

— Aaaa... Ona mushukning ko‘zlari noto‘g‘ri ekan. (OO/25)

(Kedinin gözlerini görüyor musun? Hüseyin baktı. Ve hayretle seslendi.

– Aaa… Kedinin gözleri aynı değil.)

(205) *Odilbek xatni o‘qib, o‘yga toldi. Husayin nega Fotimaning otini so‘radiykan? Nega ismi Xayriya bo‘ldi ekan? Biror ezma bo‘lar-bo‘lmas gaplarni laqilladimi? Uylanganidan beri chehralari ochilib qolgan bolalaridan omad yuz o‘girmoqdami?* (OO/25)

(Adil bey mektubu okuyup düşünceye daldı. Hüseyin niye Fatımanın adını sordu ki? Niye ismi Hayriye oldu? Birileri olur olmaz birşeyler mi söylediler? Evlendiğinden beri mutlu olan çocuklarından şans yüz mü çevirdi?)

(206) *– Ota, onamning oti nima, dedi.*

— Fotima, o‘g‘lim. (OO/26)

(– Baba, annemin adı ne?

– Fatıma oğlum.)

(207) *Onangning o‘lib-o‘lmaganini men bilmay, ular bilib qolibdimi? Inson bir yil kasal yotsa, darhol o‘ladimi? Mana, ko‘rmayapsanmi, tuzalib keldi.* (OO/26)

(Annenin ölüp ölmediğini ben bilmiyorum, onlar mı biliyor? İnsan bir yıl hastalıktan yatsa hemen ölür mü? İşte bak, düzelip geldi.)

(208) *– O’g‘lim, onang seni uryaptimi?*

— Yo‘q, ota.

— Yomon so‘z aytadimi?

— Aytmaydi.

— Sizlarni yaxshi ko‘radimi?

— Juda yaxshi ko‘radi. (OO/26)

(– Oğlum annen sana vuruyor mu?

– Hayır baba.

– Kötü bir şey söyledi mi?

– Söylemedi.

– Sizleri seviyor mu?

– Çok seviyor.)

(209) *Odilbek qaynonasidan Fotimaning kelib turishiga ilk bor ruxsat so‘raganida u rozi bo‘lmadi. “Qizim o‘rniga kelgan xotinga qanday qarayman?! Kelmasin, ko‘rmayin” dedi.* (OO/26)

(Adil bey kayınvalidesinden Fatımanın gelmesi için izin istediğinde razı olmadı. “Kızımın yerine gelen kadına nasıl bakarım? Gelmesin, görmeyeyim” dedi.)

(210) *Ayol ularning kelishiga chidayolmadi, ko‘zyoshlarini tutolmadi. Bu kuyovi, bu nevaralari, ammo mana bu kim? Qani Xayriyasi? Qani, besh-olti yil avval yopinchiq yopinib kelibketib turadigan jigargo‘shasi? Yoshlik zavqiga to‘ymagan, dard ustiga dard chekkan, nihoyat ikki ma’sum go‘dagini qoldirib ketgan gul yuzlisi qani?* (OO/26)

(Kadın onların gelişine dayanamadı, gözyaşlarını tutamadı. Bu damadı, bu torunları peki ama bu kim? Hani Hayriyesi? Hani beş altı yıl evvel giyinip çıkıp gelen ciğerparesi? Gençliğine doymayan dert üstüne dert çeken sonunda iki masum yavrusunu bırakıp giden gül yüzlüsü hani?)

(211) *U bir uyum tuproq bo‘lib, uning o‘rniga kelib o‘tirgan, bolalari uyiga ega chiqan bu xotin kim bo‘ldi? Qizini esiga tushirib, «qara, qizingning hamma narsasiga men ega bo‘ldim», degani keldimi bu yerga?* (OO/26)

(O bir avuç toprak olmuşken onun yerine gelen, çocuklarının evine sahip çıkan bu kadın kim? Kızını aklına getirip “bak, kızının herşeyine ben sahip oldum.” diyen biri mi geldi buraya?)

(212) *Fotimaxonim:*

– Qalaysiz, yaxshimisiz, ona? deb qo‘lini o‘pdi. Ayol yig‘lab yubordi. (OO/26)

(Fatıma hanım:

– Nasılsınız, iyi misiniz anne, diye elini öptü. Kadın ağlayıverdi.)

(213) *Yana biroz tuzalsam, boraman. Xayriyam vafot etgan uyga kirmagandim. Endi qanday kiraman, bilmadim.* (OO/27)

(Biraz düzelsem gelirim. Hayriyem vefat ettiğinden beri o eve girmedim. Şimdi nasıl gireyim bilemedim.)

(214) Ovqatingizni yemaysizmi, Fotimaxon?!

– Yemayman. (OO/29)

(– Yemeğinizi yemiyor musunuz Fatıma hanım?

– Yemiyorum.)

(215) *Bir uyum tuproq holiga kelgan u xonim bu uyda necha yil yotgan? Mavluddan uning ruhi xabardormidi yoki kelganlarga Xayriyaxonim uchun o‘qiyapman deyishi soxtalik bo‘ldimi? Bir muddat shularni o‘yladi...* (OO/30)

(Bir avuç toprak haline gelen o hanım bu evde kaç yıl yatmış? Mevlütten onun ruhu haberdar mıydı yoksa gelenlere Hayriye hanım için okutuyorum demesi sahtelik mi oldu? Bir müddet onları düşündü…)

(216) *Ikki daqiqadan so‘ng Fotimaxonim ichkari kirganida Odila chaqaloqning to‘shagidan tushib kelardi. Birdan yuragi shig‘ etdi. Ajabo, go‘dakka bir narsa bo‘ldimi?* (OO/30)

(İki dakika sonra Fatıma hanım içeri girdiğinde Adile çocuğun yatağından inip geldi. Birden heyecanlandı. Acaba çocuğa bir şey mi oldu?)

(217) *Lekin Odilaga tegadigan tayoqning Samihaga foydasi bormi? Bola ikki shapaloq bilan tuzalib qoladimi? Odila bola bu holga tushsin deb shunday qildimi? Istab, qildimi? Urganda keladigan foyda, avf etganda keladigan zarar bormi?* (OO/30)

(Odilayi dövmesinin Semiha’ya faydası var mı? Çocuk iki tokatla mı düzelecek? Odila, çocuk bu hale gelsin diye mi böyle yaptı? İsteyerek mi yaptı? Vurmaktan fayda, affetmekten zarar gelir mi?)

(218) *Maktabda o‘qish qiyinmi, ona? Siz ham maktabga borganmisiz ona, kabi savollar berar, Fotimaxonim uni tinchlantiruvchi so‘zlar aytar, o‘qib buyuk odam bo‘lishini tushuntirardi.* (OO/31)

(Okulda okumak zor mu anne? Siz de okula gittiniz mi anne, gibi sorular soruyor, Fotima hanım onu heveslendiricek sözler söylüyor, okuyup büyük adam olmasını düşündürüyor.)

(219) *Gapir, sen ham Husayinday ozoda bo‘lishni istaysanmi, Yilmaz? Yilmaz bosh ko‘tarmay ming‘irladi:*

– Istayman, ustoz. (OO/31)

(– Söyle, sen de Husayin gibi başarılı olmak istiyor musun Yilmaz? Yilmaz başını kaldırmadan mırıldandı:

– İstiyorum hocam.)

(220) *– Yilmazning uyini biladigan bormi?*

– Bor, ustoz. (OO/32)

(– Yilmaz’ın evini bilen var mı?

– Var hocam.)

(221) *– Bugun ketishda Yilmazlarnikiga uchrab, mening aytganlarimni aytasiz.*

– Aytmasinlar, janob muallim.

– Aa-a-a? Haddingdan oshyapsan, Yilmaz... Nega aytmasinlar? Sababi nima?

– Chunki, aytsalar, tayoq yeyman, ustoz. Mening o‘z onam yo‘q, mening onam o‘gay. (OO/32)

(– Bugün çıkışta Yilmazların evine uğrayıp benim söylediklerimi söylersiniz.

– Söylemesinler hocam.

– A aa? Haddini aşıyorsun Yilmaz… Niye söylemesinler? Sebebi ne?

– Çünkü söylerlerse dayak yerim hocam. Benim kendi annem yok, benim annem üvey.)

(222) *Bolaginam, nega xafa ko‘rinasan, birov bilan urishdigmi yoki boshqa bir hodisa ro‘y berdimi, deya ahvol so‘radi Fotimaxonim.* (OO/32)

(Çocuğum niye mutsuz görünüyorsun, biriyle mi kavga ettin yoksa başka bir olay mı oldu diye halini sordu Fotima hanım.)

(223) *Husayin uchun bir kalimadan iborat ona degan so‘zni aytish qanday qiyinligini, bu so‘zning naqadar qimmatli ekanini Yilmazdan so‘rash kerak edi.* (OO/33)

(Husayin için bir kelimeden ibaret olan anne kelimesini söylemenin nasıl zor olduğunu, bu sözün ne kadar kıymetli olduğunu Yilmaza sormak gerek.)

(224) *Tomdan yiqilib tushganning holini faqat tomdan yiqilib tushgan biladi. Kim bilsin, bechora bola ona deyishni qanchalar orzu qilgan, qancha vaqtlar, qancha yillar ‘‘bolam» degan so‘zni eshitmoqqa zor bo‘lgan.* (OO/34)

(Damdan düşenin halini damdan düşen anlar. Zavallı bir çocuğun anne demeyi ne kadar arzu ettiğini ne kadar vakit ne kadar yıl yavrum sözünü işitmek istediğini kim bilebilir.)

(225) *Sen uyda onangni nima deysan, ona demaysanmi, o‘g‘lim?*

– Yo‘q. So‘ng xo‘rsinib ko‘shib qo‘ydi: — o‘zi aytkizmaydi. Bir marta unga ona dedim. ‘‘Nega onang bo‘lay, men tug‘dimmi seni? Bor, anavini ona degin!’’, deb mozorot tomonni ko‘rsatdi. (OO/34)

(Sen evde annene ne diyorsun, anne demiyor musun oğlum?

— Hayır. Sonra iç çekerek döndü:

— Kendisi söyletmiyor. Bir kere anne dedim,“ Niye annen oluyor muşum, ben mi doğurdum seni? Git ona anne de!” diye mezarlığı gösterdi.)

(226) *Bundan keyin meni ona degin, maylimi?* (OO/34)

(Bundan sonra bana anne de, olur mu?)

(227) *Fotimaxonim uning ko‘zyoshlarini artdi, kuchi yetgancha tasalli berdi. Faqat qisqa bir vaqtda, uning mushtday qalbida yillar osha yig‘ilib qolgan dunyoday dardni ketkazishi mumkinmi? Doim qon tomib titrgan jarohat bir onda qanday tuzaladi? Har qun vayron bo‘lgan ko‘ngil bir zumda qanday tiklanadi?* (OO/34)

(Fotima hanım onun gözyaşlarını sildi, elinden geldiğince teselli etti. Fakat kısa bir sürede onun yumruk kadar kalbinde biriken dünya kadar derdi gidermesi mümkün mü? Sürekli kanayan yara bir anda nasıl düzelir? Her gün harab olan gönül bir anda nasıl tamir edilir?)

(228) *Kechasi kunduzidan totsiz, kunduzi kechasidan qorong‘u bu uyda yashashdan ne foyda, yashamaslikdan ne zarar? Ichidagi havo, devoridagi toshlardan qattiq bu uyda Yilmaz uchun ko‘rishi mushkul bo‘lgan, ko‘rishi mumkin bo‘lmagan, yo‘q narsa bor: saodat...* (OO/34)

(Gecesi gündüzünden tatsız, gündüzü gecesinden karanlık bu evde yaşamasının ne faydası var, yaşamamasının ne zararı var? İçindeki hava, duvarındaki taşlardan başka bu

evde Yilmaz için görmesi zor olan, görmesi mümkün olmayan, yok olan ne var: saadet…)

(229) – *Bugun qayoqda qolding?*

– *Dars tayyorladim.* (OO/34)

(–Bugün nerde kaldın?

— Ödev yaptım.)

(230) – *Kimlarnikida tayyorlading?*

– *Husayinlarnikida.* (OO/34)

(– Kimlerde hazırlandın?

—Husayinlerde.)

(231) . – *Husayin kim?*

– *Sinfdoshim.* (OO/34)

(– Husayin kim?

—Sınıf arkadaşım.)

(232) – *Xo‘sh, shimga nima bo‘ldi?*

– *Onasi dazmolladi.* (OO/34)

(– Peki, pantolonuna ne oldu?

—Annesi ütüledi.)

(233) – *Nega dazmollatding?*

– *O’zi dazmollayman dedi, berdim.* (OO/34)

(– Niye ütülettin?

—Kendisi ütüleyeceğim dedi, verdim.)

(234) *Seni shunday taltaytirishadi. Duch kelganga yaltoqlanasan, shundaymi? Qarab tur, kechqurun otangga alla-kimlargadir shim dazmollatib yurishingni aytib dodingni berdirmasammi. Ja-a, janob bo‘lib ketdilar. Ko‘z tegib yurmasin tag‘in!* (OO/35)

(Seni böyle kandırdı. Yüz yüze geldiğinde yaranacaksın öyle mi? Dur bak, akşam babana birilerine pantolon ütülettiğini söyleyip dersini verdirmez miyim? Beyefendi gitti. Görmezden gelmesin yine!)

(235) *Allohni yaxshi ko‘rganimdan, Undan qo‘rqqanimdan tugmadim. Yetimni urish uchun gapirgan gapingizni qarang. Unga ko‘targan mushtingizni nafsingizga ursangiz, avval o‘zingizga urib ko‘rsangiz qanday bo‘larkin?* (OO/35)

(Allah’ı iyi bildiğimden, O’ndan korktuğumdan şart koşmadım. Yetimi dövmek için söylediğiniz sözlere bakın. Ona kaldırdığınız yumruğunuzu nefsinize vursanız, önce kendinize vurup görseniz nasıl olur acaba?)

(236) *Agar Allohni bilsangiz, bu gudakka xizmatchi bo‘lardingiz. Bolangiz o‘zingizday o‘gay ona ko‘lida qolsa, nima qilasiz, dedi va javob kutib turmasdan yo‘lida davom etdi.* (OO/35)

(“Eğer Allah’ı bilseniz, bu çocuğa hizmetçi olurdunuz. Çocuğunuz sizin gibi üvey ana elinde kalsa ne yapardınız” dedi ve cevabı beklemeden yoluna devam etti.)

(237) *Kim bu Husayin? Avvalo buni bilib, borib bolani taltaytmasliklarini aytib, ogohlantirib kelish keraq. Yilmaz kim, dazmolli shim kiyishni unga kim ko‘yibdi?!* (OO/35)

(Kim bu Husayin? Önce bunu öğrenip sonra çocuğun kandırmalarını söyleyip bildirmen gerek. Yılmaz kim? Ütülü pantolonu ona kim verdi?!)

(238) *Aslini olganda Sodiyaxonim Yilmazga yomon muomala qilishini biladi. Maktabdan yugurib kelib, non so‘ragan yetti yoshli och go‘dakka: “Zaqkum ye. Qani non, ko‘rmayapsanmi? Bu janobimga endi bir xizmatchi yollashimiz kerak!” demaslik kerakligini ham biladi.* (OO/35)

(Aslında Sodiya hanım Yilmaz’a kötü davrandığının farkındaydı. Okuldan yürüyerek gelip yiyecek sorduğunda “ Zıkkım ye. Hani yemek, görmüyor musun? Bu beyefendiye hizmetçi tutmamız gerek!” dememesi gerektiğini de biliyordu.)

(239) *Ipni ignadan o‘tkazib, chatib tashlash shuncha qiyinmi bunga? Ertaga askarlikka borsa, qanday qiladi? Hozirdan o‘rgansin, deb javob berdi.* (OO/35)

(İpi iğneden geçirip dikmek bu kadar mı zor buna? Yarın askere gittiğinde nasıl yapacak? Şimdiden öğrensin, diye cevap verdi.)

(240) *Qani, Xonim, avval aytingchi, shu uyga kelganingizdan buyon bu bolaning shimi necha marta dazmollandi? Bola maktabga odamlar orasiga boradi, parishon qiyofada chiqmasin deb chiroyli kiyintirib jo‘natgan kuningizni eslaysizmi?* (OO/36)

(Haydi hanım, önce söyleyin bakalım, bu eve geldiğinizden beri bu çocuğun pantolonu kaç kere ütülendi? Çocuk mektebe insan içine gidiyor, perişan halde çıkmasın diye güzelce giydirdiğiniz bir günü hatırlıyor musunuz?)

(241) *Unga ona bo‘lib aziyat chektirmasdan, yomon so‘zlamasdan, kaltaklamasdan yoki kaltaklatmasdan, yaxshi muomala qilgan, ko‘nglini olgan, bolam deb bag‘ringizga bosgan kuningiz bo‘ldimi? Masalan, hatto bayram kuni o‘z bolangizday quchib, o‘pganingizni kim ko‘rdi?* (OO/36)

(Ona anne olup, eziyet çektirmeden, kötü söz söylemeden, dayak atmadan ya da attırmadan iyi davrandığınız, gönlünü aldığınız, yavrum diye bağrınıza bastığınız gününüz oldu mu? Mesela bir bayran günü kendi çocuğunuz gibi kucaklayıp öptüğünüzü görmüş?)

(242) *Albatta, birovlarga boradi. Bundan g‘azablanish o‘rniga biroz o‘ylab ko‘rsangiz qanday bo‘lardi?* (OO/36)

(Elbette bir yerlere gider. Bundan üzülüp, onun yerine biraz düşünseniz nasıl olur?)

(243) *Alloh bolaga, yetimga yaxshi qaramoqni amr etgan. Ana shu amrni ado etmasdan, mening xohishimni o‘rinlatishdan senga nima foyda bor?* (OO/36)

(Allah çocuğa, yetime iyi bakmayı emretmiş. İşte bu emri yerine getirmedikten sonra benim isteklerimi yerine getirmenin ne faydası var?)

(244) *Yo rahmatli xotiningdan qolgan omonatni shunday xor-zor qilib saqlash uchun uylangandingmi?* (OO/36)

(Yoksa rahmetli karından kalan emaneti böyle küçük düşürmek için mi evlendin?)

(245) *Xotiningni bu qadar mamnun etishga urinishing yaxshi, biroq Allohning xuzurida qanday javob berishingni ham ozgina o'ylab ko'rmadingmi?* (OO/36)

(Karını bu kadar memnun etmeye çalışman iyi bir şey. Ancak Allah'ın huzurunda nasıl cevap vereceğini azıcık da olsa düşünmedin mi?)

(246) *Aslida aytilgan so'zlar naqadar achchiq bo'lmasin haq, emasmi?! To'g'ri aytmadimi moma? Uylanishidan murodi Yilmazning huzur-halovatini ta'min etishmasmidi? Qani u halovat, qani u huzur?!* (OO/37)

(Aslında söylenen sözler ne kadar açık olmasa da doğru, değil mi? Doğru söylemedi mi nine? Evlenmesinin amacı Yılmaz'ın huzurunu sağlamak için değil miydi? Hani rahat, hani huzur?)

(247) *Sodiyaxonimga qarshi jangta chiqan Mahmudbek bundan keyin muvaffaqiyat qozonadimi? Yoki Sodiyaxonim Yilmazga qarshi hiylalarini boshqa yo'lga, boshqa usulga almashtiradimi?*(OO/37)

(Sodiya hanıma itiraz eden Mahmud bey, bundan sonra başarı kazandı mı? yoksa Sodiya hanım Yilmaz'a karşı entrikalarını başka yollara, başka usullere mi dönüştürdü?)

(248) *O'zining bolasi tug'ilsin ko'ramiz, bularning bir pullik qimmati qolarmikin?* (OO/37)

(Kendinin çocuğu doğsun da görelim, bunların beş paralık kıymeti kalır mı acaba?)

(249) *Ajabo, bu gaplarni gapirganlarning o'zlari ikki yetimga qarashi kerak bo'lib qolsa, nima qilarkinlar?! O'z bolalariday qarash u yoqda tursin, Yilmaz yoki Ismoilga qaralgandan sal yaxshiroq tarbiyalay olishadimi?* (OO/37)

(Acaba, bu sözleri söyleyenler kendileri iki yetimle kalsalar ne yaparlar ki? Kendi çocukları gibi bakmak şöyle dursun, Yilmaz ya da Ismoil'e bakılandan daha iyi bakabilirler mi?)

(250) *Qayoqdan bilasan? Tashqaridagilarga o'zini ko'rsatishi mumkin, ammo uyda kechgacha hech kim bo'lmaydiku, kimga namoyishkorlik qiladi? Atrofidagi to'rt devorgami?* (OO/38)

(Nereden biliyorsun? Dışarıdakilere kendini göstermesi mümkün ama evde geceye kadar hiç kimse olmaz ki, kime gösteriş yapıyor ki? Etrafındaki dört duvara mı?)

(251) *Xayriyaning onasi nevaralarining ahvolini bilib xursand bo'ladi. Agar xafa bo'lsa edi, Fotimaxonimnin ziyoratiga kelarmidi?! Ko'ryapsizki, ora-sira o'z xohishi bilan kelib-ketib turibdi.*(OO/38)

(Xayriya'nin annesi torunlarının durumundan memnun oldu. Eğer memnun olmasaydı Fotima hınımın ziyaretine gelir miydi? Görüyorsunuz ki ara sıra kendi isteğiyle geliyor.)

(252) *– Qo'ying, qizim,, Samohat bugun Fotimaga oqlovchi bo'lgan. Boshqa gaplardan gapiring.*

– Nega oqlovchi bo'lay? Haqni haq deyish oqlovchilikmi? (OO/39)

(– Bırakın kızım.. Samohat bugün Fotima'nın avukatı olmuş. Başka şeylerden konuşun.

— Niye avukatı olsun? Doğruya doğru konuşmak avukatlık mı?)

(253) *– Yaxshi gaplashayapmiz, suhbatni buzib nima qilamiz? Ma'nosiyam, foydasiyam yo'q.*

– Yaxshi gaplashish, Fotimaxonimga ayb taqmoqmi? U holda marhamat, xohlaganingizni gapirib, suhbatlashing. (OO/39)

(— Güzel konuşuyoruz, sohbeti bozup ne yapacağız? Manası da faydası da yok.

— Güzel konuşmak, Fotima hanıma iftira atmak mı? O halde insaf, istediğinizi konuşup sohbet edin.)

(254) *– Sizga quloq solmaganimdan bo'lmadimi bu, ona?! Kechirasizmi?*

– Kechirdim, o'g'lim. Lekin boshqa bunday qilma. (OO/40)

(– Size kulak asmadığım için olmadı mı bu anne? Affediyor musunuz?

—Affettim oğlum. Ama bir daha böyle yapma.)

(255) *U kechani qanday o'tkazdi, qancha uxladi, qancha uxlamadi bilmaydi. Tongda ko'zlaridagi mudroq, boshidagi og'irlikdan hech uxlamaganday holda ekanini his etdi.* (OO/40)

(O gece nasıl geçti, ne kadar uyudu, ne kadar uyumadı bilmiyordu. Sabah gözleri uykulu, başındaki ağırlıktan hiç uyuyamamış halde olduğunu hissetti.)

(256) *– Ona, soat nechchi bo'ldi?*

– O'n bir bo'lyapti, o'g'lim. (OO/40)

(— Anne saat kaç oldu?

— On bire geliyor oğlum.)

(257) *– Vaqt o'tibdi... maktabga bormaymanmi?*

– Bugun yot, ertaga borasan o'g'lim. Otang maktabga uchrab xastaligingni aytmoqchiydi. (OO/40)

(– Vakit geçti.. okula gitmeyecek miyim?

— Bugün yat, sabaha gidersin oğlum. Baban okula uğrayıp hastalığını söyleyecekti.)

(258) *– O'qituvchim xafa bo'lsachi?*

– Kasalligingni eshitsa, nega xafa bo'ladi, o'g'lim? Ammo onasining aytganini qilmagani uchun tobi qochibdi deb eshitsa, albatta, xafa bo'ladi. (OO/40)

(— Öğretmenim ya kızarsa?

—Hasta olduğunu duyarsa niye kızsın oğlum? Ama annesinin sözünü dinlemeyip kaçtığını duyarsa tabi kızar.)

(259) *Seningcha, bola yaxshilik qildimi yoki hayvon, Husayin?*

– Hayvon yaxshi ish qildi, ona!

(Senin için çocuk mu iyilik yaptı yoksa hayvan mı Husayin?

Hayvan iyilik yaptı anne!) (OO/41)

(260) *O-o-o! Marhamat Erdolbek! Qaysi shamollar uchirdi? Bizlarni butunlay unutganmisiz deb o'ylagandim.* (OO/42)

(O-o-o! Bu ne sürpriz Erdol bey! Hangi rüzgâr attı böyle? Bizleri iyice unuttunuz diye düşünüyordum.)

(261) *Choymi, qaxvami?* (OO/42)

(Çay mı kahve mi?)

(262) *Qalaysiz, Erdolbek! Olamda nima gap?* (OO/42)

(Nasılsınız Erdol bey? Ne haber?)

(263) *Shu kunlarda dam olishdan boshqa ish qilmayapmiz. Biroz dam olish ham kerakda, to'g'rimi?* (OO/42)

(Bugünlerde nefes almaktan başka bir şey yapmıyoruz. Biraz da nefes almak gerek doğru mu?)

(264) *– Husayinni o'qitmoqchimisiz, Odilbek?*

– Ha, kuchim yetsa, o'qitmoqchiman. (OO/42)

(– Husayin'i okutacak mısınız Odil bey?

—Evet, gücüm yettiğince okutacağım.)

(265) *Kuchim yetganicha o'qitish niyatidaman. Ko'raylikchi, o'qib bir narsa bo'ladimi o'zi yoki yuzimizni yerga qaratadimi?* (OO/42)

(Gücüm yettiğince okutmak niyetindeyim. Göreceğiz, okuyup bir şey olacak mı yoksa yüzümüz yere mi eğecek?)

(266) *Odilbekdan ahvol so'ray hamda bolaning o'qishi hususida bir maslahatlashaylik dedim. Menga qolsa, urinib-surinib bo'lsa ham bolani o'qitish kerak. -Xo'sh, Husayinning o'zi nima deydi. Kim bo'lmoqchi?* (OO/42)

(Odil beyin hatrını sorup hem de çocuğun okulu hakkında bilgi alayım dedim. Bana kalsa zorla da olsa çocuğu oktmak gerek. Peki Husayin'in kendisi ne der. Ne olacak?)

(267) *Bolaning mehnatini kuydirmoqchimisiz? Bunday ish qila ko'rmang. Qobiliyatli bir bolani aqidaparast to'nkaga aylantirmoqchimisiz? Muallimi sifatida men bunga rozi emasman. Mamlakat bunday bolalarning xizmatiga zor.* (OO/42)

(Çocuğun emeğini mi yakacaksınız? Öyle bir şey yapmayın. Yetenekli bir çocuğu dogmacı bir mankafaya mı dönüştüreceksiniz? Öğretmeni olarak ben buna razı değilim. Memleket böyle çocukların hizmetine hasret.)

(268) *– Demak to‘g‘ri demaysiz, Erdolbek. Shundaymi?*

– Qatiyyan noto‘g‘ri. (OO/42)

(– Demek doğru demiyorsunuz Erdol bey. Öyle mi?

– Katiyyen doğru değil.)

(269) *Do‘stim, bolaning boshini o‘rgimchak uyasiga aylantirmang. Dunyo oldinga ketganda orqada qolmoqdan ne ma’no?* (OO/42)

(Dostum çocuğun kafasını örümcek yuvasına çevirmeyin. Dünya ilerledikçe arkada kalmanın ne anlamı var?)

(270) *Maydangiz yo‘q ekan, tayyorgarlik ko‘rib chiqmaysizmi?* (OO/44)

(Bozuk paranız yokmuş, hazırlıklı çıkmadınız mı?)

(271) *– Holaning haqi qancha?*

– Yetti yarim lira. (OO/44)

(– Teyzenin borcu ne kadar?

– Yedi buçuk lira.)

(272) Aybga buyurmaysiz, nima ish qilasiz? (OO/45)

(Yanlış anlamayın ama ne iş yapıyorsunuz?)

(273) *Bu domlaning nimasi qo‘pol?! Agar qo‘pollik shunday bo‘ladigan bo‘lsa, Odilbek ham «mutaassib, qoloq va qo‘pol» bo‘lishni juda-juda istardi.* (OO/45)

(Bu öğretmenin nesi kaba?! Kabalık böyle olacak olsa Odil bey de mutaassıp, geri kafalı ve kaba olmayı çok isterdi.)

(274) *Qayerda o‘qiysiz?* (OO/45)

(Nerede okuyorsunuz?)

(275) *Agar til shu tilda so‘zlashganlarga o‘xshash uchun o‘rganiladigan bo‘lsa, bularning tilini o‘rganishdan nima foyda bor? Inglizcha va Fransuzcha bular bilan suhbatlashish uchun emas, bularning ilmu fanini egallamoq uchun o‘rganiladi.* (OO/46)

(Eğer dil, o dili konuşanlara benzemek için öğreniliyorsa, onların dilini öğrenmenin ne faydası var? İngilizce ve Fransızca, onlarla sohbet etmek için değil, onların ilmini öğrenmek için öğrenilir.)

(276) *Agar bu maktabning o‘quvchilari tilamchi bo‘lishsa, nechun o‘sha domla notanish ayolga «men uchun bir faqirga berarsiz», deb yetti yarim lira baxshida etdi, nega bu azamat yigit Odilbek adashib berib yuborgan bir lirani uch kundan so‘ng qaytarib olib keldi?!* (OO/46)

(Eğer bu okulun öğrencileri muhtaç iseler, niçin o öğretmen tanımadığı kadına benim için bir fakire verirsiniz diye yedi buçuk lira bahşiş verdi, niye bu yiğit Odil bey yanlışlıkla verdiği bir lirayı üç gün sonra geri aldı?)

(277) *Bir dona bolam, nega o‘ychansan bugun?* (OO/47)

(Biricik yavrum, niye düşüncelisin bugün?)

(278) *Endi o‘n uchga kirgan ma’sum chehrali yetimiga bu ko‘rinish juda yarashgandi. Rahmatli onasi ko‘rsaydi... Qancha sevinardi, deb o‘yladi.* (OO/47)

(Şimdi on üç yaşına giren masum yüzlü yetime bu görünüş çok yakıştı. Rahmatli annesi görseydi.. Ne kadar sevinirdi diye düşündü.)

(279) *Qo‘limni o‘pmasdanmi, o‘g‘lim?* (OO/47)

(Elimi öpmeden mi oğlum?)

(280) *Ba’zan ular o‘tirishgan xonaning eshigigacha kelib, quloq solar, dars tayyorlab tayyorlamayotganini nazorat qilardi. Balki u gap poylab, maroqlanish uchun shunday qilgan dersiz?* (OO/48)

(Bazen oturdukları odanın kapısına kadar gelip dinler, ders çalışıp çalışmadığını kontrol ederdi. Belki o gizlice dinleyip merak ettiği için mi böyle yaptı dersiniz?)

(281) *– Tobingiz yo‘qmi, ona?*

– Yo‘q, o‘g‘lim. (OO/48)

(– İyi değil misiniz anne?

– Hayır oğlum.)

(282) *Qayg‘umning sababini bilsang, meni qanday xursand qilasan?* (OO/48)

(Kaygımın sebebini bilsen beni nasıl memnun edersin?)

(283) *Unday bo‘lsa, to‘g‘risini ayt. Meni aldaganing bilan Allohni aldayolmaysan. Shuni bilib, to‘gri gapir. Sendan nega tamaki hidi kelyapti? Nechun gul yuzli bolamdan bu irganch hidni sezyapman? Javob ber menga, shu zaqkumni chekdingmi?* (OO/49)

(Öyleyse doğrusunu söyle. Beni aldattığın gibi Allah’ı adatamazsın. Bunu bil, ona göre konuş. Senden niye tütün kokusu geliyor? Niçin gül yüzlü çocuğumdan bu iğrenç kokuyu alıyorum? Cevap ver bana, bu zıkkımı içtin mi?)

(284) *Unda nega ust-boshing bunchalik sasiydi?* (OO/49)

(Niye üstün başın böyle kokuyor?)

(285) *Menga nima, ona. Menga kuloq solisharmidi?!* (OO/49)

(Bana ne anne. Beni dinliyor mu ki?)

(286) *Unda to‘g‘ri so‘zingga quloq solmaydiganlar bilan nega do‘st bo‘lasan? Tozaroq, tug‘riroqlar bilan do‘stlasholmaysanmi?* (OO/49)

(Madem öyle seni dinlemeyenlerle niye arkadaş oluyorsun? Daha temiz, daha dürüst kişilerle arkadaş olamaz mısın?)

(287) *Senga to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsatadigan, sen to‘g‘risini aytganingda qabul qiladigan do‘stlaring nega yo‘q? Haqli so‘zingta e’tiroz etsalar, nechun tark etmaysan ularni?* (OO/49)

(Sana doğru yolu gösterecek, sen doğruyu söylediğinde kabul edecek dostların niye yok? Sen haklıyken itiraz ediyorlarsa, niçin terk etmiyorsun onları?)

(288) Tark etib bo‘ladimi, ona?! Tark etsam xafa bo‘lmaydilarmi? Do‘stlarni xafa qilish to‘g‘rimi? (OO/49)

(Terk etmek olur mu anne?! Terk etsem üzülmezlermi? Dostları üzmek doğru mu?)

(289) *Yaxshi, onani xafa qilish to‘g‘riligani qaysi kitobda o‘qiding?* (OO/49)

(İyi, anneni üzmenin doğru olduğunu hangi kitapta okudun?)

(290) *Har gal yangi kitob bilan qaytar, uyda dam olish bahonasida alohida bir xonaga kirib, dars kitoblari ostiga qo‘yib, sarguzasht romanni o‘qirdi. Agar birov kirib keladigan bo‘lsa, tezda dars kitobini romanning ustiga qo‘yib o‘qiyverardi. O’g‘li dars tayyorlab charchaganini o‘ylagan ona, choy damlab keltirganida, uni dars kitoblarini o‘qib o‘tirgan holda ko‘rar va sevinardi. Bu kitoblarning mohiyati nima? O’qiganga qanday foydasi tegadi-yu, nimani o‘rgata oladi?!* (OO/49)

(Her seferinde yeni bir kitapla dönüyor, evde dinlenme bahanesiyle odasına girip ders kitaplarının üzerine koyduğu Sergüzeşt romanını okuyordu. Eğer biri girecek olursa hemen ders kitabını romanın üzerine koyuyordu. Oğlunun ders çalışmaktan yorulduğunu düşünen annesi, çay demleyip getirdiğinde onu ders kitaplarıyla görünce seviniyordu. Bu kitapların içeriği ne? Okuduğunda nasıl faydasını görecek, neyi öğretecek?)

(291) *Og‘aynilarini oddiy tamaki chekish uchun ranjitganini o‘yladi. Ikki tortim tamaki uchun ham do‘stlarining ko‘nglini qoldiradimikin?* (OO/51)

(Arkadaşlarını sigara içmek için incittiğini düşündü. İki sigara için dostlarının gönlünü kırmış mıydı ki?)

(292) *Yaxshi Husayin, oldingi baytlarga nima deysan: «Mehribon bo‘lganga ko‘rsatma zahmat — Sevganning so‘zidan kechguvchi bo‘lma!» Bizga do‘stlik, mehribonlik qilgan, bizni yaxshi ko‘rgan kimsalarni nima qilamiz? Ularni tark etsak, sevganimizning so‘ziga quloq solguvchi bo‘lamizmi?* (OO/51)

(Güzel Husayin, önündeki beyitlere ne dersin: “Sevgili olana gösterme zahmet, sevdiğinin sözünden çıkma!” Bize dostluk, arkadaşlık eden, bizi seven kimselere ne yaparız? Onları terk edersek sevdiğimizi dinlememiş olmaz mıyız?)

(293) *Qanday inson o‘zi uchun qimmatli bo‘lgan kishini noo‘ng‘ay, uyaladigan holga keltiradi? Do‘stini yaxshi ko‘rgan odam uni uyaltiradigan holga tushirmaydi, balki bunday holda bo‘lsa, qutqarishga harakat qiladi* (OO/51)

(İnsan nasıl sevdiği kişiyi utanılacak hale getirir? Dostunu seven adam onu utanacak hale düşürmez, belki böyle bir durumdaysa kurtarmaya çalışır.)

(294) *– Usmon, bu hadisni qanday tushunasan?*

– Ustoz, «jannat onalar oyog‘i ostida», degani jannatga ularning oyoqlari ostiga poyondoz bo‘lar darajada xurmat va xizmat etish bilan kiriladi deganidir. (OO/51)

(– Usmon, bu hadisi nasıl yorumlarsın?

– Hocam, cennet annelerin ayağı altında demek, cennete onların ayakları altına sonsuz hizmet ve hürmet ederek girilir demektir.)

(295) *Husayin yaxshi do‘st orttirsa, kimga foydayu, yomon do‘st topsa, kimga zarar?* (OO/52)

(Husayin iyi dostlar edinse kime faydası var, kötü dost edinse kime zararı var?)

(296) *Tekshirish boshlandi. Uchalasi barobar izlashardi. Navbat chekadigan o‘rtog‘iga kelganda Husaying‘a bir narsa bo‘ladiganday yuragi tez urib ketdi, hayajonlandi. Haqiqatan uning orqa cho‘ntagidan tamaki qutisi olinib oldiga ko‘yilganda Husayin uyalib boshini egdi. O’rtog‘i chi, uyaldimi? Aslo. Na uyaldi, na hayajonlandi.* (OO/52)

(Kontrol başladı. Üçü birden izliyorlardı. Sıra arkadaşına geldiğinde Husayin’e bir şey olmuş gibi kalbi çarpmaya başladı, heyecanlandı. Arka cebinden sigara paketi alınıp önüne koyulduğunda Husayin utanıp başını eğdi. Ya arkadaşı, utandı mı? Asla. Ne utandı, ne heyecanlandı.)

(297) *Erto‘g‘on, bu nima?*

– Sigaret, janob. (OO/52)

(– Erto’g’on, bu ne?

– Sigara hocam.)

(298) *– Nega sigaret otamniki deding, Erto‘g‘on?*

Erto‘g‘on Husayinni esli-hushli ko‘rishni istaganday achinib qaradi.

– Go‘daksan, Husayin, dedi va ketdi... (OO/52)

(–Niye sigara babamın dedin Erto’g’on?

Erto’g’on Husayin’i akıllı olmasını ister gibi acıyarak baktı.

– Çocuksun Husayin dedi ve gitti..)

(299) *Qo‘shni do‘kondan molo‘marib olib, sotib pul topgan va yonidagi sinfdoshining bilimi bilan baho olgan ikki kishining orasida qanday farq bor?!* (OO/53)

(Komşu dükkândan mal alıp para kazanan ve yanındaki arkadaşının bildikleri ile not alan iki kişi arasında ne fark var?!)

(300) *–Kecha jug‘rofiyadan to‘rt olgan zoti oliylari, o‘zlarimidi?!*

– Olishim mumkin. Men uchun hiyla bilan o‘n olgandan, to‘g‘rilikcha to‘rt olish xayrlidir. (OO/53)

(–Dün coğrafyadan dört alan zat-ı âlileriniz miydi?

– Alabilirim. Benim için hile ile on almaktan, doğru yollarla dört almak daha iyidir.)

(301) *– Ko‘zbo‘yamachilik qilma!*

– Ko‘zbo‘yamachilik qilayotganim yo‘q. Ko‘zbo‘yamachilik dalil bo‘lmasligi aniq narsani dalil qilib ko‘rsatishdir. Men shunday qildimmi? (OO/53)

(– Sahtekârlık yapma!

– Sahtekârlık yaptığım yok. Sahtekârlık delil olmayan bir şeyi delil gibi göstermektir. Ben öyle mi yaptım?)

(302) *Bir odam o‘g‘liga: «bugun bir lira topib keltir», debdi. O’g‘li «xo‘b bo‘ladi», deb onasidan olib, kechasi otasiga keltirib beribdi. Otasi pulni derazadan uloqtiribdi. «Ertaga yana keltir», debdi. O’g‘li ikkinchi kun yana onasidan olib keltirgan pulning uloqtirishini jimgina kuzatibdi. Keyingi kuni haligi kishi xotiniga pul bermaslikni tayinlabdi. Uchinchi kun mehnat qilib topishdan boshqa iloji qolmagan o‘g‘il, keltirgan pulini uloqtirmoqchi bo‘layotgan otasining bilagidan tutib:*

– Nima qilyapsiz, ota? Men bu lira uchun oqshomgacha zahmat cheqdim, bundan xabaringiz bormi, —debdi. (OO/53)

(Bir adam oğluna; “Bugün bir lira bul getir” demiş. Oğlu; “ Peki olur” diyerek annesinden alıp akşamına getirip babasına vermiş. Babası parayı pencereden atmış. “Sabaha yine getir” demiş. Oğlu ikinci gün yine annesinden alıp getirdiği paranın atılışını sessizce izlemiş. Sonraki gün o kişi karısına para vermemesini söylemiş. Üçüncü gün çalışıp kazanmaktan başka çaresi kalmayan oğul, getirdiği parayı atacak olan babasının bileğinden tutup:

– Ne yapıyorsun baba? Ben bu para için akşama kadar eziyet çektim, bundan haberiniz var mı, demiş.)

(303) *Qaysidir artistning allaqaysi ko‘shiqchi bilan don olishishi endi hech kimdan yashirib bo‘lmaydigan holga kelgan, go‘yoki ikkisining o‘rtasida yangi bir ishq mojarosi boshlanganmish. Hatto yaqinda farzandli bo‘lishlari kutilayotganligi haqidaxabarlar tarqatiladi. Falon artist askarlikka ketayotganmish. Ajabo, askarlikda ham unga o‘z kasbiga aloqador biron vazifa berilarmikan?* (OO/55)

(Artistlerden birinin bir şarkıcı ile münasebeti şimdi kimseden saklanamayacak duruma gelmiş, güya ikisinin arasında aşk macerası başlamış. Hatta yakında çocuk sahibi olacakları hakkında haberler çıkmış. Falan artist askerliğe gidiyormuş. Acaba, askerlikte de ona kendi işiyle alakadar bir görev verirler mi ki?)

(304) *Husayinning fikricha, bu tarzda vaqt o‘tkazish odob va mas’uliyat tuyg‘usining yetishmasligi va yoki umuman mavjud emasligi bilangina izohlanishi mumkin. Bu so‘zlardan kimga qanday foyda bor yoki ular aytilmay qolgan taqdirda ko‘riladigan zarar ne chog‘li?* (OO/56)

(Husayin’in düşüncesine göre böyle vakit geçirmenin edep ve mesuliyet duygusunun körelmesine ve dahi hiç olmamasına sebep olduğunu izah etmek mümkün. Bu sözlerden kime ne fayda var ya da söylenmediği takdirde ne gibi bir zarar görebilir?)

(305) *Namoyishdan oldin ko‘rsatiladigan filmlardan parchalar taqdim etilardi. Ularda aks etgan sharmandali bir sahna ko‘rinishi tomoshabinlarning yuraklaridan qaynab chiqqan inqillash yuksalishiga, yanada kuchayib, hayvoniy xirillashga o‘xshagan*

hayajonli ovozlarning chiqishiga sabab bo‘ldi. Hushtak chalganlar, hatto o‘zini tutolmasdan bor ovozda na’ra tortganlar ham yo‘q emasdi. Bunday filmlarni ko‘rgandan so‘ng yoshlikning qanday mahv etilishini, iffat va nomus tuyg‘ularining qay tarzda ildizlaridan ayrilganini anglamoq uchun xo‘kizning aqli ham kifoya qiladi. (OO/56)

(Gösterimden önce fragmanlar sunuldu. Orada ayıp bir sahnenin görünmesiyle birden seyircilerin arasından bir uğultu yükseldi, daha da güçlenip hayvani hırlamalara benzeyen sesler çıkarmalarına sebep oldu. Islık çalanlar hatta kendini tutamayıp nara atanlar da yok değildi. Böyle filmleri gördükten sonra gençliğin nasıl mahvedildiğini, iffet ve namus duygularının nasıl böyle köklerinden koptuğunu anlamak için bir öküzün aklı bile yeterdi.)

(306) *Husayinning bu filmdan olgan yolg‘iz sabog‘i: boshqa qaytib bunday fil’mlarga kelmaslik va vaqtni zoe ketkazmaslik bo‘ldi. Bu razolatni tomosha qilish uchun ketgan pulchi? Bu pulga bir faqir tushlik qilishi mumkin edi. Filmni yarmida tark etmoqchi ham bo‘ldi, ammo o‘rtoqlari bilan filmni tanqid qilish uchun kutdi, sabr qildi*. (OO/56)

(Husayin’in bu filmden aldığı ders böyle filmlere gelmemek ve vaktini boşa harcamamak oldu. Bu rezaleti izlemek için para mı verilir? Bu parayla bir fakiri sevindirmek mümkündü. Filmi yarım da bırakabilirdi ama arkadaşlarıyla filmi eleştirmek için bekledi, sabretti.)

(307) *Xo‘sh, Husayin, biz hech dam olmaymizmi, ko‘ngil ochmaymizmi?* (OO/57)

(Peki Husayin, biz hiç rahatlamayalım mı, eğlenmeyelim mi?)

(308) *Qalaysan, Husayin?!*

– Xudoga shukur. Tinchliq o’zing qalaysan? (OO/58)

(Nasılsın Husayin?

– Allah’a Şükür. İyiyim, sen nasılsın?)

(309) *“Tilanish uchun o‘tirganim yo‘q, charchadim” dedi. Pokiza insonlarga yarashadigan muomala edi bu. Tilanadigan ahvolga tushmaguncha bu yo‘l bilan qorin to‘ydirishni munosib ko‘rmaslik doim ham uchraydigan fazilat emas. Bu pul olinsa ne bo‘lardi? Bergan ham, olgan ham zarar qilmasdi. Ammo «mendan muhtojroqlar bordir» deya zirqiragan vijdonga nima deymiz?* (OO/58)

(“Dilenmek için oturmadım, sadece yoruldum” dedi. Temiz insanlara yakışan bir davranıştı bu. Dilenecek duruma gelmedikçe bu yolla karın doyurmayı münasip görmek doğru bir şey değildi. Bu para alınsa ne olur? Versen de alsan da bir zarar gelmez. Ama “benden daha muhtaçlar vardır” diye sızlayan vicdana ne diyeceğiz peki?)

(310) *Bunday mablag‘ tikish talab qilinmaydigan «san’at»ni kim ham sevmaydi. Sarmoya yo‘q, soliq to‘lash yo‘q, «bo‘sh turgan qo‘lni Alloh sevmaydi», deya eshiqdan-eshikka*

sang‘ib, do‘kondan-do‘konga izg‘ir va bir-ikkita duoni ming‘irlashdan iboratmi bu «san’at». Bunday tilanchilikning qanday qiyinchiligi bor? (OO/58)

(Bunun gibi para gerekmeyen işi kim sevmez? Sermaye yok, vergi vermek yok, boş duran eli Allah sevmez diye kapı kapı gezip, dükkân dükkân girip bir iki tane dua mırıldanmaktan ibaret mi bu meslek? Böyle dilenmenin ne zorluğu var?)

(311) *Xo‘sh, toptalgan or-nomus, yo‘qotilgan odob va iffat tuyg‘usig‘a nima deysiz? Bularning hech qanday qadri yoqmi?* (OO/58)

(Peki, kaybedilen ar-namus, yok edilen edep ve iffet duygusuna ne dersiniz? Bunların hiç kıymeti yok mu?)

(312) *Yalang‘och xotin bir soniya turdi, so‘ng yo‘lida davom etdi. Husayinning yonidan o‘tar ekan: «Bular odam bo‘lmaydi», deya g‘udranmoqda edi. Husayin chidab turolmadi:*

– Xonim afandi, odam bo‘lishlari uchun tilanchilik qilishlari kerakmi? (OO/59)

(Kadın bir saniye durakladı, sonra yoluna devam etti. Husayin’in yanından geçerken “Bunlar adam olmaz” diye söyleniyordu. Husayin dayanamadı:

–Hanımefendi, adam olmaları için dilencilik mi yapmaları gerek?)

(313) *Bu ayol o‘rnida o‘z onasi bo‘lganda, bu aziyatni u chekkanida nima qilardi? Uning shu ahvolda emasligiga shukr qilishning yagona yo‘li bu ayolga va u kabilarga yordam bermoqdir.* (OO/59)

(Bu kadının yerinde öz annesi olsaydı, bu eziyeti o çekseydi ne yapardı? Onun bu durumda olmadığına şükür etmenin tek yolu bu kadına ve bunun gibilere yardım etmektir.)

(314) *O’g‘lim, sening oting nima? Kimlardansan?*

– Nima qilasiz, hola?

– Bir yo‘lim tushsa, uyingizga kirib, sendan ko‘rgan yaxshiligimni onangga aytardim. (OO/59)

(– Oğlum senin adın ne? Kimlerdensin?

–Ne yapacaksınız teyze?

– Bir yolum düşerse evinize gelip, senden gördüğüm iyiliği annene söylerim.)

(315) *Xo‘p, sen shu qadar to‘g‘rilik bilan nimaga erishding?* (OO/53)

(Peki, sen bu kadar doğrulukla neye eriştin?)

(316) *Modomiki, el eshigida tilanchi emas ekanmiz, bunga shukrona o‘laroq, un, o‘tin topolmagan, holini birovga arz etolmaganlarni yo‘qlamasak, yordam bermasak, Allohning so‘roqlariga qanday javob beramiz?* (OO/62)

(Mademki el kapısında dilenci değiliz, buna şükür olarak un, odun bulamayan, halini kimseye söyleyemeyenleri yoklamazsak, yardım etmezsek, Allah’a nasıl hesap veririz?)

(317) *Tanaffuslarda o‘ynab-kulayogan sinfdoshlari orasidan sekin sirg‘alib bir chetga chiqib, mahzunligini ko‘rsatmaslik uchun ularni tomosha qilganday bo‘lar, aslida onasining qabri tomondan esayotgan shamoldan ko‘ksini to‘ldirib nafas olar, ko‘zlari yoshlanardi. Bu holni ko‘rganlar nechun ko‘zi yoshli ekanini, o‘yinlarga qatnashmayotganini so‘rashardi.* (OO/63)

(Tenefüslerde gülüp oynayan sınıf arkadaşları arasından sessizce sıyrılıp bir kenara geçip, mahzunluğunu göstermemek için onları izler, aslında annesinin mezarı tarafından esen rüzgârla göğsünü doldurarak nefes alır, gözleri yaşlanırdı. Bu halini görenler niçin gözü yaşlı olduğunu, oyunlara katılmadığını sorardı.)

(318) *Maktabdan qaytarkan, har kuni bo‘lmasa-da, g‘amgin qunlarida «qabriston tomondan Chorsuga borish kulayroq ekan», deya aylanib ketgan bu boladagi nozik tuyg‘ularni anglaydigan bormidi?* (OO/63)

(Okuldan dönerken, her gün olmasa da mutsuz olduğu günlerde “kabristan tarafından Chorsu’ya varmak daha kolay” diyerek dolanıp giden bu çocuktaki hassas duyguları anlayan var mıydı?)

(319) *Tashqaridan yuzaki qaraganlarga ko‘lida sumka ko‘tarib maktabdan chiqqan, tim tagidan o‘tib ketayotgan bir bola. Lekin u qabriston eshigiga yaqinlashishi bilan tomog‘iga tugilgan achchiq tuyg‘ularni, egik boshini, mushtdek, balki g‘unchadek yuragida qo‘zg‘algan hayajon to‘lqinlariyu toshqinlarni va shularning barchasi bir bo‘lib ko‘ksidan ko‘tarilib kelayotgan yig‘ini bosish uchun tishini tishiga ko‘yib turishlarini anglaydigan kimsa bormi?* (OO/63)

(Dışardan bakıldığında elinde çantasıyla okuldan çıkan, öylesine geçip giden bir çocuk. Ama kabristan kapısına yaklaştığı zaman boğazına düğümlenen acı duygularını ve bütün acılar bir olduğunda yüreğinden gelen ağlama isteğini dişlerini sıkarak bastırmasını anlayan var mıydı?)

(320) *O’zini bu holda ko‘rsa, nimalarnidir sezadigan, uning dardiga hamdard bir inson bor yorug‘ dunyoda... Bu inson shu onda nimalar qilayotgan ekan, o‘zi qay holda ekan? Xabari yo‘q. Oradan shuncha yillar o‘tdi, balki u ham unutgandir? Yoki ko‘rsa tanirmikin? Buni bilmaydi.* (OO/63)

(Onu bu halde görse, ne olduğunu anlayacak, derdine derman olacak bir insan var bu dünyada… Bu insan şu anda neler yapıyor, nasıl durumda? Haberi yok. Aradan o kadar yıl geçti, acaba unutmuş mudur? Yoksa görse tanır mı? Bilmiyordu.)

(321) *Ismoil nechun o‘zini tanitishni istamadi, aksincha, yuz-ko‘zini tanimas holga solib, o‘sha ko‘chadan o‘tishni afzal ko‘rdi? Buning sababi undagi g‘ariblik, yolg‘izlik tuyg‘usidir. Balki Fotimaxonimdan avvalgi mehrni ko‘rmas... Bu uni umidsiz holga boshlardi.* (OO/63)

(İsmoil niçin kendini tanıtmak istemedi, aksine yüzünü gözünü tanınmaz hale sokup o sokaktan geçmeyi tercih etti? Bunun sebebi ondaki gariplik ve yalnızlık duygusu. Belki Fotima hanımdan evvelki sevgiyi göremez… Bu onu ümitsizliğe sokardı.)

(322) *Bolasiga yetarlicha mol-mulk qoldirgan, katta boylik to‘plagan ota o‘zi yaratishga mas’ul bo‘lgan kelajakni ta’minlagan sanaladimi? Insonning ruh va badandan paydo bo‘lgan bir mavjudot ekanligini qabul qilgan, uning faqat oddiy bir moddiy borliq emasligini tan olganlar bu savolga ha deb javob berishlari mumkin emas.* (OO/65)

(Çocuğuna yeterli mal mülk bırakan, çok zengin bir baba, onun geleceğini garanti altına aldığını mı sanıyor? İnsanın ruh ve bedenden ibaret olmadığını kabul eden, sıradan bir varlık olmadığını bilenlerin bu soruya evet demeleri mümkün değil.)

(323) *Farzandiga taom yeyish odobini o‘rgatish o‘rniga ovqatni o‘zi yedirib qo‘ygan, velosiped haydashni o‘rgatish uchun go‘dagini velosipedga mindirib qiyaliqdan pastga qo‘yib yuborgan otaning harakatlari qanchalik xato bo‘lsa, mulkni boshqarishni bilmagan bolasini boyligaga boshliq qilib qo‘yish ham shunchalik xatodir.* (OO/65)

(Çocuğuna yemek yeme adabını öğretmek yerine yemeği kendisi yediren, bisiklete binmeyi öğretmek için çocuğu bisiklete bindirip yokuş aşağı bırakan babanın hareketleri ne kadar hatalıysa malını idare etmeyi bilmeyen çocuğuna mal bırakan da o kadar hatalıdır.)

(324) *Fotimaxonim Husayin, Odila va Samihaga nima bera olishi mumkin? Otasidan qoladigan katta boyliknimi? Yo‘q. Unda na otasidan qoladigan boylikka, na bunday boylikning insonga saodat keltirishiga ishonchi bor.* (OO/65)

(Fotima hanım, Husayin, Odila ve Samiha’ya ne verebilir? Babasından kalan zenginliği mi? Hayır. Onda ne babadan kalan zenginliğe ne de böyle bir zenginliğin insana mutluluk getireceği inancı var.)

(325) *Fotimaxonim tarbiyaning ahamiyatiga qisqacha shunday izoh beradi. Shuning uchun bolalarining dars tayyorlashidan tortib, to yaxshi axloq sohiblari bo‘lgunga qadar qo‘lidan kelganicha g‘ayrat qilishiga shubha yo‘q. Masalan, Husayin «tayyorlaydigan darsim qolmadi», deb o‘yinga berilganda shunday derdi:*

– Otang do‘konni ochib, uch soat ishlab keyin yopib, aylanib yursa, bo‘ladimi? (OO/66)

(Fotima hanım terbiyenin önemini kısaca böyle izah eder. Bunun için çocukların derslere hazırlanmalarından tutun da iyi ahlak sahibi olmalarına kadar elinden gelen gayreti gösterdiğine şüphe yok. Mesela Husayin “yapacak ödevim kalmadı” dediğinde ona şöyle derdi:

– Baban dükkânı açıp, üç saat çalışıp sonra kapatarak geri dönse olur mu?)

(326) *Bundan ancha yillar avval bo‘lib o‘tgan ikki hadisani eslaysanmi, yo‘qmi, bilmadim. Bir kuni: “Bir ayol menga yetimligimni, onamning oti Xayriya ekanligini aytdi”*

deganding. Undan ko‘zing mening ko‘zimga o‘xshamasligini eshitgan ekansan. O’sha kun otangdan mening ikkinchi ismim Hayriya ekanini bilganding va masala hal bo‘lgandi. Bir gal: «Samihaning ko‘zlari boshqacha, biznikiga o‘xshamaydi», — deganingda, men senga otangning sochlarining bir qismi qora, bir qismi oqligini ko‘rsatgandim. Bularni eslaysanmi?

– Biroz eslaganday bo‘lyapman, ona. (OO/68)

(Yıllar önce olan hadiseyi hatırlar mısın hatırlamaz mısın bilemedim. Bir gün “Bir kadın bana yetim olduğumu, annemin adının Hayriya olduğunu söyledi” demiştin. O kadından gözünün benim gözüme benzemediğini duymuştun. O gün babandan benim ikinci ismimin Hayriya olduğunu öğrendin ve mesele hallodu. Bir süre sonra da “Samiha’nın gözleri başka, bizimkine benzemiyor” dediğinde ben sana babanın saçlarının bir kısmının ak, bir kısmının kara olduğunu gösterdim. Bunları hatırlıyor musun?

– Biraz hatırlar gibiyim anne.)

(327) *Husayin g‘alati bo‘lib ketdi. Ko‘z o‘ngida yuz-ko‘zi o‘zinikiga o‘xshash ayol paydo bo‘lganday bo‘ldi. Faqat boshlang‘ich maktabdagi sınfdoshi yetim Yilmaz xayolida undan aniqroq gavdalandi. Demak, o‘zi ham unga o‘xshash. Lekin uning yetimligi bilan o‘zining yetimligi orasida qanday bog‘liqlik bo‘lishi mumkin? Farq esa yer bilan osmoncha. Aytgani ikki bo‘lgani yo‘q. Yilmaz chekkan jafolar esa, eh-he... Nimasi o‘xshash buning?! Uning onasidagi insoniylikdan uzoq fe’l bilan o‘z onasining farishtalarga yaqin sifatlari orasida tog‘larcha masofa bor.* (OO/68)

(Husayin tuhaflaştı. Gözünün önüne yüzü, gözü kendininkine benzeyen kadın geliverdi. Yanı sıra ilkokulda sınıf arkadaşı yetim Yilmaz da geldi aklına. Demek kendisi de ona benziyordu. Fakat onun yetimliği ile kendisinin yetimliği arasında nasıl bir benzerlik olabilirdi ki? Yerden göğe kadar fark vardı. Bir dediği iki edilmedi. Yilmaz’ın çektiği cefalar ise… Nesi benziyor bunun? Onun annesindeki insanlıktan uzak hareketlerle kendi annesinin meleklere benzeyen tavırları arasında dağlar kadar fark var.)

(328) *Ammo, bizning nimamiz yetimga o‘xshaydi? Samihaning nimasi o‘zingiznikiyu, bizning qayerimiz o‘gay?! O’gay bo‘lsak shuncha vaqtdan beri bilinmasmidi?* (OO/68)

(Ama bizim neyimiz yetime benziyor? Samiha’nın nesi kendinizinki gibi, bizim neremiz üvey? Üvey olsak o kadar zamandır bilinmez miydi?)

(329) *— Endi nima bo‘ladi, ona? Bundan keyin biz o‘gay bo‘lamizmi?*

– Nega o‘gay bo‘lasizlar, o‘g‘lim? Bugungacha sen o‘zimning o‘g‘lim eding, bundan buyog‘iga ham shunday bo‘ladi. Odila bugunga qadar o‘z qizim edi, qizim bo‘lib qolaveradi. (OO/68)

(– Şimdi ne olacak anne? Bundan sonra biz üvey mi olacağız?

– Niye üvey olasınınz oğlum? Bugüne kadar sen benim oğlumdun, bundan sonra da öyle olacak. Odila bugüne kadar öz kızımdı, öz kızım olarak kalacak.)

(330) *O'gay ekanligini bugun aytgan onaning istalgan kimsaning onasidan ko'ra xurmatga loyiqroq ekanligini juda yaxshi tushunar edi. O'z bolasining o'qishi, yomonlar bilan do'st bo'lmasligi, odamlar orasida uyalmasligi uchun qay ona bu qadar g'ayrat qilardi?! Qaysi onaning qo'lidan kelardi bu ish?! Agar ko'llaridan kelsa, hammasining farzandi ham tarbiyali bo'lmasmidi?!* (OO/69)

(Bugün üvey olduğunu söyleyen ananın birçok kimsenin annesine göre daha fazla saygı hak ettiğini çok iyi biliyordu. Öz çocuğunun okuması, kötülerle arkadaş olmaması, insan içinde utanmaması için hangi anne bu kadar gayret ederdi?! Hangi annein elinden gelirdi bu iş?! Eğer ellerinden gelse herkesin yavrusu terbiyeli olmaz mıydı?!)

(331) *Fotimaxonim o'ziga munosib onalik qildi, ammo o'z onasining yuzini xotirlashni naqadar istardi.* (OO/70)

(Fotima hanım kendine çok iyi annelik yaptı fakat öz annesinin yüzünü hatırlamayı ne kadar isterdi.)

(332) *Kecha asrdan so'ng choyxonada choy ichay dedim. Choyxonachining yordamchisi choy keltirdi va cho'ntagidan bir xat chiqarib, «shuni o'qib bersangiz, eshitsam»,— dedi. O'qidim. Tugagach, maktabga nega bormaganini so'radim. U oh tortdi:*

– Ular yubordilaru, men qochdimmi, birodar, — dedi. So'ngra tushuntira boshladi. O'gay ona qo'lida o'sibdi. Undan ona sifatida uch narsa ko'rdim deydi: tundliq, yomon so'z, tayoq... (OO/70)

(Dün ikindiden sonra çayhanede çay içeyim dedim. Çaycının yardımcısı çay getirdi ve cebinden bir mektup çıkarıp "Şunu okusanız da dinlesem" dedi. Okudum. Bitince niye okula gitmediğini sordum. O da ah çekti:

– Onlar gönderdiler de ben kaçtım mı birader, dedi. Sonra anlatmaya başladı. Üvey ana elinde büyümüştü. Ondan anne olarak üç şey gördüm dedi; eziyet, kötü söz, dayak…)

(333) *Xonim, asabimga teg'ma, jahlimni qo'zg'ama! Qonimni qaynatsang, sening bolang ham xaqqini oladi. Bu ayb qıladi-yu, seniki tinch turadimi? Sening bolang osmondan tushganmi? Qaysi kun o'g'lingning xatosini aytding? Hudodan qo'rqmaysanmi?* (OO/70)

(Hanım, beni sinirlendirme, tepemin tasını attırma! Beni sinirlendirirsen senin çocuğun da hakkını alır. Hadi bu suç işledi, seninki rahat duruyor mu ki sanki? Senin çocuğun gökten mi indi? Hangi bir gün oğlunun hatasını söyledin? Allah'tan da mı korkmuyorsun?)

(334) *Mening farishta o'g'lim nima qildi? Yashiriladigan aybi bormi uning? Yo tuxmat qilayinmi bolamga?* (OO/70)

(Benim melek oğlum ne yaptı? Sakladığı bir suçu mu var? Yoksa suç mu atıyorsun oğluma?)

(335) *Xo‘p, meniki har kun ayb qiladimi? Hech to‘g‘ri ishi yo‘qmi bechoraning? Bir kun bo‘lsa ham qo‘nglim uchun yaxshi bir ish qildi desang, nima qiladi? — deya yolvorsa ham o‘gay onamning men haqımdagi yaxshi gapni otam hech eshitmadi.* (OO/70)

(Peki, benimki her gün suç mu işliyor? Hiç doğru işi yok mu bu zavallının? Bir gün olsun iyi bir iş yaptı desen ne olur, diye yalvarsa da üvey annemden hakkımda hiç güzel bir söz işitmedi.)

(336) *Mening bir dona onam, bularni tinglagach, qadringizga ko‘proq yetadigan bo‘layapman, sizni yanada ko‘proq yaxshi ko‘rib qolyapman. Qaysi bolaning o‘z onasi sizning menga ko‘rsatgan yaxshiligingizni ko‘rsata oladi?!* (OO/72)

(Benim birtanecik annem, bunları dinledikçe kıymetinizi daha çok anlıyorum, sizi daha iyi görüyorum. Hangi çocuğun öz annesi sizin bana gösterdiğiniz iyiliği gösterir?)

(337) *Fotimaxonim Ismoilni unutgan edimi? Bir so‘z bilan aytsak, yo‘q. Unutgan emas. Orasira onasinikiga borgan-da, ne ish bilan mashg‘ulligini surishtirar va uni duolar qilardi.* (OO/72)

(Fotima hanım Ismoil’i unutmuş muydu? Tek kelimeyle, hayır. Unutmamıştı. Ara sıra annesigile gittiğinde ne yaptığını soruyor ve ona dualar ediyordu.)

(338) *Ismoil uylansa alohida yashaydimi yo yana o‘sha onasi(!) bilan birga turishadimi, deb so‘radi.* (OO/73)

(Ismoil evlenince ayrı mı yaşayacaklar yoksa yine annesi ile mi oturacaklar, diye sordu.)

(339) *Mehmonlar ketgach, Odila bilan suhbatlashdi. Odilaga Ismoilning yetim ekanligi xush kelmayotgandi.*

– Meni yetimga bermoqchimisiz, dedi. Bunday demasligi kerak edi. Balki o‘zi yetimligini bilmagan, yetimlik hayotini yashamagan, ona mehriga yo‘g‘rilgan Odila adashgandi: yetim ham o‘zi kabi inson ekanligini, balki yetim bo‘lmaganlarga qaraganda insonni ko‘proq qadrlashini bilmasdi... (OO/73)

(Misafirler gittikten sonra Odila ile konuştular. Odila, Ismoil’in yetim oluşunu hoş karşılamadı.

– Beni bir yetime mi vereceksiniz, dedi. Böyle söylememesi gerekiyordu. Belki kendisinin de yetim olduğunu bilmediğinden, hiç yetim gibi yaşamadığından, sevgiyle büyütülen Adile yanıldı. Yetimlerin de kendisi gibi insan olduklarını, belki yetim olmayanlara nazaran insanları daha çok kıymetlediklerini bilmiyordu.)

(340) *Ismoil Odilaga Fotimaxonimning qizi bo‘lgani uchun uylanmoqchi edi. Uning tarbiyasida axloqli qiz bo‘lib yetishganini taxmin etgan Ismoil umr bo‘yi Fotimaxonimning hurmati uchun Odilani hurmat qilishini qaydan bilsin?! Bu azamat*

yigit bir kun ko‘chada o‘ziga teshikkulcha uzatgan kichkina sotuvchi ekanini qayoqdan taxmin etolsin?! (OO/73)

(Ismoil Odilayle Fotima hanımın kızı olduğu için evlenmek istiyordu. Onun gibi terbiyeli ahlaklı bir kız olarak yetiştiğini tahmin eden Ismoil’in, ömür boyu Fotima hanım için hürmet edeceğini nereden bilsin? Bu babayiğit delikanlının bir gün sokaktan geçerken kendisine simit uzatan küçük satıcı olduğunu nereden hatırlasın?)

(341) *Odilbek ham Odilani Ismoilga berilishga rozi edi. Uning fikricha, axloqi durust, ishi kuchi joyida yigitning xushlanmaydigan tarafi biroz faqirligiyu, yetimligi, holos. Ammo bu o‘ylaydigan ish emas. Faqirlik kelib-ketadigan hol. Yetimlik odamning ixtiyorida emas. Ixtiyoriga zid tarzda o‘z qizi ham yetim emasmi?!* (OO/73)

(Odil bey de Odila’yi Ismoil’e vermeye razıydı. Ona göre dürüst, işi gücü yerinde bir delikanlının tek kötü yanı biraz fakir ve yetim olmasıydı. Ama bu o kadar önemli değildi. Fakirlik gelip geçici bir durumdur. Yetimlik ise insanın elinde olan bir durum değil. Ona bakılacak olursa kendi kızı da yetim değil miydi?)

(342) *Odila bir kun Ismoilning kiyimlarini tozalarkan ich cho‘ntagidan, bir paytlar rangi qirmizi bo‘lgani bilinib turgan bo‘z parchasini topib olib, hayron bo‘ldi. Kuyovlik libosi cho‘ntagiga solingan bu bo‘z parchasi nima edi? Bilolmadi.* (OO/74)

(Odila bir gün Ismoil’in kıyatfetlerini yıkarken iç cebinden bir zamanlar renginin kırmızı olduğu belli olan bir bez parçası bulunca şaşırdı. Damatlık elbisesinin cebine konulmuş bu bez parçası da neydi? Bilemedi.)

(343) *Xaridorga agar xohlasa, Turkiyada ishlangan, puli Turkiyada qoladigan mol berishini aytadi. Xaridor ishlatib ko‘rmagan molni olishni istamaydi. Odilbek so‘raydi:*

– Puling chetga — ajnabiyga ketishiga, millatning qashshoqlashishiga rozimisan?

– Jonim, senga nima?! Sen xohlaganimni ber. (OO/74)

(Müşteriye eğer isterlerse Türkiye’de yapılan parası Türkiye’ye kalan mal vermeyi teklif ederdi. Ancak müşteri bilmediği ürünü almak istemezdi. Odil bey sordu:

– Paranın yabancılara gitmesine, kendi milletinin fakirleşmesine razı mısın?

– Canım sana ne? Sen istediğimi ver.)

(344) *Mamlakatdan tashqariga oqib ketayotgan pul masalaning bir tomoni, masalaning boshqa tomoni — u yoqdan keladigan oziq-ovqat mahsulotlarining sifati qanaqaligi. Kundan-kun ortib borayotgan turli xastaliklarning bunga hech qanday aloqasi yo‘qmikan?! Unda oldin ko‘z ko‘rib, kuloq eshitmagan tomir qotishiga o‘xshash kasalliklar osmondan tushyaptimi?* (OO/75)

(Memleketten çıkan para meselenin bir tarafıyken diğer tarafı da oradan gelen yiyecek ve içeceğin nasıl olduğu. Günden güne artan türlü hastalıkların bununla hiç mi alakası yok? Gözümüzün görüp kulağımızın duymadığı tedavisi olmayan türlü hastalıklar gökten mi indi?)

(345) *Kim ne desa-desin, Odilbek, siz yanglishdingiz.* (OO/76)

(Kim ne derse desin Odil bey, yanılıyorsunuz.)

(346) *Stadionning ilk ochilgan kun cho‘kishiga nima deysiz? Stadion qurilishida ilm yetarli bo‘lmaganmi? Yoki xalq ilk ochilgan qun yoqtirmasdan ketmon, bel, cho‘kich bilan qulatdilarmi?* (OO/76)

(Stadyumun açıldığı gün çökmesine ne dersiniz? Stadyumun kuruluşunda uygun tekniği mi kullanmadık? Yoksa halk ilk günden beğenmeyip çekiçlerle yıktılar mı?)

(347) *Mahmudbek do‘konda qolgan bor-yo‘q molni chiqarib sotdi. Sotdiyu shu hafta o‘zi ham dunyoga qo‘l tortdi, etak siltadi. Hayotining hisobini bermoq uchun o‘ziga hayot ato etganning huzuriga ketdi. Janoza xarajatlaridan ortib qolgan bir necha qurush ko‘ngli yarim Yilmazga qanchagacha yetardi?!* (OO/79)

(Mahmud bey, dükkânda kalan varını yoğunu çıkarıp sattı. Sattı ama o hafta kendisi de dünyadan elini eteğini çekti. Hayatının hesabını vermek için ona bu hayatı bağışlayanın huzuruna gitti. Cenaze masraflarından kalan birkaç kuruş biçare Yılmaz’a ne zamana kadar yeterdi ki?)

(348) *Bechora qiz kelin ayasining pardoz qutisini titkilab yo‘lakda yuziga upa surayotganida akasi kelib qolib bir tarsaki yeganidan, yonidan bir juft kino bileti chiqib qolib gap topib berolmay dovdiraganidan uning necha yoshga kirganini bilib turgandirsiz.* (T/1)

(Zavallı kız annesinin makyaj kutusunu karıştırıp bulduğu pudrayı yolda yüzüne sürerken ağabeyine yakalanıp bir tokat yiyen ama aynı zamanda bir çift sinema)

(349) *Ko‘risholmaydi, rejissyorining gapini qara, ilm kerak, deydi. Nima o‘ninchini bekorga bitirib qo‘yibmizmi? Rolni bersinu o‘ynaganimizni tomosha qilaversin. Mayli, kimligimni ularga ko‘rsatib qo‘yaman.* (T/2)

(Daha görüşmeden yönetmenin sözüne bak, eğitim şart diyor. Onunu birden boşu boşuna mı okuyalım? Önce rolü versin, oynamamızı izlesin. O zaman kim olduğumu gösteririm onlara.)

(350) *Umida bo‘lsa qaysi jurnalda kinoartistlarning surati chiqsa qirqib olar, hind qizlariga o‘xshayman, deb ikki qoshining o‘rtasiga xol qo‘yib, kapron sharfga piston qadab kunora suratga tushardi.* (T/2)

(Ümide hangi gazetede bir sinema artistinin resmi çıksa kesip alır, hint kızları gibi olayım diye iki kaşının ortasına iz koyup, naylon eşarba küçük bir püskül takıp fotografını çekerdi.)

(351) *Ikkovi o‘ynagan rangli kino qo‘yilayotgan emish. Zalda o‘tirganlar bir ekrandagi Anvarga, bir zalda o‘tirgan Anvarga qarab qanday baxtli odam ekan-a, deyishayotgan emish. Kino tugagandan keyin ularning har ikkovini ham tomoshabinlar o‘rab olib chapak chalisharmish.* (T/2)

(İkisinin de rol aldığı renkli sinema filmi oynatılıyormuş. Salonda oturanlar bir ekrandaki Anvar'e, bir de salonda oturan Anvar'e bakıp nasıl şanslı adammış, diyorlarmış. Film bittikten sonra seyirciler etrafında toplanıp alkışlamışlar.)

(352) *To'kilgan olmalarni terib yurgan ichkuyov pochchasi piching qildi:*

–Yotaverasizmi, xalq artisti. Boshingizga oftob kelib qoldi-ku, ishlar nima bo'ldi? Qabul qilishmaganga o'xshaydi. Yaxshisi, yuring men bilan, ekspeditsiyaga olib ketay. Ikki yil mening partiyamda ishlab, keyin institutga kirasiz. (T/2)

(Dökülen elmaları toplayan içgüvey eniştesi iğneleyici biçimde laf attı:

–Yatıyor musunuz halk sanatçısı. Güneş doğalı çok oldu, işler ne oldu? Kabul etmemiş gibi görünüyorsun. En iyisi gel benimle birlikte araştırmacı ol. İki yıl benim bölümde çalış, sonra enstitüye girersin.)

(353) *Anvar unga ma'noli iljayib qo'ydi.*

"O'qiysanmi, ishlaysanmi?" dedi kranchi pastga, xartum ilgagiga sement qorishmasi solingan temir tosni ilayotganlardan ko'z uzmay. (T/3)

(Anvar ona manalı bir şekilde gülümsedi.

"Okuyor musun, çalışıyor musun?" dedi zemindeki vincin kazanında karışan çimentodan gözünü ayırmadan.)

(354) *"Menga shogird tushmaysanmi?" dedi u qorishmani to'rtinchi qavati bitmagan bino tepasidan aylantirib o'tib yangi poydevor qo'yayotganlarning oldiga tushirarkan.* (T/3)

("Benim çırağım olur musun?" dedi o karışımı inşaat halindeki binanın tepesinden döküp yeni binanın önüne indirirken.)

(355) *Yo kosmonavt bo'lmoqchimisan? Hozir hamma yoshlar kosmonavt bo'lishni mo'ljallashyapti. Kel, sen bilan biz o'sha kosmonavtlarga uy quraylik, nima deysan!* (T/3)

(Yoksa astronot mu olacaksın? Şimdiki gençlerin hepsi astronot olmak istiyor. Gel biz senle o astronotlara ev yapalım, ne dersin!)

(356) *Rost aytyapman, shogird tushsang, sal kunda kranchi qilib qo'yaman. Mana shu kran ikkovimizniki bo'ladi. Bilasanmi, bu kran bilan respublikani aylanib chiqqanman. Bu yog'iga ikkovimiz ishlaymiz. Qarab tursam yaxshi bolaga o'xshaysan. Xo'sh, nima deysan?* (T/3)

(Doğru söylüyorum, çırağım olursan çok kısa sürede seni vinç operatörü yaparım. İşte şu vinç ikimizin olur. Biliyor musun, bu vinçle tüm memleketi dolaşırım. Bu tarafta ikimiz çalışırız. Görünüşe göre iyi çocuğa benziyorsun. Ne dersin?)

(357) *Bilasanmi, bilasanmi, dunyoda kranchilikdek qoyil ish yo'q. Shundoq tepasiga chiqib qarasang dunyoning narigi chekkasi ham ko'rinadi. Men o'sha yerdan turib sizlarning tomlaringizni ko'rdim. Ko'llar, bog'lar, imoratlar... Bitta samolyot xuddi-xuddi oyog'imning tagidan o'tib ketdi.* (T/4)

(Biliyor musun, dünyada vinç operatörlüğünden kıyak iş yok. Öyle tepesine çıkıp baktığında dünyanın öbür ucu bile görünüyor. Ben oradan bakıp sizin çatıları gördüm. Dereler, bağlar, binalar… Bütün gökyüzü sanki ayağımın altından geçti.)

(358) *Kombinatga borganmisan, o‘zing. Kombinatning qanaqaligini bilasanmi, o‘zing. Voy bo‘... Men tengi qiz bir yuz o‘n ikkita dastgohni yurityapti. Qirq ming odam ishlaydi. Kranni gapirasan-a. Kraning nima bo‘pti, bu dastgohlarning oldida. Kombinatda bir yilda chiqadigan matoni yer shariga o‘rasang yerning ochiq joyi qolmaydi.* (T/4)

(Fabrikaya girecek misin kendin. Fabrikanın nasıl olduğunu biliyor musun sen. Vay be… Benim gibi bir kız, yüz on iki tane dükkânı işletiyor. Kırk bin adam çalışıyor. Vinci söylüyorsun. Vinç de neymiş bu işletmelerin yanında. Fabrikada bir yılda çıkan kumaşı dünyaya örtsen, açık bir yeri kalmaz.)

(359) *Anvar mundoq qarasa, Umida labiga qizil surtganga o‘xshaydi. Tikilib ko‘rsa rost.*

–Bu nima, yapgi kalishning ichidek qip-qizil qilib. (T/4)

(Görünüşe göre Ümide dudağına kırmızı sürmüş gibiydi. Dikkatli bakınca öyle görünüyor.

– Bu ne böyle plastik gibi kıpkırmızı yapmışsın.)

(360) *Umida piq etib kulib yubordi. Uning bu kulgisida? “Sen uchun, sen uchun tentak” degan ma’no barq urib turardi.* (T/4)

(Ümide kıkırdayıp güldü. Peki onun bu gülüşü? “Senin için aptal” diye bir anlam içeriyordu.)

(361) *Juvon ma’qul ishorasini qildi. Yigit chiqib ketdi. Uyda go‘zal juvon bilan ikkimiz qoldik. Inson bolasini tabiat shunday ham chiroyli yaratadimi? Bu tushimmi, o‘ngimmi? Yo ertaklardagi parilardanmi bu ayol? Ovozi qandoq ekan? Oddiy xotinlarning ovoziga o‘xsharmikan?* (T/5)

(Genç kadın işaret etti. Delikanlı çıktı. Evde güzel kadınla ikimiz kaldık. Doğa, bir insan evladını böyle güzel yaratır mıymış? Bu rüya mı gerçek mi? Yoksa masallardaki perilerden mi bu kadın? Sesi nasılmış? Diğer kadınların sesine benziyor mu ki?)

(362) *Juvon nimanidir olib chiqib ketdi. Shundagina bu yerga qanday kelib qolganimni o‘yladim.* (T/5)

(Genç kadın nice sonra çıktı. O sırada buraya nasıl geldiğimi düşündüm.)

(363) *Bir umr tanimagan, na otini, na zotini bilmagan bir kishini uyga olib kirib, yosh xotinining oldiga tashlab ketgan bu yigitga hayron bo‘lyapman, Er-ku bunday qildi, xo‘p. Xotinchi, xotini kimligini, qayoqdan kelib qayoqqa ketayotganini bilmagan yot begonaning oldiga bir dasta pul, stol ustiga qimmatbaho taqinchoqlarni tashlab chiqdi-ketdi.* (T/5)

(Ömründe tanımadığın, ne adını ne kim olduğunu bilmediğin bir kişiyi eve alıp, genç kadından önce çıkıp giden bu delikanlıya şaşırdım. Hadi erkek böyle yaptı. Kadın da

kim olduğunu, nereden gelip nereye gideceği belli olmayan bir yabancının yanına bir deste para, masa üstüne de kıymetli takılarını bırakıp gitti.)

(364) *Juda-juda xijolat bo‘lib ketdim. Ne hasratda yiqqan o‘sha pulni buzib men uchun xarajat qilib keldi-ya. Bular qanaqa odamoxun kishilar o‘zi!* (T/6)

(Çok hayret ettim. Ne zorluklarla biriktirdikleri o parayı harcayıp benim için masraf ettiler. Bunlar nasıl cömert insanlar böyle!)

(365) *Shaftoli archib yeb o‘tirib ming xayolga boribman. O‘zimni bu olijanob odamlar o‘rniga qo‘yib ko‘raman. Hayotda men hali nimani ko‘ribman. O‘qish, qorin to‘ydirish tashvishidan boshqa nimani ko‘ribman? Oldinda juda jiddiy, murakkab hayot borligini qayoqdan bilaman. Odamlar orasiga endi kiryapman. Bular men uchratgan birinchi kishilar.* (T/6)

(Şeftali soyup yerken bir sürü hayale daldım. Kendimi bu cömert insanların yerine koydum. Hayatta ben ne gördüm. Okuma, karın doyurma çabasından başka ne gördüm? Önümde gayet ciddi, zor bir hayat olduğunu nereden bileyim? İnsan içine daha yeni giriyorum. Bunlar benim karşılaştığım ilk kişiler.)

(366) *Safarga chiqish oldidan, to‘g‘risi, andak tashvishda edim. Qayoqqa boraman, kimlar qo‘liga tushaman? Qoqilsam, yiqilsam birov ko‘tarib qo‘yadimi? O‘ksingan paytlarimda boshimni birov silarmikin? Studentlik stipendiyamdan ozroq jamg‘arib, musofir yurtlarda bir kunimga yarar deb ehtiyotlab qo‘ygan edim. Boya divanda ko‘zimni ochishim bilan, pulimni birov olib qo‘ymaganmikin, deb beixtiyor yon cho‘ntagimga qo‘l tiqqanimni uy egasi sezmadimikin? Sezgan bo‘lsa nima degan odam bo‘ldim.* (T/6)

(Sefere çıkmadan önce doğrusu pek endişeliydim. Nereye gideceğim, kimlerin eline düşeceğim? Başıma bir şey gelse, biri yardım eder mi? mutsuz olduğumda başımı biri okşar mı? Öğrencilik bursumdan biraz artırıp yurtlarda misafir olurum diye temkinli davranıp para koymuştum. Az önce gözümü açmamla paramı biri aldı mı acaba diye şüphelenip elimi cebime atmamı ev sahibi hissetti mi ki? Hissettiyse ne biçim adam oldum.)

(367) *Katta hovlining o‘rtasida husni bir jahonga tatiydigan juvon yotibdi. Ammo mening ko‘zlarimga uyqu ilinmaydi. Yuragim hayajondan gupullab uradi. Quvonchmi, o‘kinchmi, bilib bo‘lmaydigan allaqanday bir his ichimni timdalaydi. Bu nima?* (T/6)

(Büyük avlunun ortasında güzelliği cihana bedel genç bir kadın yatıyordu. Ama benim gözüme uyku girmiyordu. Yüreğim heyecandan çarpıyordu. Mutluluk mu, pişmanlık mı olduğunu bilmediğim bir his içimi kemiriyordu. Bu neydi?)

(368) *Bolaligimni, daydi o‘ylarimni, tentak niyatlarimni allaqayoqlarga supurib tashlagan narsa bu uydagi odamlarning pokizaligi, beg‘uborligi emasmikin?!* (T/7)

(Çocukluğumu, serseri düşüncelerimi, aptalca niyetlerimi bir yerlere süpüren şey bu evdeki insanların temizliği, açık gönüllülüğü değil mi ki?)

(369) *Ovqat pishguncha ikkovimiz ariq bo‘yiga cho‘nqayib shaftolixo‘rlik qildik. U shundagina kimligimni, qayoqdan qayoqqa ketayotganimni so‘radi. Aytdim.* (T/7)

(Yemek pişene kadar ikimiz arık boyunca yürüyüp şeftali yedik. O kim olduğumu, nereden nereye gittiğimi sordu. Söyledim.)

(370) *Nonushtadan keyin Turg‘unboy meni avtobusga chiqarib qo‘ydi. Xotini bilan, bilmadim, qanaqa xayrlashdim ekan? Esimda yo‘q. Har holda bu ajoyib xotinga munosib qaynoq bir so‘z aytgan bo‘lsam kerak. Esimda bor, ko‘zlarida ajoyib bir tabassum bor edi o‘shanda.* (T/7)

(Kahvaltıdan sonra Turgunbay beni otobüse bindirdi. Hanımı ile nasıl vedalaştım, bilemiyorum. Hatırlamıyorum. Her halde bu güzel kadına uygun sıcak bir söz söylemişimdir. Gözlerinde o anda ilginç bir tebessüm belirdiğini hatırlıyorum.)

(371) *– Holva muborak bo‘lsin, inim. Xotining to‘tidek qiz tug‘di.*

Mutalning yuragi qinidan chiqib ketayozdi. Axir Mutal qirq olti yillik umrining yigirma sakkiz yilini shunday qutlug‘ xabar eshitish orzusida kechirdi. Nihoyat, nihoyat niyatiga yetdi. Hamshira xotin aldamayotganmikin? Rostmikin? Tushimmi, o‘ngimmi? (T/7)

(– Helvan mübarek olsun kardeşim. Bülbül gibi bir kızın oldu.

Mutal'in yüreği yerinden çıkacak gibiydi. Mutal, kırk altı yıllık ömrünün yirmi sekiz yılını bu haberi duyma arzusuyla geçirdi. Nihayet muradına erdi. Hemşire hanım aldatmıyordu, değil mi? Doğru muydu ki? Rüya mı, gerçek mi?)

(372) *Mutal esankirab qolgan edi. Atrofida nimalar bo‘lyapti, kimlar bor, o‘zi qayerda o‘tiribdi, bilmasdi.* (T/7)

(Mutal şaşkındı. Etrafında neler oluyor, kimler var, kendisi nerede bilmiyordu.)

(373) *Nariroq borib shart to‘xtadi-yu, shofyor kabinadan bosh chiqarib, jahl bilan so‘kindi. Mutal unga parvo qilmadi. Ammo birdan hushyor tortib ketdi. Boyagi quvonchlari qayoqqadir g‘oyib bo‘ldi, bir zumda yuragini muz bosgandek sovub qoldi.*

– Men ham odam bo‘ldimmi? Rostdan ham baxtlimanmi? Shumi baxt? (T/8)

(Biraz ilerleyip durdu, şoför kabinden başını çıkarıp öfkeyle söylendi. Mutal ona aldırış etmedi. Ama birden duraksadı. Az önceki sevinci kayboldu, bir anda buz gibi soğudu.

– Ben de adam oldum mu? Gerçekten şanslı mıyım? Şans bu mu?)

(374) *Endi Mutal behush qadam tashlardi. Boya yeldek uchib ketayotgan odam, endi shoshilmasdi. Qayoqqa shoshadi, yigirma besh yillik hamrohi, do‘sti, eng aziz kishisi bu xabarni eshitsa nima bo‘ladi?* (T/8)

(Şimdi Mutal, öylesine adımlar atıyordu. Az önce rüzgar gibi uçan adam şimdi acele etmiyordu. Nereye acele edecekti, yirmi beş yıllık hayat arkadaşı, dostu, en aziz insan bu haberi duyduğunda ne olacaktı?)

(375) *Mutalning hayotidagi bu kattakon voqea E'tiborxonning qulog'iga yetmay qolmaydi. Undan keyin nima bo'ladi? E'tiborxonning holi nima kechadi? Ana shunisi yomon! Uning qiynalganini ko'rish, ko'zida yosh, chehrasida g'am ko'rish Mutalni iztirobga soladi. U, yigirma besh yil E'tiborxonni avaylab keldi.* (T/8)

(Mutal'in hayatındaki bu büyük olay Etibar hanımın kulağına gidecekti. Ondan sonra ne olur? Etibar hanımın hali ne olur? İşte en kötüsü de o! Onun üzüldüğünü görmek, gözünde yaş, yüzünde gam görmek Mutal'i üzerdi. O yirmi beş yıl Etibar hanımın üzerine titredi.)

(376) *Mutal qachondir bola ko'rishiga ishonardi. Uning ishonchi E'tiborni qiynardi. Erining siqilayotganini bilib turardi. Ko'chadan bola o'tsa ko'zi o'ynashini, mehmonga borishsa bolalarning o'yiniga qo'shilib ketishini E'tibor sezmasmidi, sezardi. Xotinlar ziyrak bo'lishadi, uydagi konfetlarni ko'chadagi bolalarga tashib tamom qilishini bilmaydi, deysizmi? Bilardi.* (T/8)

(Mutal ne zamandır çocuk istiyordu. Onun bu isteği Etibar'ı üzüyordu. Kocasının da üzüldüğünü biliyordu. Sokaktan çocuk sesi gelse gözlerinin ayrıldığını, misafirliğe gittiklerinde çocukların oyunlarına katılışını Etibar hissetmez miydi, hissederdi. Kadınlar hassas olur, evdeki şekerlemeleri sokaktaki çocuklara dağıtıp bitirdiğini bilmiyordu mu zannediyorsunuz? Biliyordu.)

(377) *Urush boshlandi. E'tibor to'rt yil yo'liga ko'z tikib Mutalni kutdi. Keldi. Yana o'sha jim, osuda hayot. Urushdan avval qanaqa yashashgan bo'lsa, undan keyin ham o'zgarishsiz bir xil umr boshlandi.* (T/8)

(Savaş başladı. E'tibor dört yıl boyunca gözü yolda Mutal'i bekledi. Geldi. Yine o sessiz, sakin hayat. Savaştan önce nasıl yaşıyorlarsa ondan sonra da aynı şekilde bir hayata başladılar.)

(378) *Mutal dovdirab nima deyishini bilmay, tayinsizroq bir gap aytib qutulib ketmoqchi bo'lardi-yu, ammo odatda shu gaplardan keyin keladigan kattasi nechaga kirdi, degan so'roqdan keyin, qiynalib-qiynalib javob berishga majbur bo'lardi,*

–Bolamiz yo'q. Shundoq... (T/9)

(Mutal geride durarak ne diyeceğini bilmeden, üstü kapalı bir şeyler söyleyip gidecek olurdu ama genelde bu sözlerin ardından büyük olan kaça girdi, diye sorulmasından sonra sıkılarak cevap vermeye mecbur olurdu;

– Çocuğumuz yok. Öyle…)

(379) *E'tiborning niyati buzildi. Ketish kerak, shu qadrdon, dunyodagi yaxshi odamlarning eng yaxshisini tashlab ketish kerak. Qandoq qilib?* (T/9)

(E'tibor'ın niyeti bozuldu. Gitmek gerek, bu sevgiliyi, dünyadaki iyilerin en iyisini bırakıp gitmek gerek. Nasıl yapacak?)

(380) *– Sizga nima bo'ldi, E'tibor? Juda qiynavordingiz-ku?!*

– *Ketaman!* (T/9)

(– Size ne oldu E'tibor? Pek eziyet ettiniz?!

– Gideceğim!)

(381) – *Bilasanmi, –bu erini birinchi marta senlashi edi– senga xiyonat qildim. Buning uchun o'zimni kechirolmayman. Sen ham kechirmaysan. Xiyonat qilgan xotin erining uyida turishga, u bilan birga yashashga haqsiz. Buning uchun, bilaman, meni kechirolmaysan.* (T/9)

(– Biliyor musun -ilk kez kocasına sen diyordu- sana ihanet ettim. Bunun için kendimi affetmeyeceğim. Sen de affetmeyeceksin. İhanet etmiş bir kadının kocasının evinde durmaya, onunla birlikte yaşamaya hakkı yok. Bunun için biliyorum beni affetmeyeceksin.)

(382) *Butun umrini bolu pardek pokiza o'tkazgan xotin, xiyonat u yoqda tursin, begona erkakni xayoliga keltirmagan xotin o'zini-o'zi eng pastkashlar qatoriga qo'yib o'tiribdi. Nima uchun? Kim uchun? Buni E'tiborning o'zi bilardi.* (T/9)

(Bütün ömrünü bal arısı gibi tertemiz geçiren kadın, ihanet şöyle dursun bekâr bir erkeği aklına bile getirmeyen kadın kendi kendini en rezil duruma düşürdü. Ne için? Kim için? Bunu E'tibor'ın kendisi biliyordu.)

(383) *Oxiri, do'stlari kichkinagina to'ycha qilib o'zi bilan birga ishlaydigan bir qari qizga uylantirib qo'yishdi. Hamon E'tibordan darak yo'q. U bevafoning qayerdaligini hech kim bilmasdi.* (T/10)

(Sonra dostları küçücük bir düğün yapıp kendisiyle birlikte çalışan bir kızla evlendirdiler. Hâlâ E'tibor'dan haber yok. O vefasızın nerede olduğunu hiç kimse bilmiyordu.)

(384) *Uning bola ko'rganini E'tibor eshitsa, nima qilarkin? O'zini-o'zi bir nima qilib qo'ymasmikin? Yo sevinarmikin? Sevinmaydi, u xiyonatchi!* (T/10)

(Onun çocuk sahibi olduğunu E'tibor işitse ne yapardı ki? Kendi kendine bir şey yapmaz mıydı? Yoksa sevinir miydi? Sevinmezdi, o haindi!)

(385) *Sevinchdan yuragim yorilay dedi. Yotib uxlolmadim. Tong otguncha ko'rgan kunlarimizni eslab chiqdim. Qandoq totuv yashadik! Qandoq mehribon edik bir-birimizga! Sizni qanchalik yaxshi ko'rardim! Qandoq ayardim, shamolni ham ravo ko'rmasdim.* (T/10)

(Sevinçten kalbim duracak dedi. Yatıp uyuyamadım. Sabaha kadar geçirdiğimiz günleri hatırladım. Nasıl dostça yaşadık. Nasıl âşıktık birbirimize! Sizi ne kadar iyi görürdüm! Nasıl severdim, rüzgâr değsin istemezdim.)

(386) *Ketdim, yaxshi bo'ldi, siz baxt topdingiz, bolalik bo'ldingiz. Niyatim ham shu edi. Agar men ketmaganimda sizga bu baxt qayoqda edi? Endi ko'nglim tinchidi. Niyatimga yetdim. Baxt muborak bo'lsin!* (T/10)

(Gittiğim iyi oldu, mutlu oldunuz, çocuk sahibi oldunuz. Niyetim de buydu. Eğer ben gitmeseydim size bu mutluluk nereden gelecekti? Şimdi içim rahat. Muradıma erdim. Mutluluğun mübarek olsun!)

(387) *Chol guldirakka quloq solib o‘choqdagi o‘tdan ko‘zini olmay hamon nimaningdir xayolini suradi. Nimani o‘ylayotganikin? Kim biladi, uning ko‘pni ko‘rgan keksa xotirasiga nimalar keldiykin?* (T/11)

(İhtiyar, seslere kulak asmayıp ocaktaki ateşten gözünü ayırmadan hala bir şeyler düşünüyordu. Ne düşünüyordu ki? Kim bilir onun çok eski anılarından hatırına neler geldi ki acaba?)

(388) *Hozir u cho‘l shamolida goh u yoqqa, goh bu yoqqa silkinib yonayotgan o‘tga qarab nimani o‘ylab ketdiykin? Bolalarinimi? Nevaralarinimi? Toshbo‘ron bo‘lib o‘lgan sambitdek singlisinimi?* (T/11)

(Şimdi o ihtiyar rüzgârda kâh o tarafa kâh bu tarafa silkinerek yanan ateşe bakıp neyi düşünüyor ki acaba? Çocuklarını mı? Torunlarını mı? Taşlanarak ölen söğüt dalı gibi kız kardeşini mi?)

(389) *Ot dukuri eshitildi-yu, xayoli bo‘lindi. U bosh ko‘tarib qaragan edi, o‘choqdan sal nariroqda bir otliqni ko‘rdi.*

– “Omonlikmi, qariya!” dedi yo‘lovchi uzangiga oyoq tirab egardan ko‘tarilar ekan. (T/11)

(At sesleri işitildiğinde hayali bölündü. Başını kaldırıp baktı, ocaktan biraz uzakta bir atlı gördü.

– “İyi misin ihtiyar!” dedi yolcu üzengiye basıp eyerden tutarken.)

(390) *Yo‘llari bo‘lsin, mehmon, o‘zlarini bu biy dalaga qaysi shamol boshlab keldi.* (T/11)

(Nereye gidiyorsun yolcu, seni bu tarlaya hangi rüzgâr attı.)

(391) *Ammo bizning bu oshiq-ma’shuqlar anavi standart oshiqlarga sira o‘xshashmaydi. Oshiq ma’shuqlikning qonun-qoidasi yo‘q. Bo‘lganda ham kim unga amal qilardi, deysiz. Yurak gupillab urib turganda, qon qizib miyaga urganda, ikki yurak bir-birining ichiga kirib ketaman deb turganda kim bunaqa qoidaga amal qilardi!* (T/13)

(Ama bizim bu âşıklar bu standart âşıklara genelde benzemez. Âşıklığın kuralı yok. Olsa da kim ona uyar ki dersiniz. Yüreğiniz çarpıp kanınız kaynadığında, iki yürek bir olduğunda kim bu kurallara uyar ki!)

(392) *Bu oshiq-ma’shuq tushmagurlar kitoblardagi oshiqlarga o‘xshab oyga ham, mo‘ltillab turgan yulduzlarga ham qarashmadi. Ayniqsa Zuhra yulduzi ular qararmikin, deb shuncha imlaydi, yo‘q, qarashmadi.* (T/13)

(Bu âşıklar kitaplardaki âşıklar gibi aya da, parlayıp duran yıldızlara da bakmazlar. Özellikle Zöhre yıldızı onlar bakar mı ki acaba diye işaret verir, hayır, bakmazlar.)

(393) *Yomg‘ir iplari shamolda cho‘zilib ba’zan ularning ham yuz-ko‘zini savalab o‘tib ketardi. Shamsi yurak yutib gap boshladi.*

– Kimligingizni bilib qo‘ysam, maylimi? Mening otim Shamsi, brigadamiz manavi yoqqa paxta ekyapti. (T/15)

(Yağmur damlaları rüzgârda dağılıp bazen yüzlerine çarpıyordu. Şemsi yutkunarak söze başladı.

– Kim olduğunuzu öğrensem olur mu? Benim adım Shamsi, bizim grup işte şu tarafta pamuk yetiştiriyor.)

(394) *Shamsi uning kelishgan qomatiga bir zum mahliyo bo‘lib, turib qoldi. Qiz uning bu qarashidan andisha qilib, ketamizmi, degandek qarab qo‘ydi.* (T/15)

(Shamsi onun hoş vücudundan bir an çok etkilendi. Kız onun bu bakışından ürküp, gidelim mi der gibi baktı.)

(395) *Shamsi yo‘lga qaradi. Yomg‘ir ko‘lobi hali so‘qmoqlarda yaltirab turardi.*

Birpas sabr qilaylik. Shamol yo‘lni yalab o‘tsin. Oyog‘ingiz qalay, hali ham og‘riyaptimi? (T/15)

(Shamsi yola baktı. Yağmur suları yollardan akıp gidiyordu.

– Biraz sabredelim. Rüzgâr yolu biraz açsın. Ayağınız nasıl, hala ağrıyor mu?)

(396) *Kampir suratdan ko‘z olib, derazadan lip-lip o‘tayotgan bog‘larga, cho‘llarga ma’yus boqadi. Ko‘zlaridan shashqator yosh oqadi. Oxiri yo‘lovchilardan biri chidayolmadi. Jur’atsizlik bilan so‘radi:*

– Aya, nega unaqa qilasiz? Tinchlikmi? (T/17)

(İhtiyar kadın resimden gözünü ayırıp pencereden bir bir geçen bağlara, çöllere umutsuzca baktı. Gözlerinden birkaç damla yaş aktı. Sonra yolculardan biri dayanamadı. Çekinerek sordu:

– Teyze, niçin böyle yapıyorsunuz? İyi misiniz?)

(397) *Yo‘lovchilarning aqli shoshib qoldi. Bu qanaqa xotin o‘zi? Odam o‘ldirgan, erkak bilan kurash tushgan?* (T/17)

(Yolcuların aklı şaştı. Bu nasıl kadın böyle? Adam öldürmüş, erkeklerle güreşmiş?)

(398) *Shu suratni ko‘rdim u, nazarimda Kenjaginam urushda o‘lmay shu atroflarda yurganga o‘xshay berdi. Hozir chevara ko‘rgani emas, urushda yo‘q bo‘lgan bolamni ko‘rgani ketayotganga o‘xshayman. Keldik, shekilli. Bu qaysi istansa?* (T/19)

(Bu resmi gördüm, benim küçüğüm savaşta ölmeden bu taraflarda yaşıyor sanki. Şimdi torunu görmeye değil, savaşta kaybolan çocuğumu bulmaya gidiyorum. Geldik galiba. Bu hangi istasyon?)

(399) *Uyqusiz bu kechada uning ko‘nglidan ne gaplar o‘tdi ekan? Kim biladi, u tuproqqa bergan olti bolasining go‘daklik yillarini eslagandir. Ularning beshigi tepasida tong*

ottirgan uyqusiz tunlarini ko‘rgandir. Keksa qalbda nimalar borligini o‘zgalar ne bilsin! (T/20)

(Uykusuz bu gecede onun kalbinden ne sözler geçmişti? Kim bilir o toprağa verdiği altı çocuğunun küçüklük yıllarını hatırlamıştır belki. Onların beşiğinin başında sabahladığı uykusuz gecelerini düşünmüştür. Bu ihtiyar kalpte neler olduğunu başkaları ne bilsin!)

(400) *Kampir bolaga tikiladi. Ko‘zlarida nimadir yiltiraydi. Bu alamli ko‘z yoshimikin? O‘limlarga so‘z bermagan, bo‘ronlarda bukilmagan keksa ona qalbidan toshib chiqayotgan shaffof yolqinmikin?! Yo nuri o‘cha boshlagan ko‘zlariga ko‘chgan bola istiqbolining yorqin shu’lasimikin?!* (T/20)

(İhtiyar çocuğa baktı. Gözleri parlıyordu. Bu endişeli gözyaşları mıydı acaba? Ölümlere meydan okuyan, fırtınalarda yıkılmayan ihtiyarın ana yüreğinden çıkan ateş miydi ki? Yoksa ışığı sönmeye yüz tutmuş gözlerine yansıyan çocuk istikbâlinin parlak ışıkları mıydı ki?)

(401) *Nahotki shu qiyin yo‘lni qurgan odamni o‘zi qurgan yo‘ldan olib ketishga og‘rinsa. Uning orqasidan qarab qolganda ko‘nglidan nimalar kechdi ekan...* (T/22)

(Gerçekten bu zor yolu yapan adamı kendi yaptığı yoldan alıp götürmek gerek. Onun arkasından bakarken gönlünden neler geçmiştir [acaba]…)

(402) *Qo‘ying, diqqat bo‘lmang, ozib-yozib bir safarga chiqqanimizda meni xunob qilmang. Nimasidan xijolat bo‘lasiz. Yo‘l qurilishida ishlagan bo‘lsa, haqini olgan, tekinga ishlabdimi?* (T/22)

(Durun, dikkatinizi dağıtmayın, yanılıp yazılıp sefere çıktığımızda beni sinirlendirmeyin. Nesinden çekiniyorsunuz. Yol yapımında çalışacaksanız, hakkınızı alacaksınız, bedavaya çalışılır mı?)

(403) *Kozimjon hech narsa bo‘lgani yo‘q, deb o‘zini aldaydi. Xo‘p, shunday ham qilib ko‘rsin. Ammo kechasi qanday uxlaydi? Tog‘-toshlarning qaldirashi uni qandoq uxlatadi, qandoq?* (T/22)

(Kozim bey hiçbir şey olmaz diyerek kendini avuttu. Peki öyle olsun. Ama gece nasıl uyuyacak? Dağın taşın gümbürtüsü onu nasıl uyutur, nasıl?)

(404) *Qora soqol bir kishi yostiqdan bosh ko‘tarib atrofga alangladi. U Vahobjonlarni ko‘rib “iya, iya”, deb o‘rnidan turarkan, ko‘rpacha qatlarini titkilab nimanidir qidirardi.*

– Hojar, tishimni ko‘rmadingmi?

– Yo‘g‘-a, qayoqqa qo‘ygandingiz? Avval qudalaringiz bilan ko‘rishib oling, keyin qidirarsiz. (T/23)

(Kara sakallı bir kişi yastıktan başını kaldırıp etrafa baktı. O Vahapları görüp “ya” diye yerinden kalkarken yorganın altında bir şeyler arıyordu.

– Hojar, dişimi görmedin mi?

– Yok, nereye koymuştunuz? Önce dünürlerinizi karşılayın, sonra ararsınız.)

(405) *U qizini Toshkentga o‘qishga yuborayotganda ne-ne umidlar qilgan edi. O‘qisa, institutni bitirib o‘ziga o‘xshab o‘qituvchi bo‘lsa, shu. Ganjiravonga kelib otasining ishini davom ettirsa. Kuyovi ham o‘qituvchi bo‘lsa. Muallimlik qanday yaxshi hunar.* (T/23)

(O kızını Taşkent'e okumaya gönderdiğinde neler ümit etti. Okusa, okulu bitirip kendisi gibi öğretmen olsa keşke. Ganjiravon'a gelip babasının işini devam ettirse. Damadı da öğretmen olsa. Öğretmenlik nasıl güzel bir meslek.)

(406) *Nigora chiroyli qiz edi. Ota-ona topganlarini shu qizga sarflashardi. Ayniqsa u bo‘yga yetib, qomati to‘lisha boshlagan paytlarda kiyinib ko‘chaga chiqqanda Ganjiravon yigitlari esdan og‘ib qolishardi. Uning qo‘shiqlari, uning jarangdor kulgilari, bo‘yi basti, keksa tollar soya tashlagan anhor bo‘ylarida xayolchan kezishlari Ganjiravonga biram yarashardi, biram yarashardi, Qishloq yigitlari atayin tegajog‘lik qilib uning oldidan «Men seni ko‘rdim yana Ganjiravon ko‘chasida», deb qo‘shiq aytib o‘tishardi. Nigora ham ularning hazillariga hazil bilan javob qaytarardi. Nigora tug‘ilib o‘sgan qishlog‘ining shaydo yigitlarini hasratda qoldirib kimni topdiykin? Ona ana shu to‘g‘rida o‘ylardi.* (T/23)

(Nigora güzel kızdı. Anne babası tüm birikimlerini bu kıza harcıyorlardı. Özellikle büyüyüp serpildiği dönemlerde giyinip sokağa çıktığı zaman Ganjiravon'ın gençleri akıllarını yitiriyorlardı. Türküleri, dikkat çekici gülüşleri, boyu posu, kocaman çınarların gölgesinde aheste aheste gezişleri öyle yakışır öyle yakışırdı ki, köyün delikanlıları mahsus onun arkasından "Ben seni gördüm yine Ganjiravon sokaklarında" diye türkü söylerlerdi. Nigora da onların bu takılmalarına şakayla karşılık verirdi. Nigora doğup büyüdüğü köyün yakışıklı gençlerini kederlendirerek kimi seçti ki acaba? Annesi şimdi bunu düşünüyordu.)

(407) *Tashqarida qayin otaning zardali tovushi eshitilardi. Kuyov kulib derazadan hovliga qaradi.*

– Kechirasizlar, boboyning yasama tishlari yo‘qolib qolibdi, topolmay xunob bo‘lyaptilar,– u Nigoraga yuzlandi– ish bo‘lmasa choy olib kelmaysizmi? (T/24)

(Dışarıda kayınbabasının gür sesi duyuldu. Damat gülerek pencereden avluya baktı.

– Afedersiniz, babanızın takma dişleri kaybolmuş, bulamıyorlar, –Nigora'ya dönerek– zahmet olmazsa çay alıp gelebilir misiniz?)

(408) *Quyosh qoraygan mahalda Manzura keldi. U ham ma’yus edi. Er-xotin bir-biriga biron gap bilan ozor yetkazib qo‘ymaslik uchun sun’iy iljayish bilan ichkariga kirishdi.*

– “Nigora qalay, xafa emasmi?” dedi Vahobjon.

– Binoyidek o‘ynab-kulib yuribdi. Nega bormadingiz, xayrlashib ham kelmedingiz? (T/24)

(Hava karardığı sırada Manzura geldi. Onun da morali bozuktu. Karı koca birbirlerini incitmemek için yalandan gülümseyerek içeriye girdiler.

– "Nigar nasıl, üzgün mü?" dedi Vahob bey.

– İyi gibi, gülüp oynuyor. Niye gitmediniz, vedalaşıp da gelmediniz?)

(409) *Vahobjon gap topolmay gardanini qashib qo'ydi.*

– "Biletni ertangi poezdga olaveraymi, yo bir-ikki kun turasanmi?" dedi Vahobjon. "Agar xo'p desang, shaharning u yoq-bu yog'ini ko'rsatay". (T/25)

(Vahobjon çok da aldırış etmeyerek gerdanını kaşıdı.

– "Bileti sabahki trene alayım mı yoksa bir iki gün daha duracak mısın?" dedi Vahob bey. "Eğer olur dersen şehrin bazı yerlerini gezdireyim sana.")

(410) *Nigoraning hovlisi suv quygandek jimjit. Hovlidagi so'rida chol peshonasini ushlag anicha qimirlamay o'tiribdi. Vahobjonning yuragini birdan vahm bosdi, Nigoraga bir gap bo'lmadimikin! U otilganicha uyga intildi.* (T/25)

(Nigora'nın avlusunda ölüm sessizliği vardı. Avludaki sedirde ihtiyar alnına dayanmış kımıldamadan oturuyordu. Vahob bey'ın yüreğini birden sıkıntı bastı, Nigora'ya bir şeyler uydursa mıydı ki! O dışarı çıkana kadar, eve döndü.)

(411) *Quda, bu ishning shundoq bo'lishini kim biluvdi, deysiz. Chaquvdan bo'ldi. Yomon odam ko'p. Bor bo'lsang ko'rolmaydi, yo'q bo'lsang berolmaydi.* (T/25)

(Dünür, bu işin böyle olacağını kim bilebilirdi diyorsunuz. Dedikodudan oldu. Kötü adam çok. Varsan görünmez, yoksan verilmez.)

(412) *Chol boshini sarak-sarak qildi.*

– O'zlaringizga qiyin bo'ladi, mayli, mayli. Hojar derazadan bosh suqdi.

– Ko'nishmayaptimi? Bu tagi past qishloqilardan yaxshilik chiqadimi? Aylanay qudalar, xo'p deb qo'ya qolsanglar olam guliston bo'ladi-ya! (T/25)

(İhtiyar, başını sağa sola salladı.

– Kendinize zor olur, peki, peki. Hacer pencereden başını uzattı.

– Konuşmuyor mu? Bu aşağıdaki köylülerden iyilik gelir mi hiç? Dönen dünürler tamam deseler âlem güllük gülistanlık olur!)

(413) *Vahobjon bilan Manzura qizini bundan uch kun avval chiqib ketgan yotog'ida qoldirib, yana Ganjiravonga qaytib kelishdi. Nigora uyiga endi ilgarigidek tez-tez xat yozmas, to'g'risi nima deb yozishini bilmasdi. Yozganda ham sog'-salomatman deyishdan nariga o'tmasdi.* (T/26)

(Vahob bey ile Manzura kızını bundan üç gün evvel çıkıp gittiği yatağından kaldırıp yine Ganjirevon'a döndüler. Nigora evine eskisi gibi çabucak mektup yazmıyor, doğrusu ne diye yazacağını bilmiyordu. Yazdığında da iyiyim demekten öteye gitmiyordu.)

(414) *Manzura: «Jon bolam, dadang qarib qoldi, bir hafta bo‘ldi, pensiyaga chiqdi, Ganjiravonga kel, dadang o‘rniga o‘zing o‘qituvchi bo‘l. Jon bolam, yo‘q dema», deb xat yozdi. Nigora kelarmikin? Kelsa, Ganjiravon ko‘chalarida to‘da-to‘da maktab bolalarini ergashtirib yursa, qandoq yarashadi unga. Kelarmikin?* (T/26)

(Manzura: “ Canım yavrum, baban yaşlandı, bir hafta oldu emekliye ayrıldı, Ganjirevon’a gel, babanın yerine sen öğretmen ol. Canım yavrum, hayır deme.” diye mektup yazdı. Nigora gelir mi ki? Gelse de Ganjirevon sokaklarında öbek öbek okul çacuklarını idare etse nasıl da yakışır ona. Gelir mi ki?)

(415) *Yaxshiyamki, Vahobjon hali uylanmagan. Uylanganda, albatta xotini chidamasdi, yo meni deysan, yo mashinani deysan, deb turib olardi. Rost-da, u bo‘sh qoldi deguncha mashinani kavlaydi. Uni gurillataverib qo‘ni qo‘ shnilarning joniga tegadi. Qo‘shnilar, shu Vahobjon uylana qolsaydi, o‘zidan tinchib ketarmidi, deyishadi.* (T/26)

(İyi ki Vahob bey hala evlenmemiş. Evlendiğinde elbette karısı tahammül edemezdi, ya beni ya motorunu seç diye tuttururdu. Doğrusu, o boş kaldı diyene kadar motorla ilgileniyordu. Onu çalıştırması konu komşuyu bıktırmıştı. Komşular, şu Vahob bey evlense biraz sakinleşir miydi, diyorlardı.)

(416) *Mana shu Vahobjon bahor toshqinida suv olib ketib, haligacha tuzatilmagan kanal to‘g‘onini tuzattirishga bir haftadan beri ovora edi. Shu paytgacha raislar shox bostirib, buyog‘iga shag‘al to‘ktirib eplab kelishayotgan edi. Shu alpozda paxta sug‘orib bo‘ladimi, kim qancha suv olayotganini bilib bo‘lmasa!* (T/26)

(Şimdi bu Vahob bey bahar taşkınında su taşıran, şimdiye kadar düzeltilemeyen baraj kapağını düzeltmeye bir haftadan beri üşeniyordu. O zamana kadar uzmanlar ağaç dalları ile engelleyip, çakıl taşları döktürüp halletmeye çalıştılar. O sıra pamuk sulayan oldu mu kimin ne kadar su aldığını bilmiyor.)

(417) *Vahobjon ijrokomdan birov kelayotgan bo‘lsa kerak, deb o‘yladi. Tikilib qarasa, tangadek zangori chirog‘i bor. Nechuk taksi mashinasi bu tomonlarga o‘tdi ekan, deb yo‘lga chiqdida, qo‘lini ko‘tarib uni to‘xtatdi.* (T/27)

(Vahob bey hükümetten biri gelmiş olsa gerek diye düşündü. Baktığı zaman balık pulu gibi parlayan mavi ışıkları vardı. Niçin taksi bu taraflara geçmiş diyerek yola çıktı, elini kaldırıp onu durdurdu.)

(418) *Mashinadan chamadon ko‘targan bir ayol tushdi. Vahobjon qorong‘ida uning yuzini aniq ko‘rolmadi. Ayol shofyor bilan ancha vaqtgacha nimanidir gaplashib turib qoldi. Keyin mashina orqasiga qaytdi. Ayol bitta-bitta bosib Vahobjonning oldiga keldi. Ko‘ktoshga qaysi tomondan borishni so‘radi. Tavba, ovozi tanish. Qayerda eshitgan bu tovushni?* (T/27)

(Arabadan çantalı bir kadın indi. Vahabcan karanlıkta onun yüzünü net göremedi. Kadın şoför ile o kadar zaman konuşup durdu. Sonra arabanın arkasına döndü. Kadın

yavaş yavaş Vahob bey'ın önüne geldi. Köktaş'a hangi taraftan gideceğini sordu. Sesi tanıdık geldi. Nerede işitmişti bu sesi?)

(419) *Sochlari boshiga chambarak qilingan, lablariga bilinar-bilinmas qizil surtilgan, yigirma-yigirma ikki yoshlardagi kelishgan qiz. Vahobjon uni tanidi. Bu qizni u bir marta, atigi bir marta ko'rgan. U bilan yonma-yon o'tirib choy ichgan. Shu qizning o'zi unga choy quyib bergan. Ammo Vahobjon, to'g'risini aytganda, u quyib bergan choyni qiynalib ichgan: negaki bu qizning bir qo'lida odamning kalla suyagi bor edi.* (T/27)

(Saçlarını başına topuz yapan, dudaklarına belli belirsiz kırmızı ruj sürülmüş, yirmi-yirmi iki yaşlarına gelmiş bir kız. Vahob bey onu tanıdı. Bu kızı bir kere, sadece bir kere görmüş. Onunla yan yana oturup çay içmiş. Kızın kendisi ona çay koyup vermiş. Ama Vahob bey doğrusunu söylemek gerekirse, koyup verdiği çayı zorla içmiş: niyeyse bu kızın bir elinde insan kafatası vardı.)

(420) *Asfalt yo'lkada «bosdimmi» o'ynayotgan qizchalar unga qarab turishardi. Ularning biri yaqin kelib shivirladi.*

– Akbar minnarsangizni burab olib qo'ydi.

– Qanaqa Akbar?

– Hu anovi uyda turadi. Hozir qochib chiqib ketdi. Inobat opamlarning ukalari-da. (T/28)

(Asfalt yolda "basdım mı" oynayan kızlar ona bakıyordu. Onlardan biri yanına gelip fısıldadı.

– Akbar bineceğini çevirip götürdü.

– Hangi Akbar?

– İşte o evde duruyor. Şimdi çıkıp gitti. Inobat ablamların kardeşi.)

(421) *Vahobjon boyagi qiz ko'rsatgan uy eshigining tugmasini bosdi. Javob bo'lmadi. Yana qo'ng'iroq tugmasini bosgan edi ayol kishining: «Hoy Akbar, eshikni och, birov keldi», degan tovushi eshitildi. Ha, deganda eshik ochilavermadi. Anchadan keyin shippak tovushi yaqinlashdi-da, eshik qarsillab ochildi. Vahobjonning qarshisida odamning kalla suyagini ushlagan ko'hlik bir qiz turardi. Vahobjonning yuragi orqasiga tortib ketdi. Qiz qoshlarini kerib, kimda ishingiz bor edi, degandek hayron boqib turibdi.* (T/28)

(Vahob bey az önceki kızın gösterdiği evin kapı düğmesine bastı. Cevap veren olmadı. Yine zile basmıştı ki bir kadın: " Akbar, kapıy aç, biri geldi!" diye seslendi. Tamam dese de kapı açılmadı. Biraz sonra ayak sesleri aykınlaştı, kapı açıldı. Vahob bey'ın karşısında elinde kafatası olan kız duruyordu. Vahob bey heyecanlandı. Kız kaşlarını çatarak kime bakmıştınız der gibi hayretle bakıyordu.)

(422) *Akbar vannaxonaning ichidan berkitib olgan ekan. Qiz yalindi.*

Oxiri Akbar eshikni ochdi. Vahobjon qarasa u vannaga suv to‘ldirib ming yamoq bo‘lib ketgan avtokameraga nasos bilan yel berayotgan ekan.

– Bu o‘lgurga cho‘milishga kerak-da. Suzishga o‘rganayotganmish. Qani, ber, kim o‘rgatdi senga birovning narsasini olishni?! (T/28)

(Akbar banyoyu içerden kilitlemişti. Kız yalvardı.

Sonunda Akbar kapıyı açtı. Vahob bey baktı ki küvete su doldurup parça parça olmuş olan araba tekerine tulumba ile hava veriyor..

– Bu hurdayı yıkamak gerek. Yüzme öğreniyormuş. Haydi ver, kim öğretti sana birinin eşyasını almayı?)

(423) *Qanday chiroyli qiz-a, ammo qo‘lidagi odamning kalla suyagi nimasi…* (T/28)

(Nasıl güzel kız, ama elinde insan kafatasının işi ne…)

(424) *Ularning har ikkovi bir-birlariga qarab ancha turib qolishgandan keyin Vahobjon gap boshladi:*

– Ko‘ktoshga ketyapman deng. U yerda qarindoshlaringiz bormi?

– Yo‘q, dedi qiz. Ishga shu yoqqa tayin qilishdi. (T/29)

(İkisi de birbirlerine baktıktan sonra Vahob bey söze başladı:

– Ko’ktosh’a gidiyorum dediniz. Kardeşleriniz mi var orada?

– Hayır, dedi kız. O tarafa tayin oldum.)

(425) *– Meni taniyapsizmi?— dedi Vahobjon.*

– “Yo‘g‘” dedi qiz yelkasini qisib.

– Uyingizga borganman. Akbarning ketidan vannaga kirganim... (T/29)

(– Beni tanıyor musunuz, dedi Vahob bey.

– “Hayır” dedi kız omuzlarını silkerek.

– Evinize gelmiştim. Akbar’ın arkasından banyonuza girmiştim…)

(426) *Qani endi shu qizga uylansam, menga tegarmikin? Tegmas, balki sevgani bordir.* (T/29)

(Hani şimdi bu kızla evlensem, bana varır mı ki? Varmaz, belki sevdiği vardır.)

(427) *Mashina motori bir-ikki yo‘talib o‘chdi. Vahobjon shoshib tushib kopotni ochdi. Ventilyatsiya tasmasi uzilib ketibdi. Zapasi yo‘q. Endi nima bo‘ladi? Shu yerda tunab qolishdan boshqa iloj yo‘q? Ularning ikkovi ham hafsalalari pir bo‘lib toshga o‘tirishdi.* (T/29)

(Arabanın motoru bir iki çalışır gibi oldu. Vahob bey telaşla kaputu açtı. Havalandırma kayışı kopmuştu. Yedeği yok. Şimdi ne olacak? Orada beklemekten başka çare yok mu? İkisi de hevesleri kaçmış bir şekilde taşa oturdular.)

(428) *Bilasizmi, men hech toqqa chiqmaganman. Buni qarang, kechasi, ayniqsa oydinda juda g‘alati bo‘larkan. Biram yaxshiki.* (T/29)

(Biliyor musunuz, ben hiç tek çıkmadım. Gece yarısı özellikle mehtapta pek değişik oluyormuş. Çok iyi.)

(429) *Oxirgi marta o‘zimga kuch yig‘ib, yotog‘ining eshigini shartta ochib kirdimu, bilagidan ushlab, Muazzam, seni yaxshi ko‘raman, sensiz yashayolmayman, dedim. U hiringlab kuldi.*

– “Mensiz bemalol yashayverasiz” dedi Muazzam ko‘zimni baqraytirib turib.

– O‘zimni osib qo‘yaman, dedim. Bilmadim o‘shanda bu gapni baqirib aytdimmi yo pichirlab aytdimmi, esimda yo‘q. Muazzam battar ermak qilib kuldi. (T/30)

(Son kez gücümü toplayıp yatakhanenin kapısını gayet kararlı bir şekilde açıp girdim. Bileğinden tutup, Muazzam, senden hoşlanıyorum, sensiz yaşayamam, dedim. Kıkırdayarak güldü.

– “Bensiz gayet iyi yaşarsınız” dedi Muazzam gözlerimin içine bakarak.

– Kendimi asarım dedim. Bilemedim o anda bu cümleyi sesli mi söyledim yoksa içimden mi söyledim, hatırlamıyorum. Muazzam komik bulup güldü.)

(430) *Ko‘zimga qon to‘lib ketdi. Yotoq eshigini taraqlatib yopdimu, sport zaliga yugurdim. Darhaqiqat arqon bor ekan. Olib bir uchini bog‘laydigan joy qidirayotganimda hushim joyiga keldi. Shoshma, o‘zimni osishga-ku osaman. Undan keyin nima bo‘ladi? Osilib yotgan o‘ligimni ko‘rganlar ham, osilib o‘lganimni eshitganlar ham, "ahmoq ekan" deydi-ku.* (T/30)

(Gözümü kan bürüdü. Yatakhane kapısını çarparak kapattım, spor odasına yürüdüm. Gerçekten halat varmış. Alıp bir ucunu bağlayacak yer ararken aklım başıma geldi. Acele etme, kendimi asmaya asarım. Ondan sonra ne olacak? Asılıp öldüğümü görenler de asılıp öldüğümü duyanlar da ahmakmış diyecekler.)

(431) *Mana, Muazzam bilan bir avtobusda o‘tiribmiz. Uning ilgarigi oliftaliklari qolmagan ko‘rinadi. Nima bo‘ldi? Nahotki shunday tam-tam qiz darrov boshqacha bo‘lib qolgan bo‘lsa? Yo erga tekkan bo‘lsa, eri mundayroq odam chiqib qoldimikin?* (T/30)

(İşte Muazzam ile otobüste oturuyoruz. Onun önceki şıklığı kalmamış gibi görünüyor. Ne oldu acaba? Gerçekten böyle bir kız doğruca başka birine dönmüş olabilir mi? Yoksa biriyle evlenmiş de kocası öyle bir adam mı çıkmıştı ki?)

(432) *Ko‘rishdik, hol-ahvol so‘rashdik. Ishlarimni so‘radi. Uylanganimni, xotinim vrach ekanini aytdim. U bilinar bilinmas kulib qo‘ygandek bo‘ldi. Men undan ortiqcha gap so‘ramadim. Nimani ham so‘rayman. Ahvoli ma’lum bo‘lib turibdi-ku. Turmushi yaxshi emasligi, erdan baxtsiz bo‘lgani kiyim-boshidan, rangi ro‘yidan bilinib turibdi.* (T/30)

(Görüştük, hal hatır sorduk. İşlerimi sordu. Evlendiğimi, karımın doktor olduğunu söyledim. O belli belirsiz güldü. Ona daha fazla soru sormadım. Neyini sorayım. Durumu mâlum, ortada. Görünüşü iyi değil, kocasından yana da bahtsız olduğu giyim kuşamından, yüzünden gözünden belli.)

(433) *Yurishdan to‘xtab qoldim. O‘sha o‘zim yomon ko‘radigan Odilning oldiga boramanmi? Kallamni shartta kesib tashlasa ham bormasman.* (T/31)

(Yürürken durdum. Beni hor gören Odil'in ayağına gidermiyim? Kafamı kesseler gitmem.)

(434) *U shunday dedi-yu, shoshib kasalxona darvozasiga kirib ketdi. Ancha hayallab qoldi. Poylab o'tirib, zerikib ketdim. Bu yerda men nima qilib o'tiribman, deb o'zimdan so'rayman.*(T/31)

(O öyle dediğinde aceleyle hastane kapısından girdi. Biraz gecikti. Beklemekten sıkıldım. Burada benim ne işim var diye kendime sordum.)

(435) *Odilning tanasida yorilgan bombaning parchasi bor, davolatmay yuribdi, deyishardi. Dardi o'shadir?* (T/31)

(Odil'in vücudunda patlamış bir bombanın parçası var, tedavi edilemiyor deniyor. Derdi bu mu acaba?)

(436) *"Ketmoqchimisiz? Ketmang!" dedi Muazzam yalingan ohangda. Ketib qolsangiz kim menga hamdam bo'ladi?* (T/31)

("Gidecek misiniz? Gitmeyin!" dedi Muazzam yalvarır gibi. Giderseniz kim bana yoldaş olur?)

(437) *U telefon stantsiyasining orqasidagi kichkinagina hovlida turar ekan. Uy egasi keksagina xotin bizni ko'rishi bilan tashvishlanib ayvonga tushdi. Muazzamning ko'zlari qizarganidan qo'rqib ketdi shekilli, menga savol nazari bilan qaradi.*

– Tinchlikmi, Odiljonning ahvoli qalay? (T/31)

(Telefon istasyonunun arkasındaki küçücük avluda durmuştu. Ev sahibi yaşlı kadın bizi görünce endişelenip terasa çıktı. Muazzam'ın gözlerinin kızarmasından korkmuş olsa gerek bana merakla baktı..

– İyi mi? Odil bey'in durumu nasıl?)

(438) *Inson ko'ksidan toshib chiqqan, uning qalbida eng ezgu hislari-tuyg'ulari toblagan samimiy tashakkuridan qimmatliroq mukofot bormi odam bolasiga!* (T/33)

(İnsanın içinden gelen, kalbinde en güzel duyguları beslediği samimi teşekkürlerden daha kıymetli mükâfat var mı insanoğluna!)

(439) *Sekretar stolga qog'oz qo'yib indamay chiqib ketayotgan edi, Ismoiljon uni to'xtatdi.*

– Bu nima?

– Bashoratning arizasi. Ishdan bo'shatishingizni so'rab yozibdi. (T/33)

(Sekreter masaya kâğıt bırakıp sessizce çıkıyordu ki Ismoil bey onu durdurdu.

– Bu ne?

– Beşharat'ın dilekçesi. İşten istifasını istiyor.)

(440) *– Nima bo'ldi, nega bo'shaysan?*

– "Ketyapman!" dedi u Ismoiljonning betiga qarab emas, yerga o'tirib etigini boshqatdan kiyayotgan ekskavatorchiga qarab.

– Ketishingga biron sabab bormi?

– Sabab yo‘q. Shundoq. Boshqa qurilishga ketaman.

– Birontasi xafa qildimi?

Bashorat bosh chayqadi. (T/33)

(– Ne oldu, niye istifa ediyorsun?

– “Gidiyorum!” dedi Ismoil bey’in yüzüne bakmadan, yere oturmuş çizmesini yeniden giyen işçiye bakarak.

– Gitmenin bir sebebi var mı?

– Sebebi yok. Öylesine. Başka bir şirkete gidiyorum.

– Birisi canını mı sıktı?

Beşaret başını salladı.)

(441) *– Arizamga qo‘l qo‘yib bering, gapni aylantirmang! Vassalom!*

Ismoiljonning zardasi qaynab ketdi. Qurilish bosh injeneri bilan shunaqa gaplashadimi? Haddan oshib ketibdi-ku, bu qiz! (T/33)

(– Dilekçemi imzalayıp verin, lafı dolandırmayın! Vesselam!

İsmailcan sinirlendi. Şirketin başmühendisi ile böyle konuşulur mu? Haddi ni iyice aştı bu kız!)

(442) *U shunday dedi-da, ichkariga kirib ketdi. Birpasdan keyin Bashoratni sekretar chaqirib buyruqni berdi. Bashorat buyruqqa qarab turib seskandi. Ko‘zi tindi. Nahotki ikki yil ishlab mehnati singan joyni tashlab ketadi?* (T/33)

(O böyle deyince içeriye gitti. Biraz sonra Bashorat’ı sekreter çağırıp çıkışını verdi. Beshorat bu evraka bakınca duraksadı. Gözü daldı. Gerçekten iki yıl çalıştığı işyerini bırakıp gidiyor muydu?)

(443) *Bu shovqinlarga Bashorat ko‘pdan ko‘nikib ketgan. Endi qayoqqa boradi? Nima qilmoqchi o‘zi? Buni o‘zidan boshqa hech kim bilmaydi. Faqat shu yerdan ketsa bo‘lgani. Qancha tez ketsa shuncha yaxshi*. (T/34)

(Bashorat bu gürültülere çok alışmıştı. Şimdi nereye gidecek? Ne yapacak kendisi? Bunu kendisinden başka kimse bilmiyordu. Ne kadar çabuk gitse o kadar iyi.)

(444) *U ma’yus qadam tashlab do‘ng oshganida qarshisida to‘zon ko‘tarib gazik kelardi. Bashorat darrov tanidi. Bu Ismoiljonning mashinasi, Bashorat qo‘lini ko‘tardi. Gazik to‘xtadi. Hali egnidagi harbiy gimnastyorkasi eskirmagan shofyor bola kabinadan boshini chiqardi.*

– Ha, opa, tinchlikmi? Qayoqqa ketyapsiz?

–Bitta xat yozib beraman, xo‘jayiningga berib qo‘yasan.

– Xo‘p, xo‘p, opa. (T/34)

(O üzgün bir şekilde adımlayarak tepeyi aştığında karşıdan tozu dumana katarak bir araba geliyordu. Beşaret hemen tanıdı. Bu Ismoil bey’in arabası, Beshorat elini kaldırdı.

Araba durdu. Hala askerdeki spor kıyafetini çıkarmamış olan şoför çocuk kabinden başını çıkardı.

– Abla iyi misin? Ne tarafa gidiyorsun?

– Bir mektup yazıp vereceğim, müdürüne verirsin.

– Tamam, olur abla.)

(445) *Balog‘at yoshiga yetib, dilida muhabbat hislari uyg‘ongan qiz bolaning noumid bo‘lishidan og‘irroq narsa yo‘q. Bo‘lmasa kattadan kichigi qadrdon bo‘lib qolgan joydan ketish osonmi?* (T/34)

(Yetişkin yaşa gelip kalbinde sevgi duyguları uyanan kız çocuğunun ümitsiz kalışından daha ağır bir şey yok. Öyle olmasa büyükten küçüğe herkesin sevgilisi olunan bir yerden gitmek kolay mı?)

(446) *“Nega kelding?” dedi Bashorat titroq tovushda. Bu birinchi bor uni senlashi edi. Tushuntirgani keldingmi?! Qurilishda obro‘ying oshadi, shu yerdan ko‘tarilib ketasan, deb aytgani keldingmi?! Bu gaplarni sendan ko‘p eshitganman. Sen faqat shu gapni bilasan, yog‘ochsan, toshsan, kesaksan. Darding yo‘q seni!* (T/35)

(“Niye geldin?” dedi Bashorat titrek sesle. İlk kez sen diye hitap ediyordu. “Açıklamaya mı geldin? Şirkette prestijin artacak, daha da yükseleceksin demeye mi geldin? Bu sözleri senden çok duydum. Fakat sen şunu biliyor musun, odunsun, taşsın, budalasın. Bana değer vermiyorsun sen!)

(447) *Sen uchun ketyapman deb xat bervoribsiz?* (T/35)

(Senin için gidiyorum diye mektup mu verdiniz?)

(448) *– Sizlama meni. Bilmading-a, sezmading-a! Yuragingda zarracha darding bo‘lganda bilarding, sezarding!*

– Nimani bilaman, nimani sezaman? (T/35)

(– Siz deme bana! Bilmedin ya, sezmedin ya! Yüreğinde birazcık değerim olsaydı bilirdin, sezerdin!

– Neyi bilirim, neyi sezerim?)

(449) *So‘ra, shu yulduzlardan so‘ra. Ularni har kuni ko‘raman. Har kuni gaplashaman. Shu yulduzlarning qaysi biri menikiligini bilolmayman xolos.* (T/35)

(Sor, yıldızlara sor. Onları her gün görüyorum. Her gün konuşuyorum. O yıldızların hangisi benimki bilmiyorum.)

(450) *To‘rvadagi narsalarni qayoqqa olib ketyapti? Boshiga biron kulfat tushdimikin? Balki unga narsa olib ketayotgandir? Sabrim chidamadi. Eski ginalarni unutib, oldiga borib o‘tirdim.*(T/30)

(Çantadaki şeyleri nereye götürüyor? Başında bir sıkıntı mı var ki acaba? Belki ona bir şeyler mi almıştır acaba? Dayanamadım. Eski suçlarını unutup yanına gidip oturdum.)

(451) *U iztirob bilan o‘tgan bolaligini eslab ketdi. Go‘dak diliga ozor bergan, murg‘ak xotirada bir umr o‘chmas iz qoldirgan ota qilmishini, o‘z bolasining ko‘kragidan itargan ona qilmishini alam bilan esiga oldi. O, u kunlar unutilib ketsa bo‘lmasmidi?* (T/36)

(Izdırapla geçen çocukluğunu hatırladı. Çocuk kalbine acı veren, minicik hafızasında unutulmayan izler bırakan baba tavırlarını, kendi çocuğunu elinin tersiyle iten anne tavırlarını acı içinde hatırladı. O günler unutulsa olmaz mıydı?

(452) *Kimligimni bilib ol. Kimman, qanaqa odamman, bilib qo‘yganing yaxshi.* (T/36)

(Kim olduğumu bil. Kimim, nasıl bir adamım bilmen iyi olur.)

(453) *Ikki gapining birida, baxtimni qora qilyapsan, orqamda ergashgan bolam bilan meni kim olardi, deydigan bo‘lib qoldi.* (T/36)

(İki lafının birinde, kaderim karaymış, peşimde bir çocukla beni kim alır dedi durdu.)

(454) *O‘zim qolib ularning tashvishi bilan bandman. Bolaligimni juvonmarg qilishgan edi. Endi katta bo‘lganimda ham shular g‘ov. Qani aytchi, qachon sevaman, kimni sevaman? Qaysi bir bechorani tashvishlarimga sherik qilaman?* (T/36)

(Kendimi bildim bileli onların sıkıntılarıyla uğraşıyorum. Hayatımın baharındaydım. Büyüdüm yine ayakbağı oluyorlar. Hadi söyle, ne zaman seveyim, kimi seveyim? Hangi zavallıyı dertlerime ortak edeyim?)

(455) *Bashorat o‘ylardi. U haligacha Ismoiljonning to‘ngligidan, o‘ziga beparvoligidan koyinardi. U bechorani nimalar demadi? Kesak, dedi, tosh dedi.* (T/36)

(Bashorat düşündü. Ismoil bey'in şimdiye kadar ki davranışlarından, kendine olan ilgisizliğinden yakınıyordu. O zavallıya neler demedi ki? Budala dedi, taş dedi.)

(456) *Meni kim sevardi deding. Men sevaman. Qaysi bir bechorani tashvishimga sherik qilaman, deding. Men sherik bo‘laman! Odam bolasining qalbida sevgigayam, g‘azabgayam, g‘amtashvishgayam joy topiladi. Qalbga kirib olgan chinakam sevgi tashvishniyam, g‘amniyam, g‘azabniyam haydab chiqaradi.* (T/36)

(Beni kim sever diyorsun. Ben severim. Hangi zavallıyı dertlerime ortak edeyim diyorsun. Ben ortak olurum! İnsanoğlunun kalbinde sevgiye de üzüntüye de dertlere de yer vardır. Kalbe giren gerçek sevgi dertleri de üzüntüyü de kederi de yoluna koyar.)

(457) "*Shu mening chinakam baxtimmikin?" deb o‘ylardi Bashorat.* (T/37) (" Bu benim gerçek mutluluğum mu ki acaba?" diye düşündü Bashorat.)

(458) *"Shu mening chinakam shodligimmikin?" deb o‘ylardi Ismoiljon. Koshki edi...* (T/37)

("Bu benim gerçek sevncim mi ki acaba?" diye düşündü Ismail bey. Keşke olsaydı…)

(459) *Tuvakdagi gulga suv quyish esidan chiqibdi-ku. Axir, Nigora uni qanday avaylardi. Kun ora suv quyib chamandek ochilib turgan gullarini hidlab, hidlab olardi. Nima bo‘ladi endi?* (T/37)

(Saksıdaki güle su koymayı unutmuştu. Hâlbuki Nigora nasıl önemserdi. Gün aşırı su verip gül bahçesi gibi açılan çiçekleri koklaya koklaya alırdı. Ne olacak şimdi?)

(460) *Nihoyat uyi ostonasiga ham yetdi. Qanday qilib eshikka kalit solganini, qanday qilib deraza oldiga kelib qolganini o‘zi ham bilmasdi.* (T/37)

(Sonunda evin eşiğine kadar geldi. Kapının kilidini nasıl açtığını, pencerenin önüne nasıl geldiğini kendisi de bilmiyordu.)

(461) *Boboning g‘azabi qaynab ketdi. Bu nimasi, kap-katta odam, birovning gulini uzgani uyalmaydimi? Bu yashnab turgan gul qanchadan-qancha kishilarning bahri-dilini ochardi.* (T/38)

(Dede sinirlendi. Bu ne böyle kocaman adam, başkasının çiçeğini koparmaya utanmadı mı? Bu açan çiçekler bir sürü insanın gözünü gönlünü açardı.)

(462) *Bir kun kioskadan gazeta olib o‘qib o‘tirgan edim, yonimda hassasini skameykaga tirab bir xotin o‘tirardi. Uning oldidagi havo rang aravachada nevarasi ipi tugmasiga bog‘lab qo‘yilgan qizil sharni ushlavololmay qiyqiradi. Kampir unga beparvo, o‘tgan-ketganlarni tomosha qiladi.*

– “Nevarami?” dedim. Kampir o‘grilib qaradi. (T/40)

(Bir gün büfeden gazete alıp oturmuştum, bastonunu banka dayayan bir kadın yanıma oturdu. Önündeki mavi arabada torunu ipi düğmesine bağlanmış kırmızı topu yakalayamayınca bağırdı. İhityar kadın ona gelen geçeni gösterdi.

– “Torun mu?” dedim. İhtiyar kadın dönüp baktı.)

(463) *– Hali yurmaydimi?*

–Yurish qayoqda aylanay. Endi toy-toy turyapti. (T/40)

(– Hala yürümüyor mu?

–Yürümek ne gezer. Daha tay tay duruyor.)

(464) *“Shunaqami? Birinchi eshitishim” dedi A’zamjon aka. “Bunaqasini birinchi eshitishim.”* (T/42)

(“Öyle mi? İlk kez duyuyorum.” dedi A’zom ağabey. “Böylesini ilk kez duyuyorum.”)

(465) *O‘lay agar, kimdan eshitganim esimda yo‘q edi, shuning uchun ham tayinli bir gap aytolmadim.* (T/42)

(Kahretsin, kimden duyduğumu hatırlamıyorum, onun için de kesin bir şey söyleyemedim.)

(466) *Uka, siz bu gapni bir yoqqa qo‘yaturing, avval boyagi gapni ayting. Kim o‘sha poraxo‘r? Shuni ayting.* (T/42)

(Ağabey, siz bu lafları bir tarafa bırakın da az önceki lafı söyleyin. Kim o rüşvetçi? Onu söyleyin.)

(467) *Nima bo‘lyapti, A’zamjon aka nima deyapti, sira tushunolmasdim.* (T/42)

(Ne oluyor, A’zamcan ağabey ne diyor hiç anlayamadım.)

(468) *Aytmaysiz shundaymi? Demak, qo‘lingizda dalillaringiz yo‘q. Gaplashamiz, tegishli joyda gaplashamiz.* (T/42)

(Konuşmayacaksınız öyle mi? Yani elinizde delil yok. Uygun bir yerde konuşalım.)

(469) *Gugurt qutisidagi pulni o‘z ko‘zingiz bilan ko‘rganmisiz? Ushlab olganmisiz? Javob berasiz! Ha, shunaqa. Qachon, qaysi vaqtda, aytasiz? Kimdan, kimning oldida, aytasiz? Guvohlaringiz bormi?* (T/42)

(Kibrit kutusundaki parayı kendi gözünüzle gördünüz mü? Çıkarıp alamadınız mı? Cevap verin! Ne zaman, hangi vakitte konuşacaksınız. Kimden, kimin yanında konuşacaksınız. Şahitleriniz var mı?)

(470) *ZAGS mudirasi katta daftarni ochib cholga qaradi.*

– Ismingiz, otangizning ismi, tug‘ilgan yilingiz? (T/42)

(Evlendirme dairesi müdüresi defteri açıp yaşlı adama baktı.

– Adınız, babanızın adı, doğum yılınız? İlk evlenişiniz mi?)

(471) *Chol hamma savolta javob berdi-yu, «Birinchi uylalanishingizmi», degan so‘roqqa nima deyishini bilmay og‘zini ochganicha turib qoldi.* (T/43)

(Yaşlı adam tüm sorulara cevap verdi, “İlk evlenişiniz mi?” diye sorulduğunda ne diyeceğini bilemeden ağzını açamadan kaldı.)

(472) *– Javob bermadingiz-ku?— dedi mudira. Chol shoshib javob qildi.*

– Shu birinchi uylanishim, bolam. Shundoq deb yoz. (T/43)

(– “Cevap vermediniz ya?” dedi müdüre. Yaşlı adam hemen cevap verdi.

– Bu ilk evlenişim yavrum. Böyle yaz.)

(473) *– Yoshingiz yetmish ikkiga kirib, endi uylanyapsiz-mi?*

– Yo‘q bolam, avval uylanganman. (T/43)

(– Yaşınız yetmiş iki olmuş, yeni mi evleniyorsuzunuz?

– Hayır yavrum daha önce evlenmiştim.)

(474) *– “Xo‘sh, nima qilgin deysiz?” deb so‘radi mudira.*

– Bizni nikohlab qo‘y, bolam. (T/43)

(– “Peki ne yapmamı istiyorsunuz?” diye sordu müdüre.

– Bizi nikâhla yavrum.)

(475) *– Haligacha nikohinglar yo‘qmidi?*

– Eski nikohni domkom inobatga olmayapti. Kesak-qo‘rg‘ondagi Kofir qori nikohlagan edi. (T/43)

(– Şimdiye kadar nikâhınız yok muydu?

–Eski nikâha kulak asma. Toprakkaledeki kâfir kadın nikâhlamıştı.)

(476) *– Ismingiz nima, buvi?*

– Quloqdan qolgan, qattiqroq gapir, bolam. Oti Xalcha edi. Qarib, bo‘shashib qolganidan uni Xalta deb chaqiraman. Qaysi birini yozsang ham bizga bari bir. (T/43)

(– İsminiz ne nine?

– Kulağı sağır, yükses sesle söyle yavrum. Adı Xalcha. Kocayıp yaşlandığından, onu Halta diye çağırıyorum. Hangisini yazarsan bize ikisi de bir.)

(477) *– "Xohlab tegyapsizmi, buvi?" dedi mudira qattiq tovushda.*

Kampir cholga qarab mug'ombirona kulib qo'ydi.

– Oh, bolam, yoshligim qaytib kelsa bu sassiq cholga o'lsam ham tegmasdim. (T/43)

(– "Evlenmek istiyor musun nine?" dedi müdüre yüksek sesle.

Yaşlı kadın yaşlı adama utanarak bakıp güldü.

– Ah yavrum, gençliğim geri gelse bu kokmuş ihtiyarla ölsem evlenmem.)

(478) *Ko'rdingizmi. Qulog'im kar deydi-yu, o'ziga kerakli gapni darrov eshitadi.* (T/44)

(Gördünüz mü. Kulağım sağır diyor ya, kendine gerekli sözü hemen duyuyor.)

(479) *– Bunaqa gaplarni qo'yinglar. Odamlar kutib qolishdi. Xo'sh, xohlaysizlarmi?*

– "Shartim bor," dedi kampir. "Nos chekishni tashlasa xohlayman." (T/44)

(– Bu lafları bırakın. İnsanlar bekliyor. Peki kabul ediyor musunuz?

– "Şartım var." dedi yaşlı kadın. "Ot çekmeyi bırakırsa kabul ederim.")

(480) *– O'pishishmasa qog'ozni bermang.*

– Iya, hali shunaqasi ham bormi? — dedi kampir hayron bo'lib. (T/44)

(– Öpüşmezseniz kâğıdı vermem.

– Aa, olur mu öyle şey, dedi yaşlı kadın şaşkınlıkla.)

(481) *Birinchi varaqdagi gaplar tamom bo'ldi shekilli, ikkinchi varaqni ochmay sarosimaga tushib ancha turib qoldi. Nega u ikkinchi varaqni ochmaydi? Xuddi sandalda qo'lini isitayotgandek yuqoriga chiqarmaydi.* (T/44)

(Birinci sayfadaki sözler bittiğinde ikinci sayfaya geçmeden şaşkınlıkla kalakaldı. O ikinci sayfaya niye geçmedi? Tıpkı tandırda ısıtır gibi elini yukarıya çıkarmadı.)

(482) *Doklad qarsaklar bilan tamom bo'ldi. Doklad-ku, tamom bo'ldi, nega endi Azlarov minbardan tushmaydi. Zalga qaraydi, javdiraydi, prezidiumga qaraydi, javdiraydi. Nima bo'ldi?* (T/45)

(Konuşma alkışlarla sona erdi. Konuşma bitti, Azlarov niye hala minberden inmedi. Salona baktı, göz gezdirdi sonra konseye baktı tekrar göz gezdirdi. Ne olmuştu?)

(483) *Nima deganini birov tushunmadi.* (T/45)

(Ne dediğini kimse anlamadı.)

(484) *Boya doklad yozilgan tezis qog'ozlarni tili bilan varaqlashiga nima sabab bilasizlarmi? O'zim aytib qo'yaqolay. Bitta «O'rtoqlar!» deb kuchangandayoq a'lo navli shimning tugmalari yerga to'kilib ketib, o'rtoq direktorning ikki qo'li band bo'lib qolgan.* (T/45)

(Az önce konuşma metninin yazılı olduğu kâğıtlarını dili ile çevirmesinin sebebini biliyor musunuz? Kendim söyleyeyim. Bir kere "Arkadaşlar!" diye lafa girdiğinde o

kaliteli pantolonunun düğmeleri yere dökülünce müdür yardımcısının iki eli de mecburen meşgul olmuş oldu.)

(485) *Xoh ishoning, xoh ishonmang, birinchi kuniyoq to‘qqiz tonna paxta teribman. Avvaliga o‘zim ham hayron bo‘lib qoldim. Tavba, shuncha paxtani o‘zim terdimmi, yo birov qo‘shib qo‘ydimi?* (T/45)

(İster inanın ister inanmayın, birinci günde dokuz ton pamuk topladım. Önce kendim de şaşırdım. O kadar pamuğu kendim mi topladım yoksa biri mi yardım etti?)

(486) *Kinochilardan qutulib uyga holdan toyib keldim-u, kiyim-boshim bilan uxlab qopman. Ertalab raisning o‘zi uyg‘otdi.*

– Tez bo‘l, kutib qolishdi!

–Tag‘in kinomi? Kecha tamom qilishgan edi-ku? (T/46)

(Sinemacılardan kurtulup eve kaçıp geldim, üstüm başımla uyumuş kalmışım. Sabaha reis uyandırdı.

–Çabuk ol, bekliyorlar!

–Yine mi sinema? Gece tamamen bitmedi mi ki?)

(487) *Uyga kelib endi yotgan edim, eshik taqillab qoldi. Chiqsam soch qo‘ygan, ingichka mo‘ylovli bir yigit turibdi. Yelkasida bir metrli faner sumka.*

–Xizmat, uka, ishlari bormidi?

–Atayin o‘zlarini yo‘qlab keldim. Suratingizni ishlashim kerak. Vistavkaga qo‘yiladi. (T/46)

(Eve gelip henüz yatmıştım, kapı çalındı. Çıktığımda uzun saçlı ince bıyıklı bir delikanlı duruyordu. Omuzunda bir metre boyunda parlak bir çanta.

– Buyrun ağabey, iş mi vardı?

– Bilhassa sizi görmeye geldim. Resminizi çizmem gerek. Sergiye koyulacak.)

(488) *Badalbek yangi ichkuyov bo‘lganidan hali qo‘ni-qo‘shnilarini tanimaydi. Bugun dam olish kuni, Badalbek nima qilishini bilmay hovlida aylanib yuribdi. Ko‘chaga chiqay desa, qayoqqa boradi? Bitta yarimta o‘rtog‘ini boshlab kelay desa, hali qayin onasining fe’lini bilmaydi.* (T/47)

(Badalbek yeni iç güveyi olduğundan konu komşuyu hâlâ tanımıyordu. Bugün izin günü, Badalbek ne yapacağını bilmeden avluda dolanıp duruyordu. Sokağa çıkayım dese nereye gidecek? Bir arkadaşı gelecek olsa kayınvalidesinin durumunu bilmiyordu.)

(489) *U qo‘lini orqasiga qilib aylanib yurarkan devor tepasidan bir g‘isht qiya bo‘lib tushib ketay-tushib ketay deb turganini ko‘rib qoldi. Darrov shotini sudrab kelib devorga tiradi. Shotining bir pog‘onasiga oyoq qo‘yishi bilan kallasiga: qo‘shnining xotini kishidan qochadigan bo‘lsa, andeshalik ish bo‘lmasmikin, degan o‘y keldi.* (T/47)

(Eli arkasında dolanırken duvarın tepesinde bir tuğlanın yerinden çıkıp düşmek üzere olduğunu gördü. Hemen merdiveni uzatıp duvara tırmandı. Merdivenin bir basamağına

adım atmasıyla aklına komşunun karısı erkeklere görünmüyorsa, tuhaf olmaz mı ki diye bir düşünce geldi.)

(490) *Hoy, qanaqa yaramas bolasan, tush tomdan. He axloqsiz!* (T/48)

(Hey, nasıl yaramaz çocuksun sen, in damdan. Ahlaksız!)

(491) *– Hoy, qo‘shni, insof kerak, samovarni sal narroqqa oling.*

Qo‘shni uning betiga qaramay to‘ng‘illadi.

–Endi o‘z uyimda ham choy qaynatib icholmayman-mi?! (T/48)

(– Hey, insaf et komşu, semaveri biraz kenara alın.

Komşu onun yüzüne bile bakmadan homurdandı.

–Şimdi kendi evimde çay yapıp içemeyecek miyim?!)

(492) *Badalbekning qaynonasi qo‘shnining fe’lini bilarkan shekilli, ayvonga joy qilib mehmonlarni o‘sha yoqqa taklif qildi. Magnitofon yana sayrab ketdi. Bir mahal tuynukdan qo‘shnining xotini bosh suqdi.*

–Hoy, insof degan narsa bormi? Bolamni uxlatolmayapman-ku. Anavi savilning ovozini o‘chirsanglar-chi. Qanaqa betamiz ichkuyov ekan, bu! (T/48)

(Badalbek’in kayınvalidesi komşunun karakterini bildiğinden terasa yer yapıp komşularını o tarafa davet etti. Kasetçalar yine çalmaya başladı. Bir ara bacadan komşunun karısı başını uzattı.

–Hey insafınız yok mu? Çocuğumu uyutamıyorum. Şu zımbırtının sesini kessenize. Nasıl kötü bir içgüveymiş bu!)

(493) *O‘sha kuni ikki qo‘shni bir-birini yalashdi, yulqashdi. Biri akamsan, dedi, biri ukamsan, dedi. Oxiri shu bo‘ldiki, bunaqa ahil qo‘shnilarga devordagi tuynuk torlik qilayotgani ma’lum bo‘ldi. Hikoyamni nima bilan tugatay? Ular shu xilda ahil bo‘lib ketishdi desamu, ketidan bir ishkali chiqib qolsa nima qilaman?* (T/49)

(Ogün iki komşu birbiriyle anlaştılar. Biri ağabeyimsin dedi, diğeri kardeşimsin dedi. Sonra şöyle oldu, böylesine anlaşan komşular duvardaki bu deliğin az olduğunu düşündüler. Hikâyeyi neyle bitireyim? Onlar bir şekilde anlaştılar desem ardından bir karışıklık çıksa ne yaparım?)

(494) *Qo‘zi qo‘yning bolasi, yuvosh narsa bo‘ladi. Mo‘minjon aka ham, o‘z otidan ma’lumki, qo‘y og‘zidan cho‘p olmaydigan odam. Nega shu odamning ne umidlar bilan mo‘mingina bo‘lsin deb ism qo‘ygan bolasi birdan sherga aylanib qoldi? Mening hayron bo‘layotganimni sezgan samovarchi kulib gap qo‘shdi.* (T/49)

(Kuzu koyunun yavrusu, sessiz olur. Mo’minjon ağabey de adından anlaşılacağı üzere koyunun ağzından çöp alamayan bir adam. Niye bu adamın ne ümitlerle mülayim olsun diye isim koyduğu çocuğu birden cengâver oldu? Benim şaşkınlığımı anlayan çaycı gülerek söze başladı.)

(495) *O‘zimni tanitgan edim Qo‘zivoy quchog‘ini ochib kelib, bag‘riga bosib ko‘rishib ketdi. Voy bo‘! Odam bolasida shunaqa kuch bo‘ladimi? Qovurg‘alarim qisirlab ketdi-ku! Sher deganicha bor. Sher, Sher!* (T/50)

(Kendimi tanıtmıştım Qo’zivoy kucağını açıp bağrına basıp gitti. Vay be! Bir insan evladında böyle güç olur mu? Kaburgalarım kırıldı. Yürek desen var. Aslan, aslan!)

(496) *– Menga qara, Qo‘zi, qayerda ishlayapsan? Nima ish qilasan?*

–So‘rama, oshna, ishimning mazasi yo‘q. Senga o‘xshagan og‘aynilarim katta-katta ishlarda turib, men bechora qayoqdagi past ishlarda yuribman. Hayvonot bog‘iga zavxozman. Qayoqdagi hayvonlar orasida yuribman. (T/50)

(– Bana bak, Qo’zi, nerede çalışıyorsun? Ne iş yapıyorsun?

– Sorma kardeş, işimin hiç tadı yok. Senin gibi arkadaşlarım daha iyi işlerde çalışıyor, ben ise nerede gereksiz iş var orada çalışıyorum. Hayvanat bahçesinde bakıcıyım. Oradaki hayvanların arasındayım.)

(497) *Xotin lampochkaga bolasining paypog‘ini kiydirib, tavonini yamab o‘tirardi. Er divanga yonboshlab beozor mudrardi. Xotin erining mudrashini tarqatmoqchi bo‘lib, biron gap o‘ylab topaman deydi-yu, gap o‘lgir kela qolmaydi. U o‘ylab-o‘ylab oxiri bir gap topgandek bo‘ldi.*

–Hoy, er, muncha mudraysiz? Mundoq erkaklarga o‘xshab qiziq-qiziq gaplardan aytib kuldirsangiz-chi.

Er bir ko‘zini arang ochib esnadi-da, eshik g‘ichillaganga o‘xshash g‘alati tovushda po‘ng‘illadi.

–Ha, qiz bolamiding-ki... (T/50)

(Kadın çocuğunun çorabını ampule geçirmiş yama yapıyordu. Adam divana uzanmış öylece uyukluyordu. Kadın kocasının uykusunu dağıtmak için bir şeyler düşünüp bulayım dedi fakat aklına bir şey gelmedi. Sonunda ne diyeceğini buldu.

–Bey, bu kadar uyunur mu? Başka erkekler gibi değişik değişik şeylerden bahsetseniz de gülsek ya.

Kocası bir gözünü aralayarak esnediği sırada kapı gıcırtısına benzer acayip bir seste homurdandı.

–Kız çocuğu musun ki…)

(498) *Agar inson bolasiga ikki marta yashash imkoniyati berilsa, ko‘p xato ishlar to‘g‘ri bo‘lib ketardi. Mana, o‘pkamning mazasi yo‘q, bu nimadan, papirosdan. Birinchidan, shu qurib ketgurni chekmasdim. Mana, oshqozonimning mazasi yo‘q. Nimadan, ichkilikdan. Ikkinchidan, shu aroq o‘lgurni ichmasdim. Ko‘rib turibsanki, asabimning mazasi yo‘q, buning nimadanligini bilmaysan-a, bilmaysan. Bu sening javringdan.* (T/51)

(Eğer insan evladına iki kere yaşama fırsatı verilseydi, çoğu hatalı işler düzelirdi. Mesela akciğerlerim rahat değil, neden, sigaradan. İlk olarak o insanın içini kurutan şeyi içmezdim. Mesela midem rahat değil. Neden, içkiden. İkincisi o öldürücü votkayı içmezdim. Gördüğün gibi sinir sistemim de iyi değil, bunun nedenini bilmiyorsun değil mi bilmiyorsun. Bu da senin zulmünden.)

(499) *O‘n sakkiz yoshga sirpanib qaytib tushib qolsam, eng birinchi qiladigan ishim senga uylanmaslik. Mabodo o‘zingta uylanadigan bo‘lsam, oldingga qo‘yadigan shartlarimni bitta obshiy daftarga erinmay yozib chiqardim. Masalan, unda shunaqa shartlar bo‘lardi:*

«Dazmol bosishni bilasizmi, jonim? Piyoz to‘g‘ragan pichoqda qovun so‘ymaysizmi? Tugma degan jonivorni qadashni bilasizmi? (Voobshe, tugmaning teshigi qayerdaligini bilasizmi?) Telefonning qulog‘i sizdan bo‘shaydimi? Ulama sochni uydayam taqib yurmaysizmi? Biron joyga mehmonga boradigan bo‘lsak, vaxliroq kiyinib olish qo‘lingazdan keladimi? Biron yili kurort degan joydan qolasizmi? Mehmon kelsa hammadan oldin to‘rga chiqib olib, ishni menga tashlab qo‘ymaysizmi? Yopkan noningizdan qil chiqmaydimi? Majlisdan, yo‘q, voobshe, kech kelganimda kostyumimning yoqasini hidlab ko‘rmaysizmi? Xullas, meni tinch qo‘yasizmi yo‘qmi?..» (T/51)

(On sekiz yaşıma geri dönecek olsam, yapacağım ilk iş seninle evlenmemek olurdu. Eğer seninle evlenecek olsam, önüne koyacağım şartların hepsini erinmeden bir deftere yazardım. Mesela onda şöyle şartlar olurdu:

“ Ütü yapmayı biliyor musunuz canım? Soğan doğradığınız bıçakla kavun soymuyorsunuz değil mi? Düğme denilen varlığı dikmeyi biliyor musunuz? (Acaba düğme deliğinin nerde olduğunu biliyor musunuz?) Telefonun ahizesi sizden uzakta duruyor mu? Takma saçla evde de gezmiyorsunuz değil mi? Bir yere misafirliğe gidecek olsak muntazam giyinmek elinizden gelir mi? Bir yıl da olsa kaplıca denen yere gitmeseniz olur mu? Misafir geldiğinde başköşeye oturup tüm işi bana yıkmazsınız değil mi? Yaptığınız yemekten kıl çıkmaz değil mi? toplantıdan geç geldiğimde gömleğimin yakasını koklamazsınız değil mi? Kısaca beni sağlıklı koyar mısınız koymaz mısınız?”)

(500) *Xotin xandon tashlab kuldi. Uning bu kulgisida alam bilan zaharxanda aralashga o‘xshardi. Er yana tilga kirdi.*

–Xo‘sh, endi sen ayt. Mabodo, falakning gardishi aylanib, sen o‘n sakkiz yashar qiz bola bo‘lib qolsang yana o‘zimga tegarmiding? Bilaman, albatta o‘zimga tegarding, mendaqa tayyor er, voobshe, mendaqa laqma er kosmosda ham, yerda ham topilmaydi. (T/51)

(Kadın gülümsemeyi bırakıp kahkaha attı. Onun bu gülüşünde azap ve acı karışık gibiydi. Kocası yine söze girdi.

– Peki şimdi sen söyle. Acaba feleğin çemberi dönse, sen on sekiz yaşında kız çocuğu olsan yine bana varır mıydın? Biliyorum, tabiî ki bana varırdın, benim gibi mülayim koca, benim gibi saf kocayı gökte de yerde de bulamazsın.)

(501) *Endi xotin tilga kirdi.*

–Agar yaxshilikchasiga, shunga tegasanmi, deb so‘rashsa oltita odamni guvoh qilib, uch tom kitobga sig‘adigan shartlarni oldingizga ko‘ndalang qilib qo‘yardim. Shartlarim mana bundoq bo‘lardi:

«Singlingizga meni yomonlamaysizmi? Kayf ustida bog‘chadan o‘zingizniki qolib birovning bolasini yetaklab kelmaysizmi? Papiros kulini gilamga tashlamaysizmi? Echki go‘shti bilan qo‘y go‘shtining farqini bilasizmi? Dugonalarim mehmonga kelganda to‘rga chiqib, suyalib o‘tirib olmaysizmi? Mast bo‘lib qolib, meni tanimay, o‘zimni o‘zimga yomonlamaysizmi? Tish cho‘tkasi bilan brezent botinkangizni tozalamaysizmi? Sakkizinchi martning nima ekanini bilasizmi? Majlisdan kelganingizda yon cho‘ntagingizdan ikkita kino bileti chiqmaydimi? Maosh olganda paypoqqa pul bekitmaysizmi? Mensiz mehmonga borganingizda galstugingizni teskari taqib tong otarga yaqin kelmaysizmi?..» (T/51)

(Şimdi kadın söze girdi.

–Eğer iyilikle buna varır mısın diye sorsalar, altı tane adamı şahit gösterip, üç cilt kitaba sığan şartlarımı önünüze enlemesine koyardım. Şartlarım işte şöyle olurdu:

“ Kızkardeşinize beni kötülemezsiniz değil mi? Sarhoşken bahçeden sizinki diye başkasının çocuğunu alıp gelmezsiniz değil mi? Sigara külünü halıya dökmezsiniz değil mi? Keçi eti ile koyun eti arasındaki farkı bilir misiniz? Arkadaşlarım misafirliğe geldiğinde misafir odasına geçip tam karşılarına oturmazsınız değil mi? Sarhoş olduktan sonra beni tanımayıp beni bana kötülemezsiniz değil mi? Diş fırçası ile çamurlu botlarınızı temizlemezsiniz değil mi? Mart ayının sekizinde ne olduğunu bilir misiniz? Toplantıdan döndüğünüzde yan cebinizden iki tane sinema bileti çıkmaz değil mi? Maaş aldığınızda çorabınıza para saklamazsınız değil mi? Bensiz misafirliğe gittiğinizde kıravatınızı ters takıp sabaha karşı dönmezsiniz değil mi?)

(502) *Jon xotin, o‘rgilay xotin, endi bas qil. O‘n sakkiz yoshga qaytib tushmay men o‘lay. Voy-bo‘... ichingda shuncha darding bormidi! Qo‘y endi, kechqurun majlisga boradigan odamman, nastroenamni buzma.* (T/51)

(Canım karım, canım karım, bu kadar yeter. On sekiz yaşına dönecek olursak kahrolurum. Vay be… içinde bu kadar mı dert vardı! Bırak şimdi, akşama toplantıya katılacağım, keyfimi bozma.)

(503) *Xotin ikki qo‘lini beliga tirab engashdi:*

–Nima, bugun dam olish kuni, qanaqa majlis bo‘ladi?! (T/51)

(Kadın iki elini beline dayayıp eğildi:

–Niye, bugün tatil günü, hangi toplantıymış o?!)

(504) *Er nima deyishini bilmay, ko‘zlarini pirpiratib turib qoldi.* (T/51)

(Adam ne diyeceğini bilemeyerek gözlerini kaçırdı.)

(505) *— Tanimayapman, birodar, o‘zingizni taniting.*

Cho‘kkalab o‘tirib oldim.

– Nahotki tanimayapsan?! Peshonangdagi tir-tiq...

Oppon endi tanidi. (T/52)

(– Tanımıyorum birader, kendinizi tanıtınız.

Olduğum yerde çöküp kaldım.

–Gerçekten mi tanımıyorsun?! Alnındaki iz…

Oppon o anda tanıdı.)

(506) *Esingizdami, Opponbek, kelinimdan xabar olgani borganimda sizga yo‘liqqan edim. Qog‘ozga ham qaramay, javob qilgan edingiz. Kelingiz o‘g‘il tug‘di, nevara muborak, deb besh so‘mimni olgan edingiz. Shu gapdan keyin kelinim rosa ikki hafta o‘tganda qiz tuqqan.* (T/52)

(Hatırlıyor musun Oppon Bey, gelinimden haber aldığımda size rastlamıştım. Kağıda bakmadan cevap vermiştiniz. Gelininizin oğlu olacak, torununuz hayırlı olsun diyerek beş rublemi almıştınız. O sözden sonra gelinim en fazla iki hafta sonra kız doğurdu.)

(507) *Marosim tugadi. Janoza ham o‘qildi. Murda armonda qolmasin, deb uni bir necha minut tobutga ham solib olishdi. Bo‘sh tobutni yerdan ko‘tarishayotganda boyagi mast yigitlardan biri:*

–Mulla amaki qanaqa odam edilar?— deb qoldi. Bu gap go‘rga qo‘yiladigan paytda aytilguchi edi. Biroq shu topda mast odamning gapini chuvalashtirmaslik uchun:

–Durust odam edi, — deb qo‘ya qolishdi. (T/54)

(Merasim bitti. Cenaze de okundu. Meftaya saygısızlık olmasın diye birkaç dakika içinde tabuttan aldılar. Boş tabutu yerden kaldırırken az evvelki sarhoş gençlerden biri:

–Molla amca nasıl adamdı, diye devam etti. Bu söz aslında mezara koyduktan sonra söylenmeliydi. Fakat o sırada sarhoş adamın sözünü geçiştirmek için:

–Dürüst adamdı diye söylediler.)

(508) *Hammom o‘zi shunaqa joy, hammani onadan tug‘ma qilib qo‘yadi. Kim payg‘ambaru, kim ummat bilib bo‘lmaydi. Odam bolasi kiyim bilan ekan.* (T/54)

(Hamam öyle bir yer ki, herkesi anadan doğma yapar. Kim peygamber, kim ümmet bilemezsin. İnsanoğlu kıyafetiyle belli olur.)

(509) *O‘zi shu yaqin o‘rtadagi raz’ezdlardan birida bufetchilik qiladi. Qilaman desang, kalta qo‘l bilan ham ancha ish qilish mumkin ekan. Kichkinagina bufetning orqasidan kalta*

qo‘l bilan bola-chaqa boqib, orzu-havas ko‘rib, uchastka tiklab, kelin tushirib, qiz chiqarib yuribdi-ku, bundan ortig‘i kimga kerak! (T/55)

(Kendisi şu yakındaki duraklardan birinde büfecilik yapıyor. Yapayım desen, ancak kıt kanaat geçinebilirsin. Küçücük büfenin dar geliriyle çoluk çocuk bakıp, ihtiyaçlarını giderip, yuvalarını kurup, gelin getirip, kız evlendirdi ki bundan fazlası kime gerek!)

(510) *Kimning qo‘li uzun kimning qo‘li kaltaligini bilmoqchi bo‘lsangiz, hammomga tushing.* (T/55)

(Kimin kolu uzun kimin kolu kısa bilmek istiyorsanız hamama gidin.)

(511) *Shundan keyin Musaxon pochcha yana tosni boshiga kiyib, indamay ketaverdi. Ishqalagan kishi piching qildi:*

–Ho mulla aka, rahmat qani? (T/55)

(Ondan sonra Musahan enişte yine tası başına koyup cevap vermeden gidiverdi. Kese yapan kişi alaycı bir şekilde sordu:

–Molla ağabey, hani teşekkür?)

(512) *Tanishamiz, tanishamiz. Quruq kirsak bo‘laverarmikin? Bu galcha shundoq bo‘lib tursin.* (T/56)

(Tanışırız, tanışırız. Kuru girsek olmaz mı? Bu defacık böyle olsun.)

(513) *– Jon uka, bir ahmoqlik qildim, kechiring. Meni quvmang. Sizdek odamga shunday itlik qildim, jazomni xudo bersin.*

Direktor hayron bo‘ldi:

–Siz menga nima gunoh qila qolgandingiz?

–Bugun ertalab, ertalab hammomda orqamni ishqab qo‘ygandingiz.

Direktor kulib yubordi.

–E, o‘sha kishi sizmidingiz? Butunlay esimdan chiqib ketgan ekan. (T/55)

(– Canım ağabeyim, bir ahmaklık ettim, affedin. Beni kovmayın. Sizin gibi bir adama itlik ettim, Allah cezamı versin.

Müdür şaşırdı:

–Siz bana ne günah ettiniz?

–Bu sabah hamamda sırtımı keselediniz.

Müdür güldü.

–O kişi siz miydiniz? Tamamen aklımdan çıkmış.)

(514) *Direktor shunday dedi-yu, bosh administratorga yuzlandi.*

–Sbor qancha?

–O‘n sakkiz so‘m. (T/56)

(Müdür öyle diyerek genel müdüre döndü.

–Koleksiyon ne kadar?

–On sekiz ruble.)

(515) *– Bugungi tomoshamizga bir yuz sakson to‘qqiz so‘mu yetmish to‘rt tiyin xarj bo‘lar ekan.*

–Daromad-chi?

–O‘n to‘qqiz so‘m. Ana shu o‘n to‘qqiz so‘mni chiqarib tashlasak bir yuz yetmish so‘mu yetmish to‘rt tiyin zarar qilarkanmiz. (T/56)

(– Bugünkü gösterimize yüz seksen dokuz ruble yetmiş dört kuruş masraf olmuş.

–Peki ya kazanç?

–On dokuz ruble. İşte bu on dokuz rubleyi çıkarırsak yüz yetmiş ruble yetmiş dört kuruş zarardayız.)

(516) *– Menga qarang, dedi u administratorga. –Yalining, yolvoring, mayli uch-to‘rt so‘m xarj bo‘lsa ham mayli. Bufetga opkirib u-bu olib bering. Biletni topshirib, pulini qaytarib olsin.*

–Ko‘narmikin?

–Ko‘ndiring. Ko‘nmasa kabinetimga chaqiring, ikki kishilashib yalinamiz. (T/57)

(– Bana bakın, dedi o müdüre. – Yalvarın, yakarın fiyatı üç dört ruble olsa da olur. Büfeye gidip alın. Bileti verip parasını geri alsın.

–Razı olur mu ki?

–İkna edin. Eğer razı olmazsa odama çağırın. İkimiz yalvarırız.)

(517) *Soliya amma qorani oq deb ishontira oladi. Oqni qora qilib ko‘rsatish unga bir qultum suvni yutgandek gap. Kelinini yomonlaganda:*

–Ha, ishlab nima topardi. Yarim oylik moyanasiga sakkizta dirdov qo‘y ham kelmaydi. (T/57)

(Soliya hala karayı ak diye inandırır. Akı kara yapıp göstermek ona bir yudum su gibi gelir. Gelinini kötüleyeceği zaman:

–Ne kazanıyor sanki. Yarım aylık maaşına sekiz sıska koyun bile alınmaz.)

(518) *Uzumchilik zvenosida ishlaganimda sirka solganman. Lekin, men uni chug‘urchiq cho‘qigan g‘ujumlardan solganman. U suv ko‘taradimi, yo‘qmi — o‘zim bilaman.* (T/58)

(Bağcılık sektöründe çalışıyorken sirke üretirdim. Ama ben onu kuşların gagaladığı salkımlardan üretirdim. Ona su konur mu konmaz mı bilmiyorum.)

(519) *Bundan ikki yil oldin parranda fermasini uchma-uch qilib topshirganman. Jo‘jasi ham, xo‘rozi ham to‘ppa-to‘g‘ri chiqqan. Endi uchinchi masala: chuchvarani xom sanadi, deysizlar. Mana shu gap menga og‘ir botdi. Qani aytinglar-chi, mening chuchvara sanayotganimni kim ko‘ripti?* (T/58)

(Bundan iki yıl önce kuş çiftliğini baştan sona denetledim. Tavuğu da horozu da doğru düzgün yetişiyor. Şimdi üçüncü mesele: Müslüman mahallede salyangoz satıyorsun,

diyorlar. İşte bu söz benim ağırıma gitti. Haydi söylesenize, benim öyle yaptığımı kim görmüş?)

(520) *Odamning qanaqaligi safarda bilinadi.* (T/59)

(İnsanın nasıl biri olduğu seyahatde belli olur.)

(521) *Hangomaning kattasi kechasi soat 23 dan 17 minut o‘tganda chiqdi. Kalonxo‘jaev qattiq uxlagan ekan, karavotiga bir traktor kelib urildi. U shundoq tarillardiki, sira chidab bo‘lmasdi. Kalonxo‘jaev qo‘rqib birdan ko‘zini ochsa traktor qayoqda, divanda yotgan Mo‘minov xurrak tortayotgan ekan.* (T/59)

(Hengamenin büyüğü gece saat onbiri onyedi geçe başladı. Kalonhocayevin rahatça uyuduğu sırada yatağına bir traktör yanaştı. Öyle bir gürültü çıkarıyordu ki dayanmak mümkün değildi. Kalonhocayev traktör nerede diye birden gözünü açtı ki divanda yatan Mominov horluyordu.)

(522) *Bilgan, qayerdaligini, kimning uyidaligini bilgan.* (T/59)

(Bilen nerede olduğunu kimin evinde olduğunu bilir.)

(523) *Rahmonali yuragi betlamay bo‘shashib so‘radi:*

–Zarofatmisan?

Zarofat javob o‘rniga ho‘ngrab yig‘lab yubordi. (T/60)

(Rahmonali yüreği ağzına gelerek sordu:

–Zarofat mısın?

Zarofat cevap vermek yerine haykırarak ağlamaya başladı.)

(524) *Rahmonalining badaniga titroq kirdi. Oyogi qaltiradi. Endi nima qilsaykin? Tonsinmi? Ko‘zini baqraytirib turib-a?* (T/60)

(Rahmonalinin vücuduna titreme geldi. Ayağı sendeledi. Şimdi ne yapsın ki? İnkâr mı etsin? Gözünü karartıp dursun mu?)

(525) *Xotin, nima desamikin? Nima bo‘lganini o‘zing bilib turibsan. Ahmoqlik qildim. Nima qilay, egilgan boshni qilich kesmaydi.* (T/60)

(Karıcığım, ne desem ki? Ne olacağını sen bilirsin. Ahmaklık ettim. Ne yaparsan boynum kıldan incedir.)

(526) *Bordi-yu, olgan maoshining tiyin-tiyinigacha sanab xotinining qo‘liga berishini eshitsalar, nima deyisharkin?* (T/61)

(Eğer aldığı maaşı kuruşu kuruşuna hesaplayıp karısının eline verdiğini duysalar ne derler acaba?)

(527) *Mana shu eng yaqin og‘aynim bir kun pastga pijama kiyib bir qo‘lida termos, bir qo‘lida piyola bilan tushdi.*

–Qalay, ishlar joyidami? dedim kursidan unga joy ko‘rsatib. (T/62)

(İşte bu en yakın arkadaşım bir gün altına pijama giyip bir elinde termos, bir elinde fincanla geldi.

–Nasıl, işler yolunda mı? dedim kürsüden ona yer gösterirken.)

(528) *Telefonda sekretar qiz meni direktor chaqirayotganini aytib qoldi. Bordim. Eshikni ochib kirishim bilan Ne'mat basharamga qarab:*

–Sizda madaniyat degan narsa bormi? deb qolsa bo'ladimi. (T/63)

(Telefonda sekreter kız beni müdürün çağırdığını söyledi. Gittim. Kapıyı açıp girmemle Nemat yüzüme bakarak:

–Sizde medeniyet denilen şey var mı? demesin mi!)

(529) *Sekretardan, kirsam mumkinmi, deb so'rash kerak.* (T/63)

(Sekretere girebilir miyim diye sorman gerek.)

(530) *Jinni bo'ldingmi, Ne'mat.* (T/63)

(Delirdin mi Nemat.)

(531) *Alimat buvi nevaralariga qaysi ertakni aytsa, buni aytgansiz, deb janjal qilishadi.* (T/64)

(Alimat nine torunlarına hangi masalı anlatsa, bunu anlattınız diye hadise çıkıyordu.)

(532) *U yerda limon choy berisharmikin?* (T/65)

(Orada limonlu çay verilir mi ki?)

(533) *Oturaverasizmi?! Mundoq otalarga o'xshab harakat qilsaniz-chi!* (T/66)

(Oturabilir misiniz!? Böyle atalarınız gibi hareket etsenize!)

(534) *To'rtinchi qavatga qanday chiqqanimni bilmayman.* (T/67)

(Dördüncü kata nasıl çıktığımı bilmiyorum.)

(535) *Nima qilishimni bilmay yana o'rnimdan turdim.* (T/67)

(Ne yapacağımı bilmeden öylece yerimde durdum.)

(536) *U boshqa nimalar dedi bilmayman.* (T/69)

(O başka neler dedi bilmiyorum.)

(537) *Nimani o'ylasam ham ko'zimga portfel ko'rinadi. Yaxshisi yana shuni o'ylab qo'yaqolay*. (T/71)

(Neyi düşünsem gözüme çanta görünüyor. En iyisi yine şunu düşüneyim.)

(538) *Velosiped minishga uyalaman. Ko'rganlar nima deydi?* (T/71)

(Bisiklete binmeye utanırım. Görenler ne der?)

(539) *Diqqat, diqqat, kosmodromdan gapiramiz! O'rtoq kosmonavt, uchish qanday o'tdi?* (T/72)

(Dikkat, dikkat, uzay üssünden sesleniyoruz! Yardımcı kosmonot, uçuş nasıl geçti?)

(540) *U meni ko'rib iljaygan edi oppoq tishlari yaltirab ketdi. Uning bu ko'rinishi fotosuratning negativini eslatardi.*

–Vox. Seni qaysi shamol uchirdi, uka? Beri kel! (T/72)

(O beni görüp gülümsemişti bembeyaz dişleri parlamıştı. Onun bu görünüşü bir fotoğraf negatifini anımsatıyordu.

–Vay, seni hangi rüzgâr attı ağabey? Yanıma gel!)

(541) *Familiyang Tursunov, a?* (T/73)

(Soyadın Tursunov, değil mi?)

(542) *Nima deb javob qilishimni bilmay esankiradim.* (T/73)

(Ne diye cevap vereceğimi bilmeden şaşırıp kaldım.)

(543) *Nega qimirlamay turib qolding. Kir ichkariga.* (T/73)

(Niye kıvranıp duruyorsun. Gir içeriye.)

(544) *— Sheriklaring qani?*

—Sheriklarim yo‘q, dedim. (T/73)

(— Ortakların hani?

— Ortaklarım yok, dedim.)

(545) *Ertalab bet-qo‘limni yuvayotib oynada basharamni ko‘rib qoldim. Odamning beti ham shunchalik rasvo bo‘ladimi? Soqol degan o‘sib jingala bo‘lib ketibdi. Nazarimda quloq-burunlarimdan ham jun chiqib ketganga o‘xshaydi.* (T/74)

(Sabahleyin elimi yüzümü yıkarken aynada yüzümü gördüm. Adamın yüzü böylesi rezil olur mu? Sanki kulağımdan burnumdan bile kıl çıkmışa benziyor.)

(546) *Uning menda qanday ishi bo‘lishi mumkin ekan, deb hayron bo‘lib turgan edim, o‘tirgan yerida hassasi bilan skameyka orqasida tizza bo‘yi bo‘lib ochilib yotgan gullar orasini titkiladi.* (T/74)

(Onun benimle nasıl işi olurmuş, diye şaşırmıştım, oturduğu yerden bastonu ile bankın arkasında diz boyu açılmış olan çiçekleri karıştırdı.)

(547) *Naq eski bahoda o‘n ikki ming so‘m pul boylab qo‘yilgan joyga qo‘li tegay, tegay deyapti.*

—Nima balo, bolam, nosqovog‘ing bormi? Belingga nima tugib qo‘ygansan? (T/75)

(Eski parayla on iki bin som parayı koyduğum yere eli değer değmez sordu.

—Nasıl yani yavrum, sigara mı içiyorsun? Beline ne bağladın?)

(548) *Nima deyishimni bilmay dovdiradim.*(T/75)

(Ne diyeceğimi bilmeden şaşırıp kaldım.)

(549) *Eng yaxshi kostyumni kiyib olib qaysi bazmga, qaysi ziyofatga boraman? Kimim bor? Kim meni to‘yga aytadi?* (T/78)

(En güzel kıyafetimi giyip hangi meclise hangi ziyafete gideyim? Kimim var? Kim beni düğüne çağırır?)

(550) *Kim bo‘ldi bu? Shoirmi? Injenermi?* (T/78)

(Kimdi bu? Şair mi, mühendis mi?)

(551) *Bitta chektirsang-chi, karmisan?* (T/79)

(Bir kez daha çeksene, sağır mısın?)

(552) *Qayerdan topdingiz?* (T/79)

(Nereden buldunuz?)

(553) *Hozirgina aytayotgan edim-a, fikridan, niyatidan tez qaytadigan odamman deb. Men cholning oldiga nima uchun kelayotgan edim? Unga butun qilmishlarimni aytmoqchi, uning bemor do‘sti boshiga tushgan kulfatning sababchisi menman, demoqchi edim. Mana, aytolmay qochib ketdim.* (T/80)

(Tam da şimdi söylüyordum, fikrinden niyetinden çabuk dönen adamım diye. Ben ihtiyarın önüne niçin geliyordum? Ona bütün yaptıklarımı söylemek, onun hasta arkadaşının başına gelen dertlerin sebebi benim demek için.)

(554) *Birov xat jo‘natyapti, birov olis yurtdagi do‘stiga sovg‘a yuboryapti. Qayerda, mening kimim bor?* (T/81)

(Birileri mektup gönderiyor, birileri uzak yerlerdeki dostuna hediye yolluyor. Nerede, benim kimim var?)

(555) *Endi o‘z jazomni o‘zim bermoqchiman. Axir dunyoda vijdon sudi ham bor-ku? Eng dahshatli, eng adolatli sud vijdon sudi. Bu sudning hukmi to umrning oxirigacha afv etmaydi.* (T/81)

(Şimdi kendi cezamı kendim vereceğim. Ya dünyadaki vicdan mahkemesi? En korkunç, en adaletli mahkeme vicdan mahkemesidir. Bu mahkemenin hükmü ömrünün sonuna kadar affetmez.)

(556) *Xuddi umrim daftarining ikki baho qo‘yilgan ilk sahifasini yirtib tashlagandekman. Endi bu daftarni nima bilan to‘ldiraman?* (T/81)

(Tıpkı ömür defterimin iki puan verilen ilk sayfasını yırtıp atmış gibiyim. Şimdi bu defteri neyle doldurayım?) retorik

(557) *U kuyib yotgan bilq-bilq yumshoq tuproqda salmoqli oyoqlarini ildam va yirik-yirik bosar, ko‘zlagan joyiga tezroq yetishga oshiqib o‘tkinchilardan so‘rar edi:*

— To‘pqayrag‘ochga yaqin qoldimi?

— Hali bor. Ko‘prikdan keyingi guzar. (QQ/1)

(O berbat olmuş vıcık vıcık yumuşak toprakta ayaklarını hızlı ve büyük adımlarla basarak, gitmek istediği yere çabucak gidebilmek için gelip geçenlere soruyordu:

— Topağacına çok var mı?

— Az kaldı. Köprüden sonraki pazar yeri.)

(558) *Agar sig‘sam edi, samovarning otashdoniga tushib, ko‘mir o‘rniga yonar edim. Shu ham tirikchilikmi?* (QQ/2)

(Eğer sığsaydım semaverin ateşdenliğine düşüp kömür yerine yanardım. Bu da hayat mı?)

(559) *Biri so‘zlab-so‘zlab, qamchi dastasi bilan yelkasini qashir, ikkinchisi esa qo‘nji bir qarich, churuk chorig‘ini ko‘rsatib: “Bu qachon yangi bo‘ladi?” deydi.* (QQ/2)

(Biri söylene söylene kamçı sapıyla omuzunu kaşır, diğeri ise suratı bir karış, çürük çarığı göstererek; "Bu ne zaman yenilenir" der.)

(560) *Mirzakarimboyning bog'i qayerda, bilmaysizmi?* (QQ/2)

(Mirzakarimboy'un bağı nerede, bilmiyor musunuz dedi mülayimce.)

(561) *Qarshisida daraxtlar ostidagi katta supada, dastro'molchasi bilan yelpinib o'tirgan, qordek oppoq ko'ylakli, oq soqoli bir tutamgina cholga ko'zi tushdi. Yuragi yana po'killadi. Toshkentning to'rt daxasi taniydigan bu davlatmand kishining oldiga qanday kiradi?* (QQ/2)

(Karşısında ağaç altındaki büyük alanda mendili ile yellenen kar gibi beyaz gömlekli, ak sakalı bir tutamcık ihtiyara bakakaldı. Kalbi yine hızlandı. Taşkentin dört bir yanında tanınan bu devletli kişinin önüne nasıl girer?)

(562) *Chol bu begona yigitning vaziyatida taraddudlanish sezib, qaytadan so'radi:*

—Xo'sh, o'g'lim, nima arzing bor? Ayt... (QQ/3)

(İhtiyar bu yabancı delikanlının vaziyetinde bir gariplik sezip yeniden sorar:

— Peki oğlum, ne isteğin var? Söyle..)

(563) *Mirzakarimboy siz bo'lasizmi?* (QQ/3)

(Mirzakarimboy siz mi oluyorsunuz?)

(564) *— Men Xo'jakent qishlog'idan keldim, jiyaningizning o'g'li bo'laman.*

— E, Xo'jakentdan? (QQ/3)

(— Ben Xojakent köyünden geldim, yeğeninizin oğluyum.

— Xojakent'den ?)

(565) *Oting nima, jiyan?* (QQ/3)

(Adın ne yeğen?)

(566) *Dadang... E, Sherali qalay, bardammi?* (QQ/3)

(Baban.. Sherali nasıl, hayatta mı?)

(567) *Boyoqish ko'p yaxshi odam edi; insofli, hamiyatli edi. Bir vaqtlar o'rtada bordi-keldi bo'lib turar edi. Dadang bu yerda ham, shahar hovlimizda ham bo'lgan. Sen hech kelganmiding?* (QQ/3)

(Pek iyi adamdı; insaflı, onurluydu. Bir zamanlar arada sırada geliyordu. Baban burada da şehirdeki evimizde de bulundu. Sen hiç gelmiş miydin?)

(568) *Menga pul kerak, qayerdan olaman!* (QQ/5)

(Bana para gerek, nereden alayım!)

(569) *—Toshkentda ish topsam, balki qolarman. Mirzakarimboy soqolining uchini barmoqlari bilan chimdib, kulib qo'ndi:*

— Shaharda qayoqdan ish topasan? (QQ/7)

(— Taşkent'te iş bulsam belki kalırım. Mirzakarimboy sakalının ucunu parmakları ile burarak gülümsedi:

— Şehirde nereden iş bulursun?)

(570) *Mirzakarimboy otamning ostonalarida o‘n olti yildan buyon ishlayman, yigitcha. Shunday bo‘lgandan keyin «sizniki, bizniki» deyishga o‘rin qoladimi?* (QQ/7)

(Mirzakarimboy atamın kapısında on altı yıldan beri çalışıyorum delikanlı. Böyle olduktan sonra sizinki bizimki demenin yeri var mı?)

(571) *Uyquga qoniqdingizmi, Jo‘ra aka!— dedi Yo‘lchi.* (QQ/9)

(Uykunuzu aldınız mı, Jo’ra ağabey! dedi Yolcu.)

(572) *Sizniki-chi?— dedi Yo‘lchi kulib.* (QQ/9)

(Ya sizinki? dedi Yo’lchi gülerek.)

(573) *Mirzakarimboy bog‘ni aylanib, bir yerda to‘xtadi va kulib:*

— Ishga tobing bormi, jiyan?— dedi.

— Ishga chanqovmiz-da,— deb javob berdi Yo‘lchi. (QQ/10)

(Mirzakarimboy bağı dolanıp bir yerde durdu ve gülerek:

— Çalışmaya vaktin var mı yeğen? dedi.

— Çalışmaya hırslıyız ya, diye cevap verdi Yolcu.)

(574) *Dada, bu yigit jiyaningizmi?* (QQ/10)

(Baba, bu delikanlı yeğeniniz mi?)

(575) *Ko‘rdingmi bu to‘nkalarni? Yo‘lchiga qarab gapirdi u.— Bu yer chakalak edi. O‘tgan yil hammasini kesib oldik.* (QQ/11)

(Gördün mü bu odunları? Yo’lchi’ya bakarak konuştu. Burası çalılıktı. Geçen yıl hepsini kesip aldık.)

(576) *Bu kimning qizi, qaydan keladi, qayoqqa boradi, uning boqishlarini sezdimi, yo‘qmi?* (QQ/11)

(Bu kimin kızı, nereden gelir, nereye gider, onun bakışlarını sezdi mi, sezmedi mi?)

(577) *Tez chiqing-e... Kunning issig‘ini sezasizmi?!* (QQ/11)

(Çabuk çıksanıza. Güneşin sıcağını görüyor musunuz?!)

(578) *Mehmonlarni kutib charchaganga o‘xshaysiz-a, Yormat aka?* (QQ/12)

(Misafir beklemekten bitkin düşmüşe mi benziorsunuz, Yormat ağabey?)

(579) *Tog‘amizning yana boshqa yerlari bormi?* (QQ/12)

(Dayımızın başka yerleri de var mı?)

(580) *Shuning qizi emasmikin?* (QQ/12)

(Onun kızı değil misin ki?)

(581) *Nima deysiz,— hayratlanib dedi Yo‘lchi?* (QQ/13)

(Ne diyorsunuz, diye şaşırdı Yolcu.)

(582) *Nega laqillatayin?* (QQ/13)

(Niye kandırayım?)

(583) *Qo‘rg‘ondan ichkari hovlidan Mirzakarimboy chiqib keldi. Mehmonlarga:*

Zerikmadingizlarmi? deb, supraning bir chetiga o‘tirdi. (QQ/14)

(Kalenin içindeki avludan Mirzakarimboy çıkıp geldi. Misafirlere sıkılmadınız mı diyerek sofranın bir kenarına oturdu.)gömülü

(584) *Bu urushda qaysi davlatlar ishtirok qilganini va urushning oqibatini so‘zladi.* (QQ/14)

(Bu savaşa hangi devletleri katıldığını ve savaşın sonucunu anlattı.)

(585) *Bir narsani aslo yoddan chiqarmangki, Ka’batulloga hech bir kofirning qadami tegmas, inshoollo, nainki kofirlar bosib olsin, to‘pga tutsin! Nimaga desangiz, har bir musulmonga ma’lumki, Muhammad alayhissalomning qabr shariflari bor u yerda, yana u yerda qancha aziz-avliyolar yotibdi.* (QQ/15)

(Bir şeyi asla aklınızdan çıkarmayın ki, Kâbe’ye hiçbir kâfir ayak basamaz inşaalah, imkânsız ki kâfirler basıp alsın, topa tutsun! Niye derseniz her Müslüman bilir ki Muhammad aleyhisselam’ın kabri var orada ve yine orada kaç evliya yatıyor.)gömülü

(586) *Xudoning uyiga kofirning zambaragi tushadimi!..* (QQ/15)

(Tanrının evine kafirin topu düşer mi!)

(587) *Agar shariatimiz mavlud to‘yini buyurgan bo‘lsa, nega ulamolarimiz hech nima deyishmaydi?* (QQ/15)

(Eğer dinimiz mevlüt düğününü buyurmuşsa niye âlimlerimiz hiçbir şey demiyorlar?)

(588) *Madrasa tuprog‘ini yalamagan u tirrancha qayoqdan shariatni biluvchi bo‘lib qoldi?* (QQ/15)

(Medrese toprağı yalamamış o acemi Şeriyatı nereden biliyormuş?)

(589) *— Oqpodshoh ham borarmikinlar teatrga?*

— Albatta, albatta boradilar. (QQ/17)

(—Rus çarı da tiyatroya gidiyormu ki?

— Elbette, elbette gidiyor.)

(590) *— O‘n to‘rt so‘m berasiz...*

— E? O‘n to‘rt so‘m? Tushingizni suvga ayting. (QQ/18)

(— On dört som verin.

— Ha? On dört som mu? Bana masal anlatma.)

(591) *— Dehqon bo‘lmasak ham, buni fahmlaymiz. Uch so‘lkovoy beraman, xo‘p deng!..*

— Saksonta qovunga-ya? Uch so‘m?— dehqon teskari burildi. (QQ/19)

(— Köylü olmasak da anlarız bunu. Üç som vereyim tamam de!

—Seksen tane kavuna? Üç som mu?! -Köylü arkasını döndü.)

(592) *Haligi dehqon qovun ekibdi. Qancha mehnat, qancha mashaqqat!* (QQ/19)

(Şu köylü kavun ekmiş. Ne kadar zahmet, ne kadar eziyet!)

(593) *Endi dehqon, o‘z otasining shahardan qaytishini to‘rt ko‘z bilan kutgan bolalari oldiga qanday boradi. Ularga nima deydi?* (QQ/19)

(Şimdi köylü kendi babasının şehirden dönüşünü dört gözle beklerken çocukların önüne nasıl çıkar. Onlara ne der?)

(594) *Qip-yalang‘och bolalar: kiyim qani desa, nimani ko‘rsatadi?* (QQ/19)

(Çırılçıplak çocuklar, hani kıyafet derlerse neyi gösterir?)

(595) *Men chiqqanimda uy qoq edi. Na bir siqim un, na bir qoshiq moy! Nima bilan tirikchiliq qilishadi?* (QQ/19)

(Ben çıktığımda ev kupkuruydu. Ne bir avuç un, ne bir kaşık yağ! Ne ile yaşanacaktı?)

(596) *— Ha, men chalib beraymi?— kulib dedi Yo‘lchi.*

—Bilasizmi?

—Oz-moz. (QQ/20)

(— Evet, ben çalıvereyim mi, dedi Yo’lchi gülerek.

Bilir misiniz?

— Az biraz.)

(597) *— Rafiq, nayni kim chaldi?*

—Yo‘lchi akam...

— A!.. Rostdanmi! Aldama! (QQ/20)

(— Rafiq, Ney’i kim çaldı?

—Yo’lchi ağabeyim…

—A! Gerçekten mi! Kandırma!)

(598) *O‘z urug‘i, qayerda ishlatsa dadang o‘zi biladi bolam.* (QQ/22)

(Baban kendi akrabasını nerede çalıştırırsa kendisi bilir çocuğum.)

(599) *Xotin chindan bormi, yo anchayin hangamami?— kulib dedi O‘roz.* (QQ/24)

(Kadın gerçekten var mı yoksa öylece hayal mi?)

(600) *Bir bechora oshnamizni qarzga botiraveramizmi?— bo‘g‘ilib qichqirdi Oxun va odamlarni birbir ko‘zdan kechirib davom etdi.* (QQ/26)

(Zavallı bir arkadaşımızı borca mı batıralım? – şiddetle bağırdı Oxun ve adamlarını bir bir gözden geçirip devam etti.)

(601) *Yo‘lchi shu chog‘da qancha aqchasi bo‘lsa ham berishga tayyor edi, lekin yonida bir siyqa tiyini yo‘q edi.* (QQ/26)

(Yo’lchi bu zamanda ne kadar parası varsa vermeye hazırdı fakat yanında bir kuruş parası bile yoktu.)

(602) *Yo‘lchi hozir Nuriniso bilan bo‘lgan uchrashuvni eslarkan, yuragi, xayoli, o‘yi yana o‘sha begona qizga bog‘landi. Bir zum qarash bilan yurakka naqshlangan uning chehrasini yana ko‘z oldida jonlantirishga tirishdi va: «Kimning qizi u? Yana ko‘rarmikanman?» deb o‘z-o‘zidan so‘radi.* (QQ/27)

(Yolcu şimdi Nuriniso ile olan buluşmasını düşünürken yüreği, hayali, düşüncesi yine o yabancı kıza bağlandı. Bir anlık bakışla yüreğine nakışlanan o yüzünü gözünde canlandırmaya çalıştı ve kimin kızı o, yine görür müyüm ki? diye kendi kendine sordu.)

(603) *Davlati kattadir?—dedi Yo‘lchi beparvolik bilan.* (QQ/28)

(Varlığı çoktur? dedi Yolcu umursamazlıkla.)

(604) *— Kechasi bazmda bormiding? U yigit sen emasmi?*

— Men edim,— dedi Yo‘lchi. (QQ/30)

(— Geceleyin ziyafette var mıydın? O delikanlı sen değil miydin?

— Bendim, dedi Yo’lchi.)

(605) *Voqeaning sababini yaxshiroq anglash uchunmi, yo jo‘rttagami so‘radi Yo‘lchi.* (QQ/30)

(Olayın sebebini daha iyi anlamak için mi yoksa bile bile mi soruyor yolcu.)

(606) *— Qanaqa o‘yin?— dedi Yo‘lchi.*

— Qimor...— sekin javob berdi Qambar. (QQ/31)

(— Nasıl oyun? dedi Yo’lchi.

— Kumar..sakince cevap verdi Qambar.)

(607) *Xo‘jayin tanti deb tanilgan ekan, tantiligini sizga ko‘rsatdimi, Qambar aka? dedi Yo‘lchi.* (QQ/32)

(Patron cömert diye bilinirmiş, cömertliğini size gösterdi mi Qambar ağabey? dedi Yo’lchi.)

(608) Ochiq qolgan oyoqlarini nima bilan va qanday yopishni bilmay, urinib yotarkan, boshida Qambar egilib shivirladi. (QQ/32)

(Açık kalan ayaklarını ne ile ve nasıl kapayacağını bilmeden yatmaya çalışırken Qambar başına eğilip fısıldadı.)

(609) *— Uxladingizmi?*

—Yo‘q. (QQ/32)

(— Uyudunuz mu?

—Hayır.)

(610) *—Pushaymon qildi, lekin behuda. Bir oyog‘i go‘rda edi-da. Shundan keyin bir yil o‘tar-o‘tmas o‘lgan. Qani, siz ayting — otasining yo‘li qalay, bolasining yo‘li qalay?*

—Ikkisi ham ahmoq. Ikkisining yo‘li ham, menimcha, gumrohlikdan boshqa narsa emas. (QQ/33)

(—Pişman oldu fakat boşuna. Bir ayağı mezardaydı ya. Ondan sonra bir yıl geçer geçmez öldü. Hadi siz söyleyin, babasının yolu nasıl, çocuğunun yolu nasıl?

—İkisi de ahmak. İkisinin yolu da bence saçmalıktan başka bir şey değil.)

(611) *Qizda uyqu yo‘q. Uning badani qizigan, tomog‘i qaqragan, yuragi shiddatli uradi. “Chiqsinmi, chiqmasinmi?” Bu savolni u o‘z-o‘ziga beradi, goh sevinib, shirin xayollarga botib, sabrsizlanadi. Goh butun vujudini qo‘rquv bosadi.* (QQ/34)

(Kızda uyku yok. Onun bedeni ısınmış, boğazı kurumuş, kalbi hızla çarpıyordu. Çıksın mı, çıkmasın mı? Bu soruyu kendi kendine soruyor, kah sevinip tatlı hayallere dalarak sabırsızlanıyordu. Kah bütün vücudunu korku basıyordu.)

(612) *U butun diqqatini to‘plab quloq solsa-da, kampirning uyqudami, uyg‘oqmi ekanini payqolmadi.* (QQ/34)

(Bütün dikkatini toplayarak dinlese de yaşlı kadının uykuda mı uyanık mı olduğunu fark edemedi.)

(613) *Bu eshik g‘ijirlarmikan, yo yo‘q?* (QQ/35)

(Bu kapı gıcırdar mı ki yoksa gıcırdamaz mı?)

(614) *Yo‘lchi seskanib ko‘zlarini ochdi, boshini keskin ko‘tardi.*

—Kim bu?

—Men, men... Nuri, Yo‘lchi aka. (QQ/35)

(Yolcu ürpererek özlerini açtı, başını hızlıca kaldırdı.

—Kim o?

—Ben, ben.. Nuri, Yo’lchi ağabey.)

(615) *Nima qilibdi, xizmatkor odam emasmi?* (QQ/35)

(Ne olmuş, hizmetçi adam değil mi?)

(616) *U qiz bilan ikki og‘iz jiddiy so‘zlashib, kelajakka qanday qarashni bilmoqni istasa-da, lekin Nurining ko‘zlaridan, harakatlaridan uning bu yerga so‘z sotish uchun chiqmaganini sezdi.* (QQ/35)

(O kızla iki çift laf edip, geleceğe nasıl baktığını bilmek istese de Nurinin gözlerinden hareketlerinden onun buraya konuşmak için çıkmadığını anladı.)

(617) *— Qachon kelding? Muncha tez?*

—Ertalab kelgan edim. (QQ/36)

(— Ne zaman geldin? Bu kadar çabuk mu?

— Sabah gelmiştim.)

(618) *Qiziq gaplarni gapirasan. Axir, soqolim gazlama savdosi bilan oqardi. Men dadil bo‘lmay, kim dadil bo‘lsin yana.* (QQ/37)

(İlginç sözler söylüyorsun. Sakalım kumaş ticareti ile ağardı ya. Ben cesur olmayayım kim cesur olsun.)retorik

(619) *Shaharda ko‘rinmay qoldingiz, mulla Hakim aka?— boyvachchaga qarab, ko‘zlarini javdiratdi Abdishukur.* (QQ/37)

(Şehirde görünmez oldunuz molla Hakim ağabey? diye zengin çocuğa bakarak göz kırptı Abdishukur.)

(620) *Yigirmanchi asr talabiga javob beradigan mukammal maktablarni bu usulda tashkil qilish mahol,— dedi Abdishukur,— faraz qilaylikki, shu yo‘lni tutdik. Lekin ko‘p otalar shu juz’iy yordamga, har hafta uch tiyin, besh tiyin berishga ham qodir emaslar. Bunga nima deysiz?* (QQ/38)

(Yirminci asır isteklerine cevap veren mükemmel okulları bu usulle oluşturmak lazım, dedi Abdishukur. Farz edelim bu yolu tuttuk. Eski atalar cüzi bir yardıma, her hafta üç kuruş beş kuruş vermeye bile muktedir değiller. Buna ne dersiniz?)

(621) *O‘n yil muddatida uch-to‘rt doktor, ikki-uch advokat va Davlat Dumasida otashin nutqlar so‘zlab, Turkiston musulmonlarining huquqlarini mudofaa eta biladigan to‘rt-besh arbobi siyosat yetishsa, biz uchun katta sharaf emasmi?* (QQ/39)

(On yıl müddetince üç dört doktor, iki üç avukat ve devlet dairesinde ateşli nutuklar atan, Türkistan Müslümanlarının haklarını müdâfaa edebilen dört beş siyasetçi yetişse bizim için büyük şeref olmaz mı?)

(622) *Kelayotgan ayollarning soni yo‘q. Boylarning to‘ylarini ko‘p ko‘rgan Yormat ham hayratda: “Buncha xotin, buncha bola-chaqa, buncha tavan qayerga sig‘adi?”*(QQ/39)

(Gelen kadınların sayısı belli değil. Zenginleri düğünlerini çok gören Yormat da şaşkın: Bu kadar kadın, bu kadar çoluk çocuk nereye sığar?)

(623) *Qanaqa to‘y, Yormat aka?—dedi yaqinlashganda hayron bo‘lib Yo‘lchi.* (QQ/39)

(Yakınlaştığında şaşıran Yo’lchi, Nasıl düğün Yormat ağabey? dedi.)

(624) *U o‘z ichida shunday o‘yladi: “Nima qilsin, bechora Nuri! U ota-onasiga men falonchini sevaman deya oladimi? Yana kimni? Menday bir kambag‘al xizmatkor yigitni!..”* (QQ/40)

(Kendi kendine şöyle düşündü: “Zavallı Nuri ne yapsın! Anne-babasına ben falancayı seviyorum dese olur mu? Hem de kimi? Benim gibi zavallı bir hizmetçi delikanlıyı!)

(625) *Nega muncha sabrsizlik!*(QQ/41)

(Bunca sabırsızlık niye!)

(626) *Yo‘lchi o‘z ichida o‘yladi: “Haligi bolalar qani, haligi sho‘x yigitlar qani? Nega ularni aralashtirmaydilar? To‘y emas, aza bu!”*(QQ/41)

(Yo’lchi kendi kendine düşündü: “O çocuklar hani, o neşeli delikanlılar hani? Onları niye getirmediler? Düğün değil eziyet bu!”)

(627) *Nega bo‘zarib qolding, qo‘rqasanmi? Bizga ber!* (QQ/41)

(Niye bozarıp kaldın, korkuyor musun? Bize ver!)

(628) *Qayerga keldik?* (QQ/43)

(Nereye geldik?)

(629) *Qiziq. Ilmsiz, hatto qo‘l qo‘yishni bilmaydigan odam qanday qilib sizdek ilmli odamga pir bo‘ladi?* (QQ/43)

(Tuhaf. Cahil, hatta imza atmayı bilmeyen adam nasıl olur sizin gibi ilim sahibi adama hoca olur?)

(630) *Kimning ko‘zi yumuq? Menimi? Salimjonnimi?* (QQ/44)
(Kimin gözü kapalı? Benim mi? Solim bey’i mi?)

(631) *Aqli bo‘lgani uchun boy bo‘lganda. Shunday emasmi, Salimjon?*
—Durust, Jamolboy aka. (QQ/44)
(Akıllı olduğu için zengin olmuş. Öyle değil mi Salimcan?
—Doğru Jamolboy ağabey.)

(632) *Sayidalim akaning o‘g‘li gimnaziya degan katta maktabda o‘qiydi. Maktabga shapka kiyib bordi-ya. Tushundingizmi, shapka!* (QQ/44)
(Sayidalim ağabeyin oğlu spor okulu denilen yüksek okulda okuyor. Okula şapka giyip gidiyor. Düşünebiliyor musunuz, şapka!)

(633) *Bekor gapdir, musulmon bolasi shapka kiysin?* (QQ/44)
(Saçmalık, Müslüman çocuğu şapka giysin?)

(634) *Shu xotinning o‘rtog‘i bor edi. Yaxshi jonon. Qayoqqa yo‘qoldi ekan. Hali shu bilan birga edi-ya.* (QQ/45)
(Bu kadının arkadaşı vardı. İyi, sevimli. Nereye kaybolmuş. Hala onunla birlikteydi.)

(635) *Bilasizmi, men bu issiq mamlakatda yigirma yildan beri yashayman.* (QQ/47)
(Biliyor musunuz ben bu sıcak memlekette yirmi yıldan beri yaşıyorum.)

(636) *Lekin, ularning hammasi qo‘rqoq, hammasi ayyor. Ularning orasida oz-moz samimiy bironta odamni uchratganim yo‘q, ishonasizmi?* (QQ/47)
(Fakat onların hepsi korkak, hepsi sahtekâr. Onların arasında az biraz samimi bir tane adama rastlamadım inanabiliyor musunuz?)

(637) *Sirtiga qora duxoba qoplagan ko‘rkam po‘stinli, boshiga yung ro‘mol o‘ragan yumaloq kampir, sovuqdanmi, yo ko‘krak xastaligidanmi, harsillab keldi.* (QQ/48)
(Sırtına siyah kadife güzel kürklü, başına yün başörtü örtmüş şişman kadın soğuktan mı yoksa göğüs hastalığından mı titreyerek geldi.)

(638) *Bu narsa Nurining hiylasi emasmikin?* (QQ/49)
(Bu şey Nurinin hilesi değil mi ki?)

(639) *Yo‘lchi bir zum nima javob berishni bilmay qolda, so‘ng dedi.* (QQ/49)
(Yo’lchi bir an ne cevap vereceğini bilmez halde son dedi.)

(640) *Necha pulga olgansiz?* (QQ/50)
(Kaç paraya aldınız?)

(641) *Allaqayoqqa borib, hozir keldingiz-ku. Nega yashirasiz?* (QQ/51)
(Bir yerlere gidip şimdi geldiniz ya. Niye saklıyorsunuz?)

(642) *Tashqarida dadam bormi?* (QQ/51)
(Babam dışarıda mı?)

(643) *Hatto gavdasini qanday qilib yaxshiroq o‘rashni bilmay uringan Yo‘lchi javob berdi: “Uy emas, muzxona bu...”* (QQ/57)

(Hatta bedenini nasıl yapıp da iyice saracağını bilmeden çabalayan Yo’lchi cevap verdi: “Ev değil, buzhane bu..”)

(644) *Huzurini sen ko‘rgansan, bir kecha bo‘lsin, undan ayrilmas eding, qariganda tashlaysanmi? Boq endi!* (QQ/58)

(Huzurunu sen gördün, bir gece olsun ondan ayrılmazdın, yaşlandığında mı dışarı atacaksın? Bak şimdi!)

(645) *Chunki musulmonlar darrov o‘ylagan bo‘lar edilar: bu paranjili musulmon xotin nima uchun ko‘chada erkak bilan, yana o‘ris bilan gaplashadi?* (QQ/58)

(Çünkü Müslümanlar hemen şöyle düşünürler: bu çarşaflı Müslüman kadın niçin sokakta erkekle hele de bir Rusla konuşur?)

(646) *Endi kundoshi bilan uch-to‘rt kun apoq-chapoq bo‘lib, og‘iz-burun o‘pishganday bo‘lar, lekin yana uch-to‘rt kun, sababli-sababsiz, sira gaplashmay, teskari burilar edi. Shunday vaqtlarda Nuri: “Oralaringizdan qora mushuk o‘tdimi?” derdi kulib.* (QQ/59)

(Şimdi arkadaşı ile üç dört gün sarmaş dolaş olup ağız burun öpüşür gibi olur fakat yine üç dört gün sebepli sebepsiz asla konuşmaz, sırt dönerlerdi. Böyle zamanlarda Nuri: “Aranızdan kara kedi mi geçti?” derdi gülerek.)

(647) *Erim otasi, akasi izidan ketib, ustimga xotin olsa-ya... Sho‘rim qursin, nima qilaman!* (QQ/59)

(Kocam babasının ağabeyinin izinden gidip üstüme kadın getirirse ya? Şansım yok, ne yaparım!)

(648) *Siz ham u yoq-bu yoqdan gaplashib o‘tirsangiz bo‘lmaydimi? Bu nima, to‘rva-xaltasini yo‘qotgan gadoydek, shumshayib o‘tirasiz, bag‘rim qon bo‘lib ketdi-ku!* (QQ/60)

(Siz de oradan buradan konuşup otursanız olmaz mıydı? Bu ne böyle torbasını kaybetmiş dilenci gibi kederlenip oturuyorsunuz, içim karardı ya!)

(649) *Uylab qara, ertadan-kechgacha qancha odam bilan muomala qilaman?* (QQ/60)

(Düşün bak, sabahtan akşama kadar ne kadar adamla muhatap oluyorum?)

(650) *Kimga tushdim? Boyvachcha yigit ham shunaqa bo‘ladimi? Dadamning shuncha davlati bor ekan, erning boy bo‘lishi lozimmidi manga?* (QQ/60)

(Kime düştüm? Zengin delikanlı böyle mi olur? Babamın o kadar malı mülkü varken kocamın zengin olması lazım mıydı bana?)

(651) *Nima balo, dov-daraksiz bo‘lib ketdilaring!* (QQ/61)

(Ne oluyor böyle habersiz gittiniz!)

(652) *— U shahardami?*

— Anchadan buyon shaharda. (QQ/61)

(— O şehirde mi?

— Çoktan beridir şehirde.)

(653) *Nurining onasi — Lutfiniso uni qanday sog‘inganligini, bugun tush ko‘rdim, Nuri keladi deb, eshikka har kun ko‘z tikkanini va kelar juma Hakimboyvachchaning gap berishini, shunga Fazliddin bilan u, albatta, borishlari kerakligini, yana Lutfinisoning bir ko‘p buyruqlarini topshirdi.* (QQ/61)

(Nurinin annesi Lutfiniso onu nasıl özlediğini, bugün rüya gördüm Nuri geliyor diyerek her gün gözlerini kapıya diktiğini ve önümüzdeki cuma Hakimoğlu'nun söz verişini, Fazliddin ile onun elbette gitmesi gerektiğini ve de Lutfinisonın isteklerini anlattı.)

(654) *Gulnor qizarib ketdi, ko‘zlarini qayerga yashirishini bilmay javdiradi.* (QQ/61)

(Gulnor kızardı, gözlerini nereye gizleyeceğini bilemeden kaçırdı.)

(655) *Ahvol qalay?* (QQ/64)

(Vaziyet nasıl?)

(656) *Qayerda bo‘lsa eson bo‘lsin.* (QQ/64)

(Nerede olursa olsun, sağlıklı olsun.)

(657) *Qanday aravakashsan!* (QQ/64)

(Nasıl arabacısın!)

(658) *Eshon oyimmi? Sharif qozimi? Yo Xalcha buvimi?* (QQ/65)

(Eshon annem mi, Sharif yargıç mı yoksa Xalcha ninem mi?)

(659) *Qiz nima o‘ylaydi, uning qalbi ham ishq alangasida yonadimi, yo‘qmi?* (QQ/66)

(Kız ne düşünüyor, onun kalbi de aşk aleviyle yanıyor mu yanmıyor mu?)

(660) *Mirzakarimboy deganning uyi qaysi*? (QQ/66)

(Mirzakarimboy dediğinin evi hangisi?)

(661) *Shu kasalga chalinganimda, bir hakimga bordim. U tomirimni ushlab, andak mulohaza qildi-da, sizniki kosib kasal, dalaga chiqing, bahri dilingiz ochilsa, quvvatga kirib ketasiz, dedi. Lekin ilojimiz yo‘q. Nainki uzoq safarga pul kerak. Tekin qimiz, et qayda!..* (QQ/69)

(Bu hastalığa yakalandığımda bir uzmana gittim. O damarlarıma dokunup, öyle muayene etti de sizinki kronik hastalık, dağlara çıkın, kalbiniz açılırsa kuvvetlenirsiniz dedi. Fakat ilacımız yok. Maalesef uzak seyahatlere para gerek. Bedava kımız, et nerde!..)

(662) *Men qancha xaroblashsam, u shuncha xursand bo‘ladi. Ko‘kragida tukkan niyati menga ma’lum, Yo‘lchiboy!* (QQ/69)

(Ben ne kadar harab olursam o da o kadar memnun oluyor. Kalbindeki niyeti bana malum olur Yo'lchiboy!)

(663) *Shu zamonda kim kimga haqini yediradi. Qo‘ying shunaqa gaplarni*. (QQ/70)

(Bu zamanda kim kime hakkını yedirir. Bırakın bu lafları.)

(664) *Boboyning so‘zlariga tosh ham eriydi. Siz odamsiz-ku!* (QQ/71)

(Dedenin sözlerine taş olsa erir. Siz de adam mısınız!)

(665) *Hammasini olaver, qutulganim yaxshi. Qarzini to‘lagan odam xafa bo‘ladimi? Sevinishi kerak.* (QQ/71)

(Hepsini alıver, kurtulduğum iyi oldu. Borcunu ödeyen adam mutsuz olur mu? Sevinmesi gerek.)

(666) *Bozorga tushasizmi ertaga?* (QQ/71)

(Yarın pazara gidecek misiniz?)

(667) *Xo‘sh, buzilgan rejani qanday to‘g‘rilamoqchisiz? Haligi ablah ishni chappa qilib ketdi-ku?* (QQ/71)

(Peki, bozulan planı nasıl düzelteceksiniz? Ya o alçak işi tersine çevirip gittiyse?)

(668) *O‘g‘lim, besh bachkini pullab, ip, mum, lak olamiz, xo‘pmi?!* (QQ/71)

(Oğlum, beş kuzuyu satıp ip, mum, cila alalım, tamam mı?)

(669) *Bu qiyinchilikmi! Yo‘q, bu hech gap emas.* (QQ/71)

(Bu da zorluk mu! Hayır, lafı bile olmaz.)

(670) Zarur bo‘lsa, so‘rang, men topib beraman, xo‘pmi?(QQ/72)

(Lazım olursa sorun, ben bulur veririm tamam mı?)

(671) *Endi u Fazliddinning hamma sifatlarida, qanday bo‘lmasin, bir kamchilik ko‘ra boshladi.* (QQ/72)

(Şimdi o Fazliddinin her hareketinde nasıl desem bir eksiklik görmeye başladı.)

(672) *Maskovga jo‘narmishsiz, nimaga manga bildirmaysiz?* (QQ/72)

(Moskovaya gidiyormuşuz, niye bana bildir miyorsunuz?)

(673) *Maskovdan nima olib kelay senga? Buyur!* (QQ/72)

(Moskovadan sana ne alıp geleyim? Emret!)

(674) *To‘g‘ri, bir malay kerak. Lekin insofli odamni topish qiyin. Xizmatkor, malay qanday bo‘lsa? U tanini, jonini xo‘jayinlardan ayamasa, ninaday narsaga xiyonat qilmasa, o‘l desang—o‘lsa, tiril desang—tirilsa!* (QQ/73)

(Doğru, bir uşak lazım. Fakat insaflı adam bulmak zor. Hizmetçi, uşak nasıl olursa iyi olur? Canını bedenini patronlarından sakınmadan bir iğneye bile hıyanet etmese, öl deyince ölse, diril deyince dirilse!)

(675) *Fazliddin boshi bilan xotinining so‘zini ta’kidladi,— sinalgan odam kerak. Qayerdan topamiz.* (QQ/73)

(Fazliddin başı ile karısının sözünü onayladı, denenmiş tecrübeli adam gerek. Nerden buluruz.) retorik parçaya göre

(676) *Boshing og‘ridimi?* (QQ/74)

(Başın mı ağrıyor?)

(677) *Qancha sovchilarni quvib yubordi axir. Birini past odam deydi. Birini kosib deydi, birini aravakash-ovorakash deydi.* (QQ/74)

(Kaç tane görücüyü geri kovup gönderdi. Birine yoksul adam diyor. Birine esnaf diyor, birine de arabacı marabacı diyor.)

(678) *Qizing qayerda?* (QQ/75)

(Kızın nerede?)

(679) *Gulnorning kichkina chiroyli og'zi hayratdan bir nafas ochilib, ko'zlari: «rostmi?» degan kabi Nuriga tikildi.* (QQ/76)

(Gulnor'ın küçük güzel ağzı şaşkınlıktan açılarak gözleri doğru mu der gibi Nuri'ye dikildi.)

(680) *Bema'ni gapni gapirma, qizim, San kim, ular kim?* (QQ/76)

(Gereksiz konulardan bahsetme, kızım sen kim onlar kim?)

(681) *U o'yladi: «Ayvonga chiqsammi?* (QQ/77)

(Düşündü, eyvana mı çıksam?)

(682) *Ko'rinmaysiz, inim Mirishoq?* (QQ/78)

(Görün müyorsunuz Mirishoq kardeşim?)

(683) *Ilgari nima kerak bo'lsa dadam bozordan keltiraverardi. Biz bilmas edik bahosi qancha, dadam pulni qayerdan oladi?..* (QQ/81)

(Eskiden ne gerek olsa babam pazardan getiriverirdi. Biz bilmezdik parası ne kadar, babam parayı nerden alır?)

(684) *To'g'ri, boylar ko'paydi. Ammo, kambag'allar, gadoylar-chi?* (QQ/82)

(Doğru, zenginler çoğaldı. Ama ya fakirler, dilenciler?)

(685) *Hammasi, merosingni ol, boyda yer ko'p edi, pul ko'p edi, deyishadi. Qanday olaman, buni o'rgatgudek odam yo'q. Mahkamani bilmasam, qozixonani bilmasam, qayerga boraman?* (QQ/82)

(Herkes, mirasını al, beyde yer çok, para çok dedi. Nasıl alayım, bunu öğretecek adam yok. Mahkemeyi bilmem, savcılığı bilmem, nereye gideyim?)

(686) *To'rt ming so'm oz pulmi!* (QQ/82)

(Dört bin som az para mı!)

(687) *Meni izvoshga o'tqazib, to'ppa-to'g'ri nomer degan joyga olib keldi, kichkina bir uy ichiga tiqdi. To'y qani, nikoh qani, otasi-onasi qani, uyi qayerda?—hammasi yolg'on ekan.* (QQ/83)

(Beni faytona oturtup dosdoğru apartman dediği yere getirdi, küçücük bir evin içine tıktı. Hani düğün, hani nikah, anası babası hani, evi nerede, hepsi yalanmış.)

(688) *Siz bizni xursand qiling, xo'jayinga bildirmasdan pul yig'ing. Ana unda ura qochasiz. Sizni yolg'iz pul qutqaradi, tushundingizmi?* (QQ/83)

(Siz bizi memnun edin, patrona belli etmeden para biriktirin. İşte o zaman hemen kaçarsınız. Sizi sadece para kurtarır, anladınız mı?)

(689) *Nima dedingiz? Qorin och bo'lishi kerakmi!* (QQ/84)

(Ne dediniz? Karnınız aç mı kalmalı!)

(690) *— Qani, o‘sha Aflotun hakimning sog‘lig‘iga ichaylik!*

—O‘lganlarning sog‘lig‘iga ichadilarmi? (QQ/85)

(—Haydi, o Aflotun hakimin sağlığına içelim!

—Ölenlerin sağlığına içilir mi?)

(691) *Shoshma, ichsang-chi bir piyola?*(QQ/85)

(Acele etme, bir kase içer misin?)

(692) *Yigitning yuragi, nomusi, odamgarchiligi puldan aziz, puldan yuqori emasmi?* (QQ/86)

(Yiğidin yüreği, namusu, adamlığı paradan değerli, paradan daha önemli değil mi?)

(693) *Puldorlarga egilish pastkashlik emasmi? Egiluvchi bilan tilanchi orasida nima farq bor?* (QQ/86)

(Zenginlere yalakalık yapmak alçaklık değil mi? Yalaka ile dilenci arasında ne fark var?)

(694) Uning gandiraklab chiqishini kut, qachon chiqadi?(QQ/86)

(Onun sendeleyerek çıkışını bekle, ne zaman çıkar?)

(695) *Nimadan, kimdan qo‘rqadi?* (QQ/87)

(Neyden, kimden korkuyor?)

(696) *Bilmadim, qachon keladi.* (QQ/87)

(Bilemedim, ne zaman gelir.)

(697) *Nega indamaysan?* (QQ/87)

(Niye susuyorsun?)

(698) *Nima uchun Nuri qishloqda unutilgan ammaga va uning o‘g‘liga bunday mehribon bo‘lib qoldi? Bunda tag‘in bir sir bo‘lmasin..* (QQ/88)

(Nuri niçin köyde unutulan halaya ve onun oğluna bu kadar sevgi dolu oldu? Bunda yine bir sır olmasın..)

(699) *Nimaga xafa bo‘lay? Ayta qoling, balki sevinarman, kim biladi...* (QQ/89)

(Niye üzüleyim? Söyleyin belki sevinirimi kim bilir..)

(700) *Chin so‘zim, Gulnor, manga ishonmaysizmi?* (QQ/89)

(Sözüm doğru Gulnor, bana inanmıyor musun?)

(701) *Voy, sharmanda o‘lsin! Tug‘ib qo‘ysa-ya?* (QQ/90)

(Vay, yazıklar olsun! Doğurup bıraksın mı?)

(702) *Yo‘lchi biznikiga ishlagani kelgan, ishlasin. Puli yo‘q, joyi yo‘q, ham o‘zi yosh hali, xotinni nima qiladi? Sichqon sig‘mas iniga, g‘alvir bog‘lar dumiga.* (QQ/90)

(Yo’lchi bizim yanımıza çalışmaya gelmiş, çalışsın. Parası yok, yeri yok, üstelik de daha genç, kadını ne yapsın? Sıçan sığmaz deliğine, kabak bağlar kuyruğuna.)

(703) *Yormat aka qayoqda?*(QQ/91)

(Yormat ağabey nerede?)

(704) *— Olib chiqaymi? Gulnor ko‘zlarini tabassum bilan suzdi Yo‘lchiga.*
—Mayli. (QQ/91)
(— Alıp çıkayım mı? Gulnor gözlerini gülümseyerek süzdü Yolcuya.
— Olur.)

(705) *U kungi gap-a?* (QQ/91)
(O günkü söz değil mi?)

(706) *A, nima gap? Uyalmaysizmi?!* (QQ/92)
(A ne biçim söz? Utanmıyor musunuz?!)

(707) *Bu qanday tuhmat!* (QQ/92)
(Bu nasıl iftira!)

(708) *Jonimni ol, xudo, sandan boshqa kimim bor, o‘z onam shunday tuhmat qilsa!* (QQ/92)
(Canımı al Allahım, senden başka kimim var, kendi annem böyle iftira atarsa!)

(709) *San o‘zing Nuriga aytibsan, Nuri onasiga aytibdi, hammasini eshitdim, esimdan og‘ayozdim. Shahardan bu yerga qanday yetib kelganimni bilmayman.*(QQ/92)
(Sen kendin Nuri'ye söylemişsin, Nuri annesine söylemiş, hepsini duydum, aklımı kaybediyordum. Şehirden buraya nasıl geldiğimi bimiyorum.)

(710) *O‘z tozaligini qanday isbot qilishni bilmagan, onasini ishontirishdan ojiz Gulnor, ko‘z yoshlari bilan ho‘l bo‘lgan yuzlarini kir, chang namatga surib yig‘lab yotdi.* (QQ/93)
(Suçsuzluğunu nasıl ispat edeceğini bilmeyen, annesini inandırmaktan aciz Gulnor, gözyaşları ile ıslanan yanaklarını kir toz içindeki keçenin üstünde ağladı.)

(711) *Man qanday ishonaman?* (QQ/93)
(Ben nasıl inanayım?)

(712) *A, sevaman? Bu yomon gapni qayerdan o‘rganding?* (QQ/93)
(Ha, seviyorum? Bu fena sözü nerden öğrendin?)

(713) *Oyi, nima qilay, so‘zimga ishonmasangiz pichoq bilan ko‘ksimni yorib ko‘rsataymi?* (QQ/93)
(Anne ne yapayım, sözüme inanmıyorsanız bıçakla göğsümü yarıp göstereyim mi?)

(714) *Bundan keyin Yo‘lchi nomini og‘zingga olma, uqtingmi?* (QQ/93)
(Bundan sonra Yolcunun adını ağzına alma, anladın mı?)

(715) *Nimaga bevaqt, beso‘roq qaytdingiz?* (QQ/95)
(Niye zamansız, sorgusuz döndünüz?)

(716) *Bo‘zchining mokisidek, Avliyoota bilan Toshkent orasida yo‘rg‘alashdan nima foyda?* (QQ/95)
(Kumaşçının dokuma tezgâhı gibi Avliyo baba ile Taşkent arasında gidip gelmenin ne faydası var?)

(717) *Keling, kimni yo‘qlab keldingiz bu yerga?* (QQ/96)
(Gelin, kimi ziyarete geldiniz buraya?)

(718) *Bizning xo‘jayin-chi?* (QQ/97)

(Ya bizim patron?)

(719) *Qanday xabar ekan, aytavering!* (QQ/98)

(Nasıl habermiş, söyleyiverin!)

(720) *Gulnor, qayoqdasan?* (QQ/99)

(Gulnor nerdesin?)

(721) *U yerda hech kim yo‘qmi?* (QQ/99)

(Orada hiç kimse yok mu?)

(722) *Onang qalay, kiyim-kechagi butmi? Uyalma, aytaver.* (QQ/100)

(Annen nasıl, üstü başı tam mı? Utanma, söyle.)

(723) *Nuri opamda ham bor-a?* (QQ/100)

(Nuri ablamda da var değil mi?)

(724) *Nimaga ag‘rayasan, gul qizim? Buni man sanga berdim, ol, yashir!* (QQ/101)

(Niye şaşırıyorsun gül kızım? Bunu sana ben verdim al, sakla!)

(725) *Olimjon aka, siz bu xususda dadam bilan gaplashdingizmi? Yo do‘stingizga o‘zingizcha g‘amxo‘rlik qilasizmi?* (QQ/102)

(Olimjan ağabey, siz bu hususta babamla konuştunuz mu? Yoksa kendinizce arkadaşınıza göz kulak mı oluyorsunuz?)

(726) *A? Tushmi, o‘ngmi?* (QQ/103)

(Ne? Hayal mi gerçek mi?)

(727) *Xo‘sh, man nima kilaman?* (QQ/103)

(Peki ben ne yapacağım?)

(728) *Salim keldimi?* (QQ/104)

(Salim geldi mi?)

(729) *Nima bo‘ldi, xafa ko‘rinasiz?* (QQ/104)

(Ne oldu, üzgün görünüyorsunuz?)

(730) *Muncha tez?* (QQ/104)

(Bu kadar çabuk mu?)

(731) *Nima? Yosh xotin olmoqchimi? Tavba!* (QQ/104)

(Ne? Genç hatun almak mı? Tövbe!)

(732) *Bilasan-ku dadamning fe’lini, uning fikrini birov kesa oladimi?* (QQ/105)

(Biliyorsun ya babamın hareketini, fikrini biri değiştirebilir mi?)

(733) *Suhbatlaringni buzdim shekilli, salomatmisizlar?* (QQ/106)

(Konuşmanızı böldüm galiba, iyi misiniz?)

(734) *— Ko‘zlaringiz bejo, nima bo‘ldi, tinchlikmi?*

— Tinchlik, tinchlik... (QQ/106)

(— Gözleriniz şişmiş, ne oldu, hayırdır?

— Barış, barış…)

(735) *Gulnor cho‘ri qiz. Bizlarning otalarimiz kim? Toshkentning eng ovozali boyi. Cho‘ri qiz bizga qaynana bo‘ladimi?!* (QQ/106)

(Gulnor besleme kız. Bizim atalarımız kim? Taşkentin en tanınmış zenginleri. Besleme kız bize kaynana olur mu?!)

(736) *Gulnor qani?— yulinib baqirdi Nuri.* (QQ/107)

(Gulnor nerde?-dövünerek bağırdı Nuri.)

(737) *Eshitdingmi? Man sandan battar kuyaman. Lekin foydasi yo‘q, Nurioy! Biz hammamiz dadamizning qulimiz. Man sanga, to‘yga aralash, bosh bo‘l demayman... Lekin og‘zingni yum! Nima bo‘lsa ko‘rarmiz.* (QQ/107)

(Duydun mu? Ben senden fazla üzülüyorum. Fakat faydası yok Nuri! Biz hepimiz babamızın kuluyuz. Ben sana düğüne karış, baş ol demiyorum… Fakat ağzını kapat! Ne olursa görürüz!)

(738) *Qanday ota u? Oyimning tuprog‘i sovumasdan, cho‘ri qizga uylanadimi?* (QQ/107)

(Hangi baba o? Annemin toprağı soğumadan besleme kızla evlenen mi?)

(739) *Iflos cho‘ri qiz uyimizga boshliq bo‘ladimi?!* (QQ/107)

(Pasaklı besleme kız evimize baş mı oluyor?!)

(740) *Uy zindon singari qorong‘i va sovuq, uyda nima borligini g‘ira-shira ko‘rish ham ancha qiyin.* (QQ/107)

(Ev zindan gibi karanlık ve soğuk, evde ne olduğunu ortamın loş olduğundan görmek de zor.)

(741) *U Gulnorning qayerdaligini so‘radi.* (QQ/108)

(O Gülnarın nerde olduğunu sordu.)

(742) *Kimga depti xo‘jayin?—hayron bo‘lib so‘radi Gulsumbibi.* (QQ/109)

(Kime demiş patron? Şaşkınlıkla sordu Gülsüm hala.)

(743) *Yetmish yashar cholga yolg‘iz qizimni bermoqchi bo‘ldingizmi? Ota bo‘lmay keting, bema’ni!..* (QQ/109)

(Yetmiş yaşındaki ihtiyara tek kızımı mı verecektiniz? Baba, olmaz gidin, aptal!..)

(744) *— Yo‘q desangiz boy tilingizni kesarmidi?*

— Tilimni kesmaydi, bundan battarroq qiladi. (QQ/109)

(—Hayır deseniz bey dilinizi mi keserdi?

— Dilimi kesmezdi, daha beter yapardı.)

(745) *Nima bo‘ldi, oyi, dadam bilan urishdingizmi, ko‘p yig‘labsiz?* (QQ/110)

(Ne oldu anne, babamla kavga mı ettiniz, çok ağlamışsın?)

(746) *Navqiron Toxirjon yer bag‘rida yotganda, man kelinni o‘ylaymanmi?* (QQ/111)

(Gencecik Toxirjon kara toprakta yatarken ben gelini mi düşünürüm?)

(747) *Rostmi, kim aytdi?* (QQ/111)

(Doğru mu, kim söyledi?)

(748) *Gulnor nima qilsin? U yaralarini kimga ochsin? Ostonadan hatlab chiqishga haddi yo‘q. Uyda amma narsa unga yot, hamma narsa kar, otasi begona, hatto onasi ham begona kabi.* (QQ/111)

(Gulnor ne yapsın? O yaralarını kime açsın? Eşikten dışarı çıkmaya hakkı yok. Evde herşeye kör, herşeye sağır, babası yabancı hatta annesi de yabancı gibi.)

(749) *Oynaga qaradingmi? Uch kun ichida uch yilgi kasalday bo‘lib qolibsan.*(QQ/112)

(Aynaya baktın mı? Üç günde üç yıldır hasta gibi olmuşsun.)

(750) *San, oti nima, Gulnorni sevasan, a?* (QQ/113)

(Sen, adı neydi, Gulnor'ı seviyorsun değil mi?)

(751) *Nega muncha hovliqasiz, nega muncha tashvish?..*(QQ/115)

(Bunca kargaşa niye, bunca endişe niye?)

(752) *— Qizim yo‘q.*

— Qachon? Nimaga? (QQ/115)

(—Kızım yok.

—Ne zaman? Niye?)

(753) *Qizing qani, dedim. "Uyda edi, qayoqqa boradi", dedi. U yoqni qaradik, bu yoqni qaradik yo‘q.* (QQ/115)

(Kızın nerde dedim "Evdeydi, nereye gidecek" dedi. O tarafı aradık bu tarafı aradık yok.)

(754) *Shu qorong‘ida qayoqqa boradi?*(QQ/115)

(Bu karanlıkta nereye gider?)

(755) *Yo‘lchi, rost gapir, san bilmaysan, a?*(QQ/115)

(Yo'lchi doğru söyle, sen bilmiyorsun değil mi?)

(756) *Bu qanday bo‘hton!* (QQ/115)

(Bu nasıl iftira!)

(757) *A? Gapir-chi, qanday qilib yo‘qoladi?..* (QQ/116)

(Ha? Söylesene, nasıl olur da yok olur?)

(758) *Uch-to‘rt kun ichida daragi chiqib qoladi. O‘likmi-tirikmi, bilarmiz.* (QQ/116)

(Üç dört gün içinde izi orataya çıkar. Ölü mü sağ mı biliriz.)

(759) *Kimda gumoning bo‘lsa, uni ko‘zdan qochirma, iziga tush!* (QQ/116)

(Kimden şüphen varsa onu gözden kaçırma, peşine düş!)

(760) *Ikkinchi ehtimol: Gulnorni olib qochganlar. Jinoyatchi chirkin qo‘llar bor. Ular kim? Qaysi maqsad bilan bu jinoyatni bajaradilar?* (QQ/116)

(İkinci ihtimal; Gulnorı alıp kaçanlar. Cinayetçi çirkin eller var. Kim onlar?hangi maksatla bu cinayeti işlediler?)

(761) *Uni o‘z uyidan kim olib qochadi, nega olib qochadi?* (QQ/117)

(Onu kendi evinden kim alıp kaçar, niye alıp kaçar?)

(762) *Yo Ollo, bu Qanday mashmasha! O‘z uyida o‘tirgan qiz bir kechada g‘oyib bo‘lsin, tavba! Juda xunuk ish, Olimxon aka.* (QQ/117)

(Ya Alah, bu nasıl hareket! Kendi evinde oturan kız bir gecede kaybolsun, tövbe! Çok çirkin bir iş Olimxon ağabey.)

(763) *Hozircha, inim Mirishoq, bu so‘z maxfiy qolsin. Ammo siz manga yordamlashing, qayerda bo‘lmasin, qizni topishga bel bog‘laylik..* (QQ/117)

(Mirishoq kardeşim, şimdi bu söz aramızda kalsın. Ama sizbana yardım edin, nerede olursa olsun kızı bulmalıyız..)

(764) *Qayerda ekanini aytish juda mushkul.* (QQ/117)

(Nerede olduğunu söylemek çok zor.)

(765) *Yormat akaning qizini sevasiz, qizi kechasi birdan yo‘qolib qolibdi-a? Xafalik shundan emasmi?* (QQ/121)

(Yormat ağabeyin kızını seviyorsunuz, kız gecenin yarısı ortadan kayboldu değil mi? Mutsuzluğun bundan değil mi?)

(766) *Sevishimni bilardingiz, yo‘qolganini qanday?..*(QQ/121)

(Sevdiğimi bildiniz ama kaybolduğunu nasıl?)

(767) *Ayting, qayerda? Hozir boraman.* (QQ/122)

(Söyleyin, nerede? Hemen gideyim.)

(768) *Nimaga olib qochdilaring qizni?* (QQ/123)

(Niye alıp kaçırdın kızı?)

(769) *Ko‘zlarimga ishonmayman. Sizni ko‘rish... uh, umidim uzilgan edi. Yo‘lchi aka, biz qayerdamiz?* (QQ/124)

(Gözlerime inanamıyorum. Sizi görmek… ah, ümidim kırılmıştı. Yo’lchi ağabey, biz nerdeyiz?)

(770) Tushimmi? O‘ngimmi?(QQ/124)

(Rüya mı? Gerçek mi?)

(771) *Boshqa chora qidirib turgan edim, qayerdan keldingiz, osmondan tushdingizmi, Yo‘lchi aka?* (QQ/124)

(Başka çare arayıp durdum, nereden geldiniz, gökden mi indiniz Yo’lchi ağabey?)

(772) *Qayerga olib boray sizni? O‘z uyingizgami? To‘g‘risini aytavering, Gulnor, sira tortinmang.* (QQ/125)

(Nereye götürüyor sizi? Kendi evinize mi? Doğru söyleyin Gulnor, hiç çekinmeyin.)

(773) *Shoqosim uning so‘zlarini yaxshi eshitmadimi, yo ahamiyat bermadimi, indamay otini aylantiraverdi.* (QQ/127)

(Shoqosim sözlerini iyi duymadı mı yoksa önem mi vermedi, cevap vermeden adını tekrarladı.)

(774) *Yo‘lchi ko‘kka qarab, so‘ng davom ettirdi so‘zini,— hayronman, Shoqosim aka, Yormatlar, xo‘jayinlar izimizga tushmasmikan?* (QQ/129)
(Yolcu göğe bakarak sonra devam ettirdi sözünü, şaşkınım Shoqasim ağabey, Yormatlar, patronlar peşimize düşmez mi acaba?)

(775) *Qanday ketasan, qayerga borasan?* (QQ/129)
(Nasıl gidersin, nereye varırsın?)

(776) *Xo‘jayin, bugun picha ertaroq uyg‘onibsiz?* (QQ/129)
(Patron, bugün biraz erken uyandınız?)

(777) *Kalima keltir, betovfiq! Bu besh kunlik dunyoning loyqa suvini nima qilasan, jannatdagi hovzi kavsarni o‘yla, ablah!* (QQ/129)
(Kelime-i şehadet getir münafık! Bu beş günlük dünyanın bulanık suyunu ne yapacaksın, cennetteki kevser şelalesini düşün, ahmak!)

(778) *Xo‘sh, gapim qattiq tegdimi sanga? Unday bo‘lsa*...(QQ/130)
(Peki, sözüm çok mu dokundu sana? Öyle olsun…)

(779) *Kim ekan u sanga bas kelgan yigit?* (QQ/130)
(Kimmiş o sana tek gelen yiğit?)

(780) *Qiz bilan don olishgan yigit kim?* (QQ/130)
(Kızla ilişkisi olan yiğit kim?)

(781) *Nima, kimsiz?* (QQ/131)
(Ne, kimsiniz?)

(782) *Dadangiz siz bilan ikki og‘iz so‘zlashib, fikringizni bilmoqchi. Aqlli, nomusli qiz o‘z dadasining so‘zini hech vaqt qaytarmaydi. Agar so‘zga quloq solmasangiz, oyim qiz, u vaqtda dadangiz eshikni bir tepadi-da, kiradi. Bu yaxshi bo‘ladimi? yo‘q!* (QQ/131)
(Babanız sizinle iki çift laf edip, fikrinizi alacak. Akıllı, namuslu kız kendi babasının sözünü hiçbir zaman geri çevirmez. Eğer sözüne kulak asmazsanız hanım kız, o zaman da babanız kapıyı kırıp girer. Bu iyi mi olur? Hayır.)

(783) *Qizim, dadang, enang hasratingda kuyib bitdi. Bizni o‘ldirishga qasd qilganmisan? Gapir!* (QQ/131)
(Kızım baban, anan hasretinden yandı bitti. Bizi öldürmek mi istiyorsun? Söyle!)

(784) *Qizim yaxshilikcha uyga jo‘naysizmi, yo‘qmi?* (QQ/132)
(Kızım güzellikle eve dönüyor musunuz, dönmüyor musunuz?)

(785) *Qayerda ekan u daydi qiz?* (QQ/133)
(Nerdeymiş o serseri kız?)

(786) *Ketasanmi, yo bu yerda qola turasanmi?* (QQ/135)
(Gidiyor musun, yoksa burada kalacak mısın?)

(787) *Siz-chi?* (QQ/135)
(Ya siz?)

(788) *Bu yerdagilar sizni xafa qilmagan bo‘lsalar, siz birdan ketib qolarmidingiz?* (QQ/135)
(Buradakiler sizi mutsuz etmeseler yine de burdan gider miydiniz?)

(789) *O‘zi boshpana topa olmas ekan, yosh qizni qayerga o‘rnashtiradi?* (QQ/135)
(Kendi başını sokacak yer bulamazken genç kızını nereye yerleştirir?)

(790) *Singling kim? Podshoh qizimi?* (QQ/136)
(Kız kardeşin kim? Padişah kızı mı?)

(791) *Hoy, Yo‘lchi, esingni yedingmi? Uyat!* (QQ/136)
(Hey Yo’lchi, aklını mı yedin? Utan!)

(792) *Tokaygacha ezilamiz, ota!?* (QQ/137)
(Daha ne kadar ezileceğiz baba!?)

(793) *Kiyim deysiz, qanaqa kiyim?* (QQ/137)
(Giysi diyorsunuz, hangi giysi?)

(794) *Ovqat deysiz, qanaqa ovqat u?* (QQ/137)
(Yemek dyorsunuz, hangi yemek o?)

(795) *Ol buni. Nodonliging qolmaydi-da. Yigitga pul kerak bo‘ladi. Bir qoshiq yovg‘onimni qizimdan ayaymanmi? Ol, belingga qistir!* (QQ/139)
(Al bunu cahilliğin lüzumu yok. Yiğite para lazım olur. Bir kaşık yavanımı kızımdan mı esirgeyceğim? Al cebine koy!)

(796) *Bu qanday sharmandagarchilik?* (QQ/139)
(Bu nasıl utanmazlık?)

(797) *Durust odam bo‘lsaydi u, sudga berardim, yo o‘zini chaqirib, o‘xshatib so‘kardim. Bu narsalarga u arzimaydi. Shuning uchun qamatsak, deyman. Qalay?* (QQ/141)
(Dürüst adam olsaydı, mahkemeye verirdim ya da kendini çağırıp benzeterek söverdim. Ama bunlara değmez o. Onun için tutuklatsak diyorum. Nasıl?)

(798) *“Bu hovli siznikimi, mulla aka?” Abdishukur boshini qimirlatib «ha» dedi.* (QQ/142)
(“Bu avlu sizin mi molla ağabey?” Abdishukur başını oynatarak evet dedi.)

(799) *So‘zla, nima uchun Mirzakarim otamning uylaridan ketding, u kishi senga qanday zulm qildi?* (QQ/143)
(Söyle, niçin Mirzakarim babanın evinden gitdin, o kişi sana nasıl eziyet etti?)

(800) *Biz ham picha eshitaylik. Kim haqli, kim nohaq, aql mezoni ko‘rsatadi...* (QQ/143)
(Biz de biraz duyalım. Kim haklı kim haksız, akıl terazisi gösterir…)

(801) *Sanga nima? San o‘z tirikchiligingni qil. Qosh qo‘yaman deb ko‘z chiqarma!* (QQ/144)
(Sana ne? Sen kendi hayatına bak. Kaş yapayım derken göz çıkarma!)

(802) *Shunday chiroyli, shunday kelishgan, shunday aqlli, ko‘ngli ochiq va shunday mard yigitni nega buncha qiynaydilar!* (QQ/147)
(Böyle güzel, böyle iyi, böyle akıllı, gönlü açık ve böyle mert bir yiğite niye bu kadar eziyet ediyorlar!)

(803) *Shu yetim, shu g‘arib qizning ko‘z yoshlariga achinmaysizmi? Sizdan boshqa kimi bor?* (QQ/151)

(Şu yetim, şu garip kızın göz yaşlarına acımıyor musunuz? Sizden başka kimi var?)

(804) *Buni yosh qiz vaqtimda, hu, mundan qancha yil ilgari, oyim sotib olib bergandi, shundan buyon har vaqt taqdim.* (QQ/153)

(Bunu genç kızlığımda bundan kaç yıl önce annem satın alıp vermişti, ondan beri her vakit taktım.)

(805) *Nega yolg‘on gapiray! Man allaqachon bilgan edim. Hozir o‘zi ham yashira olmaydi. Yashirib bo‘ladimi, qorni qappayib qoldi-ku...* (QQ/154)

(Niye yalan söylüyor! Ben kaç zamandır biliyordum. Şimdi kendisi gizlemedi.)

(806) *—Kim mo‘ljallaydi?*

— Mahallaning kattalari. (QQ/156)

(—Kim planlıyor?

—Mahallenin büyükleri.)

(807) *Dadang-chi? Barcha ayb unda emasmi?* (QQ/158)

(Ya baban? Bütün suç onda değil mi?)

(808) *Oldin siz aytib bering, nimasi qiziq, kimga yozgan, kim yozgan?* (QQ/159)

(Önce siz söyleyin, nesi tuhaf, kime yazmış, kim yazmış?)

(809) *Dadam qayoqda-a?.* (QQ/160)

(Babam nerede ki?)

(810) *Attorlik rastasida eng qorong‘i, eng kichkina bir do‘konda minglarcha xalta-xultalardagi shubhali dori-darmon va har nav zahar-zaqqum orasida o‘tirgan bir mo‘ysafiddan bu kun zahar sotib olarkan, buni qachon va qanday qo‘llashni aslo o‘ylagani yo‘q edi.* (QQ/160)

(Tuhafiye dükkânında çok karanlık, çok küçük bir dükkanda binlerce paketteki şüpheli ilaç ve her nevi zehir zıkkım arasında oturan bir ihtiyardan bu gün zehir satın alırken bunu ne zaman ve nasıl kullanacağını asla düşünmemişti.)

(811) *“Manga nima bo‘ldi? Umrimda bunday holga uchraganim yo‘q edi, betoblikdanmi? Yo‘q. Boshqa narsa!” deb o‘yladi Gulnor.* (QQ/161)

(“Bana ne oldu? Ömrümde böyle bir duruma düşmemiştim, yorgunluktan mı? Hayır. Başka şey!” diye düşündü Gulnor.)

(812) *Qayoqqa borasan?* (QQ/163)

(Nereye gidiyorsun?)

(813) *Nima ish qildim? Gunohmi, savobmi? Soqolim oqarganda qo‘limni qonga botirdim. Mana, hali ham barmoqlarimga chilp-chilp yopishadi!* (QQ/163)

(Ne yaptım? Günah mı sevap mı? Sakalım ağarmışken elimi kana buladım. İşte hala parmaklarıma vıcık vıcık yapışıyor.)

(814) *— Endi tamom bo‘shattilarmi sani?*

— Bo‘shatish qayoqda! Qochdik... (QQ/166)

(—Şimdi tamamen emekli m ettiler seni?

— Emeklilik nerde! Kaçtık…)

(815) *Mardikor olish? Bu qanday hangama?* (QQ/166)

(Gündelikçi almak? Bu nasıl konuşma?)

(816) *Bardammisiz, boboy?* (QQ/167)

(İyi misin ihtiyar?)

(817) *Menimcha, Qoratoy aka, Shokir ota, butun kulfatlar turmushning yomon tuzilganidan qeladi. Nimaga? O‘ylab qarang, bir tomonda bir hovuch boylar hamma narsaga ega; hisobsiz-kitobsiz fuqarochi? Qip-yalang‘och...* (QQ/168)

(Bence Qoratoy ağabey, Shokir ağabey, bütün sıkıntılar hayatın kötü düzeninden geliyor. Niye? Düşün bak, bir tarafta herşeye sahip bir avuç zengin; ya hesapsız kitapsız fakirler? Çırılçıplak…)

(818) *Men eshitdimki, o‘ris xalqining ishchilari, mastiravoylari shu fikrda ekan. Ular juda ko‘p zamondan buyon mana shu yo‘lda ish olib borar ekan, Biz musulmon kambag‘allari ham ularning izidan borishimiz lozim. Qani, sizlar nima deysizlar?..* (QQ/168)

(Ben duydum ki, rus halkının işçileri, ustaları bu fikirdeydmiş. Onlar pek çok zamandan bu yana işte bu şekilde çalışırken, biz Müslüman fakirlerin de onların izinden gitmemiz lazım. Haydi, siz ne dersiniz?)

(819) *Mastiravoylaring juda o‘tkir xalq bo‘lar ekan-da?* (QQ/168)

(Usta milleti çok güçlü olurmuş öyle mi?)

(820) *Boy kimga kerak? Urush kimga kerak? Podshoh kimga kerak? Bulardan xalqqa hech manfaat tegmaydi-ku. Mana urushni ko‘rdik. Azobi nuqul bizlarga. Boylar-chi?* (QQ/169)

(Mal kime gerek? Savaş kime gerek? Padişah kime gerek? Bunlardan halk hiç fayda görmedi ki. İşte savaşı gördük. Zararı sadece bizlere. Ya zenginler?)

(821) *Meni unutdimi? Yo‘q, nega unutsin, Gulnor-a?..* (QQ/170)

(Beni unutdu mu? Hayır niye unutsun, Gulnor ki?)

(822) *Qayerdan keldingiz, ona?* (QQ/170)

(Nereden geldiniz ana?)

(823) *Man nonvoyman. Ana, oshxonada kattakon tandirim bor, ko‘rmadingmi?..* (QQ/170)

(Ben aşçıyım. Şu mutfakta büyük bir tandırım var, görmedin mi?)

(824) *Qancha yildan buyon yolg‘iz yashaysiz?* (QQ/170)

(Kaç yıldan beri yalnız yaşıyorsunuz?)

(825) *Nimaga titraysan, bolam? Ayta qolsang-chi.* (QQ/180)

(Niye titriyorsun yavrum? Söyleyiversene.)

(826) *Necha marta guzarga chiqib keldim. Shunday yigitni ko‘rdinglarmi, deb odamlardan so‘radim.* (QQ/171)

(Kaç kere pazara gidip geldim. Bu delikanlıyı gördüler mi diye adamlara sordum.)

(827) *Nima siring bor, qayerda eding, gapir, bolam, ko‘nglim tinchisin...* (QQ/171)

(Ne sırrın var, neredeydin, konuş yavrum, gönlüm yatışsın…)

(828) *Bu dunyo turmadan yaxshimi? Olam zindondan qorong‘iroq, iflosroq, emasmi? Hamma yoq qorong‘i, hamma yoqdan zahar yog‘iladi.* (QQ/171)

(Bu dünya hapishaneden iyi mi? evren zindandan daha karanlık, daha kirli değil mi? Her taraf karanlık, her taraftan zehir yağıyor.)

(829) *Ey dunyoyi bevafo!.. Qahringdan hammaning bag‘ri qon, ko‘ngli parishon. Shu yigitdan bir qatra baxtni ayadingmi!* (QQ/172)

(Ey vefasız dünya! Kahrından herkesin bağrı kan, gönlü perişan. Bu yiğitten bir damla şansı mı esirgedin!)

(830) *Ona, hali boshimga qanday ishlar tushadi? Bu ko‘zlarim nimalarni ko‘radi? Tirikman, tinchimayman. Ko‘rsataman ularga!* (QQ/172)

(Ana, başıma nasıl işler geldi? Bu gözlerim neler gördü? Hayattayım, sağlıklıyım. Göstereceğim onlara!)

(831) *Nega shallaqilik qilasanlar? O‘n marta, yuz marta gapirdim sanlarga, yana aytaman: mahallamizdan taxminan o‘n besh kishi mardikorlikka ketadi.* (QQ/172)

(Niye yaygara yapıyorsunuz? On kere yüz kere söyledim size, yine söylüyorum, mahallemizen tahminen on beş kişi hizmetçiliğe gidiyor.)

(832) *Jamiki kambag‘al xalq qo‘lni qo‘lga berib, yaktan bo‘lib tursa, kimning haddi bor mardikor olishga!? Boylar, amaldorlar o‘z podshohiga yon bosadi, podshoh ularga yon bosadi.* (QQ/174)

(Tüm fakir halk elele verip hep birlikte olsalar, hizmetçi almaya kim cüret edebilir?! Zenginler, amirler kendi padişahlarını aldatır, padişah da onları aldatır.)

(833) *U ko‘p yillardan buyon bu kunga intizor emasmidi? Ko‘p yillardan buyon bu kunning dardi va sevgisi bilan yashamasmidi? Ayniqsa, keyingi vaqtlarda bu ulug‘ kunning ruhini o‘z yuragi bilan chuqur sezib, har yerda—mahallada, choyxonada, bozorda—o‘zi kabi ezilganlar, alamdiydalarning ko‘kragini bu ruhning otashi bilan yondirishga intilmaganmidi?* (QQ/175)

(O yıllardır bu güne hasret değil miydi? Yıllardan beri bu günün derdi ve sevgisiyle yaşamyor muydu? Özellikle gelecek günlerde bu yüce günün ruhunu kendi yüreğinde derinden hissedip her yerde, mahallede, çayhanede, pazarda, kendi gibi ezilenler, acı çekenlerin yüreğini bu ruhun ateşi ile yakmaya arzulamıyor muydu?)

(834) *Qayerga borasizlar? Odamlarni qayerga boshlayapsan?* (QQ/176)

(Nereye gidiyorsunuz? Adamları nereye götürüyorsun?)

(835) *Sochlarini yulib tashlash, yuzlarini qonatib timdalash uning boshiga ag‘darilgan og‘ir qayg‘uni zarracha yengillashtira biladimi? Ko‘z yoshi buloqday qaynagan bilan yurakning hasratini qurita biladimi!* (QQ/179)

(Saçlarını yolup, yüzlerini yırtıp kanatan, başına açılan ağır dertlerini zerre kadar hafifleştirebildi mi? Çeşme gibi akan gözyaşını kurutabilir mi!)

(836) *Akang, Yo‘lchi o‘g‘lim, nima uchun, kim uchun qon to‘kdi? O‘zi uchun emas, xalq uchun, yurt uchun, jamiki alamzadalar, alamdiydalar uchun qon to‘kdi. Bu qon eng qutlug‘, eng muborak, eng sof qon...* (QQ/80)

(Ağabeyin, Yo’lchi oğlum, ne için kim için kan döktü? Kendi için değil, halk için, vatan için, tüm kırgınlar için, eziyet çekenler için kan döktü. Bu kan en kutlu, en mübarek, en saf kan…)

(837) *Beknazar shunday xayol qildi. Shu bilan birga uning ichiga ilonning bolasiday gumon o‘rmaladi. Nahotki?..* (PT/2)

(Beknazar böyle hayal etti. Bununla birlikte onun içine yılan yavrusu gibi şüphe yürüdü. Ne garip?)

(838) *Ha-ya, yuragi dimlanib, yorilib ketmaydimikin?* (PT/4)

(Evet ya, yüreği parçalanıp, yarılmadı mı ki?)

(839) Sizlarga qulog‘ingizni qoqib qo‘lingizga beradigan bo‘lsa yaxshimidi?!(PT/4)

(Sizlere kulak asmayıp elinize verilse iyi olur mu?!)

(840) *Nahotki uch birday odamdan birontasi bu nodir bitiklarni tatalab ham o‘qiy olmasa?* (PT/6)

(Üç aynı adamdan bir tanesi bu nadir yazıları layıkıyla okuyamasa ne kötü?)

(841) *Nahotki katta bir xonadon ota-bobolarining ilmi-ma’rifat bulog‘idan butkul bebahra, benasib bo‘lsa?* (PT/6)

(Büyük bir evden bütün ataların marifet çeşmesinden faydasız, nasipsiz olması ne kötü?)

(842) *Unda nimaga ikki kundan beri saqlab o‘tiribsizlar?* (PT/8)

(Onu niye iki günden beri saklıyorlar?)

(843) *Qayerga eltishni, kimga topshirishni bilmadik.* (PT/8)

(Nereye götürdüğünü, kime gönderdiğini bilemedik.)

(844) *– Tuhmat bu. Bir bobom savodli odam bo‘lgan, xolos! – Beknazarning vujudi ham, tovushi ham qaltirab ketdi.*

—Tuhmat? Hali men senga tuhmatchi bo‘ldimmi?! (PT/8)

(–Eziyet bu. Bir dedem okur yazarmış sadece!..- Beknazarın vücudu da sesi de titriyordu.

—Eziyet? Yani ben sana yük mü oldum?)

(845) *Unaqa demang, o‘g‘lim. Kimligimizni siz yaxshi bilasizu. Boylar avlodi bo‘lsak, shu alfozda o‘tirarmidik.* (PT/8)

(Öyle demeyin oğlum. Kim olduğumuzu iyi bilirsiniz. Zengin çocuğu olsak bu viranede oturur muyduk.)

(846) *Xabar ol-chi, choy damlashdimikin?* (PT/8)

(Haber alsana, çay demlenmiş mi?)

(847) *– Qanaqa kitoblar o‘zi bular, Darmon aka?*

— Bilmaymiz, bolam, men ham, o‘g‘illarim ham arabchani o‘qiyolmaymiz. (PT/9)

(– Hangi kitaplar bunlar Darmon ağabey?

— Bilmiyoruz evladım, ben de oğullarım da arapça okuyamıyoruz.)

(848) *– Bilmaymiz, bolam, men ham, o‘g‘illarim ham arabchani o‘qiyolmaymiz.*

— O‘qishni bilmasanglar nimaga ushlab turasizlar?.. Nima deb yozaman? (PT/9)

(–Bilmiyoruz evladım, ben de oğullarım da Arapça okuyamıyoruz.

— Okumayı bilmiyorsanız niye elinizde taşıyorsunuz? Ne diye yazıyorum?)

(849) *Qayerdan eshitdingiz?* (PT/9)

(Nerden duydunuz?)

(850) *Ana, ko‘rdingmi, nima qilib qo‘yding?!* (PT/10)

(İşte gördün mü ne yaptın?!)

(851) *Otamizni nima ko‘yga solishgani esingdan chiqdimi?* (PT/10)

(Babamızı niye köye gönderdiğimizi unuttun mu?)

(852) *Maslahat?* (PT/10)

(Nasihat?)

(853) *Albatta, vakillar ham kitoblarning qanaqaligini fahmlashgan. Demak, ularning «qaytarib beramiz» degani shunchaki vahima qilmaslik niyatida aytilgan gap*.(PT/10)

(Elbette vekiller de kitabın nasıl olduğunu sezmişler. Yani onların geri veririz demesi ciddi olmayan, telaşa vermemek niyetiyle söylenmiş söz.)

(854) *Sizlarsiz qayoqqa ketaman, ota? Qochsak, hammamiz birga qochaylik.* (PT/11)

(Sizlersiz nereye gideyim baba? Kaçarsak hepimiz birden kaçalım.)

(855) *Shu gapga ishonishadi deb o‘ylaysizmi, ota?* (PT/11)

(Bu söze inandık mı diye düşünüyorsunuz baba?)

(856) *Beknazar hamon ikkilanar, bir to‘xtamga kelolmay iztirob chekardi. Tavakkal desa, vijdoni qiynaladi – axir qilg‘ilikni qilib, juftakni rostlab yuborsa, xudo biladi, otasi bilan akasining boshiga qanday kunlarni solishadi?* (PT/13)

(Beknazar hemen ikileme düşer, bir sonuca varmadan acı çekerdi. Tevekkel dese vicdanı sızlıyor, sonra geçmişteki gibi kötü bir iş yapıp, tabanları yağlarsa, Allah bilir babasıyla annesinin başına nasıl günler gelir?)

(857) *–Mayli, o‘g‘lim, agar istasa, bizminan yashab turovrar, – dedi Darmonqul aka mujmalgina.*

— Sizlarni diqqat qilmasmikin, ota? (PT/13)

(–Peki, oğlum eğer istese bizimle yaşayabilir, dedi Damonqul ağabey belirsizce.

–Sizleri dikkate almaz mı ki baba?)

(858) *Safardan qachon qaytishim ma’lummas, shuniychun siz otalaringiznikiga ketovring.* (PT/13)

(Seferden ne zaman döneceğim belli değil, onun için siz babalarınızın yanına gidin.)

(859) *Qanaqa safar, qayoqqa?* (PT/14)

(Nasıl sefer, nereye?)

(860) *Hozir u shularni ko‘nglidan o‘tkazar ekan, shunday mehribon, g‘amxo‘rlarimni tashlab ketamanmi, degan nadomat, ularsiz kunim qanday o‘tadi-yu, holim nima kechadi, qayerlarda, qancha vaqt izg‘ib yurarkinman, ishqilib tezroq qaytib kelish nasib etarmikan, degan tashvish va xavotir qalbini kemira boshladi.* (PT/16)

(Şimdi o bunları gönlünden geçirirken, böyle şefkat, böyle ilgiyi bırakıp gideyim mi, pişman olurum, onlarsız günüm nasıl geçer, halim ne olur, nerelerde, kaç vakit dolaşırım, acaba çabucak dönüp gelmek nasip olur mu ki diye kaygı ve kuşku kalbini kemirmeye başladı.)zincirleme

(861) *Erta qismat qanday kechishini, yana qayerlarda, qay holatda umrguzaronlik qilishni hech kim bilmasdi.* (PT/22)

(Yarın kaderin nasıl olacağını, yine nerelerde nasıl bir durumda hayat yaşayacağımızı hiç kimse bilemez.)

(862) *Menga issiq qo‘yninglardan joy berdinglar, bundan ortiq, bundan qimmatli hadya bo‘ladimi?* (PT/23)

(Bana sıcak yüreklerinde yer verdiler, bundan güzel, bundan kıymetli hediye mi olur?)

(863) *Uning kelish sabablari, asil maqsadi rostmikin, yuragining tubida o‘zga niyati, zimmasida g‘ayri vazifalari yo‘qmikin?* (PT/24)

(Onun geliş sebebi, asıl maksadı doğru mu ki, yüreğinin derinliklerinde başka niyeti, yükümlülüklerinden başka vazifeleri yok mu ki?)

(864) *Beknazarda hoji tog‘a shu yurtga kelib uylanganmikin, avvalgi oilasi Andijonda qolganmikin, degan savol tug‘ilgandi. Lekin ayolning ancha-muncha uyg‘urcha lahjani qo‘shishini hisobga olmaganda, sof o‘zbekcha gapirishi uni yanada hayratga solardi.* (PT/25)

(Beknazar da hacı dayı gibi bu vatana gelip evlenmiş mi, önceki ailesi Endican’da mı kalmış ki diye sorular doğdu. Fakat kadın bu araya karışan Uygurca lehçesini hesaba almamasına rağmen, saf Özbekçe konuşması onu yine de şaşırttı.)

(865) *Andijon qizlari chiroyli bo‘ladimi?* (PT/25)

(Endican'ın kızları güzel olur mu?)

(866) *Uylanganmisiz yo endi uylanasizmi?* (PT/26)

(Evli misiniz yoksa evlenecek misiniz?)

(867) – *Qachon ketyapsiz?*

—*Hoji tog'am nima desa, shu.* (PT/26)

(– Ne zaman gidiyorsunuz?

—Hacı dayım ne derse o.

(868) *Endi qayoqqa borasiz?* (PT/27)

(Şimdi nereye gidiyorsunuz?)

(869) Nahotki Andijondan qochib kelganini kimdir ayg'oqchilar idorasiga yetkazgan bo'lsa?.. (PT/27)

(Neden Endican'dan kaçıp gelen kimseler casusluk idaresine gönderilsin ki?)

(870) Birov sizga bir nima dedimi?(PT/28)

(Biri size bir şey mi dedi?)

(871) *Shu voqeani bolakay otasiga oshirib aytuvdimikin?* (PT/29)

(Küçük çocuk bu olayı babasına söyledi mi ki acaba?)

(872) *Bu qiz kim, tog'a?* (PT/35)

(Bu kız kim dayı?)

(873) *Ismi nima?* (PT/35)

(İsmi ne?)

(874) *Uni yetaklab ketadimi, qayoqqa, qanday?* (PT/36)

(Onu gönderdimi, nereye nasıl?)

(875) *Nega endi bu turk mahvashiga shundoq ko'zi tushdi-yu, yuragi o'ynab, vujudi nest bo'lib qola-qoldi?* (PT/37)

(Niye şimdi bu Türk güzeline böyle gözü düştü ki, yüreği oynayıp vücudu donup kala kaldı?)

(876) *Dengiz suviga o'xshagan ko'zlarida jodusi bormikin?* (PT/37)

(Deniz suyuna benzeyen gözlerinde büyü mü var ki acaba?)

(877) *O'zbekchani qayerdan bilasiz?* (PT/39)

(Özbekçeyi nerden bilyorsunuz?)

(878) *Ayolmi, erkakmi?* (PT/39)

(Kadın mı erkek mi?)

(879) *Qayerga shoshasiz?* (PT/39)

(Nereye gidiyorsunuz acele acele?)

(880) – Ismingizni bilsak bo'ladimi?

— Bilib nima qilasiz?(PT/39)

(–İsminizi bilsek olur mu?

— Bilip ne yapacaksınız?)

(881) – *Olib ketaman.*

— *Ismimni-ya? Qayoqqa?*

— *O‘zbekistonga.* (PT/40)

(–Alıp gideceğim.

— İsmimi mi? Nereye?

— Özbekistana.)

(882) – *Siz Andijondanmisiz?*

— *Ha.* (PT/40)

(– Siz Endicandan mısınız?

— Evet.)

(883) *Ismimni aytmasam-chi?* (PT/40)

(Ya ismimi söylemezsem?)

(884) *Olib ketib qolaman deb qo‘rqityapsiz-ku?* (PT/40)

(Alıp giderim diye korkutuyosunuz ya?)

(885) *Olib ketishga arziydimi, yo‘qmi deng.* (PT/40)

(Alıp gitmeye değer mi, değmez mi söyleyin.)

(886) – *Qanday ism bo‘lsayam baribir sizga yarashaveradi.*

— *Demak, sizga ismning ahamiyati yo‘q ekan-da?* (PT/41)

(– Nasıl bir isim olursa olsun hepsi size yakışıyor.

— Yani, sizin için ismimin önemi yok mu?)

(887) *Ancha quvga o‘xshaysiz, a?* (PT/41)

(Biraz kurnaza mı benziyorsunuz ne?)

(888) *Orada kechgan qisqa fursatda qiz qayoqqa g‘oyib bo‘lishi mumkin?* (PT/42)

(Aradan geçen kısa sürede kız nereye kaçmış olabilir?)

(889) *Fazilat o‘zi moyillik bildirgan taqdirda ham, onasi-chi? Bordiyu, onasi ham rozi bo‘lsa, nima qiladi, qayoqqa olib ketadi? Makkai mukarramagami? Sichqon sig‘mas iniga, g‘alvir bog‘lar dumiga deb...* (PT/43)

(Fazilet meyilli olduğunu belli ediyor da, ya annesi? Diyelim annesi de razı olsa ne olacak, nereye gidecek? Mekke-i mükerreme'ye mi? Sıçan sığmaz deliğine, kabak bağlar kuyruğuna diye…)

(890) *Qiz boshini ko‘tarib kulimsiradi. Beknazar qizardi.*

— *Kulgili gapirdimmi?* (PT/43)

(Kız başını kaldırıp gülümsedi. Beknazar kızardı.

— Komik mi söylüyorum?)

(891) *Yigit birdan gurillagan muhabbat otashi-alangasida yonayotgani uchun masalaning bir muhim jihatini inobatga olmayotgan edi: qiz yolg‘izgina onasini tashlab, u bilan borsa-kelmas yoqlarga ketishi mumkinmi va bu adolatdanmi?* (PT/45)

(Delikanlı aniden gürleyen muhabbet ateşinde yandığı için meselenin önemli bir yanını göz önünde bulundurmuyordu: kız sadece annesini bırakıp onunla gelse, uzak yerlere gitmesi mümkün mü ve bu adil mi?)

(892) *Bir gal Beknazarning qistovi bilan Fazilat Istanbulga qachon, qanday kelib qolishganini so‘zlab berdi.* (PT/46)

(Bir kere Beknazar’ın gelmesiyle Fazilat İstanbul’a ne zaman, nasıl geleceğini söyleyiverdi.)

(893) *Darhaqiqat, yosh otaning chaqaloq bilan qiynalishi turgan gap edi, axir o‘zi musofir bo‘lsa, kimgayam uylanardi, bevatan, darbadar odamga kim ham suyukli qizini ravo ko‘rardi?* (PT/48)

(Gerçekten de bebeğin babası olarak genç duruyordu, ya kendisi misafir olsa kiminle evlenirdi, vatansız, derbeder adama kim sevgili kızını layık görür?)

(894) *Ota-onasiz, yetimxonalarda o‘sib-ulg‘ayayotganlar kammi? Siz har holda shu yoshingizgacha otangiz bilan birga yashagansiz.* (PT/53)

(Anasız babasız yetimhanelerde büyüyenler kötü mü? Siz herhalde bu yaşınıza kadar babanızla birlikte yaşadınız.)

(895) *— Umrimda bunaqa mag‘lubiyatga uchramaganman.*

—Mag‘lubiyat alami juda achchiq deyishadi, a? (PT/53)

(– Ömrümde böyle mağlubiyete uğramadım.

—Mağlubiyet üzüntüsü çok acı diyorlar, öyle mi?)

(896) *–Meni onangiz bilan tanishtirib qo‘ymaysizmi, – dedi Beknazar.*

—Nima deb aytaman?

—Vatandoshimiz ekan, siz bilan ko‘rishib, suhbatlashmoqchi deysiz, vassalom. Menimcha, yo‘q demaydi, axir uniyam hamyurtlari bilan gaplashgisi, dardlashgisi kelar. (PT/54)

(–Beni annenizle tanıştırmayacak mısınız, dedi Beknazar.

— Ne diye söyleyeyim?

— Vatandaşımızmış, sizinle görüşüp sohbet etmek istiyormuş dersin vesselam. Bence yok demez, belki onun da vatandaşıyla konuşası, dertleşesi gelir.)

(897) *Uni bir ko‘rishda lolu hayron aylagan husni-malohatiga shaydolikmi yo vujudining bir puchmog‘ida lava ko‘tarilishi oldidan yuz beradigan tog‘ osti titrog‘iga o‘xshash ehtiroslar tug‘yonimi yoki yurak o‘rtanishlari bilan bog‘liq chinakam muhabbatmi?* (PT/55)

(Onu ilk görüşte yüzünün güzelliğine hayran olunan büyülenmişlik mi ya da vücudunda dağın altından yükselen lavlara benzeyen ihtirasların doğması mı yoksa yürek acılarına bağlı gerçek sevgi mi?)

(898) *Beknazar u yoq-bu yog‘ini tuzatib chiqayotgan edi, hovlida Javdar og‘a uchrab, “Ha, yo‘l bo‘lsin, oshiq to‘ra?” deb hazillashdi.*

— Bir aylanib kelay, yotovrib zerikdim (PT/56)

(Beknazar orasını burasını düzelterek çıkıyodu, avluda Javdar ağabeyle karşılaştığında “nereye böyle acele acele? diye şakalaştılar.

—Bir dolanıp geleyim, yatmaktan sıkıldım.)

(899) *Choy ichasizmi, qahvami?* (PT/57)

(Çay mı içersiniz kahve mi?)

(900) *Beknazar bittasini aytsam bo‘larkan deb o‘ng‘aysizlanib, bir qimirlab qo‘ydi. Gapni kim boshlashi ma’qulligini mushohada qilib o‘tirgan edi, opa joniga ora kirdi.* (PT/58)

(Beknazar, bir şeyler söylesem olur diye utana sıkıla mırıldandı. Sözü kim başlatsa iyi olur diye düşünürken abla araya girdi.)

(901) *Xo‘sh, mehmon uka, qayerlardan so‘raymiz? Bu shaharga qanday kelib qoldingiz?* (PT/58)

(Peki misafir ağabey, nerelerden soralım? Bu şehre nasıl geldiniz?)

(902) *Birga-birga yurtga qaytmaymizmi, opa?* (PT/58)

(Ülkeye birikte dönmüyor muyuz abla?)

(903) *E, ukajon, yurtga qanday qaytamiz? Siz-ku, erkak kishisiz, qolaversa, o‘z uyingiz bor, biz ayollar urug‘-aymog‘imizdan, bor-budimizdan ayrilib chiqib ketganmiz, endi nima deb boramiz, qayga, kimnikiga sig‘amiz?* (PT/59)

(E kardeşim, yurda nasıl döneriz? Siz erkeksiniz, bunun üstün bir de kendi eviniz var, biz kadınlar akrabalarımızdan, bütün malımızdan ayrılıp çıkmışız, şimdi ne diye gideriz, kimin yanına sığarız?)

(904) *Beknazar yer ostidan unga qaradi, lekin ayol e’tibor bermadimi, yo shunchaki aytdi-qo‘ydi-da, deb jiddiy qabul qilmadimi, har holda yuz-ko‘zida bir o‘zgarish sezilmadi, munosabat ham bildirmadi.* (PT/59)

(Beknazar tepen tırnağa ona baktı, fakat kadın itibar mı etmedi yoksa öylesine söylediği için ciddiye mi almadı, herhalde yüzünde bir değişiklik olmadığı için münasebet bildirmedi.)

(905) *Endi qaytishimiz dargumonga o‘xshaydi. Akangizni shu yerga qo‘ydik, biz ketsak, undan kim xabar oladi, kim is-chiroq qo‘yadi?* (PT/59)

(Şimdi dönmemiz şüpheli gibi. Ağabeyinizi buraya koyduk, biz gidersek ondan kim haber alır, kim ışığını yakar?)

(906) *Beknazar chalg‘ib ketganini fahmlab, uzr aytdi. – Ortiqcha gaplar bilan boshingizni qotiryapmanmi? Men bo‘lak narsani aytmoqchiydim. Bizda hukumat, siyosat asosan erkaklardan xavotirlanib, ular bilan olishadi, viloyatimizda bironta ayol qamalgani yo surgun qilinganini eshitmaganman.* (PT/60)

(Beknazar kafalarını karıştırdığını fark ederek özür diledi. Fazla konuşarak başınızı mı şişirdim? Ben aslında kısa konuşacaktım. Bizde hükümet, siyaset erkekler için sıkıntıdır, onların davasıdır, vilayetimizde bir tane kadının tutuklandığını ya da sürgün edildiğini duymadım.)

(907) *O‘zining sargardonligi yetib ortadi-ku, yana bir bechorani yurtma-yurt, shaharma-shahar tentiratib yurishi aqlga sig‘adigan ishmi?..* (PT/61)

(Kendinin avareliği zaten yetmişken bir biçareyi de yurt yurt, şehir şehir gezdirmesi akla sığacak iş mi?)

(908) . *Xo‘sh, keling, yigit. Anchadan beri shu yerdasiz, illo, durustroq gaplashmadik. Qayerdan bo‘lasiz? Bu yoqlarga qaysi shamol uchirdi?* (PT/62)

(Gelin delikanlı. Uzun zamandır burdasınız ama doğru düzgün konuşamadık. Neredensiniz? Sizi buraya hangi rüzgâr attı?)

(909) *“Cholga vatandan so‘z ochmang” deb ogohlantirishgan edi, ammo yurtidan mosuvo bo‘lgan ikki musofir suhbatida bundan o‘zga qanday mavzu bo‘lishi mumkin?* (PT/62)

(“İhityara vatandan söz açmayın” diye tembihlenmişlerdi ama memleketinden gelen iki misafiriyle sobetinde bundan başka bir mevzu nasıl olabilir?)

(910) *Ota-onasining og‘ir kunida asqotmagan noqobil o‘g‘ilga o‘xshagan vafosiz, oriyatsiz farzandni, boshqalarning o‘tda kuyayotganini ko‘ra-bila turib, ularga yordam qo‘lini cho‘zish o‘rniga, o‘z jonini qutqazish maqsadida juftakni rostlab qolgan mardumning kimga nima keragi bor?* (PT/63)

(Ana-babasının zor gününde işe yaramayan beceriksiz oğul gibi vefasız, arsız evladın, başkalarının geçmişte yandığını bile bile onlara yardım eli uzatmak yerine kendi canını kurtarmak maksadıyla adice kaçan hainin kime ne faydası var?)

(911) *Menim vatanim mana, shu bir siqim tuproq... Qazoim qayerda yetsa, mana shu tuproq bilan birga ko‘mishsa, uni lahadda ko‘ksimga bosib yotsam... Xudodan o‘tinchim, yorug‘ dunyodan bir ilinjim shu...* (PT/63)

(Benim vatanım işte şu bir avuç toprak… Ömrüm nerede son bulursa işte bu toprakla birlikte gömseler de onu mezarda göğsüme basıp yatsam… Allah’tan bu dünyadaki tek dileğim bu…)

(912) *Fazo chindan yorqin edi, lekin afsuski, bu holatga qarab kunning davomini bashorat qilish qiyin, ehtimol tushga yaqin harorat ko‘tarilib, havo dim bo‘lar?* (PT/65)

(Hava gerçekten açıktı ama maalesef bu duruma bakarak günün devamını tahmin etmek zor, öğleden sonra sıcaklık yükselirse hava boğucu olur mu?)

(913) *Ko‘nglingizga qanday yo‘l topishni bilmayapman-da.* (PT/66)
(Gönlünüze giden yolu nasıl bulurum bilmiyorum ki.)

(914) *Qizlar xushomadga laqqa tushadi deb o‘ylaysiz-da, a? Bu eski usul.* (PT/66)
(Kızlar iltifatlara çauk aldanır diye mi düşünüyorsunuz? Bu eski usül ama.)

(915) *Nega u doim yolg‘iz yurarkin, jufti yo‘qmikin?* (PT/68)
(Niye o daima yalnız geziyor, eşi yok mu ki?)

(916) *Endi uning qabrini tashlab qayga ketamiz, kim bizni o‘z panohiga, qanoti ostiga oladi, – deb ko‘zyosh to‘kardi Sharifa opa.* (PT/70)
(Şimdi onun mezarını bırakıp nereye gidelim, kim bizi himaye eder, kanatları altına alır, diyerek gözyaşı dökerdi Sharifa abla.)

(917) *Agar Fazilatning o‘rnida o‘g‘il bo‘lsa, balki otasini katta do‘xtirlarga ko‘rsatarmidi, chet ellarga olib borib davolatib kelarmidi?..* (PT/70)
(Eğer Fazilat’in yerinde oğlu olsaydı belki babasını daha iyi doktorlara gösterir miydi, yurt dışına götürüp tedavi ettirir miydi acaba?)

(918) *Baxtiga, yaxshiyam shu qizning borligi, xudodan aylansin, u bo‘lmasa, bir o‘zi qayerga sig‘ardi?..* (PT/71)
(Şansına iyi ki bu kızı var, Allah korusun ya olmasaydı bir başına nereye sığınırdı?..)

(919) *–Sen u yigitning va’dalariga ishonyapsanmi, qizim?*
—Tuzuk odamday ko‘rinyaptiyu. Biz qatori ancha mashaqqat tortibdi, aldamas... (PT/72)
(–Sen o delikanlının sözlerine inanıyor musun kızım?
— Düzgün bir adama benziyor. Bizim gibi sıkıntı çekmiş, aldatmaz…)

(920) *Otangning qabri-chi? Uning arvohi chirqiramaydimikin, bolam?* (PT/72)
(Ya babanın mezarı? Onun ruhu rahatsız olmaz mı ki yavrum?)

(921) *Bu yergacha qanday yetib kelganimizni o‘ylasam, vahimaga tushaman...* (PT/72)
(Buraya kadar nasıl geldiğimizi düşünsem, korkarım…)

(922) *Yana qayoqqa?* (PT/73)
(Yine nereye?)

(923) *– Qanaqa dard? Biron joyingiz og‘riyaptimi?*
— Yurak... juda qattiq sanchyapti.
— Ha-a, yurakning davosi chindanam mushkul deyishadi.(PT/74)
(– Hangi dert? Bir yeriniz mi ağrıyor?
–Yüreğim.. pek fena sancılanıyor.
–Evet, yüreğin dermanı gerçekten zor diyorlar.)

(924) *Rostiyam, bularni umringda ko‘rmagan bo‘lsang! Qanday odamlarikin? Kelib chiqishlari, dunyoqarashlari, e’tiqodlari qanaqaykin?* (PT/75)

(Doğrusu bunları ömründe görmemiş olsan! Nasıl adamlar ki? Geliş gidişleri, dünya görüşleri inançları nasıldır ki?)

(925) *Fazilat qachon, qanday ketish va boshqa masalalar haqida so‘ragisi kelar, o‘z shartlarini aytmoq uchun og‘iz juftlar, lekin izzat-nafsi, onasi eslatgan qizlik g‘ururi yo‘l bermas edi.* (PT/75)

(Fazilat ne zaman, nasıl gideceğini ve başka konuları sormak ister, kendi durumunu anlatmak için ağzını açar fakat izzet-i nefsi, kızlık gururu izin vermezdi.)

(926) *– Bittaginamisiz? – so‘radi Beknazar.*

— Ha, qisqa javob aytdi Fazilat, boshqa izoh bermadi. (PT/78)

(–Yalnız mısınız? diye sordu Beknazar.

— Evet, kısa cevap verdi Fazilat, başka bir şey söylemedi.)

(927) *Siz fol ochasizmi yo bashoratchimisiz?* (PT/78)

(Siz fal mı bakıyorsunuz yoksa büyücü müsünüz?)

(928) Hay, nima qilyapsiz, afandim, odamlar ko‘radi.(PT/79)

(Hey ne yapıyorsunuz efendim, adamlar görüyor.)

(929) *Opa qiziga hayron boqdi.*

—Bunaqa gaplarni qayoqdan bilasan qiz bola joning bilan?

—Bilaman-da, otam meni bekorga «dono qizim» dermidi. Kitoblardan o‘qiganman. (PT/80)

(Abla kızına şaşırarak baktı.

— Böyle sözleri nereden biliyorsun kız başına?

— Bilirim ya, babam bana boşuna bilge kızım demezdi. Kitaplardan okuyorum.)

(930) *Arabistondagi amakisi ahvoli qandoq ekan?* (PT/81)

(Arabistandaki amcasının durumu nasılmış?)

(931) *Beknazar mujmalgina javob berdi. Sabo Rahmat endi uning qayerdanligi, bu yoqlarga qanday kelib qolgani, niyat-rejalari bilan qiziqib, aniq savolga o‘tdi.* (PT/83)

(Beknazar, belirsizce cevap verdi. Sabo Rahmat şimdi onun nerede olduğunu, bu taraflara nasıl geldiğini niyet ve isteklerini merak ederek açıkça sordu.)

(932) *– Ism-shariflari qanday?*

— Beknazar. (PT/83)

(–İsminiz nedir?

— Beknazar.)

(933) *Padari buzrukvorining otlari-chi?* (PT/84)

(Saygıdeğer babanızın adı ne?)

(934) *Mana, eng keyingi xabar va yangiliklarni sizdan eshitamiz. Yurtda hozir siyosiy holat qanday? Xalqning ruhi kayfiyati nechuk?..* (PT/84)

(İşte en son haber ve yenilikleri sizden işitiyoruz. Yurtta şimdilerde siyasi durum nasıl? Halkın hali keyfi ne durumda?)

(935) *Beknazar bir lahza taraddudlanib qoldi. Uning o‘zi siyosat jabrini tortib yurganlardan biri esa-da, bu yoqimsiz ibora bilan bog‘liq xatarli, betayin vaziyatga qanday holat va voqealar kirishini ichida mulohaza qila boshladi.* (PT/84)

(Beknazar bir an tereddüt etti. Kendisi bizzat siyasetin eziyetini çekenlerden biri olsa da bu tatsız ifadenin sebep olduğu tehlikeli, anlamsız vaziyete nasıl durumların dâhil olacağını düşünmeye başladı.)

(936) *Qaysi tomonlar bilan keldingiz, yo‘llar, chegaralarda ahvol qanaqa?* (PT/85)

(Hangi taraftan geldiniz, yollarda sınırlarda durum nasıl?)

(937) *Siz Abdulla Qodiriy degan adibni bilasizmi? “O‘tkan kunlar” ro‘monini o‘qiganmisiz?* (PT/85)

(Siz Abdulla Qodiriy isimli yazarı bilir misiniz? “Geçen Günler” romanını okudunuz mu?)

(938) *– Siz Abdulla Qodiriy degan adibni bilasizmi? “O‘tkan kunlar” ro‘monini o‘qiganmisiz?*

Beknazar shunday bir zo‘r yozuvchi o‘tganini eshitganu, lekin bironta kitobini ham ko‘rmagan edi.

— Attang... Andijonlik Cho‘lpon degan shoirni-chi?

— Yo‘q, o‘qimaganman. (PT/85)

(–Siz Abdulla Qodiriy isimli yazarı bilir misiniz? “Geçen Günler” romanını okudunuz mu?

Beknazar böyle mükemmel bir yazarın olduğunu duymuş fakat tek bir kitabını bile görmemişti.

— Çok yazık.. Ya Endicanlı Cho’lpon isimli şairi?

— Hayır okumadım.)

(939) *Zap juftakni rostlab qolgan ekanmiz demoqchisiz-da, a, mulla Sabohiddin?* (PT/86)

(Galiba kaçıp gittiniz demek mi istiyorsunuz, ha Sabohiddin hoca?)

(940) *U kim o‘zi, kasbi-kori qanaqa, qayerda yashaydi, nima yumush bilan shug‘ullanadi, qo‘lidan bir ish keladimi – bular senga hali noma’lum-ku.* (PT/86)

(O kim, işi gücü nasıl, nerede yaşar, ne işle meşgul, elinden bir iş gelir mi, bunları hala bilmiyorsun ki.)

(941) *Uning yangi tanishi haqidagi qarashi dabdurustdan o‘zgardi. «Xiyla ishbilarmon, dadil odamga o‘xshaydi».*

— Masalan? – ta’kidlab so‘radi Sabo Rahmat. (PT/87)

(Onun yeni tanıdık hakkındaki görüşü aniden değişti. “Hayli iş bilen, cesur adama benziyor.”

— Örneğin? vurgulayarak sordu Sabo Rahmat.)

(942) *Bir kuni odamlardan shu yurtda Xotami Toyga o‘xshagan bir kishi borligini va uning kim nima so‘rab borsa, surishtirmay so‘ragan narsasini berishini eshitib, shuning uyiga boribdi.* (OXE/2)

(Bir gün adamlardan bu yerde Xotami Toyga gibi bir kişinin olduğunu ve onun, kim ne istese istediği şeyi sormadan verdiğini işitip, evine gitmiş.)

(943) *E, yana bor, u laqmani yana uch mingini olmaysanmi?* (OXE/2)

(E, yine git, o enayiden üç bini alamaz mısın yani?)

(944) *Borsammi, bormasammi?* (OXE/2)

(Gitsem mi, gitmesem mi?)

(945) *Nega mening oldimga shuncha dunyoni to‘kib ketdi? Mendan gumon ham qilmadi, o‘g‘irlab ketar deb ham o‘ylamadi.* (OXE/2)

(Niye benim önüme dünyayı yığıp gitti? Benden şüphelenmedi bile, çalıp gider diye de düşünmedi.)

(946) *“Xush keldingiz, o‘g‘lim, ovqatdan oling, choy iching, dam oling”, — deb, yigitning qornini to‘yg‘azib, dam oldirib, keyin yigitdan so‘rabdi.*

— Xo‘sh, xizmat? (OXE/2)

(Hoş geldiniz oğlum, yemek yiyin, çay için, rahat edin diyerek delikanlının karnını doyurup rahat ettirip sonra da sordu;

—Peki, buyrun?)

(947) *Men seni boshqa bir hunarmandga beray, lekin pulingni o‘zim ishlatay. Bir yildan keyin pulingdan qancha foyda chiqsa hammasi o‘zingga buyursin, — deb, kosib yigitni gilamdo‘zga shogird qilib beribdi.* (OXE/3)

(Ben seni başka bir zanaate yönlendireyim, ama paranı da kendim işleteyim. Bir yıldan sonra paran ne kadar kar ettiyse hepsini Allah sana nasip etsin, diyen zanaatkar delikanlıyı halıcıya çırak verdi.)

(948) *Birodar, nega uylanmaysan, yoshing anchaga borib qoldi-ku?* (OXE/3)

(Birader niye evlenmiyorsun, evlenme yaşına geldin ya?)

(949) *Bu tobutda yotgan kimsa o‘likmi yo tirikmi? Hamroh dono yigitga bir qarabdi-da, o‘zicha: “Bu kishining esi joyidami o‘zi, tobutda yotgan tirik bo‘larmi hech”, deb, indamay yo‘lni davom qilaveribdi.* (OXE/4)

(Bu tabutta yatan kişi ölü mü yoksa diri mi? Yoldaş bilge delikanlıya bir baktı ve kendi kendine; “Bunun aklı yerinde mi, tabutta yatan diri olur mu hiç”, diye söylenerek yoluna devam etti.)

(950) *Bu bug‘doy yeyilganmi yo yeyilmaganmi?* (OXE/4)

(Bu buğday yenir mi yenmez mi?)

(951) *Uy egasining xotini va qizi bor ekan. Xotini choy tayyorlashga ketganida qizi otasidanso‘rabdi:*

— Ota, bu yo‘ldoshingiz kim bo‘ladilar? (OXE/4)

(Ev sahibinin karısı ve kızı varmış. Karısı çay hazırlamaya gittiğinde kızı babasına sormuş;

— Baba, bu arkadaşınız kim?)

(952) *— Uyingizda kimlaringiz bor?*

— Bir xotinim va kamolga yetgan bir qizim bor. (OXE/4)

(— Evinizde kimler var?

— Bir karım ve yetişme çağında bir kızım var.)

(953) *Unday bo‘lsa to‘g‘ri gapiring, bu savollarimning javobini shu ikkovidan biri aytib bermaganmikan?* (OXE/4)

(Öyleyse doğru söyleyin, bu sorularımın cevabını bu ikisinden biri vermedi mi ki?)

(954) *Yolg‘on gapni qanday aytaman, qizim, — debdi otasi.* (OXE/5)

(Yalan sözü nasıl söylerim kızım, demiş babası.)

(955) *Yigit, siz qizimni ko‘rishni istagan edingiz, lekin aybli narsani birovga ko‘rsatish yomon. Qizimning aybi ko‘p, — debdi.*

— Nima ayblari bor qizingizning, — debdi yigit.

— Qizimning ayblari shu: — ko‘zi ko‘r, qulog‘i garang, oyog‘i lang. (OXE/5)

(Delikanlı siz kızımı görmek istemiştiniz, fakat özürlü birini göstermek kötü olur. Kızımın özrü çok, demiş.

— Ne özrü var kızınızın, demiş delikanlı.

— Kızımın özürleri şöyle; gözü kör, kulağı sağır, ayağı topal.)

(956) *Qadim zamonda bir podsho o‘tgan ekan. Kunlardan bir kun podsho o‘z eliga ikkita savol beribdi.*

— Shirindan shirin nima? Achchiqdan achchiq nima? (OXE/5)

(Eski zamanlarda bir padişah yaşarmış. Günlerden bir gün kendi ülkesine iki soru sormuş.

—Şirinden şirin olan ne? Acıdan acı olan ne?)

(957) *Chol podshoning oldiga borib, savoliga javob beribdi. Podsho choldan kim aytganini so‘rabdi.* (0XE/5)

(İhtiyar padişahın huzuruna varıp soruya cevap vermiş. Padişah ihtiyara kimin söylediğini sormuş.)gömülü

(958) *Bir qancha kundan keyin podsho odamlari qizning oldiga kelib: “Ho‘kizni bolalatdingmi?” deb so‘rabdilar. Shunda qiz: “Dadam hammomga tuqqani ketgan, kelsa javobini aytaman”, debdi. Kelgan odamlar qah-qah urib kulishib: «Hech vaqt*

erkak kishi ham tug‘adimi?” deganda, qiz: “Ho‘kiz bolalaganda, nima uchun erkak kishi tug‘masin?” deb odamlarni mot qilibdi. (OXE/5)

(Birkaç günden sonra padişahın adamları kızın yanına gelmiş; “Öküzü yavrulattın mı? diye sormuşlar. Sonra kız; Babam hamama doğurmaya gitti, gelsin cevabı söylerim demiş. Gelen adamlar gülüşerek “Hiç erkek kişi doğurur mu?” dediklerinde kız; “Öküz yavruluyor da erkek kişi niçin doğurmasın?” diyerek adamları mat etmiş.)

(959) *— Nima uchun meni bunday qilib olib yuribsan?*

— Ey podshohim, o‘zingiz uydan xohlagan narsangni olib, otangnikiga ket, dedingiz. Uy ichidan xohlaganim siz edingiz, endi uyga olib ketyapman, — debdi. (OXE/6)

(—Ne için beni böyle alıp yürüyorsun?

—Ey padişahım, siz evden istediğin şeyi alıp babangile git dediniz. Ev içinden istediğim sizdiniz, şimdi alıp gidiyorum, demiş.)

(960) O’rnimga kimni qo‘ysam ekan, o‘g‘limni podsho qilay desam, esi pastroq bo‘lsa, shuncha yillardan beri to‘plagan molimni bir-ikki oyga ham yetkazmay, sovurib yuboradi. (OXE/6)

(Yerime kimi koysam ki, oğlumu padişah yapayım desem, aklı evvel, yıllardır biriktirdiğim malı mülkü bir iki aya kalmaz saçıp savurur.)

(961) *O’g‘lim, men yoshimni yashab bo‘ldim. Endi uzoqqa borolmasam kerak. Seni uylantirib, o‘rnimga podsho ko‘tarsam, nima deysan, — debdi.* (OXE/6)

(Oğlum ben yaşayacağımı yaşadım. Şimdi daha uzun yaşayamam. Seni evlendirip yerime padişah yapsam ne dersin, demiş.)

(962) *Siz shunday deysizu, men yo‘q dermidim.* (OXE/6)

(Siz öyle dersiniz de ben yok der miyim?)

(963) *Qalay, xotindan mamnunmisan, o‘g‘lim?* (OXE/6)

(Nasıl, eşinden memnun musun oğlum?)

(964) *Podsho nima deyishini bilmay o‘ylanib qolibdi.* (OXE/7)

(Padişah ne diyeceğini bilemeden düşünüp durdu.)

(965) *Bu kim?* (OXE/8)

(Bu kim?)

(966) *Podshovachcha bu sirni kimga aytishni bilmay rosa hayron bo‘libdi.* (OXE/8)

(Şehzade bu sırrı kime söyleyeceğini bilemeden bir hayli şaşırmış.)

(967) *Shu tentakka xotin bo‘lguncha, menga xotin bo‘la qolsangiz bo‘lmaydimi?* (OXE/9)

(Bu aptalın karısı olacağına benim karım olsaydın olmaz mıydı?)

(968) *Qozi pochcha, — debdi, — xotindan ajraldim, endi shaharda turish menga o‘lim, hovlimni sotib, boshqa yurtga ketaman. Hovlimni siz olmaysizmi?* (OXE/9)

(Qozi enişte demiş, eşimden ayrıldım, şimdi şehirde kalmak bana ölüm, evimi satıp başka memlekete gideceğim. Evimi siz almaz mısınız?)

(969) *Necha pulga sotasan?* (OXE/9)

(Kaç paraya satarsın?)

(970) *Bu bola hech yerga bormagan, hech yerni ko‘rmagan, qanday qilib savdogarchilik qila oladi?* (OXE/10)

(Bu çocuk hiçbir yere gitmemiş, hiçbir yeri görmemiş nasıl tüccarlık yapacak?)

(971) *Shunday obod joyda dam olmay qayerda dam olamiz.* (OXE/11)

(Böyle güzel bir yerde rahatlamayacağız da nerede rahatlayacağız?)

(972) *Isming nima?* (OXE/11)

(İsmin ne?)

(973) *Oralaringda men bilan garov o‘ynaydigan mard bormi?* (OXE/11)

(Aranızda benimle bahis oynamak isteyen yiğit var mı?)

(974) *Podshovachcha yutqizganligini anglab, o‘zini qayerga qo‘yarini bilmay qolibdi. Qiz xizmatkorlariga tuyalardagi mollarni tushirishni buyuribdi.* (OXE/12)

(Şehzade kaybedeceğin anlayıp nereye gideceğini bilmeden kalmış. Kız hizmetçilerine develerdeki malları indirmelerini emretmiş.)

(975) *Kuyov-o‘g‘limiz qani?* (OXE/12)

(Damat bey oğlumuz nerede?)

(976) *Ota, kuyovingiz qaytmabdimi?* (OXE/12)

(Baba, damadınız dönmemiş mi?)

(977) *Bolam, sen uzoq safarga yurmagansan, buning ustiga kichkina qo‘zichog‘ing bor, uni qayga qo‘yasan?* (OXE/12)

(Yavrum, sen uzak seferlere yürüyemezsin, üstelik küçücük bir yavrun var, onu nereye bırakacakasın?)

(978) *— Qizim, eringning yonig‘a borishga ahd qildingmi? — deb so‘rabdi otasi.*

— Ha, ota, ahdim ahd! (OXE/13)

(— Kızım kocanın yanına gitmeye yemin mi ettin? diye sordu babası.

— Evet baba, yemin ettim.)

(979) *Bu shahar odamiga o‘xshamaysiz, qaysi shahardansiz?* (OXE/15)

(Bu şehrin adamına benzemiyorsunuz, hangi şehirdensiniz?)

(980) *Nima sababdan o‘zga yurtlarda xor-zor bo‘lib yurasiz. “Boshqa yurtda podsho bo‘lguncha o‘z yurtingda gado bo‘l!” deggi so‘zni eshitmaganmisiz?* (OXE/15)

(Ne sebeple başka bir memlekette zar zor yaşıyorsunuz. “Başka memlekette padişah olacağına kendi memleketinde dilenci ol!” sözünü işitmediniz mi?)

(981) *Nima uchun Hasanumaymanoz yo‘q?* (OXE/16)

(Ne için Hasanumaymanoz yok?)

(982) *Ey Hasanumaymanoz vazir, nima sababdan joyingizga o‘tiriboq bir yerga, keyin bir osmonga qarab qo‘ydingiz?* (OXE/16)
(Ey Hasanumaymanoz vezir, ne sebeple yerinize oturup bir yere, bir gökyüzüne bakıyorsunuz?)

(983) *Otimga nom topasizmi, Hasanumaymanoz?* (OXE/17)
(Atıma isim bulur musunuz Hasanumaymanoz?)

(984) *Ayt arzingni?* (OXE/18)
(İsteğini söyler misin?)

(985) *Nima uchun bu kampirning bog‘chasiga suv bermadingiz?* (OXE/18)
(Ne için bu ihtiyarın bahçesine su vermediniz?)

(986) *— Mening ham, unday ahmoq podshovachchaga tega qolay, deb ko‘zim uchayotgani yo‘q, —debdi. Kampir:*
—Hay, podshovachchaga tegmasang, qanday odamga tegasan? (OXE/19)
(— Ben de öyle ahmak şehzadeye kız vermeye meraklı değilim, demiş ihytiyar.
—Hey, şehzadeye vermeyeceksin de kime vereceksin?)

(987) *Holva necha pul?* (OXE/19)
(Helva kaç para?)

(988) *Sen kimsan?* (OXE/20)
(Sen kimsin?)

(989) *Yaxshi bola ekansan, qo‘rqma. Sening oting nima?* (OXE/21)
(İyi çocuksun, senin adın ne?)

(990) *Bu qayoqqa ketdi?* (OXE/22)
(Bu nereye gitti?)

(991) *Qay tarafdan kelayotibsiz?* (OXE/22)
(Hangi taraftan geliyorsunuz?)

(992) *Bu odam qayerga boradi?*(OXE/23)
(Bu adam nereye gidiyor?)

(993) *Yo‘l bo‘lsin?* (OXE/25)
(Nereye gidiyorsun?)

(994) Sizlar kimsizlar, qaydan kelasizlar, qayga borasizlar, bu yotgan ofatijon kim? (OXE/26)
(Sizler kimsiniz, nereden geliyorsunuz, nereye gidiyorsunuz, bu yatan afet kim?)

(995) *Sen o‘zing kimsan, bu kimning joyi?* (OXE/26)
(Sen kimsin, bu kimin evi?)

(996) *Sizlarni ko‘rib, esim og‘ib, obdastamni suvga tushirib yubordim. Endi Oyparcha begimga nima javob beraman?!* (OXE/26)
(Sizleri görünce heyecanlanıp ibriğimi suya düşürdüm. Şimdi Oyparcha beyime ne cevap vereceğim?)

(997) *—Mening ikkita o‘rtog‘im bor, ularni nima qilamiz? — debdi.*

— Ular ketimizdan borarlar, sen kechqurun el uxlagan chog‘da shu yerga kel, men ikki ot bilan seni kutaman, birga qochamiz. (OXE/27)

(— Benim iki tane de arkadaşım var, onları ne yapacağız?

— Onlar arkamızdan gelirler, sen akşam insanlar uyuduğu zaman buraya gel, ben iki tane atla seni beklerim, birlikte kaçarız.)

(998) *Hurmatli podshohim! Biz kirmagan eshik, u kovushni kiymagan xotin-qiz qolmadi, endi nima qilamiz?* (OXE/29)

(Hürmetli padişahım! Girmediğimiz ev, o ayakkabıyı giydirmediğimiz genç kız kalmadı, şimdi ne yapacağız?)

(999) *Qo‘y, sen non yasama! Sening qo‘lingda yasalgan nonni kim yeydi!* (OXE/30)

(Bırak, sen ekmek yapma! Senin elinde yapılan ekmeği kim yer!)

(1000) *E podshohi olam, nega xafasiz? Davlatingiz bor. Hamma fuqaro sizning ixtiyoringizda bo‘lgandan keyin, buncha xafagarchilikning nima keragi bor?* (OXE/32)

(Ey âlemlerin padişahı, niye mutsuzsunuz? Devletiniz var. Bütün fakir fukara sizin himayenizde olduktan sonra bu kadar mutsuzluğun ne gereği var?)

(1001) *Men shuncha davlat-saltanatga ega bo‘lsamu, — debdi podshoh, — xizmatimga shuncha odamlar tayyor tursa-yu, dunyodan farzandsiz o‘tsam, men xafa bo‘lmay kim xafa bo‘lsin?* (OXE/32)

(Ben böyle bir devlete, saltanata sahibim, demiş padişah, hizmetimde bu kadar adam hazır dursa da, dünyadan evlatsız gidersem ben mutsuz olmayayım da kim mutsuz olsun?)

(1002) *Farzand bo‘lmagandan keyin bu podshohlik va davlatning nima keragi bor?* (OXE/32)

(Evlat olmadıktan sonra bu padişahlık ve devletin ne gereği var?)

(1003) *Bu kimning bolasi?* (OXE/32)

(Bu kimin çocuğu?)

(1004) *Menga unashtirilgan kim? Rostini aytib ber.* (OXE/33)

(Benimle nişanlanan kim? Doğru söyle.)

(1005) *Ha, Tohir, haliyam Zuhraning ko‘yida kuylab yuribsanmi-a?* (OXE/37)

(Evet, Tohir, hala Zuhra’nin köyünde mi dolanoyorsun ha?)

(1006) *Zuhra qayerga ketdi*? (OXE/37)

(Zuhra nereye gitti?)

(1007) *—Tohir nima uchun qaytib kelgan ekan?*

— Tohirni bu yerga keltirgan narsa uning Zuhraga bo‘lgan muhabbatidir. (OXE/38)

(— Tohir ne için dönüp gelmiş?

— Tohiri buraya getiren şey onun Zühre’ye olan sevgisidir.)

(1008) *— Bir botmon yerdan qancha g‘alla olasan?*

— Taqsir, agar ikkita yaxshi ho‘kizim, bir xizmatkorim bo‘lsa, bir botmon yerdan ikki yuz botmon g‘alla olaman. (OXE/39)

(— Bir batman yerden ne kadar tohum alırsın?

— Muhterem, eğer iki tane iyi öküzüm, bir de hizmetçim olsa bir batman yerden iki yüz kilo tohum alırım.)

(1009) *Ikki yuz botmon hosil olaman degan eding-ku, qani qolgan yuz botmon hosil?* (OXE/40)

(İki yüz kilo tohum hasılat alırım dedin ya, nerede kalan yüz kilo hasılat?)

(1010) *Bu uyda yolg‘iz yashaysizmi?* (OXE/41)

(Bu evde yalnız mı yaşıyorsun?)

(1011) *Nima, podshoning xotini bo‘lish yomonmi?* (OXE/41)

(Ne, padişahın karısı olmak kötü mü?)

(1012) *Nega kayfing yo‘q?* (OXE/42)

(Niye keyfin yok?)

(1013) *Otlar nima uchun oriqlab qoldi?* (OXE/42)

(Atlar ne için zayıfladılar?)

(1014) *Podsho cho‘ponning ustidagi eski choponiga, oyog‘idagi yirtiq chorig‘iga tikilib, elchiligiga ishonmabdi:*

— Elchilik qilishga sendan boshqa tuzukroq odam yo‘q ekanmi? (OXE/43)

(Padişah çobanın üstündeki eski elbiseye, ayağındaki yırtık çarığa bakınca, elçiliğine inanmadı:

— Elçilik yapacak daha düzgün adam yok muydu senden başka?)

(1015) *— Hay mayli, bo‘lmasa sen elchi ekansan, nima uchun shahardagi nog‘oralarni yorib tashlading?— deb so‘rabdi.*

Cho‘pon:

— Shaharingizda har kuni nog‘ora chalinadi. Nog‘ora ovoziga bizning yaylovdagi yilqilarimiz hurkib, tek turmay qo‘ydilar. (OXE/43)

(—Madem sen elçisin, ne için şehirdeki davulları kırıp attın? diye sormuş.

Çoban;

— Şehrinizde her gün davul çalınıyor. Yayladaki atlarımız davul seslerinden ürküp, yerlerinde durmuyorlar.)

(1016) *Shahardan yigirma-o‘ttiz chaqirim uzoqda bo‘lgan otlarning nog‘ora ovoziga tek turmasliklari hech aqlga to‘g‘ri keladimi?* (OXE/43)

(Şehirden yirmi, otuz kilometre uzakta olan atların davul seslerinden dolayı rahatsız olmaları hiç akla doğru geliyor mu?)

(1017) *Qanday ish qilmoqchisan?* (OXE/43)

(Nasıl bir iş yapacaksın?)

(1018) *Bu so‘zni qanday asos bilan aytasan?* (OXE/44)
(Bu sözü hangi gerekçeyle söylüyorsun?)

(1019) *Qani, asosingni ko‘rsat?* (OXE/44)
(Hani, gerekçeyi göster?)

(1020) *Ukamdan qolgan jiyanim, ahvoling qalay, nega mendan qochib yuribsan?* (OXE/44)
(Kardeşimden kalan yeğenim, halin nasıl, niye benden kaçıyorsun?)

(1021) *Shunday yigit: «Bu qanday bo‘ldi? Otam borida, o‘lganida bir marta xabar olmagan, yordam qilmagan odam, endi nega holimni so‘rayapti? Yo ko‘ngliga xudo rahm soldimi? Nima bo‘ldi ekan», — deb o‘ylabdi.* (OXE/44)
(Böylece delikanlı: “Bu nasıl oldu? Babamın varlığından ölümüne kadar bir kere bile haber almayan, yardım etmeyen adam, şimdi niye halimi soruyor? Yoksa Allah gönlüne merhamet mi vermiş? Ne olmuş?” diye düşündü.)

(1022) *Nima xizmatingiz bo‘lsa ayting, amaki, qo‘limdan kelgancha bajaraman.* (OXE/44)
(Ne ihtiyacınız olursa söyleyin amca, elimden geleni yaparım.)

(1023) *Nima bo‘ldi, jiyaningiz safardan kechikib qoldilar, qachon qaytib keladilar?* (OXE/45)
(Ne oldu, yeğeniniz seferden gecikti, ne zaman dönüp gelir?)

(1024) *Nega aytmadingiz? Qachon o‘libdi?* (OXE/45)
(Niye söylemediniz? Ne zaman olmuş?)

(1025) *Hali menga bergan maslahatingiz shumi? Keting, uyimdan yo‘qoling!* (OXE/45)
(Şimdi bana verdiğiniz öğüt bu mu? Gidin, yok olun evimden!)

(1026) *Siz meni o‘z qizingiz kabi boqib, parvarish qildingiz. Endi bu so‘zni aytishga qanday yuzingiz chidadi?* (OXE/46)
(Siz bana öz kızınız gibi bakıp, yetiştirdiniz. Şimdi bu sözü söylemeye nasıl yüzünüz tuttu?)

(1027) *Mening safarga ketgan erim bor. Qanday qilib sizga xotin bo‘laman*? (OXE/46)
(Benim sefere giden kocam var. Nasıl sizin karınız olurum?)

(1028) *Bu odamni jallodlar nima uchun dorga osmoqchilar?* (OXE/46)
(Bu adamı cellatlar ne için dar ağacına asacaklar?)

(1029) *Bu o‘g‘rilarning boshlig‘i, kim qirq tilla bersa, buni ozod etib yuboradilar.* (OXE/46)
(Bu hırsızların reisi, kim kırk altın verirse, onu azat edip gönderirler.)

(1030) *Kelin erkak kiyimini kiyib, yo‘lda borayotganida, qirq o‘g‘riga duch kelibdi. O’g‘rilar buning erkakmi, ayolmi ekanini bilmay, undan kimligini so‘rabdilar.* (OXE/47)
(Gelin, erkek kıyafetleri giyip gittiği sırada kırk hırsıza denk gelmiş. Hırsızlar bunun erkek mi yoksa kadın mı olduğunu bilmeden kim olduğunu sormuşlar.)

(1031) *Men senga yaxshilik qildim, sen menga yomonlik qilasanmi?!* (OXE/48)
(Ben sana iyilik yaptım, sen bana kötülük mü yapıyorsun?!)

(1032) *Ey qarindoshlarim, menga bir maslahat beringlar, men shu podachining qiziga sovchi yuborayin deyman, sizlar nima deysizlar?* (OXE/50)

(Ey kardeşlerim, bana bir akıl verin, şu çobanın kızına görücü göndereyim diyorum. Siz ne dersiniz?)

(1033) *Ko'nglingda nima bo'lsa, shuni tila.* (OXE/51)

(Gönlünde ne varsa onu dile.)

(1034) *Podsho uylansa, farzand ko'rsa, bizga g'azab qilsa, ahvolimiz qanday bo'lar ekan?* (OXE/53)

(Padişah evlenip, evlat sahibi olup, bizi kötü görürse, halimiz nasıl olur?)

(1035) *Meni o'sha qizlar yoniga olib bor, ularni bir ko'ray-chi, qanday qizlar ekan.* (OXE/53)

(Beni o kızların yanına götür, bir göreyim nasıl kızlarmış.)

(1036) *E ota, sizning kichik qizingizni podsho olmoqchi. Siz shunga nima deysiz?* (OXE/53)

(E baba, sizin küçük kızınızı padişah alacak. Siz buna ne dersiniz?)

(1037) *— Hoy kal, qayoqqa?*

—Podshoning qizi Oyjamolning shartini bajarib, uni xotinlikka olishga keldim. (OXE/56)

(— Heykel, nereye?

Padişahın kızı Oyjamo'in şartını yerine getirip, onunla evlenmeye geldim.)

(1038) *Topdimmi, dilbarim, topmadimmi, dilbarim?* (OXE/57)

(Buldum mu dilberim, bulamadım mı?)

(1039) *Vazirlar nima deyishlarini bilmay, og'izlarini ochib o'tiraveribdilar.* (OXE/58)

(Vezirler ne diyeceklerini bilmeden ağızları açık oturmuşlar.)

(1040) *Bu balodan qanday qutulamiz?* (OXE/58)

(Bu beladan nasıl kurtuluruz?)

(1041) *— Sizlacrga buni kim aytdi?*

— O'zlarimiz topdik. (OXE/58)

(— Size bunu kim söyledi?

— Kendimiz bulduk.)

(1042) *Ayt-chi, bolam, nima tush ko'rding?* (OXE/60)

(Söylesene yavrum, ne rüya gördün?)

(1043) *Yarim kechada bu ovoz qayerdan kelayotir?* (OXE/62)

(Gece yarısı bu ses nereden geliyor?)

(1044) *Bolam, yuking qani, orqada kelyaptimi?* (OXE/65)

(Yavrum yükün hani, arkadan mı geliyor?)

(1045) *Nima gunohim borki, meni dorga ostirasiz?* (OXE/72)

(Ne günahım var ki beni darağacına astıracaksınız?)

(1046) *Qo'shni, pochcham domlami?* (OXE/73)

(Komşu, enişte öğretmen mi?)

(1047) *Bo‘lmasa aytib ko‘ring-chi, mening bolamga dam solib qo‘ymasmikinlar?* (OXE/73)

(Hiç değilse söyleseniz de benim çocuğumu rahat bırakmazlar mı ki?)

(1048) *Yig‘lashingizning boisi nima?* (OXE/74)

(Ağlamanızın sebebi ne?)

(1049) *Qani topdilaringizmi?* (OXE/74)

(Hani buldunuz mu?)

(1050) Siz qayerdan kelgan edingiz, u yerga kim sizni olib borib qo‘ygan edi?(OXE/76)

(Siz nereden geliyordunuz, sizi oraya kim gönderdi?)

(1051) *Kim aytdi sizga?* (OXE/77)

(Kim söyledi size?)

(1052) *Sen qanday qilib buncha pulni topib kelayotibsan, axir puling tugab qolgan edi-ku?* (OXE/79)

(Sen ne yapıp edip bu kadar parayı buluyorsun, sonra paran bitiyor değil mi?)

(1053) *Yana qachon borasan sevgiling oldiga?* (OXE/79)

(Yine ne zaman gideceksin sevgilinin yanına?)

(1054) *Qanday qilib qutulding?* (OXE/79)

(Nasıl kurtuldun?)

(1055) *Endi qachon borasan?* (OXE/79)

(Şimdi ne zaman gidersin?)

(1056) *Ha, zig‘irni ikki chorakka baholab olganmiz. Shu arzonmi, qimmatmi?* (OXE/81)

(Ketenin fiyatını iki çeyrek yaptık. Ucuz mu, pahalı mı?)

(1057) *Biz do‘konga chiqib uchta qovun olib, qovunni so‘yib karch qilib yeb, po‘chog‘ini tashlab keta beramiz. Sen o‘sha po‘choqqa qarab bizni qayerda ekanligimizni topib olasan.* (OXE/82)

(Biz dükkâna gidip iki kavun alıp, kavunu soyup afiyetle yedikten sonra kabuklarını atarız. Sen o kabuklara bakarak nerede olduğumuzu bulursun.)

(1058) *Nima ovqat olib keldingiz? Oshmi, qatlamami?* (OXE/82)

(Ne yemek alıp geldiniz? Pilav mı, katlama mı?)

(1059) *Bular kim. Nima qilib bu yerda yotibdi?* (OXE/84)

(Bunlar kim. Niye burad yatmışlar?)

(1060) *Savdoga ketayotgan emishsiz, shu gap to‘g‘rimi?* (OXE/84)

(Ticarete gidiyormuşsunuz, doğru mu?)

(1061) *Sen boshqa davlatdan kelgai bo‘lsang, qayerdan topasan tillani?* (OXE/85)

(Sen başka devletten gelmişsin, nereden bulursun altını?)

(1062) *Podsho xazinasidan olgan tillani qayerga qo‘yding? Tezda top, bo‘lmasa kallang ketadi*. (OXE/86)

(Padişah hazinesinden aldığın altını nereye koydun? Çabuk bul yoksa kellen gider.)

(1063) *Xudo bizga ham davlat berarmikin?* (OXE/86)

(Allah bize mal mülk verir mi ki?)

(1064) *Seni qaydan topaman?* (OXE/87)

(Seni nereden bulurum?)

(1065) *Qo‘rqma, qo‘rqma! Men senga tegmayman. Qayoqqa ketyapsan?* (OXE/87)

(Korkma, korkma ben sana karışmam. Nereye gidiyorsun?)

(1066) *Ikki yuz tangami, pulini qachon berasan, ertagami?* (OXE/93)

(İki yüz kuruş mu, parayı ne zaman verirsin, yarın mı?)

(1067) *Ho‘kizning puli qani?* (OXE/93)

(Öküzün parası hani?)

(1068) *Kimga sotding?* (OXE/93)

(Kime sattın?)

(1069) *Xafa bo‘lish yo‘q-a?* (OXE/93)

(Üzülmek yok değil mi?)

(1070) *Men ishlamoqchi bo‘lib ish qidirib ko‘p joyga bordim. Ish so‘rab yolvordim, ammo ish topolmadim. Endi nima qilishimni bilmay, uyimga qaytib kelayotganimda mahallangizning imomini uchratib qoldim.* (OXE/93)

(Ben çalışmak için iş aramaya birçok yere gittim. İş istedim ama bulamadım. Ne yapacağımı bilmeden eve dönüp gelirken mahallenizin imamı ile karşılaştım.)

(1071) *Shunday xafa bo‘lmaysan-da, a?* (OXE/94)

(Böyle üzülmüyorsun, değil mi?)

(1072) *Boy ota, xafa ko‘rinasiz, nima bo‘ldi?* (OXE/95)

(Ağam, üzgün görünüyorsunuz, ne oldu?)

(1073) *Men bu yoqqa kelayotganimda qo‘limga bir xat bergan edingiz-a, boy ota?* (OXE/95)

(Ben bu tarafa geliyorken elime bir mektup vermiştiniz değil mi, ağam?)

(1074) *Qayerga boramiz, boy ota?* (OXE/95)

(Nereye gidiyoruz ağam?)

(1075) *— Siz, salomni kimga berdingiz?*

— Qaysi biring ahmoq bo‘lsang, o‘shaningga berdim. (OXE/99)

(— Siz selamı kime verdiniz?

— Hanginiz ahmaksa ona verdim.)

(1076) *Kechasi nega menga ovqat bermading, och qolib o‘layozdim-ku.* (OXE/100)

(Akşam niye bana yemek vermedin, aç kalıp ölüyordum nerdeyse.)

(1077) *Qanday odamsiz, ovqat berdim-ku, har safargidan ko‘p ovqat yedingiz-ku.* (OXE/100)

(Nasıl adamsın, yemek verdim ya, her seferinden daha çok yedin ya.)

(1078) *Dadam uyda yo‘q, nima ishingiz bor edi?* (OXE/100)

(Babam evde yok, ne işiniz vardı?)

(1079) *Ota, yeyishga nonim, kiyishga kiyimim yo‘q, juda qiynaldim, nima qilishimni bilmay qoldim. Endi qayerga borib dod desam ekan?* (OXE/101)

(Baba, yiyecek yemeğim, giyecek giysim yok, çok acı çekiyorum, ne yapacağımı bilmiyorum. Şimdi nereye gidip sesimi duyurayım?)

(1080) *— Xo‘p, bo‘lmasa menga o‘ng qo‘lingni sot, necha pul beray?*

—Yo‘q, o‘ng qo‘lim o‘zimga kerak, sotmayman. (OXE/101)

(— Peki öyleyse bana sağ elini sat, kaç para vereyim?

— Hayır, sağ elim bana gerek, satamam.)

(1081) *Nega men o‘ng ko‘zimni sotar ekanman, u menga doimo kerak.* (OXE/101)

(Niye ben sağ gözümü satıyormuşum, o bana daima gerek.)

(1082) *— Otaxon, bog‘dan bir misqol ham oltin topganim yo‘q, — debdi yigit.*

— Nega yolg‘on gapirasan? Bo‘lmasa, bu boyliklarni qayerdan orttirding? (OXE/101)

(— Baba bağdan bir zerre dahi altın almadım, demiş delikanlı.

— Niye yalan söylüyorsun? Öyleyse bu mal varlığını nereden kazandın?)

(1083) *— Qanday sut olib kelding?*

— Echki suti. (OXE/103)

(— Nasıl süt alıp geldin?

—Keçi sütü.)

(1084) *Eng yaxshi go‘sht qaysi molning go‘shti ekan?* (OXE/104)

(En iyi et hangi hayvanın etidir?)

(1085) Otajon, nimadan xafasiz, yoki podshodan yomonroq gap eshitdingizmi? (OXE/104)

(Babacığım, neden mutsuzsunuz, yoksa padişahtn kötü bir söz mü işittiniz?)

(1086) *Qizim, yaxshisini qildik, qutuldik, yomoni qaysi go‘sht?* (OXE/104)

(Kızım, iyisini yaptık kurtulduk, kötüsü hangi et?)

(1087) *Qizim, nima uchun tilni ham yomon, ham yaxshi go‘shtlarga sanadingiz?* (OXE/104)

(Kızım dili niçin hem iyi hem kötü et olarak saydın?)

(1088) *— Bolamizni qanday tarbiya qilamiz?*

— Uni shunday tarbiya qilaylikki, katta bo‘lganda el-yurtga foydasi tegadigan bo‘lsin. (OXE/104)

(— Çocuğumuzu nasıl terbiye ederiz?

— Onu öyle bir terbiye edelim ki, büyüdüğünde vatana millete faydası olsun.)

(1089) *Bolamizning tarbiyasi haqida bizga maslahat bersangiz. Toki katta bo‘lgach, el-yurtga foydasi tegadigan kishi bo‘lsa?* (OXE/104)

(Çocuğumuzun terbiyesi hakkında bize öğüt verin. Ta ki büyüyene kadar vatana millete faydası olan biri olsa?)

(1090) *Qachon tug‘ildi?* (OXE/105)

(Ne zaman doğdu?)

(1091) *Bu qo‘ylar kimniki?* (OXE/105)

(Bu koyunlar kimin?)

(1092) *Qo‘yingiz necha pul?* (OXE/105)

(Koyununuz kaç para?)

(1093) *Nima uchun shuncha qo‘yni xalqqa berib yubordingiz, mening o‘limimga shunaqa rozimisiz?* (OXE/105)

(Ne için bu kadar koyunu halka dağıttınız, benim ölümümü bu kadar mı istiyorsunuz?)

(1094) *Qaysi ovqatni och qolib yesangiz, o‘sha lazzatli deng.* (OXE/107)

(Hangi yemeği aç kalıp yesen, o lezzetli dersin.)

(1095) *O’zingiz uni menga yomonlab haydatib yuborib, yana nega undan maslahat so‘raysizlar?* (OXE/107)

(Kendiniz onu bana kötüleyip, yine niye ondan öğüt alıyorsunuz?)

(1096) *Sen kimsan, nima qilyapsan?* (OXE/108)

(Sen kimsin, ne yapıyorsun?)

(1097) *Chol, men laylaklarning boshlig‘iman, meni qo‘yib yubor, nima tilasang shuni beraman.* (OXE/110)

(İhtiyar, ben leyleklerin başıyım, beni bırak ne istersen onu yapayım.)

(1098) *Mening makonim shu qarshidagi tog‘ning orqasida. “Laylakvoyning uyi qayerda”, desang, hamma aytib beradi.* (OXE/110)

(Benim mekânım şu karşıdaki dağın arkasında. Leyleğin evi nerede dersen herkes gösterir.)

(1099) *Bu yilqilar kimniki?* (OXE/110)

(Bu yılkılar kimin?)

(1100) *Yana nima uchun kelding?* (OXE/111)

(Yine niçin keldin?)

(1101) *Men sizni izlasam qayerdan topaman?* (OXE/114)

(Ben sizi ararsam nereden bulurum?)

(1102) *E odamzod, nimaga kelding, bu yerda nima ish qilasan?* (OXE/116)

(Ey insanoğlu, niye geldin, burada ne işin var?)

(1103) *G’ordan qanday qilib chiqamiz?* (OXE/118)

(Mağaradan nasıl çıkacağız?)

(1104) *Ha, ona, charchab qoldingizmi, yo uxlab qoldingizmi, nimaga yotib qoldingiz?* (OXE/118)

(Evet ana, yoruldunuz mu yoksa uyuya mı kaldınız, niye yatıp kaldınız?)

(1105) *Ey jo‘ra, qayerga ketayotibsan?* (OXE/119)

(Hey arkadaş, nereye gidiyorsun?)

(1106) *Ko‘p meni laqillatma, qo‘y go‘shti turganda shayton echkining go‘shtini yeymanmi?* (OXE/121)

(Beni aptal zannetme, koyun eti dururken şeytan keçinin etini yer miyim?)

(1107) *Bug‘doy bilan arpa turganida menga endi merganning xaltasini teshish qoldimi?* (OXE/121)

(Buğdayla arpa dururken avcının çantasını kemirmek bana mı kaldı?)

(1108) *Biror narsa berib, sizni xursand qilsak, jonimizni olmaysizmi?* (OXE/123)

(Bir şeyler verip sizi memnun etsek canımızı almazsınız değil mi?)

(1109) *Ey devlar, otangizning o‘lganiga necha yillar bo‘lib ketgan bo‘lsa, nechuk bugunga kelib is chiqaryapsizlar?* (OXE/123)

(Ey devler, babanızın ölümünün üzerinden yıllar geçtiyse niçin gelip kurban veriyorsunuz?)

(1110) *To‘g‘ri aytasiz, do‘stim, rostini aytsam, qayerda sichqon ko‘rsam tutib yer edim. Ammo do‘stlik yaxshi ekan, endi sizga sira zarar yetkazmayman.* (OXE/125)

(Doğru söylüyorsunuz dostum, doğrusunu söylemek gerekirse nerede bir sıçan görsem tutup yerdim. Ama dostluk iyiymiş, artık size zarar vermem.)

(1111) *Shu vaqtda burgut, ayiq va tulkilar undan nima uchun xafa ekanligini so‘rabdilar.* (OXE/131)

(O zaman kartal, ayı ve tilki ona niçin mutsuz olduğunu sormuşlar.)

(1112) *Shohim, qizingizni men topib beraman, sevinchisiga nima berasiz?* (OXE/131)

(Şahım, kızınızı bulursam müjde olarak ne verirsiniz?)

(1113) *Hoy, shahzoda! Nima uchun sen mening qizimni olib qochding, kel, urush qilamiz, qani, askarlaringni chaqir!* (OXE/131)

(Hey şehzade! Niçin benim kızımı kaçırdın, gel, savaşalım, hadi, askerlerini çağır!)

(1114) *Kashnich, piyozni qayerdan topaman?* (OXE/133)

(Maydonozla soğanı nereden bulurum.)

(1115) Ey tulki o‘rtoq, qo‘zini necha pulga olding? (OXE/136)

(Ey tilki arkadaş, kuzunu kaç paraya aldın?)

(1116) *Ey, bizning mollarimiz bor edi, ular qayoqda qoldi?* (OXE/143)

(Hey, bizim hayvanlarımız vardı, nerede kaldı?)

(1117) *Bular yo‘lda ketayotganda, uzoqdan bir narsaga ko‘zlari tushibdi. «Bu qanday narsa ekan», deb turishganda, u narsa bir ho‘kiz bo‘b chiqibdi.* (OXE/144)

(Bunlar yolda gidiyorken, uzaktan bir şeye gözleri takılmış. Bu nasıl şeymiş diye düşünürken, o şey bir olup çıkmış.)

(1118) *Uning tushiga xo‘jayinlari kirib: “Sen qayoqqa yo‘qolding, sendan necha kunlik sutni sog‘ib olaman”, deb uni tushovlab, sog‘a boshlabdilar.* (OXE/144)

(Düşüne patronları girip; sen nereye kayboldun, senden kaç günlük süt sağacağım" diye üzerine çöküp sağmaya başlamış.)

(1119) *Bo'ri shoshib-pishib yeyaveribdi. Axiri qorni shishib ketibdi, lekin burnidan chiqmabdi.*
— Qani, burnimdan chiqmadi-ku? — debdi u. (OXE/146)
(Kurt aceleyle yiyivermiş. Sonra karnı şişmiş fakat tatmin olmamış.
— Hani, tatmin olmadım ya? demiş o.)

(1120) *Bo'lmasa, yana xaltaga tushib ko'r-chi, sig'armikansan yoki yo'qmi?* (OXE/149)
(Öyleyse yine çuvala girsene, sığabilir misin yoksa sığamamz mısın?)

(1121) *Laylak uyga kelsa tulki do'sti yig'lab o'tirgan emish. Laylak:*
— Ey tulki do'stim, nega yig'laysan? — deb so'rabdi. (OXE/150)
(Leylek eve geldiğinde tilki arkadaşı ağlıyormuş. Leylek:
— Tilki dostum, niye ağlıyorsun? diye sormuş.)

(1122) *Qayerga ketyapsizlar?* (OXE/153)
(Nereye gidiyorsunuz?)

(1123) *Shugina narsaga uch-to'rt kishining nima keragi bor? Bitta o'zim borib olib kelaman!* (OXE/154)
(Şu kadarcık şey için üç dört kişiye ne gerek var? Sadece ben gider alır gelirim!)

(1124) *Hov, nima deyapsan o'zing? Men turganda sen qayoqqa borasan? O'tir joyingda! Men o'zim borib olib kelaman!* (OXE/154)
(Hav, ne diyorsun sen? Ben dururken sen nereye gidiyorsun? Otur yerinde! Ben gider alır gelirim!)

(1125) *Meni pisand qilmayapsan, sendan nima kamligim bor?!* (OXE/154)
(Beni ciddiye almıyorsun, senden ne eksiğim var?!)

(1126) *Bu afsonani to'qiganlar unga qanday nom berganlaridan bexabarman, men uni "Amir Temur o'g'lining o'limi" deb atadim.* (TH/1)
(Bu efsaneyi yaratanların nasıl isim verdiklerinden haberdar değilim, ben ona "Amir Temur oğlunun ölümü" diyorum.)

(1127) *To'xtalmoqchi bo'lgan ikkinchi masala men sizga so'zlab bermoqchi bo'lgan rivoyat Amir Temur hayotining qaysi to'xtamida bo'lib o'tgan voqealar bilan bog'liq bo'lishi mumkin degan savolni oydinlashtirishdir.* (TH/2)
(Üzerinde durulan ikinci mesele söyleyeceğim rivayette Amir Temur'un hayatının hangi döneminde geçen olaylarla ilgili olduğunu soran soruyu aydınlatmaktır.)

(1128) *Biroq, ularni so'zlab berishdan avval men Hindiston yurishi qanday boshlanganini muxtasar bo'lsa-da, hikoya qilmoqchiman.* (TH/2)
(Ancak onları söylemeden önce Hindistan seferinin nasıl başladığını kısa da olsa anlatacağım.)

(1129) *Nahotki, qizdan tug‘ilgan nabira o‘g‘illardan suyukliroq bo‘lsa? Amir Temurning bu nabirasiga loqaydligini uning qiziga ko‘rsatgan karami bo‘lmay, balki Sulton Husaynning saltanat taxtiga o‘tirishga loyiq bo‘lmaganlar toifasiga kirishidan edi.* (TH/3)

(Acaba kızdan doğan torun oğullardan daha mı tatlı olur? Amir Temur'un bu torununa olan zaafiyeti kızına gösterdiği ilgiden değil, belki de Sultan Husayin'in saltanat tahtına oturamayacak olanlar sınıfına girmesindendi.)

(1130) *Nahotki, bilib ham bilmaslikka olsalar, jim o‘tirishni ma’qul ko‘rsalar? U o‘zining deyarli barcha yurishlarida qatnashgan, sadoqatlarini necha marta jangu jadalda namoyish etgan amirlarga bir-bir tikilar, amirlar esa unga bosh ko‘tarib qarashga majol topolmasdilar.* (TH/4)

(Acaba bilip de bilmezden gelmeyi, sessiz kalmayı mı tercih ediyorlar? Kendinin neredeyse bütün seferlerine iştirak eden, sadakatini savaşlarda kaç kere gösteren emirlere tek tek bakar, emirler ise ona başlarını kaldırıp bakmaya cesaret edemezlerdi.)

(1131) *Boringki, Hindistonni oldik ham deylik. Biroq, u mulkda turg‘un bo‘lib qolsak naslimiz yo‘qolmagaymu, avlodlarimiz o‘z aslidan ayri tushmagaymu, begona yurtda tillarini unutmagaymu?..* (TH/4)

(Kısaca söyleyecek olursak, Hindistanı aldık diyelim. Ancak orada kalırsak neslimiz yok olmaz mı, evlatlarımız kendi aslından ayrı düşmez mi, yabancı memlekette dillerini unutmazlar mı?..)

(1132) *U xotirjam gapirar, ammo qoshining yig‘ilib turishi, ko‘zidagi o‘tning yanada kuchliroq tovlana boshlaganini payqagan amirlar Sohibqiron ichida qanday kuchli to‘fon o‘ynayotganini sezib turishardi.* (TH/4)

(Sakince konuşuyor ama kaşlarını çatışından, gözündeki ateşin daha güçlü yanmaya başladığını anlayan emirler Timur'un içinde nasıl fırtınalar koptuğunu hissediyordu.)

(1133) *Taqsirlarim, nechun jimsiz? Yo Alloh taolo hukmi sizga hush kelmadimi?.. Men sizni saltanatim ustunlari deb bildim, hamisha izzatingizni unutmadim. Siz esa unutdingiz...* (TH/5)

(Efendiler, niçin sessizsiniz? Yoksa Allah'ın emri hoşunuza gitmedi mi? ben sizi saltanatımın en iyileri olarak bildim, hepinize saygı gösterdim. Siz ise unuttunuz…)

(1134) *Zero, ular o‘z sohibiga vafodorlik qilmagach, unga qilarmidi?* (TH/6)

(Zira onlar kendi sahiplerine vefa göstermezken, ona gösterirler miydi?)

(1135) *Uning bu so‘zini eshitgan Amir Temurning bir mo‘yi ham qimirlamadi. U huzuriga kirgan sonsiz choparlardan bu so‘zni necha marta eshitgan, sanasa, sanoqdan adashmog‘i mumkin.* (TH/7)

(Onun bu sözünü işiten Amir Temur'un kılı kıpırdamadı. Huzuruna gelen sayısız kaçaklardan bu sözü kaç kere duydu, hesaplasa sayısını şaşırır.)

(1136) *Amir Temurning g‘azabi qaynadi. “Nima balo, bu sakbachcha, mening irodamni sinamoqchimi?”* (TH/7)

(Amir Temur birden sinirlendi. Nasıl yani, bu itoğlu benim irademi mi sınayacak?)

(1137) *Necha o‘limdan qolib, ming g‘avg‘o bilan qal’adan chiqishga muvaffaq bo‘ldim.* (TH/7)

(Kaç ölümden dönüp, bin kavgayla kaleden çıkmayı başardım.)

(1138) *O‘g‘limga nima bo‘ldi, u tirikmi?* (TH/7)

(Oğluma ne oldu, yaşıyor mu?)

(1139) *Hozirning o‘zidayoq qo‘shin yo‘lga otlansin. Yog‘iylar munosib jazolonsunlar. O‘g‘lim tirikmi, o‘likmi topilsin.* (TH/7)

(Şimdi ilk olarak asker yola koyulsun. Suçlular münasip şekilde cezalandırılsınlar. Oğlum sağ mı ölü mü bulunsun.)

(1140) *Xo‘sh, undan shafqat tilash o‘rniga o‘limni indamay kutayotgan kutvolni o‘ldirish zulmmi, zulm emasmi?!* (TH/11)

(Peki, ondan merhamet dilemek yerine ölümü sessizce beklemek zulüm mü zulüm değil mi?!)

(1141) *Oqibatda o‘rtada jang sodir bo‘ldi, necha yuz askar bekordan-bekor qurbon bo‘ldi. Bu zulmmi, zulm emasmi?!* (TH/11)

(Sonuçta arada savaş çıktı, kaç yüz asker boşu boşuna kurban oldu. Bu zulüm mü, zulüm değil mi?)

(1142) *Mochag‘ar, nimani kutyapsan, boshlamaysanmi?* (TH/11)

(Mochag’ar, neyi bekliyorsun, başlamıyor musun?)

(1143) *Nahotki shunday o‘g‘li dushman qo‘lida xor bo‘lgan bo‘lsa? Nahotki?! Yo‘q, u o‘zini xor qilishlariga yo‘l qo‘ymaydi.* (TH/12)

(Gerçekten oğlu böyle düşman elinde hor görülse? Gerçkten mi?! Hayır, o kendisini hor görmelerine izin vermez.)

(1144) *Mana kim o‘g‘limga nima bo‘ganini menga aytib beradi?* (TH/14)

(Burada oğluma ne olduğunu bana kim söyleyecek?)

(1145) *Ey Alloh bandasi, - deya gap boshladi yana Amir Temur, - mening kimligimni bilasanmi?* (TH/14)

(Ey Allah kulu, diye söze başladı Amir Temur, benim kim olduğumu biliyor musun?)

(1146) *Sen aytgan yigit o‘g‘limmi, o‘g‘lim emasmi, men hali bilmayman. U tirikmi, o‘likmi, bundan ham bexabarman.* (TH/14)

(Senin söylediğin delikanlı oğlum mu değil mi ben de bilmiyorum. Sağ mı ölü mü ondan da haberim yok.)

(1147) *Keyinchi, keyin?..* (TH/15)

(Ya sonra, sonra?)

(1148) *Bu qutida nimani saqlashimni maslahat berasizlar?* (TH/18)
(Bu kutuda ne saklamamı önerirsiniz?)

(1149) *Nima haqda o'ylaganimni bu chol qayerdan bila qoldi?* (TH/19)
(Ne hakkında düşündüğümü bu ihtiyar nereden bilebilir?)gerçek değil

(1150) *Undan so'ng Sulton Mahmud mirzo, qora kuyunlilar ko'mak bergan Abubakr mirzo bilan bo'lgan janglar-chi?* (TH/25)
(Ondan sonra Sultan Mahmud mirzanın Karakoyunlulara yardım eden Abubekr mirza ile olan savaşları?)

(1151) *Mabodo siz Xurosonda qolar ekansiz, har qanday iltimosingizni bajarmoq men uchun farz, - dedi podshoh. Chunki, bilamizki, siz bu mulkni tark etgansiz, men yolg'iz qolurman. Meni yolg'iz qoldirmangiz. Yoshlikda, kuch-gayrat borida yonimda bo'ldingiz, endi qariganda, bir-birimizni tark etsak, qandoq bo'lur?* (TH/28)
(Eğer siz Horasan'da kalırsanız her isteğinizi yerine getirmek benim için farz, dedi padişah. Çünkü biliriz ki, siz bu devleti terk ederseniz ben yalnız kalırım. Beni yalnız bırkmayınız. Gençlikte güç kuvvet varlığında yanımda oldunuz, şimdi ihtiyarladığımda birbirimizi terk etsek nasıl olur?)

(1152) *Kimki buni inkor etsa, gunohi o'zigadir.* (TH/30)
(Kim bunu inkâr ederse günahı başınadır.)

(1153) *Sen inson deb kimlarni xayol qilding, qani, ularni bizga ko'rsat-chi?* (TH/31)
(Sen insan diye kimleri hayal ettin, hani, göstersene onları bize?)

(1154) *Qari shoir ushalmagan orzusini o'yladi. Nahotki, orzusi armonga aylansa?* (TH/32)
(İhtiyar şair gerçekleşmeyen hayalini düşündü. Gerçekten hayali gerçekleşmeyecek mi?)

(1155) *Nima gunohim bor ekanki, bu jafolar boshimga keldi?* (TH/36)
(Ne günahım varmış ki bu sıkıntılar başıma geldi?)

(1156) *Kenja o'g'li shahzoda Abdullaziz mirzo nimjon tug'ildi. Shu sababdanmi, yo u tug'ilishidan biroz muddat avval o'n ikki yashar o'g'li Abdurahmon vafot qilganidanmi, bu o'g'liga ko'proq mehribon bo'ldi.* (TH/37)
(Genç oğlu şehzade Abdulaziz mirza zayıf doğdu. O sebepten mi yoksa doğumundan bir müddet önce on iki yaşındaki oğlu Abdurahmon'ın ölümünden mi, bu oğluna pek düşkün oldu.)

(1157) *Marasul, uka, Oqila kelmadi-ku? A, Oqiladan darak yo'q-ku?* (OT/1)
(Marasul kardeş, Oqila gelmedi mi? Oqiladan haber yok mu?)

(1158) *Zargarov: Yig'ladi. Xayriyat! Yig'lagan bo'lsa janjal qilmaydi... Kimni oldi, deb so'ramadimi?*
Marasul: So'radi. Xumorxon degan bir juvonni oldilar, dedim. (OT/1)

(Zargarov:. Ağladı. Çok şükür! Ağlamış olsa da kavga etmedi. Kimi aldı diye sormadı mı?

Marasul: Sordu. Xumorxan diye bir kadını aldılar dedim.)

(1159) *Nikoh? Shu gapni mening oldimda gapirmasangiz nima qilar edi!* (OT/2)

(Nikâh? Bu kelimeyi benim önümde söylemeseniz ne olurdu!)

(1160) *Yosh emas, o‘n sakkizda, men bilaman deng... yo‘q, men o‘zim bilaman! A? To‘qqizinchi sinfda o‘qisa o‘qiyveradi-da! Men to‘rtinchi sinfda o‘qiganimda yigirma yoshda edim!* (OT/2)

(Genç değil, on sekizinde, ben biliyorum..hayır, ben kendimden biliyorum! Değil mi? Okusaydı dokuzuncu sınıfta olurdu! Ben dördüncü sınıfta okurken yirmi yaşındaydım!)

(1161) *Ha, Rizamat! Tish og‘rib qoldimi? Bunaqa araq ichishga tish emas, otning taqasi ham chidamaydi.* (OT/2)

(Hey, Rizamat! Dişin mi ağrıyor? Bu kadar rakı içmeye diş değil at nalı bile dayanmaz.)

(1162) *E-e, keling, Oqilaxon opa... Qaysi avtobusda kelishingizni bilmaganim uchun kutib olgani chiqolmadim.* (OT/3)

(Gelin Oqila ablacığım. Hangi otobüsle geleceğinizi bilmediğim için durup bekleyemedim.)

(1163) *Nega indamas ekanman!* (OT/3)

(Niye susuyor muşum?)

(1164) *Savodi bor shekilli?* (OT/4)

(Okuma yazması var galiba?)ezgi

(1165) *Po’latjan Domla: Nasibani uzatishga shoshilibsiz deb eshitdim...*

Rohila: Yo‘q...Kim aytdi?.. Bekor gap! O’limdan xabarim bor, bu gapdan xabarim yo‘q... (OT/6)

(Po’latjan Domla: Nasiba’yi nakil ettirmek için acele ediyorsunuz diye duydum.

Rohila: Hayır. Kim söyledi? Yalan! Ölümden haberim var, bu sözden haberim yok.)

(1166) *Men sizga qachon yolg‘on gapirgan edim?* (OT/8)

(Ben size ne zaman yalan söyledim?)

(1167) *O’qish-chi?! O’qishni kimning ko‘zi bilan ko‘rasan? Imtihonlar-chi?* (OT/9)

(Ya öğrenim?! Okumayı kimin gözüyle göreceksin? Ya sınavlar?)

(1168) *Menga qara, har kuni gul ko‘tarib turganiga rahming keldimi, yo chinakam yaxshi ko‘rasanmi?* (OT/10)

(Bana bak, her gün çiçek koparmaya acıyor musun yoksa gerçekten hoş mu görüyorsun?)

(1169) *Nima, kim deding?* (OT/13)

(Ne, kim dedin?)

(1170) *Bunaqa gaplarni sizga kim qo‘yipti, xotinim deyavering!* (OT/14)

(Böyle sözleri size kim söylüyor, hanımım deyiverin!)

(1171) *Qachon keldingiz?* (OT/15)

(Ne zaman geldiniz?)

(1172) *To‘yga nega kelmading? Bolam bechora senga telegramma yuborib besh so‘m oltmish tiyin naqd pulga kuyib qolaverdi.* (OT/16)

(Düğüne niye gelmedin? Zavallı çocuğum sana telgraf gönderip beş som altmış kuruş nakit parayı ziyan etti.)

(1173) *O’z xolam bo‘la turib to‘yga kelmadingiz-a? O’gay bo‘lsangiz ham xafa bo‘lmas edim.* (OT/16)

(Kendi halam kuzenim düğüne gelmediniz değil mi? Üvey olsanız üzülmezdim.)

(1174) *Qachon kelsang shamol-to‘polon bilan kelasan-a! Diydoring qursin!* (OT/19)

(Ne zaman gelsen fırtınayla geliyorsun! Huyun batsın!)

(1175) *Yuring! Tezroq yursangiz-chi?* (OT/20)

(Yürüyün! Çabuk yürür müsünüz?)

(1176) *Xunorxon: Nasibaxon, nonni qayerga qo‘yay?*

Nasiba: Bu yoqqa olib keling. (OT/22)

(Xunorxon: Nasibaciğim yemeği nereye koyayım?

Nasiba: Alıp bu tarafa gelin.)

(1177) *Marsul: Doklad-xalta?*

Zargarov: Bir albom bor, sekretarim qayerda dokladbop narsa ko‘rsa qirqib shunga yopishtirib yuradi. Shuning otini doklad-xalta qo‘yganman. (OT/23)

(Marsul: Rapor çuvalı?

Zargarov: Bir albüm var, sekreterim nerede not gibi bir şey bulsa kesip buna yapıştırıyor. Onun adını not çuvalı koydum.)

(1178) *Bolangni olib ketsang-chi! Ko‘rmayotipsanmi, bu yerda odamlar ishlab o‘tiripti!* (OT/24)

(Çocuğunu alıp gitsene! Görmüyor musun, burada adamlar çalışıyor!)

(1179) *Qanaqa joyga tushib qoldim, qanaqa odamlar orasiga kirib qoldim? Maktabimdan, o‘rtoqlarimdan ayrilib topganim shu bo‘ldimi!..* (OT/25)

(Nasıl bir yere düştüm, nasıl adamların arasında kaldım? Okulumdan, arkadaşlarımdan ayrılmama değdi mi?)

(1180) *Qachondan beri men nima desam shuni qiladigan bo‘lib qoldingiz?* (OT/27)

(Ne zamandan beri ne desem yapar oldunuz?)

(1181) *Oqiladan ikki yashar o‘g‘lingiz bor ekan-ku?* (OT/28)

(Oqila’den iki oğlunuz vardı değil mi?)

(1182) *Marasul: Bechora Oqilaga odamning rahmi keladi.*

Xumorxon: Oqilaga-ya? Oqilaga rahmingiz keladimi.? Nasibaga-chi? Nasibaga rahmingiz qelmaydimi? Men Nasibaga ham kundoshman-ku! (OT/29)

(Marasul: Zavallı Oqila'ye insan acıyor.

Xumorxon: Oqila'ye mi? Oqila'ye acıyor musunuz? Ya Nasiba'ye? Nasiba'ye acımıyor musunuz? Ben Nasiba'ye de üzülüyorum ki!)

(1183) *Eringiz qani?* (OT/30)

(Kocanız nerede?)

(1184) *Oqila: Men er talashib kelganim yo'q.*

Xumorxon: O'shanda nega yig'lab kelgan eding bo'lmasa?! (OT/30)

(Oqila: Benim kocamla tartışığım falan yok.

Xumorxon: O zaman niye ağlayarak geldin öyleyse?!)

(1185) *Qanaqa erkaksan! Yosh xotinni majlisga yuborib, qandoq sabring chidab o'tiribsan! Qachongacha o'rgataman!..* (OT/31)

(Nasıl erkeksin! Genç karını toplantıya gönderip, nasıl tahammül ediyorsun! Ne zamana kadar öğreteceğim!)

(1186) *Voy, nima balo, Oqila bu yerga kelib qilgan shallaqiligini klubga ham borib qildimi?* (OT/31)

(Nasıl yani, Oqila burada yaptığı tantanayı kulüpte de mi yaptı?)

(1187) *Qayoqqa?.. O'tir!* (OT/32)

(Nereye? Otur!)

(1188) *Marasul: Qayoqqa bording?*

Nasiba: Hech qayoqqa borganim yo'q. (OT/34)

(Marasul: Nereye gittin?

Nasiba: Hiçbir yere gittiğim yok.)

(1189) *Marasul aka, nima uchun meni «boqishingiz» kerak? Men mushuk bo'lmasam...* (OT/34)

(Marasul ağabey, ne için bana bakmanız gerekmiş, ben kedi değilim..)

(1190) *Men ishdan charchab kelganman, dam olgani qo'yasanmi, yo'qmi?* (OT/35)

(İşten yorgun argın gelmişim, rahat bırakacak mısın bırakmayacak mısın?)

(1191) *Marasul aka, nega bunaqa qilasiz? Har kuni ikki mahal gul ko'tarib ko'chamizning boshida turgan kunlaringizda nimalarni va'da qilgan edingiz?* (OT/35)

(Marasul ağa, niye böyle yapıyorsunuz? Her gün iki kere çiçek toplayıp sokağımızın başında durduğunuz günlerde neler vaad etmiştiniz oysa?)

(1192) *Ha, ha, yana nima bo'ldi?* (OT/35)

(Yine ne oldu?)

(1193) *Zargarov: Qayoqqa ko'chdi ekan, tog'asinikigami?*

Marasul: Yo'q... Erga tegdi! (OT/37)

(Zargarov: Nereye kaçmış, dayısıgile mi?

Marasul: Hayır. Kocaya kaçtı!)

(1194) *Nima bo‘ldi? Mashinani nega to‘xtatdingiz, Maksimich?* (E/1)

(Ne oldu? Arabayı niye durdurdunuz Maksimich?)

(1195) *— Ruxsat bersalaringiz, men shu yerda tushib qolsam.*

— Bir o‘zingiz-a?

— Ha. (E/1)

(—Ruhsatı verseniz de burada insem.

—Tek başınıza mı?

— Evet.)

(1196) *Roziya! — mehmon uning nomini yoqtirib ruscha urg‘u bilan bir-ikki takrorlab qo‘ydi. — Chiroyli, qisqa nom. Mening nomim o‘zimga o‘xshagan uzun: Illarion Maksimilianovich. Esingizda qoldimi? Qani, ayting-chi?* (E/2)

(Roziya! -Misafir onun adını rusça vurguyla bir iki kere tekrarladı- Güzel kısa isim. Benim adım da kendim gibi uzun: İllarion Maksimilianovich. Aklınızda kaldı mı? Haydi söylesenize?)

(1197) *Shaharlaringizga birinchi kelishim, aylanib ko‘rmoqchiman. Agar ruxsat bersangiz, siz borgan joygacha birga ketsam. Naryog‘iga balki, yo‘lni tushuntirib qo‘yarsiz?* (E/2)

(Şehirlerinize ilk gelişim, dolanıp göreceğim. Eğer izin verirseniz gideceğiniz yere kadar birlikte gitsem. O sırada belki yolu da anlatırsınız değil mi?)

(1198) *Maksimich, bir qo‘lida pidjak, ikkinchi qo‘li bilan avtobusning tutqichidan olib, baland gavdasini Roziyaning ustiga egib, ochiq derazadan shaharga qarar va qayerda nima borligini so‘rar edi.* (E/3)

(Maksimich, bir elinde ceket, diğer eliyle otobüsün tutamaklarından kavrayıp uzun gövdesiyle Roziya’nin üstüne eğilerek açık pencereden şehre bakıyor ve nerede ne olduğunu soruyurdu.)

(1199) *Yengil mashinada yayrab kelayotgan edingiz, avtobusga tushganingizdan afsus qilayotgandirsiz, Illarion Maksimilianovich?* (E/3)

(Otomobilde rahatça geliyordunuz, otobüse bindiğiniz için pişmansınız Illarion Maksimilianovich?)

(1200) *Toshkent men kutgandan ham issiq ekan. Yuring, Roziya, bittadan suv ichaylik yoki siz morojenoe yeysizmi?* (E/4)

(Taşkent beklediğimden de sıcakmış. Yürüyün Roziya, biraz su içelim yoksa siz dorduma mı yersiniz?)

(1201) *Maksimich ikki shisha suv olib kelguncha, Roziya yumaloq marmar stolchaning yoniga borib turdi. “Qiziq bo‘ldi-ku! — derdi u o‘zicha. — Nahotki, bu odam ishqibozlik qilmoqchi?”* (E/4)

(Maksimich iki şişe su alıp gelene kadar Roziya yuvarlak mermer sehpanın yanına oturdu. "Çok ilginç!" dedi kendi kendine. "Gerçekten bu adam bana ilgi mi duyuyor?")

(1202) *Chorbog'da bergan axborotingizga qaraganda, siz ham Toshkent metrosi uchun jon kuydirib yurganga o'xshaysiz?* (E/4)

(Kulübedeki konuşmalarınıza bakarsak siz de Taşkent Metrosu için can atar gibisiniz?)

(1203) *Bizda har bir oddiy odam davlat miqyosida fikrlashi kerak-ku, Roziya?* (E/5)

(Her sıradan vatandaşın devlet açısından düşünmesi gerekmez mi Roziya?)

(1204) *Roziya, siz avval muammoni tushuning. Gap shundaki, ko'chalar chinakam sozlanib, transportning tezligi oshirilsa, ehtimol, metroning ham hojati bo'lmas?* (E/5)

(Roziya, siz önce problemi düşünün. Sözüm şu ki, sokaklar gerçekten düzeltilip ulaşımın hızı artırılsa acaba metroya gerek kalmaz mı?)

(1205) *Rosa hayolga cho'mib ketdingiz-a?* (E/8)

(Adamakıllı hayale daldınız değil mi?)

(1206) *Agar metro bo'lsa, shu yo'lni o'n barobar tez, o'n barobar oson bosib o'tarmidik, yo'qmi?* (E/8)

(Eğer metro olsaydı bu yolu on kere daha çabuk, on kere daha hızlı geçer miydik geçmez miydik?)

(1207) *Sattor Roziyaga savol nazari bilan qaradi. Shunda Roziya Maksimichning Toshkentga nima ish bilan kelganini, hozir nima maqsadda shahar aylanganlarini goh jiddiy turib, goh kulib hikoya qila boshladi.* (E/10)

(Sattor Roziya'ye soran gözlerle baktı. O an Roziya Maksimich'in Taşkent'e ne iş için geldiğini şimdi ne maksatla şehri gezdiklerini kah ciddi kah gülerek anlatmaya başladı.)

(1208) *Axir men ham bir vaqtlar uylanmagan yigit edim-ku. Nahotki, bir soat-yarim soat o'sha damlarga qaytib yashay olmasam?* (E/13)

(Ben de bir zamanlar bekâr bir delikanlıydım. Acaba bir saat yarım saat de olsa o anlara dönebilir miyim?)

(1209) *— Baxt ulashadigan odamning avval olishga haqqi bo'lmasa kerak.*

— Nima uchun?

— Chunki... qoidaga binoan bo'zchi belboqqa yolchimaydi. (E/13)

(— Mutluluğa ulaşan adamın önce almaya hakkı olmasa gerek.

— Niçin?

— Çünkü kaideye göre ayakkabıcının karısı en kötü ayakkabıyı giyer.)

(1210) *Bu hali na'ra emas. Lekin «oh» ursa osmon larzaga keladi degani shu. Qarang, Alpomishga o'xshaydimi, yo'qmi?* (E/14)

(Bu bir çığlık değil. Fakat ah dese gökyüzü sarsılır dedikleri bu heralde. Bakın, Alpamish'a benziyor mu, benzemiyor mu?)

(1211) *O'sha mudhish voqeaning to'polonida u Sattorni yo'qotib qo'ygani, hatto uning kimligini, oti nimaligini bilmay qolgani zsiga tushdi.* (E/15)

(Şu müthiş olayın kargaşasında o Sattor'i kaybedip hatta onun kim olduğunu, adının ne olduğunu bilmediğini hatırladı.)

(1212) *— Hu ana u yerdan tramvay chinqirib burilar edi. Iflos suvli bir ariq bor edi. Xom g'ishtdan qurilgan uylar... Qandaydir bir ombor...*

— Anhorning bo'yida-chi? Xuddi tovuqning kattagiga o'xshagan uychalar betartib qalashib turmasmidi? (E/15)

(— Evet işte buradan tramvay sesleri gelirdi. Pis sulu bir kanal vardı. Ham kerpiçten yapılmış evler… Bir çeşit ambar…

— Ya dere boyunda? Tıpkı bir kümes gibi düzensiz yığılmış kulübelere benzemez miydi?)

(1213) *—Mana endi ko'ring! Hozir bu maydonni har bir toshkentlik butun jahonga faxrlanib ko'rsatishi mumkinmi, yo'qmi?*

— Mumkin! (E/15)

(— İşte şimdi görün! Şimdi bu meydanı her bir Taşkentli'nin bütün dünyaya gururla göstermesi mümkün mü değil mi?

— Mümkün!)

(1214) *— Yana besh-olti yil o'tib, metro ham qurilsa, bugungi gaplarimizni qanaqa qilib eslarkinmiz, Roziya?*

— Kuvonib, yayrab eslardik-da! (E/16)

(—Yine beş altı yıl geçip metro kurulduğunda bugünkü sözlerimizi nasıl hatırlarız Roziya?

— Gururla, zevkle hatırlardık yani!)

(1215) *Shunday aqlli qiz nahotki seni tushunmasa, sening mushkulingni oson qilmasa? Roziyaga ishon, u sening o'zingni hamma dardu g'amlaringdan baland qo'ya oladi, har qanday holatda ham seni deydi!* (E/16)

(Böyle akıllı kız gerçekten seni düşünmez, zorluğunu kolaylaştırmaz olur mu? Roziya'ye güven, o seni bütün dertlerinden arındırır, her durumda hep seni söyler!)

(1216) Sattor bu ichki ovozning zavqiga berilib, vaqt qanday o'tganini, qancha masofalar ortda qolganini sezmas edi. (E/16)

(Sattor bu iç sesine kapılıp vaktin nasıl geçtiğini ne kadar mesafe katettiğini anlamadı.)

(1217) *Hali ovqat ham yemagandirsiz? Restoranga bora qolaylik.* (E/17)

(Daha yemek yemediniz mi? Restorana gidelim.)

(1218) *Men och qolganim yo'q. Shu yer yaxshi emasmi? Ochiq havo.* (E/17)

(Ben aç değilim. Burası iyi değil mi? Açık hava.)

(1219) *Roziya bilan to‘g‘rilikcha yuribman-ku, nega boshliqning gapini darrov o‘zimga olaman!* (E/18)

(Roziya ile doğrulukla birlikteyim yani, niye başkanın lafını hemen üzerime alınayım!)

(1220) *Besh yil? Bolalaringiz ham bordir?* (E/19)

(Beş yıl mı? Çocuklarınız da var mı?)

(1221) *Nega muncha o‘zgarib ketdingiz, Roziya? “Qo‘sha qaringlar” degan gapingiz menga kinoyaday eshitilyapti!* (E/19)

(Niye böyle değiştin Roziya? Bir yastıkta kocayın demen bana biraz kinaye gibi geldi!)

(1222) *Bundan bir soatgina oldin ikkovi qanday unutilmas damlarni boshdan kechirganlari esiga tushdi.* (E/19)

(Bundan bir saat önce birlikte nasıl unutulmaz vakit geçirdiklerini hatırladı.)

(1223) *Men boshqa birovni shunchalik seva olamanmi, yo‘qmi, bilmayman.* (E/20)

(Ben başka birini bu kadar sevebilir miyim, sevemez miyim bilmiyorum.)

(1224) *Men ham nima qilay? Mening orzularim butunlay boshqa edi.* (E/20)

(Ben ne yapayım? Benim isteklerim tamamen başkaydı.)

(1225) *— Istasangiz meni baxtiyor qila olasiz!*

— Siz boshqalarni baxtsiz qilib qanday baxtiyor bo‘la olasiz? (E/20)

(—İsteseniz beni mutlu edersiniz!

—Siz başkalarını mutsuz ederken nasıl mutlu olabilirsiniz?)

(1226) *Boshqalar ham o‘z shaxsiy baxti uchun kurashishi kerak. Hozir yigirmanchi asr. Bu haqda qancha kitoblar yozilgan, qancha filmlar olingan.* (E/20)

(Başkalarının da kendi şahsi mutluluğu için savaşması gerek. Yirminci asırdayız. Bu konuda ne kadar kitap yazıldı, ne kadar filmler çekildi.)

(1227) *Roziya, menga qarang. Yana qachon uchrashamiz?* (E/21)

(Roziya bana bak. Yeniden ne zaman buluşuruz?)

(1228) *Har kuni? Yo‘q-yo‘q!* (E/21)

(Her gün mü? Hayır, hayır!)

(1229) *Necha yuz odam uy-joysiz azoblanib yurgandan ko‘ra ko‘chaning bir-ikki marta ortiqroq kovlangani afzalroq emasmi?* (E/229

(Kaç yüz adam evsiz yurtsuz acı çekmemesi için sokağı bir iki kere daha kazmak daha iyi olmaz mı?)

(1230) *O’sha Baytqo‘rg‘onda bo‘ladigan oshga uchinchi tashkilotdan bir-ikkita o‘zingizga o‘xshagan mutasaddilarni olib kelasiz. Nima deding, Sattor?* (E/23)

(O Baytkorgonda olan üçüncü teşkilattan bir iki tane kendiniz gibi yetkilileri getirin. Ne dersin Sattor?)

(1231) *Unda metroning necha pulga tushishi oldindan ko‘rsatib beriladi, shunga yarasha mablag‘ ajratiladi.* (E/24)

(Metronun kaç paraya mal olacağı önceden gösterildi, ona uygun meblağ ayrıldı.)

(1232) *Agar qiz uni unutolmasa, Sattorsiz yashay olmaydigan darajada yaxshi ko‘rsa, o‘zi qidirib topmasmidi?* (E/25)

(Eğer kız onu unutmasa, Sattor'sız yaşayamayacak derecede sevse kendisi arayıp bulmaz mıydı?)

(1233) *Ie! Qayoqqa ketasiz?* (E/26)

(Aa! Nereye gidiyorsunuz?)

(1234) *Qachon kelding?* (E/32)

(Ne zaman geldin?)

(1235) *Voy, Sattorjon aka, qayoklarda yuribsiz? Siz yaxshi ko‘rasiz deb achchiq mastava qilgan edim... Keling tezroq!* (E/33)

(Sattor ağabey nerelerdesiniz? Siz iyi olasınız diye acı çorba yaptım. Gelin çabuk!)

(1236) *Ayam qani?* (E/33)

(Annem hani?)

(1237) *Jaydari tutning bargidan qancha bersang yeydi.* (E/34)

(Yöresel ağaçların yaprağından ne kadar versen yer.)

(1238) *Bargi katta allambalo tut bor-ku?* (E/34)

(Yaprağı büyük olan ağaç var mı?)

(1239) *Nega kelib, otangdan qolgan shu hovliga ega bo‘lmaysan?* (E/34)

(Niye gelip babandan kalan eve sahip çıkmıyorsun?)

(1240) *Men g‘orda ishlarmishmanmi? Kim aytdi shuni sizga?* (E/35)

(Ben mağarada mı çalışıyor muşum? Kim söyledi bunu size?)

(1241) *Bultur borganimizda uch qavatli uyni ko‘rsatgan edingiz-ku. O'sha yerda ishlaysiz-a?* (E/35)

(Daha önce gittiğimizde üç katlı bir ev göstermiştiniz. Orada çalışıyorsunuz değil mi?)

(1242) *Yo bo‘lmasa boshqa bir yo‘lini top! Tokaygacha sargardon bo‘lib yurasan? Xotining bilan o‘g‘ling bu yoqda intizor, sen u yokda sarson!* (E/35)

(Yoksa başka bir yolunu bul! Ne zamana kadar böyle avare gezeceksin? Karınla oğlun bu tarafta hasret, sen o tarafta avare!)

(1243) *Ayam-chi?* (E/35)

(Ya annem?)

(1244) *Er qayerda bo‘lsa, xotin ham o‘sha yerda bo‘lishini biladilar. Bir marta o‘zlari shunday deganlarini eshitganman.* (E/35)

(Kocası neredeyse karısının orada olacağını bilirler. Bir kere bile böyle dediğini duymadım.)

(1245) *Xo‘p, Toshkentda qayerda turmoqchisan?* (E/35)

(Peki Taşkent'te nerede duracaksın?)

(1246) *— Hali uy bergani yo‘q. Avval bersin, keyin ko‘rarmiz.*

— Voy, ko‘rarmiz deganingiz nimasi? Uy bersa ham bir o‘zingiz turmoqchimisiz? Bizsiz-a? (E/35)

(— Şimdilik ev verdiği yok. Önce versin, sonra bakarız.

— Bakarız demek ne demek? Ev verirse tek başınıza mı kalacaksınız? Bizsiz öyle mi?)

(1247) *Sen nimani tushunasan?! Peshanamga bitilgan emish... Qurib ketsin bunday peshona!* (E/36)

(Sen ne anladın?! Alnıma yazılmışmış..Kurusun böyle alın!)

(1248) *Men Roziyani unutaman deb kelib, olijanoblikni unutyapman shekilli?* (E/36)

(Ben Roziya’yi unuturum diye gelip, yüce gönüllü olmayı unutuyor muyum acaba?)

(1249) *Roziya unga: “Men hali umrimda sizchalik yaxshi yigitni uchratmagan edim!” deganida, uning yuzidan o‘pib xayrlashganida Sattor chindan ham shu so‘zlarga, shu o‘pichga o‘zini munosib sezgan edi. Hozir-chi?* (E/36)

(Raziye ona ben ömrümde sizin gibi iyi bir delikanlıyla karşılaşmadım dediğinde onu yüzünden öpüp vedalaştığında Sattor gerçekten bu sözlere, bu öpücüğe kendini layık görmüştü. Ya şimdi?)

(1250) *Sattor o‘ziga-o‘zi xiyonat qilganday yomon ko‘rinadi. Bugun kechasi ko‘rgan tushida mash’um bir ma’no yo‘qmikan?* (E/36)

(Sattor, kendi kendine ihanet ediyormuş gibi kötü görünüyordu. Bu gece gördüğü rüyada derin bir anlam yok muydu ki?)

(1251) *Tushida zilzila bo‘lib uni otib-otib tashlagan zamin — xiyonatga karshi isyon ko‘targan muhabbat emasmikan?* (E/36)

(Rüyasında deprem olup onu kaldırıp atan zemin, ihanetine karşı isyan eden sevgisi değil miydi ki?)

(1252) *U o‘zi qayoqqa ketgan, hozir qayerlarda yuribdi?* (E/36)

(O nereye gitti, şimdi nerelerde yürür?)

(1253) *Ko‘zlari javdirab uzoqlashib ketayotgan Roziya yana qo‘lini ko‘tarib, bir-ikki silkitdi. Bu uning: «Tushundim!» deganimi yoki xayrlashganimi, Sattor bilolmay qoldi.* (E/37)

(Gözleri ışıldayarak uzaklaşan Roziya yine elini kaldırıp bir iki kere silkti. Bu onun karar verdim demesi mi yoksa vedalaşması mı Sattor bilemedi.)

(1254) *Necha kundan beri qidirib yurib, Roziyani endi topgan paytida nahotki birpasgina qarab turmay ketib qolsa?* (E/37)

(Kaç günden beri arayıp durduğu Roziya’yi şimd bulmuşken acaba bakmadan gitse olur mu?)

(1255) *Senga nima bo‘ldi, Roziya? Muncha titraysan?* (E/37)

(Sana ne oldu Roziya? Bu kadar titriyorsun?)

(1256) *— Xolajon... Birpas turing!..*

—Turib nima qilasan? Gapni bir joyga qo‘ygan edik. «Endi uchrashmayman» degan eding, Toshkentdan vidolashib chiqib kelgan eding! (E/37)

(— Halacığım, biraz durun!

— Durup ne yapacaksın? Sözü bir tarafa bırakmıştık. Şimdi karşılaşamam demiştin, Taşkent'ten vedalaşarak gelmiştin!)

(1257) *Ishi bo‘lsa o‘zi eplayversin. Bizga nima?* (E/38)

(İşi varsa kendisi yapsın. Bize ne?)

(1258) *Moskvalarda yuribsiz?* (E/38)

(Moskovadaymışsın?)

(1259) *Soraxon ularga nima deyishini bilmay lol bo‘lib qarab turardi.* (E/38)

(Soraxon onlara ne diyeceğini bilmeden lal olup bakakaldı.)

(1260) *— Yuring, xolamni kuzatib qo‘yaylik. Vaqtingiz qalay?*

— Bo‘shman. (E/40)

(— Yürüyün, halamı uğurlayalım. Vaktiniz nasıl?

— Boşum.)

(1261) *Kelajakda metro poezdlarining shovqinsiz yuradigani chiqadi, deyishadi, rostmi?* (E/40)

(Gelecekte metro trenlerinin sessiz olanları çıkacak dediler doğru mu?)

(1262) *Nega menga ekan, ikkovimizga bergan edi-ku!* (E/40)

(Niye banaymış, ikimize de verdi ya!)

(1263) *Bu kishiga xafa bo‘ladigan gap qilmadik shekilli?* (E/41)

(Bu kişiye üzülecek söz söylemedik galiba?)

(1264) *Biz... Maksimichni topmoqchi edik-ku? Uy telefoni bormi?* (E/41)

(Biz.. Maksimich'i bulacaktık d? Ev telefonu var mı?)

(1265) *Nega eslolmas ekan? Telefonda o‘zi taklif qildi-ku!* (E/42)

(Niye hatırlamazmış? Telefonda kendisi teklif etti ya!)

(1266) *Ammo ozg‘inlik ikkovlaringizga ham yarashar ekan. To‘g‘rimi, Lena?* (E/42)

(Ama zayıflık ikinize de yakışıyor. Doğru mu Lena?)

(1267) *Bilmadim, yuqorida nima deyisharkin?..* (E/43)

(Bilmem, yukarda ne derler ki?)

(1268) *Moskvada kim bilan gaplashdilaring?* (E/43)

(Moskovada kiminle konuştunuz?)

(1269) Agar tabiat yo‘qolsa, biz ham yo‘q bo‘lib ketamiz. Bilasizmi shuni?(E/44)

(Eğer tabiat yok olursa, biz de yok olur gideriz. Bunu biliyor musunuz?)

(1270) *Ax, Larik, yana tabiatdan gap ochdingmi? Mening erim bu mavzuda ikki-uch soatlab gapirsa ham, gapi tamom bo‘lmaydi!* (E/44)

(Ah Larik, yine tabiattan mı bahsediyorsun? Benim kocam bu konu hakkında iki üç saat konuşsa da lafı bitmez!)

(1271) *Durustroq vinomiz qolmagan ekan, biz ham ozgina konyak icha qolamiz, to‘g‘rimi?* (E/44)

(Düzgün şarabımız kalmamış, biz de azıcık konyak içeriz olur mu?)

(1272) *Siz bizni er-xotin deb o‘yladingizmi? Yo‘q*. (E/44)

(Siz bizi karı koca mı zannettiniz? Hayır.)

(1273) *Agar Maksimich Sattorning oilasi borligini bilsa nima derkin? Boyagiday pinagini buzmay, “buning ahamiyati yo‘q” deyishi ham mumkin*. (E/45)

(Eğer Maksimich Sattor'ın bir ailesi olduğunu bilse ne der ki? Az önceki gibi bunun bir önemi yok da diyebilir.)

(1274) *Menga qoyilsiz?* (E/46)

(Beni takdir ediyorsunuz?)

(1275) *Voy, Sattorjon aka, qanday shamol uchirdi!* (E/46)

(Vay Sattar ağabey, hangi rüzgâr attı!)

(1276) *Endi buni menga nega aytasiz?* (E/48)

(Şimdi bunu bana niye söylüyorsunuz?)

(1277) *Axir sen ham haqiqatni bilishing kerakmi, yo‘qmi?* (E/48)

(Şimdi sen gerçeği bilmek istiyor musun istemiyor musun?)

(1278) *Nima qilay, hayot shunaqa ekan.* (E/49)

(Ne yapalım, hayat böyle.)

(1279) *Men senga azaldan bemehrman... To‘y bo‘lishiga qarshi edim. O’shanda qochib ketmaganimga pushaymonman... Axir sen ham haqikatni bilishing kerakmi, yo‘qmi?* (E/50)

(Ben sana karşı önceden beri sevgisizim. Düğün olmasına karşıydım. O anda kaçıp gitmediğime pişmanım. Sonuçta senin de gerçeği bilmen gerekir mi gerekmez mi?)

(1280) *Hovlida yolg‘iz o‘zi qolgan Sattor Oyshaxonga aytgan gaplarini eslab, mulohaza qilib ko‘rdi. Hammasi rost, hammasi uni ko‘pdan beri qiynab yurgan haqiqat. Ammo, bu haqiqatni Oyshaxon ko‘tara oladimi yoki biron korhol yuz beradimi?* (E/50)

(Evde yalnız kalan Sattor, Oyshaxon'a söylediği sözleri hatırlayıp, düşünmeye başladı. Hepsi doğru, hepsi ona çoktandır acı çektiren gerçekler. Ama bu gerçekleri Oyshaxon kaldırabilir mi yoksa her an problem çıkarabilir mi?)

(1281) *Ehtimol, onasining avzoyi bejoligini Sattordan ko‘ra bola tezroq sezgandir? Shuning uchun dadasining yonida qolgisi kelmay hovlidan yig‘lamsirab chiqib ketgandir?* (E/50)

(Muhtemelen annesinin üzülmesinin sebebini Sattor'dan bilen çocuk çabucak hissetmiş midir? Onun için mi babasının yanında kalmak istemeyip evden ağlayarak çıkmıştır?)ezgi.

(1282) *Kecha... nega unday qilding?..* (E/53)

(Gece niye öyle yaptın?)

(1283) *Qasd? Yo'q, men... men... sharmandalikdan qutulmoqchi bo'ldim.* (E/53)

(Öç mü? Hayır. Ben rezil olmaktan kurtuldum.)

(1284) *Uni televizorga chiqarib maqtashganda hammalaring: «Bu qiz bizning qishloqdan!» deb faxrlangandirsanlar?* (E/54)

(Onu televizyona çıkarıp bu kız bizim köyden diye övünmüşler midir?)

(1285) *Oyshaxon bosh egib, siz nima desangiz shu deganga o'xshab o'tirardi.* (E/54)

(Oyshaxon başını eğip siz ne derseniz o, der gibi oturuyordu.)

(1286) *Kecha Sattor uning cho'kayottanini ko'rib, bir chetda jim qarab turolmadi-ku?* (E/55)

(Gece Sattor onun çöktüğünü görüp, bir kenardan sessizce izlemiyor muydu?)

(1287) *Bugun uning yordamga muhtoj bir inson ekanligini ko'rib turib, tashlab ketsa, keyin bir umr o'zini gunohkor sezmasmikan?* (E/55)

(Bugün onun yardıma muhtaç bir insan olduğunu gördüğü halde bırakıp gitse sonra bir ömür kendini günâhkar hissetmez mi?)

(1288) *Odam odamga do'st, g'amxo'r, degan tushuncha qayoqda qoldi?* (E/55)

(İnsan insana dosttur, özenlidir denilen düşünce nerede kaldı?)

(1289) *Oyshaxon tezroq o'zgarishi mumkin, Sattorning ko'nglini tezroq tushunishi mumkin. Biroq bunga Sattor bardosh bera olarmikin?* (E/55)

(Oyshaxon'ın sonunda değişmesi mümkün, Sattor'ın kalbini anlaması da mümkün. Ancak Sattor buna sabredebilir mi ki?)

(1290) *Biroq Roziyaning o'zi: "Menga so'z bering, biz hech kimga yomonlik qilmaylik!" demagan edimi?* (E/55)

(Ancak Roziya "Bana söz verin, biz hiç kimseye kötülük yapmayalım!", dememiş miydi?)

(1291) *Nahotki, shu holatda ham Roziya Sattordan yuz o'girib keta olsa?* (E/55)

(Ya bu durumda Roziya Sattor'dan yüz çevirip giderse?)

(1292) *Bizga-ya?* (E/55)

(Bize mi?)

(1293) *Nahotki Sattor o'zini tanimaganga solib o'tira olsa? Xotinidan shu darajada hayiqadimi?* (E/56)

(Ya Sattor kendisini tanımamazlıktan gelirse? Karısından bu kadar mı korkuyor?)

(1294) *Metroni aytyapsizlarmi? Men ham gazetada o'qidim. Yaqin orada qurilarmikin?* (E/57)

(Metroyu mu söylüyorsunuz? Ben de gazetede okudum. Yakında orada kurulur m ki?)

(1295) *— Ertaga Moskvadan Maksimich keladigan.*

— Maksimich? Metroning ishi bilan-a? (E/59)

(— Sabaha Moskovadan Maksimich gelecek.

— Maksimich mi? Metro işi ile mi ilgili?)

(1296) *Maksimich xotinini olib kelsa Sattor bilan Roziya ularni qaysi uylariga taklif qilishadi?* (E/59)

(Maksimich karısı ile gelse Sattorla Roziya onları hangi evlerine davet edecekler?)

(1297) *Sattor Oyshaxon bilan yashayotganidan baxtiyormi? Oyshaxonning o‘zi-chi?* (E/60)

(Sattor Oyshaxon ile yaşamaktan mutlu mu? Ya Oyshaxon'in kendisi?)

(1298) *Siz har gal taom tayyorlaganingizda yoki huzur qilib tanavvul etganingizda ushbu taomni kim va qachon, qanday ijod etgan, degan masala ustida bosh qotirib o‘tirmaysiz, albatta.* (QP/2)

(Siz her zaman yemek hazırladığınızda ya da yapmaya hazırlandığınızda bu yemeği kim, ne zaman, nasıl yapmış diye kafa yormuyorsunuz elbette.)

(1299) *Binobarin, o‘quvchilar qadimda pazandalarning yangi taomlarni ijod etishlari bilan bog‘liq bo‘lgan voqealardan voqif bo‘lsalar, hamda o‘zbek pazandaligida ishlatiladigan masalliqlarning ba’zilari qachon va qayerdan kelib qolganligini bilib olsalar, foydadan holi bo‘lmas, deb o‘ylaymiz.* (QP/2)

(O hâlde okuyucular, eskiden aşçıların yeni yemekleri icat etmeleri ile ilgili olaylara vakıf olsalar özellikle Özbek aşçılığında kullanılan ürünlerin bazılarının ne zaman ve nasıl yerleştiğini bilseler çok faydası olur diye düşünüyoruz.)

(1300) *Qarangki, masalliqni po‘chog‘idan ajratib yeyish kerakmi yoki po‘chog‘i bilan yeyish kerakmi buni qodir tabiatning o‘zi belgilab qo‘yibdi.* (QP/7)

(Mesela yiyecekleri soyarak mı yemek lazım yoksa soymadan mı yemek lazım bunu tabiatın kendisi belirler.)

(1301) *Biroq xamirning o‘z-o‘zidan ko‘payib, tog‘oradan toshishi o‘sha davrdagi nonvoylarni hayratga solgan bo‘lishi mumkin. «Nega pufakchalar paydo bo‘lyapti?»* (QP/11)

(Ancak hamurun kendi kendine kabarıp tekneden taşması o devirdeki ekmekçileri şaşırtabilir. "Niye balon gibi oldu?")

(1302) *Siz har kuni, bir oyda, bir yilda, umr bo‘yi qancha tuz iste’mol qilishingizni bilgingiz kelar. O’rta hisobda biz turli taomlar bilan birga kunda 20 gramm tuz yeymiz.* (QP/13)

(Siz her gün bir ayda, bir yılda, ömür boyu ne kadar tuz kullandığınızı bilirsiniz. Ortalama bir günde yemeklerle 20 gram tuz yeriz.)

(1303) *Ibtidoiy odamlar osh tuzi nima ekanligini bilishmagan, albatta.* (QP/13)

(İlkel insanlar yemek tuzunun ne olduğunu bilmiyordu elbette.)

(1304) *Tuzning tabiiy konlari topilgach, odamlar uni oltindek qadrlaydigan bo‘lishgan. Hozir yer sharida tuz zapaslari juda ham ko‘pligi aniqlanib, qazib olinishi oson bo‘lgani*

uchun u oqib turgan suvdek beqadr. Lekin bir vaqtlar-chi? Tuzning qadri juda baland bo‘lgan. (QP/13)

(Tuzun doğal mineralleri olduğu için insanlar ona altın gibi değer vermiş. Şimdi yeryüzünde tuz stoklarının çok olduğu anlaşıldığı için kazıp almak kolay olduğu için akan su gibi değersiz. Ancak ya bir zamanlar? Tuz pek kıymetliymiş.)

(1305) *“Issiq olov, yog‘liq palov” qofiyasi kelib chuqqunnga qadar bu ne’mat necha ming yillarni sayohat qilib bizgacha yetib keldiy-kin?* (QP/14)

(“Sıcak alev, yağlı pilav” kafiyesi bu güne kadar bu nimet kaç bin yıl aşıp bize kadar geldi ki?)

(1306) *Shaharlardagi odam gavjum joylarda katta qozonlarda palov pishirib tortayotganlarini ko‘rgansiz. Nega shunday? Chunki, har bir millatning madaniyati, tili, urf-odati, kiyimlari va uy anjomlarida o‘ziga xos xususiyatlari bo‘ladi.* (QP/15)

(Şehirlerdeki insanların kalabalık yerlerde büyük kazanlarda pilav pişirip dağıttığını görürsünüz. Niye böyle? Çünkü her milletin medeniyeti, dili, örf adeti, giyimleri ve ev eşyaları kendine has hususiyetler taşır.)

(1307) *Sholining asli vatani qayer?* (QP/16)

(Pirincin asıl vatanı neresi?)

(1308) *O’rta Osiyoga sholi shu davlatlarning qaysi biridan kirib kelganligi masalasida ham tarixiy faktlarga murojaat qilib ko‘ramiz.* (QP/16)

(Orta Asya’ya pirinç bu devletlerin hangisinden geldiği meselesinde de tarihi gerçeklere bakıp görelim.)

(1309) *Faqat o‘zbeklardagina emas, balki dunyo xalqlarining ko‘pgina tillarida “palov” ma’nosini anglatadigan so‘zlar borki, bular asli qayerdan kelib chiqdiykin?* (QP/20)

(Sadece Özbeklerdekine değil belki çoğu dünya milletlerinin dillerinde “pilav” kelimesinin anlamını izah eden sözler vardır, bunlar nereden gelmiştir?)

(1310) *Balki, o‘zbekcha “palov osh” termini o‘shalarning birontasidan olinmadimikin?* (QP/20)

(Belki Özbekçe “pilav aşı” terimi onların birinden alınmış olabilir mi ki?)

(1311) *O’zbekistonda “palov osh” tarzida talaffuz etiladigan bu taomning nomi qaysi tilga xos?* (QP/20)

(Özbekistanda “pilav aşı” olarak telaffuz edilen bu yemeğin adı hangi dile has?)

(1312) *Ehtimol, payshanba kuni osh damlash o‘shandan keyin rasm bo‘lgandir?* (QP/21)

(Belki Perşembe günü aş pişirme o günden sonra gelenek olmuştur?)ezgi

(1313) *Ehtimol, oshiq-ma’shuqlarni qovushtiriladigan to‘y kuni albatta ushbu sharofatli taomni tayyorlab barchaga tortish ham shunga bog‘liqdir?* (QP/21)

(Belki âşıkların kavuşacağı düğün günü elbette bu faydalı yemeği hazırlayıp herkese dağıtmak da buna bağlıdır?)

(1314) *Ehtimol, kasalga madad bergan tabib ibn Sinoning ilmi ham: xalq etimologiyasida "Madadi Sino" deb atalib, keyinchalik "Meditsina" bo'lib ketgandir?* (QP/21)
(Belki hastalara çare bulan tabip İbn-i Sina'nın ilmi de halk etimolojisinde "Meded-i Sina" olarak adlandırılıp sonraları Meditsina (Tıp) olmuştur?)

(1315) *Agar choy ichmasang, quvvatni qaydan olasan?* (QP/22)
(Eğer çay içmiyorsan kuvvetini nereden alıyorsun?)

(1316) *Choyni dengiz suviga damlanganini eshitganmisiz? Bu voqea 1773 yilda sodir bo'lib "Boston choyxo'rligi" nomi bilan tarixda mashhur.* (QP/24)
(Çayı deniz suyuyla demlemeyi duydunuz mu? Bu olay 1773 yılında meydana gelmiş, "Boston çaycılığı" adıyla tarihte meşhurdur.)

(1317) *Bilasizmi, tilimizdagi "samovar", "choynak", "piyola" so'zlari ham ruschadan olingan.* (QP/25)
(Biliyor musunuz, dilimizdeki semaver, demlik, fincan sözleri de Rusça'dan alınmış.)

(1318) *Pomidor bizga qachon va qayoqdan keldi?* (QP/29)
(Domates bize ne zaman ve nereden geldi?)

(1319) *Ajabo, bu urug'ning qanday karomati bor?* (QP/32)
(Acaba bu tohumun nasıl bir kerameti var.)

(1320) *Qachondan buyon insoniyat kofe ichadigan bo'lgan, bu ichimlik qayerdan kelib chiqqan, uning insonga foydasi qanday, nega kofe deb ataladi va hokazo...?* (QP/33)
(Ne zamandan beri insanlar kahve içiyor, bu içecek nereden çıkmış, insanlara faydası ne, niye kahve olarak adlandırılmış vesaire?)

(1321) *Kofega talab shunchalik ortib ketishiga sabab nima?* (QP/34)
(Kahveye talebin böyle artmasının sebebi ne?)

(1322) *Turpning bu xususiyati nimada ekanini ibn Sino faqat tajriba qilib bilgan, biroq chayonni undagi qaysi modda o'ldiradi buni bilmagan.* (QP/42)
(Turpun bu özelliğinin ne olduğunu İbn-i Sino sadece tecrübe edebilmiş ancak akrebi ondaki hangi maddenin öldürdüğünü bilememiş.)

(1323) *Askarlar orasida Teofast ismli bir botanik bo'lib, shakarqamishning tuzilishi, biologiyasi va qanday iqlimiy sharoitlarda o'sishini dastlab qalamga oladi.* (QP/42)
(Askerler arasında ilk kez Teofast isimli bir botanikçi, şeker kamışının yapısı, biyolojisi ve nasıl iklim şartlarında yetiştiğini kaleme aldı.)

(1324) *Nima uchun murch shu qadar qimmatli?* (QP/44)
(Karabiber ne için bu kadar kıymetli?)

(1325) *Tarvuz nega yumaloq, nega shirin, nega qizil? Bu xususiyatlarning tarvuzning o'ziga qanday nafi bor?* (QP/46)
(Karpuz niye yuvarlak, niye tatlı, niye kırmızı? Bu özelliklerin karpuzun kendisine ne faydası var?)

(1326) *Bobo! Siz yerga ko‘milgan tarvuzlarning pishgan-pishmaganini qanday bilasiz?* (QP/47)

(Dede! Siz yerde gömülü olan karpuzların olup olmadığını nasıl anlıyorsunuz?)

(1327) *Qovunjon! Asli sen qayerliksan?* (QP/48)

(Kavuncuğum! Aslen nerelisin?)

(1328) *Masalan, tarvuz Afrikadan, kartoshka bilan pomidor Janubiy Amerikadan dunyoga tarqalgan, sen-chi?* (QP/48)

(Mesela, karpuz Afrikadan, patatesle domates güney Amerikadan dünyaya dağılmış, ya sen?)

(1329) *Qovunjon! agar sir bo‘lmasa, bir voqeani so‘rayman. Qanday qilib Rim papasi bilan imperator Klavdiy Albini o‘ldirganingni so‘zlab berchi.* (QP/48)

(Kavuncuğum! Eğer sır değilse bir olayı sorayım. Nasıl olup da Roma papası ile imparator Klavdiy Albini’yi öldürdüğün söyleniyor?)

(1330) *Qayerga ketding o‘shanda? (*QP/49)

(Nereye gittin o zaman?)

(1331) *Ey, nozu ne’mat, nasli nasabing nima?* (QP/49)

(Ey nazlı nimet, aslın neslin ne?)

(1332) *Bag‘ringda odamlarga in’om qilinadigan qanday ozuqa va qancha quvvat-bor?* (QP/49)

(Bağrında insanlara bahşedilen nasıl besin değeri ve nekadar kuvvet var?)

(1333) *Insonga nechuk foyda keltirasan?* (QP/49)

(İnsanlara nasıl faydan var?)

(1334) *Ism va familiyangie?* (QP/51)

(İsim ve soyisim?)

(1335) *Xaltalar, aravalardagi yashiklar ochilganda o‘q-dori qayoqda deysiz..* (QP/53)

(Çuvallar, arabalardaki kutular açıldığında cephane nerede dersiniz..)

(1336) *O’q bo‘lmasa nimani otaman?* (QP/53)

(Ok yoksa ne atarım?)

(1337) *Gongkongda qaysi restoran bo‘lmasin shunday taomlar albatta tayyorlanadi va shinavandalar buni sevib iste’mol qilishadi.* (QP/53)

(Hong-kong’da hangi restoran olursa olsun böyle yemekler elbette hazırlanır ve müdavimleri bunları severek yer.)

(1338) *Xo‘sh, qurbaqani hozirgi zamon odamlari ham yeydimi? Bu savolga «ha» deb javob beramiz, chunki misollar ancha ko‘p.* (QP/55)

(Peki, şimdiki insanlar kurbağa yer mi? bu soruya evet diye cevap veririz, çünkü örnekleri çok.)

(1339) *Qiziq cho‘lda baliq nima qiladi?* (QP/55)

(Bozkırda balık ne arar?)

(1340) *Parijda "Tovuqning chap oyog'i" nomli maxsus kafe bor. Nega endi chap oyog'i?* (QP/56)

(Pariste "tavuğun sol ayağı" isimli özel bir kafe var. Niye sol ayağı?)

(1341) *Axir, men tovuqning chap oyog'ini buyurgan edimku?! Bu esa o'ng oyoq!!* (QP/57)

(Ama ben tavuğun sol ayağını istemiştim ki? Bu sağ ayağı!)

(1342) *Pashshaning o'ligimi yoki kishmishmi?* (QP/58)

(Sinek ölüsü mü yoksa kuru üzüm mü?)

(1343) *Shu maqollar amri bilan qaraganimizda kimlar nimalarni yeyishga odatlangan ekanlar, o'shalar shundan lazzatlanadi, maza qiladi.* (QP/65)

(Bu atasözlerine baktığımızda kimler neleri yemeye alıştıysa onlardan lezzet alır, tad alır.)

(1344) *Shunday salatni bir qiz hozirlaganda, Russo tatib ko'rib o'zi tayyorlagan salat bilan buning o'rtasida farq borligini sezgan. Nega desangiz, nozik qo'llar pomidorni ishlaganda hujayralariga sira zarar yetkazmay, o'tkir pichoq bilan to'g'ragan-da.* (QP/70)

(Böyle bir salatayı bir kız hazırlamışsa Russo tadıp kendisinin hazırladığı salatayla bunun arasındaki farkı anlamış. Niye derseniz, kibar eller domatesi keserken zarar vermez, keskin bıçakla doğranmış gibi olur.)

(1345) *Ota-bobolarimiz yegan vatrushkalar, piroglar qani? Bular yer yuzida yo'q, agar ular osmonda, kaliti xudoda bo'lsa, bilmadim.* (QP/72)

(Atalarımızın yediği vatruşka çörekleri, pideler nerde? Yeryüzünde yok, eğer cennetteyse anahtarı da Allah'taysa bilmem.)

(1346) *Pazandalik mahorati osmonida yorug' yulduz bo'lgan bu siymo qayoqqa uchdi ekan, o'zim ham rosa qidiryapman.* (QP/73)

(Aşçılık mahareti gökte bir yıldız olsa nereye uçtuysa kendim gider bulurum.)

(1347) *Hammasi bo'lib 3000 ta kitobdan iborat kattagina pazandalik kutubxonasining egasi kim?* (QP/74)

(Tamamı 3000 tane kitaptan oluşan büyük aşçılık kütüphanesinin sahibi kim?)

(1348) *Bu odat qayerdan kelib chiqqanligi ma'lum emas, ammo restoranga kirish xuddi teatrga borgandek pokiza kiyinib kelishni talab qiladi.* (QP/75)

(Bu geleneğin nereden çıktığı belli değil ama restorana gitmek tıpkı tiyatroya gitmek gibi güzel giyinmeyi gerektiriyor.)

(1349) *Buni dorilarga qo'shsam, odamlarga bersam, biron kori hol bo'lib qolmasin yana? Avval o'zim totib ko'raychi...* (QP/76)

(Bunu ilaçlara koysam insanlara versem birilerine dokunmasın yine? Önce ben deneyeyim…)

(1350) *Kayf degan ichimlik shumi?* (QP/77)

(Keyif denilen içecek bu mu?)

(1351) *Qanday tayyorlanadi?* (QP/77)

(Nasıl hazırlanıyor?)

(1352) *Oddiy qatiqqa 4 protsent achitqi solinadi, bunga-chi?* (QP/77)

(Sıradan yoğurda yüzde 4 maya konuyor, ya buna?)

(1353) *Mika! Siz o‘zi kimsiz?* (QP/78)

(Mika! Siz kimsiniz?)

(1354) *Asrimizning 20-yillarida Yugoslaviyada Mika Alas ismli bir ajoyib shaxs o‘tgan. Mika kim? — deb so‘rasangiz, birov uni Belgrad universitetida 50 yil matematikadan dars bergan professor, 250 ilmiy asarning muallifi deb javob beradi.* (QP/78)

(Asrımızın 20’li yıllarında Yugoslavyada Mika Alas isimli ilginç bir insan yaşamış. Mika kim diye sorarsanız, birileri onu Belgrad üniversitesinde 50 yıl boyunca matmatik dersi vermiş bir profesör, 250 eserin de sahibi diye cevap verir.)

(1355) *Hatto mutaxassis baliqchilar ham Mika Alasdan baliqni qachon, qayerlarda, qanaqasini tutib olish mumkinligini maslahat so‘rab yurishgan.* (QP/78)

(Hatta uzman balıkçılar da Mika Alas’dan balığı ne zaman, nerelerde, nasıl tutmanın mümkün olacağını sormuşlardır.)

(1356) *Odamiylik yuzasidan shuni aytishimiz kerakki, yuz yildan buyon jahon mamlakatlarida tayyorlangan sosiskalar necha million kilometrni tashkil qilarkan?* (QP/80)

(İnsanlık hakkında şunu söylememiz gerek ki, yüz yıldan beri dünya ülkelerinde hazırlanan sosisler kaç milyon kilometre olmuştur?)

(1357) *Necha xil taomni bilasiz?* (QP/81)

(Kaç çeşit yemek biliyorsunuz?)

(1358) *Bizda pazandalarning eng yuksak unvoni qanaqa?* (QP/82)

(Bizde aşçılığın en yüksek unvanı hangisi?)

(1359) *Bu ne’matning tarixi va qachondan buyon istemol etilishi, o‘zbek pazandachiligiga qachon kirib kelganligini ushbu kitobning tegishli joyida aytib o‘tdik.* (QP/84)

(Bu nimetin tarihi ve ne zamandan beri kullanıldığını, Özbek aşçılığına ne zaman girdiğini kitabın başında söyledik.)

(1360) *Kelgan mehmonga qatiq ichirish odati bizda. Namangan aholisi o‘rtasida qadimdan urf. Xo‘sh, nima uchun turli joylarda sut-qatiq mehmondo‘stlik ramzi?* (QP/88)

(Gelen misafire yoğurt içirmek bizde adet. Namangan ahalisi arasında eskiden gelen bir gelenek. Peki ne için bazı yerlerde süt, yoğurt misafirperverlik işareti?)

(1361) *Hayot nega bu qadar go‘zal va shirin bo‘ladi bahorda?* (KVK/3)

(Hayat niye bu kadar güzel ve tatlı olur baharda?).

(1362) *Enaxonni bilasiz-a?* (KVK/5)

(Enaxon'ı biliyorsunuz değil mi?)

(1363) *Otamdan darak yo'q-ku?* (KVK/6)

(Babamdan haber yok mu?)

(1364) *Xafa bo'lmang-a?* (KVK/7)

(Üzülmeyin olur mu?)

(1365) *Kim ozor berdi sizga? Ayting! Qovog'ingizni ochsangiz-chi!* (KVK/8)

(Kim gücendirdi sizi? Söyleyin! Gözlerinizi açsanıza!)

(1366) *Ha, shundaymi? Men bilmabman.* (KVK/10)

(Öyle mi? Ben bilmiyorum.)

(1367) *Bir siqim kun bor, uxlab o'tkazsam, Qashqardan ham olis qish kechasini qanday o'tkazaman?* (KVK/10)

(Bir sıkım gün var zaten, uyuyrak geçirirsem Kaşgar'dan uzak kış gecesini nasıl geçiririm?)

(1368) *Badbaxt Fitna! Qo'yasanmi, qo'ymaysanmi, axir?* (KVK/11)

(Uğursuz Fitna! Bırakıyor musun, bırak mıyor musun şimdi?)

(1369) *So'fi, bir kasb peshasini tutmay o'tib ketayotirsiz-a?* (KVK/11)

(İmam efendi, bir meslek icra etmeden oturuyorsunuz değil mi?)

(1370) *— So'fi, o'zingiz «vatan», «vatan» deysiz-u, vataningizni bilmaysiz.*

— Nega bilmas ekanman, aka! Bilib gapirsangiz-chi! (KVK/12)

(— İmam efendi, kendiniz vatan vatan diyorsunuz da vatanınızı bilmiyorsunuz.

— Niye bilmiyormuşum ağabey! Söylesene!)

(1371) *Haq gapga nima deyman?* (KVK/12)

(Doğru söze ne derim?)

(1372) *Nimaga indamaysiz?* (KVK/12)

(Niye susuyorsunuz?)

(1373) *Yerdan aziz hech narsa yo'q! Otamiz rahmatlik, bobolarimiz, undan naridagilar — hammasi bir shapaloq yerdan rizqini chiqarib kelgan... Rostmi?* (KVK/13)

(Topraktan kutsal hiçbir şey yok! Rahmetli babamız, dedelerimiz, ondan öncekiler hepsi bir avuç topraktan rızkını çıkarmış.. Doğru mu?)

(1374) *Siz nega yerdan qochasiz?* (KVK/13)

(Siz niye topraktan kaçıyorsunuz?)

(1375) *Nima qilay?* (KVK/13)

(Ne yapayım?)

(1376) *Shaharni tashlang! Bu hovlini soting! Shaharda hovli-joyni yaxshi pulga oladi. Qishloqdan kichkina bir hovli olamiz — muning yarim puliga yoki uchdan biriga. Qolganiga asbob olamiz. O'z yerimizning yoni-beridan bir parcha yana yer topamiz... Uni ham olamiz. Hali bardamsiz, birgalashib ishlaymiz. Durustmi?* (KVK/13)

(Şehirden ayrılın! Bu evi satın! Şehirde ev iyi para eder. Köyden küçük bir ev alırız bunun yarı parasına ya da üçte birine. Kalanına kıyafet alırız. Kendi yerimizin yanında bir parça toprak buluruz. Onu da alırız. Birlikte çalışırız. Tamam mı?)

(1377) *Tishi og'ribdimi? Bay-bay! Tish og'rig'i yomon narsa.* (KVK/14)

(Dişi mi ağrıyor? Vay-vay! Diş ağrısı kötü bir şey.)

(1378) *Yoshlikning quvvatli to'lqinlari ularning barchasini bir bahor yomg'iri kabi yuvib ketmaganmidi?* (KVK/15)

(Gençliğin kuvvetli dalgaları onların hepsini bir bahar yağmuru gibi yıkamamış mıydı?)

(1379) *Nima qilamiz endi? Siz bormasangiz, men ham bormayman...* (KVK/16)

(Ne yapacağız şimdi? Siz gitmezseniz ben de gitmem.)

(1380) *Tek o'tirgan bo'lsak ko'ngli yumsharmidikan?* (KVK/16)

(Sessizce otursak yüreği yumuşar mı ki?)

(1381) *Qayerga? Nega?* (KKVK/17)

(Nereye? Niye?)

(1382) *Xotini nima desa, «yo'q» deydigan so'fi bu safar birdaniga «yo'q» demasdan, xayolga ketdi.* (KVK/17)

(Karısı ne dese hayır diyen imam efendi, bu kez hayır demeden önce düşündü.)

(1383) *Shoshma, Fitna, «yo'q», dema, mayli, bora qolsin... Qachon keladi?* (KVK/18)

(Acele etme Fitna, hayır deme, tamam gitsin. Ne zaman gelir?)

(1384) Shu O'lmasjon-a?(KVK/21)

(Bu Olmasjon değil mi?)

(1385) *Zotan, uning to'xtashini kim istar edi, deysiz?* (KVK/22)

(Zaten onun durmasını kim isterdi ki dersiniz?)

(1386) *Qizlar kuldilar. Kampir qizlarning kulishini eshitganidan keyin mehmonlarning kimligini angladi.* (KVK/23)

(Kızlar güldüler. İhtiyar kızların gülüşünü duyduktan sonra misafirlerin kim olduğunu anladı.)

(1387) *Oyi, bormisiz?* (KVK/29)

(Anne, orda mısınız?)

(1388) *Shunday yaxshi narsalarki! Bularga qancha qilsangiz oz! Zebixonni qarang, Zebixonni! Kuzda biz borganimizda ko'rmagan edik-a?* (KVK/30)

(Öyle güzel şeyler ki! Bunlara ne yapsanız az! Zebixon'a bakın! Sonbaharda gittiğimizde görmemiştik değil mi?)

(1389) *Yo u, yo bo'lmasa kichik xotini Sultonxon-chi?* (KVK/31)

(Ya o ya da olmazsa küçük karısı Sultonxon?)

(1390) *Ularnikidan hech kimni chaqitirdikmi?* (KVK/31)

(Onlardan kimseyi çağırdık mı?)

(1391) *Oti Zebinisami?* (KVK/32)

(Adı Zebinisa mı?)

(1392) Ovoziga nima deysiz, chinakam qiyomat-a? (KVK/33)

(Sesine ne dersiniz, gerçekten çok iyi değil mi?)

(1393) Xayr, mayli, sizlar qachon «qo‘sh», desanglar shunda qo‘shaman. (KVK/35)

(Tamam, sizler ne zaman topla derseniz, o zaman toplarım.)

(1394) Hay, nima bu hammayoq jimjit bo‘lib qoldi? (KVK/36)

(Hey, ne büsbütün sessiz kaldınız?)

(1395) *Bo‘lmasa, mehmonlaringiz indinga biznikida bo‘lishadi, tuzukmi? Endi bizga ruxsat!* (KVK/37)

(Öyleyse misafirleriniz öbür güne bizde olurlar, iyi mi? Şimdi bize müsade!)

(1396) *Nimaga pichirlab gapirayotirsiz? Nima demoqchisiz? Yaqinroq kelsangiz-chi!* (KVK/38)

(Niye fısıldaşarak konuşuyorsunuz? Ne diyeceksiniz? Yakına gelsenize!)

(1397) Gapiring tezroq... Nima demoqchisiz? (KVK/38)

(Söyleyin çabuk. Ne diyeceksiniz?)

(1398) *Kelin bo‘lib kelganingizga endi besh oy bo‘ldi. Halitdan boshingizga yangi kundosh orttirmoqchimisiz?* (KVK/38)

(Gelin olup gelmenize beş ay oldu. Şimdiden başınıza yeni rakip mi getirteceksiniz?)

(1399) *Siz chaqirsangizmikan, men chaqirsammikan?* (KVK/39)

(Siz mi çağırsanız, ben mi çağırsam ki?)

(1400) *Buni qanday qilamiz?* (KVK/40)

(Bunu nasıl yaparız?)

(1401) *Eringizdan shu choqqacha darak yo‘q-a?* (KVK/41)

(Kocanızdan bu vakte kadar haber yok öyle mi?)

(1402) *Siz-biz "tushmasin", deganimiz bilan tushmay qolarmidi?* (KVK/41)

(Sizin bizim düşmesin dememizle düşmez olur mu?)

(1403) *Durust, qorni to‘q, ust-boshi joyida, qavat-qavat sarpo, og‘ir mehnat yo‘q... Lekin yonginasida boshqa bir yulduz charaqlab, ko‘zlarini qamashtirib turgandan keyin bu davlatlardan nima foyda?* (KVK/42)

(Evet, karnı tok, üstü başı yerinde, kat kat giysileri var, ağır bir işi yok.. Fakat yanı başında başka bir yıldız parlayarak gözlerini kamaştırdıktan sonra bu kadar varlığın ne faydası var?)

(1404) *U yog‘ini o‘ylaganda, na sizda ayb bor, na menda. Qaysi birimiz bu odamga o‘zimiz xohdab tegibmiz? Hammamizni ota-onamiz bizdan so‘ramay-netmay uzatgan.* (KVK/42)

(O tarafını düşünürsen ne siz de suç var ne bende. Hangi birimiz bu adama isteyerek vardık? Hepimizi anamız babamız bize sormadan verdi.)

(1405) *Xadichaxonning kutgan so‘zlari shu edi. Zotan, u so‘zlar uning o‘z ko‘nglidagi so‘zlarning xuddi o‘zi emasmidi?* (KVK/44)

(Xadichaxon'dan beklenen sözler bunlardı. Zaten o sözler onun gönlündeki sözlerin aynısı değil miydi?)

(1406) *— Siz kimni aytayotirsiz?*

— Enaxonning shaharlik mehmonlaridan Zebixon degan ashulachisini... (KVK/45)

(— Siz kimi söylüyorsunuz?

— Enaxon'ın şehirli misafirlerinden Zebixon denilen şarkıcıyı…)

(1407) *Bet-ko‘zingni yuvdingmi?* (KVK/46)

(Yüzünü gözünü yıkadın mı?)

(1408) *Mehmondorchilik qanaqa bo‘ldi?* (KVK/46)

(Davet nasıl geçti?)

(1409) *— Sultonxon ayang?*

— Ha, Sultonxon ayam. (KVK/47)

(—Sultonxon annen mi?

— Evet Sultonxon annem.)

(1410) *Nimaga kulasan? Yo bilmay gapirdimmi?* (KVK/48)

(Niye gülüyorsun? Yoksa yanlış mı konuştum?)

(1411) *Sultonxon o‘zi bo‘lmagandan keyin kim ham chaqiradi? U hovlida undan boshqa odamshavanda kim bor?* (KVK/49)

(Sultonxon kendisi olmadıktan sonra kim çağırır? O evde ondan başka yüce gönüllü kim var?)

(1412) *Muncha shoshilasiz?* (KVK/50)

(Ne kadar acelesiniz?)

(1413) *Darhaqiqat, katta xotinidan bo‘lgan qizi Fazilatdan boshqa uning farzandi yo‘q. Muncha katta davlat kimga qoladi?* (KVK/54)

(Gerçekten büyük karısından olan kızı Fazilat'ten başka çocuğu yok. Bu kadar servet kime kalacak?)

(1414) *Bizning Miryoqub bilan tanishmisiz, azizim?* (KVK/56)

(Bizim Miryoqub ile ahbap mısınız azizim?)

(1415) *Hammasiga bezovta bo‘la bersa, Miryoqub bechora to‘rt kunda sil bo‘lib qolmaydimi?* (KVK/57)

(Herşeye üzülecek olsa zavallı Miryoqub dört günde verem olmaz mı?)

(1416) *Shuncha ko‘p yerga qancha oz pul ketdi. Ko‘plar bu shoshilish savdoni bil-madilar; bilganlar Miryoqubni “jinni bo‘libdi”, dedilar.* (KVK/57)

(Bu kadar çok toprağa ne kadar az para gitti. Çoğu bu acele ticareti anlamadılar, bilenler Miryoqub'a delirmiş dediler.)

(1417) *Qachon kelib eding?* (KVK/59)

(Ne zaman geldin?)

(1418) *Yangi gapni sizdan eshitamiz. Shaharda edingiz. Kimlarni ko'rdingiz?* (KVK/59)

(Yeni lafları sizden duyalım. Şehirdeydiniz. Kimleri gördünüz?)

(1419) *Kimning ishi bu? Qani, ayt-chi!* (KVK/60)

(Kimin işi bu? Söylesene!)

(1420) *Bildingmi endi ariza berganning kimligini?* (KVK/61)

(Anladın mı şimdi dilekçe verenin kim olduğunu?)

(1421) *— Xo'p, xo'jayin! Shoshmang, men yana bir surishtiray.*

— Surishtirishning nima keragi bor? O'shalardan boshqa kim qiladi? (KVK/61)

(— Peki patron! Acele etmeyin ben yine de bir araştırayım.

— Araştırmanın ne gereği var? Onlardan başka kim yapar?)

(1422) *— Men to'y qilmoqchiman...*

— Sen? Kimga? (KVK/62)

(— Ben düğün yapacağım.

— Sen? Kime?)

(1423) *Ovozini eshitgandirsan? Eshak hangrasa, undan a'lo...* (KVK/63)

(Sesini duymuşsun? Eşek anırsa ondan iyi.)

(1424) *Kattaning rashki kelmas-a?* (KVK/63)

(Büyük olan kıskanmaz değil mi?)

(1425) *Mehmonlar shu yerda? Qachon kelishdi?* (KVK/64)

(Misafirler burada mı? Ne zaman geldiler?)

(1426) *Nima bo'ldi sizga, Saltanatxon?* (KVK/66)

(Ne oldu size Saltanatxon?)

(1427) *Kim to'y qilibdi?* (KVK/68)

(Kim düğün yapmış?)

(1428) *Zebi qachon keldi?* (KVK/68)

(Zebi ne zaman geldi?)

(1429) *Shuncha vaqtdan beri uyda o'tira berib yuragi siqilgandan keyin, yosh narsa, uch-to'rt kun yayramaydimi? O'zingiz ko'chadan kirmaysizku!* (KVK/69)

(Bu kadar zamandan beri evde oturup yüreği sıkıldıktan sonra üç dört gün eğlenemez mi? Kendiniz sokaktan içeri girmiyorsunuz ama!)

(1430) *Xo'p, mana, shovqin solmayin. Siz ham yotig'i bilan gapirib bering: nimaga tashqaridan kirar-kirmas, Zebini so'radingiz? Bir gap borga o'xshaydi...* (KVK/69)

(Peki burada gürültü yapmayın. Siz de söyleyin, niye kapıdan girer girmez Zebini sordunuz? Bir sözünüz var gibi..)

(1431) *Shu sirlarni ochib berib, buning ko‘nglini tinchlatarmidikin? Balki bu sirlarni u ham bilmas?.. Bilsa aravada aytmasmidi? Yo‘l bo‘yi gaplashib kelib, hech narsa demadi-ku. Yo yashirarmikin?* (KVK/71)

(Bu sırları açıverip gönlünü rahatlatır mı ki? Belki bu sırları o da bilmez.. Bilse arabada söylemez miydi? Yol boyunca konuştuk, hiçbir şey demedi. Yoksa saklıyor mu?)

(1432) *Qishloqdagi voqealarning tagidan bexabar bo‘lgan Zebi Saltanatning bu qadar mehribonlashganini o‘z ko‘nglida boshqa narsaga yo‘yar va... chin ko‘ngildan xursand bo‘lardi. Nima uchun xursand bo‘lardi bu yosh qiz?* (KVK/73)

(Köydeki olayların iç yüzünden habersiz olan Zebi, Saltanat’ın şefkatini kendi yüreğinde başka şeye yorar ve gerçekten memnun olurdu. Ne için memnun olurdu bu genç kız?)

(1433) *Bolam bechoraning yuzini kun yorug‘ida ko‘rolmayman! Ishlab-ishlab topgani nima?* (KVK/74)

(Zavallı yavrumun yüzünü gün ışığında göremiyorum! Çalış çalış ne geçiyor eline?)

(1434) *Shukur qilsang-chi! Qimorboz bo‘lib, bor-yo‘g‘ingni «gardkam»ga bersa, nima qilarding? Ahmadalining katta o‘g‘liday butun ro‘zg‘orini ichkilikka sovursa, nima qilarding?* (KVK/74)

(Şükretsene! Kumarbaz olup varını yoğunu kumara yatırsa ne yapardın? Ahmadali’nin oğlu gibi bütün evini içkiye savursa ne yapardın?)

(1435) *Olma pish, og‘zimga tush bilan bo‘ladimi?* (KVK/75)

(Elma piş ağzıma düş ile olur mu?)

(1436) *Miryoqub qani deyman senga, Miryoqub?!* (KVK/78)

(Miryoqub hadi diyorum sana Miryoqub?!)

(1437) *Darrov... otni egarlab... uyiga borib kelaymi? Yo... shaharga chopaymi?* (KVK/78)

(Çabuk atı eyerle.. eve mi gideyim yoksa şehre mi koşayım?)

(1438) *Menga bitta xotin bas edi... zurriyotlik bo‘lsa... Shuncha davlatni kimga ishonib qoldiraman? Uchta bezurriyotgami?..* (KVK/79)

(Bana bir tane hanım yeterdi çocuk olsaydı.. Bu kadar serveti kime inanıp bırakacağım? Üç tane zürriyetsize mi?)

(1439) *Fazilating menga asqotarmidi? Bir-ikki yildan keyin birovlarning qo‘liga suv quyadigan bo‘ladi. Qiz farzand bo‘larmidi?* (KVK/79)

(Fazilat’in bana faydası var mı? Bir iki yıldan sonra birilerinin eline su dökecek. Kız çocuk olur mu hiç?)

(1440) *O‘tiring, xo‘jayin! — dedi o‘zi ham qarshisiga o‘tirarkan. — Nima bu tajanglik? Nima bo‘libdi? Dunyo buzilibdimi?* (KVK/80)

(Oturun usta! dedi kendisi de karşıya oturarak. Ne bu öfke? Ne oldu? Dünya mı yıkıldı?)

(1441) O*‘zi uchun Miryoqubdan boshqa chin ko‘ngildan kuyadigan odam yo‘qligini mingboshi yaxshi bilardi. Shu uchun uning bu kungi harakatini sira anglayolmay qoldi. Aravasidan tushmay turib, “Xo‘jayin, sizni gazetga uribdilar!” dedi, so‘ngra o‘sha gazetni uzatdi... Bu nima gap? Tushimi, o‘ngimi?* (KVK/80)

(Kendisi için Miryoqub’dan başka gerçekten gönülden bağlı kimsenin olmadığını binbaşı iyi bilirdi. Bunun için onun bu günkü hareketini hiç anlamıyordu. Arabasından inmeden “usta sizi gazeteye basmışlar” dedi, sonra o gazeteyi uzattı. Bu ne demek? Doğru mu yalan mı?)

(1442) *Abdusamat mingboshini osmonga ko‘tarib yozganlaridan xabaringiz yo‘qmidi?* (KVK/81)

(Abdusamat binbaşıyı göklere çıkarıp yazdıklarından haberiniz yok muydu?)

(1443) *Men gazetning o‘zini tuzuk-quruq o‘qiyolmayman-ku, unga xat yozish qayoqda! Muni o‘z ahli, o‘z ustasi yozadi. Shaharga tushganimda, to‘g‘rilab chiqaman.* (KVK/84)

(Ben gazetenin kendisini doğru düzgün okuyamıyorum ki, mektup yazmak nerede! Bunu ehli, ustası yazar. Şehre indiğimde düzelttiririm.)

(1444) *U tilmochlar tomonidan tarjima qilinib berilgandan keyin, bu maktubni oq podshoh albatta, o‘qitib eshitajak... balki o‘zi o‘qiyajak... balki o‘zi gazetning tiliga tushunsa... qo‘l ostida shuncha toifa yashaydigan bir podshoh o‘z fuqarolarining tilini bilsa ajabmi?* (KVK/85)

(Tercümanlar tarafından tercüme edilip verildikten sonra çar bu mektubu elbette okutacak. Belki de kendisi okuyacak. Belki o gazetenin dilinden anlıyorsa… ülkesinde bu kadar halkın yaşadığı bir padişahın kendi vatandaşının dilini bilmesi tuhaf mı?)

(1445) *Bu safar gazetni bag‘riga bosib, shu xil shirin xayollarga botgan mingboshi irg‘ib turib, qarshisida o‘tirgan Miryoqubni quchoqlash va butun davlatini unga tutib yuborishdan o‘zini zo‘rg‘a to‘xtatib qoldi. Bunday odamga qancha qilsa va qancha bersa oz.* (KVK/85)

(Bu sefer gazeteyi bağrına basıp öyle tatlı hayallere dalan binbaşı ayağa kalkıp karşısında oturan Miryoqub’u kucaklamak ve bütün servetini ona vermekten kendini zor alıkoydu. Böyle bir adama ne yapsa ve ne kadar verse az.)

(1446) *Agar yaxshi gap bo‘lsa, Miryoqub uni gazetdagi maktubdan burun aytmasmidi? «Xo‘jayinning besaranjom ko‘nglini tinchitay, undan keyin yotig‘i bilan bu xabarni eshitdiray», degan bo‘lsa-chi?!* (KVK/86)

(Eğer iyi bir söz olsa Miryoqub onu gazetedeki mektuptan önce sözylemez miydi? Ya ustanın kırık kalbini düzeltelim, ondan sonra bu haberi duyuralım demişse?)

(1447) *Nima tadbir qilding, deysizmi?* (KVK/86)

(Ne tedbir aldın mı diyorsun?)

(1448) *Ortiqcha suv bo‘lsa, mayli bersin, — dedi mingboshi. — Hech narsa demayman. Lekin haligi ikkovining adabini berish kerak edi. Nimaga mening ustimdan ariza tashlaydi?* (KVK/87)

(Pis su olsa tamam versin, dedi binbaşı. Hiçbir şey demem. Ama bu ikisine de ders vermek lazım. Niye benim üstümden dilekçe veriyorlar?)

(1449) *Adabini berish kerak bo‘lsa, tutib olib uramizmi? Yo ko‘pchilik oldida xo‘rlab so‘kamizmi? Yo bo‘lmasa... Mingboshi Miryokubning og‘zidan so‘zini uzib oldi:*

—Har nima qilamiz! deb baqirdi. (KVK/87)

(Dersini vermek gerekiyorsa tutup vuralım mı? Yoksa milletin önünde hakaret mi edelim? Yoksa.. Binbaşı Miryoqub'un sözünü keserek;

—Her ne yapacaksanız! diye bağırdı.)

(1450) *Sizga nima bo‘ldi, xo‘jayin? Aqlingiz joyidami? Yo yo‘qmi?* (KVK/90)

(Size ne oldu usta? Aklınız yerinde mi yoksa değil mi?)

(1451) *A? — dedi mingboshi. Choyni yerga qo‘yib, butun vujudi bilan Miryoqubga tikildi.* (KVK/91)

(Ne? dedi binbaşı. Çayı yere bırakıp bütün heybetiyle Miryoqubun önünde dikildi.)

(1452) *Umrida peshonasi sajda ko‘rmagan odamga qiz beramanmi?* (KVK/91)

(Ömründe alnı secde görmemiş adama kız verir miyim?)

(1453) *Sen bilan yurib, shunday bo‘ldim, betavfiq! Epla endi o‘zing. Men bir ish qilib olaman qizni! Menga bermay kimga beradi?* (KVK/91)

(Seninle görüşünce böyle oldum imansız! Sen düşün. Ben çalışır alırım kızı! Bana vermeyecek de kime verecek?)

(1454) *O‘zi to‘y-mo‘yga borib, qornini to‘yg‘azib kelsa bo‘ldi, boshqa bilan ishi yo‘q! “Uyda xotinim bor, qizim bor, ular nima yeydi?” deb o‘ylamaydi.* (KVK/94)

(Kendi düğüne falan gidip karnını doyurup geldi, başkasıyla işi olmaz. "Evde karım var kızım var, onlar ne yer?" diye düşünmez.)

(1455) *Peshonamizga bitgani shu bo‘lsa, qandoq qilaylik, oyi!* (KVK/95)

(Alnımıza böyle yazılmışsa ne yapalım anne!)

(1456) *Shu yerga beraymi yo eshikka chiqasizmi?* (KVK/97)

(Buraya mı vereyim yoksa kapıya mı çıkarsınız?)

(1457) *So‘rab nima qilasan, bolam? Otangning fe’lini bilasan-qu, bekordan-bekorga meni g‘azablab o‘tiribdi...* (KVK/97)

(Sorup ne yapacaksın yavrum? Babanın huyunu bilip de boşu boşuna beni öfkelendirme…)

(1458) *U onasining og‘zidan nima chiqsa, darrov ishonadi! Faqat ona bechora o‘z qizini qanchagacha aldab yura oladi?* (KVK/98)

(Annesinin ağzından ne çıksa hemen inanır! Fakat zavallı anne, öz kızını ne zamana kadar kandırabilir?)

(1459) *Shoshmang, nima gap?* (KVK/104)

(Acele etmeyin ne demek?)

(1460) *Nima qilaylik, aylanay? Meni u eshikka qadam bostirishmaydi. Qizim kirib yurib edi, haligi ikkala xotinning ishidan keyin o‘rtadagi eshikka qulf soldilar.* (KVK/107)

(Ne yapalım canım? Bana adım attırmıyorlar. Kızım girdikten sonra o iki kadın aradaki kapıyı kilitlediler.)

(1461) *Zebixonning ahvoli qalay, aylanay? Jindak gapirib bering, hech narsa bilolmay, yuragimiz ezilib ketdi. Ko‘zimning qoracho‘g‘iday yaxshi ko‘rardim.* (KVK/108)

(Zebixon’ın durumu nasıl canım? Biraz söyleyiverin, hiçbir şey bilmiyorum, çok dokunuyor. Gözümün bebeği gibi severim onu.)

(1462) *Uni yaxshi ko‘rmagan kim bor, xolajon? Hamma yaxshi ko‘radi. Yaxshi ko‘rish boshqa ekanu, tole boshqa ekan...* (KVK/108)

(Onu kim sevmez halacığım? Herkes sever. Ama sevmek başka şans başkaymış.)

(1463) *Zebixonga chinakam do‘stmisiz? Yo‘q, aylanay. Xudoyimni o‘rtaga qo‘yib ayting: astoydil do‘stmisiz?* (KVK/110)

(Zebixonla gerçek dost musunuz? Hayır canım. Allah aşkına söyleyin; samimi dost musunuz?)

(1464) *Gumoningiz ham bormi? Jonimni berishgacha borman!* (KVK/110)

(Şüpheniz mi var? Canımı bile veririm.)

(1465) *— Sizga kim aytdi?*

— Bir joydan eshitib qoldim. (KVK/110)

(— Size kim söyledi?

—Bir yerden duydum.)

(1466) 1 *Qayerga bormoqchisan?* (KVK/114)

(Nereye gideceksin?)

(1467) *Bittasiga ko‘zim to‘ymasa-chi?* (KVK/115)

(Ya bir taneyle gözüm doymazsa?)

(1468) *— Mendan qancha olasan?*

— Sendan yuz ellik so‘m, xolos! (KVK/117)

(— Benden ne kadar alacaksın?

— Senden yüz elli som galiba!)

(1469) *Nechuk men butun bir kechani shu bilan o‘tkaza oldim?* (KVK/121)

(Neden bütün bir geceyi onunla geçireyim?)

(1470) *Bir yarim mingga yetdimi? Yo hali ham sakkiz yuzmi?* (KVK/123)

(Bin beş yüze ulaştı mı? Yoksa daha sekiz yüz mü?)

(1471) *Miryoqub — burungi Miryoqub emas, nega bu qadar sekin yuradi?* (KVK/125)
(Miryoqub, önceki Miryoqub değil, niye bu kadar yavaş yürüyor?)

(1472) *Bu qanday ovoz?* (KVK/127)
(Bu nasıl ses?)

(1473) *Keldim, to‘ra. Qalaysiz! Omonmisiz? Bola-chaqa?* (KVK/128)
(Geldim. Nasılsınız! İyi misiniz? Çoluk çocuk?)

(1474) *Nimaga germanlar Farangistonda qarishlab oldinga jiladilar? Chunki Farangiston ham Germaniya singari sur’at degan narsani biladi. Texnikaga boy.* (KVK/131)
(Niye Almanlar Farangistan’ın önüne geçtiler? Çünkü Farangistan da Almanya gibi hız denilen şeyi biliyor. Teknik zenginlik.)

(1475) *— Qachon kelasiz?*
— Ikki-uch kun qolsam kerak. (KVK/134)
(— Ne zaman gelirsin?
— İki üç gün kalmam gerek.)

(1476) *Uylana ber, nimasi bor? Taraddudingni qila ber, to‘yni birgalashib o‘tkazamiz.* (KVK/136)
(Evleniver, nesi var? Hazırlığını yapıver, düğünü birlikte düzenleyelim.)

(1477) *Xonim bilan qalaysan?* (KVK/137)
(Hanımla aran nasıl?)

(1478) *Nima balo, senga ko‘ngli tushib qolganmi?* (KVK/137)
(Nasıl yani, sana âşık mı olmuş?)

(1479) *Nega ikki kishi bo‘lsin? Bir kishi, xolos...* (KVK/140)
(Niye iki kişi olsun? Bir kişi yeter..)

(1480) *Qayerda qolding, noinsof? Meni yolg‘iz tashlab?* (KVK/142)
(Nerede kaldın insafsız? Beni yalnız bırakıp?)

(1481) Siz buguncha shu yerga yota turing. Qorningiz to‘qdir, albatta? (KVK/142)
(Siz bugünlük burada kalın. Karnınız toktur elbette?)

(1482) *— Ertaga shu yerdan ketarmikanmiz?*
— Albatta, erta bilan kelib o‘zim to‘g‘rilayman. (KVK/144)
(— Sabaha buradan gider miyiz?
— Elbette, sabahtan gelir düzenlerim.)

(1483) *—Har holda qancha berding? Ayt!*
— Ko‘p emas, faqat... ming so‘m!
— Ming so‘m? Rostmi? (KVK/145)
(— Ne kadar verdin? Söyle!
— Çok değil fakat bin som!
— Bin som? Doğru mu?)

(1484) *—Xo‘sh, Miryoqub, kayfing qalay?*

—Joyida... Kayfim joyida... (KVK/151)

(— Peki Miryoqub, keyfin nasıl?

— Yerinde.. Keyfim yerinde..)

(1485) *Menga qara, kimdan jirkanasan? Miryoqubdan emasmi? Nega indamaysan? Nega daming chiqmay ketdi? Biz to‘g‘ri aytgan ekanmiz, bo‘lmasa? Shundaymi?* (KVK/157)

(Bana bak, kimden iğreniyorsun? Miryoqub'dan değil mi? Niye saklıyorsun? Niye sesin çıkmıyor? Biz doğru söylüyormuşuz öyleyse? Öyle mi?)

(1486) *Men nima qildim endi? Qaysi biriga nima dedim?* (KVK/152)

(Ben ne yaptım şimdi? Hangi birine ne dedim?)

(1487) *Miryoqub! Sen shu kechani qayda va kimning qo‘ynida o‘tkazding?* (KVK/153)

(Miryoqub! Sen bu geceyi nerede ve kimin koynunda geçirdin?)

(1488) *Xotin kiyinib chiqib ketarkan, “Ko‘rishib turaylik”, degan kim edi? Bilmaysanmi?* (KVK/154)

(Hanım giyinip çıkarken "Görüşürüz" diyen kimdi? Bilmiyor musun?)

(1489) *—Xo‘p. Poshshaxon degan nomni eshitganmisan?*

— Bilmayman. Yo‘q! (KVK/154)

(— Peki. Poshshaxon diye bir isim duydun mu?

— Bilmiyorum. Hayır!)

(1490) *Bu foniy dunyoda o‘z xotiniga xiyonat qilmagan erkak bormi o‘zi?* (KVK/158)

(Bu fani dünyada kendi karısına ihanet etmeyen erkek var mı?)

(1491) *Qayerdan bilding bo‘lmasa bunday ikir-chikirni? Bu hammasi xotin kishi biladigan gaplar.* (KVK/162)

(Nereden öğrendin öyleyse böyle ıvır zıvırı? Bunlar bütün hanımların bildiği sözler.)

(1492) *Bo‘sh vaqtim ko‘p... zerikaman. O‘tgan-ketgan xotin-xalaj, kiz bolalarni to‘xtatib, gapga solaman. «Birga ming qo‘shib» uzatishadi. Ayniqsa, mening bir do‘stim bor: Umrinisabibi degan. Bahrining onasibor-ku? Ko‘p gapni o‘shandan eshitdim.* (KVK/162)

(Boş vaktim çok..sıkılmıyorum. Gelen geçen hanımları kızları durdurup konuşuyorum. Bire bin katıp anlatıyorlar. Özellikle benim Umrinisa nine diye bir arkadaşım var. Bahrinin annesi var ya? Çoğu şeyi ondan duydum.)

(1493) *Tilingiz qursin, Miryoqub aka! Shu ham gapmi endi?* (KVK/162)

(Dilin batsın Miyoqub ağabey! Bu da laf mı şimdi?)

(1494) *Bolalarimga yetarli pul qoldirdim. Baqqolga tayinlab qo‘ydim, nima desang, berib turadi. Ikki oy uzoqmi? Lahzada o‘tadi-ketadi. Ish bo‘lmasa, yurmas edim, ish bor, nochor-noiloj yuraman. «Ish qilma, pul topma!» de, ishni sen qil, pulni sen top, men uyda o‘tiray, jon deyman...* (KVK/164)

(Çocuklarıma yeterli parayı bıraktım. Bakkala tembihledim, ne dersen getirecek. İki ay uzun mu? Çabuk geçer. İş olmasa gitmezdim, iş var mecburen gidiyorum. Çalışma, para kazanma diyorsan, sen çalış, parayı sen kazan, ben evde oturayım, canıma minnet.)

(1495) *Bilmadim, bu poezd meni qayerga olib boradi? Qrimga deb yo'lga chiqdim. Biletlar Moskvagacha.* (KVK/168)

(Anlamadım bu tren beni nereye götrüyor? Kırıma diye yola çıktım. Biletler Moskova'ya kadar.)

(1496) *Yo rabbiy! Yo rabbiy! Nima bu? Tushimmi, o'ngimmi? Qaydaman? Nima holdaman? Kecham nimaydi? Bugunim nima? Ertamda nima bor?* (KVK/168)

(Ya rabbi! Bu ne? Hayal mi gerçek mi? Neredeyim? Ne haldeyim? Dünüm neydi? Bugünüm ne? Yarınım ne olacak?)

(1497) *Nima uchun men unga ishondim? Nima uchun? Nima uchun yot bir odamning quruq so'zi bilan butun niyatlarim, qasdlarim va xulyalarimdan kechdim?* (KVK/169)

(Ne için ona inandım? Ne için? Ne için yabancı bir adamın kuru sözleriyle tüm isteklerim, arzularım ve hayallerimden vazgeçtim?)

(1498) *Telbaman men! Telba! U puli ko'p bir savdogar edi, shuni bilardim. Nima uchun men unga «Ming so'mga chek yozib ber, shunda ishonaman!» demadim? Yozib berardi. Undan keyin istar kelsin, istar kelmasin edi. Man qo'limda pulim bilan yo'lda bo'lardim... maqsad yo'lida bo'lardim. Yozib bermasa, sevmaganligini bilardim, unga ishonmas edim... aldanishdan qutulardim.* (KVK/169)

(Deliyim ben! Deli! O parası çok olan bir tüccardı, onu biliyordum. Ne için ben ona "bin somluk çek yazıp ver, o zaman inanırım!" demedim? Yazıp verirdi. Ondan sonra ister gelsin, ister gelmesindi. Ben elimde paramla yola düşerdim. İstediğim yolda olurdum. Yazıp vermeseydi sevmediğini bilirdim, inanmazdım.)

(1499) *Ikki kecha, ikki kunduzning qanday o'tganini bilmadim. Chunki haligi xilda fikrlar, vasvasalar menga kun bermaylar edi.* (KVK/169)

(İki gece iki gündüzün nasıl geçtiğini anlamadım. Hani şu türlü fikirler, vesveseler bana gün göstermedi.)

(1500) *Meni so'ragan kishi yo'qmi?* (KVK/169)

(Beni soran kimse yok mu?)

(1501) *Chiroylik bir sart yigiti bizning xonamizga ko'p qaraydi. Unga qaraydimi, menga? Bilmayman. Menga qarasa kerak. Chunki erkak erkakka nega qarasin!* (KVK/170)

(Güzel bir delikanlı sık sık odamıza bakıyordu. Ona mı bakıyordu bana mı? Bilmiyorum. Bana baksa gerek. Çünkü erkek erkeğe niye baksın!)

(1502) *Havo yaxshi-a?* (KVK/170)

(Hava güzel, değil mi?)

(1503) *Xayriyat, Maryamga emas, u menga qaragan ekan. Men bilan tanishmoqchi bo‘lganini so‘zladi. Tanishib oldik. Toshkentlik savdogar, Finlandiyaga borayotir emish. U qaysi mamlakat?* (KVK/171)

(Çok şükür Maryam’e değil, bana bakıyormuş. Benimle tanışacağını söyledi. Tanışdık. Taşkentli tüccar, Finlandiya’ya gidiyormuş. O hangi memleket?)

(1504) *Diqqat qildim: ko‘nglida ajib bir olov yona boshlaganga o‘xshaydi. Oh, yo rabbiy! Meni sevgan ko‘nglidagi muhabbat olovi emasmi? Faqat... unday bo‘lsa, u ajib va shirin kulish bilan kulgan ko‘zlari nima uchun menga emas, boshqa yoqlarga, olislarga qaraydi?* (KVK/172)

(Dikkat ettim, gönlünde acayip bir ateş yanmaya başladı. Ah ya rabbi! Bu seven gönlündeki muhabbet ateşi değil mi? Ama öyleyse o acayip ve tatlı şekilde gülen gözleri ne için bana değil başka taraflara, uzaklara bakıyor?)

(1505) *Mamlakatning tarixi, adabiyotiga oid qimmatbaho asarlarni tekinga berish hamda bir rus amaldoriga berish, bilmadim, nimaga teng? Mencha, bu — millatga xiyonat!* (KVK/173)

(Memleketin tarihi, edebiyatına ait değerli eserlerini bedavaya vermek hem de bir rus memuruna vermek, bilemedim, neye denk? Bence bu millete ihanet!)

(1506) “*Tarjumon” — ja-did gazetalarining otasi Ismoil boboyning gazeti. Eng eski gazet... “Tilda, fikrda, ishda birlik!” deydi, ya’ni biz musulmonlar, turk xalqlari, bir til bilan gapiraylik, bir fikrda bo‘laylik, bir ish qilaylik, deydi. Mundan yaxshi nima bor?* (KVK/174)

(Tarjumon, yenilikçi gazetelerin atası Ismoil babanın gazetesi. En eski gazete. “Dilde, fikirde, işte birlik!” diyor, yani biz Müslümanlar, Türk halkları, bir dil ile konuşalım, aynı fikirde olalım, aynı işi yapalım diyor. Bundan güzel ne var?)

(1507) *Har holda musulmon xotin bilan turib ko‘rgansiz-ku?* (KVK/176)

(Her halde Müslüman bir kadınla birlikte yaşamayı biliyorsundur değil mi?)

(1508) *Maryam chaqirdi. Bilmadim, nima gap? Bu to‘yilmas suhbatni bo‘lib chopdim.* (KVK/177)

(Maryam çağırdı. Anlamadım ne demek? Bu doyulmaz sohbeti bölüp çıktım.)

(1509) *Maryam masalasi — kichkina masala. U oson hal bo‘ladi. Ammo miyamda paydo bo‘lgan fikrlar meni qayerga olib boradi? Shunga hayronman.* (KVK/178)

(Maryam meselesi küçük mesele. O kolay halolur. Ama aklımda meydana gelen fikirler beni nerelere götürüyor? Ona şaşırıyorum.)

(1510) *Sevamanmi, yo‘qmi?* (KVK/178)

(Seviyor musun sevmiyor musun?)

(1511) *Jadidlarning eng katta otaxonlaridan Ahmadboy Husainov... Juda boy odam edi. Usuli jadid maktablariga ko‘p pul sarf qildi. Millatga qilgan xizmati sanoqsiz... Bizda ham*

shunday boylar bo‘lsa? Andijonda Mirkomilboy bor. Eshitgandirsiz? Millat yo‘liga bir chaqa bermaydi. Johil! (KVK/179)

(Yenilikçilerin en büyük atalarından Ahmadboy Husainov… Çok zengin adamdır. Yenilikçi okullara çok para harcadı. Millete sayısız hizmeti var. Bizde de böyle zenginler olsa? Endican'da Mirqomilboy var. Duydunuz mu? Millet yoluna bir kuruş vermez. Cahil!)

(1512) *— Yurtingizda qolgan bolalaringizning tarbiyasini shu xotiningizga topshiring! Odam bo‘ladi ular.*

— Milliy maktabda o‘qimaganlar-ku? (KVK/180)

(— Yurdunuzdaki çocukların eğitimini kadınlarınıza verin! Adam olur onlar.

— Milli okullarda okumasınlar mı?)

(1513) *Endi uni Moskvaga tashlab, o‘zim yana o‘z yurtimga qaytib ketsammi?* (KVK/180)

(Şimdi onu Moskova'ya gönderip, ben yine kendi ülkeme mi dönsem?)

(1514) *Men senga xotin bo‘l, deb taklif qilmoqchiman. Sen nega mehmonman, deysan?* (KVK/184)

(Ben sana karım ol diye teklif edeceğim. Sen niye misafirim diyorsun?)

(1515) *Soat necha?* (KVK/185)

(Saat kaç?)

(1516) *Siz-ku musulmonsiz, bilaman. Bu xonim musulmonmi, yo‘qmi?*(KVK/185)

(Siz de Müslümansınız biliyorum. Bu hanım da Müslüman mı değil mi?)

(1517) *Akbarali nechtasini tasarruf qildi? Behisob! O‘zim ham behisob tasarruf qilganman. Bugun bir asari bormi? Yo‘q! Qo‘l yuvib to‘kilgan suvday, izsiz-asarsiz o‘tdi-ketdi hammasi... Bu-chi?* (KVK/187)

(Akbarali kaç tanesine sahip çıktı? Sayısız! Ben de sayısız sahip çıktım. Bugün bir eseri var mı? Hayır! Elini yıkayıp döktüğün su gibi izsiz esersiz geçip gitti hepsi. Ya bu?)

(1518) *Muncha qo‘rqasiz? Yaqinroq keling... — dedi Sultonxon juda past ovoz bilan.* (KVK/196)

(Bu kadar korkuyor musunuz? Yakınıma gelin dedi Sultonxon çok derin bir sesle.)

(1519) *Mirshablar qani?* (KVK/196)

(Polisler nerede?)

(1520) *Kichkina hujrada kecha-kunduz bir o‘zingiz zerikmaysizmi?* (KVK/197)

(Küçücük hücrede gece gündüz bir başınıza sıkılmıyor musunuz?)

(1521) *Poshshaxon bilan Xadichaxonni o‘rtagan alamlarning biri shu uy emasmikin?* (KVK/197)

(Poshshaxon ile Xadichaxon'ı üzen sıkıntılardan biri bu ev değil mi ki?)

(1522) *Qanaqa pul, taqsir? — dedi Matxoliq amin. Hammaning ko‘zi uning og‘ziga tikilgan edi, undan keyin hamma ko‘zlar birdaniga mingboshi tomonga burilib, uning og‘ziga osildilar.* (KVK/203)

(Hangi para muhterem? dedi Matxoliq kendinden emin. Herkesin gözü onun ağzına dikilmişti. Sonra gözler birden binbaşı tarafına çevrilip bu kez de onun ağzına baktılar.)

(1523) *Qanaqa pul bo‘lardi! Yigitlarning yarim oyligi g‘aznadan, yarmi yurtdan.* (KVK/203)

(Hangi para olacak! Delikanlıların aylığının yarısı hazineden yarısı ülkeden.)

(1524) *Rost bo‘lsa rostdir, yolg‘on degan odam yo‘q. Ammo-lekin “Kim katta — yurtmi, oq podshomi?” deb so‘raganda, nima deysanlar?* (KVK/204)

(Doğruya doğru, yalan diyecek adam yok. Ama “Kim önemli, ülke mi Çar mı?” diye sorulduğunda ne dersiniz?)

(1525) *Men urushni qaydan bilay?* (KVK/206)

(Ben savaşı nereden bileyim?)

(1526) *Bizning musulmon-turk yigitlarining qo‘liga rus hukumati beshotar miltiq berib qo‘yarmidi? Hukumatning esi bor.* (KVK/207)

(Rus hükümeti bizim Müslüman-Türk gençlerin eline beş atar av tüfeği verir mi? Hükümet akıllı.)

(1527) *—Sizning dushmaningizni aytayotganim yo‘q, dodho afandi. Turkislom xalqining dushmanlarini aytaman...*

— Germonni aytasanmi? (KVK/207)

(— Sizin düşmanlarınızı söyleyecek değilim Dodo efendi. Türk-islam halkının düşmanlarını söylüyorum.

— Almanları mı söylüyorsun?)

(1528) *Bizning butun fojiamiz shundaki, do‘stimiz bilan dushmanimizni ajrata olmaymiz. Eshitdingizmi uning gaplarini? Bizning dindoshimiz, millatdoshimiz bo‘lgan Turkiya bilan bir safda urushayotgan Germaniya bizga, biz Turkiston turklariga dushman emish...* (KVK/208)

(Bizim bütün zayıflığımız şu ki dostumuzla düşmanımızı ayıramıyoruz. Duydunuz mu sözlerini? Bizim dindaşımız, milletdaşımız olan Türkiye ile aynı safta savaşan Almanya bize, biz Türkistan Türklerine düşmanmış.)

(1529) *Kim u menga ta’na qilgan?* (KVK/214)

(Kim o beni kınayan?)

(1530) *Pul meniki! Kimga qanday shart bilan bersam — ixtiyor o‘zimda!* (KVK/215)

(Para benim! Kime hangi şartla vereceğimi ben bilirim!)

(1531) *Abdisamat eshitgandir, eshittirmay qo‘yadimi odamlar?* (KVK/216)

(Abdisamat duymuştur, duyurmadan bırakır mı adamlar?)

(1532) *Siz qancha sevinsangiz, men sizdan ortiqroq sevinaman!* (KVK/219)

(Siz ne kadar sevinseniz de ben sizden daha çok sevinirim!)

(1533) *Qani, gapirib ber menga. Nima noma'qulchilik qilding?* (KVK/222)

(Hadi, söyle bana. Ne kepazelik yaptın?)

(1534) *Bo'lmasa gapiringlar. Nega jim turasanlar? Men haqiqatni bilay, deb keldim.* (KVK/222)

(Öyleyse konuşun. Niye susuyorsunuz? Ben gerçeği öğreneyim diye geldim.)

(1535) *Nechtadan yosh jo'jalarimiz bor... Biz o'zimiz och-yalang'och o'ta beramiz: yosh bola uni bilmaydi: non deydi, osh deydi...* (KVK/223)

(Kaç tane çocuğumuz var. Biz aç çıplak uyuruz da çocuklar anlamaz; ekmek der, aş der.)

(1536) *O'z xo'jayiniga, non-tuzini ichgan kishisiga qo'l ko'targan odam qanday odam bo'ladi?* (KVK/232)

(Kendi patronuna, tuzunu ekmeğini yediği kişiye el kaldıran adam nasıl adam olur?)

(1537) *Miryoqubday qora va chiroyli ko'zli, tani-joni sog', o'zi bardam, bazmchi, ayshu ishratni hamma vaqt shirin suhbat bilan boshlaydigan, ozoda va shirin so'zli erkakni qanday topib bo'ladi?* (KVK/237)

(Miryoqub gibi güzel kara gözlü, canı bedeni sağ, dinç, eğlenceli, zevkli, her zaman hoş sohbeti olan, temiz ve tatlı sözlü erkeği nasıl bulacak?)

(1538) *— Nima bo'ldi, Poshshaxon, sizga?*

— Sovuq oldiribman, shekilli... (KVK/239)

(— Ne oldu Poshshaxon size?

— Soğuk almışım galiba.)

(1539) *Qo'limdan kelganicha podsholikka xizmat qilib keldim. Shuncha zamon qilgan xizmatimni nazarga olmasmikin?* (KVK/240)

(Elimden geldiğince padişahlığa hizmet ettim. Bu kadar zaman yaptığım hizmeti dikkate almaz mı ki?)

(1540) *Nimaga menga qaraysan?* (KVK/243)

(Niye bana bakıyorsun?)

(1541) *Mening xotinim bo'lib aroq ochishni bilmaysanmi? O'rgan!* (KVK/243)

(Benim karım olup da rakı açmayı bilmiyor musun? Öğren!)

(1542) *U boshqa katta bir ishni olish to'g'risida o'ziga o'xshagan bir kishi bilan gaplashib o'tirgan edi. Kim ekan u — «o'ziga o'xshagan» kishi?* (KVK/246)

(O başka büyük bir işi almak için kendi gibi biriyle konuşuyormuş. Kimmiş o kendi gibi kişi?)

(1543) *Ori rost, yerli xalqning nomlarini yozishda u ham chalasavod bolalarning ishini qiladi, ya'ni «Akbarali» degan so'zni bir joyda "Umarali", yana bir joyda "Amir o'g'li",*

yana bir joyda "Qambar vali" deb yuboradi... Zotan, buning nima ahamiyati ham bor? (KVK/247)

(Namusu düzgün, yerli halkın isimlerini yazmada o da cahil çocukların işini yapar yani "Akbarali" ismi başka bir yerde "Umarali", başka bir yerde "Amiro'g'li" başka bir yerde "Qambar vali" diye geçer. Zaten bunun ne önemi var?)

(1544) *"Akbar" bo'ldi nima, "Qambar" bo'ldi nima — baribir emasmi?* (KVK/248)

(A kbar olsa ne, Qambar olsa ne, hepsi bir değil mi?)

(1545) *Mingboshiga suvni kim berdi?* (KVK/248)

(Binbaşıya suyu kim verdi?)

(1546) *Choynakdagi suv zaharlik ekan; demak, eringizga zaharni siz bergansiz?* (KVK/249)

(Çydanlıktaki su zehirliymiş, yani kocanıza suyu siz verdiniz?)

(1547) *Kofir bilan itning farqi yo'q. Itdan qochmaysizmi? Shunday bo'lsa, kofirdan ham qochsangiz bo'ladi.* (KVK/251)

(Kâfir ile köpeğin farkı yok. Köpekten kaçmıyor musunuz? O halde kâfirden de kaçabilirsiniz.)

(1548) *Kimning choynagi bu?* (KVK/252)

(Kimin çaydanlığı bu?)

(1549) *Ichida qanday suv borligini bilarmidingiz?* (KVK/252)

(İçinde nasıl su olduğunu biliyor muydunuz?)

(1550) *Nega u suvni mingboshiga berdingiz?* (KVK/253)

(Niye o suyu binbaşıya verdiniz?)

(1551) *Qiziq ekansan, men qayerdan bilay?* (KVK/253)

(Tuhafsın, ben nerden bileyim?)

(1552) *Demak, eringizni o'zingiz o'ldirdingiz?* (KVK/253)

(Demek kocanızı siz öldürdünüz?)

(1553) — *Qasam bermadilar-ku?*

— *Lozim bo'lmadi, taqsir.* (KVK/257)

(— Yemin etmediler mi?

— Lazım olmadı muhterem.)

(1554) *O'zi iqror emas, inkor qildi, shekilli-ku?* (KVK/257)

(Kendisi kabul değil inkâr etti galiba değil mi?)

(1555) *Kechiring, taqsir. Akbarali mingboshini qaysi xotini o'ldiribdi?* (KVK/258)

(Bağışlayın muhterem. Akbarali binnaşıyı hangi karısı öldürmüş?)

(1556) *Ammo, bordi-yu Cho'lpon "Kunduz"ni yozgan taqdirda, unda kimlar va qanday tasvirlangan bo'lardi?* (KVK/271)

(Ama farz edelim Cho'lpon "Gündüz"ü yazdığı takdirde orada kimler nasıl tasvir edilirdi?)

(1557) *Dardni ichga yutib yashamoqlikdan ko‘ra og‘irroq yumush bormikin dunyoda?* (S/3)
(Derdini içine atıp yaşamaktan daha ağır bir iş var mı ki dünyada?)

(1558) *Buning o‘rniga yana necha tunlarni bedor o‘tkazib, asarni qaytadan yozdilar.* (S/3)
(Bunun yerine kaç geceyi uykusuz geçirip eseri yeniden yazdılar.)

(1559) *Hozirgi zamon romani qanday bo‘lishi kerak?* (S/4)
(Çağdaş roman nasıl olmalıdır?)

(1560) *Keng ko‘chalar ham, qator ok uylar ham, oldi gulzor kolxoz klubi ham goh sariq, goh qizg‘ish tusga kirib qishloq husniga husn qo‘shadi. Bu yerning odamlari-chi? Ular orombaxsh oqshomlardan ham go‘zal.* (S/8)
(Geniş sokaklar da, sıra sıra evler de, önü bahçeli villalar da kâh sarı kâh kırmızı renge girerek köyün güzelliğine güzellik katıyor. Ya buranın insanları? Onlar huzur veren akşamlardan da güzel.)

(1561) *Qosimjon ham: “Yo‘q, demang, ayta qoling. Baribir qutulmaysiz” — degan edi. Qosimjon shunday demaganda, Nazira qizlarga quloq solmasdi. Bilmayman, deyardi-qo‘yardi. Lekin nega Qosimjonning so‘zini qaytara olmadi?* (S/8)
(Qosimjon da; “Hayır demeyin, söyleyin. Hepimiz bekliyoruz.” demişti. Qosimjon böyle dememiş olsaydı Nazira kızlara kulak asmazdı. Bilmiyorum der bırakırdı. Ama niye Qosimjon’ın sözünü geri çevirmedi?)

(1562) *Qosimjon akam bilan qirga yuboring, deb qancha yalindim, yubormadingiz. Endi bunga ham yo‘q deysizmi?* (S/9)
(Qosimjon ağabeyimle tepeye gönderin diye ne kadar yalvardım, göndermediniz. Şimdi buna da mı hayır diyorsunuz?)

(1563) *Xo‘p, xo‘p. Buncha qaqillamasang?* (S/9)
(Olur olur. Bu kadar konuşmasan?)

(1564) *Dalada kun juda tez kech bo‘larkan-a?* (S/9)
(Tarlada gün çok çabuk geçiyor değil mi?)

(1565) *Aytganday, Qosimjon akangiz qirdan qachon keladi?* (S/9)
(Aklıma gelmişken, Qosimjon ağabeyiniz araziden ne zaman gelir?)

(1566) *Mana, Qosimjon aka, qishlo-g‘ingizdaman. Sevinchim ichimga sig‘mayapti. Siz-chi?* (S/10)
(İşte Qosimjon ağabey, köyünüzdeyim. Sevincimden içim içime sığmıyor. Ya siz?)

(1567) *Tizzalarini ko‘rpaning ustidan quchoqlab, birinchi mehnat kunining qanday bo‘lishini, Qosimjon bilan qanday uchrashishni o‘ylab ketdi.* (S/10)
(Dizlerini yorganın üstünde kucaklayarak ilk iş gününün nasıl olacağını, Qosimjon ile nasıl karşılaşacağını düşündü.)

(1568) *Bir mahal oldinda kimningdir sharpasi ko‘rindi. Uning yonida yana birov borga o‘xshaydi? Nazira yurishini ham, orqaga qaytishini ham bilmay, to‘xtab qoldi.* (S/11)

(Bir an önünde birinin yansımasını gördü. Onun yanında biri daha mı vardı? Nazira yürüse mi yoksa geri mi dönse bilemedi.)

(1569) *Rost, siz hamma narsaning uddasidan chiqasiz. Bormasangiz, xafa bo‘lamiz. Kelishdik-a?* (S/11)

(Doğru, siz herşeyin üstesinden gelirsiniz. Gitmezseniz mutlu oluruz. Anlaştık, değil mi?)

(1570) *Nahotki, sezmagan bo‘lsa? Nahotki, sevishimni bilma-sa?* (S/11)

(Nasıl yani, anlamamış mıdır? Sevdiğimi anlamamış mıdır?)

(1571) *Bilsa shunday dermidi? Ayb o‘zimda.* (S/11)

(Anlasa böyle der mi? Suç bende.)

(1572) *Shu mahalda qayoqqa?* (S/12)

(Bu saatte nereye?)

(1573) *Qayoqqa ketyapsan?* (S/12)

(Nereye gidiyorsun?)

(1574) *— Axir, yolg‘iz o‘zingiz... qandog‘ bo‘larkin? — dedi ikkilanib.*

— Hechqisi yo‘q, birinchi marta emas-ku. Yaxshi qoling! (S/14)

(— Şimdi siz yalnız..nasıl olur ki? dedi tereddüt ederek.

— Zararı yok, ilk defa değil ki. Hoşçakalın.)

(1575) *Nima, siznikiyam buzilib qoldimi?* (S/14)

(Ne, sizinki de mi bozuldu?)

(1576) *O’sha kuni Nazirpolvon onasining qabri yonida kunni kech qildi. Ming xil fikr miyasini chulg‘ab olgan edi. Uyga borsinmi? Yo boshqa yoqqa bosh olib ketsinmi?* (S/16)

(O gün Nazir pehlivan annesinin mezarı yanında geçirdi gününü. Bin türlü fikir aklını kurcalıyordu. Eve mi gitsin? Yoksa alıp başını başka bir tarafa mı gitsin?)

(1577) *Agar o‘shanda ish o‘ylaganiday chiqqanda, hozir qayerda bo‘lardi?* (S/16)

(Eğer bu iş düşündüğü gibi çıksaydı, şimdi nerede olurdu?)

(1578) *Abduqodir uni qayoqlarga olib bormadi, nimalarni ko‘rsatmadi!* (S/18)

(Abduqodir onu nerelere götürmedi, neleri göstermedi!)

(1579) *Ixtiyor senda. Qayoqqa surgasang, ketaveraman.* (S/18)

(Seçim senin. Nereye sürersen, giderim.)

(1580) *Mirsidiq bu qishloq qayerda o‘zi, uzoqmi, yaqinmi surishtirmadi.* (S/18)

(Mirsidiq, bu köy nerede, yakın mı uzak mı diye sormadı.)

(1581) *Ishqilib, kayfiyati tuzukmi?* (S/18)

(Aklıma gelmişken, keyfi yerinde mi?)

(1582) *Kutaman-a, Abduqodir? Xatamjon bilan albatta birga qaytinglar.* (S/19)

(Bekliyorum Abduqodir? Xatamjon ile birlikte dönün.)

(1583) *G'ildirakli kichkina aravachada bir yigit o'tirib kuylardi. Mirsidiq avval qanday ashula ekanligini aniqlay olmadi.* (S/19)

(Tekerlekli küçük arabada bir genç oturmuş şarkı söylüyordu. Mirsidiq önce nasıl bir şarkı olduğunu anlamadı.)

(1584) *— Professor Vlasov ham ko'rgan.*

— Professor Vlasov? (S/20)

(— Profesör Vlasov da görmüş.

— Profesör Vlasov?)

(1585) *—Yaxshi qo'shiq ekan. Qanday qo'shiq bu?*

—Hayot qo'shig'i... (S/20)

(— Güzel şarkıymış. Hangi şarkı bu?

— Hayat şarkısı…)

(1586) *Mana, men o'zim ham shu yoshga kelib, haligacha biron marta doktorga murojaat qilganim yo'q. Yo ishonmaysizmi?* (S/23)

(İşte, benim de bu yaşıma kadar bir kere doktora gitmişliğim yok. Yoksa inanmıyor musunuz?)

(1587) *Gazeta o'qisam, avvalo to'rtinchi betini ko'rib chiqaman. Qiziq-a?* (S/24)

(Gazete okusam önce dördüncü sayfayı görüp çıkarım. Garip mi?)

(1588) *Bir oy ichida ikkita butun boshli odam bir-birini o'rganib, bir-biriga ko'ngil qo'yishi mumkinmi? Albatta, yo'q.* (S/24)

(Bir ay içinde iki büyük adamın birbirini tanıyıp, birbirine gönül koyması mümkün mü? Elbette hayır.)

(1589) *Uylanmasdan ilgari qayoqda edi esi?* (S/25)

(Evlenmeden önce aklı nerdeydi?)

(1590) *Bir yil turar-turmas ajralar ekan, ekan, nega uylanadi?!* (S/25)

(Bir yıl durur durmaz ayrılacakmış, niye evleniyor o zaman?!)

(1591) *Nega ajrashar ekanman, yaxshi bo'lgandan keyin?* (S/25)

(İyi olduktan sonra niye ayrılayım?)

(1592) *Stantsiyaga kelib qoldik shekilli?* (S/25)

(İstasyonda kaldık galiba?)

(1593) *Ko'rsatish ham gapmi? Burniga tiqib olay dedimu o'zimdan cho'chidim.* (S/27)

(Göstermek de laf mı? Burnuna sokayım dedim de kendimden korktum.)

(1594) *Shavkat ishlayotgan dastgoh cho'rt ikkiga bo'linib ketibdi. Qanday qilib, nima sababdan — hech kim bilmasdi. Uni o'zi ham tushuntirib berolmadi.* (S/28)

(Shavkat'in çalışan tezgahı ikiye ayrılmıştı. Nasıl oldu, ne sebepten hiç kimse bilmiyordu. Onu kendisi de ifade edemiyordu.)

(1595) *Gap shundaki, bizning brigadamizga o‘sha kezlari yangi bir kranchi qiz keldi. Bu texnikumni bitirgan, Mahfuza ismli yoshgina, ko‘hlik qiz edi.*

—Qiz deysanmi? Kranchi-a? (S/28)

(Laf şu ki, bizim ekibimize bu aralar yeni bir vinç operatörü kız geldi. O, teknik liseyi bitirmiş, Mahfuza isimli genç bir kız.

— Kız mı dedin? Vinç operatörü öyle mi?)

(1596) *Bas qilinglar, — dedi Vosiq jahlim chiqayotganini ko‘rib. — Ketdik. Yaxshi qiz, borarsiz-a?!* (S/29)

(Durun, dedi Vosiq öfkelendiğini görüp. Gidiyoruz. Güzel kız, geliyosunuz değil mi?)

(1597) *O’zi qani, o‘zi?* (S/29)

(Kendisi nerde kendisi?)

(1598) *Shu tirrancha, ko‘lidan bir tiyinlik ish kelmaydigan oyimqiz mendan afzal bo‘ldimi?* (S/32)

(Şu küçük dilenci, elinden bir kuruşluk iş gelmeyen şu kızcağız ben den daha mı makbul?)

(1599) *Shavkat: Bu achinishdan emas. Sizni... sevaman!*

Mahfuza: Shuncha gapdan keyin-a? (S/33)

(Shavkat: Bu acımaktan değil. Sizi seviyorum!

Mahfuza: Bu kadar laftan sonra öyle mi?)

(1600) *Ular hozir qayerda ekan?* (S/34)

(Onlar şimdi nerdeymiş?)

(1601) *Qani ayting, shunday qiz bilan faxrlanmay bo‘ladimi?* (S/35)

(Haydi söyle, böyle bir kızla övünmez olur muyum?)

(1602) *Muncha noz qilmasang?* (S/35)

(Bu kadar naz yapmasan?)

(1603) *Xo‘sh, to‘yni qachon qilamiz?* (S/36)

(Peki düğünü ne zaman yaparız?)

(1604) *Odamning dastlab uyidan ko‘ngli to‘q bo‘lishi kerak. Uyi tinchmi, qancha ish desangiz qilaveradi.* (S/37)

(İnsanın önce evinden emin olması lazım. Evi huzurluysa ne kadar iş deseniz yapar.)

(1605) *Uyalmaysizmi, oyi? Bu axir kolxozning pichani-ku?* (S/37)

(Utanmıyor musun anne? Bu çiftliğin otu mu yoksa?)

(1606) *Bolam, qachongacha yolg‘iz yurasan? Sherzod akangning hurmatini qilib, shuncha yurding, yetar. Meni ham o‘yla. Bir oyog‘im yerda bo‘lsa, bir oyog‘im go‘rda, nevara ko‘rsam degan niyatim bor.* (S/38)

(Yavrum, ne zamana kadar yalnız kalacaksın? Sherzod ağabeyin hürmetine bu kadar bekledin yeter. Beni de düşün. Bir ayağım yerdeyse bir ayağım çukurda, torun görmek istiyorum.)

(1607) *Ertaga ko‘rsatsang osmon uzilib yerga tushadimi?* (S/38)

(Sabaha göstersen gökyüzü yere mi düşer?)

(1608) *Tuzukmisiz? Kecha choyxonada ko‘rinmadingiz?* (S/41)

(İyi misiniz? Gece çayhanede görünmediniz?)

(1609) *Xo‘sh, bu yangi uyga qachon ko‘chasiz?* (S/41)

(Peki, bu yeni eve ne zaman taşınacaksınız?)

(1610) *Uy yaxshi. Qachon desangiz o‘taveramiz. Ikki kishiga bundan ortik yana nima kerak?* (S/41)

(Ev güzel. Ne zaman deseniz otururuz. İki kişiye bundan fazlasının ne gereği var?)

(1611) *Labbay?* (S/42)

(Efendim?)

(1612) *Har kim o‘zi ekkan narsani o‘zi kesolmasa, qayerga ko‘cha tushadi-yu, qayerga imorat quriladi.* (S/43)

(Herkes kendi ektiği şeyi kesmezse, nereye sokak yapılır, nereye bina dikilir.)

(1613) *Keldingizmi, o‘g‘lim, — dedi u yuzini yaktagi ichiga yashirib. — Sizni kutib o‘tiribman. Oshni endi yangi uyda qilamiz-da, a?* (S/43)

(Geldiniz mi oğlum, dedi o yüzünü örtüsünün altına gizleyerek. Sizi bekliyorum. Yemeği şimdi yeni evde yaparız, olur mu?)

(1614) *Qorasuvgayam hozir yong‘oq zarurmi, ko‘cha zarurmi? Albatta, ko‘cha.* (S/43)

(Karasuya da şimdi ceviz ağacı mı lazım, sokak mı? Elbette sokak.)

(1615) *Balki meni o‘sha ofatdan qutqarib olgan, nom bergan odam shu choldir? Faqat u shinelda edi.* (S/45)

(Acaba beni bu afetten kurtarıp, ismini veren adam bu ihtiyardır? Fakat o paltoluydu.)

(1616) *Yaxshilab qarang. Daraxtning pastida hech narsa ko‘rmayapsizmi?* (S/46)

(İyi bakın. Ağacın arkasında hiçbir şey görmüyor musunuz?)

(1617) *Men, bu kim, nima qilyapti, degan ma’noda shofyorga qaradim.* (S/46)

(Ben, bu kim, ne yapmış anlamında şoföre baktım.)

(1618) *Qorachadan kelgan, kulcha yuz yigit edi soldat. Lekin tojikmi, o‘zbekmi yo turkmanmi, hech kim bilmaydi. Rostini aytsam, buning ahamiyati yo‘q hozir.* (S/46)

(Esmer tenli, yuvarlak yüzlüydü asker. Lakin Tacik mi, Özbek mi, Türkmen mi hiç kimse bilmiyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse bunun önemi yok.)

(1619) Boya ko‘rib keldik-ku? Darrov sog‘indingmi? (S/47)

(Az önce görüp geldik ya? Hemen özledin mi?)

(1620) *O’g‘il bola ham yig‘laydimi? Sen o‘g‘il bolamisan, yo qiz bolamisan?* (S/47)

(Erkek çocuk ağlar mı? sen erkek çocuk musun yoksa kız çocuk musun?)

(1621) *Ming xil xayollarga borib, archa atrofidagi kumush rang skameykalardan biriga o‘tirdim-da, endi papiros chekmoqchi bo‘lgan edim, yonimda yotgan ko‘k muqovali daftarga ko‘zim tushib qoldi. Darrov uni olib atrofimga qaradim: hech kim yo‘q. Kim unutib qoldirdi ekan?* (S/47)

(Bin türlü hayale dalıp çamın etrafındaki gümüş renkli banklardan birine oturdum, tam bir sigara içecektim, yanımda duran mavi kaplı deftere gözüm ilişti. Hemen alıp etrafıma baktım, hiç kimse yok. Kim unutmuş olabilir?)

(1622) *Men bu uyda kimman? Xo‘jayinmanmi yo xizmatkormanmi?* (S/49)

(Ben bu evde kimim? Sahibi miyim yoksa hizmetçsi mi?)

(1623) *Dadamlar-chi? Nega ular ham xafalar?*(S/50)

(Ya babamlar? Niye onlar da mutsuzlar?)

(1624) *Dadamdan uch kundan beri darak yo‘q. Oyimlar bizni uxlatadilaru, o‘zlari mijja qoqmay chiqadilar. Dadam qayoqda qolishlari mumkin-a?* (S/50)

(Babamdan üç günden beri haber yok. Annemler bizi uyuttular ama kendileri gözlerini kırpmadılar. Babam nerede olabilir ki?)

(1625) *Qancha urishsangiz meni urishing, bolada nima gunoh?* (S/50)

(Ne kadar vurursanız bana vurun, çocuğun ne suçu var?)

(1626) *Oyimlar qanilar?* (S/51)

(Annemler neredeler?)

(1627) *Charchash qayoqda! — dedim kulib. — Charchashga qo‘l ham tegmaydi.* (S/55)

(Yorgunluk nerde! Dedim gülerek. Yorulmaya bile elimiz değmiyor.)

(1628) *Ishlar qalay?* (S/55)

(İşler nasıl?)

(1629) *Kelib yechinmasdan o‘zimni karavotga tashladim-da, to‘yib-to‘yib yig‘ladim. Tavba, qanday odamlarki, ishdan boshqa narsani bilmaydi?!* (S/55)

(Gelip üzerimi değiştirmeden kendimi yatağa atıp doya doya ağladım. Tövbe, bunlar nasıl adamlar ki işten başka bir şey bilmiyorlar?!)

(1630) *Yaxshi yigit, rostini ayting, anavi qiz sarg‘ayib ketdi-ku, ko‘nglingiz bormi-yo‘qmi?* (S/55)

(Güzel delikanlı, doğru söyleyin, şu kız sararıp soldu, gönlünüz var mı yok mu?)

(1631) *— Kechasi sayr qiladigan odatim bor. Shunday bir aylanib kelmasam, uyqu kelmaydi.*

—Qachondan beri? (S/55)

(— Geceyi seyretmek gibi bir âdetim var. Şöyle bir dolanıp gelmezsem, uykum gelmez.

— Ne zamandan beri?)

(1632) *—Yordam berasiz-a?*

—Albatta. (S/56)

(— Yardım edersiniz değil mi?

— Elbette.)

(1633) Erta bahor edi. Daladan kelayotgan edim. Nima uchun borganman u yoqqa, hozir eslolmayman. (S/57)

(Geçen bahardı. Tarladan gelmiştim. Ne için gitmiştim o tarafa şimdi hatırlamıyorum.)

(1634) *Nima qilishimni bilmay ko‘zimni chirt yumdim-da, joyimda turaverdim. Qancha turdim, bilmayman.* (S/59)

(Ne yapacağımı bilmeden gözlerimi kapayıp yerimde durdum. Ne kadar durdum bilmiyorum.)

(1635) *Yig‘lama, nega yig‘laysan, tentak.* (S/59)

(Ağlama, niye ağlıyorsun ahmak.)

(1636) *Nega charcharkanman, bolam! Shu ham ish bo‘ptimi?* (S/61)

(Niye yorulayım yavrum! Bu da iş mi?)

(1637) *Zarur narsasini yo‘qotib qo‘ygan odamdek karaxt bo‘lib uyiga qaytdi. Ovqat tatimadi. Kechasi bilan ham uxlolmay chiqdi. Nima bo‘ldiy-kin?* (S/63)

(Önemli bişeyini kaybetmiş adam gibi hissiz bir şekilde eve döndü. Yemek yemedi. Gece de uyumadı. Ne olmuştu ki?)

(1638) *Savri xola bitta-bitta yurib borardi, shoshmasdi. Uyda bolalari kutyaptimi yo bironta ishi chala qolganmi?* (S/63)

(Savri hala yavaş yavaş yürürdü, acele etmezdi. Evde çocukları mı bekliyor yoksa bir işi yarım mı kalmış?)

(1639) *Qayoqdan kelding?* (S/67)

(Nereden geldin?)

(1640) *—Dadang qayerda?*

—Urushda... (S/67)

(—Baban nerede?

— Savaşta.)

(1641) *—Lolam qolib ketdi.*

—Qanaqa lola? (S/67)

(— Lalem gitti.

— Hangi lale?)

(1642) *—Qayerdan bilasan sen?*

—Dadam aytganlar.(S/68)

(— Nerden biliyorsun?

— Babam söyledi.)

(1643) *Bilmadim, dadasini topdimi-yo‘qmi? Lekin har vaqt albomni varaqlab, lolani ko‘rar ekanman, Galinani eslayman. Uning xayrlashayotganimizdagi chuzilgan oriq qo‘llari, ishonch bilan boqqan yirik zangori ko‘zlari ko‘z oldimda gavdalanadi.* (S/68)

(Bilmiyorum, babasını buldu mu, bulamadı mı? Fakat her zaman albüm sayfalarına bakarken laleyi görürdüm, Galina'yı hatırlıyorum. Onun vedalaşırken sarıldığı zayıf kolları, inançla bakan parlak gözleri gözümde canlanıyor.)

(1644) *O'shanda ham shunday bo‘ldi. Xiyobondan ketyapmanu, xayolim unda. Qayerda ekan hozir?* (S/68)

(O zamanda böyle oldu. Sokakta gidiyorum ama aklım onda. Nerededir şimdi?)

(1645) *Tug‘ruqxona, — dedi Sobirjon. — Oyisini ko‘rgani kelganga o‘xshaydi. Bahorda tug‘ilish ham kayf-a?* (S/73)

(Tug'ruqxona, dedi Sobirjon. Annesini görmek istiyor gibiydi. Baharda doğum da rahat olur değil mi?)

(1646) *Ovchi bizga nazar tashlab, tashqariga chiqib ketdi. Orqasidan choyxonachi ham chiqdi va shuzahotiyoq bir choynak choy bilan ikkita piyola ko‘tarib qaytib keldi.*

— Ko‘k choy olib keldim-a? — dedi oldimizga ularni qo‘yarkan. (S/73)

(Avcı bize bakarak dışarıya çıktı. Arkasından çaycı da çıktı ve derhal bir çaydanlık çay ve iki tane fincanla geri döndü.

—Yeşil çay alıp geldim, olur mu? dedi önümüze koyarken.)

(1647) *Yaxshi odamdan kim ketadi? Necha yildan beri taniyman, og‘zidan bir marta ham shirin gap eshitmabman-a! Tag‘in ham xotini fil ekan. Biznikilar shunaqa bo‘lsak, bir kun ham turmaydi.* (S/74)

(İyi adamdan kim ayrılır? Kaç yıldan beri tanıyorum. Ağzından bir kere güzel bir laf duymadım. Yine de karısı sabırlıymış. Biz böyle olsak bizimkiler bir gün bile durmaz.)

(1648) *Soat necha bo‘ldi, mehmon?* (S/74)

(Saat kaç oldu misafir?)

(1649) *—Sizga pul keldi, pul!*

— Qanaqa pul?

— Qanaqa pul bo‘lardi? Qog‘oz pul-da! Naxt o‘n besh so‘m! O'g‘lingiz yuboribdi. (S/76)

(— Size para geldi, para!

— Hangi para?

— Hangi para olacak? Kâğıt para! Nakit on beş som. Oğlunuz göndermiş.)

(1650) *Xo‘sh, hozir olasizmi? Yo ertaga pochtaxonadan olasizmi?* (S/76)

(Peki şimdi alıyor musunuz, yoksa sabaha postaneden mi alırsınız?)

(1651) *Nochor odam pul yuboradimi! Pul so‘raydi.* (S/76)

(Çaresiz adam para mı gönderir! Para ister.)

(1652) *Assalomu alaykum, Adhamjon, o‘g‘ilginam! Esonmisan, omonmisan? Yuborgan pulingni olib, boshim osmonga yetdi*. (S/78)

(Merhaba Adhamjon oğlum. Sağlıklı sıhhatli misin? Gönderdiğin parayı aldım, çok mutlu oldum.)

(1653) *Bu qanaqasi bo‘ldi? Xat kelmasayam yig‘i, kelsayam yig‘i ekan-da?* (S/79)

(Bu nasıl oldu? Mektup gelse de ağlıyor, gelmese de ağlıyor öyle mi?)

(1654) *Oyijon, sizni juda sog‘indim. Ahvollaringiz tuzukmi? Xatingizni olib juda xursand bo‘ldim. O’znngizni urintirmang. Mening ishlarim yaxshi. Yaqinda uchrashib qolamiz.* (S/80)

(Anneciğim, sizi çok özledim. Keyfiniz iyi mi? Mektubunuz aldım çok memnum oldum. Kendinizi unutturmayın. Benim işlerim iyi. Yakında kavuşacağız.)

(1655) *Kimning ovozi bu? Kim kuylayapti?* (S/81)

(Kimin sesi bu? Kim şarkı söylüyor?)

(1656) *Atina-chi? U hech kimni yoqtirmasdi, suymasdi. Qah-qah urib yigitlarni mazax qilib kulardi.* (S/81)

(YaAtina? O hiç kimseyi beğenmez, sevmezdi. Delikanlılarla dalga geçip gülerdi.)

(1657) *Qayerdasan, Ilcho, otang hurmati — ko‘r opangni!* (S/82)

(Nerdesin Ilcho, babana rahmet, gör ablanı!)

(1658) *Badbaxt dunyo! Bay Vasilda nima qasding bor edi?* (S/83)

(Uğursuz dünya! Bay Vasil’e ne kastın vardı?)

(1659) *Oh, Maritsa, Maritsa, g‘amgin va sokin daryo, qirg‘og‘ingdan qabrlar kimlarning qabrlari?* (S/83)

(Ah Maritsa, Maritsa, hüzünlü ve durgun deniz, sahilindeki mezarlar kimin mezarları?)

(1660) *Qani so‘yla, kofir o‘g‘li, otang ketdi qayoqqa?* (S/85)

(Hadi söyle, kafirin oğlu, baban nereye gitti?)

(1661) *Qanday shofyorki, olis yo‘l oldidan mashinasini bir ko‘zdan kechirmasa?* (S/99)

(Nasıl şoför ki, uzun yola çıkmadan önce arabasını bir gözden geçirmesin?)

(1662) *Endi shofyor bo‘lgandan keyin yo‘l bilish kerak-da. Yo‘l bilmagan shofyor — shofyormi!* (S/100)

(Şimdi şoför olduktan sonra yolu bilmesi gerek. Yol bilmeyen şoför şoför müdür?)

(1663) *Qanaqa ko‘prik? Qanaqa odam?* (S/102)

(Hangi köprü? Hangi adam?)

(1664) *— Unga nima bo‘lgan ekan?*

— Kim biladi. Urushda nimalar bo‘lmaydi?! (S/102)

(— Ona ne olmuş?

— Kim bilir. Savaşta neler olmuyor ki?)

(1665) *Qachon yer qimirlashini odamlar oldindan bilib, tayyorgarligini ko‘rib qo‘yarmidi?!* (S/104)

(Ne zaman deprem olacağını insanlar önceden bilip hazırlık yapar mıydı?!)

(1666) *Kichkina yuziga adashib omonatgina yopishtirib qo‘yilgan katta bukri burnini sho‘lq etib tortdi-da, o‘qishda davom etdi.*

— Qiziq kitob ekan-a? — dedim ovozimni ozgina ko‘tarib. (S/104)

(Küçük yüzüne emaneten yapıştırılmış gibi duran büyük eğri burnunu çekti, okumaya devam etti.

— İlginç kitapmış öyle mi? dedim sesimi biraz yükselterek.)

(1667) *Do‘konga it kirdimi, odam kirdimi, unga baribirga o‘xshaydi. Lekin avval iltimos qilib ko‘rish kerak. Peshtaxtaga suyanib, sekin gap boshladim.* (S/105)

(Dükkâna köpek mi girdi, insan mı girdi, ona farkı yok gibiydi. Fakat önce özen göstermesi gerek. Tezgaha yaslanıp, yavaşça konuşmaya başladım.)

(1668) *— Gul kerak, bitta guldasta...*

— Guldasta? (S/105)

(— Çiçek lazım, bir tane buket…

— Buket?)

(1669) *Keyin guldastani apil-tapil gazetaga o‘rab, do‘kondan chiqdim. Qandayligiga qaraganim ham yo‘q.* (S/105)

(Sonra buketi apar topar gazeteye sarıp dükkândan çıktım. Nasıl olduğuna bakmadım bile.)

(1670) *Shunda u qorni ochligini, nihoyatda cho‘llaganini eslabdi. Lekin bir tiyin puli yo‘q. Kunduz-ku bir amallab o‘tar, kechasi nima qiladi? Qayoqqa boradi?* (S/106)

(Böyle karnının acıktığı nihayet aklına geldi. Fakat bir kuruş parası yoktu. Gündüz bir şekilde geçer de gece ne yapar? Nereye gider?)

(1671) *Shu xayollar bilan bozorga kiribdi. Bu yerda hamma narsa bor. Lekin bir burda nonni qayerdan oladi, kim beradi?* (S/106)

(Bu hayallerle pazara girmiş. Burada herşey var. Fakat bir dilim ekmeği nereden alır, kim verir?)

(1672) *Qari qiz bo‘lib qolding, deyishyapti. Hech kimga yoqmasam, nima qilay?* (S/107)

(Yaşlı kız olup kaldın diyorlar. Hiç kimseyi beğenmiyorsam, ne yapayım?)

(1673) *Qo‘ying, xafa bo‘lmang, — dedim rahmim kelib. — Baxt erta turmush qurishda emas-ku!?* (S/107)

(Boşverin üzülmeyin, dedim acıyarak. Erken evlenmek şans mı ki!?)

(1674) *Go‘zal, adresingiz qanaqa edi?* (S/108)

(Go’zal, adresiniz hangisiydi?)

(1675) *Qayoqqa ketgan ekan? Tinchmikan? Shularni o‘ylab, xiyobonda o‘tirar ekanman, odamlarni sinchiklab kuzatardim. Zora shular ichida uchratib qolsam, deb umid qilardim. Ammo undan darak yo‘q edi.* (S/109)

(Nereye gitmiş? İyi miymiş? Bunları düşünerek caddede oturuyor, adamları dikkatle gözlemliyordum. Keşke bunların içinde rastlasam diye ümit ediyordum. Ama ondan haber yoktu.)

(1676) *Jazirama issiqning bu yoqimsiz manzarasi menga yana Go‘zalni eslatdi. Qayoqqa ketdiykin?.. Tinchmikin?.. Shu xayol bilan sekin o‘rnimdan turdim.* (S/109)

(Bunaltıcı sıcağın bu tatsız manzarası bana yine Go'zal'i hatırlattı. Nereye gitti ki? İyi midir? Bu düşünceyle yavaşça yerimden kalktım.)

(1677) *Nega boshqa joyda bunday tayyorlasha olmaydi?* (S/110)

(Niye başka yerde böyle hazırlanmıyor?)

(1678) *Birinchidan, xalq ezilgan, ikkinchidan — qaysi bir bolgar ruslarga qarshi urishardi, deysiz? Bunday bo‘lgan emas, ikki dunyoda bo‘lmaydi ham.* (S/111)

(Birincisi halk ezildi, ikincisi, hangi Bulgar Ruslara karşı savaştı diyorsunuz? Böyle olmaz, iki dünya bir araya gelse olmaz.)

(1679) *Qayoqqa?! To‘xta! Orqaga qayt.* (S/111)

(Nereye?! Bekle! Geri dön.)

(1680) *Bular partizan. Agar kim bizga qarshi bo‘lsa shu holga tushadi. Hozir ularni sizning oldingizda so‘roq qilamiz. Partizanlarning qayerdaligini aytib berishsa, ozod qilamiz. Aytishmasa, shu yerda osiladi.* (S/112)

(Bunlar çeteci. Eğer kim bize karşı gelirse bu hale düşer. Şimdi onları sizin önünüzde sorguya çekeceğiz. Çetecilerin nerede olduklarını söylerlerse serbest bırakırız. Söylemezlerse burada asılırlar.)

(1681) *Xo‘sh, ayt, ering qayerdan keldi? Otryad qayerda?* (S/112)

(Peki söyle, kocan nerden geldi? Müfreze birlik nerde?)

(1682) *Ofitser uni ura boshladi. Bechora Marina xola boshini qayoqqa berkitishni bilmasdi. Ofitser urib charchadi. Shun-da uning oldiga cho‘g‘ solingan chelak keltirishdi.* (S/112)

(Subay ona vurmaya başladı. Zavallı Marina teyze başını nereye saklayacağını bilemedi. Subay vurmaktan yoruldu. Önüne içinde ateş yana kova getirdiler.)

(1683) *Esingni yedingmi? Agar aytsang, sendan yuz o‘giraman.* (S/112)

(Aklını mı kaybettin? Eğer söyleren bir daha yüzüne bakmam.)

(1684) *U rohat bilan ko‘zlarini yumdi, ammo uxlab qolishdan qo‘rkib, darhol ochdi, shuning o‘zi, shunday yotishning o‘zi bir olam baxt edi. Qancha chuzilar ekan bu baxt? Yillarmi, oylarmi, kunlarmi?* (S/115)

(Keyifle gözlerini yumdu, ama uyuyup kalmaktan korkup derhal açtı, aslında böyle yatmak büyük bir mutluluktu. Ne zamana kadar sürer bu mutluluk? Yıllar mı, aylar mı, günler mi?)

(1685) *Boshida oq doka ro‘mol, sochi ko‘rinmaydi, balki oqarib, dokaga qo‘shilib ketgandir? Kulmoqchi bo‘lganidan yuzidagi ajinlar battar tortilib ketgan, old tishlari tushib, shunday milklari ko‘rinib turibdi.* (S/115)

(Başında beyaz kumaşlı başörtüsünden saçı görünmüyordu, belki de ağardığı için örtüyle bir olmuştur? Gülecek olduğu zaman yüzündeki çizgiler daha da belirginleşip, ön dişleri döküldüğü için diş etleri görünüyordu.)

(1686) *Yarim och, yarim yalang‘och, qiltillab o‘zidan og‘ir toshlarni ko‘targan asirlar orasida kimlar yo‘q edi?!* (S/116)

(Yarı aç yarı çıplak kendinden ağır taşları taşıyan esirler arasında kimler yoktu ki?!)

(1687) *— Qayerdansiz?*

—Toshkentdan, Shayxantavurdan. (S/116)

(—Nerdensiniz?

—Taşkent’ten, Şayhantavur’dan.)

(1688) *La-gerdan qochishga qochib, tamom qutulay deganda, nahotki yana qo‘lga tushsa?!* (S/118)

(Kamptan kaçmaya çalışıp tam kurtulduk dediğinde ya yine yakalanırsa?!)

(1689) *Yoningda kim bor?* (S/120)

(Yanında kim var?)

(1690) *Shu payt olisda ola echki yetaklagan bir odamning qorasi ko‘rindi. Ziyamat shoshib o‘zini daraxtning panasiga oldi. Kim ekan u? Qayerdan paydo bo‘lib qoldi?* (S/121)

(Bir an uzakta keçi güden bir adamın gölgesini gördü. Ziyamat aceleyle ağacın arkasına sığındı. Kimdi o? Nereden çıkmıştı?)

(1691) *—Qayoqqa?*

—Qayoqqa bo‘lardi, Gulistonga-da?! (S/122)

(— Nereye?

— Nereye olacak, Gülistana?!)

(1692) *U familiyasini aytdi va epchillik bilan cho‘ntagidan hujjatini olib ko‘rsatdi.*

— Komil Mirzaev degan odamni tanisangiz kerak? (S/123)

(Ailesini söyledi ve hızla cebinden kimliğini alıp gösterdi.

— Komil Mirzayev denilen adamı tanıyor olmalısınız?)

(1693) *Bilaman, hozir u bilan hech qanday aloqangiz yo‘q. Lekin bir vaqtlar yaxshi do‘st edinglar. Shunday emasmi?* (S/123)

(Biliyorum, şimdi onunla hiç alakanız yok. Fakat bir zamanlar iyi arkadaştınız. Öyle değil mi?)

(1694) *Gap shundaki, Komil qamoqda yotibdi.*

—Qamoqda? (S/123)

(Sözüm o ki, Komil hapishanede yatmış.

— Hapishanede?)

(1695) *Ishonmayman! — Zumrad o‘rnidan turib ketdi, — Komil bezori? Yo‘q, bu anglashilmovchilik.* (S/124)

(İnanmıyorum! – Zumrad yerinden kalktı– Komil kabadayı mı? Hayıri yanlış anlaşılma olmalı.)

(1696) *Uni faqat siz qutqara olishingiz mumkin.*

—Men?! (S/124)

(Onu ancak siz kurtarabilirsiniz.

— Ben?!)

(1697) *— Sizdan qo‘rqishdi, — dedi u.*

— Siz-chi? — kinoya bilan so‘radi Zumrad. — Qo‘rqmaysizmi? (S/124)

(— Sizden korktular, dedi o.

— Ya siz? – kinayeyle sordu Zumrad- Korkmuyor musunuz?)

(1698) *Qayoqqa ketayotgan ekan? Uyigami yo qizi bilan uchrashganimi? Qizi bo‘lsa kerak.* (S/124)

(Nereye gitmiş olabilir? Evine mi yoksa kızıyla buluşmaya mı? Kızı olsa gerek.)

(1699) *To‘g‘ri topibman. Kinoga kelibdi. Qizi, albatta, kutayotgandir?* (S/124)

(Doğru bilmişim. Sinemaya gelmiş. Kızı, kesin gelmiş midir?)

(1700) *Uchrashmadingizmi?* (S/125)

(Buluşmadınız mı?)

(1701) *Kelishdik-a?* (S/125)

(Anlaştık değil mi?)

(1702) *Xalaqit beryapsiz?* (S/125)

(Engel mi olacaksınz?)

(1703) *—Sovqotdingmi, qizim?*

—Unchalik emas. (S/125)

(— Üşüdün mü kızım?

— O kadar değil.)

(1704) *Shundan keyin nima bo‘ldi, qanday uyiga keldi, bilmaydi. Ko‘zini ochsa, tepasida onasi o‘tiribdi.* (S/126)

(Bundan sonra ne oldu, nasıl eve geldi bilmiyordu. Gözünü açtığında annesi tepesindeydi.)

(1705) *Zumrad nima bo‘lsa ham o‘tmishni eslamaslikka, hozirgina yuragini qamrab olgan shodlikni yo‘qotmaslikka qaror qilib, Komilga yuzlandi.* (S/127)

(Zumrad ne olsa da geçmişi hatırlamamaya, şimdilerde yüreğine dolan sevinci kaybetmemeye karar verip Komil'e yöneldi.)

(1706) *Sizni xafa qilib qo'ydim shekilli?* (S/127)

(Sizi mutsuz ettim galiba?)

(1707) *Hurmatning nimaligini, hozir bu hurmat qanchalik qimmat tushayotganini u bilarmikan?* (S/127)

(Hürmetin ne olduğunu, bu hürmetin ne kadar kıymetli olduğunu biliyor mu ki?)

(1708) *Menga hech narsa demaysizmi?* (S/127)

(Bana hiçbir şey söylemeyecek misiniz?)

(1709) *Hammasini eshitdim, — dedi Munira. — Bormaysan sudga. Qaysi yuz bilan borasan, o'zing ayt? Odamlar nima deydi?* (S/127)

(Hepsini duydum, dedi Munira. Mahkemeye gitmiyorsun. Hangi yüzle gidersin, sen söyle? İnsanlar ne der?)

(1710) *Uyimiz yaxshi joyda, — negadir ko'nglidan o'tkazdi Zumrad. — Shunday markazda. Bir yog'i suv, bir yog'i bog'... Buzilsa, qayerda turarkanmiz?* (S/128)

(Evimiz güzel yerde. –niyeyse gönlünden geçirdi Zumrad- Böyle merkezde. Bir yanı su, bir yanı bahçe. Yıkılırsa nerede kalırız?)

(1711) *Bilaman qayoqqa ketayotganingni! Esing joyidami, devona?! Bormaysan!* (S/128)

(Biliyorum nereye gittiğini! Aklın yerinde mi deli?! Gidemezsin!)

(1712) *Meni tinch qo'ying. Eshityapsizmi, meni tinch qo'ying!* (S/129)

(Beni rahat bırakın. Duydunuz mu, beni rahat bırakın!)

(1713) Choyxonada ko'pincha ikkalovidan boshqa hech kim bo'lmaydi. Kim ham bo'lsin? Hamma ishda. (S/130)

(Çayhanede çoğunlukla iki kişiden başka kimse olmazdı. Kim olsun? Herkes işte.)

(1714) *Sulaymon ota yarim kechagacha mijja qoqmaydi. Charchamagan odamga uyqu kelarmidi?* (S/130)

(Sulaymon baba gece yarısına kadar gözünü kırpmazdı. Yorulmayan adamın uykusu gelir mi?)

(1715) *Men ko'rmishman. O'zing ko'r!*

— Men ko'r? (S/131)

(Ben körmüşüm. Sensin kör!

— Ben kör müyüm?)

(1716) *Ikkaloving ham turmaysan. Pensiyaga kim oldin chiqqan bo'lsa, shu turadi. Men oldin chiqqanman, men turaman.* (S/131)

(İkiniz birden durmayın. Pansiyona kim önce çıkarsa o durur. Ben önce çıktım, ben dururum.)

(1717) *Sulaymon ota ertasiga choyxonaga chiqmadi. Indiniga Ham. Qanday chiqadi? Kunduzi uyda, hali u, hali bu. Kechqurun omborga yo‘l oladi.* (S/131)

(Sulaymon baba sabah çayhaneye gitmedi. Öbür gün de. Nasıl gitsin? Gündüz evde, orda, burda. Gece ambara gidiyor.)

(1718) *—Katta dada! Sizni Xolparang amakim chaqirvottilar! Fermaga borarmishsiz!*

—Nega? Bekorchi odam fermada nima qilarkan? (S/131)

(— Büyükbaba! Sizi Xolparang amcam çağırıyor. Çiftliğe gidecekmişiz.

— Niye? Aylak adamın çiftlikte ne işi varmış?)

(1719) *— Xafa bo‘lma, oshna, bu senga Marusyaning qorovulxonasi emas, rasmana erkaklarning ishi.*

—Shundoq degin? (S/132)

(—Üzülme dostum, bu sana Marusyan’ın bekçikliği değil, resmen erkeklerin işi.

— Öyle mi dersin?)

(1720) *Sulaymon ota karaxt edi, eshitmadi. Eshitsa ham nima derdi? Sabrdan boshqa iloji bormidi.* (S/133)

(Sulaymon baba halsizdi, duymadı. Duysa da ne derdi ki? Sabırdan başka çaresi varmıydı.)

(1721) *Kasal odam nega turding?* (S/135)

(Hasta adamsın, niye kalktın?)

(1722) *Nizomiddin aka qo‘rg‘onchaga kelib, kimning qabri qayerdaligini taxminangina esladi. Onasining qabri qo‘rg‘onchaning shunday oldida edi. Undan keyin ketma-ket otasi, ikkita amakisining qabri. Xotini onasining chap tomonida edi.* (S/135)

(Nizomiddin ağabey kulübeye gelip, kimin kabrinin nerede olduğunu tahmin etmeye çalıştı. Annesinin kabri kulübenin önündeydi. Ondan sonra biraz gerisinde babası, iki amcasının kabri. Karısı annesinin sol tarafındaydı.)

(1723) *Ho‘l ro‘molchani chakkasiga tutar ekan, yuz-qo‘li muzlab ketayotgandek bo‘ldi. Nahotki, bu o‘lim bo‘lsa? Beixtiyor xayolidan o‘tkazdi u.* (S/136)

(Islak mendiliyle şakaklarını silerken eli yüzü buz gibi kesildi. Bu ölüm mü acaba? Gayri ihtiyari aklından geçirdi o.)

(1724) *Mazangiz yo‘qmi?* (S/136)

(Keyifsiz misiniz?)

(1725) *“Darvoqe, mening ishlarim qalay? Saranjommi?” — dedi xayolan u va yurak sanchig‘i ham, sovuq ter ham bu savol oldida hech gap emasligini angladi, faqat nima uchun shu kungacha bu haqda o‘ylamayganiga, umuman, nima uchun odam bu hakda keksayib, o‘lim eshik qoqib kelgandagina bosh qotirishiga afsuslandi.* (S/136)

(“Gerçekten benim işlerim nasıl? Düzenli mi?” dedi içinden ve yürek sancısının da soğuk terin de bu soru karşısında hiçbir anlamı olmadığını anladı fakat ne için bu güne

kadar bu konuda düşünmediğini, genellikle insanların bu konuyu yaşlanıp, ölümün eşiğine geldiğinde düşünmesine üzüldü.)

(1726) *—Mastura qalay? Yoqdimi?*

—Qaysi Mastura? (S/137)

(— Mastura nasıl? Beğendin mi?

— Hangi Mastura?)

(1727) *Nega o‘shanda familiyasi, adresini yozib olmadi? Nega oqsoqolga xat yozmadi? Axir uning familiyasini bilardi-ku?* (S/140)

(Niye o ailesinin adresini yazıp almadı? Niye ihtiyara mektup yazmadı? Sonuç olarak ailesinin adresini bilmiyor mu?)

(1728) *O’g‘li-chi? O’g‘li bor edi-ku?* (S/140)

(Ya oğlu? Oğlu var mıydı?)

(1729) *Nega bilmas ekanman? Bilaman.* (S/140)

(Niye bilmezmişim? Biliyorum.)

(1730) *Ahmoq, kutsam seni kutamanmi? Senga azroildan boshqasi orzumand emas! Qayoqdan mulla bo‘lib qoldingki, menga o‘rgatasan?!* (S/142)

(Ahmak, beklesem seni mi beklerim? Seni azrailden başkası istemez! Nereden molla oldun ki, bana öğretiyorsun?!)

(1731) *Bechoraning sendan boshqa kimi bor?* (S/143)

(Zavallının senden başka kimi var?)

(1732) *Men achinmaymanmi? Men ham achinaman unga. Yolg‘izlik yomon. Buni o‘zing ham bilasan.* (S/143)

(Ben acımıyor muyum? Ben de acıyorum ona. Yalnızlık kötü. Bunu sen de biliyorsun.)

(1733) *Boboy, bu nima, kaklikning hammasini otib, tuzlab qo‘yganmisizlar? Bittayam ko‘rinmaydi-ku?* (S/144)

(İhtiyar bu ne, kekliğin hepsini alıp tuzladınız mı? Birtane bile görünmüyor mu?)

(1734) *Hozir bittasini o‘zimiz tutib olsak-chi?* (S/145)

(Ya şimdi bir tanesini tutup alırsak?)

(1735) *Juda ziqna ekansiz-da! Bitta qo‘y nima, odamdan ham azizmi?* (S/145)

(Çok cimrisiniz ya! Birtanecik koyun neymiş, insandan kıymetli mi?)

(1736) *Akbar?* (S/145)

(Akbar?)

(1737) *Nahotki, o‘lgan bo‘lsa? — bu dahshatli fikr cholning xayoliga keldi-yu, qo‘rqib ketdi. — Yo‘q, shuncha o‘lim bo‘lishi mumkin emas. Bedarak ketganlarning ko‘pi keldi-ku, ajab emas, u ham kelsa.* (S/145)

(Ya öldüyse? – Bu korkunç fikir ihtiyarın aklına geldi ya, korkup gitti. Hayır, böyle ölmesi mümkün değil. Kaybolanların hepsi geldi, bu da gelse sürpriz olmaz.)

(1738) *Nahotki, sen ham tushunmasang?! O'zim olib qolganman, o'zim, o'z qo'lim bilan qaytarishim kerak...* (S/145)

(Ya sen de düşünmesen?! Kendim durdurup, kendi elimle iade etmem gerek…)

(1739) *Ho'v shofyor og'aynilar! Tinchlikmi yo shu yerda tunaymizmi?* (S/148)

(Hey şoför arkadaşlar! Hayrola yoksa burada mı yatıyoruz?)

(1740) *Notanish ayol avtobusga suyanib yig'lardi. Sanobar Kamolova nima qilishini bilmay, turgan joyida to'xtab qoldi. Ko'ngil so'rab borsa, jerkib bersa-chi?* (S/148)

(Tanımadık kadın otobüse yaslanmış ağlıyordu. Sanobar Kamolova ne yapacağını bilmeden olduğu yerde kaldı. Sormak için gittiğinde ya terslerse?)

(1741) *Muncha qo'rqmasangiz? Sotimxon akadan qarzingiz bo'lsa, berib qo'yaqoling.* (S/155)

(Bu kadar korkmasanız? Sotimxon ağabeye borcunuz varsa verin.)

(1742) *Bilaman, ishlash bunaqa bo'lmaydi. Qani, to'g'ri ishlab ko'r-chi, noning butun bo'larmikin?* (S/156)

(Biliyorum, çalışmak böyle olmaz. Haydi, düzgün çalış da gör, ekmeğin tüm oluyor mu?)

(1743) *Menga ham aytsalaring bo'ladimi shu gaplaringni? Adashmasam, otalaringman shekilli?* (S/156)

(Bana da söyleniz olmaz mı bu lafları? Yanılmıyorsam babanızım değil mi?)

(1744) *— Oyi, biz armiyaga yozilib keldik. Bir oydan keyin ketamiz.*

— Qayoqqa?

— Harbiy xizmatga. (S/156)

(— Anne, biz orduya yazıldık. Bir ay sonra gidiyoruz.

— Nereye?

— Ordu hizmetine.)

(1745) *Qilgulikni qilib qo'yib, endi rozilik so'raysizlarmi?* (S/156)

(Yapacağınızı yapıp şimdi rızamı mı istiyorsunuz?)

(1746) *Garajda nima borligini ular qayerdan bilgan ekan? Men o'g'illarimga qaradim. Ular ham mendek, uyalganlaridan zo'rg'a oyokda turishardi, boshlari egik.* (S/157)

(Garajda ne olduğunu onlar nerden bilmiş? Ben oğullarıma baktım. Onlar da benim gibi utandıkları için zorla ayakta duruyorlardı, başları eğik.)

(1747) *Opa, hovuz qayoqda?* (S/157)

(Abla havuz nerde?)

(1748) *Yarim soat o'tar-o'tmas, suvqog'ozga o'ralgan ikkita bir kilolik tunuka choy quti ko'tarib kelishdi. Ochishdi. Ichi to'la tilla pullar ekan. Bu pullar qayerdan keldi? Nega bularning hammasini mendan yashirdi?* (S/157)

(Yarım saat geçer geçmez kâğıda sarılı iki tane bir kiloluk teneke çay kutusuyla geldi. Açtı. İçinde altın paralar vardı. Bu paralar nerden geldi? Niye bunların hepsini benden sakladı?)

(1749) *Ishlaymiz, oyi. Sizni yolg‘iz qoldirmaymiz. Uqish bo‘lsa sirtdan o‘qirman. Kunduzgida, Eldorni bilmayman, men o‘qiyolmayman. O’z kuchi bilan, zo‘rg‘a kirgan o‘rtoqlarimning ko‘ziga qanday qarayman?* (S/158)

(Çalışırız anne. Sizi yalnız bırakmayız. Okumaksa, dışardan da okurum. Eldor’ı bilmem, gündüz ben okuyamam. Kendi gücüyle, zorla giren arkadaşlarımın yüzüne nasıl bakarım?)

(1750) *Armiyaga ketmoqchi edilaring-ku?* (S/158)

(Orduya gidecektiniz ya?)

(1751) *Charchabsiz-da, xonim?* (S/159)

(Yoruldunuz mu hanım?)

(1752) *Nega zarda qildim, bilmayman. O’zim, axir, o‘g‘ri yo odam o‘ldirishdan toymaydigan odamga duch kelish uchun chiqdim-ku uydan. Bu odam xuddi shunaqalardanga o‘xshardi.* (S/159)

(Niye sinirlendim bilmiyorum. Kendim ya hırsıza ya da katile denk geldiğim için çıktım ya evden. Bu adam da tıpkı böylelerine benziyordu.)

(1753) —*Qayoqqa ketayapsiz?*

— *Hozir aytolmayman.*

(— Nereye gidiyorsunuz?

— Şimdi söyleyemem.)

(1754) *Qorin qalay? Mashinada norin bor, qazi, pishgan go‘sht...* (S/161)

(Aç mısın? Arabada yemek var, salam, pişmiş et…)

(1755) *Institutda birga o‘qigan o‘rtoqlarim bor, ularnikiga kirsam, birpas dam olsam bo‘lardi. Lekin nima deb kiraman? Qaysi yuz bilan kiraman?* (S/161)

(Enstitüde birlikte okuyan arkadaşlarım var, onlarınkine girsem de biraz rahatlasam. Ama ne diye gireyim? Hangi yüzle gireyim?)

(1756) *Kamroq ortsalaring bo‘lmasmidi? Bolaga og‘ir-ku?!* (S/162)

(Daha az yüklesen olmaz mıydı? Çocuğa ağır değil mi?)

(1757) *Odilsho, chaqir opangni?* (S/162)

(Odilsho, çağır ablanı?)

(1758) *Yo‘q, ayvonda faqat bo‘sh idishlar... Nima qilamiz endi? O’g‘ri bo‘lsa-ya?* (S/170)

(Hayır, terasta sadece boş tabaklar… Ne yaparı şimdi? Hırsız olabilir mi?)

(1759) *Esing joyidami? It qozonni ocholadimi? Qo‘li bo‘lmasa!.* (S/170)

(Aklın yerinde mi? Köpek kazanı açabilir mi? Eli olmadan!..)

(1760) *Miltig‘ingiz yo‘q-ku?* (S/171)

(Tüfeğiniz yok mu?)

(1761) *Itni u ko‘rdimi, yo g‘o‘zapoya shitirlaganiga shunday dedimi, ma’lum emas edi.* (S/173)

(O köpeği mi gördü yoksa pamuk hışırtısına öyle mi dedi belli değil.)

(1762) *Nechta urishqoq itni gumdon qilgan!* (S/174)

(Kaç tane savaşçı köpeği kaybettiler!)

(1763) *Qoratoy qayoqdasan? Buyoqqa kel!* (S/174)

(Qoratoy nerdesin? Bu tarafa gel!)

(1764) *Choyxonachining esidan chiqqanmi, yo jo‘rttaga ochiq qoldirib ketganmi, choyxona ortidagi ingichka, fanerdan ishlangan ko‘mirxona ochiq edi.* (S/179)

(Çaycı unutmuş mu yoksa bile bile mi açık bırakıp gitmiş, çay ocağının arkasında ince tahtadan yapılmış kömürlük açıktı.)

(1765) *Oti boshqachadir?* (S/180)

(Adı farklı mı?)

(1766) *Kimdir uni shunday deb chaqirgan edi. Hozir eslolmaydi. Onasining bag‘ridan olib, shaharlik jiyaniga sovg‘a qilgan keksa cho‘ponmi, yo Kozimning onasimi? Cho‘ponning shunday deb chaqirgani yoqdi.* (S/181)

(Kimdi onu böyle çağıran. Şimdi hatırlamıyordu. Annesinin koynundan alıp şehirli yeğenine hediye eden çoban mı yoksa Kozim’ın annesi mi?)

(1767) *Senga ham qoyilman. Yarang tuzalib ketadi. Lekin yangi oshnang qani, Ko‘ktoy qani?* (S/183)

(Sana da hayranım. Yaran düzeldi. Ama yeni dostun nerde, Ko’ktoy nerde?)

(1768) *Ko‘ktoy boshqacha it edi. Nima bersang, hammasini yerdi, hech qayoqni iflos ham qilmas edi!.* (S/183)

(Ko’ktoy farklı bir köpekti. Ne versen hepsini yerdi, hiçbir yeri kirletmezdi!)

(1769) *Nega olib ketishadi? Qachon?* (S/185)

(Niye gittiler? Ne zaman?)

(1770) *Muncha tikilasan?! Ovqatingni yesang-chi!* (S/187)

(Böyle dikilecek misin?! Yemeğini yesene!)

(1771) *Haqiqat yo‘q dunyoda oyi. O’g‘lingiz hech kimga kerakmas. Biz ham. Birov kimsan, odammisan demaydi.* (S/187)

(Gerçek yok dünyada anne. Oğlunuzun kimseye faydası yok. Bize de. Bir kere kimsin, insan mısın demez.)

(1772) *Urishadigan holim bormi, oyi? — istehzo bilan javob qildi Rahima. — Nimamga ishonib urishaman u kishi bilan? Tilanchiman-ku man, oyi!* (S/187)

(Savaşacak halim mi var anne? – alaycı bir şekilde cevap verdi Rahima. Neyime güvenip savaşırım onunla? Dilenciyim ya ben!)

(1773) *Bilardim shundoq deyishini. Ammo shundoq deydi, deb o‘ylamagan edim. Oyi! Bu qandoq ko‘rgilik?! Sakkiz yil sakkiz kun emas, chidolmayman oyi, chidolmayman!...* (S/188)

(Biliyordum böyle diyeceğini. Ama böyle diyecek diye de düşünmemiştim. Anne! Bu nasıl kader?! Sekiz yıl sekiz gün değil, dayanamıyorum anne, dayanamıyorum!..)

(1774) *Rahima qayinonasini bezovta qilgisi kelmadimi, yo uyaldimi, oyoq uchida ayvonga chiqdi.* (S/189)

(Rahima kayınvalidesini rahatsız etmemek için mi yoksa utandığından mı, terasa ayak ucunda çıktı.)

(1775) *Adhambek urushda bedarak ketgandan keyin er-xotin topishganini ukasining oilasi bilan bo‘lib yeyishdi. Ravshanbek buni yaxshi biladi. O’zi gapirgan necha marta. Nahotki, boshlariga shunday og‘ir tashvish tushganda, o‘zini chetga olsa?* (S/191)

(Adhambek savaşta kaybolduktan sonra karı koca kazandıklarını küçük kardeşinin ailesi ile birlikte yediler. Ravshanbek bunu iyi bilir. Kendisi kaç kere söyledi. Keşke başlarına böyle ağır dert geldiğinde kendini dışarda tutsaydı olmaz mıydı?)

(1776) *Xafa bo‘lma. O’zim chetlariga gul solib patir non yopib beraman. Adang patir nonni yaxshi ko‘radi. Sanam yaxshi ko‘rasan-a?* (S/193)

(Üzülme. Kendim kenarına çiçek koyar ekmek yapar veririm. Baban ekmeği sever. Sen de seversin değil mi?)

(1777) *Chanqagan bo‘lsang, gaz suv oberaman. Qanaqasini oberay? Qizil suvmi, yo sariq suvmi?* (S/193)

(Susadığınızda size gazlı içecek vereyim. Hangisini vereyim? Kırmızı su mu yoksa sarı su mu?)

(1778) *Uyda hech kim bo‘lmasa-ya, oyi?* (S/193)

(Evde hiç kimse yok mu anne?)

(1779) *Kim bilan kelding? Opang qani?* (S/194)

(Kiminle geldin? Ablan nerde?)

(1780) *Muncha chiroylik?!* (S/194)

(Böyle güzellik?)

(1781) *Solihabibi shunday o‘ylab, nima uchun harakat qilmasligining sababini topgandek bo‘ldi.* (S/196)

(Soliha hala böyle düşünerek ne için hareket etmediğinin sebebini bulmuş oldu.)

(1782) *Tursun qiziqib atrofiga qaray boshladi. Ammo hech narsa ko‘rmadi.*

-Hech narsa yo‘q-ku? (S/197)

(Tursun merakla etrafına bakmaya başladı. Ama hiçbir şey görmedi.

-Hiçbir şey yok ki?)

(1783) *Kim biladi, balki kechagi voqeadan keyin bu tomonga kelishga cho‘chigan hamdir?* (S/197)

(Kim bilir belki dünkü olaydan sonra bu tarafa gelmeye de çekiniyordur?)

(1784) *Solihabibi supraning burchagida turgan xumlarni qaramoqchi bo‘ldi. Bir paytlar shu katta-kichik xumlarda un, yog‘, don turardi. Nimadir balki qolgandir?* (S/198)

(Soliha nine sofranın kenarında duran toprak küplere bakıyordu. Bir zamanlar bu büyüklü küçüklü küplerde un, yağ, tahıl olurdu. Birşeyler kalmıştır belki?)

(1785) *Uchinchi xumda nimadir bor edi. Unmi, kepakmi, bilolmadi.* (S/198)

(Üçüncü küpte birşeyler vardı. Un mu kepek mi bilemedi.)

(1786) *Sellofanning ichi bir hovuch Nikolay podshoning suvrati solingan tilla tanga edi. Sanadi. O’nta ekan. Yuz so‘mdan bo‘lsa ming so‘m. Bundan ham qimmatdir balki?* (S/198)

(Kâğıdın içinde bir avuç Çar Nikolay suretli altın para vardı. Saydı. On taneydi. Yüz somdan olsa, bin som eder. Belki de daha kıymetlidir?)

(1787) *Demak, xo‘jayinlarining qing‘ir ishlariga u sherik. Ular bilan birga. Tintuv bo‘lishini bilib, buyoqqa yashirgan. Militsiyaning xayolig‘a kelmagan bu yoqni ko‘rish. Nega aytmadi, oyisiga, Xotiniga?* (S/198)

(Demek, patronlarının kirli işlerine o da ortak. Onlarla birlikte. Arama olduğunu anlayıp bu tarafa saklamış. Ordunun aklına gelmez bu tarafa bakmak. Niye söylemedi annesine, karısına?)cevapsız

(1788) *Turg‘unboy, bolam, nima qilib qo‘yding? Nega qari onangga rahming kelmadi?* (S/199)

(Turg’unboy yavrum, ne yaptın? Niye yaşlı annene acımadın?)

(1789) *Marhuma qanday odam edi, xaloyiq?* (S/200)

(Merhume nasıl insandı, ahali?)

(1790) *Amakimning biron jangda halok bo‘lgani haqiqatga yaqin edi. Lekin qaysi jangda, qayerda, qachon?* (S/202)

(Amcamın bir savaşta öldüğü, gerçeğe daha yakındı. Fakat hangi savaşta, nerede, ne zaman?)

(1791) *Urush boshlangan kuni suv keldi. Men bunaqa shirin, muzdek suvni sira bilmayman. Nima uchun bizning hovlimizdan o‘tkazilganini ham bilmayman.* (S/203)

(Savaş başladıktan sonra su geldi. Ben böyle tatlı, buz gibi su görmedim. Ne için bizim avludan geçtiğini de bilmiyorum.)

(1792) *O’sha eng og‘ir rayonda, eng og‘ir yillari ishlaganman. Mehmonxonani ko‘rsangiz hozir, havasingiz keladi. Ko‘chalar-chi? Ikki baravar kengayib ketdi. Lohutiy, Shota Rustaveli... Joniz rohat qiladi.* (S/204)

(O en zor semtte, en ağır şartlarda çalıştım. Misafirhaneyi görseniz şimdi, gözünüz kalır. Ya sokaklar? İki kat genişledi. Lohutiy, Shota Rustaveli.. İçiniz açılır.)

(1793) *Kim bo‘lsa ham gapi gap bo‘ladigan, ishni hal qiladigan odam bo‘lsa kerak. Ishqilib o‘zida bo‘lsin. O’zida bo‘lsa tushunishi kerak. Axir, nohaqlik, jinoyat yuz berayapti-ku?* (S/206)

(Kim olursa olsun sözü söz olan, işini halleden adam olması gerek. Yeter ki içinde olsun. İçinde olursa düşünür. Ama şimdi haksızlık, suç olur ki?)

(1794) *Qayerda uylaring?* (S/206)

(Eviniz nerde?)

(1795) *Urushda bedarak ketganlarning ko‘pi qayerdaligini yaxshi bilamiz.* (S/207)

(Savaşta kaybolanların çoğunun nerede olduğunu iyi biliriz.)

(1796) *Akasi dushman bo‘lgandan keyin, ukasi kim bo‘lardi?* (S/207)

(Ağabeyi düşman olanın kardeşi kim olur?)

(1797) *Yaxshiga kun, yomonga o‘lim yo‘q. Kim buni to‘qigan?* (S/209)

(İyiye gün, kötüye ölüm yok. Kim uydurmuş bunu?)

(1798) *Demak, kontsert bu gal ham to‘rt soatdan ziyod davom etibdi. Bola bechora! Rosa charchagandir? Boya, o‘ninchi qatorda o‘tirgan bo‘lsa ham uning charchaganini sezdi.* (S/210)

(Demek konser bu seferde dört saatten fazla sürdü. Zavallı çocuk! Çok yorulmuş mudur? Onüçüncü sırada oturmuş olsa da onun yorulduğunu hissetti.)

(1799) *Bunday operatsiyalarni qilgansiz-ku?* (S/211)

(Böyle ameliyatlar yaptınız mı?)

(1800) Bemor necha yoshda ekan? (S/212)

(Hasta kaç yaşındaymış?)

(1801) *Nima lozim bo‘lsa, qilamiz.* (S/212)

(Ne lazımsa yaparız.)

(1802) *Sabohat Qodirova ikki qo‘lini rulga qo‘yib ketayotgan barvasta yigitga qaradi. Uni qayerda ko‘rgan? Yo birovga o‘xshatayaptimi?* (S/212)

(Sabohat Qodirova iki elini direksiyona koymuş gidiyorken delikanlıya baktı. Onu nerede görmüştü? Yoksa birine mi benzetmişti?)

(1803) *—Ahvoli qalay?*

—Og‘irlashayapti. (S/213)

(— Durumu nasıl?

— Ağırlaşıyor.)

(1804) *Hammasini olib tashlaysizmi? O’ng tomon tuzukka o‘xshaydi-ku?* (S/214)

(Hepsini alıp attınız mı? Sağ taraf sağlıklıya benziyordu ki?)

(1805) *Shuni tuzuk deyapsizmi? Rangini ko‘rmayapsizmi? Qoldirsak, ikki-uch oy o‘tmay bu yer shishib chiqadi.* (S/214)

(Buna sağlıklı mı diyorsunuz? Rengini görmüyor musunuz? Bıraksak iki üç ay geçmeden şişer burası.)

(1806) *Sabohat Qodirova bemorni palataga jo‘natib, o‘z kabinetiga kirganida, telefon jiringlab turgan edi.*

—Eshitaman? (S/215)

(Sabohat Qodirova hastayı odasına gönderip kendi odasına girdiğinde telefon çalıyordu.

— Dinliyorum?)

(1807) *Sabohat Qodirova telefon qilayotgan ayolni bemorning karindoshlaridan bo‘lsa kerak, deb gumon qildi. Gumon to‘g‘ri chiqdi.*

— Men oilalari bo‘laman. Rahmat sizga, doktor. Qachon chiqadilar? (S/215)

(Sabohat Qodirova telefon eden kadını hastanın kardeşlerinden biri olsa gerek diye şüphelendi. Şüphesi doğru çıktı.

— Ben ailesiyim. Teşekkürler size doktor. Ne zaman çıkarlar?)

(1808) *Qachon bunday o‘yinga tushishni o‘rganib olgan eding? O’yinchi qizlarni uyaltirib qo‘yding-ku! Hammadan ko‘p pul sen o‘ynaganingda tushdi.* (S/217)

(Böyle dans etmeyi ne zaman öğrendin? Dansçı kızları utandırdın! En çok para sen oynarken atıldı.)

(1809) *Kim u yaramas? Iflos?* (S/219)

(Kim o alçak? Rezil?)

(1810) *— Kechirasiz...*

—Hechqisi yo‘q, opa. Siz qayerdan bilasiz?... Baxtimizga dadamizni saqlab qoldingiz, bizga shu kifoya opa. Ming rahmat. (S/220)

(— Afedersiniz.

— Önemli değil abla. Siz nereden bileceksiniz? Şansımıza babamızı sakladınız, bize bu yeter abla. Çok teşekkürler.)

(1811) *Rayondan kelganga o‘xshaysan-a? Topdimmi?* (S/221)

(İlçeden gelmişe benziyorsun değil mi? Bildim mi?)

(1812) *Do‘xtirlar ochiq havo kerak, deyishdi. Ochiq havo qidirib qayoqqa boraman? Hech qayoqda hech kimim yo‘q.* (S/222)

(Doktorlar açık hava gerek dediler. Açık hava bulmaya nereye gideyim? Hiçbir yerde hiç kimsem yok.)

(1813) *Qaymoqni bitta odamdan olaman. Choyxonani oldi-da manga o‘xshagan beva ayol bor. O’sha mol boqadi, ozgina qassobchilik ham qiladi. Go‘shtniyam o‘shandan olaman. Qayeridan so‘rasam, o‘sha yeridan beradi.* (S/222)

(Kaymağı bir adamdan alırım. Çayhanenin önünde bana benzeyen dul bir kadın var. Hayvan bakıyor, biraz da kasaplık yapıyor. Eti de ondan alıyorum. Neresinden istersem oradan verir.)

(1814) *Demak meni biladi, — xayolidan o‘tkazdi Sabohat Qodirova ayolni eshitarkan. — Baxtiyorni ham bilarmikin?* (S/225)

(“Demek beni tanıyor”. Sabohat Qadirova kadını dinlerken aklından geçirdi. “Baxtiyor’ı da tanır mı ki?”)

(1815) *Eringizning umri qancha bilmayman. Buni Xudo biladi.* (S/225)

(Kocanızın ne kadar ömrü var bilmiyorum. Onu Allah bilir.)

(1816) *Opa, jon opa, ayting... O’lib qolmaydilarmi? Kecha juda qo‘rqib ketdim. A, opa?* (S/225)

(Abla, canım ablam, söyleyin.. Ölmeyecek değil mi? Gece çok korktum. Öyle mi abla?)gerçek

(1817) *Ikkita xotinlaridan yettita bollari bor. Man sho‘rlik yakkaman. Endi boshimga uchastka bitganda ular tortib olib qo‘yishadi. Qayoqqa boraman? Besh qizmiz. Kattasi manman. Kechasi bilan uxlamay chiqdim.* (S/226)

(İki karısından yedi çocuğu var. Zavallı ben, bir başımayım. Şimdi kalacak yerleri olmadığında onlar da yanıma gelirler. Nereye gideyim? Beş kızız. En büyükleri benim. Dün geceden beri uyumuyorum.)

(1818) *Qalay ahvollari? Ko‘p yo‘talmayaptilarmi?* (S/226)

(Durumları nasıl? Çok öksürmüyorlar değil mi?)

(1819) *Shu ko‘chadan qancha yurdik, bilmadim, har holda uzoq yurmadik.* (S/228)

(Bu sokaktan ne kadar yürüdük bilmiyorum, her halde çok yürümedik.)

(1820) *Qani boshqalar? Chaqiraylik ichkariga!* (S/229)

(Diğerleri nerdeler? Çağıralım içeriye!)

(1821) *Yo‘lakda turib qolibsizlar-ku? Qani, ichkariga!* (S/229)

(Sokakta mı duruyorsunuz? Hadi içeriye!)

(1822) *Hovlida o‘tiraqolsak-chi?* (S/229)

(Avluda otursak olur mu?)

(1823) *Hammamiz yalt etib Umidga qaradik. U ko‘zlarini katta ochib, ayolga tikilib qolgan edi.*

— Avto... avtomobilchi Tolibjon-da? (S/230)

(Hepimiz aniden Umid’e baktık. Gözlerini kocaman açarak kadına doğru baktı.

- Oto.. Otomobilci Tolibjon mı?)

(1824) *“Shuni nega boya aytmadingiz?” jindek zarda va o‘kinch bilan so‘radi Umid.* (S/230)

(“Bunu niye daha önce söylemediniz?” biraz kızgınlık ve pişmanıkla sordu Umid.)

(1825) *Dars payti palto bilan qayoqqa ketayapsan? Ilib qo‘y joyiga!* (S/232)

(Ders zamanı palto ile nereye gidiyorsun? Yerine as onu!)

(1826) *Bir necha bor Mardonning qo‘lidan ham suv ichgan, lekin ichichidan zil ketgan. Nega tengqur bo‘laturib, ikkalovi ikki xil yashaydi? Nega uning ota-onasini yer yutdi-yu, Mardonning ota-onasi hayot? Tag‘in qabilaning eng badavlat odamlari. Nega u oyoqyalang, Mardonda charm kovush?* (S/236)

(Bir kere Mardon’ın elinden su içmiş fakat çok utanmış. Niye akran olmalarına rağmen ikisi farklı hayatlat yaşıyor? Niye onun anne-babası vefat etmişken, Mardon’ın anne-babası hayatta? Onlar da aşiretin en zengin adamları. Niye o yalınayak, Mardon kösele ayakkabı?)

(1827) “*Buncha qahrlaring qattiq bo‘lmasa? U hali juda yosh-ku?!” Rohila bu savolni faqat eriga emas, butun qabilaga qaratib berdi. Ammo savoli javobsiz qoldi*. (S/241)

(Tepkiniz bu kadar sert olmasa? Çocuk mu o?! Rohila bu soruyu sadece kocasına değil, bütün aşirete bakarak sordu. Ama sorusu cevapsız kaldı.)

(1828) *O’zini chalg‘itish niyatida kechagi ziyofatni, sovg‘a-salomlarni eslashga urindi, ammo dilidan baribir o‘g‘li ko‘tarilmadi. Biron mashina urib yuborib, zim-ziyo ko‘chada qonga belanib yotgan, bir yomon odamlar bilan yoqalashib, militsiyaga tushgan bo‘lsa-chi?* (S/244)

(Kendini konudan uzaklaştırmak niyetiyle dün geceki ziyafeti, hediyeleri ve iyi dilekleri düşünmeye başladı ama yine gönlünden oğlunu atamadı. Ya bir araba çalıp, karanlık sokakta kana bulanmış yatan kötü adamlarla yakalanıp emniyetin eline düştüyse?)

(1829) *Gapiring! Nega jimib qoldingiz? Sanjar! O’g‘lim!* (S/246)

(Konuşun! Niye susup kaldınız? Sanjar, oğlum!)

(1830) *Ovoz egasining qanday odamligini bilmasa ham gap ohangidan dangalchiligiga ishondi.* (S/246)

(Sesin sahibinin nasıl bir adam olduğunu bilmese de ses tonunun açıklığından inandı.)

(1831) *Eshikni ochib, bir oyog‘ini yerga qo‘yganda, o‘ylanib qoldi. Pulni olib boradimi, yo ko‘rishganlaridan keyin mashinada beradimi? Avval ko‘rishish kerak, Sanjarni surishtirish kerak, keyin nima deyishsa, shunday qiladi.* (S/248)

(Kapıyı açıp bir adım attığı sırada düşündü. Parayı alıp verir mi yoksa görüştükten sonra arabada mı verir? Önce görüşmek gerek, Sanjar’i tespit etmek gerek. Sonra ne derlerse öyle yapar.)

(1832) *Obidjon aka soatiga qaradi, ammo qancha tikilmasin, necha bo‘lganini ko‘rolmadi. Ko‘rganda nima foyda edi?* (S/248)

(Obidjon ağabey saatine baktı, ama ne kadar baksa da kaç olduğunu göremedi. Görse de ne fayda?)

(1833) *Sanjarni olib kelasizlar. Qani u?* (S/248)

(Sanjar’i alıp gelin. Nerde o?)

(1834) *—Kim chaqiryapti?*

—Valixon Sadirovich. (S/252)

(— Kim çağırıyor?

— Valixon Sadirovich.)

(1835) *—Nima ichasiz?*

—Shampan! (S/253)

(— Ne içersiniz?

— Şampanya!)

(1836) *Valixon akaning muovinlariman. Alisher Nurmatov. Alisher deyavering. Opa, akamlarga bir bog‘ni ko‘rsatib chiqaman, maylimi?* (S/253)

(Valixon ağabeyin yardımcısıyım. Alisher Nurmatov. Alisher diyiverin. Abla, ağabeyimlere bağı gösterip çıkarım, olur mu?)

(1837) *Qayoqqa ketib qoldingiz, Zaynobiddin aka? Xotiningiz borligini unutib yubordingiz-ku?* (S/255)

(Nereye gittiniz Zaynobiddin ağabey? Bir karınız olduğunu unuttunuz galiba?)

(1838) *Voy, sodda odam! Bergan pulni qaytarasizmi?!* (S/256)

(Saf adam! Verdiği parayı iade mi ettin?!)

(1839) *Nahotki, Valixon Sadirov bilan xotini... aloqada bo‘lsa?.. Shuncha vaqtdan beri uni aldab kelayotgan bo‘lsa?* (S/257)

(Ya Valixon Sadirov ile karısının ilişkisi varsa? Bu kadar zamandan beri onu aldatıyorsa?)

(1840) *Valixon Sadirovich nahotki necha asrlardan beri avloddan-avlodga o‘tib kelgan ishbilarmonlik qoidalarini bilmasa?! Biladi, bilmasa, firmaning ishlari bunchalik yuri-shib ketmasdi.* (S/258)

(Ya Valixon Sadirovich kaç asırdır babadan oğula geçen iş adamlığı kaidelerini bilmiyorsa? Biliyordur, bilmese firmanın işleri bu kadar büyümezdi.)

(1841) *Keyin, ishbilarmon boshliq hech mahal o‘z xodimini aldamaydi, haqqiga xiyonat qilmaydi. Bitta xodimini aldagan boshliq, hammani aldaydi. Unda kim u bilan ishlaydi?* (S/258)

(Sonra bir patron hiç bir zaman kendi personelini kandıramaz, hakkına girmez. Bir personelini kandıran patron, herkesi kandırır. Onunla da kim çalışmak ister?)

(1842) *Zaynobiddin Omonov uni tanidi. Gulbahor edi. Birinchi ayol esa Rayhon, shubhasiz, Rayhon. Bular qanday qilib kelib qolishdi bu yerga? Qayerdan gapirishayapti? Zaynobiddin Omonov atrofiga qaradi. Hammayoq hamon qorong‘ulik og‘ushida. Bironta odam ko‘rinmasdi.* (S/259)

(Zaynobiddin Omonov onu tanıdı. Gulbahor'dı. Birinci kadın ise Rayhon, kesinlikle Rayhon. Bunlar nasıl geldiler buraya? Nereden konuşuyorlar? Zaynobiddin Omonov etrafına baktı. Her taraf hala karanlık. Bir kişi bile görünmüyor.)

(1843) *Mani tanimadingiz-a, tog'a?* (S/262)

(Beni tanımadınız değil mi dayı?)

(1844) *—Uydagilar, oying qalay?*

—Salom deb yubordilar! (S/262)

(— Evdekiler, annen nasıl?

— Selam gönderdiler!)

(1845) *— To'g'ri aytibdi oying. Qayoqqa kirmoqchisan?*

— Qayoqqa olib kirib qo'ysangiz, shuyoqqa! (S/263)

(— Annen doğru söyledi. Nereye gireceksin?

— Nereye koyarsanız oraya!)

(1846) *Tog'a, kelinoyimga qanday uylangansiz?* (S/264)

(Dayı, yengemle nasıl evlendiniz?)

(1847) *Shundoq ko'rgansiz-u, birinchi marta, yaxshi ko'rib qolganmisiz? Yo sekin-sekin, o'rganib yaxshi ko'rganmisiz?* (S/264)

(Öyleyse gördünüz ve ilk görüşte sevdiniz mi yoksa yavaş yavaş alışarak mı sevdiniz?)

(1848) *Kitoblarda boshizdan o'tgan narsalarni yozganmisiz, yo ichizdan chiqarib yozganmisiz, shuni bilmoqchiydim.* (S/264)

(Kitaplarda başınızdan geçen şeyleri mi yazıyorsunuz yoksa içinizden geçenleri mi yazıyorsunuz, onu bilmek istedim.)

(1849) *O'shanda agar u nimalarni o'ylayotganini, meni nega sevgi mavzularida imtihon qilayotganini bilganimda, qayerlarda kimlar bilan yurganini hech bo'lmasa faraz qilganimda, kim biladi, uning hayoti hozirgidek emas, boshqacha, tinchroq, quvonchliroq bo'larmidi?! Taqdir, xalq ta'biri bilan aytganda, peshonaga yozilgani bo'ladi.* (S/264)

(O zaman onun neleri düşündüğünü, beni niye sevgi konularında imtihan ettiğini öğrenseydim, nerelerde kimlerle ilişkisi olduğunu hiç olmazsa tahmin etseydim, kim bilir, onun hayatı şimdiki gibi değil, daha başka, daha sağlıklı, daha mutlu olur muydu?! Taktir, halk tabiriyle söylersek, alnına yazılan olur.)

(1850) *—O'zing necha yoshda eding, menga tekkanda?*

—Bo'ldi! Ensamni qotirmang! (S/266)

(— Sen kaç yaşındaydın bana vardığında?

— Oldu! Kızdırma beni!)

(1851) *Botiraliga nima bo'lgan? Qayoqda u?* (S/266)

(Botirali'ye ne olmuş? Nerede o?)

(1852) *Singlim, Botirali Qodirov tirik, asirda. Lekin qayerdaligini bilmayman. Kuting, o‘zi darak berib qoladi.* (S/267)

(Kardeşim, Botirali Qodirov yaşıyor, esir. Fakat nerede olduğunu bilmiyorum. Bekleyin kendisi size haber gönderir.)

(1853) *—Asirlarni albatta qaytarishadi. Sabr qil, kut endi.*

—Voy kutmay-chi!? (S/267)

(— Esirleri elbette geri gönderirler. Sabret, bekle şimdi.

— Ya beklemezsem?!)

(1854) *Nahotki odam cho‘pdek narsa bo‘lsa, uning qayerdaligini to‘rt yildan beri hech kim bilmasa?* (S/267)

(Nasıl olur da adam çöp kadar olmasına karşın nerede olduğunu dört aydan beri kimse bilmez?)

(1855) *— Bir o‘zing bordingmi? Qanday qilib bording?*

— E, tog‘a, pul bo‘lsa changalda sho‘rva, deyishgani rost ekan. Pul minan borib keldim. (S/269)

(— Tek başına mı gittin? Nasıl gittin?

— Evet dayı, paran varsa çorba avucunda dedikleri doğruymuş. Parayla gidip geldim.)

(1856) *Ancha yurdim. Hatto, xavotirgayam tushdim, o‘tib ketdimmi yo yo‘qmi, deb. Yo‘q o‘tib ketmagan ekanman.* (S/270)

(Biraz yürüdüm. Hatta şüphelendim, geçip gittim mi yoksa gitmedim mi diye. Hayır, geçip gitmemişim.)

(1857) *Bilaman, Pokistonga borib kelganim tush emas, haqiqat. Baribir ishongim kelmaydi. Tush deyman. Tush-a, tog‘a?* (S/272)

(Biliyorum, Pakistan’a gideceğim rüya değil, gerçek. Fakat inanasım gelmiyor. Rüya diyorum. Rüya, değil mi dayı?)

(1858) *— Mabodo maktabga ketmayapsizmi?*

— Topdingiz, taqsir, maktabga ketayapman. (S/274)

(— Acaba okula mı gidiyorsunuz?

— Evet muhterem, okula gidiyorum.)

(1859) *Uka, juda yaxshi bo‘ldi sizni ko‘rganim. Mashinangiz bor-a?* (S/275)

(Ağabey çok iyi oldu sizi gördüğüm. Arabanız var değil mi?)

(1860) *Rostini aytinglar. Uyqu bosayaptimi, yo‘qmi?* (S/276)

(Doğru söyleyin. Uykunuz geldi mi gelmedi mi?)

(1861) *— Pulini kimga berish kerak?*

—Shukurga. (S/276)

(— Parayı kime vermem gerek?

— Shukur’e.)

(1862) *—Bugungi uchrashuv planlashtirilganmidi?*

—Yo‘q. Eskpromt. (S/277)

(— Bugünkü buluşma planlanmış mıydı?

— Hayır. Doğaçlama.)

(1863) *Yo‘ldoshali, Adham akalar mashina orqasiga nimalarnidir qo‘yishdi. Aftidan ichadigan narsalar ham bo‘lsa kerak?* (S/277)

(Yo’ldoshali, Adham ağabeyler arabanın arkasına bir şeyler koydular. Galiba içecek şeyler olsa gerek?)

(1864) *—O’qiganmisiz hammasini?*

—O’qiganman. (S/278)

(— Hepsini okudunuz mu?

— Okudum.)

(1865) *Nozim cho’chib uyg’onadi, yotgan joyida boshini burib hovliga norozi qaraydi. Shu choli kampirga radioni baqirtirib qo’yish nimaga kerak, a?* (OUS/2)

(Nazım kızarak uyanıp, yattığı yerden başını kaldırıp avluya memnuniyetsizce baktı. Bu yaşlı kadınla adamın radyoyu bağırtmasına ne gerek var, değil mi?)

(1866) *Pastakkina oshxona eshigidan Hamida xolaning choliga baqirib gapirayotgani eshitiladi.*

HAMIDA XOLA: - Nima eysiz? Norin bor, oshdan bor.(OUS/2)

(Küçücük lokantanın kapısından Hamida teyzenin yaşlı adama bağırıp laf söylemeleri işitiliyor.

HAMIDA TEYZE: Niye itiraz ediyorsun? Mantı var, yemek var.)

(1867) *Kim bu? Taniyapsanmi, kim ekan? Dada. Qani, yt-chi, kim ekan? Dada. Dad-da!* (OUS/5)

(Kim bu? Tanıyor musun, kimmiş? Baba. Hadi söylesen, kimmiş? Baba. Ba-ba!)

(1868) *Qani, yana bir marta «Dada» de-chi. Hali kichkinasan-da, bilmaysan. Lekin dadang bizni sog’ingan. Biz ham sog’inganmiz dadangni. Tegma-da, bolam, yirtib qo’ysang, dada xafa bo’ladi. Aylanay, tillo bolam, Davlatim!. Sog’indik a, o’g’lim?* (OUS/5)

(Hadi yine bir kere daha baba desene. Daha küçüksün ya bilmiyorsun. Ama baban bizi özlemiş. Biz de babanı özledik. Değme çocuğum yırtılıyor, baban üzülüyor. Canım yavrum, Davlat’im! Özledik değil mi oğlum?)

(1869) *Assalom-alaykum! Xomtok sizga qoldimi, amakim qochib ketdilarmi?* (OUS/8)

(Selamunaleyküm! Sadece sizde mi kaldılar yoksa gittiler mi?)

(1870) *Yana bir avtobus kelib to’xtaydi. Yana bir qiz tushadi, tuzukkina. Faqat… nima kerak, a, tilla tish qo’yib? Yaraqlatib jilmayadi. Urfdan qoldi-ku boyligini og’ziga qoplash.* (OUS/9)

(Yine bir otobüs gelip durdu. İçinden bir kız indi, iyi görünümlü. Fakat.. o ne, altın dişleri var? Parlatarak gülümsüyor. Zenginliğini ağzına kaplatma eskiden kalma ki.)

(1871) *Sharifaning hali hech gap yo'qdek o'zini olib qochishi odamning yuragini siqib yuboradi. Qaysi asrda tug'ilgan bo'lsa? Lekin g'azallardagi qizlar ham g'amza qiladi.* (OUS/9)

(Şarifanın konuşacak bir şey yokmuş gibi kendini kaçırışı insanın içini bunaltıyor. Hangi devirdeyiz? Ancak gazellerdeki kızlar bakış atar.)

(1872) *Ko'kka bo'yalgan darvoza, darvozaning eshigi ochilib, Nozim ko'rinadi. Kelganlarga hayron bo'lib qaraydi.*

NOZIM: Salom alaykum! Kelinglar? (OUS/10)

(Yeşile boyalı kapının eşiği açılıp Nozım göründü. Gelenlere şaşkınlıkla baktı.

NOZIM: Selam aleyküm. Buyrun?)

(1873) *KICHIK SOVCHI: - Bu uyda uzatiladigan qiz bor ekan?*

NOZIM (kulib): - Uzatiladigan qiz yo'g'-u, lekin uylanadigan yigit bor. (OUS/10)

(Küçük Görücü: Bu evde evlendirilecek kız varmış?

NOZIM(gülerek): evlendirilecek kız yok da evlenecek erkek var.)

(1874) *KATTA SOVCHI: - O'g'lim, uzatiladigan qiz qaysisida? O'zingiz ko'rsatib yubora qoling.* (OUS/11)

(Büyük Görücü: Oğlum, evlendirilecek kız hangisi? Kendiniz gösterip gönderseniz.)

(1875) *Opa, o'z bolamni bilmaymanmi! Hali o'zingiz ham ko'rasiz, shunday bir kuyov bo'lsinki!* (OUS/12)

(Abla, kendi çocuğumu bilmez miyim! İşte kendiniz de görüyorsunuz, böyle bir damat olsun!)

(1876) *Sulton o'z xayollari bilan bandroq bo'lsa-da, Diloromning nima maqsadda qaraganini tushunadi.*

SULTON: - Ha? (OUS/13)

(Sulton kendi hayalleri ile meşgul olsa da, Diloromun ne maksatta baktığını düşünür.

SULTON: Efendim?)

(1877) *Dilorom tizzasi bilan Sultonni turtib, limuzinlarga imo qiladi.*

SULTON: - Bo'lar hali.

DILOROM: - Yo'q, chiroyli, a?

SULTON – Puli ham chiroyli. (OUS/13)

(Dilorom teyzesi ile Sultonı dürtüp, limuzinleri işaret etti.

SULTON: Olur belki.

DİLOROM: Yok, güzel, değil mi?

SULTON: Parası da güzel.)

(1878) *Biz, axir, mehmon emas. Qulchilikka kelgan ham mehmon bo'ladimi. Supurgi qayoqda? Bo'lsa, ostonangizni supurar edik.* (OUS/14)

(Biz, kalıcıyız, misafir değiliz. Hizmetçiliğe gelen de misafir mi olurmuş. Süpürge nerede? Olsaydı eşiğinizi süpürdük.)

(1879) *Sen ham Nozimga o'xshab shunga yopishma. Hali haydaganimda ko'rasan. Xo'sh, o'zing nima ish bilan kelding? Turishingdan bir darding bor.* (OUS/15)

(Sen de Nozım gibi şuna yapışma. İşte süreceğimi görürsün. Sen ne işle geldin? [neden geldin]duruşundan bir derdin olduğu belli.)

(1880) *Xo'p, gapir-da bo'lmasam. Imtihondan yiqildingmi yo pulingni oldirdingmi?* (OUS/16)

(Tamam, söyle bakalım. Sınavdan mı kaldın yoksa paranı mı çaldırdın?)

(1881) *Hozir hazil sig'maydi ko'nglimga. Nima qilsam deb, boshim qotib keldim.* (OUS/17)

(Şimdi şaka kaldıracak durumda değilim. Ne yapsam diye ne yapacağımı bilmeden geldim.)

(1882) *SULTON: - Juda kichkina emas. Uchinchimi, to'rtinchimi kursda o'qiydi.*

DAVLAT: - Men ko'rganimda kichkina edi-da. Beshichi sinfda edimi… Xo'sh? (OUS/17)

(SULTON: Çok küçük değil. Üçüncü mü dördüncü mü kursta okuyordu.

DAVLAT: Ben gördüğümde küçüktü. Beşinci sınıfta mıydı..Öyle mi?)

(1883) *DAVLAT: - E-e, haliyam shunaqa eskichiliklar bormi? Qachon biz madaniy xalq bo'lamiz? Hali ham beshikkertti deb yursak. Tavba!* (OUS/17)

(Hala böyle eski kafalılık var mı? Biz ne zaman medeni halk olacağız? Hala beşik kertmesi dersek. Tövbe!)

(1884) *SULTON: - Shu-u… Xolam bor-ku, Akmal akaning xotini.*

DAVLAT: - Salima opa. Ha? (OUS/17)

(SULTON: Şu..teyzem var ya, Akmal ağabeyin karısı.

DAVLAT: Salima abla. Evet?)

(1885) *SULTON: - Shuni menga beshikkertti qilishgan.*

DAVLAT: - O'sha kichkina qizchani? (OUS/17)

(SULTON: Şunu bana beşik kertmesi yapmış.

DAVLAT: Şu küçük kızı mı?)

(1886) *Yo'lini aytyapman-ku senga. Sinashta, qosh ko'zi, odobi joyida bo'lsa, shu xolangning qiziga uylanaver-da. Xolang, Salima opa, Akmal akaning xotini-da?* (OUS/18)

(Yolunu söylüyorum ya sana. Tanıdık, kaşı gözü, edebi yerinde şu halanın kızıyla evleniver. Halan, Salima abla, Akmal ağabeyin hanımı değil mi?)

(1887) *SULTON: - Shunday de. Odamni sil qilib yuborasan! Men unday, men bunday.*

DAVLAT: - O'zing ham… Xay, nima uydagilarni shuncha rozi qilolmaysanmi? Tavba, qaysi zamonda yashayapsan? (OUS/19)

(SULTON: Şöyle söylesene. Adamı verem edersin! Ben öyleyim, ben böyleyim.

DAVLAT: Kendin de öylesin.. peki evdekileri nasıl razı edemezsin? Tövbe, hangi devirde yaşıyorsun?)

(1888) *RA'NO: - Bilaman. (qo'lini ko'tarib, barmoqlarini jimjima qildi) Davlat aka, men keldim! Sa-alom!*

DAVLAT: - E., muncha tez? Salom, salom! (OUS/20)

(RA'NO: Bilirim. [elini kaldırıp, parmaklarını salladı] Davlat ağabey, ben geldim! Merhaba!

DAVLAT: Bu kadar çabuk mu? Merhaba, merhaba!)

(1889) *SULTON: - Shumi yana bitta muhabbating?*

DAVLAT (shodlanib): - Aqling etmaydi sening. (OUS/21)

(SULTON: Tek sohbetin bu mu yine?

DAVLAT: Aklın yetmez senin.)

(1890) *O'TKIR AKA: - Opang nima dedi?*

JUMAGUL OPA: - Nima ham deydilar? Shuncha yildan beri niyat qilib yuribmiz. (OUS/23)

(O'TKIR ABİ: Ablan ne dedi?

JUMAGUL ABLA: Nasıl ne dedi? Bunca yıldır niyetimiz var.)

(1891) *O'TKIR AKA: - Mayli-yu, Jumajon… bir o'ylab olsak bo'larmidi, deyman.*

JUMAGUL OPA: - Nimasini o'ylaydi?

O'TKIR AKA: - Hammasi yaxshi, opang ham yaxshi, qizi ham. Bojam tillo odam. Lekin…(OUS/23)

(O'TKIR ABİ: İsterim Jumajon.. Bir düşününce olur mu acaba diyorum.

JUMAGUL ABLA: Nesini düşünüyor?

O'TKIR ABİ: Herkes iyi, ablan da iyi kızı da. Bacanağım da altın gibi adam. Fakat…)

(1892) *HANIFA XOLA: - Ularda yo'q bo'lsa kerak-da, a?*

MA'RIFAT AYA: Ular umuman yog'lik narsalarni emas ekan. Nima deydi, haligi…. Sanobar, aytgan edim-ku?. Haligi…

KIChIK AYOL: - Xolesterinmi?

MA'RIFAT AYA: - Ha, xolesterin. (OUS/30)

(HANIFA HALA: Onlarda yok olsa gerek., değil mi?

MA'RIFAT ANA: Nerdee! Onlar genellikle yağlı şeyler yemezlermiş. Ne denir, işte o şey.. demiştim ya? Hani işte..

KIChIK KADIN: Kolesterol mü?

MA'RIFAT ANA: Hah, kolesterol.)

(1893) *MA'RIFAT AYA: - Osh? E-e, oshga yo'lashmaydi ham. Bizlarga o'xshab quyruq yog'iga qilingan oshlarni eyish qayoqda!* (OUS/30)

(MA'RIFAT ANA: Yemek mi? Ee yemeğe yaklaşmıyorda. Bizler gibi kuyruk yağıyla yapılmış yemek yemek nerde!(ne gezer!))

(1894) *HANIFA XOLA: - Qizingiz bu yil bitiradi a? Til biladi? Qarang, bizlar ham o'qib, til o'rganishni o'ylamabmiz. Ana, kerak bo'lar ekan.* (OUS/31)

(HANIFA HALA: Kızınız bu yıl bitiriyor değil mi? Dil biliyor mu? Bakın bizler de okuduk, dil öğrenmeyi düşünmedik. İşte gerek oluyormuş.)

(1895) *O-o, bizlardagi ahlchilik qayoqda!* (OUS/31)

(Oo, nerde bizlerdeki o samimilik!)

(1896) *QO'ShNI DILOROM: - Mening «imeyl»im virus tushganiga yopilib qolibdi. Umida kursdoshim bir narsa yubormoqchi edi, senikini aytdim, maylimi?* (OUS/37)

(Komşu DİLOROM: Benim e-mail adresime virüs girmiş. Kurs arkadaşım bir şey gönderecekti, seninkini söyledim, olur mu?)

(1897) *DAVLAT: - Ular bilmasligi kerak.*
NOZIM: - Kim bilmasligi kerak?
DAVLAT: - Ota-onasi. (OUS/39)
(DAVLAT: Onların bilmemesi gerek.
NOZIM: Kimin bilmemesi gerek?
DAVLAT: Anne- babası.)

(1898) *NOZIM: - Og'zim emas, qulog'im ochilib qoldi.*
RA'NO: - Qulog'ingiz? Nimaga? (OUS/41)
(NOZIM: Ağzım değil, kulaklarım açıldı.
RA'NO: Kulağınız mı? Niye?)

(1899) *Yomon muloyim surbetsan-da. Shuncha odamning ichida xat yuborib o'tiribsan. Uyalmaysanmi?* (OUS/42)

(Fena halde yüzsüzsün ya! Bu kadar adamın içinde not gönderiyorsun. Utanmıyor musun?)

(1900) *Hech ham sariyog' bo'lmasa kerak. Margarindir, a?* (OUS/43)

(Hiç de sarıyağ değil. Margarindir değil mi?)

(1901) *SOTUVChI: - E to'ymi, opa, qutlug' bo'lsin. Qanaqa to'y?*
JUMAGUL OPA: - O'g'il uylantiryapmiz. (OUS/43)
(SATICI: Düğün mü abla hayırlı olsun. Hangi düğün?
JUMAGUL ABLA: Oğlan evlendiriyoruz.)

(1902) *Bu, xola, qizingizning komp yuteri bor, a?* (OUS/43)

(Bu, teyze, kızınızın bilgisayarı var, değil mi?)

(1903) *SULTON: - Hech kimim yo'q-da bu erda.*
DAVLAT: - Nimaga yo'q? Mana, men bor-ku. Nozim ham aql o'rgatib olsin, yonimizga kiradi. O'zi bu juda uddaburon, ko'p narsani biladi. (OUS/45)

(SULTON: Hiç kimsem yok bu yerde.

DAVLAT: Niye yok? İşte ben varım ya. Nozim da akıl vermek üzere yanımızda. Kendisi pek bilgilidir, her şeyi bilir.)

(1904) *Aytganday, Sulton, uylanib… keyin qayerda turmoqchisiz? Uy masalasi…* (OUS/52)

(Söylenir gibi, Sulton, utanarak.. sonra nerde kalacaksınız? Ev meselesi…)

(1905) *Sulton kiftini qisib Davlatga qaraydi.*

DAVLAT: - Shu erda.

NOZIM: - Qanday shu erda?

DAVLAT: - Boshqa joyi yo'q. Kelinni shu erga tushiramiz. (OUS/52)

(Sulton omzunu silkip Davlata baktı

DAVLAT: Burada.

NOZIM: Nasıl burada?

DAVLAT: Başka yolu yok. Gelini buraya getireceğiz.)

(1906) *NOZIM: - Xolangizning qizi qanaqa o'zi?*

SULTON: - Odobli, yaxshi qiz. (OUS/55)

(NOZIM: Halanızın kızı nasıl biri?

SULTON: Edebli, iyi kız.)

(1907) *NOZIM: - Xolangiz… bu oyingizning opasi, a?*

SULTON: - Ha, ha. U yog'ini so'rasangiz, pochcham ham uncha uzoq emas, tog'aroq qarindosh. (OUS/55)

(NOZIM: Halanız..bu ninenizin ablası, değil mi?

SULTON: Evet evet. O yağını sorarsanız, eniştem de uzak değil, kardeş gibi.)

(1908) *Alisherning falsafasini qarang, tip-tiniq suvdek, hamma narsasi ko'rinib turadi. To'g'ri-da. yaxshi yigit, qiz ham yaxshi, hamma tomoni to'kis bo'lsa, nimaga bir-birini sevmasligi kerak?* (OUS/58)

(Alisherin felsefesini görün, su gibi tertemiz, her şey görünüyor. Dosdoğru. Delikanlı iyi, kız da iyi. Bütün her şey mükemmelse niye birbirini sevmesinler ki?)

(1909) *NOZIM: Bu erda Davlatdan boshqa kimlaringiz bor?*

DAVLAT: Shuncha vaqtdan beri tanbur chalyapmanmi? Yo'q hech kimi! (OUS/58)

(NOZIM: Burada Davlatdan başka kiminiz var?

DAVLAT: Bunca vakittir tanbur mu çalıyorum? Yok işte hiç kimsesi!)

(1910) *ShAROFAT AYA: - Damladi. O'n besh yigirma minutda tayyor bo'ladi. Endi, azaldan gap bor-ku, mehmonning kelishi o'zidan, ketishi uy egasining ruxsati bilan deb. Ruxsat yo'q.*

HANIFA XOLA: - Ha mayli, qizingiz qilayotgan bo'lsa, bira to'la qo'lining shirinligini ham bilib ketar ekanmiz-da… Sharofatxon, endi shu ochiq yuz bilan aytishingiz qoldimi deyman? (OUS/61)

(ShARAFOT ANA: Demliyor. On beş yirmi dakikaya hazır olur. Şimdi, ezelden bir söz var ya, misafirin gelişi kendinden, gidişi ev sahibinin izniyle diye. İzin yok.

HANIFA HALA: Evet tamam, kızınız yapıyorsa doldururken elinin lezzetini biliyoruz ya….Sharofathan şimdi güler yüzle söyleseniz mi diyorum?)

(1911) *Qachon shu o'qishingiz tugab, yurtingizga ketasiz?* (OUS/65)

(Şu okulunuz ne zaman bitecek, memleketinize gideceksiniz?)

(1912) *Xotin olyapsizmi? Voy, baraka toping. Yolg'izlik yomon-da, bolam. Xudoyim hech kimni yolg'iz qo'ymasin. Juda yaxshi qilasiz. To'y qachon?* (OUS/67)

(Hatun mu alıyorsunuz? Mübarek olsun. Yalnızlık kötü ya yavrum. Allahım hiç kimseyi yalnız koymasın. Pek iyi yapıyorsunuz. Düğün ne zaman?)

(1913) *Ie, seni, nima, boshimga yostiq qilamanmi? Xudo asrasin!* (OUS/68)

(Niye, seni başıma yastık mı yapayım? Allah korusun!)

(1914) *Hozirgi qizlar chet elda o'qiyotganga tegsam deb o'lib yotibdi. O'ynab-kulib xo'p demaysanmi?.* (OUS/68)

(Şimdiki kızlar başka ülkelerde, okumuş birine varsam diye ölüyor. Güle-oynaya olur demiyor musun?)

(1915) *Hukumatga ham odam kerak, ishchi kerak, askar kerak. Hammasini ona tug'adi, e, nikohsiz qanday tug'adi, to'ydan oldin nikoh bo'ladi-da, bo'lmasa...* (OUS/69)

(Hükümete de adam gerek, işçi gerek, asker gerek. Hepsini ana doğuruyor, e nikâhsız nasıl doğurur, düğünden önce nikâh olur ya, öyleyse...)

(1916) *Ana, to'y nima ekan! Qizlar to'yini eng zo'r yigit bilan orzu qiladi. Orzusidagi odam sevganidan ham baland bo'ladi. Yo sevganini shunday martabaga ko'tarib oladi.* (OUS/70)

(İşte, düğün neymiş! Kızlar düğünü en mükemmel delikanlıyla arzular. Hayalindeki adam sevdiğinden de yüksek olur. Ya da sevdiğini öyle mertebeye çıkarır.)

(1917) *NOZIM: - Men xayolingizda shunday edimmi?*

OYGUL (istehzo bilan kuladi): - Eh, sodda! (OUS/70)

(NOZIM: Ben hayalinizde böyle miydim?

OYGUL: (alaycı bir şekilde gülerek)Eh, sayılır!)

(1918) *Gapirma-e! Yana tiling bor. Shu vaqtgacha qay go'rda yurgan ekan? Ota-onasi bormi? Bordir? Yo etimxonadan topdingmi?* (OUS/71)

(Konuşma ya! Çok konuşuyorsun. Bu vakte kadar hangi cehennemdeydin? Anası babası var mı? Yoksa yetimhaneden mi buldun?)

(1919) *Oyijon! O'zimning oyi-ijonim! Yig'lamang. Kechiring meni, xo'p, kechirasizmi? Jo-on oyijon!* (OUS/72)

(Anneciğim! Canım anneciğim! Ağlama. Üzgünüm, tamam, affetin mi? Canım anneciğim!)

(1920) *Sepini qilib, eshigini ochib qo'ydimi, qizning ko'ngli shu, ochiq degani. Yigit bilan uchrashtirgandan keyin yana bir so'rab olishadi,«Ko'rdingmi, tuzukmi? Yaxshi odamlarning bolasi lekin. Bo'ladimi?», deb.* (OUS/72)

(Çeyizini yapıp, kapısını açıp koydu mu kızın gönlünü de açmış olur. Delikanlıyla buluşturduktan sonra yine " gördün mü, düzgün mü? Ama iyi aile çocuğu. Olur mu?" diye bir kez daha sorar.)

(1921) *NOZIM: - Sovchilikning tartib-qoidasi qanaqa bo'ladi?*

HAMIDA XOLA: - Buni sovchi xotinlarning o'zlari yaxshi biladi. (OUS/73)

(NOZIM: Görücülüğün kaide-kuralları nasıl oluyor?

HAMIDA HALA: Bunu görücü kadınların kendileri iyi bilir.)

(1922) *Bundan chiqdi, sovchilar juda zo'r bo'lsa, gapga chechan, qiz tomonni aldab ketsa ham bo'lar ekan-da?* (OUS/73)

(Bundan çıktı, görücüler en iyisi ustaca konuşup, kız tarafını aldatarak gitse de olurmuş, öyle mi?)

(1923) *Sharifa! Qayerlarda o'sgansiz!* (OUS/74)

(Sharifa! Nerelerde yetiştiniz!)

(1924) *Sharifa, qarang, qaysisi bo'lsin?* (OUS/75)

(Sharifa, bak, hangisi olsun?)

(1925) *Orif ko'chaning ikki tomonida qator tizilgan limuzinlarni qo'li bilan ko'rsatadi.*

ORIF: - To'yimizda uyingizga qaysi limuzin borsin? (OUS/75)

(Orif caddenin iki tarafında sıra sıra dizilmiş limuzinleri eli ile gösterir.

ORIF: Düğünümüzde evinize hangi limuzin gelsin?)

(1926) *O'ylaydigan tomonlari bor, Jumajon. Qaysi pulga ketadi, qayerda turadi? Ikkovi bo'ladigan bo'lsa, bir chog'roq bo'lsa ham uy olib berish kerak.* (OUS/78)

(Düşündüren tarafları var, Jumacan. Hangi paraya gider, nerde durur? İkisi olmuş olsa bile küçücük de olsa bir ev almak gerek.)

(1927) *Ha, tilingni yutib yubordingmi, tovushing chiqsin. Kim o'zi, uy-joyi qayerda?.. A? Yo ichkuyov qilib olamanmi?* (OUS/80)

(Ha, dilini yutup gönderdin mi, sesin çıksın. Kimsin sen, evin nerede? Hı? Yoksa içgüvey mi alayım?)

(1928) *Ketishi oldidan? Qayoqqa?* (OUS/81)

(Gitmesi önceden mi? Ne tarafa?)

(1929) *Biron gap eshitdimikin?* (OUS/83)

(Bazı sözler işittin mi?)

(1930) *Men xotinimni bilmaymanmi!* (OUS/83)

(Ben karımı bilmez miyim!)

(1931) *Gaplashamizmi yo buning musiqiy dostonini eshitamizmi?* (OUS/84)

(Konuşalım mı yoksa bunun müzikli şiirini mi dinleyelim?)

(1932) *Hozir ketdi-yu?* (OUS/84)

(Şimdi mi gitti?)

(1933) *Ikkovining yurganini aytsa, ish tez bitadi-ku? Qulog'iga shipshisa bo'lar?* (OUS/86)

(İkisinin birlikte olduğunu söylese, iş çabuk biter, değil mi? Kulağına fısıldasa olur mu?)

(1934) *NOZIM: - Sovchilikka ayollar boradi.*

DAVLAT: - Iy-e, erkaklar-chi? (OUS/86)

(NOZIM: Görücülüğe kadınlar gider.

DAVLAT. Ee, ya erkekler?)

(1935) *NOZIM: - Sulton, bu Diloromingizning telefoni bormi?*

SULTON: - Ha, bor. (OUS/87)

(NOZIM: Sulton, bu Dilorom'ınızın telefonu var mı?

SULTON: Evet var.)

(1936) *E qaysi birini aytay, juda ko'p. To'yda siz tomondan ayollar bo'lmasa, kimga qilinadi? Yo'q, ayollar bo'lmasa bo'lmaydi.* (OUS/90)

(E hangi birini söyleyeyim, o kar çok ki. Düğün sizin taraftan kadınlar olmazsa kime yapılır? Yok, kadınlar olmazsa olmaz.)

(1937) *Kursdoshlarimiz-chi?* (OUS/90)

(Ya kurs arkadaşlarımız?)

(1938) *Men ham shu to'yni aytyapman, siz tomondan hech kim bo'lmay, qanaqa to'y qilasiz? Uh-h, oyim qanday orzu-havaslarni tayyorlab o'tiribdilar!* (OUS/91)

(Ben de bu düğünü diyorum, sizin taraftan hiç kimse olmadan, nasıl düğün yaparsınız? Ah ah annemler nasıl heveslerle hazırlanıp oturuyorlar!)

(1939) *NOZIM: -Men emas-e! Bir marta olib keluvdim-ku oldingizga. Sulton. Shu.*

AHMADALI AKA: Unda senga nima? Yo sen otasimisan? (OUS/92)

(NOZIM: Ben değilim ya! Bir kez geldim yanınıza. Sulton. Bu.

AHMADALI ABİ: Ondan sana ne? Yoksa sen babası mısın?)

(1940) *Uh-h. Boshimga bitgan bir balo bo'lding. Uylanib nima kerak shu yoshingda? Seni sevmaganni sevdim deb, kuyib yurgandan ko'ra, o'qi. Bir yoqlarga ket o'qishga. Dunyoni ko'rasan, o'rganasan.* (OUS/95)

(Ah-ah. Başıma bela oldun. Ne gerek var şu yaşında evlenmye? Seni sevmeyen birini sevip de için için yanacağına oku. Bir taraflara git okumaya. Dünyayı gör, öğren.)

(1941) *Kostyumim, yoqam, oyog'im. Kurtka, pal toniyam. Kostyum bilan bittami yo ikki razmer kattami?* (OUS/96)

(Takım elbisem, kravatım, ayakkabım. Kürk yakalı paltom. Takım elbise yeterli mi yoksa iki üst-baş fazla mı alayım?)

(1942) *XARIDOR: - Qancha beray buningizga?*

QOVUNChI: - Olti ming! (OUS/97)

(Müşteri: Ne kadar verelim bununuza?

Kavuncu: Altı bin!)

(1943) *Hisoblashish? Sizlar bir umr hisoblashasizlar. Tavba, tayyor qiz bo'lsa, sevsa, bu ham sevsa, shuni hal qilishga mingta diplomatiya! Umuman yaramaysizlar..* (OUS/111)

(Hesaplaşmak mı? Sizlar bir ömür hesaplaşırsınız. Tövbe, kız hazır olsa, sevse, bu da sevse, iş diplomaya kalır! Genelde de uyumlu değilsiniz.)

(1944) *Sulton, bu bilan necha yildan beri yaqinsiz?* (OUS/111)

(Sulton, bununla kaç yıldan beri yakınsınız?)

(1945) *Yo'g'-e, tuppa-tuzuk edingiz-ku?* (OUS/115)

(Yok ya, siz dosdoğru musunuz ki?)

(1946) *Kashandaning yonida sigaret yo'q! Qanaqa odamsiz?!* (OUS/118)

(Tiryakinin yanında sigara yok! Nasıl adamsınız?!)

(1947) *MUHAMMAD: - Borimizni to'yga to'kamiz-da, kelin-kuyov keyin nimaga yashaydi, qanday yashaydi – o'ylamaymiz. Karz bo'lsa – xudo ko'rsatmasin, azobi boshqattan boshlanadi.*

SOBIR: - To'g'ri, to'g'ri. Hamma shunday qiladi deb, shu hamma qayoqqa qarab ketayotganini o'ylamaydi. (OUS/123)

(MUHAMMAD: Tüm varımızı düğüne döküyoruz da gelin-damat sonra neyle yaşıyor, nasıl yaşıyor düşünmüyoruz. Borç olsa – Allah göstermesin, azabına yeniden başlanır.

SOBIR: Doğru doğru. Herkes böyle yapıyor diye işin ne tarafa gidebileceğini düşünmüyor.)

(1948) *QO'ShNI DILOROM: - Voy, tabriklayman.*

DILOROM: - Nimasini tabriklaysan? Yo'q, kelishmadi, deyapman-ku. (OUS/130)

(KOMŞU DILOROM: Vay tebrik ederim.

DILOROM: Neyini tebrik ediyorsun? Yok, gelmedi diyorum ya.)

(1949) *Oti Sarvar ekanmi? Sen qayoqdan bilding?* (OUS/130)

(Adı Sarvar mıymış? Sen nerden bildin?)

(1950) *Hali bu sovchilar keladimi, yo'qmi?* (OUS/132)

(Hala bu görücüler geliyor mu, gelmiyor mu?)

(1951) *SHAROFAT AYA: - Nimani tortishyapti bular?*

MUROD AKA (parishon): - Bilmiyman.. (OUS/134)

(SHARAFAT ANA: Neyi tatışıyorlar bunlar?

MURAD AĞABEY (perişan): Bilmiyorum..)

(1952) *Nima balo? Yo ko'tara savdo kartoshkaga keldingizmi?* (OUS/136)

(Nasıl yani? Yoksa toptan patates ticaretine mi başladınız?)

(1953) NOZIM:*Murod aka, qayoqqa qarab yuramiz?*

Murod aka qo'li bilan uyni ko'rsatadi. (OUS/138)

(NOZIM: Murod ağabey, ne tarafa doğru yürüyoruz?

Murod ağabey eli ile evini gösterir.)

(1954) *Bir ishkal chiqmasa. Boshqa joyga borsak-chi?*(OUS/141)

(Bir mani çıkmasa bari. Başka tarafa mı gitsek?)

(1955) *KICHIK SOVChI: - Otingiz nima?*

SHARIFA: - Sharifa.

KICHIK SOVCHI: - Voy, Sharifami? Qanday yaxshi. Qaysi mahallada turasiz? (OUS/144)

(KÜÇÜK GÖRÜCÜ: Adınız ne?

SHARIFA: Sharİfa.

KÜÇÜK GÖRÜCÜ: Sharıfa mi? Nasıl güzel. Hangi mahallede oturuyorsunuz?)

(1956) *Siz qachon kelgansiz?* (OUS/146)

(Siz ne zaman geldiniz?)

(1957) *O'TKIR AKA: Saodat ketdimi?*

JUMAGUL OPA: - Nima?.. Ha, qaysi Saodat?...

O'TKIR AKA (kuladi): - Nechta Saodat bor? (OUS/162)

(O'TKIR ABİ: Soadat gitti mi?

JUMAGUL ABLA: Ne? Hangi Soadat?

O'TKIR ABİ (güldü): Kaç tane Soadat var?)

(1958) *MUROD AKA: - Uka, osh pishyapti ekan. Sizlar uchun qizining o'zi qilyapti. Emay ketsangiz, qanday bo'ladi?*

NOZIM: - U sovchilarga qilinayotgan osh ustiga kelib qoldik shekilli. Uzr, uzr. (OUS/166)

(MUROD AĞABEY: Ağabey yemek pişiyormuş. Sizler için kızınız yaptı. Yemeden giderseniz, nasıl olur?

NOZIM: Görücülere yapılan yemeğin üstüne geldik galiba. Özür.)

(1959) *Besh yil!.. Besh yildan beri pul jo'natmagan odam endi beryapsizmi? Yo'q, bu pulni ololmayman, Xudo biladi, bu pulni qaysi yo'l bilan topayapsiz.* (QSU/1)

(Beş yıl!.. Beş yıldan beri para göndermeyen adam şimdi mi veriyorsun? Hayır, bu parayı alamam, Allah bilir hangi yolla kazanıyorsunuz.)

(1960) *Shabnam: (Hafsalasizlik bilan xuddi o'ziga o'zi gapirgandek... Bir nuqtaga tikilib) Menga sizni pulingiz emas, o'zingiz keraksiz. Nega uyga borolmaysiz? Nega?*

Qodir: (O'rnidan turib ketadi) Yana nega deysan-a!. Axir kechadan beri qulog'ingga tanbur chertayapmanmi, ilojim yo'q. Ishimni tashlab ketolmayman, Shabnam. (QSU/2)

(Shabnam: (İsteksizce tıpkı kendi kendine konuşur gibi… Bir noktaya dikilerek) Bana sizin paranız değil, siz gereksiniz. Niye eve gelmiyorsunuz? Niye?

Qodir: (Yerinden ayrılarak) Yine niye söylüyorsun! Dün geceden beri tanbur mu çalıyorum, çarem yok. İşimi bırakıp gelemem Shabnam.)

(1961) *Nima qilaman qishloqda. Men bu yerda topayotgan pulimni u yerda hech kim bermaydi.* (QSU/2)

(Ne yapayım köyde. Benim burada kazandığım parayı orada bana hiç kimse vermez.)

(1962) *Qodir aka, siz meni tushunmaydi deysizmi, men nima uchun begona yurtlarda yurganingiz sababini bilaman. Siz menga uylanib qishloqqa olib kelgach, oilamiz hech kimdan kam bo‘lmasligini xohladingiz, oldimda o‘zingizni gunohkor his qildingiz, ana shu hislar kasriga qoldik. Baxt, oila, sevgi degan tushunchalar boylik vasvasasi soyasida qolib ketdi.* (QSU/2)

(Qodir ağabey, siz anlamıyor muyum zannediyorsunuz, ben ne için gurbette kaldığınızı biliyorum. Siz benimle evlenip köye gelmek yerine, ailemizin hiç kimseden eksiği olmasın istediniz, kendinizi suçlu hissettiniz, işte bu yüzden kaldık. Mutluluk, aile, sevgi duyguları zenginlik hırsı yüzünden yok oldu.)

(1963) *Shabnam: (Titrab-qaltirab yana o‘rindiqqa o‘tirib oladi...) Bizning aybimiz nima? Orzularimiz shumidi? Siz bilan qishloq hayotini o‘zgartiramiz, u yerda ham yaxshi yashash mumkinligini odamlarga isbotlay olamiz, deb o‘ylagandik. Rejalarimiz bor edi.* (QSU/2)

(Shabnam: (Titreye titreye sandalyeye oturur…) Bizim suçumuz ne? İsteklerimiz böyle miydi? Köy yaşanatısını değiştireceğiz, orada da güzel yaşamanın mümkün olduğunu insanlara ispatlayacağız diye düşünmüştük. Planlarımız vardı.)

(1964) *Sen pushaymonsan-a, Shabnam? Men bilan turmush qurganingga pushaymonsan, menga qara, sen yaxshisi oilangga qayt ...* (QSU/3)

(Pişmansın değil mi Shabnam? Benimle evlendiğin için pişmansın, bence en iyisi ailene dön…)

(1965) *Momo: Seni xor qildi u. Bu ham yetmaganday, men ham oyoq-qo‘lingni bog‘lab o‘tiribman. O’ynab-kuladigan paytingda qora boshingga oq oraladi.*

Shabnam: Nega unday deysiz, ena! Sizdan sira ham yomonlik ko‘rmadim. (QSU/3)

(Momo: Seni küçük düşürdü o. Bu da yetmezmiş gibi ben de elim ayağım bağlı oturuyorum. Gülüp oynayacağın zamanda kara saçlarına ak düştü.)

Shabnam: Niye öyle söylüyorsun nine! Sizden asla kötlük görmedim.)

(1966) *Voy bolam-a, voy bolam! Bu ko‘rguliging ham bormidi!* (QSU/5)

(Vay yavrum, vay evladım! Bunu da mı görecektin!)

(1967) *Shabnam: Shu 10 sotix o‘rniga pul bersak nima deysiz?*

Qudrat: (Hayratlanib) Nima, nima? Sizlar pul berasizlarmi? (Qah-qah otib kuladi...) Yegani noni yo‘q, itining otini marjon qo‘yibdi degan maqol bor. (QSU/5)

(Shabnam: Bu 10 dönüm yerine para versek ne dersiniz?

Qudrat: (Şaşırarak) Ne, ne? Siz para mı vereceksiniz? (Kahkaha ile güler…)Yiyecek ekmeği yok, köpeğinin adını mercan koymuş diye bir laf vardır.)

(1968) *Shabnam: (Qudratga g‘azablanib) Bas qiling, keting uydan! Pulingizni olasiz...*

Qudrat: (Chiranib qo‘lini paxsa qilib) Mayli, yana kelaman! 10 sotixga 10 million tayyorlab qo‘ying. Tushundingizmi? (QSU/5)

(Shabnam: (Qudrat’e öfkelenerek) Yeter artık, gidin evden! Paranızı alacaksınız…

Qudrat: Hırsla kolunu sıkarak) Yine geleceğim! 10 dönüme 10 milyon hazırlayın. Anladınız mı?)

(1969) *Charchamayapsizmi? Aytmaysiz ham, yordamlashib yuborardim?* (QSU/7)

(Yorulmuyor musunuz? Söylemiyorsunuz da, yardım ederdim?)

(1970) *Momo: (Momo taajjubli ohangda) Shabnam?*

Shabnam: (Kampir tomonga ohista yurib) Ha, enajon, menman. (QSU/8)

(Yaşlı kadın: (Yaşlı kadın endişeli bir sesle) Shabnam?

Shabnam: (Yaşlı kadına doğru yavaşça yürüyüp) Evet nine, benim.)

(1971) *Shabnam: Shu kunlar kelarmikan, enajon?*

Momo: Keladi! Albatta keladi, bolam. Faqat sen astoydil ishon. Ishonsang keladi. Nur soyada qolmaydi, bolam. (QSU/9)

(Shabnam: O günler gelir mi ki, nineciğim?

Yaşlı kadın: Gelecek! Elbette gelecek yavrum. Fakat sen içten inan. İnanırsan gelir. Işık gölgede kalmaz yavrum.)

(1972) *Men sizni uyga olib ketgani keldim... Hammasidan xabarim bor. U baribir qaytmaydi. Nima keragi bor o‘zingizni aldab yashashning?* (QSU/9)

(Ben sizi eve götürmeye geldim. Herşeyden haberim var. O nasıl olsa dönmez. Kendini kandırarak yaşamanın ne gereği var?)

(1973) *Aytaver dilingdagini, ukajon! Seni xoru zor tashlab ketolmayman demoqchi bo‘lding-a?* (QSU/10)

(Söyleyiver ağzındakini ağabey! Seni böyle zor durumda bırakayım diyorsun öyle mi?)

(1974) *Tohirjon: Ablah!*

Qudrat: Kim ablah? Menmi yo anavi Russiyadagi biznesto‘rami?

Tohirjon: Ikkoving ham! (QSU/10)

(Tohirjon: Ahmak!

Qudrat: Kim ahmak? Ben mi yoksa Rusyadaki iş adamı bozuntusu mu?

Tohirjon: İkiniz de!)

(1975) *Tohirjon: Senga qancha pul kerak?*

Qudrat: (Jonlanib) O'n million!

Toxirjon: Yaxshi, yur orqamdan! (Uni ergashtirib chiqib ketadi) (QSU/10)

(Toxirjon: Sana ne kadar para gerek?

Qudrat: (Canlanıp) On milyon!

Toxirjon: Güzel, gel arkandan! (Onu yanına alıp götürür))

(1976) *Bilasizmi, Shabnam, men ham iqtisodchiman. Bugun kechqurun tadbirkorlikni rivojlantirish masalasi bo'yicha yig'ilishimiz bor edi. Siz ham keling. Shu yerda fikrlashamiz.* (QSU/12)

(Biliyor musun Shabnam, ben de iktisatçıyım. Bugün akşamüstü tedbirleri geliştirme meselesi hakkında bir toplantımız vardı. Siz de gelin. Orada konuşuruz.)

(1977) *Zamon Ashrafovich: Demak siz poliz mahsulotlarini va meva-chevalarni qayta ishlab konservatsiya qiladigan kichik zavod qurishni taklif qilayapsiz, shundaymi?*

Shabnam: Ha. (QSU/13)

(Zamon Ashrafovich: Yani siz bostan ürünlerini ve meyve-sebzeleri konserve yapacak küçük bir işletme kurmayı teklif ediyorsunuz öyle mi?

Shabnam: Evet.)

(1978) *Sen zavodning qayerda joylashganidan ham xabaring yo'q. Hamkorlarimizni ham bilmaysan. Ko'zing ko'r, qulog'ing kar! Yana hammasi yaxshi bo'ladi deysan...*

(Sen fabrikanın nerede olduğundan da haberin yok. Ortaklarımızı da tanımıyorsun. Gözün kör, kulağın sağır! Yine de herşey güzel olacak diyorsun…)

(1979) *Irina: O'sha zavodni bir o'zbek ayoli olib ishlatmoqchi emish. Tasavvur qil, o'zbek ayoli zavod egasi. Biznesmen!*

Qodir: Buning nimasi kulgili? (QSU/14)

(Irina: O fabrikayı bir Özbek kadın alıp işletecekmiş. Düşünsene, Özbek bir kadın fabrika sahibi. İşadamı!

Qodir: Bunun nesi komik?)

(1980) *Senga qattiq bog'lanib qolganman. Qaytib kelmasang... men nima qilaman?* (QSU/14)

(Sana çok bağlandım. Dönmezsen ben ne yaparım?)

(1981) *Chori bobo: (Xijolatli holatda) Dardini bergan Xudoyim shifosini ham beradi. Endi biz qaytsak! (Qudratga qarab) Endi, bu, adashgan bolani kechirdingizmi?*

Oydin momo: Kechirdim. Kechirmay o'ldimmi? (QSU/16)

(Chori baba: (Utanarak) Derdini veren Allah dermanını da verir. Şimdi biz dönelim.(Qudrat'e bakarak) Şimdi bu şaşkın çocuğu affettiniz mi?

Oydin nine: Affettim. Affetmeden ölür müyüm?)

(1982) *Bizga hech kim hech qachon tashqaridan kelib, biz xohlaganimizchalik hech narsani yaratib, bunyod etib bermaydi. Biz nimaga erishsak o'z kuchimiz bilan erishamiz. Aql-*

idrokimiz, o‘z mehnatimiz evaziga erishamiz. Chunki Vatan biz bilan! Biz o‘z uyimizni obod qilsak, demak Vatanimizni obod qilgan bo‘lamiz. (QSU/19)

(Bize hiç kimse hiçbir zaman dışardan gelip istediğimiz hiçbir şeyi hazır halde vermedi. Biz neye sahip olduysak kendi gücümüzle sahip olduk. Aklımız, kendi emeğimiz sayesinde sahip olduk. Çünkü vatan bizim. Biz kendi evimizi güzelleştirirsek, vatanımızı da güzelleştirmiş oluruz.)

(1983) *Kotiba: Chindan ham eshitganingiz yo‘qmi? Boshqa joyga ko‘charmishmiz-ku!*

Rahbar Rahbarovich (hangu mang): Kim aytdi? Nega?

Kotiba: Ana – hamma! Hammaning og‘zida shu gap! (FKT/4)

(Katibe: Gerçekten duymadınız mı? Başka bir yere taşınıyormuşuz ya!

Rehber Rahbaroviç (şaşkınlıkla): Kim söyledi? Niye?

Kotiba: İşte, herkes! Herkesin ağzında bu laf!)

(1984) *Rahbar Rahbarovich: Skameyka?! Qanaqa skameyka?*

Kotiba (ensasi qotib): Voy-y, Rahbar Rahbarovich! Skameyka-da, o‘tiradigan skameyka! (FKT/5)

(Rehber Rahbarovich: Bank?! Nasıl bank?

Katibe: (Tuhaf karşılayarak) Ah Rahbarovich! Bank ya, oturulan bank!)

(1985) *Gazetani o‘qimagan bo‘lsangiz ham, mana, hammasidan xabardor ekansiz-ku, xonim?* (FKT/5)

(Gazeteyi okumasanız da haberdarsınız ya hanım?)

(1986) *Hisobchi: Avtobekat bo‘larkan deyishayotuvdi-ku?*

Rahbar Rahbarovich: Avtobekat? Shaharning qoq o‘rtasida-ya?! (FKT/6)

(Muhasebeci: Durak oluyormuş mu diyorlardı ne?

Rehber Rahbarovich: Durak? Şehrin tam ortasına mı?)

(1987) *Rahbar Rahbarovich (jig‘ibiyron): Jiyan, jiyan! Nechta jiyani bor o‘zi shuning?*

Kotiba (barmoq bukib sanashga kirishadi): Ikki opasidan – beshta! Uch ukasidan – oltitamidi? Yo‘q, yo‘q, bittasi befarzand edi shekilli. (FKT/9)

(Rehber Rahbarovich: (sinirli) Yeğen, yeğen! Kaç tane yeğeni var onun?

Katibe: (Parmaklarıyla sayarak) İki ablasından, beş tane! Üç ağabeyinden altı tane miydi? Hayır hayır, bitanesi üveydi galiba.)

(1988) *Voy, rostdanmi? Qandoq yaxshi! Menga rosa o‘ng‘ay bo‘larkan, uyim o‘sha tomonda. Qo‘yliq ham obod joylar. Ayniqsa – bozori!* (FKT/10)

(Gerçekten mi? Nasıl güzel! Benim için çok iyi olur, evim de o tarafta. Qo’ylik de güzel bir yer. Özellikle pazarı!)

(1989) *Bu yog‘i chatoq bo‘ldi-ku? Boyagi aspni bekor beribman-a... (O’yindan bosh ko‘tarib) Qo‘yliq deysizlarmi? Uzoq-ku juda?* (FKT/10)

(Bu taraflar kötü mü ki? Son günlerde boş verdim zaten. (Düşünmeyi bırakıp) Qo'ylik mi demiştiniz? Çok uzak mıdır?)

(1990) *Qo'yaylik shu keraksiz mashmashani. O'zingiz to'y bersangiz shunday qilarsiz, xo'pmi?* (FKT/12)

(Bırakın bu gereksiz tartışmayı. Kendi düğününüzde böyle yaparsınız, olur mu?)

(1991) *Kotiba: Qashqadaryosiga-da.*

Rahbar Rahbarovich: O'tgan safar Surxondaryo demabmidingiz?

Kotiba (parvosiga keltirmay): Nima farqi bor, Rahbar Rahbarovich, baribir daryo-da! (FKT/14)

(Katibe: Qashqadaryo'da.

Rehber Rahbarovich: Geçen sefer Surxondaryo dememiş miydiniz?

Katibe: (Önemsemeden) Ne farkı var Rahbar Rahbarovich, İkisi de aynı deniz!)

(1992) *Muovin buva (rahbarga yondashib, past tovushda): Ukam, boyagi masalani men yana bir o'ylab ko'rsammi deydim...*

Rahbar Rahbarovich: Qaysi masalani? (FKT/16)

(Muavin çocuk: (Rahbar'a yaklaşıp kısık sesle) Ağabey az önceki meseleyi ben düşüneyim diyorum…

Rehber Rahbarovich: Hangi meseleyi?)

(1993) *Mutaxassis (iymanibroq, past ovozda). Yangi joyga ko'chiladigan bo'lsa men anovi xotin bilan bir xonada o'tirolmayman...*

Rahbar Rahbarovich. Qaysi xotin, kimni aytyapsiz? (FKT/19)

(Uzman: (Çekinerek kısık sesle) Yeni bir yere taşınacaksak ben bu kadınla aynı evde oturmam.

Rehber Rahbarovich: Hangi kadın, kimden bahsediyorsun?)

(1994) *Hisobchi: Rahbarning o'zi-chi? U kimga hisob beradi?*

Bosh mutaxassis: Hisobchiga bo'lsa kerak-da! (FKT/23)

(Muhasebeci: Ya Rehber? O kime hesap verecek?

Baş uzman: Muhasebeciye olsa gerek!)

(1995) *Haydovchi (divandan qad rostlab): Men-chi? Men qayerda yotaman endi?*

Hisobchi (o'yib oladi): Mashinangda! Mashinang bor-ku? (FKT/23)

(Şoför: (Sedirden doğrularak) Ya ben? Ben nerede yatacağım şimdi?

Muhasebeci (Düşündü) Arabanda! Araban var mı?)

(1996) *Bitta-bitta bo'lmasayam, shuncha xonada hammamiz davron qilib o'tirardig-a, esizgina! Qani, nechta ekan? (U eshiklarga birbir qarab, barmoq buka-buka sanamoqqa tushadi.) ...Sakkiz, to'qqiz, o'n... O'n bitta chiqdi. Esizgina!* (FKT/23)

(Tek tek olmasa da bu kadarcık odada hepimiz zaman geçirirdik maalesef! Hani, kaç taneymiş? (Kapılara bir bir bakıp parmak bükerek saymaya başladı.) ..Sekiz, dokuz, on… On bir tane çıktı. Maalesef!)

(1997) O'z ko'zim bilan ko'rib turibman-a! Bevafo, sotqin! U oyimchaning uch xonali uylari borda, a! Er yo'q, bemalol... Biz endi keraksiz bo'lib qolibmiz-da, a? (FKT/25)

(Kendi gözümle gördüm! Sadakatsiz, hain! O anneciğimin üç odalı evi var! Kocası yok, tek başına… Şimdi biz gereksiz insanlarız öyle mi?)

(1998) *Mutaxassis: Divanni u kishiga bersak, shopirimiz keyin qayerda yotadi?*

Haydovchi (ilkis qo'zg'alib): To'g'ri! Men keyin qayerda yotaman? (FKT/26)

(Uzman: Sediri ona verirsek, şoförümüz nerede yatacak gece?

Şoför (Ayağa kalkıp): Doğru! Ben gece nerede yatacağım?)

(1999) *Mutaxassis: Mumkin bo'lsa, men anovi gultuvaklarni olsam?*

Hisobchi: Beraqolaylik, Rahbar Rahbarovich, bu singlimiz har xil hidlarni yaxshi ko'radilar... (FKT/26)

(Uzman: Mümkünse ben bu saksıları alsam?

Muhasebeci: Verelim, Rehber Rahbarovich, bu kardeşimiz her çeşit kokuyu sever…)

(2000) *Rahbar Rahbarovich (Bosh mutaxassisga yuzlanib): Sizga-chi, do'stim? Siz nimaga xaridorsiz, qani?*

Bosh mutaxassis: Menga hech narsa kerak emas, do'stim. Bu yerdan keragini o'zim topib olaveraman! (FKT/27)

(Rehber Rahbarovich (Baş uzmana dönüp) Ya siz dostum? Siz neye talipsiniz, hani?

Baş Uzman: Bana hiçbir şey lazım değil dostum. Buradan lazım olanı kendim alırım!)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: **Tuğba BİLVEREN**

Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep / 01.10.1983

Adres: Gaziantep

e-posta: tyumrutas@hotmail.com

Eğitim

Doktora: 2010 – 2017 Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı – Adana.

Yüksek Lisans: 2007 – 2009 Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı – Gaziantep.

Lisans: 2001- 2005 Selçuk Ünivesitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bülümü- Konya.

İş Deneyimi:

2006 - 2017 Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi – Kilis.

Yabancı Dil

İngilizce (İyi düzeyde)

İletişim Bilgileri

İş Adresi: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 79000 Merkez/KİLİS